

328
Rep

ALÞINGISTÍÐINDI

1924

ÞRÍTUGASTA OG SJÖTTA LÖGGJAFARÞING

D.
UMRÆÐUR
UM
ÞINGSÁLYKTUNARTILLÖGUR OG FYRIRSPURNIR

BÓKASAFN ALÞINGIS

9236

REYKJAVÍK
PRENTSM. ACTA H. F.
1924

Þingsályktunartillögur.

A.

Afgreiddar til ríkisstjórnarinnar.

1. Kensla heyrnar- og málleysingja.

Á 21. fundi í Nd., miðvikudaginn 12. mars, var útbýtt:

Till. til pál. um kenslu heyrnar- og málleysingja (A. 107).

Á 22. fundi í Nd., fimtudaginn 13. mars, var till. tekin til meðferðar. hvernig ræða skyldi.

Forseti (BSv): Þar sem það mun skoðun og tilætlun hv. fjvn., að tillaga þessi leiði ekki til neinnar aukafjárveitingar, þá legg jeg til, að ein umr. fari fram um málið, og skoða það samp. án atkvgr., ef enginn mælir því á móti.

Ein umr. samp. án atkvgr.

Á 23. fundi í Nd., föstudaginn 14. mars, var till. tekin til einnar umr.
Forseti tók málið af dagskrá.

Á 25. fundi í Nd., mánudaginn 17. mars, var till. aftur tekin til einnar umr.

Frsm. (Tryggvi Þórhallsson): Jeg verð að fylgja þessari tillögu úr hlaði með nokkrum orðum af hálfu fjvn.

Jeg geri ráð fyrir, að engum deildarmanni hafi komið þessi till. á óvart. Jeg þykist vita, að þeir muni allir hafa lesið athugasemdir endurskoðunarmanna landsreikninganna 1922 um þessa skólastofnun. Í 21. aths. þeirra segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Til kenslu heyrnar- og málleysingja hafa á árinu eyðst um 18000 kr., auk húsnæðis, sem ríkissjóður leggur til. Reikningar forstöðukonunnar sýna, að flest hafa verið þar átta börn og stundum aðeins eitt. Að meðaltali virðast börnin hafa verið 5—6. Af þessu sjest, að hvert barn hefir kostað ríkissjóð um 3000 kr., og virðist það óhæfilega hátt, enda bera reikningarnir það með sjer, að t. d.

fæði barnanna er dýrara en fæði handa fullorðnum á matsölustöðum hjer í bænum. Ýmislegt fleira virðist þessu líkt“.

Þannig farast endurskoðendum landsreikninganna orð, og hratt þetta fjvn. af stað til að íhuga málið. Nefndin athugaði, hvað þetta skólahald hefir kostað undanfarin ár, og skal jeg nú lesa upp þær tölur.

Árið 1916 voru veittar 7000 kr. til skólahaldsins, en kostnaðurinn varð kr. 9615,73. 1917 aftur áætlaðar 7000 kr., en varð kr. 12123,62. 1918 áætlaðar 7000 kr., en varð kr. 12070,00. 1919 enn áætlaðar 7000 kr., en reikningurinn varð kr. 12685,00. 1920 áætlun enn 7000 kr., varð kr. 21933,33. 1921 enn áætlaðar 7000 kr., varð kr. 23231,89. 1922 voru áætlaðar 15000 kr., en reikningurinn varð kr. 17966,67, og 1923 áætlaðar 12000 kr., en kostnaðurinn reyndist um 14000 kr.

Auk þessa kostnaðar við skólahaldið skal jeg geta þess, að á fjáráukalögum 1918—1919 sjest, að keypt hefir verið hús undir skólann austan við bæinn, og kostaði það kr. 20925,31, auk veðskulda, sem hvíldu á eigninni. Þá var gert við húsið fyrir kr. 330,19, og árið 1920 var enn gert við það fyrir kr. 1481,73. Auk þessa kostnaðar, sem jeg las upp, hefir skólinn því haft ókeypis húsnæði að minsta kosti 5—6 síðustu árin.

Nefndinni óx þessi kostnaður svo mjög í augum, að hún taldi sjálfsagt að spyrjast fyrir um, hvort ekki mundi mega reka skólann á hagkvæmari hátt. Sneri hún sjer því til manns, sem kunnugur er skólanum frá fornu fari, sjera Gísli Skúlasonar á Stóra-Hrauni, er áður stýrði þessum skóla. Fjekk nefndin

umsögn frá honum, sem að vísu er sam-in í flýti, og skal jeg nú skýra stuttlega frá henni.

Sjera Gísli segir í fyrsta lagi, að mjög hafi verið misráðið að flytja skólann úr sveit, en það mun hafa verið gert 1907. Um það atriði er nefndin honum sam-dóma, og kem jeg síðar að því. Hann gerir tillögur í stórum dráttum um það, hvernig reka megí skólann í sveit. Hugsar hann sjer, að skólinn væri settur niður á jörð, er ríkið ætti eða keypti í þessu skyni. Þar væri bústjóri, sem ræki bú á eigin reikning, en seldi skólanum allar nauðsynjar. Nemendur fengju vinnu hjá honum og lærðu þannig landbúnaðar-störf. Þá skuli vera eftirlitsmaður, er bæri ábyrgð á skólahaldi og viðurgern-ingi og kendi eitthvað að auki.

Nefndinni kom til hugar, að skólann mætti ef til vill setja þarna austanfjalls og fá til hans litla og laglega jörð nálægt Stóra-Hrauni, svo að sjera Gísli gæti verið eftirlitsmaður hans.

Þá er gert ráð fyrir einni kenslukonu, og gerir sjera Gísli ráð fyrir, að ekki þurfi fleiri kennara en hana og eftirlitsmanninn. Eftir bráðabirgðaáætlun, sem sjera Gísli hefir gert, ætti skólahaldið að kosta þarna um 9000 kr. með núverandi verðlagi, og er þá gert ráð fyrir 8 nemendum.

Þessar eru tillögur sjera Gísli í stórum dráttum, og er aukaatriðum þá slept.

Þegar fjvn. hafði kynt sjer þessar tillögur, rjeð hún strax við sig að flytja þessa þál.till. um að skora á stjórnina að athuga, hvort þessi flutningur muni tiltækilegur, og framkvæma hann, ef hún teldi heppilegt.

Jeg skal í þessu sambandi benda á, að 1922 voru samin ný lög um skólann, og

er þar ekki kveðið á um, hvar hann skuli standa. Frá lagalegu sjónarmiði er því ekkert til fyrirstöðu því, að skólinn verði fluttur í sveit, og þarf enga lagabreytingu til þess. Húseign skólans er áreiðanlega mikils virði. Hann á gott hús og góða og stóra lóð. Ef sú eign væri seld, mundi andvirðið langdrægt nægja til að reisa viðunandi skólahús þar austur frá og kaupa jörð, ef hentug landssjóðsjörð er þar ekki fyrir skólann.

Jeg skal að lokum geta þess, að það var að vísu fjárhagsatriðið, sem hratt nefndinni af stað í þessu máli. En þó að þetta væri tilefnið, þá var öllum nefndarmönnum hugleikið, að á engan hátt yrði þrengt kosti þeirra aumingja, er skólann sækja. Nefndin var þvert á móti samhuga um það, að betur mundi að þeim búið og hollara fyrir þá að alast upp í sveit. Þar gætu þeir lært sveitastörf og búið sig undir það að ala aldur sinn í sveitinni, sem nefndin telur þeim farsælla. Frá þessum tvennum sjónarmiðum vill nefndin mæla með því, að hv. deild taki þessu máli vel og taki undir þessa bendingu til hæstv. stjórnar, að hún rannsaki, hvort eigi megi reka skólann á hagkvæmari hátt í sveit, og hvort þar yrði ekki búið betur að þessum aumingjum.

Magnús Jónsson: Það er auðvitað gott fyrir heyrnar- og málleysingja, ef þeir eru óánægðir með þessa breytingu, að vita sig njóta góðs hugar hjá hv. fjvn. En jeg veit, að það muni þó ekki duga þeim mikið, ef þessi breyting stefnir til þess, sem skaðar þá í raun og veru.

Jeg get ekki neitað því, að jeg varð fyrir dálitlum vonbrigðum, þegar jeg sá þetta fyrsta sparnaðarfrv. frá hv. fjvn. Það hafa komið ýmis sparnaðarfrv. frá

einstökum þm., en mjög hefir þeim verið fundið til foráttu, að þau væru á við og dreif. En þess mátti vænta af hv. fjvn., að hún hefði meira yfirlit, og að þær tillögur, er hún flytti til sparnaðar, yrðu allvíðtækar, en ekki gripið á því einu, sem ekkert munar um. En svo, þegar þessi hv. nefnd grípur fyrst í taumana, þá eru það daufdumbarnir, sem fyrir því verða. Þetta fyrsta hljóð frá hv. nefnd minnir á málsháttinn gamla: „Parturiunt montes, nascitur ridiculus mus“. Fjöllin tóku jóðsótt, og fæddist hlægileg mús.

Jeg er sammála hv. frsm. (Trþ) um það, að þetta fólk er ákaflega mikil olnbogabörn. Það er ekki gott fyrir oss að gera oss hugmynd um, hvíllur kross það er að vera sviptur því, sem kemur oss í samband við aðra menn. Má segja, að þetta fólk sje einskonar smámannkyn út af fyrir sig. Það, sem þetta óhamingjusama fólk hefir helst ánægju af, er það að vera saman, hitta hvað annað, og þykir því mikið fyrir því að þurfa að tvístrast. Það er alveg óhjákvæmilegt að taka mikið tillit til þessa atriðis, og í mínum augum er þetta sterk ástæða fyrir því, að skólinn sje best settur í Reykjavík. Hjer eru möguleikar á því, að þeir geti haft ofan af fyrir sjer með handverki eða einhverri iðn, sem þeim er meinað að vinna í sveit. Hjer ber líka fleira fyrir þá að sjá sjer til skemtunar en þar, og er það mikils virði, því augun eru þeim meira en okkur hinum.

Hvað kostnaðarhlið málsins viðvíkur, þá má vel vera, að skólinn sje óþarflega dýr, eftir því sem hann gæti verið hjer í Reykjavík. En munur ætti að vera á því samt, hvað kenslan gæti orðið ódýrari hjer en uppi í sveit, því hjer er oft hægt að fá kenslukrafta til aðstoðar,

þar sem menn verða að láta sjer lynda að hafa heilan kennara annarsstaðar.

Af öllum þessum ástæðum er jeg því mótfallinn, að farið verði nú að taka til þeirra ráða að flytja skólann burt úr Reykjavík. Og að fara nú að spara á þessum hluta þjóðarinnar, finst mjer engu líkara en að taka lambið fátæka mannsins og skera það. Hitt er alt annað mál, að reynt sje að koma skólahaldinu hjer svo fyrir, að það geti orðið ódýrara, án óþæginda fyrir nemendurnar. Að það sje æskilegt, býst jeg við, að allir geti verið sammála um.

Frsm. (Tryggvi Þórhallsson): Það er oft talað um þann reipdrátt, sem eigi sjer stað milli kaupstaða og sveita, en hlægilegt finst mjer það, ef einnig á að heimfæra þetta mál undir þá togstreitu. Það atriði, sem vjer flm. leggjum áhersluna á, er einmitt hagur þeirra, sem eru svo óhamingjusamir að þurfa að leita til þessa skóla, og vjer erum þess fullvissir, að þeim verði vistin í sveit miklu hollari, og að allra hluta vegna sje heilnæmast fyrir börnin að alast þar upp. Og jeg býst við, að þessir veslingar sjeu svo illa farnir, að aðrir verði að ráða fyrir þá.

Hv. 4. þm. Reykv. (MJ) kastaði hnútum til fjvn. fyrir að hafa komið með þessa pál. Jeg vil nú gleðja hann með því, að fleiri sparnaðartillögur muni á eftir fara frá sömu nefnd. Það er auðvitað hreinasta tilviljun, að þetta frv. skyldi verða það fyrsta frá hendi fjvn., alveg á sama hátt og hundafrv. var hið fyrsta, sem kom frá hv. 4. þm. Reykv. (MJ), eftir að hinn voldugi Íhaldsflokkur var settur á laggirnar. Það má spauga með slíkt, en varla draga neinar ályktanir af því.

Aðalatriði þessa máls er auðvitað það, hvar sje best fyrir þessi börn að alast upp. Um það má altaf deila. En hjer í Reykjavík eru þessir aumingjar svo miklu varnarlausari en heilbrigðir menn gagnvart þeirri hættu, sem þeim er búin af umferðinni. Og er þess skemst að minnast, að ekki alls fyrir löngu ók bifreið yfir einn af þessum aumingjum. Hann gat auðvitað ekki heyrt, þegar bifreiðin pípti.

Vel getur hv. 4. þm. Reykv. (MJ) fullýrt, að hjer geti skólinn orðið ódýrari en uppi í sveit. Og við vitum, að það er jafnan viðkvæðið, að alt geti orðið hjer ódýrara. En hvers vegna verður reyndin altaf sú, að alt er hjer allra dýrast? Með öðrum orðum, það er „theoretiskur“ möguleiki fyrir því, að hjer sje ódýrara, en þegar til framkvæmdanna kemur, þá verður alt annað uppi á teningnum.

Jón Baldvinsson: Það er aðeins örstutt fyrirspurn til hv. þm. Str. (Trþ).

Eins og mönnum er kunnugt, var skóli þessi fyrir nokkrum árum fluttur til Reykjavíkur. Nú myndi mjer þykja fróðlegt að heyra, hvort hv. fjvn. hefir rannsakað ástæðurnar fyrir því, að svo var gert. En það væri brosllegt, ef landið færi nú að selja góða eign, sem það á hjer fyrir skólann, og flytja hann aftur upp í sveit, ef það svo reyndist ógerningur að hafa hann þar, svo að flytja þyrfti hann að nýju.

Magnús Jónsson: Það er auðvitað aukaatriði, hvort þetta er fyrsta till. fjvn. eða ekki. Og þyki mönnum það heldur seinheppilegt, þá er þó huggunin, að eitthvað stórkostlegt sje í vændum frá þeirri hv. nefnd. Var helst svo að

skilja, að eitthvað voðalegt ætti yfir mig að dýnja úr þeirri átt. Og verð jeg auðvitað að taka því með undirgefni.

Lengi má auðvitað deila um það, hvar skólinn sje heppilegast settur. Upplýsinga um það efni liggur næst að leita hjá forstöðumanni og kennurum skólans. Þeir hljóta hvort sem er að vera bærastir að dæma um það.

Hvað því viðvíkur, að heppilegt sje, að nemendur læri sveitavinnu, þá er það að sumu leyti rangt, því að það hefir óhjákvæmilega í för með sjer, að þeir dreifist og geti þar af leiðandi ekki notið þeirrar ánægju, sem þeir hafa af því að umgangast hverjir aðra. En ef sýnt yrði þó fram á, að þessi breyting yrði þeim til góðs, myndi ekki á mjer standa að aðhyllast það. En sje frv. borið fram af sparnaðarástæðum einum, þá má fjárhagur okkar enn mikið versna og meira við þetta sparast, til þess að jeg geti greitt því atkvæði mitt.

Frsm. (Tryggvi Þórhallsson): Það tekur auðvitað ekki tali, að fjvn. hafi viljað vinna börnunum mein við þessa breytingu. Það þarf sjerstaka sálarlega eiginleika til að láta sjer detta slíkt í hug. Fyrir okkur vakti það auðvitað fyrst og fremst að bæta fyrirkomulag skólans og spara fje um leið.

Hvað fyrirspurn hv. 2. þm. Reykv. (JBald) viðvíkur, þá get jeg svarað því, að hjer liggur ekki fyrir frv. um það að flytja skólann í sveit, heldur aðeins áskorun til stjórnarinnar um að taka málið til athugunar. Tel jeg þá sjálf-sagt, að leitað verði umsagnar þeirra, sen. við skólann hafa starfað. Hefir og nefndin ráðgast um við þann mann, sem forstöðu skólans hafði áður með hönd-

um, og álitur hann, að breytingin verði til bóta.

Jón Baldvinsson: Fjvn. er auðvitað svo völdug hjer í þinginu, að það má búast við, að þessi tillaga hennar verði samþykkt. En fyrirspurn minni hefir hv. þm. (Trþ) enn þá ekki svarað. Og það kalla jeg að kasta höndum til þessa máls, að rannsaka ekki, hvað til þess bar, að skólinn var fluttur úr sveit til Reykjavíkur. Jeg efa ekki, að áhrif af sveitalífinu yrðu börnunum holl, en mjer er ekki heldur betur kunnugt en að þau sjeu send í sveit að sumrinu, og læra þá auðvitað um leið algenga sveitavinnu. Hinsvegar tek jeg undir það með hv. 4. þm. Reykv. (MJ), að skemtilegra sje fyrir þessa menn að eiga heima í kaupstað. Þar geta þeir hitt hver annan og fjöldi þeirra hefir líka unnið einhverja iðn, sem þeir geta lifað af sjálfstæðu lífi, en erfiðara mundi reynast, ef heima ættu í sveit.

Magnús Guðmundsson: Þar sem hv. frsm. (Trþ) hefir talað sig dauðan í þessu máli, þá finn jeg mig knúðan að tala nokkur orð.

Hv. 2. þm. Reykv. (JBald) klifar á því, að nefndin hefði átt að rannsaka þetta mál frá rótum. En það segir sig sjálfst, að verði stjórninni falið málið, þá er það hennar að gera það. Nefndin hefir samt leitað upplýsinga hjá þeim manni, sem áður hafði skólann á hendi og er þessum málum kunnugur, og tjáði hann sig breytingunni samþykkan og taldi hana mundu vera til bóta.

Hv. frsm. (Trþ) svaraði því, sem fram kom, að þetta ætti að vera gert börnunum til meins. Þarf jeg ekki að eyða orðum að því, hvað slík aðdróttun

er ástæðulaus. Og hvað einangruninni viðvíkur, ef skólinn verður fluttur í sveit, þá skal jeg aðeins taka það fram, að fingramál er mjög auðvelt að læra. Og að börnin hafa verið send í sveit að sumrinu, sýnir, að það hefir verið álit-ið holt fyrir þau að vera þar. Annars er aðalefni þessarar till. það, eins og jeg tók fram, að fela stjórninni að rannsaka það og gera þær ráðstafanir því viðvíkjandi, sem hún telur heppilegar. Það getur alls ekki verið starf þing-nefnda að rannsaka mál eins og þetta, til þess brestur þær tíma og þess vegna gerir till. ráð fyrir, að stjórnin rannsaki málið.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 21:2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun neðri deildar Alþingis.

(Sjá A. 156).

2. Bann gegn innflutningi útlendinga.

Á 23. fundi í Nd., föstudaginn 14. mars, var útbýtt:

Till. til þál. um bann gegn innflutningi útlendinga í atvinnuskyni (A. 124).

Á 24. fundi í Nd., laugardaginn 15. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 28. fundi í Nd., fimtudaginn 20. mars, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 30. fundi í Nd., laugardaginn 22. mars, var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Ásgeir Ásgeirsson): Tillaga þessi er borin fram vegna þess, að töluvert hefir á því borið á síðustu árum, að útlendingar hafi komið hingað í atvinnuleit. Jeg hefi sjeð skýrslu, sem stjórnarráðið hefir látið gera um útlendinga, sem dvalið hafa í Reykjavík síðastliðinn vetur. Af henni má sjá, að útlendingar hafa einkum flutt til bæjarins 2 síðustu árin til ýmissa starfa, sem innlendir menn gætu alveg eins unnið. Til dæmis hafa verið ráðnir hingað útlendir hljóðfæraleikarar, og tekin vinna af innlendum mönnum, sem þingið hefir leitast við að styðja eftir megni. En nýjungagirnir manna heimtar útlendinga, svo að innlendir menn standa ver að vísu í samkeppinni.

Þá mætti nefna farfugla, er koma hingað í atvinnuleit, söngmenn og söngkonur, sem flutt hafa með sjer stórfje úr landinu. Það er að vísu hart að þurfa að setja höft á listina, sem ætti að hafa sama rjett um allan heim, en hinsvegar virðist ekki síður ástæða til að setja ákvæði, er komi í veg fyrir, að erlendir listamenn flytji stórfje úr landinu, heldur en um margt annað, sem gert er til að bæta gengi íslensku krónunnar.

Jeg tók eftir því í þessari skýrslu stjórnarráðsins, að það hefir jafnvel komið fyrir, að útlendingar, er hingað hafa komið í atvinnuleit, hafa dregið marga aðra á eftir sjer, svo þó að byrjað hafi á því, að t. d. einn járnsmiður hafi komið hingað, hafa 5—6 verið komnir á eftir áður en varði. Mjer er

kunnugt um það, að í Danmörku er sjerfræðingum heimilt að starfa í sinni grein, þótt útlendir sjeu, en þó með því einu skilyrði, að þeir kenni innan eins árs, eða á þeim skemsta tíma, sem við verður komið, einhverjum innlendum manni sína atvinnugrein, og hverfi að því búnu heim aftur. Svo ströng ákvæði eru þar um útlendinga.

Mest hefir þó kveðið að þessum innflutningi útlendinga á Norðurlandi á síðastliðnu sumri. Svo sem kunnugt er, hefir verið síldarbræðslustöð á Krossanesi í Glæsibæjarhreppi. Hún var reist fyrir um 10 árum með vinnu innlendra manna, og hafa Íslendingar jafnan síðan starfað við hana, þangað til síðastliðið sumar. En þá brá svo við, að helmingur verkafólksins, um 60—70 manns, var flutt frá útlöndum til þess að vinna við verksmiðjuna á starfstíma hennar, sem er 4 mánuðir. Á undanförunum árum hefir myndast þorp í kringum verksmiðjuna, um 40—50 býli, sem að miklu leyti hafa sótt atvinnu sína þangað, og enn fremur hefir fólk sótt til verksmiðjunnar frá Akureyri og víðar. En nú, þegar atvinnuleysi krepur mest að landsmönnum sjálfum, er tekið upp á því að flytja þangað erlent verkafólk, allskonar lýð, sem hvorki er þarfur atvinnuvegum þjóðarinnar nje siðferði hennar og heilbrigði. Svipaðar sögur eru sagðar úr öðrum verstöðvum við Eyjafjörð og Siglufjörð, að þar sem Íslendingar hafi áður verið einir að verki, hafi útlendingar verið fluttir inn síðastliðin sumur og tekið vinnuna frá landsmönnum.

Því mætti halda fram, að jafnvel þótt næg atvinna væri í landinu handa öllum

börnum þess, væri engin ástæða til að hleypa erlendum verkalyð inn í landið, því að þjóðin hafi enga þörf fyrir það, að atvinnuvegirnir aukist meir en nemur eðlilegri fjölgun fólks í landinu. En hvað sem því líður, geta ekki verið skiftar skoðanir um það, að þegar svo mikið atvinnuleysi er í landinu, að ástæða er til að vernda handa landsmönnum þá litlu atvinnu, sem til er, þá er alveg óverjandi að hafa allar gáttir opnar.

Þá er þessu öðruvísi háttað í Englandi og Þýskalandi en hjá oss. Á Englandi þarf hver vinnustúlka að gefa upplýsingar um það, að hún fái engin laun fyrir starfa sinn, áður en hún fær vistleyfi. Á Þýskalandi er strangleikinn jafnvel svo mikill í þessu efni, að menn mega ekki flytja milli ríkja í atvinnuskyni án sjerstaks leyfis.

Hjer er nú farið fram á, að stjórnin setji reglugerð um bann gegn innflutningi þeirra útlendinga, sem hingað koma til að leita sjer atvinnu. Sjálfsgagt tel jeg það, að undanþága verði veitt fyrir sjerfræðinga þá, sem geta unnið atvinnuvegum vorum gagn, og eins fyrir útlenda atvinnurekendur, sem veita aukna atvinnu í landinu. Hið sama yrði líka um útlenda námsmenn í þeim fræðigreinum, sem verða ekki annarsstaðar stundaðar en hjer á landi. Hinsvegar verðum vjer að sýna fullan strangleika gagnvart þeim mönnum, sem leita þeirrar atvinnu, sem vjer höfum sjálfir nóð fólk til að gegna.

Það er satt, að vjer Íslendingar höfum fengið orð fyrir að vera gestrisnir, og færi betur, að vjer hjeldum þeim kosti sem lengst. En það er engin ógest-

risni, þótt amast sje við, að gestirnir setjist upp og stjaki við heimafélkinu eins og gauksungar í hreiðri.

Björn Línal: Jeg tel fulla þörf á, að eitthvað sje gert til þess að hindra aðstreymsi erlendra manna hingað. En mjer þykir þó ákvæði till. fullströng, og mundi því hafa viljað koma með brtt. við hana. Jeg mun þó greiða atkvæði mitt með till. — Í tilefni af meðferð hæstv. forseta á 7. málinu á dagskránni, prentun umræðuparts Alþingistíðindanna, sem rekið var undir atkv. umræðulaust, og allmörgum að óvörum, meðan mannfátt var í deildinni, vil jeg leyfa mjer að vekja athygli hans á því, að jeg mun greiða atkvæði með 5. málinu á dagskránni. — En nú þarf jeg að bregða mjer frá um stund, og er honum bent á þetta, til þess að hann geti látið greiða atkvæði um málið á meðan, ef honum, einhverra hluta vegna, skyldi vera umhugað um að koma í veg fyrir, að það verði samþykkt.

Forseti (BSv) (hringir): Jeg víti hv. þm. Ak. (BL) fyrir ómakleg brigsl.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 19 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun neðri deildar Alþingis.
(Sjá A. 202).

3. Sparnaður við starfrækslu ríkisrekstrarins.

Á 30. fundi í Ed., fimtudaginn 27. mars, var útbýtt:

Till. til þál. um sparnað við starfrækslu ríkisrekstrarins (A. 231).

Á 31. fundi í Ed., föstudaginn 28. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 32. fundi í Ed., laugardaginn 29. mars, var till. tekin til einnar umr.

Frsm. (Guðmundur Ólafsson): Fyrir 5 vikum bárum við hv. 5. landsk. (JJ) fram tillögu til þál. á þskj. 77, sem fór fram á, að skipuð yrði 5 manna nefnd, sem ætlað var að rannsaka nú þegar á þessu þingi og koma með till. um, hvort ekki mætti spara á starfsmannahaldi ríkisins, og þá sjerstaklega hjer í Reykjavík, og jafnframt átti hún að athuga, hvort ekki væri tilþækilegt að skipa eina eða fleiri þingnefndir, er störfuðu kauplaust milli þinga og undirbyggju tillögur um þetta mál alt fyrir næsta þing. Tillögu þessari var vísað til fjvn., og hefir hún haft hana til meðferðar og komið nú fram með þál. á þskj. 231. Þessi till. nefndarinnar er svipuð síðari hluta till. okkar, því að hún fer fram á að fela stjórninni að taka til rækilegrar yfirvegunar, hvort ekki megi spara útgjöld ríkisins við starfrækslu í hinum ýmsu greinum ríkisrekstrarins, og í sambandi við það er talið æskilegt, að stjórnin leiti sjer aðstoðar einnar eða fleiri nefnda í þessu. Vill fjvn., að slíkar nefndir starfi launalaust, því að hún vill ekki, eins og nú er ástatt með fjárhag ríkissjóðs, eyða fje, svo nokkru nemi, til þessa starfs. Sumir nefndarmenn litu

svo á, að stjórnin gæti leitað aðeins til yfirmannanna í hverri stjett og fengið upplýsingar hjá þeim. En aftur fanst öðrum nefndarmönnum það ekki nægilegt, en vildu láta stjórnina leita álits annara manna, sem skyn bæru á slíka hluti, þó að þeir væru ekki í embættum; bjóst við, að þetta mikla vandamál yrði betur rannsakað á þann hátt.

Eins og að líkindum lætur hefir till. þessi verið athuguð vel af nefndinni, og legg jeg því til, fyrir hennar hönd, að hún verði samþykkt.

Forsætisráðherra (JM): Um þessa till. er það að segja, að jeg get ímyndað mjer, að stjórninni verði mögulegt að fá hæfa menn til þess að athuga þetta efni, án þess þó að kosta miklu til. Get jeg þó ekki sagt þetta með fullri vissu, því að jeg hefi ekki talað við slíka menn nú, en jeg hefi ástæðu til að halda, að svo kynni að geta orðið. Annars tel jeg, að mögulegt myndi verða að hafa eina nefnd, því ef fleiri væru, mætti frekar búast við, að skoðanamunur þeirra gæti staðið tillögunum fyrir þrifum.

Eins og jeg hefi áður tekið fram, tel jeg heimild eftir þál. ekki nægilega til þess að eyða fje úr ríkissjóði í þessu skyni, svo að teljandi sje. En jeg get lýst því yfir, að jeg muni taka þetta mál til athugunar.

Jónas Jónsson: Jeg skal geta þess, að jeg er mjög undrandi yfir því, að á slíkum tímum, sem nú eru, skuli hafa verið dregið að skipa sparnaðarnefnd. Jeg er líka mjög undrandi yfir þeim drætti, sem hefir orðið á því, að hv. fjvn. afgreiddi málið, því allir vita, að fjvn. hefir mjög lítið að gera, og mjer

er sjerstaklega kunnugt um það, því jeg var í fjvn. í fyrra. Og jeg vil beina þeirri spurningu til formanns nefndarinnar, hv. þm. Seyðf., hvað valdi slíkum drætti. Jeg álít heppilegt, að allir stjórnarflokksmennirnir í fjvn. vildu skýra afstöðu sína til þessa máls, því að þeim mun drátturinn að kenna. Jeg get raunar vel getið mjer þess til, af hvaða ástæðum meirihl. nefndarinnar hefir dregið málið svo óhæfilega á langinn, en jeg vil ekki fara frekar út í það að sinni.

En það orkar ekki tvímælis, hve mikil þörf er á því, að eitthvað sje gert í þessu máli, nú á þessum tímum, þegar allir vita, að fjárhagur ríkissjóðs er svo bágborinn, að tekjurnar verða allar að ganga upp í laun embættismanna og til þess að borga af skuldam. Jeg skil því alls ekki í meðferð hv. fjvn. á þessu máli, nema ef vera skyldi. að hún dragi málið á langinn til þess að ekkert verði gert í því á þessu þingi.

Og nú vil jeg beina þeirri spurningu til hæstv. forsrh., hvort hann vill ekki reyna að fá þingflokkan til þess að leggja til einn mann í hverja af þessum nefndum, menn sem vildu vinna að því endurgjaldslaust að athuga, hvernig mætti helst spara við starfrækslu ríkisrekstrarins. Jeg veit, að það vildi engin nefnd vinna að því endurgjaldslaust að endurskoða alt launakerfi ríkisins. Það væri svo mikið starf, að það væri fjarstæða að hugsa sjer slíkt. Hinsvegar er mjög líklegt, að flokkarnir vildu, af áhuga fyrir málinu, leggja til einn mann í hverja nefnd hver þeirra. Svo gætu þessar nefndir skift með sjer verkum, þannig, að þær tækju hver sína grein embættakerfisins til at-

hugunar. Ein gæti t. d. tekið dómsmálin, önnur skólamálin, þriðja póstmál og símamál, fjórða heilbrigðismálin, fimta kirkjumálin o. s. frv.

Jeg vil minna hæstv. forsrh. á það, að hann skipaði einu sinni 2 menn í nefnd til þess aðeins að athuga skólamálin, og sú nefnd kostaði landið mörg þúsund krónur, og jeg vil því spyrja hæstv. forsrh., hvernig hann hugsar sjer, að hægt væri að fá eina nefnd til þess að athuga allt embættakerfið, ríkinu að kostnaðarlausu. Það er auðsætt, að annaðhvort verður að skifta þessu starfi, sem hjer er um að ræða, milli fleiri nefnda, eða það verður tómmt „humbug“, þar eð stjórninni verður ekki veitt nein heimild til þess að leggja fram fje í þessu skyni.

Ef hæstv. forsrh. heldur við sinn upphaflega skilning á þessu máli, þá hlýtur það því að verða til þess að eyða málinu. Það er líka ómögulegt að fá 3—5 menn í eina nefnd, sem hefðu verulega vit á öllum þeim málum, sem hjer koma til greina. Lögfræðingar bera t. d. lítið skyn á kenslumál, og prestar hafa lítið vit á dómsmálum, til að taka einhver dæmi.

Mjer virðist hæstv. forsrh. hugsa sjer þá leið að leitað væri álits yfirmanna stofnana og starfsmanna ríkisins um það, hvern sparnað þeir teldu mögulegt að framkvæma, hver á sínu sviði, þannig, að biskup væri spurður um prestana, landlæknir um lækna, yfirpóstmeistari um póstmálin, o. s. frv. Þetta tel jeg vera rjett, en það verður þó að gæta þess að láta þessa menn ekki hafa neitt úrslitavald um það, hvað væri reynt að spara. Við, sem nú eigum sæti í allshn., leituðum t. d. álits hæstarjettar viðvíkjandi fækkun dóm-

enda í rjettinum, en við sáum okkur hins vegar ekki fært að taka það til greina, þótt þeir mótmæltu fækkuninni. Hins sama yrðu þær nefndir að gæta, sem tækju embættakerfið yfirleitt til athugunar, því að það er oftast ekki til neins að spyrja formenn stjettanna að því, hvað af sínu fólki þeir megi missa, því þeir þykjast oftast nær ekki mega missa neitt, en þó er rjett að leita álits þeirra, því vera má, að sumir vilji með góðri samvinnu hjálpa til að spara, hver á sínu sviði. Hinsvegar hefir ekkert að þýða að spyrja slíka menn um það, hvort þeir telji að lækka megi laun starfsmanna þeirra, því að það kemur þeim ekkert við, og þeir verða yfirleitt að beygja sig fyrir vilja nefndarinnar og síðan þingsins.

Til þess að menn skilji betur, hvílik þörf er á slíkri endurskoðun, vil jeg geta þess, hversu ástatt er með póstflutningana. Sá póstur, sem fluttur er á landi, er altaf fluttur í koffortum, og þau eru svo þung, að þau eru $\frac{1}{3}$ póstflutningsins, og $\frac{1}{3}$ kostnaðarins liggur því í flutningi þeirra. Og þetta lætur póstmeistari viðgangast, þrátt fyrir það, þótt vitanlegt sje, að póstinn má hæglega flytja í töskum eða pokum. Enginn „privat“-maður mundi láta slíkt viðgangast. En stjett, sem er orðin gömul og stirðnuð, hefir ekki gáfur til að skilja þetta, nje heldur framtakssemi til þess að koma nokkru í framkvæmd, þótt hún sjái, að eitthvað fari aflaga. Svo hefir yfirpóstmeistari 4000 kr. aukabitling, tilefnislaust og án lagaheimildar. Mjer þætti gaman að vita, hvort hæstv. forsrh. (JM) vildi leggja til, að hann væri feldur niður, svo að hann fengi aðeins almenn embættislaun. Annars þætti mjer gott, ef hæstv forsrh.

(JM) vildi upplýsa, hvernig stendur á þessum aukabítlung.

Jeg vil svo að endingu beina þeirri spurningu til hæstv. forsrh. (JM), hvort hann vill ekki gera tilraun til þess, í samráði við þingflokkan, að fá nokkrar nefndir til þess að vinna að endurskoðun alls launakerfisins, endurgjaldslaust. Og enn fremur vil jeg spyrja hæstv. forsrh. (JM), hvort hann sje okkur ekki sammála um það, nú, þegar fjárhagur ríkisins er svo bágborinn, að allar framkvæmdir ríkisins hafa verið stöðvaðar, að eitthvað þurfi að gera fjárhagnum til viðreisnar, og hvort honum finst ekki ástæða til að gera eitthvað meira í þessu máli en hv. fjvn. hefir gert. Og enn fremur vil jeg beina þeirri spurningu til formanns fjvn., hv. þm. Seyðf. (JóhJóh), hvers vegna hafi dregist svona lengi hjá nefndinni að gera nokkuð í þessu máli.

Jóhannes Jóhannesson: Ef jeg man rjett, þá voru liðnar 4 vikur af þingtímanum, þegar þessu máli var vísað til fjvn.. Síðan hún fjekk málið til meðferðar er því alls ekki liðinn langur tími, og nefndin hefir haft ýmsu að sinna og ekki von, að hún hafi afgreitt í flautri mál eins og þetta. Jeg mótmæli því algerlega, að um nokkurn drátt hafi verið að ræða af nefndarinnar hálfu. Tíminn hefir farið í það hjá nefndinni að ræða um málið og koma sjer saman um einstök atriði þess, því samkomulagið var yfirleitt ekki gott. Annars þarf jeg enga afsökun að færa fram fyrir nefndarinnar hönd.

Hv. þm. (JJ) sagði, að ekki væri mikið að gera í fjvn., og að sjer væri kunnugt um það, því hann hefði verið í henni

í fyrri. En það var víst aðallega hv. þm (JJ) sjálfur, sem lítið gerði í nefndinni, því að hann kom ekki á nærri alla fundi nefndarinnar, og á þeim fundum, sem hann var, var vera hans þar mjög stopul. Jeg neita því þess vegna algerlega, að um nokkurn óþarfan drátt sje að ræða hjá nefndinni, og hv. 5. landsk. (JJ) hefir enga ástæðu til að ásaka nefndina fyrir slíkt.

Frsm. (Guðmundur Ólafsson): Jeg vildi aðeins geta þess, að mjer fanst hæstv. forsrh. (JM) taka vel í tillögu nefndarinnar, og mjer finst það koma honum mest við, hvort nefndirnar eru ein eða fleiri. En jeg tel líklegt, að það sje rjett, sem hv. 5. landsk. (JJ) hjelt fram, að það sje betra, að nefndirnar sjeu fleiri en ein, svo að minna starf komi á hverja, ef þeim er ætlað að starfa kauplaust. Annars býst jeg við, þar eð hæstv. forsrh. (JM) tekur svo vel í þessa tillögu, að einhver árangur geti orðið að þessu, ef fást duglegir, ósjerplægirnir menn, sem vilja vinna að þessu endurgjaldslaust, og hafa þekkingu til þess.

Hv. formaður fjvn. (JóhJóh) lýsti því, hvernig þetta mál gekk í nefndinni. Og jeg vil geta þess, að það er ekki til neins að vera að leyna því, að samkomulag var ekki gott í nefndinni, þó að samvinnan hafi mäske verið heldur betri en hún er oft hjá hv. deild. En mjer finst eðlilegt, þó að flm. tillögunnar sje orðinn órólegur vegna þess, hve lengi hann hefir orðið að bíða eftir því, að nefndin afgreiddi málið, þó að jeg fyrir mitt leyti sje frekar rólegur, af því, að jeg bjóst ekki við miklum árangri í þessu máli nú á þinginu.

Jeg veit því ekki, hvort það er svo

mikil eftirsjón í því, þó að þetta mál sje ekki afgreitt öðru vísi en til stjórnarinnar nú. Það vantar síst, að nógar sparnaðartillögur komi fram. Hitt er aftur á móti verra, hve fáar þeirra ná fram að ganga. Annars býst jeg við, eftir undirtektum hæstsv. forsrh. (JM) að dæma, að hann muni hafa einhverjar góðar till. í þessu máli til að leggja fyrir næsta þing, og á hans ábyrgð er það hjeðan af, hvort nokkuð verður í því gert, sem að gagni kemur.

Forsætisráðherra (JM): Það er rjett skilið hjá hv. frsm. (GÓ), að jeg er ekki á móti nefndarskipun í þessu skyni. En að því er snertir ræðu hv. 5. landsk. þm. (JJ), þá skal jeg taka það fram, að mjer finst, að best mundi vera að hafa eina nefnd, eða ef fleiri nefndir væru hafðar, þá tel jeg nauðsynlegt að hafa eina yfirnefnd, sem gæfi heildaryfirlit, þótt aðrar nefndir athuguðu hinar einstöku greinir embættakerfisins. Þetta væri nauðsynlegt, sökum þess, að margar nefndir, sem störfuðu hver í sínu lagi, gætu komið fram með alólíkar tillögur, sem gengju í bága hver við aðra, og slíkt væri auðvitað mjög óheppilegt.

Hvað því viðvíkur, að flokkarnir skipi millipínganefndir til þess að athuga þetta mál, þá skal jeg taka það fram, að jeg efast um, að hver flokkur fyrir sig hafi yfir nógu mörgum mönnum að ráða hjer í bæ, sem hafi tíma til þess að taka slíkt starf að sjer endurgjaldslaust og hafi auk þess nauðsynlega þekkingu á þessum málum. Annars má vel vera, að gott sje að leita til flokkanna til þess að fá menn til að starfa endurgjaldslaust. En jeg veit þó, að til eru menn, sem ekki mundu ófáanlegir að leggja á sig nokkurt erfiði í þessu skyni án verulegs

endurgjalds. Annars get jeg ekki sagt neitt ákveðið um, hverja aðferðina jeg muni hafa, eða hvað gert verði, fyr en jeg hefi borið mig saman við hina ráðherrana.

Það er alveg rjett hjá hv. 5. landsk. þm. (JJ), að það er ekki hægt að fara einungis eftir því, hvað formenn embættisflokka segja um fækkun eða launalækkun innan stjettarinnar, því að þeim finst oftast þeir ekkert mega missa af sínu fólki. En jeg efast ekki um, að þeir muni þó vilja líta á nauðsyn ríkissjóðs og aðstoða stjórnina til að spara með því að fækka starfsmönnum sínum, en um launalækkun býst jeg við, að ekki verði mikið.

Hvað sem öðru líður, get jeg ekki fallist á, að hafðar sjeu margar nefndir. Að öðru leyti verður málið vandlega athugað, en jeg tel æskilegt og heppilegt fyrir stjórnina, að hún fái einhverja slíka aðstoð, er hjer um ræðir.

Að því er snertir viðbótina við laun yfirpóstmeistara, skal jeg taka það fram, að jeg held að það standi í sambandi við breytingu þá, sem varð á stöðu hans, þannig, að þegar hann varð aðalpóstmeistari, fjekk hann þessar 4000 kr. í staðinn fyrir aukatekjur, sem hann hafði meðan hann var póstmestari hjer í Reykjavík. Mjer er þó ekki fullkunnugt um það, því að atvinnumálaráðherra hafði með þetta að gera. Hvort það er löglegt, get jeg ekki heldur fyllilega sagt um. Jeg hefi ekki athugað það neitt sjerstaklega, því að það heyrir líka undir annan ráðherra.

Sigurður Eggerz: Jeg skal taka það fram nú þegar, að jeg hefi enga trú á því, að mikill árangur verði af störfum þessarar nefndar, sem hjer er í ráði að

skipa, þó að jeg muni greiða atkvæði með þessari tillögu. Og ástæðan til þess, að jeg hefi enga tröllatru á því, að mikill árangur megri verða að þessu, er sú, að hjer í þinginu hefir verið reyndur sparnaður á öllum sviðum. En hver hefir árangurinn orðið? Það hefir hver tog-að í sinn skækil, og endirinn hefir jafnan orðið sá, að ekkert af öllum þessum sparnaðarmálum hefir náð fram að ganga, hversu sjálfsögð sem þau hafa verið. Sýslumannaembættasamsteypa sú, sem jeg bar fram á þinginu í fyrra, virtist t. d. vera alveg sjálfsögð, því að með því var sparað mikið fje, en hinsvegar var svo um búíð, að nýju embættin urðu ekkert erfiðari eða jafnvel ljettari en þau, sem fyrir eru. Þó náði þetta ekki fram að ganga. Harðasti prófsteinninn á sparsemi þingsins var þó frv. það um sameiningu landsbókasafnsins og þjóðskjalasafnsins, sem jeg lagði fyrir þingið í fyrra. Nú hefir þetta mál enn verið borið fram á þessu þingi, en meirihl. nefndarinnar, sem hefir það til athugunar, hefir lagt á móti þessu og vill, að söfnin haldi áfram að vera tvö, en vill hinsvegar, að reynt sje að spara aðstoðarmann á öðru safninu. Þegar ekki er einu sinni hægt að koma svona sjálfsögðum sparnaði fram, og það þegar svo stendur á, að hinn ágæti forstöðumaður þjóðskjalasafnsins er látinn, svo að ekki þarf að taka embætti af nokkrum manni, þá getur ekki hjá því farið, að trúin fari að minka á árangur slíkra sparnaðartilrauna. Þó tel jeg vera rjett að samþykkja þessa till., og jeg mun greiða henni atkvæði mitt.

Jeg vonast svo eftir, að sú sparnaðarnefnd, sem skipuð verður, eða nefndir, ef þær verða fleiri en ein, taki tillögur mínar um embættasamsteypur til ræki-

legrar athugunar. Því að jeg tel slíka samsteypu sjálfsagða, og þó að jeg hafi ekki borið hana fram á þessu þingi, þá er það ekki af því, að mjer hafi snúist hugur, heldur sökum þess, að jeg hefi ekki búist við, að það mál mundi fá byr í þinginu, en aðeins auka mas í þinginu, sem ekki leiðir til niðurstöðu.

Einasti möguleikinn til sparnaðar er að stækka verksvið embættismannanna. Og það er hægt.

Jónas Jónsson: Jeg get ekki sagt, að jeg hafi sannfærst um af ræðu hv. þm. Seyðf. (JóhJóh), að nefndin, og hann sem formaður, hafi sýnt sjerstakan dugnað í þessu máli. Mjer dettur í hug það, sem Jón Ólafsson sagði eitt sinn um póstmeistarann, sem afhenti póstin einn sunnudag út um eldhúsdýrnar, að hann hefði gert hreint fyrir sínum eldhúsdýrum en ekki pósthúsdýrum.

Afsökun hv. form. fjvn. (JóhJóh) var sú, að till. hefði ekki komið fyr en 4 vikur voru liðnar af þingi, og þess vegna hefir víst verið rjett að draga í 3 vikur að koma henni á framfæri. Þetta geta þeir einir tekið sem góða og gilda vöru, sem sætta sig við lítið. Er ekki hægt annað en skilja þetta sem tilraun íhaldsflokksins til að eyða málinu, enda höfðu ýmsir búist við því.

Það á vel við að rifja upp í dag, hvernig hinum hv. meirihl. fórst í Nd., er rætt var um það, hvort takmarka skuli vöruflutning til landsins eða tolla vörunar. Auðskilið, að kaupmenn vilji heldur tollstefnu, jafnvel þó að landið fari á hausinn. Í íhaldsflokknum er alt að helmingur embættismenn og hinn helmingurinn kaupmenn, og ekki að búast við, að kaupmenn eða embættismenn taki það vel upp, ef komið er við stjett-

arhagsmuni þeirra. Verð jeg að taka þetta sem fyrirboða þess, að nefndin muni ekkert gera í þessu máli og því verði eytt.

Það er ekki satt hjá hv. form. fjvn. (JóhJóh), að jeg hafi vanrækt mín störf í þeirri nefnd í fyrra. Jeg mætti reglulega á fundum og með meiri kostgæfni en hann.

Svör hæstv. forsrh. (JM) eru loðin. Hann virðist álíta, að ein nefnd myndi nægja. Hann svaraði ekki neinu því, sem jeg benti honum á, að hann hefði átt sæti í afardýrri nefnd fyrir nokkrum árum, sem fjallaði um þessi mál, en lítið sást eftir. Jeg er líka sannfærður um, að lítið lið verður að einni nefnd nú, allra helst ólaunaðri.

Hæstv. forsrh. (JM) hjelt því fram, að enginn flokkur hefði til 5 menn í þessar nefndir. Jeg veit, að í Framsóknarflokknum eru þeir til, og ætti þá ekki að standa á mönnum úr Íhaldsflokknum, sem þykist vera svo mannsterkur.

Jeg játa, að það er ekki heppilegt að hafa 5 nefndir, ef þær störfuðu eingöngu hver fyrir sig. Gæti verið samvinna milli þeirra, þannig, að formenn nefndanna ynnu saman að einhverju leyti. Er óhjákvæmilegt, að lagður yrði sameiginlegur grundvöllur, svo að ekki yrði árekstur. Hitt get jeg ekki gengið inn á, að ein nefnd geti leyst þetta starf af hendi svo að vel sje og að gagni mætti verða.

Jeg get verið þakklátur fyrir skýringuna á launum póstmistarans, það sem hún nær. Þetta er gamalt hneykslismál. Menn eru að tala um að leggja niður embætti, spara á þessum og þessum lið, en ekki er minst á það, þó að menn með hæstu launakjörum fái stórar launabætur utan við landslögin. Sum ár-

in hefir póstmestari fengið alt að 10 þús. kr. í „sportskur“. Það var lagt sjerstakt gjald á póstávisanir — með lögum eða öðlögum — sem póstmestari hirti svo. Mjer er ekki kunnugt um, að líkt eigi sjer stað neinstaðar annarsstaðar í heiminum.

Þetta var átalíð í blöðum. Voru þá sjerstakir samningar gerðir við póstmestara, að hann gerði sig ánægðan með 4 þús. kr. í staðinn. Má vera, að hægt sje að finna svona pytti í ýmsum greinum embættisstarfrækslu hjer á landi, þar sem forstöðumenn hafa hol- að sjer niður í hæga sæng.

Ef til vill mundi hv. þm. Seyðf. (JóhJóh) álíta það þess vert að eyða nokkrum klukkustundum til að athuga launakjör starfsmanna, sem beint og óbeint hafa 25—40 þús. kr., eins og sumir hafa gefið upp til skatts, t. d. hv. þm. Seyðf. (JóhJóh).

Jeg hefi notað þennan útúrdúr til þess að vekja athygli hæstv. stjórnar á því, að nóg eru verkefnin á þessu sviði. Jeg vil gefa hv. þm. Seyðf. (JóhJóh) tækifæri til að greiða atkvæði með eða móti sparnaðarfrv., þar sem sparnaðurinn nemur mörgum þús. kr. Jeg tók það saman á fáum mínútum í gærkvöldi; ef- ast jeg ekki um, að hv. þm. Seyðf. (JóhJóh) myndi fá miklu ríflegri uppskeru, ef hann legði krafta sína fram, þar sem hann hefir mjög góða þekkingu á embættisrekstri ríkisins.

Jeg er að mestu leyti sammála hv. 1. landsk. þm. (SE) í því, sem hann sagði um sýslumennina, aðeins vil jeg ganga lengra en hann. Er það vel, að þar hefi jeg fyrir mjer „autoritet“ þess manns, sem hæstv. forsrh. er. Það er því mjög fínn fjelagsskapur, sem jeg hefi í þessu máli, og vona jeg, að dragi til góðs.

Sparnaður við starfrækslu ríkisrekstrarins. – Endurheimt skjala og handrita frá Khöfn.

Hv. 1. landsk. þm. (SE) benti á það, hve erfitt væri að koma sparnaðarmálum í gegn. Það er bending um það, að það verður að byggja þessa fyrirhuguðu nefnd upp af öllum flokkum. Oft hefir verið valið í nefndir af hreinni tilviljun, eins og t. d. mentamálanefndina 1920. Það voru að vísu góðir menn, en höfðu ekki tiltrú allra, máske ekki neinna flokka í þinginu, til að ráða þeim málum heppilega til lykta. Það er engin leið önnur til að koma sparnaðarmálum í gegn en sú, að flokkarnir komi sjer saman. Þess vegna er það eitt frumskilyrði fyrir nokkurn ávöxt, að nefndin sje byggð úr öllum flokkum.

ATKVGR.

Tillgr. samp. með 12 shlj. atkv.

Fyrirsögn samp. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun efri deildar Alþingis.

(Sjá A. 252).

4. Endurheimt skjala og handrita frá Khöfn.

Á 28. fundi í Nd., fimtudaginn 20. mars, var útbýtt:

Till. til þál. um endurheimt ýmsra íslenskra skjala og handrita, sem enn eru í söfnum í Kaupmannahöfn (A. 174).

Á 29. fundi í Nd., föstudaginn 21. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 46. fundi í Nd., miðvikudaginn 9. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Tryggvi Þórhallsson): Jeg hefi þann heiður að vera flm. þessarar þáltill. ásamt hæstv. forseta þessarar deildar (BSv). Þetta er ekki í fyrsta skifti, sem málið kemur fyrir Nd. Hygg jeg, að jeg geri besta grein fyrir málinu með því að rekja sögu þess, og vil jeg þá fyrst leyfa mjer að lesa upp þáltill. þá, sem núverandi skjalavörður, Hannes Þorsteinsson, flutti á Alþingi 1907. Les jeg þá upp till., með leyfi hæstv. forseta:

„Neðri deild Alþingis ályktar að skora á stjórnina að gera ráðstafanir til þess, að skilað verði aftur landinu öllum þeim skjölum og handritum, sem fyrrum hafa verið ljeð Árna Magnússyni og eru úr skjalasöfnum biskupa, kirkna, klaustra og annara embætta og stofnana hjer á landi, en hefir ekki verið skilað til þessa“.

Vil jeg því næst taka mjer í munn þau orð, sem flutningsmaður málsins þá hafði að áhersluorðum:

„Vjer viljum ekki beita neinni ósanngirni í þessu, en rjett vorn viljum vjer hafa óskertan“.

Flutningsmaður flutti merkilega ræðu um málið. Hann gat þess meðal annars, að Árni Magnússon hefði fengið fjölda mörg skjöl og handrit að láni, sem hann síðan hefði ekki skilað aftur. Við lát hans innlimuðu þeir dönsku menn, er fjölluðu um safnið, skjölin orðalaust inn í það, jafnt þau, sem lánuð voru, og hin, sem Árni hafði þegið að gjöf eða keypt. Íslendingar höfðu engan á vaðbergi þar ytra, og komu því ekki fram nein mótmæli gegn því, að Danir slægju eign sinni á skjölin. Síðan hefir fæstu

af þeim verið skilað aftur. Langsamlega meirihlutinn er ennþá í Kaupmannahöfn á ýmsum söfnum þar, svo sem í ríkisskjalasafninu og konunglega bókasafninu, en auðvitað meginhlutinn í safni Árna Magnússonar. Þegar stjórnin fluttist til landsins 1904, var íslenska ríkisskjalasafnið frá 1847 flutt heim, en öll eldri skjöl viðvíkjandi stjórn landsins eru ennþá í Kaupmannahöfn. Flutningsmaður gerði grein fyrir þessu öllu og lauk ræðu sinni með þeim orðum, sem jeg hefi áður upp lesið og vil gera að mínum.

Þegar þáltill. var borin fram, var Hannes Hafstein ráðherra. Hann tók því vel að fylgja fram þessu máli, og fól þegar eftir þing dr. Jóni Þorkelssyni skjalaverði að rannsaka málið. Ritaði hann bók, er hann nefndi: „Skýrsla um skjöl og handrit í safni Árna Magnússonar, sem komin eru úr opinberum skjalasöfnum á Íslandi“. Í ritinu er gerð glögg grein fyrir málinu með vísindalegri nákvæmni. Höfundurinn flokkar í fjóra aðalflokka hin opinberu íslensku skjalasöfn, er eigi skjöl í söfnum í Kaupmannahöfn: 1. Skjalasafn Skálholtsstóls. 2. Skjalasafn Hólastóls. 3. Skjalasöfn kirkna. 4. Skjalasafn Bessastaðamanna, klaustra og veraldarmanna. Um langflest skjölin sannar hann með óyggjandi rökum, að vjer eigum fullan rjett til þeirra. Orð dr. Jóns um þetta eru svo merkileg, að jeg get ekki stilt mig um að lesa upp kafla úr skýrslu hans, með leyfi hæstv. forseta. Hann bendir á, að

„ekki virðist mjög sanngjarnt, að af hendi Árna Magnússonar safns yrði krafist neins endurgjalds fyrir þau skjöl, sem órækt er um, að sjeu geymslufje“.

Og svo bætir hann því við, að öðru máli geti verið

„að þegna um það af opinberum skjölum og handritum, sem Árni hefir safnað saman hjer og hvar af refilstigum og ef til vill þægt eitthvað fyrir“.

Og enn segir hann:

„Að öðru leyti kemur það ekki hjer til greina að metast um það, hvað Árni hafi frelsað frá glötun af skjölum og handritum, en í hinum opinberu skjalasöfnum hjer á landi hefir enginn gert meiri glundroða en hann, og líklega hjá engum meira úr þeim glatast, og það voru engin bjargráð við þetta land, nje í þess þágu gert, að hann flutti skjalasöfn Hólastóls og klaustranna úr landi. Þau hefðu verið til eins fyrir því, þó að hann hefði lát-ið það ógert. Munurinn var sá, að þau hefðu þá verið hjer á landi nú“.

Loks segir dr. Jón, að að vísu megi Dönum vera söknuður að þessum skjölum.

„En hins er þá jafnframt að gæta, hversu miklu sárara það má vera fyrir Ísland að vera — fyrir góðsemd og greiðasemi hinna fyrri yfirvalda hjer á landi við Árna Magnússon — án þess, sem það á, en fyrir þá, sem ekki eiga, heldur geyma, að skila geymslufjenu af höndum sjer“.

Á þinginu 1909 var málinu hreyft á ný. Bar þá núverandi forseti Nd., Benedikt Sveinsson, fram fyrirspurn um það til ráðherra, hvern árangur þáltill. hefði haft. Hannes Hafstein svaraði fyrirspurninni. Auk þess sem dr. Jón Þorkelsson hafði samið skýrslu sína, hafði Hafstein borið fram málið við dönsku stjórnina og ítrekað beiðni um svar. Kvað hann kenslumálaráðherrann hafa

verið málinu hlyntan, en endanleg svör ekki komin frá forstöðumönnum safnanna. Lauk Hafstein síðan ræðu sinni á þessa leið:

„Jeg get vel ímyndað mjer, að hinn nýi ráðherra Íslands, Björn Jónsson, geti fengið áskorun Alþingis að mestu framgengt, ef hann fer vel og lipurlega í málið“.

En þær vonir hafa ekki ræst. Björn Jónsson virðist ekki hafa hreyft málinu, og skal ekkert efast um hans góða vilja, en hann var orðinn þreyttur og farinn að heilsu, og átti auk þess í allmikilli vök að verjast hjer heima fyrir. Síðan komu einskonar millibilsráðherrar, og loks skall heimsstyrjöldin á. Var þá auðvitað ekkert vit í því að flytja dýrmæt og óbætanleg skjöl á milli landa.

En auðvitað stendur það óhaggað, sem sagt hefir verið um málið, „að rjett vorn viljum vjer hafa óhaggaðan“.

Þá vil jeg aðeins lauslega víkja að öðru, og hefi jeg þó skrifað um það áður. Fyrir nokkru síðan birtist í „Berlingske Tidende“ í Kaupmannahöfn grein eftir mann nokkurn, sem H. O. Lange heitir og er yfirlýðingarmannur við konunglegu bókhöfðuna í Khöfn. Skýrir hann þar frá, hvernig sjer hafi verið innanbrjósts, þegar ófriðurinn mikli var að byrja. En svo stendur á þar, að aðalherstöðvar Dana eru í miðri Kaupmannahafnarborg, en konunglega bókhlaðan, háskólabókasafnið og fleiri vísinda- og listasöfn eru þar í miðri borginni líka. Þá var talin vera talsverð hætta á því, að Danir gætu eigi haldið hlutleysi sínu, en mundu dragast inn í ófriðinn og lenda í hópi fjandmanna þjóðverja. Var það því augljóst, að þjóðverjar mundu, ef til ófriðar kæmi

við Dani, aðallega beina árásum sínum á Kaupmannahöfn, er aðalherstöðvarnar væru þar, og var því ákaflega mikil hætta á því, að söfnunum yrði hætt, ef skotið yrði á borgina. En í söfnum þessum eru margir og dýrir fjársjóðir geymdir, sem óbætandi væru, ef týndust í hernaðinum. Hr. Lange fór því á fund æðsta herforingja Dana og spurði, hvaða ráðstafanir væri hægt að gera til þess að bjarga söfnunum undan skothríð. Jeg ætla með leyfi hæstv. forseta að lesa upp nokkur atriði úr svörum hershöfðingjans, eins og jeg hefi þýtt þau upp úr blaðinu. Þar segir svo:

„Það er alls eigi hægt að gera neitt til bjargar söfnunum. Bókhlaðan er á hinum allra hættulegasta stað, mitt á milli aðalstöðva hersins: herráðsins og vopnabirgðanna í hergagnabúrinu. Óvinirnir munu auðvitað beina skotum sínum þangað fyrst og fremst. Herskip, sem hefði langdrægar fallbyssur, getur legið úti á Kögeflóa og skotið þessi hús í rústir. Við getum ekki komið í veg fyrir það. Væntanlegir óvinir vita auðvitað, hvar helstu stöðvar hersins eru. Þeir munu alls eigi taka nokkurt tillit til vísindalegra stofnana. Það er ekki hægt að gera neitt fyrir bókhöfðuna. Það væri alveg tilgangslaust að flytja eitthvað af því dýrmætasta niður undir gömlu hvelfingarnar frá dögum Kristjáns IV. og bera þar að sandsekk. Skipabyssur nútímans skjóta í gegnum þetta alt. Það er ekkert hægt að gera. Þeir staðir eru ekki til í borginni, sem talist geta öruggir fyrir nútíma stórskotahríð, nema á sumum herstöðvunum. Bókhlaðan getur alls ekki notið góðs af þeim“.

Það er því með öllu ljóst orðið, að það er eigi einungis, að þessum dýrmætu skjölum er með órjetti haldið fyrir okkur suður í Kaupmannahöfn, heldur eru þau einnig í mikilli hættu stödd. Þau eru svo að segja sett á guð og gaddinn. Ef Danir lenda í stríði, er mikil hætt á því, að þessi skjöl verði öll geryðilögð. Jeg vil minna á það, að í brunanum mikla í Khöfn fyrir 200 árum síðan varð safn Árna Magnússonar fyrir miklu og óbætanlegu tjóni, og ætti þetta því að vera okkur næg viðvörðun að eiga skjöl-in ekki lengur á þessum stað. Það renna því tvær meginstöðir undir þetta mál, að vjer viljum fá vörn skýlausan rjett, og að geymslustaður þessi er illa valinn fyrir svo dýrmæta hluti.

Árið 1907 var alt Alþingi samhuga í því að fá þessum rjetti vorum fullnægt og heimta þessi skjöl aftur, og vænti jeg því, að hv. deild fallist og nú á þetta. Jeg vona einnig, að hæstv. forsrh. (JM) taki þetta mál að sjer og fylgi því rösklega fram, þrátt fyrir það, að hann hefir ekki nú, fremur en oft áður, sýnt þessari þingdeild þann sóma að vera viðstaddur umræður. Jeg vænti einnig, að Danir sýni oss sanngirni í þessu máli, eins og kenslumálaráðherra Dana fullyrta við Hannes Hafstein á síðustu stjórnarárum Hannesar, að hann væri þessu máli hlyntur og gerði fullkomlega ráð fyrir, að þeim mundi fást framgengt. Því vona jeg, að þetta beri góðan árangur nú. Vil jeg svo enda mál mitt með sömu orðum og Hannes Þorsteinsson á þinginu 1907: „Vjer viljum ekki beita neinni ósanngirni í þessu, en rjett vörn viljum vjer hafa óskertan“.

Klemens Jónsson: Jeg stend upp til þess að mæla með tillögu þessari, því að

jeg held, að þessi tími til þess að bera tillöguna fram, sje mjög heppilega valinn. Ber það til, að jeg hefi þessa skoðun á því, að þessi tími sje hentugastur, að á fundi, sem nýlega hefir verið haldinn með Dönum og Norðmönnum, kom fram ákveðin og sterk krafa af hendi Norðmanna til Dana um endurheimt ýmissa skjala, frá safni Árna Magnússonar og ýmsum öðrum söfnum, en þó einna sjerstaklegast úr safni Árna Magnússonar. Bera Norðmenn það fyrir sig, að Árni Magnússon hafi fengið fjöldann allan af dýrmætum handritum, bókum og skjölum, snertandi Noreg og norska hagi, hjá Þormóði Torfasyni, sagnaritara konungs. Það er vitanlegt, að Árni Magnússon dvaldi hjá Þormóði tvo parta úr vetri, og segja Norðmenn, að þá hafi hann fengið að láni hjá Þormóði mörg handrit og margt annað fleira, viðkomandi sögu Noregs. Leggja nú Norðmenn allmikið kapp á að fá þessu skilað aftur. Þessa vegna held jeg einmitt, að tíminn sje nú heppilega valinn til þess að heimta aftur þau skjöl, er við eigum og eigum rjett á að fá, en jeg vil leggja áherslu á þau orð, sem hv. þm. Str. (Trp) viðhafði í niðurlagi ræðu sinnar, að við viljum eigi beita neinni ósanngirni í þessu máli, en vjer viljum fá rjett vörn óskertan. Að mínu áliti hefir dr. Jón sál. Þorkelsson gengið fulllangt í kröfum sínum fyrir okkar hönd. Við eigum heimting á að fá alt það aftur, sem látið hefir verið að láni. Samkvæmt skýrslu dr. Jóns Þorkelssonar er fjöldi af skjölum í safni Árna Magnússonar, sem Árni Magnússon hefir sjálfur ritað á með eigin hendi, að eigi að skilast aftur, þau sjeu fengin að láni. Þessi skjöl eru öll okkar eign, og við eigum fullan rjett á að fá þau aftur. Þá eru

þar og mörg önnur skjöl, sem eigi er neitt ritað á, að eigi að skilast, en eru komin hjeðan, bæði úr embættismanna-söfnum og frá einstökum mönnum. Til þessara skjala höfum vjer eigi neinar kröfur lögum samkvæmt, en hitt er eðlilegast og öll sanngirni mælir með því, að vjer fáum þau aftur, að minsta kosti þau, sem eru frá söfnum, eða t. a. m. frá biskupsstólunum. Enn eru þar mörg skjöl hjeðan, sem vjer getum alls eigi krafist aftur; vjer getum eigi gengið lengra í því efni en lög standa til eða full sanngirni. Vjer getum eigi krafist aftur þeirra hluta, sem vitanlegt er um, að hafa verið gefnir Árna Magnússyni af rjettum eigendum. En einmitt þar er mjer eigi grunlaust um, að dr. Jón hafi gengið fulllangt í kröfunum. En þótt eigi sje nema sanngjarnt að heimta aftur það, er vjer eigum, og að tíminn sje nú rjett valinn til þess, vil jeg þó eigi undan fella að skýra frá minni eigin reynslu í þessu efni um það, að þetta mun þó eigi verða eins auðvelt og margir hafa haldið. Jeg man eigi glögt, við hvern Hannes Hafstein átti tal um þetta í Danmörku; mig minnir, að það hafi verið kenslumálaráðherra Dana. En þó að hann muni hafa verið hlyntur afturskilun, þá mun hann vissulega hafa orðið að hlíta ummælum yfirskaðavaraðanna í þessu efni. Nú verð jeg að segja það, að það hefir reyndar oft tekist að fá hingað ýms skjöl frá Kaupmannahöfn að láni, og hefir það jafnvel tekist að fá hingað til fulls merkilegar bækur og skjöl. Þannig fjekst hingað í ráðherratið Hannesar Hafstein hin merkilega dómabók Þórðar Guðmundssonar, og er hún hjer enn, þrátt fyrir það, að skjalaverðirnir vildu alls eigi láta hana af hendi. Af eigin

reynslu get jeg og sagt það, að jeg hefi reynt, meðan jeg var ráðherra, að koma dálitlu til leiðar í þessu efni. Í fyrra hitti jeg að máli í Kaupmannahöfn tvo menn úr stjórnarnefnd Árna Magnússonar-safnsins, og virtust mjer þeir vera í þessu máli fremur velviljaðir. Var annar þessara manna dr. Erslev, ríkisskjalavörður, og tók hann allliðlega í þessa málaleitun mína, en hann sagði mjer afdráttarlaust, að stjórnarnefnd Árna Magnússonar safnsins væri þannig skipuð, að þrír af nefndarmönnum mundu aldrei samþykkja, að neinu yrði skilað aftur úr safninu. En þessir menn eru sumir orðnir háaldraðir, einn þeirra er t. d. um 80 ára, og má því vænta, að bráðlega verði skift um menn í nefndinni, og að í hana setjist þá yngri menn og frjálslyndari í þessum efnum, og mætti þá vænta, að málið yrði auðsóttara.

Jeg hefi tekið þetta fram nú, til þess að það yrði hv. þingdeild ljóst, að þetta liggur eigi alveg laust fyrir, og yfir höfuð hefir reynslan orðið sú, í viðskiftunum milli Norðmanna og Dana, að þetta hefir gengið mjög illa. Ber þeim eigi saman um það, hvorir eigi sökina á þessu, og kenna því hvorir öðrum. Norðmenn kenna Dönun um þetta, en Danir kveðast vera fúsir til að skila einhverju aftur, en það hafi strandað á því, hversu Norðmenn hafi verið ólíðlegir og ósanngjarnir í kröfunum. Nú skal jeg engan dóm á þetta leggja, en jeg get hugsað mjer, að svo hafi staðið á, að Norðmenn hafi orðið of kröfuharðir og krafist að fá meira frá Dönun en sanngirni var í. Því vil jeg eigi, að vjer gerum frekari kröfur en vjer álfum sjálfir vera sanngjarnt, enda þótt æskilegt væri að fá fleira en vjer getum krafist

að fá að lögum, ella gæti svo farið, að vjer fengjum eigi einu sinni það, er vjer eigum skýlausan rjett á að fá aftur.

Magnús Jónsson: Jeg get tekið það fram, að jeg er alveg sammála hv. þm. Str. (Trþ) um þessa till.; jeg álit hana sjálfsagða og mun því greiða henni mitt atkvæði. Það mun rjett vera, sem hv. 2. þm. Rang. (Klj) sagði, að þetta liggur ekki laust fyrir hjá Dönum. Það getur oft verið gott fyrir fráfaramandi ráðherra að segja, að eitthvert verk verði auðvelt fyrir eftirmann sinn, en það er bara eigi ávalt mikið að marka það, því að það er sjaldan álitíð, að þurfi svo mjög að vanda búning viðfangsefnanna í hendur eftirmannanna. Jeg held, að reynslan hafi öll fremur sýnt, að þetta verði allþungur róður, og svo er það ætíð um þessa hluti. Það er urmull af illa fengnum skjölum, bókum, listaverkum og þess háttar dreift út um löndin. Hefir þeim sumum verið stolið, rænt í hernaði, fengin að láni og alla vega, en ætíð hefir það reynst nær ókleift að ná nokkru aftur í hendur rjetttra eigenda. Það hefir farið svo, að menn hafa vitnað í hefð, sem væri komin á það, að þessir hlutir væru þarna, þó að þeir væru annara eign í raun og veru. Það er helst, að menn ná þessum eignum sínum aftur með líku móti og þeir mistu þær, þ. e. eftir gömlu reglunni: væ victis!

En jeg stóð aðallega upp til þess að vara við einu atriði, sem hv. 2. þm. Rang. (Klj) einnig benti á, þ. e. að fara um fram alt með lipurð og sanngirni út í þetta mál. Jeg heyrði því fleygt árið 1907, að þessar málaleitanir hefðu orðið okkur fremur til ills. Það var áður alsiða í Danmörku, að forstöðumenn safna sýndu hina mestu lipurð í því að

lána hingað heim merkar og sjaldgæfar bækur og annað það, er menn hjer þurftu að nota, en þegar fór að bera á kröfunum hjeðan um endurheimt skjala, urðu Danir smeykir, og hafa síðan verið tregir til lána. Jeg veit að vísu eigi, hvað satt er í þessu, en þegar nú Árni Magnússon hefir einu sinni skrifað sitt fræga „sk.“ (þ. e. skilist) á einhverja bók eða skjal, þá gæti jeg trúað, að Danir yrðu smeykir við að lána hana, en mundu hins vegar vilja halda sjer við setninguna „beati possidentes“ og segja: „Bókin, eða skjalið, er hjer og fer ekki heldur hjeðan“. Því legg jeg alla áherslu á, að þó að þetta mál verði flutt af okkar hálfu með festu, verði þó gætt allrar sanngirni og varast að fara fram með ákafa. Aftur á móti get jeg efast um, að það sje rjett, sem hv. 2. þm. Rang. (Klj) hjelt fram, að þessi tími væri svo heppilegur til þess að bera fram þessar kröfur, er Norðmenn fara með svipaðar kröfur á hendur Dönum á sama tíma. Það gæti fremur hugsast, að Danir ljetu þetta eftir okkur, Íslendingum, en yrðu yfir höfuð tregari í þessu, ef fleiri þjóðir færu að krefjast þess sama af þeim. Fengju aftur á móti Norðmenn sínum kröfum framgengt, ætti okkur einnig að veitast auðvelt að fá þetta af Dönum. En snúist Danir illa við þessum kröfum Norðmanna, mundi það gera okkur erfiðara fyrir. Mjer finst sjálfsagt, að endurheimt sje sem hægt er af þessum skjölum, því að það mun reynast, að þarna er meira saman komið en flesta grunar hjer nú, af því, sem við eigum fulla heimtingu á að fá aftur.

Flm. (Tryggvi Þórhallsson): Það skulu aðeins verða örfá orð. Jeg get

tekið undir með báðum hv. ræðumönnum, 2. þm. Rang. (KLJ) og 4. þm. Reykv. (MJ), um að fara með gætni og stillingu í þetta mál, enda hafa heldur engin orð fallið frá mjer um að sýna Dönum nokkra ósanngirni í þessu. Jeg hefi þvert á móti margendurtekið orð Hannesar Þorsteinssonar um þetta: „Vjer viljum ekki beita neinni ósanngirni í þessu, en rjett vorn viljum vjer hafa óskertan“. En þótt við förum með stillingu að í þessu, hafa þó báðir síðustu ræðumenn viðurkent, að við eigum skýlausan rjett til þessa, og get jeg því ekki viðurkent, að rjett sje, að þetta mál verði látið falla niður fyrir það eitt, þótt meirihluti skjalavarðanna í Khöfn, einhverjir gamlir menn, vilji eigi viðurkenna rjett okkar og neiti að láta þetta af hendi við okkur. Við verðum þá að sækja á með einhverjum harðari aðferðum, og ef þetta stendur aðeins á einhverjum gömlum skjalavörðum, sem þykir svo vænt um þetta, að þeir vilja ekki sleppa því þessvegna, verður stjórnin að láta til sín taka um þetta mál, og þótt þetta fáist ekki af forstöðumönnum safnanna, mundi þó vera hægt að sýna stjórninni sjálfri í Danmörku fram á, hvað rjett er í þessu máli. Og við krefjumst heldur ekki annars nje meir en þess, sem rjett er.

Jón Baldvinsson: Það er mjög leitt að fá ekkert að heyra frá stjórninni sjálfri, þegar rætt er um áskoranir til hennar. En mjer þykir rjett að taka undir orð þeirra manna, sem eigi vilja að farið sje fram með ofsa eða ógangi í þessu máli, einkum þegar hæstv. forsrh. (JM) er hjer alls eigi við staddur. Það gæti vel hugsast, er hann færi

að kynna sjer ræðu hv. þm. Str. (Trþ) og sjer, hversu fast hann kveður að orði, að hann gengi feti lengra í kröfum sínum á hendur Dönum, og færi yfirleitt fram með meiri frekju en þingið ætlast til af honum. Þetta vil jeg undirstrika, svo að þeirri hættu verði afstýrt, sem jeg gat um áðan.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 22 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun neðri deildar Alþingis.
(Sjá A. 342).

5. Vinsala í Reykjavík.

Á 39. fundi í Nd., þriðjudaginn 1. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um útsölu á vínunum í Reykjavík (A. 277).

Á 40. fundi í Nd., miðvikudaginn 2. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðaskyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 51. og 53. fundi í Nd., dagana 15. og 22. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 55. fundi í Nd., föstudaginn 25. apríl, var till. enn tekin til einnar umr.

Flm. (Ásgeir Ásgeirsson): Jeg hefi fulla ástæðu til að ætla, að þessi till.

muni ekki sæta mikilli andspyrnu, og skal því ekki vera langorður.

Eins og kunnugt er, er heildsalan á steinolíu, tóbaki og víni nú í höndum ríkisins. Smásalan á steinolíu og tóbaki er aftur í höndum einstakra manna, svo er og um vínið, að frátaldri smásölu í Reykjavík einni. Það virðist sjálf-sagt að koma á fastri reglu um þetta. Með öðrum þjóðum, sem hafa einkasölu á einstökum vörutegundum, er það föst regla, að heildsalan ein er í hönd um ríkisins, en með smásöluna fara einstakir menn. Í till. minni er þó ekki fólgið neitt í þá átt, að óheppilegt sje að hafa smásöluna í höndum ríkisins á meðan vín eru hjer seld á annað borð. En það er víst, að talsvert má spara með því að hafa smásöluna í höndum einstakra manna, og þá virðist sjálf-sagt að haga því svo. Jeg skal ekki segja, að hjer hefði verið um nokkurn sparnað að ræða, ef vinsalan hefði upphaflega verið falin landsversluninni, en eins og nú er komið, er það alt að helmings sparnaður.

Að því er snertir laun þess manns, sem útsöluna hefir á hendi, þá getur þar verið um tvent að ræða: annaðhvort að hann fái víst hundraðsgjald af því, sem hann selur, eða þá að hann fái fasta þóknun fyrir starfa sinn. Hjer er farin síðari leiðin. Hefi jeg álitíð hana betri frá því sjónarmiði, að með því er ekki sköpuð nein hvöt hjá þeim manni til að auka söluna. Er lögð áhersla á það, að ekki sjeu viðhöfð nein auglýsingabrögð, eins og annars tíðkast um sölu á ýmsum óparfa.

Eins og kunnugt er, þá er verslunin hjer mjög dauf um þessar mundir, og myndi því vera hægt að komast að ágætum kjörum með útsölu hjá ein-

hverjum smásala, sem nóg hefir hús-rúm og fólk, en lítið fyrir það að gera. Munu slíkir menn sjálfsagt ekki gera miklar kröfur til gróða, en láta sjer nægja að fá nóg starf fyrir fólk sitt. Nú mun kostnaðurinn við útsölu vinsins vera um 40 þús. kr. Jeg geri ráð fyrir, að fá megi tilboð um að leysa þetta sama verk af hendi fyrir 20 þús. krónur. Auðvitað er sjálfsagt, að starfið sje boðið út og að þeim sje veitt það, sem lægst býður, — þó því aðeins, að hann sje viðurkendur sómamaður, því í því liggur tryggingin fyrir því, að hagsmunir þjóðarinnar sjeu ekki bornir þar fyrir borð. Á því er mikil áhersla í till., að útsölustöðum skuli ekki fjölgað, og yfirleitt ekkert gert til að auka sölu á vínun. Því þrátt fyrir háan toll og verslunarágóða, er þjóð-fjelagið betur komið með því, að sem minst sje selt af þeirri vöru. Við megum og ekki gleyma, að nú er ekki að ræða um nein bjargráð fyrir ríkissjóðinn, þar sem vínverslunin er, heldur vorum við kúgaðir til þessa af erlendri þjóð. En þótt þessu sje svo varið, þá er samt afleitt, að mikið fje fari í súginn við afhendinguna á óparfanum. Er þvert á móti sjálfsagt, að afhendingin verði ríkinu sem kostnaðarminst. Það er einungis það, sem þessi till. fer fram á, og vona jeg því, að hv. deild verði ljúft að samþ. hana.

Forsætisráðherra (JM): Jeg vildi aðeins taka það fram, að stjórnin hefir þegar ákveðið að fara þessa leið, sem till. fer fram á.

Jón Baldvinsson: Það munu ýmsir vera þeirrar skoðunar, að ástæðulaust sje að setja upp þessa smásölu hjer,

sökum þess, að vel megi komast af með heildsöluna, án þess að hafa útsöluna. Man jeg, að það þótti yfirleitt gert á móti vilja bæjarbúa, þegar þessi vínverslun var sett hjer upp. Áður en bannlögin komust á, var það í lögum, að hvert hjerað skyldi með almennri atkvæðagreiðslu ráða því, hvort sölu- staður með áfeng vín yrði settur í því hjeraði. Var farið fram á það í fyrra, að þessu væri aftur komið á, en þingið þorði það þá ekki, af hræðslu við Spánverja. Og hjer er nú komin fram till. um að fela útsöluna einstökum manni, og býst jeg við, eftir því sem hv. flm. (ÁÁ) fórust orð, að hún verði samþ., og það því fremur sem hæstv. forsrh. (JM) hefir nú lýst yfir því, að stjórnin hafi einmitt hugsað sjer að fara þessa leið. Það hefir stundum verið talað um að slá þessari vínverslun saman við landsverslunina, og hefir það verið fært fram sem ástæða, að spara mætti með því móti. Jeg hefi hjer til ekki skift mjer neitt af þessum umræðum, ekki af því, að mjer sje neitt óljúfur sparnaðurinn, heldur af hinu, að mjer stendur hálfgerður stuggur af þessu máli. Mjer finst eins og eitthvað óhreint hljóti jafnan að vera kringum þessa áfengisverslun, enda er það sjeð, að ekki fylgir þar nein gæfa fyrir þá, sem við hana eru riðnir. Nú er tvennskonar landsverslun í landinu: önnur með nauðsynjavöru, en hin með óparfa vöru, áfengi. Þetta tvent er svo ólíkt, að það er svipað og dalirnir inni á öræfum, sem sagt er frá í þjóðsögunum, að hafi verið skróðgrænir öðrumegin og þar ávalt sól og sumar, en hinumegin alt snævi þakið og þoka og drungi í lofti. Það er nokkuð áþekt með þessar versl-

anir ríkisins. Yfir annari hvílir velvilji þjóðarinnar, en að hinni standa hinar verri hvatir.

Þar sem talað er um að setja útsöluna í hendur einstaks manns, þá vantar algerlega upplýsingar um það, hvernig því skuli hagað. Hv. flm. (ÁÁ) bjóst við, að vinsalan yrði boðin út og fengin þeim í hendur, sem best byði og væri viðurkendur sómamaður. Það er nú alls ekki víst, að sá, sem best býður, sje viðurkendur sómamaður; hann gæti eins vel verið það gagnstæða.

Svo að jeg víki aftur að þeirri óheill, sem mjer virðist fylgja þessari verslun, þá finst mjer ekki rjett, að ríkið efni til nýrrar ógæfu fyrir einhverja einstaklinga þessa lands, með því að fá þeim þessa verslun í hendur. Þykir mjer maklegast, að ríkið beri sjálft fjanda sinn, þar til það verður fært um að senda þessa illu sendingu aftur til Spánverja.

Flm. (Ásgeir Ásgeirsson): Það var við því að búast, að hv. 2. þm. Reykv. (JBald), vildi láta ríkið hafa vínverslunina með höndum, eins og alla aðra verslun. En á hinu furðar mig, hvernig hann rökstuddi þá skoðun sína. Úr því að hann er þess fullvís, að ógæfan fylgi þessari verslun, þá er það kynlegt um jafnmikinn ættjarðarvin, að hann skuli heldur kjósa, að hún leiði glötun yfir alt landið en einhvern einstakling þess. Að því er mig annars snertir, þá er jeg ekkert hjátrúaður í þessum efn- um, enda stendur hjer alveg sjerstaklega á. Það er ekki tilgangurinn að ota fram vörunni, eins og á sjer stað annarsstaðar. Hjer er aðeins um einfalda afhendingu að ræða. Það er rjett athug-

að hjá hv. þm. (JBald), að ekki er víst, að það verði viðurkendur sómamaður, sem lægst býður. En jeg gaf hv. þm. (JBald) ekkert tilefni til að óttast þá hættu, því að í mínum orðum fólst það eitt, að selja ætti verslunina í hendur þeim viðurkenda sómamanni, sem lægst býði. Þann dóm á umsækjendunum verður auðvitað að leggja undir ríkisstjórnina.

Jeg skal svo að lokum þakka hæstv. stjórn, hvernig hún hefir tekið í málið.

Jón Baldvinsson: Það er ekki rjett tilgetið, að jeg vilji halda fast í hverskonar ríkisrekstur sem er. Jeg myndi t. d. vera fús til að leggja niður áfengisverslun ríkisins þegar í kvöld, ef við losnuðum þar með við vínið.

Að því er snertir það, að hjer sje ekki um venjulega vínverslun að ræða, þá er það hlutur, sem ekki er hægt að segja fyrir. Það getur nokkuð farið eftir þeim kjörum, sem sett eru um útsöluna. Má eins vel búast við því, að þar verði um eitthvert hundraðsgjald að ræða, og þá er um leið vakin hvöt hjá sölumanninum til að selja sem mest af víninu. Jeg vil ekki neita því, að talsvert kunni að sparast með þessu móti, en þá verður ekki heldur framfylgt þeim reglum um söluna, sem gert hefir verið hjá ríkinu. Það hefir meðal annars verið talað mikið um að leggja niður spjaldskrárhaldið, og býst jeg við, að það myndi sjálfsagt verða niður lagt, ef svo yrði breytt til sem till. þessi fer fram á. En að því óbreyttu sýnist mjer óvíst, hver sparnaður yrði að þessu. Hjer er ekki um það að ræða, að ríkið losi sig alveg við vínverslunina, heldur aðeins smásöluna. Kostnaðurinn við hana hjer í Reykjavík mun vera nálægt

40 þús. kr., og getur vaxið; getur verið, að á þessu megi eitthvað spara, en ekki ýkjamikið. Og ástæðan til þess, að jeg felst ekki á till., er ekki sú, að jeg vilji halda þessari verslun hjá ríkinu. En jeg vil ekki varpa henni yfir á aðra, sem alveg eins má búast við, að þeim yrði til illa.

Flm. (Ásgeir Ásgeirsson): Hv. 2. þm. Reykv. (JBald) heldur enn fast við það, að vinsalan muni aukast, ef fyrirkomulaginu við söluna verður breytt svo sem till. mín fer fram á. En mjer virðist, að hv. þm. hafi ekki lesið till. vel, þar sem hann er að tala um hundraðsgjald, sem útsölumaður eigi að fá. Í tillögunni stendur, að greiða skuli ákveðna þóknun fyrir afhendingu vinnanna, enda sje ekkert gert til þess að auka söluna. Hv. 2. þm. Reykv. (JBald) siglir því hjá þessu skeri, ef hann samþykkir till. Annars seildist þessi hv. þm. (JBald) nokkuð langt til röksemdanna, er hann var að tala um spjaldskrána, sem allir eru víst sammála um, að eigi hið bráðasta að detta úr sögunni. Því mun enginn hafa búist við, að spjaldskráin yrði á þennan hátt hafin til himna á dauðastundinni.

Jeg skýt því til hæstv. stjórnar, hvort hún sjái ekki tök á því að leigja húsnæði verslunarinnar fyrir skrifstofur, ef útsalan verður falin manni, sem nægan húsakost hefir, meðan ríkið er bundið leigusamningi um það húsnæði, sem nú er notað.

Forsætisráðherra (JM): Jeg skal geta þess, að jeg hefi enn ekki rannsakað það, hve lengi ríkið er bundið með leigusamningi við húsnæði það, sem verslunin hefir nú. Jeg vil líka taka það

fram, að það hefir enn ekki verið ákveðið, hvort verslunin verður afhent gegn hundraðsgjaldi eða öðruvísi ákveðnu gjaldi. En ef ríkið á að hagnast á þessu, sem áreiðanlega er tilgangurinn með þessari breytingu, sem hjer ræðir um, þá verður gjaldið að minsta kosti að miðast við þá sölu, sem líklegt þykir að verða muni.

Flm. (Ásgeir Ásgeirsson): Jeg vil aðeins benda á, að í till. er skorað á stjórnina að greiða ákveðna þóknun fyrir smásöluna, en ekki hundraðsgjald af umsetningu, en sú þóknun verður vitanlega miðuð við umsetningu síðasta árs. Þetta ákvæði er eitt af því, sem hjer verður greitt atkv. um.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 12:1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun neðri deildar Alþingis.

(Sjá A. 452).

6. Slysatryggingar.

Á 46. fundi í Nd., miðvikudaginn 9. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um skipun nefndar til að semja frumvarp til laga um slysatryggingar (A. 335).

Á 47. fundi í Nd., fimtudaginn 10. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 51. fundi í Nd., þriðjudaginn 15. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 53. fundi í Nd., þriðjudaginn 22. apríl, var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Jón Baldvinsson): Jeg hefi borið fram till. til þál. á þskj. 335. Þessi till. fer fram á, að skipuð sje nefnd til að semja frv. um slysatryggingu. Það mál hefir oft legið fyrir þinginu, og það hafa verið samþ. allmargar áskoranir til ríkisstjórnarinnar um að koma fram með frv. um það. Svo hefir þó ekki orðið, en sennilega eru þó allmiklar rannsóknir fyrir hendi hjá stjórninni og nokkuð búið að vinna að málinu. Það sem jeg hygg, að aðallega standi á, er sjálf framkvæmdin eða hvernig lögin eigi að vera, og þá sjerstaklega, hvernig fje eigi að koma til trygginganna, hvað trygðu mennirnir eða atvinnurekendurnir eigi að leggja í tryggingarsjóðinn.

Nú sting jeg upp á, að sett sje nefnd, sem svo er skipuð, að ef hún verður sammála, má segja að atvinnurekendur og verkamenn hafi komið sjer saman um, hvernig framkvæmdin á þessu at-riði eigi að vera, og hnúturinn þar með leystur.

Það er farið fram á lítilsháttar þóknun handa nefndarmönnum. Mjer er ekki kunnugt um, hvað ríkisstjórnin greiðir þeim mönnum, sem semja frv. fyrir hana eða fara yfir þau, en jeg veit, að í stærri málum fá þeir miklu meira en þessar 300 kr., sem hjer er farið fram á.

Jeg hefi ástæðu til að ætla, að hæstv.

atvrh. (MG) taki þessu máli vel og sjái um framkvæmd þessarar till., ef hún nær samþykki hv. þdm. En af því að till. fer fram á örliða fjárhæð, þarf hún að ganga í gegnum tvær umr. í hvorri deild. Hygg jeg, að það sje hægt, þó að liðið sje á þingtímann.

Jeg vil svo ekki við þessa umr. tefja frekar framgang till., en fel hann velvilja hv. deildar.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 14 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 13 shlj. atkv.

Á 55. fundi í Nd., föstudaginn 25. apríl, var till. tekin til síðari umr. (A. 335).

Atvinnumálaráðherra (MG): Jeg var hjer ekki við fyrri umr. málsins, og gat því ekki látið uppi álit mitt þá. Jeg skal taka það fram, að jeg hefi ekkert á móti skipun þessarar nefndar. Hitt tel jeg sjáanlegt, að það er ekki tilætlunin, að stjórnin flytji þetta fyrirhugaða frv. á næsta þingi, heldur að hún verði ekki annað við málið riðin en að skipa þessa nefnd. Jeg er að vísu fús til þessa, en skal þó taka það fram strax, að verði ekki hægt að fá þessa góðu menn til að taka að sjer þennan starfa fyrir þá borgun, sem til er tekin í till., þá getur stjórnin ekki gert meira.

Flm. (Jón Baldvinsson): Jeg býst við, að væntanleg nefnd sendi frumvarpsuppkast sitt til stjórnarinnar, og geri jeg ráð fyrir, að stjórnin sjái sjer fært að flytja það. Auðvitað er hún sjálfráð

um, hvort hún gerir það eða ekki. Verði það ekki, þá mun sjálfsagt einhver þm. fást til að taka að sjer flutning málsins á næsta þingi. Jeg geri annars ráð fyrir, að ekki verði nein vandkvæði á því að fá menn til þess að taka þetta starf að sjer. Að minsta kosti veit jeg, að ekkert er þar til fyrirstöðu að því er snertir þann aðiljann, sem mjer er kunnastur. Vona jeg, að svo verði einnig um hina. Að því er snertir þann manninn, sem stjórnin skipar, þá býst jeg við, að hann verði valinn úr stjórnarráðinu. Þetta er að vísu ekki mikil borgun, sem hjer er ætlast til að greidd verði, en þó dálítill þóknun fyrir þá, sem að þessu kunna að vinna.

Atvinnumálaráðherra (MG): Jeg vildi aðeins taka fram, að litlar líkur eru til, að stjórnin flytji frv., enda er till. þannig orðuð, að það getur varla hafa verið meining flm. hennar. Skiladagur frv. er sem sje ákveðinn sá sami, sem þingið kemur saman, en eftir það er of seint að koma fram með stjórnarfrv. Til þess að það væri mögulegt, yrði frv. að koma frá nefndinni t. d. um áramót næstu. Þetta gerir auðvitað ekki svo mikið til, því hv. flm. (JBald) getur vel flutt það sjálfur.

Flm. (Jón Baldvinsson): Að því er snertir flutning málsins, þá var það tilætlunin, að stjórnin flytti það. Þótt of seint yrði að senda það út, þá gæti stjórnin samt lagt það fyrir þingið með sínu áleti um málið. Mun sjálfsagt ekki verða neinn vandi fyrir hana að fá þm. til að bera það fram, ef það yrði of seint fyrir til að geta komið fram sem stjórnarfrv.

Fjármálaráðherra (Jp): Þessi till. er nokkuð öðruvísi orðuð en hún ætti að vera. Þar er meðal annars komist svo að orði, að nefndarmenn skuli fá hver um sig 100 króna þóknun fyrir starfa sinn, er greiðist úr ríkissjóði að loknu starfi. Það er ekki unt að ákveða þannig borgunina í slíkri till. Hitt er leyfilegt, að skora á ríkisstjórnina að greiða úr ríkissjóði þann kostnað, sem af þessu leiðir; hún gerir það þá annaðhvort af því fje, sem hún hefir til umráða, eða þá upp á væntanlega fjárveitingu eftir á. Það er auðvitað ekki svo mikið fje, að það geti orðið til neinnar fyrirstöðu, en hitt er ekki rjett að ákveða þannig laun í þál.

Flm. (Jón Baldvinsson): Það er hjer að ræða um áskorun til stjórnarinnar, sem jeg býst við, að henni sje ljúft að taka til greina. Till. er einmitt þessháttar áskorun til stjórnarinnar, sem hæstv. fjrh. (Jp) talaði um. Annars veit jeg ekki betur en að algengt sje að orða þál. á þessa leið, og algengt að veita fje með þál. tillögum, sem hafðar eru um 2 umr. í hvorri deild, og þá er það auðvitað útgjaldaskipun.

ATKVGR.

Till. samp. með 16 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 54. fundi í Ed., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samp. við síðari umr. í Nd. (A. 335).

Á 55. fundi í Ed., laugardaginn 26. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 57. fundi í Ed., þriðjudaginn 29. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Eggert Pálsson: Jeg ætla ekki að tala langt mál, hvorki með nje móti till. En mjer er ekki vel ljóst, við hvað er átt með orðinu „slysatryggingar“. Við vitum, að orðið „slys“ er notað hjer í mismunandi merkingu. Það er kallað slys, ef menn meiða sig eða missa limi, en það er líka nefnt slys, ef menn farast t. d. voveiflega. Jeg veit ekki, hvort hjer er átt við annað þessara tilfella eða bæði. Ef till. á einnig við líftjón, þá er hjer og um líftryggingar að ræða — og það vildi jeg helst, að almenn líftrygging kæmist á, ef þess væri kostur.

Hinsvegar er mjer ekki heldur fullljóst, hvað felst hjer í till., í orðinu „almenn“, hvort hjer er átt við alla landsmenn jafnt eða ekki. Eftir því, hvernig á að skipa nefndina, þá virðist orðið aðallega ná til verkamanna, og þá einkum við sjávarsíðuna, þar sem Alpýðusamband Íslands á að tilnefna annan manninn, en fjelag botnvörpuskipaeigenda hinn. En, sem sagt, mjer finst till., eins og hún hjer liggur fyrir, ekki vel skýr; en vel má vera, að hún hafi verið skýrð nægilega í hv. Nd.; það er mjer ekki kunnugt um. Annars er jeg ekki með þessum orðum að hafa neitt á móti till., og býst við því, að hún gangi til 2. umr.

Sigurður Eggerz: Jeg geng út frá því, að með orðinu „almenn“ sje átt við það, að tryggingarnar skuli ná til allra landsmanna. Annars er mál þetta svo

merkilegt, að ekki er nema sjálfsagt, að þingið sinni því, svo sem kostur er á.

Sigurður Jónsson: Eftir því sem orðið „alment“ er alment notað, þá nær það til allra jafnt. Vil jeg því halda því fram, að eftir því, sem venja er til að nota orðið í löggjöf okkar, þá nái till. til allra landsmanna.

Að vísu er það svo, að eftir því, hvernig skipa á nefndina, mætti jafnvel ætla, að hún ætti aðeins að semja lagafrv. um slysatryggingar fyrir ákveðna stjett manna, en minn skilningur er sá, að tryggingarnar eigi að ná til allra landsmanna.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 11 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 11 shlj. atkv.

Á 59. fundi í Ed., fimtudaginn 1. maí, var till. tekin til síðari umr. Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 8:3 atkv. og afgr. sem

ályktun Alþingis.

(Sjá A. 504).

7. Sparisjóður Árnassýslu.

Á 43. fundi í Nd., laugardaginn 5. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um sparisjóð Árnassýslu (A. 309).

Á 44. fundi í Nd., mánudaginn 7. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 46. fundi í Nd., miðvikudaginn 9. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Frsm. (Jakob Möller): Þessi till. er borin fram af fjhn. í einu lagi, og er ástæðum svo rækilega lýst í greinargerðinni, að óþarfi er fyrir mig að halda langa ræðu um málið. Hv. þm. sjá af greinargerðinni, að þessi stofnun er nú svo stödd, að óhjákvæmilegt er að gera einhverjar alvarlegar ráðstafanir til þess að bjarga þeim miklu hagsmunum ýmissa manna, sem hún hefir að geyma. Hjer er um eignir að ræða, sem nema $1\frac{1}{2}$ miljón króna, og eru eigendur þeirra 3000 að tölu, svo það er fljótsjeð, að hjer er um mjög víðtæka hagsmuni að ræða. En nú eru þessir hagsmunir í tvísýnu, þar sem svo er nú ástatt, að sjóðurinn er stjórnlaus, og alt liggur í útistandandi skuldum, sem svo er um, að þótt þær geti verið góðar á einum tíma, þá geta þær, ef illa er að farið, orðið einskisvirði á öðrum tíma. Nú er það víst, að sparisjóðurinn verður ekki endurreistur með öðrum hætti en að Landsbankinn taki hann að sjer. Hitt er aðeins spurningin, á hvaða hátt það verður heppilegast. Nefndin hefir ekki sjeð sjer fært að leggja til, að ríkissjóður gengi í þá ábyrgð, sem til hefir verið mælst. Nú sem stendur vita menn ekkert um hag sparisjóð-

anna út um land, og færi þingið inn á þessa braut, þá myndu aðrir nauðstaddir sparisjóðir koma á eftir, og gæti sá baggi orðið ofviða ríkissjóðnum. Hins vegar stendur sjerstaklega á með þennan sjóð, þar sem hann er rjett undir handarjaðri útibús Landsbankans. Stendur Landsbankinn því sjerstaklega vel að vígi gagnvart honum, og yrði slík hjálp hans, sem hjer er um að ræða, naumast talin fordæmi. Það er auk þess tekið fram í greinargerð till., að bankastjórnin skuli hafa fullan ákvörðunarrjett í því, hvort hún taki hann að sjer. Það hefir verið lögð mikil áhersla á það, að bankinn teygi sig sem lengst í því að tryggja innstæðueigendum innstæðu þeirra. En það er vafasamt, hvort rjett er að leggja svo mikla áherslu á þetta. Bankinn hefir boðið að tryggja 70%, en skuldbyndi sig jafnframt til að skila eigendum öllu, sem inn kæmi umfram, svo að eigendum sjóðsins er þar með trygt, að þeir haldi öllum þeim eignum sínum, sem ekki eru þegar tapaðar. Það er því naumast hægt að segja annað en að þeir sæti hjer góðum kjörum. Hins vegar ætti bankinn vel að standa sig við að tryggja 80%, jafnvel þó að gert væri ráð fyrir, að hann næði ekki alveg svo miklu inn af útistandandi skuldum sjóðsins, því bæði er sparisjóðurinn mikils virði fyrir hann sem viðskiftaaukning, og auk þess batnar aðstaða bankans talsvert við þetta í þessum hjeruðum. Því að það er augljóst, að á slíkum tímum, sem nú standa yfir, þá standa útlánsstofnanir betur að vígi þar, sem þær eru einar um hituna, því að öll lán eru óvissari þar sem tvær slíkar stofnanir starfa hver á móti ann-

ari. Nefndin telur þetta vel gerandi fyrir bankann.

Jeg skal geta þess, að þeir samningar, sem átt hafa sjer stað í þessu máli, hafa farið fram aðallega fyrir milligöngu ríkisstjórnarinnar. Stjórn Landsbankans átti ekki uppástunguna að því, að ríkissjóður gengi í þessa ábyrgð.

Jeg sje svo ekki ástæðu til að orðlengja þetta frekar, þar sem greinargerð till. gefur allar þær upplýsingar, sem nefndin á yfir að ráða.

Eins og hv. þdm. geta skilið, þá hafði nefndin enga aðstöðu til að mynda sjer sjálfstæðar skoðanir um hag sparisjóðsins, en varð í þeim efnum að fara eftir þeim upplýsingum, sem hún gat frekast fengið.

En það ætti ekki að vera neinni hættu bundið að samþ. till. þessa, þar sem það er tekið fram, að þetta skuli ekki framkvæmt nema bankinn sjái sjer það fært. En þá ákvörðun sína tekur hann auðvitað ekki fyrir en að lokinni mjög ítarlegri rannsókn á hag sparisjóðsins.

Magnús Jónsson: Mjer varð það ekki fyllilega ljóst af ræðu hv. þm. (JakM), hvað það er, sem þessari till. er ætlað að afreka. Það er sagt í greinargerðinni, og var einnig tekið fram af hv. þm., að það stæði næst, að Landsbankinn leysti þennan hnút, af því að hann ætti áhugamála að gæta í hjeruðunum og gæti hæglega unnið upp hjálpina. En nú hefir Landsbankinn gert sitt tilboð í þessu efni, og tillagan ætti þá að ganga út á það að fá hjer inn öflugri samningsaðilja fyrir sparisjóðsins hönd, þar sem er ríkisstjórnin, til þess að knýja bankann lengra í samningum en honum þykir forsvaranlegt. Bank-

inn hefir hjer auðsjáanlega gengið svo langt sem unt er, ef á annað borð á að halda í venjulega bankareglu. Hann hefir viljað borga 70% af innstæðunni, og láta auk þess innstæðueigendur njóta alls, sem betur rættist úr. Lengra er ekki hægt að fara, nema þá með því að takast hreint og beint á hendur að borga það tap, sem þegar er orðið. Nú telja menn þetta ekki vera fært ríkissjóðnum, en svo virðist sem það sje þá tilætluð, að Landsbankinn geri það. Hjer er auðsjáanlega komið inn á sama sviðið og í frv. um búnaðarlánadeildina, er Alþingi var ætlað að skylda bankann til að gera ráðstafanir, sem ekki voru verjandi frá sjónarmiði bankans. Jeg held því fram nú sem þá, að þetta sje mjög varhugaverð braut, enda lít jeg svo á, að tilboð bankans sje eins aðgengilegt og hugsanlegt sje. Ef lagt væri út í hitt, að skuldbinda bankann til að borga svo og svo háan hundraðshluta, þá væri þar með farið inn á braut, sem kynni að reynast allhættuleg. Við vitum ekkert um hag hinna sparisjóðanna, en hinsvegar erfitt að standa í móti samskonar beiðni frá þeim, ef þetta yrði veitt. Það er að visu sagt svo, að sparisjóðir eigi að vera tryggir, en svo er þó naumast á slíkum tímum sem þeim, er nú standa yfir. Í raun og veru er eins um þá og önnur fyrirtæki, að eigendurnir verða ávalt að eiga eitthvað á hættu.

Jeg vil því að endingu taka það fram, að þessi till. er annaðhvort þýðingarlausa, eða þá að hjer er tekin upp stefna, sem mjög erfitt verður að fylgja.

Fjármálaráðherra (Jp): Jeg átti sæti í þeirri nefnd, sem bar þessa till. fram, og er afstaða mín til hennar þá upplýst.

Hjer er ekki neitt farið fram á það, að gripið verði fram fyrir hendur bankastjórnar Landsbankans, því að það er tekið fram í greinargerðinni, að bankastjórnin eigi að hafa ákvörðunarvaldið. Hitt er annað mál, að það er ekki sama fyrir bankastjórnina, hvort hún er viss um að hafa samþykki þings og stjórnar eða ekki til þess, að hún gangi hjer lengra en hún hefir enn skuldbundið sig til. Það liggur í hlutarins eðli, að meðan sparisjóðsstjórnin og stjórn Landsbankans hafa einar ást við, þá hefir bankastjórnin hlotið að hafa vaðið fyrir neðan sig. Því bankanum ber engin skylda til að líta svo mjög á almenna hagsmuni, en á þá verður þingið aftur á móti að líta. Það getur því gefið bankastjórninni ástæðu til að fara lengra, ef upplýst er, að það sje svo litið á af þingi og stjórn, að taka beri tillit til almennra hagsmuna.

Því hefir verið barið við, að menn viti ekki neitt um ástæður annara sparisjóða, og því sje varlega farandi að ráðast í þetta, fordæmisins vegna. En jeg vil í því sambandi benda á það, að það stendur hvergi annarsstaðar á landinu svo á, að Landsbankinn hafi útibú þar, sem svo stór sparisjóður er fyrir. Hjer er og á það að líta, að mjög ítarleg atvugun liggur hjer til grundvallar, og ber bæði fjhn. og fyrverandi fjrh. (KLJ) saman um það, að aldrei myndi koma til þess, að ríkissjóður þyrfti að greiða neitt vegna þeirrar ábyrgðar, sem um var að ræða. Ætti þetta, að því er mjer finst, að hafa talsvert að segja. Það er og auðsætt, að stjórn bankans hefir farið mjög varlega í tilboði sínu. Hún hefir t. d. gætt þeirrar varúðar að gera ekki ráð fyrir, að neitt komi inn af þeim „miður vel trygðu lánum“, sem mats-

nefndin talar um. Jeg er nú vel kunnugur á þessum stöðvum, og er jeg samdóma fyrverandi fjrh. (Klj) um, að óhætt muni vera að ábyrgjast 80%, og að ekki muni tapast meira en svo sem helmingur af þessum „miður vel trygðu lánum“. Hinu þarf varla að gera ráð fyrir, að nokkuð tapist á þeim lánum, sem matsnefndin taldi trygg, þar sem svo verður að líta á sem hún hafi fremur verið of ströng en væg í mati sínu.

Meiningin með þessu er vitanlega sú, að innstæðueigendur geti nú þegar fengið greitt 80% innstæðu sinnar. Þetta, að Landsbankastjórnin býðst til þess að ábyrgjast 70% af þessu fje, þýðir vitanlega ekki annað en það, að hún býðst til þess að greiða út 70%. En verði þessi till. samþykkt, þá yrði munurinn sá, að eigendur fengju 80% útborgað af fje sínu þegar. En búast má við því, að nokkuð langur tími muni líða þangað til hægt er að gera upp til fulls, hvað eigendur gætu fengið útborgað umfram hina fyrstu greiðslu.

Frsm. (Jakob Möller): Hæstv. fjrh. (Jþ) hefir að nokkru leyti tekið af mjer ómakið að svara spurningu hv. 4. þm Reykv. (MJ), hver væri tilgangur með þessari þingsályktunartillögu. Þessu hefir hæstv. fjrh. (Jþ) svarað því, að tilgangurinn væri sá að láta í ljós við bankann, að því fari svo fjarri, að þingið átelji hann fyrir það að teygja sig svo langt í þessu efni sem hann teldi fært, að það miklu fremur hvetji hann til þess að gera sitt besta. Þetta er alls ekki flutt í þeim tilgangi að taka ákvörðunarrjettinn af bankastjórninni í þessu efni, heldur aðeins til þess að gefa henni til kynna vilja þingsins um það,

Alpt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

að hún gangi hjer eins langt og hún telur fært. Bak við tillöguna liggur það einnig, að eftir því, sem fjárhagsnefnd gat myndað sjer skoðun í málinu, þá áleit hún hættulaust, eða hættulítið, að tryggja innstæðueigendum 80% af fje sínu. Nefndinni virtist augljóst af skýrslu rannsóknarnefndar, að hún hefir verið mjög ströng í dómum sínum um tryggingar. Enda er auðsjeð, að bankastjórnin fer mjög eftir þessari skýrslu, og hefir fylgt henni í því, sem nefndin hefir talið tapað og illa trygt, sem samtals nemur 28% af innstæðufjenu. Og því býðst bankinn til þess að ábyrgjast eigendum 70% af fjenu. Það er því auðsjeð, að bankinn hefir viljað hafa vaðið fyrir neðan sig, eins og nefndin telur skylt og sjálfsagt, meðan hann fær ekki hvatningu frá þinginu til þess að teygja sig eins langt og hann sjer sjer frekast fært, því að hvatning frá stjórninni vegur ekki eins mikið í þessu efni eins og hvatning frá Alþingi sjálfu.

Hv. samþm. minn, 4. þm. Reykv. (MJ) virtist furða sig á því, að nefndin vildi láta bankann gera það, sem hún teldi ríkissjóði ófært, og vildi líkja þessu máli við frv. um stofnun búnaðarlánadeildar. Án þess að jeg vilji fara langt út í þær umræður, þá sje jeg ekki annað en hjer sje alt öðru máli að gegna. Bankinn er þegar kominn inn á þetta svið. Hann hefir tjáð sig reiðubúinn að taka ábyrgð á sparisjóðnum. Spurningin er aðeins um það, hvort hann ábyrgist þessum hundraðshlutum meira eða minna af innstæðunni. Þetta er því alls ekki „princip“-mál, heldur vafamál, hversu langt gengið sje.

En þegar svo bankinn hefir samþykkt það að taka sjóðinn í sínar hendur og

tryggja innstæðueigendum 70%, þá mætti ætla, að í nokkuð mikið væri ráðist, ef greiða ætti alt út í einu. En það er ekki meiningin. Bankinn hefir áskilið sjer rjett til þess að greiða innstæðuna smátt og smátt, eftir ákveðnum reglum. Svo hvað það snertir skiftir engu, þó að við bætist þessi 10%, því að tíminn, sem bankinn hefir áskilið sjer til greiðslunnar, ef hann vill nota þær varúðarreglur, sem um þetta hafa verið settar, verður þá þeim mun lengri.

Nefndin verður að líta svo á, að tap bankans geti í allra mesta lagi orðið 8%. Hjer er áskilið að afskrifa 20%, en tapaðar og illa trygðar útistandandi skuldir eru taldar 28%. Nefndin þóttist sjá, að töluvert af þeim skuldum, sem illa trygðar eru taldar, eru raunar vel trygðar. Þó vill nefndin ekki fortaaka, að tapið kunni að geta orðið alt að þessu. En hún telur bankanum svo mikils virði að fá sparisjóðinn undir sína umsjá, að sá hagur gæti fullkomlega unnið upp, þótt eitthvert smátap kynni að verða nú. Það er alkunnugt um stór verslunarfyrrtæki, sem hafa mikil viðskifti, að þótt þau tapi í svip, þá eru þau þó talin mikils virði. Og með auknu veltufje má bjarga þeim með miklum hagnaði, ef úr greiðist og betri tímar koma. Þess er nú að vona. Og nefndin telur vafalaust, að þessi sparisjóður geti rjett við, þótt hann eigi nú við þröngan kost að búa, og þá verði Landsbankinn ekki lengi að vinna upp lítilsháttar tap, sem nú kynni á að verða.

Magnús Torfason: Jeg get verið hv. 4. þm. Reykv. (MJ) þakklátur fyrir sín orð. Jeg þykist vita, að hann sje ekki mjög á móti ráðstöfun þessari í sjálfu sjer, heldur sjeu andmæli hans fram

komin af því, að hann vill, að málið verði skoðað gaumgæfilega, og vilji hann með þessu móti eggja fram allar varnir, sem til eru gegn málinu.

Hv. 3. þm. Reykv. (JakM) og hæstv. fjrh. (JÞ) hafa talað það sem þarf um þetta mál frá almennu sjónarmiði. Jeg stend því aðeins upp til þess, sem kunnugur maður, að gefa nokkrar sjerstakar upplýsingar.

Í fyrsta lagi vil jeg geta þess, að það, að þetta mál er komið fyrir þingið, stafar af því, að Landsbankinn leit svo á, að þar sem hjer væri verið að stofna sel frá Selfossútibúinu, þá væri sjálf-sagt, að þingið lýsti sínu álit, eins og jafnan hefir verið venja, þegar bankinn hefir sett nýtt útibú. Því að til þess er ætlast, að sparisjóðurinn haldi áfram sem sjerstök stofnun undir stjórn Landsbankans.

Í öðru lagi er það kunnugt, að þegar bankinn fór fram á að greiða 70%, þá vildi hann vera þrautviss um, að hann tæki ekki að sjer neitt, sem hugsanlegt væri, að hann tapaði á. Og þetta var eðlilegt. Á þessum tímum kemur það einlægt betur og betur í ljós, hversu afaráriðandi það er, að Landsbankinn standi vel að vígi. En hitt er annað mál, hvort bankinn gerði það að teygja sig nokkru lengra í tilboði sínu, ef það væri vilji þings og stjórnar. Ef hann tapar, þá hefir hann samþykki sinna hús-bænda, og er það ábyrgðarminna fyrir bankastjórnina.

Út af þeim andmælum, sem hjer hafa fram komið, vil jeg taka það fram, að ýmsar skuldir, sem áður voru taldar al-tapáðar, hafa þegar verið boigaðar. Og bendir þetta á það, að allmikið muni fást af þeim skuldum, sem ekki hafa verið taldar vel trygðar. Jeg skal líka geta

þess, að um það leyti, sem þetta tap var gert upp, stóð illa á fyrir mönnum eystra, vertíð hafði með öllu brugðist, hagur manna þröngur og litið svart á framtíðina. Nú hefir verið ágæt vertíð, og er enn hlaðafli. En þetta gerir það að verkum, að stofnunin stendur miklu betur að vígi.

Jeg er ekki í neinum vafa um það, að með tíð og tíma verður þetta gróðafyrirtæki fyrir Landsbankann. Nú er innstæðufje útibúsins ca. 400 þús. kr. Með fje sparisjóðsins er það aukið um 1200 þús. kr., því þótt eitthvað kunni að verða borgað út, þá er meiri hlutinn af sparisjóðsbókunum veðsettur Landsbankanum. Aðalsumman, sem út þarf að borga, er dálítill skuld við Íslandsbanka. Jeg býst því við því, að alt falli í ljúfa löð. Annars skal jeg geta þess, að það hefir komið til mála að hjálpa sparisjóðnum til þess að halda áfram sem sjerstök stofnun. Og jeg játa, að þeir menn, sem slíku fara fram, hafa mikið til síns máls. Þetta hefði mátt takast, ef ekki hefði strandað á því, að fje vantaði til þess að leggja í sjóðinn. En væri það fyrir hendi, þá er jeg ekki í vafa um, að hann gæti orðið sjálfstætt gróðafyrirtæki.

Magnús Jónsson: Jeg sje það á ræðum hæstv. fjrh. (Jþ), hv. 3 þm. Reykv (JakM) og loks hv. 1. þm. Árn. (MT), að jeg hefi skilið tillöguna alveg rjett. Hún þýðir ekki annað en það, að hjer er settur sterkari samningsaðili gagnvart Landsbankanum heldur en stjórn sparisjóðsins.

Hv. 1. þm. Árn. (MT) sagði, að meðan bankinn var að semja við sparisjóðsstjórnina, vildi hann hafa vaðið fyrir

neðan sig, en nú er hann tryggari, er hann hefir þing og stjórn að bakisjer. En jeg sje ekki, að þing og stjórn geti neinu breytt, hvað hag bankans snertir. Þing og stjórn getur að vísu ráðstafað reitum bankans, en hitt er annað mál, hvort rjett sje, að þeir aðiljar hvetji bankastjórnina til að gera samninga, þar sem vaðið er ekki haft fyrir neðan. Jeg held ekki. Jeg hefi kynt mjer þetta mál eftir föngum, og eftir því hefir mjer virst, að samningarnir væru eins aðgengilegir og frekast er hægt að ætlast til. Bankinn gat ekki gengið lengra með fullri skynsemd. Hann vill borga það, sem trygt er, og svo mikið af hinu, sem inn kemur. Þetta er það fylsta, sem innstæðueigendur geta farið fram á. Enginn getur krafist meira en hann á í raun og veru í því fyrirtæki, sem hann hefir sett peninga sína í, og fái hann meira, þá er það af því, að einhver annar borgar það fyrir hann, gefur honum það. Og jeg tel alveg óforsvaranlegt gagnvart bankastjórninni, ef þing og stjórn ætlar að neyða hana til þess að taka á sig ábyrgð, sem frá hennar sjónarmiði er ekki forsvaranleg. Annars er það alveg rjett hjá hv. 1. þm. Árn. (MT), að það er ekki af því, að jeg vilji leggjast með fjandskap á móti málinu, sem jeg tek í þennan streng, heldur aðeins af því, að jeg vil, að það sje athugað.

Það er rjett, að hjer stendur nokkuð sjerstaklega á, þar sem bankinn hefir útibú á þessu sama svæði, sem sjóðurinn hefir starfað á, og það er auðskilið, að ef bankinn gefur kost á þessari ábyrgð, þá er það í von um hagnað af aukinni bankastarfsemi. En það er augljóst, að sje það rjett, sem fullyrt er, að það geti ekki komið til mála að ábyrgj-

ast innstæðueigendum nema það, sem þeir í raun og veru eiga að fá, en það liggur í þeim fullyrðingum, að óhætt sje að ábyrgjast 80% af innstæðunum, þá græða þeir ekkert, þó að tillagan verði samþykkt, nema ef telja skyldi það, að þeir fá ef til vill nokkru fyrir greidda seinni borgun innstæðunnar. Hagsmunirnir eru þeir einir, ef þeir skyldu nú ekki eiga í raun og veru 80% í sjóðnum. Það er auðvitað, að allir gleðjast yfir því, að batnað hefir í ári þar eystra. En við þekkjum allir vel, hvernig getur farið um fyrirtæki, sem talin eru örugg. Alt í einu eru þau orðin vafasöm, ótrygg, hættuleg, gjaldþrota. Hinir viðsjárverðu tímar ganga, ef svo mætti segja, bæði yfir rjettláta og rangláta. Landsbankastjórnin getur metið ástæðurnar betur en nokkur annar. Hitt er annað mál, ef þing og stjórn vill hjálpa þeim þar eystra til þess að stilla ábyrgðinni fyrir þessum 10%, sem á milli ber, þá hefir þingið vald á því. En það á þá að gera það af sínum eigin efnum.

Hv. 3. m. Reykv. (JakM) sagði, að þetta mál, sem liggur hjer fyrir, væri ekki hljóstætt frv. um stofnun búnaðarlánadeildar. En mjer virðist það alveg hliðstætt. Landsbankinn vill borga 70% af innstæðufje sparisjóðsins, en ekki 80%. Það er munurinn á því, sem hún telur forsvaranlegt og ekki forsvaranlegt. Eins er um lán til landbúnaðar, að bankinn vill lána til landbúnaðar, en hann telur ekki þá aðferð færa, sem frv. fer fram á. Hjer er aðeins um það að ræða, hvað bankastjórnin telur forsvaranlegt og hvað ekki, í báðum tilfellunum.

Annars er vonandi, að sjóðurinn rjetti svo við, að málið verði ópraktískt. Og það verður það, þegar svo rætist úr, að

tapið verður minna en 20%. En eins og nú horfir, er ekki hægt að ganga lengra en fært þykir frá sjónarmiði bankans.

Klemens Jónsson: Jeg hafði ekki búist við því að þurfa að taka til máls í þessu máli. Mjer fanst hæstv. fjrh. (Jþ) skýra málið svo greinilega og ljóst, að öllum væri innan handar að átta sig á því. Og síðan hefir hv. 3. þm. Reykv. (JakM) árjettað það enn greinilegar. Það er búið að sýna það og sanna, að af till. stafaði engin hætta. Jeg hafði því búist við því, að umræður mundu verða stuttar. En reyndin hefir þó ekki orðið sú. Og með því að jeg hefi haft nokkur afskifti af málinu sem fyrverandi fjrh., þá finn jeg ástæðu til þess að skýra það nokkuð frá mínu sjónarmiði.

Eftir áskorun þingsins í fyrra var sett nefnd manna til að rannsaka hag sparisjóðsins frá rótum. Jeg hygg, að ekki hafi verið völ á betri mönnum til rannsóknarinnar en þeim, sem skipaðir voru. Tveir af nefndarmönnum hafa starfað lengi hjer við Landsbankann, og annar þeirra upp alinn þar eystra og ná-kunnugur öllum mönnum þar og hag þeirra. Þriðji maðurinn var gamall og reyndur bóndi eystra, maður, sem þekti vel störf sparisjóðsins og var gagnkunnugur högum manna í þessum tveimur sýslum, Árnes- og Rangárvalla, sem eiga sjóðinn. Að rannsókn lokinni áætluðu þeir beint tap 15%, en töldu auk þess allstóra upphæð miður vel trygða. En nú mun hafa þegar orðið sú reyndin, að alls ekki muni vera tapað alt það fje, sem þeir töldu að mundi ekki fást borgað. Auk þess eru svo mjög lítil líkindi fyrir því, að það fje tapist, sem þeir töldu miður trygt. Er alveg víst, að það verður þá ekki

nema örlítill hluti, því matsmennirnir hafa sýnt mikla varúð og nærfærni í matinu. Hæstv. fjrh. (JP) mun vera á sömu skoðun um þetta, en hann er vel kunnugur þarna eystra, hefir að minsta kosti síðustu tvö árin kynst þar mjög mönnum og málefnum. Jeg held því, að hjer geti alls ekki verið um neina hættu að ræða, síður en svo. Býst jeg því fastlega við því, að þessi þáltill. gangi greiðlega gegn um deildina og þingið í heild sinni.

Það, sem aðallega hefir verið deilt um í þessu máli, er það, hvort sparisjóðurinn ætti að sameinast Landsbankanum eða halda áfram að starfa sem sjerstök bankastofnun. Þegar Landsbankaútibúið á Selfossi var sett á stofn, vildi bankinn fá sameiningu við sparisjóðinn. En því var þá neitað af eigendum sjóðsins. En síðar hefir komið í ljós, að þar hafa menn farið óhyggilega að ráði sínu. Og þegar nú í haust var farið að halda um málið opinbera fundi, kom það fram, að enn voru skoðanirnar skiftar. Á fyrri fundinum varð jafnvel meiri hluti með því, að sparisjóðurinn hjeldi áfram sem sjerstök stofnun. En þess er honum enginn kostur, þar sem hann hefir hjá hvorugum bankanna lánstraust. Á fundi 21. nóvember á Eyrarbakka hjelt jeg því óhikað fram, að sjálfsagt væri að leita samkomulags við Landsbankann. Einn bankastjóránnar var staddur á fundinum og ljet það í ljós, að með vissum skilyrðum mundi bankinn ekkert hafa á móti því að taka við sparisjóðnum. Held jeg, að óhætt sje að fullyrða, að bankinn geti óhræddur lofað að greiða 80%, því að eftir því, sem jeg hefi kynst málinu, eru ekki horfur á, að tapið fari mikið fram úr 15%, þar sem talsvert mun nást inn af því, sem rannsóknarnefnd-

in áætlaði tapað. Og ef bankinn yrði fyrir einhverju tapi, þá kæmi það alls ekki til útborgunar strax, en mundi skiftast á mörg ár. Fjárhag ríkisins er því ekki minsta hættu búin af þessu, síst nú á næstunni. Vegna þeirrar ábyrgðar, sem varpað sje á Landsbankastjórnina, hygg jeg, að hv. þm. sje óhætt að greiða till. atkvæði, því að jeg sje ekki annað en henni ætti að vera ljúft að hafa þingvilja á bak við sig í þessu máli, þar sem bankanum er hagur að sameiningunni. Landsbankaútibúið á Selfossi og sparisjóðurinn hafa sameiginlegra hagsmuna að gæta gagnvart ýmsum skuldautum, þar sem útibúið hefir 2. og 3. veðrjett í ýmsum fasteignum, sem sparisjóðurinn hefir 1. veðrjett í, og því er sameiningin líka að þessu leyti mjög æskileg.

Ummæli hv. 4. þm. Reykv. (MJ) þóttu mjer í fylsta máta einkennileg. Hann virtist koma fram sem einskonar mál-færslumaður Landsbankans, sem bæri skylda til að verja hann gegn hættulegri aðför, sem þarna væri á ferðinni. En þetta er engin aðför að bankanum. Mein- ingin er hvorki sú að skaða bankann nje ríkið. Þvert á móti er jeg sannfærður um það, að þessi meðferð málanna er báðum til gagns, Landsbankanum og sparisjóðnum, og þá sparisjóðnum fyrst og fremst, því að annars verður hann gjaldþrota. En það má hann ekki fyrir nokkurn mun verða, því að þá mundu fá- tækir bændur missa inneignir sínar. Og það má alls ekki eiga sjer stað. Ríkinu er blátt áfram skylt að koma þá til að- stoðar. Vænti jeg því, að þessi þáltill. fái góðan byr gegn um þingið.

Frsm. (Jakob Möller): Það eru aðeins örfá orð, viðvíkjandi því, sem hv. sam-

þm. minn, 4. þm. Reykv. (MJ) sagði. Hann mintist meðal annars á það, að ekki væri rjettlátt, að menn fengju borgað meira út en þeir ættu inni. En hann gætir þess ekki, að eign hvers innstæðueiganda er í rauninni meiri en innstæðan, þ. e. arðsvonin af fyrirtækinu í framtíðinni. Annars gæti vel verið, að samningar tækjust frekar, ef bankinn tæki að sjer að borga eitthvað ákveðið og ekki meira, tæki þetta upp á „akk-orð“. Færi svo, að málsaðiljum þætti það tiltækilegra, hefði jeg auðvitað ekkert á móti því.

Þá taldi hv. þm. (MJ), að þetta væri þvingun fyrir bankann. Það er víst orðin tíska að kalla alt þvingun, hvernig sem því er farið. En hjer er alls ekki um neina þvingun að ræða, heldur aðeins ýtt undir bankastjórnina að fara eins langt og hún sjer sjer fært og hún telur forsvaranlegt. Samanburður á þessu máli og því, sem var hjer á döfinni um lán til landbúnaðarins, finst mjer ekki geta átt sjer stað. Það er alt annað að ýta undir bankann í þessu efni en að segja honum blátt áfram að leggja út fje. Jeg býst líka við því, að allir hv. þm. sjeu sammála um, að ekkert sje á móti því, að Landsbankinn taki við sparisjóðnum, heldur sje aðeins um það að ræða, hvað rjett sje að ganga langt, og hvort nokkru eigi að hætta.

Magnús Jónsson: Jeg stend aðeins upp til þess að bera af mjer sakir. Mjer finst þeir hv. 2. þm. Rang. (KIJ) og hv. samþm. minn, 3. þm. Reykv. (JakM), hafa tekið orð mín full-óstint upp. Jeg veit ekki til þess, að jeg sje neinn málfærslumaður fyrir Landsbankann. Jeg hefi

meira að segja ekki minst á málið við neinn af bankastjórunum, og væri það þó ekkert ódæði, þó að jeg hefði gert það. Hv. 2. þm. Rang. (KIJ) veit það líka, að í hans ráðherratið hreyfði jeg nákvæmlega sömu andmælum gegn málinu á þingmannafundi uppi í stjórnarráði. Annars hafði jeg varla búist við að taka hjer til máls. En mjer fanst, að einhver yrði að tala máli bankans. En þetta leysist nú líklega alt vel. Ef ástandið er eins bjart og hv. þm. segist frá, þá er hættan engin, hvort sem bankinn borgar út 70 eða 80%. Annars vil jeg láta þess getið, að jeg lít svo á, að enginn eigi heimting á meira fje en hann á inni, og inneign hans fer ekki að öllu leyti eftir því, hvað hann hefir lagt í fyrirtækið, heldur eftir því, hvernig hagur þess stendur, þegar það er leyst upp. Því tapi fyrirtækið, minkar fje það, sem hann hefir lagt í það; græði fyrirtækið aftur á móti, eykst eign hans. Eigendur sparisjóðsins hafa lagt í hann fje, kosið stjórn hans og sjeð um hann að öllu leyti, og þeir eiga því enga heimtingu á að fá útborgað meira en hagur sjóðsins nú sýnir, að þeir eigi þar. Fáir þeir því hlutfallslega inneign sína, kalla jeg, að þeir fá alt sitt.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 15:2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 18:1 atkv.

Á 48. fundi í Nd., föstudaginn 11. apríl, var till. tekin til síðari umr. Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 13:3 atkv. og afgr. til Ed.

Á 46. fundi í Ed., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við fyrri umr. í Nd. (A. 309).

Á 47. fundi í Ed., laugardaginn 12. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 49. fundi í Ed., þriðjudaginn 15. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Eggert Pálsson: Jeg vil fylgja þessari till. úr hlaði með nokkrum orðum, enda þótt mjer muni veitast tækifæri til þess að ræða hana nánar við síðari umræðu.

Þetta mál hefir undanfarið vakið allmiklar umræður og áhyggjur meðal manna austanfjalls, enda er hjer mikið í húfi fyrir einstaklinga þá, sem fje eiga geymt í sparisjóðnum. Undanfarið hefir alt staðið fast og enginn náð út einum eyri af fje sínu. Hefir nokkuð bólað á því, að menn hafi braskað með sparisjóðsbækurnar, og þær gengið kaupum og sölum. Sje jeg því ekki aðra leið heppilegri en þá, sem í till. felst. Hefir Landsbankinn mikilla hagsmuna að gæta þarna eystra, og teldi jeg því mjög heppilegt og viðeigandi, að hann tæki að sjer sparisjóðinn, enda vænti jeg þess, að það verði, þegar til kastanna kemur, engin fyrirstaða á því frá hans hendi.

Sigurður Eggerz: Þar eð fjármálaráðherra var veikur, mætti jeg fyrir hönd fyrverandi stjórnar á fundi. sem haldinn var á Eyrarbakka með inneigendum sparisjóðsins. Jeg benti þar á ýmsar leiðir út úr öngþveiti því, er sjóðurinn var kominn í. Ein var sú, að sparisjóðsinneigendur gæfu eftir 15% af inneignum sínum, er þeir fengju svo síðar, ef sparisjóðurinn ynni sig upp. En á móti því vildi jeg láta það koma, að jeg legði til við Alþingi, að ríkið tækist á hendur takmarkaða ábyrgð á nokkrum hluta inneignanna. Með þessu móti mundi sjóðurinn undir nýrri stjórn hafa komist á rjettan fót.

Virtust allir una vel við þetta. Var nefnd sett í málið, og komst hún að sömu niðurstöðu. En svo var haldinn fundur við Ölfusárbrú. Þar var samþykkt að láta Landsbankann taka sjóðinn að sjer. Sje jeg þó ekki, að enn sje fengin full vissa fyrir því, að Landsbankinn vilji taka hann að sjer. Teldi jeg það ófyrirgefanlegt kæruleysi af þinginu, ef það lætur þetta mál afskiptalaust. Alt Suðurlandsundirlendið á um sárt að binda, ef þetta mál verður ekki heppilega leyst. Þó að þessi þingsályktunartillaga verði samþykkt, er engin vissa fyrir því, að Landsbankinn taki málið í sínar hendur. Þarf því að vita um það áður en málinu er ráðið til lykta.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 12 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 12 shlj. atkv. og til fjhn. með 13 shlj. atkv.

Á 59. fundi í Ed., fimtudaginn 1. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 309, n. 486).

Frsm. (Ingvar Pálmason): Ástæðurnar fyrir þessari þátttöku munu vera hv. deildarmönnum kunnar, enda eru þær mjög skýrlega teknar fram í greinargerðinni. Fjhn. þessarar hv. deildar hefir athugað till. og kynt sjer málið rækilega, og hefir hún komist að þeirri niðurstöðu, að málið væri þannig vaxið, að það verði ekki látið afskiftalaust af þingi og stjórn. Ennfremur hefir hún komist að sömu niðurstöðu um það og fjvn. hv. Nd., sem flutti till., að úrlausn þessa máls sje best fengin, ef hægt væri að ná samningum við Landsbankann með þeim kjörum, sem þátttöku. stingur upp á. Jeg skal geta þess, að tveir hv. nefndarmenn hafa dálitla sjerstöðu í málinu, sem reyndar kveður ekki mikið að, og munu þeir væntanlega gera grein fyrir henni.

Nefndin var sammála um, að ekki væri tiltækilegt, að ríkissjóður tæki sparisjóðinn að sjer, til að greiða úr því ástandi, sem hann er kominn í. En hún áleit, að Landsbankinn gæti hlaupið undir bagga sjer að skaðlausu. Eins og nál. ber með sjer, leggur nefndin eindregið til, að þátttöku. verði samþykkt. Jeg geri ráð fyrir, að þeir hv. nefndarmenn, sem skrifuðu undir með fyrirvara, lýsi, í hverju hann er fólgin.

Jónas Jónsson: Eftir því, sem jeg best veit, vakir alveg það sama fyrir okkur báðum nefndarmönnum, sem skrifuðum undir með fyrirvara. Þessi till. gerir ráð fyrir, að hæstv. stjórn semji við Landsbankann um sparisjóðinn, að hann

tryggi 80% af innstæðufje sjóðsins. Þetta er æskilegt, og við viljum alls ekki draga úr því að fá þessa upphæð tryggða.

Jeg hefi kynt mjer, hvernig banka-stjórnin lítur á málið. Af því að við í fjhn. hv. Ed. höfum ekki haft tækifæri til að tala við stjórn bankans sem nefnd, vil jeg skýra frá samtali mínu við bankastjórnina. Hún segist hafa skrifað hæstv. stjórn í vetur og tjáð sig fúsa til að tryggja inneigendum sparisjóðsins 70%. Ennfremur teldi bankinn sig reiðubúinn til að leyfa innstæðueigendum að kjósa til einhvern valinn mann úr sínum hóp til þess að fylgjast með rekstri sjóðsins og eiga þar íhlutun, meðan innköllun fjárins stæði yfir, sennilega 10—12 ár. Yrði þetta gert til öryggis því, að ekki yrði gerð nein ráðstöfun, sem leiddi tap yfir sparisjóðinn. Í þriðja lagi hefir bankinn boðið, að svo framarlega sem meira komi inn en 70%, skyldi það verða borgað inneigendum í sömu hlutföllum og inneignin. Jeg sje enga líklega ástæðu fyrir, að Landsbankinn skaðist á þessu, og ekki heldur að sparisjóðurinn tapi á því. Ef svo skyldi reynast, að sparisjóðurinn væri ekki verður nema 70%, eða 10% minna en þátttöku. gerir ráð fyrir, þá hefir hagsmunum bankans verið fórnað til þess að hjálpa inneigendum sparisjóðsins; þá hefir ríkið þrýst bankanum til að taka að sjer eign með hærri verði en hún var verð.

Ef bankinn tekur við þessari eign, er jeg alveg mótfallinn því, að hann sje látinn græða á henni. Jeg vil láta bankann taka sjóðinn með 70%, en innheimtist t. d. 15% meira, eins og búast má við eftir mati, vil jeg, að það renni til inneigenda sjóðsins, svo sem jeg hefi áður tekið fram.

Sigurður Eggerz: Við 1. umr. skýrði jeg aðstöðu mína nokkuð til þessa máls. Jeg vil enn taka fram, að þótt jeg gangi inn á till. eins og hún liggur fyrir, er það ekki með glöðu geði. Ástæður til þessa eru meðal annars þær, að engin víska er fyrir, þótt tillagan verði samþykkt, að lausn sje komin á málið. Fjhn. það stjórnina um skýrslu um það, hvort Landsbankinn mundi ganga að tillög-unni, en stjórnin gat ekki svarað, fjekk ekki ákveðið svar frá bankanum, eins og sakir stóðu.

Þegar þetta mál var fyrst á döfinni, mætti jeg á fundi á Eyrarbakka. Þar sem það var til umræðu. Benti jeg þá á ýmsar leiðir út úr málinu, meðal annars á þá, að sparisjóðsinneigendur gæfu eftir 15% af innstæðum sínum, er þeir fengju endurgreiddar síðar meir, ef sjóðurinn ynni sig upp. Gegn þessari eftirgjöf vildi jeg leggja til við þingið, að það tæki á sig ábyrgðina fyrir takmarkaðri upphæð næst á eftir þessum 15%. Með þessu fyrirkomulagi mundi sjóðurinn undir góðri stjórn hafa getað komið fótum undir sig, en landssjóður engu tapað. Næstum allir á Eyrarbakka virtust fallast á þetta í byrjun, eins og jeg hefi minst á áður, en nú sýnast þeir hallast að þeirri leið, sem er bent til í þáltill. Auðsjeð er þó, að þegar sjóðurinn á að gerast upp (likviderast), þá má fremur búast við tapi, og því örðugra fyrir ríkissjóð að ábyrgjast, er sú leið er farin, enda mun nú ekki lengur von á ríkissjóðsábyrgð.

Til stuðnings því, sem jeg sagði um rekstur sjóðsins, vil jeg geta þess, að atvikin hafa snúist þannig á Eyrarbakka nú, að fiskafli er þar ágætur, fiskverð er og gott nú sem stendur. Kunn-

Alþt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

ugur maður hefir sagt mjer, að líkur væru til, að 75 þúsund kr., sem taldar voru tapaðar í mótorbátum, mundu nú nást inn að mestu. Sje þetta rjett, þá sýnir það, að matið á sjóðnum hefir verið mjög gætilegt. Og þetta bendir á, að sjóðurinn mundi hafa getað haldið áfram, ef leið sú, sem jeg benti á í byrjun, hefði verið farin. En undir öllum kringumstæðum ættu þessar betri horfur að gera það kleift fyrir Landsbankann að ganga að 80%, og vildi jeg mælast til þess, eins og málinu nú er komið, að Landsbankinn sæi sjer fært að verða við þessari ósk.

Jeg hefi fundið ástæðu til að leggja áherslu á þetta, af því að mjer virtist hv. 5. landsk. (JJ) fremur telja tormerki á því, að Landsbankinn gengi að 80%.

Jónas Jónsson: Það er ekki meining okkar hv. þm. Vestm. (JJós), að draga úr 80% tryggingu, heldur viljum við skora á ríkisstjórnina, svo framarlega sem ekki tækist til með að semja við Landsbankann um 80%, að láta ekki á því stranda, en fara heldur niður í 70%. Jeg þykist þess fullviss, að vel gangi að innheimta skuldirnar, þótt það að sjálf-sögðu taki langan tíma, og að inneigendur fái að lokum 80—85%, eins og matið gerir ráð fyrir.

Jóhann Jósefsson: Hv. 5. landsk. (JJ) hefir lýst nokkuð aðstöðu okkar í nefndinni. Þótt við sæjum ekki ástæðu til að gera klofning og koma með sjerstakt nál., þótti okkur rjett að láta sjerstöðu okkar koma fram undir umræðum. Tel jeg enga ástæðu til að endurtaka það, sem hv. 5. landsk. (JJ) sagði. En það

virtist koma fram hjá hv. 1. landsk. (SE) ótti við það, að við vildum rýra þau kjör, sem sparisjóðurinn annars hefði getað fengið hjá Landsbankanum. Það er alls ekki tilgangurinn; við viljum, að hann komist að sem bestum kjörum. En við vildum ekki láta samningana stranda á því, þó að Landsbankinn gæti ekki ábyrgst nema 70%. Þótt svo færi, að bankinn gæti eða vildi ekki ábyrgjast meira, álitum við ekki hættu vera á ferðum fyrir sparisjóðinn eða eigendur innstæðufjárins, þar eð Landsbankinn mundi fá inneigendum það fje, sem þeim rjettilega bæri. Þess vegna er þetta á engan veg til að rýra sparisjóðinn, heldur til að tryggja það, að málinu yrði komið í sem bestar hendur, þrátt fyrir það, þótt bankinn gæti ekki ábyrgst þær fylstu kröfur, sem farið er fram á.

ATKVGR.

Till. samb. með 11 shlj. atkv. og afgr. sem

ályktun Alþingis
(Sjá A. 505).

8. Skattur af heiðursmerkjum.

Á 48. fundi í Nd., föstudaginn 11. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um undirbúning löggjafar um skatt af heiðursmerkjum (A. 353).

Á 49. fundi í Nd., laugardaginn 12. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðast skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 56. fundi í Nd., laugardaginn 26. apríl, var till. tekin til einnar umr. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 60. fundi í Nd., fimtudaginn 1. maí, var till. aftur tekin til einnar umr.

Frsm. (Tryggvi Þórhallsson): Nú er fátt manna í deildinni, og skal jeg því ekki tefja hana með langri ræðu, enda gerist þess ekki þörf, þó að hinsvegar sje rjett að fylgja tillögunni úr hlaði með nokkrum orðum af hálfu fjvn.

Þetta mál, um fálkaorðuna og krossana íslensku, er margrætt, bæði utan þings og innan. Margir hafa haft horn í síðu þessarar orðu, bæði þegar hún var stofnuð og eins síðan. Ýmsar tillögur hafa komið um breytingar á þessu. Það hefir verið lagt til, að orðan væri afnumin, eða að bannað væri að öðrum kosti að veita hana innlendum mönnum; því að margir telja, að ekkert gott standi af henni. Í fjvn. voru margir, sem vildu hníga að þessu ráði, annaðhvort leggja orðuna niður eða veita hana aðeins útlendingum. En þar sem þær tilraunir hafa mistekist hingað til, varð það að ráði að fara ekki þessar leiðir, heldur hina, að reyna að fá upp þann ekki alllitla kostnað, sem ríkissjóður hefir haft af þessu.

Jeg hefi leitað í landsreikningnum að þessum kostnaði, og upphæðir þær, sem jeg fann, eru sem hjer segir:

Árið 1920: Teikning Fálkaorðunnar kr. 783,50.

Árið 1921: Kostnaður við orðuna kr. 16551,50.

Árið 1922: Kostnaður kr. 6745,00.

Ef svipaður kostnaður hefir verið síðastliðið ár sem 1922, hefir orðan kostað landið á þessum fáu árum alt

að 30000 kr. Tilgangur nefndarinnar með þessari tillögu er sá, að þessum kostnaði verði náð upp. Það er margt, sem bendir á, að nokkur kostnaður muni verða framvegis, og ætlast nefndin til, að honum verði náð, og jafnframt þeim kostnaði, sem þegar er orðinn.

Tillagan er orðuð sem áskorun á stjórnina að undirbúa löggjöf um þetta efni. Það mætti ef til vill segja, að nefndin hefði átt að ganga frá frv. um þetta efni. Til þess er því að svara, að það er töluvert vandaverk og þarf undirbúning. Til þess að svo sje gengið frá þessu sem nefndin telur rjettast, þarf að vita, hve margir innlendir menn hafa fengið þessi heiðursmerki — en nefndin ætlast ekki til, að útlendingar greiði skatt — svo að unt sje að reikna út hæð skattsins. En hinsvegar liggur þessu máli ekki svo mjög á, að það megí ekki bíða næsta þings.

Það mætti gera ráð fyrir þeirri aðal-mótbáru gegn þessu, að slíkur skattur sje óeðlilegur, því að með heiðursmerkinu sje verið að heiðra menn fyrir verðleika þeirra. Til þessa vil jeg svara því, sem alkunnugt er, að svipaður skattur á titlum og heiðursmerkjum er til í mörgum öðrum löndum. Geri jeg því ráð fyrir, að ekki muni þunglega lagst á móti tillögunni af þessari ástæðu. Jeg hefði gjarnan viljað fara lengra, en þar sem það mun ekki nást, vil jeg þó fara þessa leið. Jeg leyfi mjer að vænta þess, að hæstv. stjórn taki vel í þessa tillögu, sem flutt er af fjvn. allri.

Forsætisráðherra (JM): Jeg get lof-
að því, að þetta mál skuli verða athug-
að, ef tillagan verður samþykkt. Jeg veit
eiginlega ekki, hvers vegna hv. frsm.

(Trp) er hræddur um, að menn muni telja þetta óeðlilegt. Eins og hann tók fram sjálfur, er þetta til í öðrum löndum, svo að hjer er ekki farið fram á neitt nýstárlegt. Aftur gæti verið vafamál, hvort rjett sje að leggja skatt á þá menn, sem hafa þegar verið sæmdir heiðursmerkjum, en jeg skal ekki fara út í það að sinni. Annars mun það víst hvergi tíðkast, að skattur sje greiddur af lægstu stigum heiðursmerkja.

Hv. frsm. (Trp) kvað mikið hafa verið haft á móti orðunni og mörgum lík-
að illa, að hún var stofnuð. Jeg hygg nú, að þessi óánægja hafi komið mest fram í einu blaði, sem hv. frsm. þekkir vel, en hvort það er almenn skoðun, skal jeg láta ósagt um. Þegar þetta ráð var tekið í upphafi, voru aðeins 2 þm. á móti stofnun Fálkaorðunnar, en aðrir 2 greiddu ekki atkvæði. Þetta var að vísu gert á lokuðum fundi, en svona var það. Þeir, sem í móti voru orðunni, eiga báðir ennþá sæti á þingi.

En það skiftir ekki máli um þessa tillögu. Jeg get endurtekið það, sem jeg sagði í upphafi, að málið mun verða athugað.

Björn Línal: Jeg lít svo á, að verði þessi till. framkvæmd og skattur lagður á heiðursmerki, þá sje stefnt til þess, að hinum efnaðri mönnum einum sje fært að þiggja þau, en ekki þeim fátækari. En það er oft ekki síður ástæða til að sæma menn, þótt fátækir sjeu. Jeg er því mótfallinn till. og lögum um þetta efni.

Frsm. (Tryggvi Þórhallsson): Jeg þarf ekki að kvarta um undirtektir hæstv. forsrh. (JM). Hann segir hik-

laust, að málið muni verða athugað, og geri jeg ráð fyrir, að framkvæmdir fylgi.

Út af því, sem hæstv. forsrh. (JM) sagði um mótstöðuna gegn fálkaorðunni, skal jeg fúslega kannast við, að jeg hefi tekið þátt í henni. En þar sem hann segir, að hún hafi nálega eingöngu komið úr einni átt, skal jeg leyfa mjer að minna á, að jeg veit ekki betur en einn af fylgismönnum hæstv. forsrh. (JM) hafi tekið í sama streng hjer í deildinni, svo að þetta er þá ekki flokksmál.

Hv. þm. Ak. (BL) rís upp á móti till. af umhyggju fyrir þeim fátæku. Hann getur reynt að láta líta svo út sem hann sje þeirra vörður. Jeg ætla að minsta kosti að fylgja tillögunni óhræddur þeirra hluta vegna.

Forsætisráðherra (JM): Það er rjett, að annar þeirra manna, sem voru á móti stofnun fálkaorðunnar, er flokksmaður minn og á sæti hjer í hv. deild. Hann hefir altaf verið sjálfum sjer samkvæmur í því máli.

Ásgeir Ásgeirsson: Jeg ætla að láta í ljós þá skoðun, að jeg er mótfallinn tillögunni. Ef þjóðfelagið getur launað ágæt verk með krossum og titlum, ætti því ekki að vera um megn að greiða þann litla kostnað, sem af því leiðir. Hins vegar er jeg þeirrar skoðunar, að innlenda menn þurfi ekki að einkenna með þessu móti. Hjer þekkir hver annan, og þarf því engin sjerstök merki á þá, sem skara fram úr. Þessu máli mun hafa verið ráðið til lykta á lokuðum fundi, og hefi jeg heyrt, að stofnun orðunnar hafi verið samþykkt með því skilyrði, hvort

sem það hefir verið orðað afdráttarlaust eða verið þegjandi samkomulag, að hún yrði ekki veitt innlendum mönnum.

Það ætti ekki að leika á tveim tungum, að hið unga, íslenska ríki ætti ekki að leitast við að vera hermikráka stórveldanna. Það er algerlega demókratiskt, og heiður þess þá mestur, að það sje í samræmi við sjálft sig og hermi það ekki eftir öðrum þjóðum, sem kann að hafa þýðingu hjá þeim, en á ekki við hjer. Jeg skal ekki að þessu sinni amast við, að útlendum mönnum sjeu veitt íslensk heiðursmerki, en þó hygg jeg, að vegur vor yrði engu minni, þó að vjer hefðum enga krossa. Þeir menn, sem vjer höfum gagn og ánægju af að eiga vingott við, munu meta oss engu síður, þó að vjer höfum enga slíka hluti að veita þeim. Þeir meta oss sem lítið, demókratiskt ríki og virða oss mest fyrir að vilja ekki sýnast það, sem vjer ekki erum.

Þegar erlendir rithöfundar skrifa um Ísland, hygg jeg, að þeir muni gera það af jafnhljýjum hug í vörn garð, þó að löfinn sje ekki kitlaður með krossum.

Jeg hygg það vera aðaltilgang þessarar tillögu að draga úr því, að innlendum mönnum verði veitt heiðursmerki. Jeg vil því leyfa mjer að bera fram skriflega brtt., sem er að vísu ólík sjálfri aðaltillögunni, en gengur að þessu leyti í sömu átt. Samskonar tillaga hefir einnig komið fram áður hjer á þingi. Brtt. mín er á þessa leið, með leyfi hæstv. forseta:

(sjá þskj. 510.).

Jeg tel rjettara af hv. deild að samþykkja tillöguna í þessari mynd, ef henni er alvara um það, að heiðursmerki sjeu ekki meira virði en svo, að engin útgjöld megi af hljótask.

Forsætisráðherra (JM): Jeg vil leyfa mjer að benda á, að mjer virðist þetta engin brtt., heldur ný og sjálfstæð til-laga, en auðvitað liggur það undir úr-skurði hæstv. forseta (BSv), hvort hún megí komast að. Tillagan er alveg ný og kemur alls ekki þessu máli við, um skatt af heiðursmerkjum. Að sæma út-lendinga eina fálkaorðunni kom aldrei til orða, og jeg efast um, að það gæti komið til greina. Um þetta hefir verið rætt með öðrum þjóðum, en það hefir reynst ógerningur að koma því á. En á fundinum, þegar þetta var samþykkt, var gert ráð fyrir því, að orðan yrði lítið notuð handa innlendum mönnum, heldur yrði hún aðallega veitt útlendingum. Jeg hygg því, að ekki sje rjett að samþykkja þessa brtt., og þó sjerstaklega vegna þess, að hún hefði átt að koma fram fyr, svo að hv. deild gæti íhugað hana.

Sveinn Ólafsson: Örlítil athugasemd út af brtt. hv. þm. V.-Ísf. (ÁÁ). Jeg vildi leyfa mjer að benda á það, sem áður hefir komið fram í umræðum um þetta mál, að varla mun fært að ákveða, að ekki megí veita innlendum mönnum heiðursmerkin. Með því að bjóða varnað á því að nota þau innanlands, er jafnframt gefið í skyn, að einskis sje um þau vert, og mætti því telja móðgun við út-lenda menn að bjóða þeim það, sem enginn innlendur maður getur þegið og notað. Þessu verða menn að muna eftir, áður en brtt. er samþykkt.

Pjetur Ottesen: Út af brtt. hv. þm. V.-Ísf. (ÁÁ), ef það er rjetta nafnið á henni, en það úrskurðar hæstv. forseti (BSv) auðvitað, ætla jeg að leyfa mjer

að bera fram aðra brtt. Hún hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta:

(sjá þskj. 511.).

Þessar tillögur lágu báðar fyrir á þingi 1922 og voru þá samferða. Skilst mjer fara mjög vel á því, að þær verði nú samferða aftur.

Frsm. (Tryggvi Þórhallsson): Nú fara að tíðkast hin breiðu spjótin. Það munu allir skilja, sem heyrðu á flutning minn á þessu máli, að jeg get alls ekki greitt atkvæði gegn þessum brtt. Jeg er þeim algerlega sammála, og þó einkum brtt. hv. þm. Borgf. (PO). Hins vegar vil jeg þó mælast til þess af hálfu fjvn., að tillaga hennar verði samþykkt, þó að hv. deild felli þessar brtt. Þær fara lengra, en þó að hv. deildarmenn vilji ekki aðhyllast þær, vænti jeg þess, að þeir muni geta samþykkt aðaltillöguna. Jeg skal ekki rökræða þessar brtt.; jeg geri ráð fyrir, að hv. deildarmenn verði fljótir að átta sig á þeim.

Hákon Kristófersson: Jeg hafði ætlað, að annað þarfara mundi vera að gera á lokadögum þingsins en að ræða um jafnlítilsvert mál eins og þetta. Jeg sat á þingi, þegar þetta mál var fyrst til umræðu, og minnst jeg þess, að þá var gert ráð fyrir, að orðan skyldi mest notuð til að sæma þá útlendinga, er sjerstaklega þætti ástæða til að heiðra, en þó mætti í einstöku tilfellum veita hana hjerlendum mönnum. Þess er ekki að dyljast, að mjer og mörgum öðrum hefir þótt fara furðu mikið fyrir þessum heiðursmerkjum og krossahjegóma hjer innanlands, og hefi jeg ekki getað átt að mig á því, fyrir hvað þau voru veitt, að minsta kosti í sumum tilfellunum. En þar sem jeg tel rjett að láta nú að sinni

sitja við svo búíð, vil jeg leyfa mjer að bera fram enn eina tillögu, svo að það verði sú fjórða, sem fyrir liggur. Hún er á þá leið, að þessu máli sje vísað til stjórnarinnar.

Ásgeir Ásgeirsson: Það er að vísu rjett hjá hæstv. forsrh. (JM), að brtt. mín er býsna ólík upphaflegu tillögunni, en tilgangurinn er þó hinn sami. Tilgangur hv. fjvn. var að spara landsfje. Sparnaðurinn verður ekki minni af minni brtt., en mestur þó, ef brtt. hv. þm. Borgf. (PO) verður samþykkt. Allar þessar tillögur geta siglt undir hinu sama merki sparnaðarins, þó að mjer gangi nokkuð meira til.

Hæstv. forsrh. (JM) neitar því, að það hafi verið tilætlunin, að innlendir menn yrðu ekki sæmdir fálkaorðunni. Hann getur auðvitað sagt betur um þetta en jeg. Jeg var ekki viðstaddur þennan fund, en mjer hefir verið sagt af mönnum, sem þar voru, að til þessa hafi verið ætlast, og jeg veit, að landsmenn stóðu undrandi, þegar krossunum byrjaði að rigna yfir innlenda menn.

Það má leggja út á mismunandi vegu, hvort rjett sje að veita útlendingum það, sem innlendum mönnum er ekki veitt. Sá er siður víða á bæjum, að gestum er veitt það, sem heimamenn fá ekki, og svo mætti leggja út krossa og titla, sem veittir væru erlendum mönnum, en ekki innlendum. Íslendingar hafa verið svo gestrisnir, að þetta ætti ekki að vera fjarri þeim. Vilji útlendingar ekki taka við íslenskum heiðursmerkjum af þeirri ástæðu, að innlendum mönnum sje það meinað, er einskis í mist, og þó að vjer týnum einhverjum slíkum vinum, eru þeir ekki þess virði, að betra sje að eiga þá.

Forsætisráðherra (JM): Þar sem hv. þm. V.-Ísf. (ÁÁ) talaði um sparnað, þá er það auðvitað, að kostnaður af fálkaorðunni verður hjeðan af sama sem enginn. Það var aðeins fyrstu árin, þegar krossarnir voru búnir til, að talsverður kostnaður varð, en hann minkar af skiljanlegum ástæðum, og verður lítill sem enginn framvegis.

Frsm. (Tryggvi Þórhallsson): Örfá orð. Jeg vil undirstrika það, að jeg hefi ekki sem frsm. leitt út í þennan glundroða. Nefndin litur fyrst og fremst á þetta sem fjárhagsmál, að kostnaðurinn af orðunni náist upp.

Þá vildi jeg mæla örfá orð til vinar míns, hv. þm. Barð. (HK), eins og við erum vanir að ávarpa hvor annan. Mjer virtist hann í þessu efni leggja miður viturlega til málanna en hann er vanur. Hann taldi þetta lítilsvert mál. En það er sem hvað annað frá fjvn., að hún reynir í smáu sem stóru að lækka gjöldin og auka tekjur ríkissjóðs. Hún sá þarna leið til að láta þessa iðju, ef svo mætti kalla, borga sig sjálfa. Hugði jeg, að það mundi að skapi hv. þm. Barð. (HK). Enn meir furðar mig, að hv. þm. skyldi vilja vísa þessu máli til stjórnarinnar. Það er einmitt þetta, sem nefndin leggur til, að skorað sje á stjórnina að undirbúa löggjöf um þetta efni.

Hákon Kristófersson: Í tillögu minni fólst ekki, að stjórnin skyldi hafa nein- ar framkvæmdir í málinu, heldur skyldi það hafa þar hægan svefn svo lengi sem hæstv. stjórn sýndist.

ATKVGR.

Tillaga þm. Barð. (HK), um að vísa

málinu til stjórnarinnar, feld með 13:12 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu já: Sigurj, ÁF, ÁJ, BSt, BJ, BL, HK, JAJ, JS, Jp, MG, BSv.

nei: PO, Pp, SvÓ, Trp, ÞorlJ, ÞórJ, ÁÁ, HStef, IngB, JakM, JBald, KlJ, MT.

Þrír þm. (JK, JörB, MJ) fjarstaddir.

Hákon Kristófersson: Jeg leyfi mjer að skjóta því til hæstv. stjórnar, að hún hafi vit fyrir deildinni og synji um afbrigði við hinar skriflegu brtt.

ATKVGR.

Afbrigða var leitað um brtt. 510 og 511, og var synjað með 8:17 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu:

já: IngB, JakM, JBald, JS, KlJ, MT, PO, SvÓ, Trp, ÞorlJ, ÞórJ, ÁJ, ÁÁ, BSt, BJ, HStef, BSv.

nei: JAJ, Jp, MG, Pp, Sigurj, ÁF, BL, HK.

Þrír þm. (JK, JörB, MJ) fjarstaddir.

Ásgeir Ásgeirsson: Jeg vil leyfa mjer að æskja þess, að málið verði tekið af dagskrá.

Frsm. (Tryggvi Þórhallsson): Jeg leyfi mjer að óska, fyrir hönd fjvn., að gengið sje til atkvæða um tillöguna nú þegar.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 15:4 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun neðri deildar Alþingis.

(Sjá A. 512).

9. Landsspítalamálið.

Á 57. fundi í Ed., þriðjudaginn 29. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um landsspítalamálið (A. 465).

Á 58. fundi í Ed., miðvikudaginn 30. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðast skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 59. fundi í Ed., fimtudaginn 1. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Ingibjörg H. Bjarnason): Eins og hv. þingdeildarmönnum er kunnugt, flytjum við hv. 5. landsk. (JJ) þáltill. á þskj. 465. Jeg geng út frá því, að hv. deild hafi kynt sjer þskj. þetta, og ætla jeg að leyfa mjer að segja nokkur orð, till. til skýringar. Eins og um getur í till. og 2 fylgiskjöllum á sama þskj., er fjárhagur ríkisins svo erfiður nú, að ekki eru miklar líkur til, að landsspítalinn geti orðið eins fullkominn og stór og gert er ráð fyrir á uppdrætti þeim, sem lagður var fyrir þingið í fyrra.

Nú er svo komið vegna berklavarnalaganna, að óhjákvæmilegt er að reisa spítalann bráðlega; nægir um það efni að vísa til brjefsins frá próf. G. H., á þskj. 465. Till. þessi fer í sömu átt og fylgiskjalið á sama þskj. Álit lækna-deildar háskólans fer aðeins fram á nokkru meiri fjárveitingu úr ríkissjóði.

Í síðari hluta 2. tölul. till. á þskj. 465 er farið fram á það, að leitað verði samninga við stjórn landsspítalasjóðsins um

að leggja fram úr sjóðnum sem svarar $\frac{1}{3}$ hluta þess fjár, sem verja skal til byggingarinnar árlega.

Jeg geri ráð fyrir því, að þessir samningar mættu takast, og skal jeg í því sambandi leyfa mjer að skirskota til tilboðs landsspítalasjóðsstjórnarinnar með brjefi til ríkisstjórnarinnar, dags. 21. febr. þ. á., sem hljóðar þannig, með leyfi hæstv. forseta:

„Undirrituð stjórn landsspítalasjóðs Íslands hefir orðið ásátt um að bjóða hæstv. landsstjórn að lána ríkissjóði helming sjóðs þess, sem þegar hefir verið safnað, og nemur þessi helmingur nálægt 120000 kr. Skilyrði fyrir láni þessu mundu í aðaldráttum verða þau:

1. Að vaxta mundi eigi verða krafist hærri en $4\frac{1}{2}$ eða 5%.
2. Að ríkissjóður legði fram tvöfalda lánsupphæðina og láti byrja á landsspítalabyggingu samtímis og lánið er tekið, enda sje haldið áfram með bygginguna, þar til minst hefir til hennar farið kr. 360000,00 og svo um búið, að fyrir það fje, með eða án frekari viðbóta úr ríkissjóði, verði reist hús, er taka megir þá þegar til afnota sem sjúkrahús, þótt ekki verði það svo stórt eða fullkomið, sem ætlast er til, þegar byggingunni er að fullu lokið.

Nánari skilyrði þykir eigi þörf að ræða um fyr en sjeð er, hvort landsstjórnin vill taka lán þetta með þessum aðalskilyrðum, en vjer erum, ef til kemur, fúsar til samninga í þeim efnum, og munum þar sýna þá tilhliðrunarsemi, sem oss er unt og samrýmanleg er þeirri hugsjón vorri, að landsspítalinn komist sem allra fyrst

á stofn. — Ástæðan til þess, að vjer bjóðum þetta, er sú, að oss virðist, að með þessu sje eigi ólíklegt, að þok- að yrði áfram einu skrefi landsspítalabyggingu, hinu mikla áhugamáli voru og nauðsynjamáli allrar hinnar íslensku þjóðar. Í þessu sambandi viljum vjer geta þess, að sennilegt er, að vjer munum einnig, þótt síðar verði, bjóða að láni hinn hluta sjóðsins með væntanlegri viðbót, til þess að fullgera spítalann, og hvort endurgreiðslu yrði krafist á lánum þessum, mundi ef til vill fara að miklu leyti eftir því, hvort vjer finnum eindreginn áhuga hjá þingi og stjórn um að koma í viðunandi framkvæmd þessu mikla áhugamáli voru.

Reykjavík, 21. febr. 1924.

Virðingarfylst.

(Nöfn stjórnenda sjóðsins.)

Við þessu brjefi fjekk stjórn sjóðsins ekki svar fyr en 8. mars, að mig minnir, eða eftir að núverandi landsstjórn tók við. Það svar er mjög vingjarnlegt og tilboðið þakkað, en, eins og við bjuggumst reyndar við, þá sá hæstv. stjórn sjer ekki fært að taka tilboðinu nú þegar.

Til skýringar og viðbótar brjefi landsspítalasjóðsstjórnarinnar, sem jeg nú hefi lesið upp, skal jeg geta þess, að stjórn sjóðsins er reiðubúin til þess að leggja fram fjeð undir eins og hún sjer, að stjórnarvöldum landsins er full alvara að hefja verkið og trygging er fyrir því, að því verði haldið áfram án tafar.

Landsspítalasjóðurinn er nú um 230 þúsund kr., og getur hann því lagt fram til byggingar spítalans 75000 kr. árlega í þrjú ár. Og gangi fjársöfnun til sjóðsins nokkurnveginn vel næstu 3 ár, þá má gera ráð fyrir, að á þeim árum vaxi

sjóðurinn ekki minna en 75000 kr. Með því móti gæti sjóðurinn lagt fram kr. 300000 á næstu 4 árum gegn 3—400 þús. kr. tillagi úr ríkissjóði, eins og gert er ráð fyrir í till. á þskj. 465.

Þessi fjárupphæð ætti að vera nægileg til þess að reisa fyrir byggingu þá, sem till. gerir ráð fyrir og talin er að muni nægja fyrst um sinn. Auðvitað vakti bæði fyrir okkur flm. þessarar till. og öllum, sem standa landsspítalamálinu nærri, að bygt verði í viðbót við þessa byggingu, þótt til þess sje ætlast, að hún verði svo úr garði gerð, að þegar verði auðið að taka hana til notkunar.

Skoðanir manna eru ekki lengur skiftar um nauðsyn landsspítalans, þótt því verði ekki neitað, að lækna-stjettin hafi sýnt því máli fullmikið tómlæti hingað til.

En nú má segja, að æðsti dómstóllinn í þessu máli hafi felt dóm sinn. Læknadeild háskólans telur ekki auðið að fresta spítalabyggingunni í mörg ár enn.

Með því að samþ. till. þessa er fundin leið til þess að hrinda málinu bráðlega í framkvæmd. Jeg er svo bjartsýn á hag ríkissjóðs, að jeg hygg, að hann muni leyfa, að lögð verði fram þessi upphæð nokkur næstu ár. Á þann hátt verður leiðin tiltölulega ljett og hentug; ríkissjóður þarf ekki að taka annað lán til byggingarinnar en það, sem hann væntanlega fær hjá landsspítalasjóðnum.

Jeg skal ekki leyna því, að tilgangur sjóðsstjórnarinnar og þeirra fjelaga, sem að honum standa, er sá, að á sínum tíma verði honum varið til byggingar einhvern sjerstakrar deildar við hinn stóra og fullkomna landsspítala, Alþt. 1924, D. (36. lögjafarþing).

sem vjer vonum, að upp komist áður en lýkur.

Mun ríkissjóður því ef til vill ekki þurfa að endurgreiða landsspítalasjóðnum lánið í sömu mynt, heldur gæti komið til mála, og fyndist mjer það jafnvel eðlilegast, að þegar byggingin verður fullgerð, þá verði leitað samninga um það, á hvaða deild hans sjóðurinn skuli yfirfærður, og yrði sú deild síðan skoðuð sem gjöf íslensku kvenþjóðarinnar til landsins.

Þá vil jeg minnst á þýðingarmikið atriði, sem felst í 3. lið till. og miðar að því að gera rekstur væntanlegs spítala sem ódýrastan. Það er öllum kunnugt, að upphitun og ljós eru mjög stórir útgjaldaliðir í rekstri slíkra stofnana, og tel jeg því afarþýðingarmikið, ef hægt verður að fá endurgjaldslaust vatn úr Laugunum til afnota handa spítalanum. Er ekki ólíklegt, að þeir samningar takist, því að Reykjavíkurbær og spítalinn verða svo skyldir liðir, að það, sem horfir öðrum til hagsmuna, verður hinum og til gagns.

Það er kunnugt, að bæjarstjórn Reykjavíkur hefir afráðið að byggja skólahús austarlega í bænum undir einn og efni leyfa. Mun og vera áformað að leiða vatn úr Laugunum til upphitunar því húsi. Bæri því vel í veiði, að fengið yrði hið heita vatn, sem bærinn mætti missa frá þeirri byggingu, til afnota fyrir væntanlegan landsspítala, sem yrði hin mesta hjálp að þessari ráðstöfun.

Þess má geta í sambandi við rekstarkostnað spítalans, sem rjettilega vex mörgum í augum, að landsspítalasjóðsnefndin ákvað á fundi 1. nóv. síðastl., að fje því, sem safnast hefir í „minn-

ingagjafasjóð“ væntanlegs landsspítala, alt frá stofnun hans í maí 1916, og framvegis kann að safnast í hann, skuli varið til styrktar fátækum sjúklingum hvaðanæfa af landinu.

Sjóðurinn er að vísu ekki stór enn var um síðustu áramót kr. 73.328.58, en benda má á það, að síðastl. ár óx hann um kr. 13.835.70. Má gera sjer góðar vonir um, að sjóður þessi vaxi örur framvegis, sjerstaklega þar sem herra Forberg landssímastjóri og stöðvarstjórinn í Reykjavík, hr. Gísli J. Ólafson, hafa sýnt þessu áhugamáli vor kvenna þann mikla stuðning að koma því í kring, að hjer eftir er hægt að senda „samúðarskeyti“ frá öllum aðalstöðvum landssímans til ágóða fyrir sjóðinn og honum að kostnaðarlausu, nema að því leyti sem hann leggur til eyðublöð undir skeytin. Finn jeg mjer skylt að nota þetta tækifæri til þess að þakka þessum mönnum stuðning þennan, svo og fyrverandi hæstv. landsstjórn, sem gaf samþykki sitt til þessarar ráðstöfunar.

Það er ekki hægt að segja með neinni vissu, hversu mikið þessi fjársöfnun kann að gefa í aðra hönd, en jeg get upplýst, að á tveim fyrstu mánuðum ársins höfðu safnast, aðallega í Reykjavík, um 1000 kr. fyrir skeyti þessi. Getur því á þessum lið safnast drjúgur skerfur til styrktar fátækum sjúklingum; auk þess sem það eru mikil þægindi fyrir þá, sem vilja sýna samúð við fráfalið fjarlægja láttina vana, að geta sent símléiðis þannig skeyti.

Ennfremur hefir landssímastjóri komið því til vegar, að dálítið gjald af hverju heillaskeyti, sem sent er með landssímanum, renni í landsspítala-sjóðinn.

Jeg hefi dvalið svo við minningagjafasjóðinn vegna þess, að jeg vildi varpa ljósi yfir það, að hann verður í framtíðinni drjúgur skerfur til hjálpar rekstrarkostnaðinum, og ennfremur vildi jeg vekja athygli hv. deildar á því, hversu mikinn skilning landssímastjóri og starfsbróðir hans, símastjórinn í Reykjavík, hafa sýnt í þessu máli. Þeir hafa sjeð, sem fleiri, hversu afarnaðsynlegt það er þjóðinni, að landsspítalamálinu verði hrundið í framkvæmd. Mun þessara afskifta þeirra jafnan minst með þakklæti.

Við, sem erum í stjórn landsspítala-sjóðsins, vonum, að við höfum ekki farið ógætilega af stað í þessu máli og ekki krafist meira en ríkissjóði er fært að inna af hendi, og það get jeg fullvissað hv. deild um, að ekkert tækifæri munu íslenskar konur láta ónotað, sem aflað geti báðum sjóðunum, landsspítala-sjóðnum og minningagjafasjóðnum, tekna, svo að þeir megi koma að sem mestum notum til að ljetta undir með byggingar- og rekstrarkostnaði landsspítalans.

Jeg vil svo ekki fjölyrða frekar um mál þetta að sinni, en vænti þess, að hv. deild ljái því stuðning sinn með því að samþykkja till. þá, sem hjer liggur fyrir.

Sigurður Eggerz: Jeg vil leyfa mjer að vekja athygli hv. deildar á því, að undanfarandi stjórnir hafa sýnt landsspítalamálinu fullan skilning. Má í því sambandi benda á það, að keypt hefir verið lóð undir væntanlegan spítala, og í dýrtíðarvinnu fyrir nokkrum árum ljet stjórnin vinna að undirbúningi byggingarinnar. Þá var og á sínum tíma skipuð nefnd til þess að rannsaka málið

og gera kostnaðaráætlun um bygginguna og undirbúa hana á annan hátt. Einasta ástæðan fyrir því, að byggingunni hefir ekki verið hrundið í framkvæmd, er fjárskortur.

Jeg hefi altaf viðurkent hinn mikla áhuga hv. 6. landsk. (IHB), og íslensku kvenþjóðarinnar yfirleitt, fyrir máli þessu og vil enn undirstrika þá viðurkenningu.

En hinsvegar tel jeg viðurhlutamikið, að till. þessari verði ráðið til lykta áður en hæstv. stjórn hefir látið uppi, hvort hún treysti sjer til að láta framkvæma hana, sjerstaklega 2. lið.

Ástæðan til þess, að jeg minnst á þetta, er sú, að fyrverandi stjórn hefir gefið loforð um, að framhald Kleppbyggingarinnar skuli sitja fyrir öðrum byggingum, sem landið láti framkvæma.

Í fyrra lofaði stjórnin hæstv. forseta þessarar deildar því, að haldið skyldi áfram með Kleppsspítalann á síðasta ári, en því miður var það engan veginn fært, þegar til kom, og enda var hugsunin altaf sú að fullgera þá byggingu á 2 árum, í viðbót við það, sem þegar hefir verið unnið.

Jeg vildi leyfa mjer að vekja athygli hæstv. stjórnar á þessu loforði fyrverandi stjórnar, og auk þess vildi jeg, áður en jeg greiði atkvæði um till. þessa, spyrjast fyrir um það hjá hæstv. stjórn, hvort hún muni sjá sjer fært að leggja fram það fje til landsspítalabyggingar, sem 2. liður till. gerir ráð fyrir.

Fjármálaráðherra (Jþ): Hæstv. forsætisráðherra (JM) er bundinn við umr. í hv. Nd. og getur því ekki verið hjer viðstaddur, en við höfum borið okkur saman um þessa till., og get jeg því

sagt fyrir hönd stjórnarinnar, að hún mun verða við tilmælum þeim, sem felast í 1. lið till., á þann hátt að láta gera nýja uppdrætti af landsspítala, minni en áður.

Um 2. lið till. getur stjórnin engu lofað, meðal annars vegna þess, að fyrst verður það að koma í ljós, hvort tiltækilegt þætti að nota í því skyni uppdrætti þá, sem gerðir verða samkv. 1. lið till. Auk þess mun, samkv. loforði fyrverandi hæstv. stjórnar, lúkning Kleppsspítalans verða látin ganga fyrir öðrum byggingum; en fjárhagur ríkissjóðs er nú þannig, að engin tiltök munu vera á því, að byrjað verði á því verki nú á þessu ári, en vonandi rætist úr því síðar.

Virðist því vera nægur tími að bera fram á næsta þingi það, sem felst í 2. lið till., eftir að til fulls hefir verið unnið að hinu, sem í 1. liðnum felst.

Að sjálfsögðu mun reynt að leita samninga við Reykjavíkurbæ, samkv. 3. lið till., þegar sá grundvöllur er fenginn, að unt verði að leita þeirra. En eins og kunnugt er, mun það verða eitt hið fyrsta, sem bærinn lætur framkvæma, þegar úr fjárhag hans rætist, að láta rannsaka til fulls, á hvern hátt megi best nota hið heita vatn lauganna hjer fyrir innan bæinn.

Jónas Jónsson: Jeg vil leyfa mjer að bæta nokkrum orðum við ræðu hv. 6. landsk. (IHB). Í fyrra var samþykkt hjer í þessari hv. deild þál. um að skora á stjórnina að undirbúa byggingu landsspítalans og láta framkvæma hana mjög fljótlega. Við umr. um þá till. litu þm. á málið út frá þeim grundvelli, sem þá var lagður fyrir þá með þeim teikningum, sem fyrir lágu af væntanlegum

landsspítala. Eftir þeim teikningum var gert ráð fyrir því, að byggt yrði ákaflega stórt hús, sem hefði hlotið að kosta einar 3 milj. kr., en auk þess hefði starfræksla þess spítala orðið landinu óhæfilega dýr, t. d. myndi upphitun með kolum ekki hafa orðið undir 70 þús. kr. árlega, miðað við þáverandi kolaverð, sem hefir reyndar ekki lækkað síðan, og enda ósjeð, hvort það lækki nokkuð í tíð núlifandi kynslóðar.

Þá tók jeg það fram, að mjer þætti aðallega tvent við mál þetta að athuga, eins og það þá var fram borið. Fyrst var það, hversu byggingin yrði afardýr, samkv. þeim teikningum, sem þá lágu fyrir. En þó að ríkissjóði kynni að takast að kljúfa byggingarkostnaðinn, þá væri hitt engu síður athugavert, hversu rekstrarkostnaður spítalans hlyti að keyra fram úr hófi og verða ríkissjóði um megn.

Og jeg er hræddur um, að þessar stóru teikningar og afarháu kostnaðaráætlanir, sem lágu fyrir þinginu í fyrra, hafi gert marga þm. skelkaða við málið. Þeir urðu hræddir um, að ríkissjóður yrði þess aldrei máttugur að reisa og kosta landsspítala. Jeg hjelt því fram þá eins og nú, að eitt höfuðatriði þessa spítalamáls væri það, að hægt yrði að nota hið heita uppsprettuvatn hjer í Laugunum til þess að hita upp væntanlegan landsspítala, og jafnvel til annara þarfa hans. Við það yrði rekstrarkostnaður allur mun minni. Ennfremur var jeg þeirrar skoðunar, að ef nokkuð ætti að verða úr byggingu spítalans í fyrirsjáanlegri framtíð, þá yrði að breyta fyrirkomulagi hans frá því, sem gert var ráð fyrir þá, og hafa hann minni, að minsta kosti í byrjun, jafnvel þó að læknum landsins þætti það mið-

ur. Jeg þóttist sjá, að ef siglt yrði með svo fullum seglum sem gert var þá, yrði það einungis til þess, að við fengjum engan spítala fyrst um sinn, vegna þess eins, að ríkissjóður gæti ekki komið honum upp, og því síður starfrækt hann.

Með till. þeirri, sem hjer liggur fyrir, virðist vera fundinn grundvöllur, sem gerði það kleift að ráða fram úr þessu spítalabyggingarmáli á viðunandi hátt, ef þjóðinni er nokkur alvara að koma sjer upp landsspítala.

Þessi till. er flutt í samráði við tvo þeirra manna, sem mest hafa fengist við rannsóknir og kostnaðaráætlanir í þessu máli, þá húsameistara ríkisins og prófessor Guðmund Hannesson, og ennfremur hefir einn hinn frægasti læknir landsins, prófessor Guðm. Magnússon, fallist á till.

Í till. er aðeins farið fram á það, að fyrst um sinn verði aðeins bygður nokkur hluti væntanlegs spítala, en þó þannig, að hann megi strax koma að notum út af fyrir sig, en síðan á að halda áfram og bæta við bygginguna, eftir því sem fjárhagur landsins leyfir.

Það gleður mig, að hæstv. fjrh. (Jþ) hefir lýst því yfir, að hæstv. stjórn ætli sjer að verða við þeim tilmælum till. að láta leggja nýjan grundvöll að byggingu spítalans, með því að fá nýjar teikningar af minna húsi en menn hafa áður hugsað sjer. Þetta er fyrsta sporið í áttina.

Aftur á móti líkaði mjer ekki, hvernig hæstv. ráðherra (Jþ) tók undir 2. lið till., því að jeg fæ ekki betur sjeð en að ráðgerðum framlögum úr ríkissjóði sje þar mjög í hóf stilt. Eftir því að dæma, sem hv. meðflm. minn (IHB) hefir sagt, þá er ástæða til að ætla, að lands-

spítalasjóðurinn muni hjálpa málinu áfram, eins og ráð er gert fyrir í till. og verð jeg þá að segja, að ekki er til mikils mælst, þó að landið legði fram árlega í 4 ár 75—100 þús. kr. til byggingar landsspítalans, þegar því er kleift að leggja einstökum kaupstöðum, eins og t. d. Ísafirði, til 25 þús. kr., til þess að koma upp sjúkrahúsi. Það er ekki svo að skilja, að jeg sje að amast við þessari styrkveitingu til Ísafjarðarkaupstaðar. Jeg hefi greitt henni atkv., af því að mjer virtust góð rök mæla með henni; en mjer finst það líka of mikil svartsýni, að ríkissjóður geti engan veginn lagt fram 75—100 þús. kr. á ári til þess að koma upp spítala, sem ekki á að kosta meira en Landsbankahúsið kostaði, en þar sem þó eiga að vera rúm fyrir yfir 60 sjúklinga, að því er áætlað er, og þar sem um leið er bætt úr hinni brýnu þörf læknadeildar háskólans.

Jeg álit, að það verði ekki nóg samlega þakkað, ef stjórn landsspítalasjóðsins treystir sjer til að leggja fram til þeirrar spítalabyggingar, sem till. gerir ráð fyrir, 75 þús. kr. árlega í 4 ár, og er því þess að vænta, að sú bygging komist upp á 4 árum. Og þetta er án efa hægt að framkvæma, ef þingi og stjórn er allvara að hrinda landsspítalamálinu í framkvæmd.

Þá er 3. liður till. Mjer þykir slæmt, að hæstv. forsrh. (JM) er ekki við, því þetta mál varðar hann. En jeg vil þó taka það fram, að það er margra manna mál, að svo framarlega sem hægt væri að láta spítalann verða aðnjótandi heita vatnsins í Laugunum, þá muni hann geta orðið tiltölulega mjög ódýr í rekstri. Og mjer finst, að það ætti að vera auðvelt að komast að samningum við bæinn um þetta atriði. Bærinn ætti að sjá

sjer hag í því að stuðla þannig að því, að landsspítalinn komist sem fyrst upp, því vitanlega mundi Reykjavík græða mjög mikið á því, ef hjer væri byggður nýr spítali.

Það er nálega óhugsandi, að Reykjavík neitaði um þetta, því það er svo víða úti um land, að hjeruð kosta spítala sína sjálf að miklu leyti, en hjer á að byggja stóran spítala aðallega fyrir Reykjavík, að öllu leyti á landsins kostnað, en Reykjavík á aðeins að leggja til þennan náttúruauð, sem hún á fölginn í Laugunum. Mjer finst því, að það væri mjög ósanngjarnt af bæjarstjórninni, ef hún neitaði um það. Og jeg skal taka það fram, að jeg veit, að bæjarfulltrúarnir eru sumir með þessu. En jeg veit hinsvegar, að borgarstjóri vill láta leiða heita vatnið úr Laugunum til barnaskóla, sem hann vill láta byggja austan við bæinn, og nota það til upphitunar í skólanum, og einnig til notkunar við væntanlega sundstöð.

En þegar um það er rætt, hvort heldur barnaskóli Reykjavíkur eða landsspítalinn eigi að fá að nota þessu guðs gjöf, sem heita vatnið í Laugunum er, þá er enginn vafi á því, að landsspítalinn eigi að ganga fyrir, því barnaskólinn starfar þó ekki nema 6—7 mánuði af árinu, en spítalinn allan ársins hring.

Jeg undirstrika það, sem hv. 6. landsk. (IHB) sagði, að húsameistari ríkisins hefir sagt, að svona bygging mundi verða mjög ódýr nú. Hann hefir sagt um Ísafjarðarspítalann, að vegna kreppunnar væri hægt að fá alveg ótrúlega lágt tilboð um byggingu hans nú. Og jeg vil árjetta það, sem hv. meðflm. minn (IHB) sagði, að með samkomulagi við landsspítalasjóðinn og minkun hússins, og með því að fá til afnota

heita vatnið í Laugunum, er hægt að byggja landsspítala á næstu árum, ef það annars nokkur tíma er mögulegt, og það er yfirleitt ómögulegt að segja, að ríkissjóði sje það ofvaxið. Kjörin hjá landsspítalasjóðnum eru svo góð, að það er algerlega ómögulegt að fá ódýrara lán. Annars er það aðalatriðið með þessa byggingu, eins og aðrar, að gera hana svo úr garði, að reksturinn verði ódýr, en það verður hann með því að nota heita vatnið úr Laugunum. Það væri því alveg óáfsakanlegt af hv. deild, eða hæstv. stjórn, að tefja fyrir þessu máli nú, einmitt þegar stendur sjerstaklega vel á með að koma því í framkvæmd.

Að því er notkun heita vatnsins snertir, þá er með því sparað miklu meira en því svarar, sem þarf til eldiviðar. Það sparast líka mjög mikil vinna. Þeir menn, sem hafa yfir húsum að ráða, sem eru með stórum miðstöðvum, eins og t. d. skólameistarinn á Akureyri, segja, að það þurfi feikna vinnu við miðstöðina. Skólameistarinn á Akureyri segir, að ef svo óheppilega vildi til, sem menn vona að verði ekki, að skólahúsið brynni, þá vildi hann láta byggja skólann upp aftur á hverajörð einni í Eyjafirði, til þess að geta hitað hann upp með heitu vatni og sparað landinu með því stórfje árlega.

Jeg hefi nú orðið nokkuð fjölorður um þetta, og er það sökum þess, að mjer hefir fundist hæstv. fjrh. (Jp) gefa þessu atriði alt of lítinn gaum.

Flm. (Ingibjörg H. Bjarnason): Hv. 5. landsk. (JJ) hefir gert ítarlega grein fyrir því, hve miklu ódýrari landsspítalinn yrði í rekstri, ef samningar tækjust með ríkinu og bæjarstjórn um heita vatnið í Laugunum, svo jeg þarf ekki að fara frekar út í það. Jeg vil því aðeins

taka það fram, að það er alveg nýtt fyrirbrigði hjer á hinu háa Alþingi, ef mönnum vex svo mjög í augum talan 100000—150000 kr. En bygging landsspítalans er svo mikilsvert mál, og það stendur svo sjerstaklega vel á að koma henni í framkvæmd einmitt nú, og verði því ekki sint nú. Þá er það eitthvað annað, sem stendur fyrir framkvæmdum, en kostnaður sá. sem gert er ráð fyrir, að ríkissjóður taki á sig.

Í sambandi við það, sem hæstv. fjrh. (Jb) sagði um kostnaðinn, vil jeg taka það fram, að það kemur mjer undarlega fyrir sjónir, þegar veittar hafa verið 75000 kr. til spítala á Ísafirði, ef þá þykir ófært að veita á næstu árum um 100 þús. kr. til landsspítala. Það er mäske of mikið að segja, að þetta sje hreppapólitik, en það virðist þó að minsta kosti vera eitthvað bogið við það.

ATKVGR.

Till. samþ. með 10 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 10 shlj. atkv.

Á 60. fundi í Ed., föstudaginn 2. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 465, 507).

Afbrigði um brtt. 507. sem of seint var útbýtt, leyfð og samþ. í e. hlj.

Flm. (Ingibjörg H. Bjarnason): Það er eins um þetta mál og hið síðasta, að jeg hefi talað fyrir því hjer áður, og það hefir sömuleiðis fengið góðar undirtektir, þar sem það kom fram undir umræðunum, að þetta væri einasta ráðið til þess að leysa stórmál þetta í náinni framtíð. Okkur flutningsmönnum

till. hefir verið bent á, að orðalag í 2. lið till. okkar geti orkað tvímælis, þar sem segir svo: „um að leggja fram af sjóðnum“. Höfum við því flutt brtt. við till. á þskj. 507 á þá leið, að í stað þessara orða komi: „um að lána ríkissjóði af landsspítalasjóðnum“. Og mun till. þá verða orðuð eins og hún eftir eðli sínu þarf að vera.

Jeg tel nú fallinn svo gott sem hæstarjettardóm í þessu máli, þar sem lækna-deild háskólans í fáum en skýrum orðum mælir mjög með því og bendir á nauðsyn þess. Og skal jeg í þessu sambandi taka það fram, að þegar jeg við fyrri umr. þessa máls talaði um tóm-læti lækna í þessu máli, þá var það alls ekki til þess að rýra álit þeirra; síður en svo, heldur til þess að fá þá til þess að láta álit sitt í ljós. Enda hafa þeir nú látið málið til sín taka og lýst yfir því álitinu, að bráða nauðsyn beri til að hrinda landsspítalabyggingunni sem fyrst í framkvæmd og talið þá leið, sem till. ræðir um, einu leiðina, sem nú væri hægt að fara í þessu máli.

Hæstv. fjrh. (Jþ) gat þess í gær, að ekki væri sjáanlegt, að á næsta ári yrði hægt að leggja fram úr ríkissjóði það fje, sem talað er um í till. okkar. En jeg vil undirstrika það, að tilboð landsspítalasjóðsstjórnarinnar stendur enn, og hún mun teygja sig eins langt og hægt er. Og jafnframt vil jeg taka það fram, að hjer verður ekki um venju-legt lán að ræða, því að endurgreiðslu þess verður ef til vill aldrei krafist, heldur að einhver sjerstakur hluti bygg-ingarinnar verði tekinn út og afhentur þá sem sjerstök gjöf frá íslenskum kon-um. Og vaxtakjörin verða svo góð, að jeg hygg, að tæplega verði unt að fá lán með vægari kjörum.

Treysti jeg svo víðsýni og skilningi hv. deildarmanna í þessu stærsta nauð-synjamáli þjóðarinnar, að þeir samþykki tillögu þessa með öllum atkv.

Forsætisráðherra (JM): Um getu rík-issjóðs til þess að leggja fram fje til þessarar byggingar get jeg vitanlega ekkert sagt fram yfir það, sem hæstv. fjrh. (Jþ) hefir áður tekið fram. En jeg skal endurtaka þakklæti mitt til landsspítalasjóðsnefndarinnar fyrir hennar góða tilboð, en get vitanlega ekki, frekar en áður, lofað fyrir hönd ríkissjóðs, að fje verði lagt fram á móti nú fyrst um sinn. Og þó að tillagan verði samþykkt, býst jeg ekki við, að framkvæmdir samkvæmt 2. lið hennar geti orðið á næsta ári, því að það er ljóst, eftir þeim fjárlögum, sem nú er verið að afgreiða, að afgangur verður varla frá hinum sjálfsögðu og lögboðnu gjöldum, og þegar búið er ennfremur að lýsa yfir því, að ekkert fje sje fyrir hendi til neinna verklegra framkvæmda, þá má ekki búast við, að framkvæmd geti orðið á þessu máli nú í ár eða á næsta ári.

Sigurður Eggerz: Jeg vil gjarnan heyra álit stjórnarinnar um tillöguna.

Forsætisráðherra (JM): Jeg veit ekki vel, hvernig jeg á að skilja hv. 1. landsk. (SE). Hvað 1. lið till. snertir, þá veit jeg ekki til, að þar sje neitt til fyrirstöðu, því að ekkert er annað en biðja húsameistara að breyta teikningunum.

En um framkvæmdir samkvæmt 2. lið getur stjórnin engu lofað. Hvort deildin því samþykkir tillöguna, eins og hún liggur fyrir, er vitanlega á hennar valdi, þó að jeg geri hinsvegar ráð fyr-

ir, að það þýði lítið að því er snertir 2. lið hennar.

Að leita samninga við bæjarstjórnina um afnot af heitu vatni frá Laugunum er vitanlega vandálítið, og má athuga það.

Annars hygg jeg, að aðalatriðið fyrir flutningsmönnum till. hafi verið að fá verkinu komið í framkvæmd nú, en því getur stjórnin ekki lofað.

Jónas Jónsson: Út af athugasemd hæstv. forsrh. (JM) um 2. lið tillögu okkar, á þskj. 465, vil jeg taka það fram, að þó að hann verði samþykktur, þá er það ekki bundið fram yfir vilja þingsins í hvert skifti, hve mikið fje er lagt fram. En það, sem hjer er verið að gera, er það, að verið er að færa málið í nýtt horf, og því aðeins um rannsókn að ræða. Það er satt, að það er þýðingarlaust að gera nýja teikningu af byggingu þessari, nema því aðeins, að skipulaginu sje breytt, þar sem hjer er um framtíðar- en ekki augnabliksmál að ræða.

Annars þarf ekki að fæla neinn frá að greiða atkvæði með tillögu þessari, þó að talað sje um peninga, því að vitanlega verður ekki um framlag í þessu skyni að ræða fyr en ríkissjóður er þess megnugur, sem jeg vona fastlega að verði mjög bráðlega, þar sem landið getur t. d. nú lagt fram 20 þús. kr. til eins bæjarfjelags einmitt í þessu skyni, sem jeg er síst að lasta.

Um 3. lið till. er það að segja, að það var upplýst við fyrri umræðu þessa máls, að bærinn ætlaði að leiða heitt vatn frá Laugunum til væntanlegs barnaskóla, og frá verkfræðinganna sjónarmiði væri því ekkert til fyrirstöðu. Að hægt verði að fá þetta heita

vatn sömuleiðis til hitunar í væntanlegum landsspítala, tel jeg svo stórt skilyrði, að mjer finst óumflýjanlegt, að leitað verði samninga strax, áður en bærinn ráðstafar því á annan hátt.

Flm. (Ingibjörg H. Bjarnason): Jeg hygg, að hæstv. forsrh. (JM) hafi ekki verið hjer við fyrri umr. þessa máls, en hæstv. fjrh. (JÞ) tók þá mjög vel í að láta gera nýja teikningu af fyrirhuguðum landsspítala. Þetta er stórt atriði fyrir mjer, því að það flýtir svo mjög fyrir gangi málsins síðar meir. Vona jeg því, að hæstv. forsrh. (JM) taki einnig vel í þetta mál. Því að það er satt, sem tekið hefir verið fram, að ekki er fyrir-sjáanlegt, að í náinni framtíð verði byrjað á spítala eftir þeirri fyrirmynd, sem lá fyrir þinginu í fyrra. Og er því örvænt, að málið fái framgang, nema að byrjað verði í smáum stíl.

Annars hefði ekki verið óhugsandi, ef fjárlögin hefðu verið afgreidd frá þinginu eins og þau voru afgreidd frá þessari hv. deild, að svo hefði skipast, að hægt hefði orðið fyrir landið að leggja fram á næsta ári svo sem 75 þús. kr. í þessu skyni.

Vona jeg svo fastlega, að framkvæmda í þessu máli verði ekki langt að bíða.

Forsætisráðherra (JM): Jeg held, að hv. 6. landsk. (IHB) hafi fullkomlega misskilið mig. Jeg var alls ekki á móti því að láta gera nýja teikningu nje að leita samninga við bæjarstjórnina um heita vatnið, heldur þvert á móti. En það var aðeins um 2. lið tillögunnar, sem jeg sagðist engu geta lofað.

Sigurður Eggerz: Ástæðan til þess, að

jeg gerði þessa fyrirspurn, er sú, að jeg vil ekki láta ríkissjóð taka á sig þær skuldbindingar, sem hann er ekki fær um að efna.

Þar sem nú búið er að lýsa yfir því, að viðbótin við Kleppsspítala verði ekki byggð á þessu ári, en hinsvegar má líta svo á, ef tillaga þessi verður samþykkt, að til þess sje ætlast, að til framkvæmda komi með byggingu landsspítala þegar á þessu eða næsta ári, þá tel jeg fyrir mitt leyti varhugavert að samþ. tillögunu fyrirvaralaust. Jeg vil ekki ýta undir stjórnina með að láta byggja hvorttveggja í einu, viðbótina við Klepp og landsspítalann, því að það er fjárhagsleg ofætlun fyrir þjóðina á þessum tímum. Jeg vil því ekki greiða tillögu þessari atkvæði, nema með því fororði, að verk-ið komi því aðeins til framkvæmda, að fjárhagur ríkissjóðs leyfi.

Einar Arnason: Það gleður mig, að fyrsti liður þessarar tillögu bendir í þá átt, að mál þetta sje nú að komast niður á jörðina. Því að ekki var trútt um, er menn sáu hinar fyrirferðarmiklu teikningar af landsspítalanum í fyrra, að mörgum fyndist málinu stefnt til skýjanna, og það svo mjög, að margir munu í bili hafa mist áhuga fyrir því, þar sem fyrirsjáanlegt var, að landið myndi aldrei geta risið undir rekstrar-kostnaðinum, þó aldrei nema það hefði haft tök á að byggja þetta stórhýsi, sem áætlað var að mundi kosta 3—4 miljónir.

En nú er gert ráð fyrir að draga saman seglin að miklum mun, og fyrir það býst jeg við að geta greitt tillögunni atkvæði. En ekki mun jeg áfella hæstv. stjórn, þó að 2. liður tillögunnar komi ekki til framkvæmda fyr en fjárhagur

ríkissjóðs batnar svo, að það geti talist forsvaranlegt að leggja fram fje í þessu skyni.

Mjer heyrðist á hv. 6. landsk. (IHB), að útlitið væri nú mjög gott um alla afkomu manna hjer á landi. En jeg lít alt öðrum augum á það. Því að sje litið yfir horfur og kjör þjóðarinnar nú, eru þau alt annað en glæsileg, þar sem t. d. á Vesturlandi hefir verið mjög aflalítið í allan vetur, ef ekki aflalaust með öllu, eins og 2 undanfarin ár, og afkoma manna þar því mjög bágborin. Og nú í 2. viku sumars er alt Norður- og Austurland þakið fönn og gaddi og heyleysi víða farið að kreppa að. Eru afleiðingarnar því óvissar ennþá. En ef þetta sama tíðarfar helst lengi, er útlitið alvarlega ískyggilegt, og mjög óvíst, hvernig úr rætist.

Jeg hefi gert þessar athugasemdir til þess að undirstrika það, að þó að jeg telji mál þetta, sem hjer er um að ræða, í sjálfu sjer mjög gott, þá álfít jeg hinsvegar óþarft að gylla það um of með því, hve ástandið sje gott meðal þjóðarinnar.

Jóhannes Jóhannesson: Jeg vil vekja athygli á því, að það er þálfíll, sem hjer liggur fyrir, en hæstv. forsrh. (JM) hefir lýst yfir því, að stjórnin telji ekki þingsályktanir næga heimild til þess að borga fje úr ríkissjóði. Jeg lít því svo á, að í tillögu þessari felist einungis áskorun til stjórnarinnar, um að taka fjárveitingu í þessu skyni upp í næsta fjárlagafrv., og yfirleitt um að flýta málinu. Með þessari skýringu greiði jeg tillögunni atkvæði.

Jónas Jónsson: Jeg vil vekja athygli

á því, að þetta er ekki vandalaust mál, sem hjer er til umræðu. Eins og hv. 1. þm. Eyf. (EÁ) tók fram, urðu hinar stóru teikningar í fyrra til þess að spilla fyrir málinu, og er ekki hægt að segja, hvað málið hefir skaðast við þær.

Það er rjett, að í þingsályktuninni fellst ekki annað en að láta rannsaka málið á þessum grundvelli. Og að því er snertir 3. lið tillögunnar, vil jeg taka það fram, að jeg tel hann eitt stærsta og þýðingarmesta atriði tillögunnar, því að hitakostnaður slíkra fyrirtækja er oftast stærsti útgjaldaliðurinn. Tel jeg því mikla nauðsyn á, að samið sje sem fyrst við bæjarstjórnina um afnot af hinu heita vatni Lauganna til upphitunar fyrir landsspítalann. Þetta tel jeg svo stórt atriði, að vel getur komið fyrir, að jeg beinlínis verði á móti byggingu landsspítala á næstu árum, ef bærinn vill ekki sýna máli þessu þá velvild og það víðsýni að leggja fram ókeypis náttúrugjöfina, heita vatnið.

Flm. (Ingibjörg H. Bjarnason): Jeg vona, að enginn hafi skilið orð mín svo, að jeg ætlaðist til þess að fá loforð um fjárveitingu þegar á þessu ári. Það er svo langt síðan jeg byrjaði á því að slá til hljóðs fyrir þessu máli, og mjer er það ljóst, að ef ekki verður byrjað bráðlega á þeim undirbúningi, sem felst í 1. og 3. lið till., þá er ómögulegt að koma málinu í framkvæmd í náinni framtíð. Jeg veit vel, að hagur ríkissjóðs er þröngur og horfurnar fram undan ekki sem glæsilegastar, en jeg hygg þó, að hann sje varla svo þröngur, að ríkinu sje ómögulegt að leggja um 100 þús. kr. á ári í nokkur ár til jafnmikils nauðsynja- og menningarfyrirtækis og þetta er. Jeg hygg, að það muni að minsta

kosti verða varið mörgum 100 þús. kr. til þess, sem síður skyldi.

Jeg veit til þess, að bæjarstjórnin hefir viljað athuga, hversu mikla hitaorku megí fá úr Laugunum, og nota vatnið til þess að hita upp barnaskóla þann, sem ráðgert er að bærinn reisi, þegar fjárhagurinn leyfir; og ef afgangur yrði af því vatnsafli, þá mun bæjarstjórnin gjarnan láta landsspítalann fá það. En mjer finst jafnvel sjálfsagt, að landsspítalinn gangi fyrir barnaskólanum, og bærinn er svo háður ríkissjóði, að jeg hygg, að það mætti vel komast að samningum um það við bæjarstjórnina.

Jeg skal svo ekki fjölyrða meira um þetta, en vona, að hv. deild samþykki till. þessa óbreytta, og þótt ekki væri samþykktur nema 1. og 2. liður, þá er það spor í áttina.

ATKVGR.

Brtt. 507 samþ. með 8:1 atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 10 shlj. atkv. og afgr. sem

ályktun efri deildar Alþingis.
(Sjá A. 522).

10. Rýmkun landhelginnar.

Á 47. fundi í Nd., fimtudaginn 10. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um rýmkun landhelginnar (A. 347).

Á 49. fundi í Nd., laugardaginn 12. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðast skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 60. fundi í Nd., fimtudaginn 1. maí, var till. tekin til e i n n a r u m r.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 61. fundi í Nd., föstudaginn 2. maí, var till. aftur tekin til e i n n a r u m r.

Flm. (Pjetur Ottesen): Það er í sjálfsgerðar þarfi að fara nú mörgum orðum um þessa tillögu eða nauðsynina á því að fá einhverju þokað til um rýmkun landhelginnar, og það því síður, þar sem fyrir þinginu 1919 lá samskonar tillaga og var samþykkt þá. En kröfurnar um, að eitthvað verði aðhafst í þessu efni, verða háværari og háværari ár frá ári og þörfin vitanlega því meiri sem lengri tími líður og aðsókn botnvörpunga á fiskimiðin hjer vex og margfaldast. En það er staðreynd, að botnvörpuveiðarnar aukast árlega hjer við land, bæði af því, að sú útgerð vex, og svo af hinu, að fiskisæl svæði, t. d. í Norðursjónum, eru nú í þann veginn að verða gersamlega uppurin og fiskilaus, og af þeim ástæðum vex einnig sífellt fjöldi þeirra botnvörpunga, sem hingað sækja.

Það er því ekki annað fyrirsjáanlegt en að yfir okkur vofi sama hættan, sem gert hefir vart við sig sumstaðar annarsstaðar, þar sem örtröðin hefir verið mest af botnvörpuveiðum, sem sje gersamleg eyðilegging og uppræting fiskjarins. Orsökina til þessa er auðsæ. Því er nefnilega þannig varið um botnvörpuveiðarnar, að þar er engu kviku þyrmt, sem verður fyrir botnvörpu-kjaftinum; ungviðið er dregið upp jöfnum höndum með nytjafiskinum, og ekki nóg með það, heldur rótur varpan upp og eyðileggur sævargróðurinn á hrygningarstöðvunum.

Þetta er því hættulegra hjer sem

botnvörpungarnir munu nú þegar vera búnir að finna nálega öll fiskigrunnin, alla hrygningarstaði, sem til eru hjer við land, og leggja þá undir sig.

Þó að enn sem komið er sje kanske ekki beinlínis hægt að segja eða benda á það, að bein fiskipurð sje farin að lýsa sjer hjer við land, — á annan hátt en þann, að síðan botnvörpuveiðarnar komust í algleymingu aftur, hefir fiskurinn að mestu hætt að ganga á grunnmiðin, — þá er það augljóst, að þegar svo er komið, að fiskurinn á sjer hvergi griðastað fyrir botnvörpuveiðum, og ungviðið ekki heldur, þá hlýtur fiskimergðin að minka og aflabrögðin ganga úr sjer. Það blasir því ekki annað við en bein eyðilegging á fiskiveiðunum í framtíðinni. Það er djúpur brunnur, sem ekki verður uppausinn, og þó að fiskimiðin hjer við land sjeu víðáttumikil og fiskisæl, þá eru engar líkur fyrir því, að þau standist slíkar aðfarir, þegar veiðarfærum er svo háttað sem nú, að öllu ungviði er tortímt jafnframt þeim fiski, sem gagn er að, nema eitthvað sjerstakt sje gert, og þá í tíma, til þess að koma í veg fyrir þetta.

Og ráðið gegn þessari hættu blasir náttúrlega beint við, það að fá stærri svæði friðuð fyrir þessari veiðiaðferð, og þá náttúrlega helst þau svæðin, sem næst liggja landhelgislínunni, sem nú er, svo að þar geti farið saman friðun ungviðisins og friðun fyrir veiðar á smærri báta, sem uppfæðingnum eru óskaðvænar. En þetta hvorttveggja ynnist, ef firðir og flóar fengjust friðaðir.

Hitt liggur náttúrlega enn fjær, að hugsa til að fá friðuð fiskigrunn utan fjarða og flóa, sem t. d. mótorbátar

sækja á, þó að á það sje drepíð í tillög-
unni, enda væri hitt svo mikill vinning-
ur, að fá þó firði og flóa friðaða, að vel
mætti við það una, í bráð að minsta
kosti.

Því er náttúrlega ekki að neita, að
innan landhelginnar, eins og hún er
ákveðin nú, eru víða góð fiskimið og
hrygningarstaðir, og væri hún vel var-
in, er það auðvitað allmikil vernd fyrir
ungviði fiskjarins og smábátaveiðarnar
á sömu slóðum. En aftur annarsstaðar,
þar sem bátaútvægur var hvað mestur
og í mestum blóma, eins og t. d. hjer
við innanverðan Faxaflóa, og sennilega
víðar, eru aðalfiskimiðin utan landhelg-
innar. Svo er t. d. um Sviðið, sem mest-
ur aflinn var sóttur á úr veiðistöðvun-
um hjer við innanverðan flóann: Akra-
nesi, Reykjavík, Seltjarnarnesi, Álfta-
nesi, Hafnarfirði og Vatnsleysuströnd.
Svona er þessu auðvitað víðar háttað.

Þó að svo væri nú, að þetta mjóa land-
helgisssvæði væri sæmilega varið, er eng-
in von til, að það veitti uppfæðingnum í
framtiðinni þá vernd, sem nauðsynleg er
til þess að fiskimergðin gangi ekki samt
sem áður til þurðar, þegar hvergi er
annarsstaðar griða að leita. En þegar
þar við bætist, hvernig landhelgisgæsl-
unni nú er háttað hjá okkur, sumpart
kanske af getuskorti, en meir af áhuga-
leysi og skilningsleysi á þýðingu henn-
ar og ósamkomulagi um að neyta þeirra
ráða, sem að stóru gagni mættu verða.
án fjárframlaga, þá getur það ekki dul-
ist neinum, að útfærsla landhelginnar
er beinlínis lífsspursmál fyrir land og
þjóð.

Hitt er auðsætt, að fengist landhelg-
inni breytt, þannig, að firðir og flóar
yrðu friðaðir, þá mundi það um leið gera
eftirlitið auðveldara á ýmsum þeim

stöðvum, þar sem mest hættu stafar af
botnvörpuveiðum, svo sem inni á fjörð-
um og flóum. Ef nú tækist að fá samn-
inga um það, við þær erlendar þjóðir,
sem hlut eiga að máli, að landhelgislín-
an verði færð út svo sem hjer er farið
fram á, þá ætti það þar með að vera
trygt, sem tekið er fram í greinargerð-
inni fyrir þessari tillögu. Í fyrsta lagi,
að sá útvegurinn, sem landsmönnum er
notadrýgstur, bátaútvegurinn, verði
fullkomlega trygður, og í öðru lagi
mundi takast að stemma stigu fyrir
fyrirsjáanlegri eyðileggingu ungfiskj-
arins, og þar með yfirleitt allra fiski-
veiða.

Jeg þarf ekki að rökstyðja það, að
þessu sje þannig varið hvað smábátana
snertir, ef smábátarnir á annað borð
ættu sjer einhvern griðastað. Það er al-
kunna, að sá útvegur er notadrýgstur,
bæði af því, að útgerðarkostnaðurinn er
þar svo lítil í hlutfalli við aflann, og svo
af hinu, að þar kemur allur aflinn að
notum, ekki einasta bolurinn og lifrin,
sem eitt er hirt á botnvörpum og
mótorbátum, heldur alt ruslið af fisk-
inum, þar með innýfli og slor, hvað þá
heldur annað, og túnræktin og garðrækt-
in við sjávarsíðuna byggist víða einmitt
á þessu, og er það mjög mikilsvert at-
riði.

Hvað rýmkunina annars snertir, þá
erum við þar ekki einráðir um, heldur
eigum við þar undir högg að sækja við
aðrar þjóðir, þar á meðal einna mesta
stórveldi álfunnar.

Jeg gat um það í upphafi ræðu minn-
ar, að nú væri svo komið, að stór svæði
í Norðursjónum, sem áður voru mjög
fiskisæl, væru nú orðin að mestu eða öllu
leyti uppurin. En þessi fiskimið eru mest
notuð af Englendingum, enda eiga þeir

styst á þau, og er nú, að því er sjeð verður í enskum blöðum, allsterk hreyfing þar í landi um að leita samkomulags við þær þjóðir, er standa að samningum um landhelgina, í þá átt að fá þessi svæði í Norðursjónum friðuð, og auk þess vilja þeir fá samskonar samþykkt þessara aðilja til friðunar á stórum flóa (Moray-flóanum), sem þeir um nokkur ár hafa friðað fyrir botnvörpu veiðum sinna eigin landsmanna. Vil jeg, með leyfi hæstv. forseta, lesa upp kafla, sem þýddur hefir verið úr ensku blaði um þetta mál. Hann hljóðar svo:

„Í skýrslu hinnar skosku nefndar, sem stjórnin skipaði til að rannsaka botnvörpuveiðar og löggæslu við Skotland, eru gerðar tillögur um verndun skoskrar fiskiframleiðslu gegn samkeppni útlendinga.

Eins og nú er ástatt, mega útlendingar reka fiskiveiðar í Moray-firði, en Bretar eru þar útilokaðir. Virðist og þetta ástand (segir nefndin) vera mjög óheppilegt, hvernig sem á það er litið frá bresku sjónarmiði, og mikil nauðsyn á, að það sje hið bráðasta lagfært.

Vonum vjer fastlega, að unnið verði að því af alefli að fá alþjóðasamþykki til lokunar fjarðarins, samhliða lokun þess svæðis í suðurhluta Norðursjávarins, sem alþjóðanefnd hafrannsóknarmanna hefir lagt til að friðað yrði fyrir botnvörpungum“.

Það sjest á þessu, að leiðangur hefir verið gerður út til þess að rannsaka þær skemdir, sem orðið hafa þar á fiskimiðunum, og hefir niðurstaða hans orðið sú, að nauðsyn bæri til að friða svæðið, ef fiskiveiðar þar eiga ekki alveg að falla úr sögunni.

En þar sem Englendingar finna svo

til nauðsynjanna á þessu hjá sjer, þá er varla hugsanlegt, að þeir myndu ekki viðurkenna samskonar nauðsyn hjá öðrum. Má það vera okkur gleðiefni, að Englendingar hafa rumskað í þessu máli, og það því fremur sem þeir geta að sjálfsögðu ráðið miklu um þetta. Það má því engan veginn láta það hjá líða, að kröfum okkar í þessu máli verði komið á framfæri og þeim haldið fram með þeirri festu og alvöru, sem slíku nauðsynjamáli sæmir. Treysti jeg hæstv. stjórn til að gera alt, sem í hennar valdi stendur, til að vinna málinu það gagn, sem hægt er.

Forsætisráðherra (JM): Jeg var ekki viðstaddur, þegar hv. þm. Borgf. (PO) hóf mál sitt. Jeg býst við, að hann hafi getið þess, að þetta er ekki nýtt mál, því eins og hv. deild mun kunnugt, hefir það alloft komið til umræðu að fá landhelgina færða út, og þá einkum svo, að Faxaflói yrði friðað svæði. Og þegar ensk flotadeid kom hingað fyrir nokkuð mörgum árum, þá var máli þessu alvarlega hreyft. En það má segja, að útlitið er ekki glæsilegt í þessu efni, þar sem Englendingar sjálfir hafa ekki ennþá fengið Moray-fjörðinn friðaðan. Þegar íslenska stjórnin ljet hreyfa þessu máli í London fyrir skömmu, leit svo út sem áhuginn fyrir rýmkun landhelginnar væri nokkur sumstaðar erlendis, en fjelli svo niður um stund. Nú virðist aftur vera að lifna yfir þessari hreyfingu, en fyr en sú hreyfing er orðin sterk, eru lítil líkindi til að fá nokkru um þokað hjá oss. Að sjálfsögðu mun stjórnin ekki láta neins ófreistað. sem til góðs getur leitt fyrir þetta nauðsynjamál. Hvern veg það fer, er auðvitað mest komið undir þeim stóru þjóð-

um, sem fiskiveiðar reka á djúpmiðun-um.

Fleira held jeg ekki að nauðsynlegt sje að taka fram að þessu sinni. En eins og jeg hefi þegar minst á, þá mun stjórnin að sjálfsögðu taka till. þessa til athugunar.

Bjarni Jónsson: Jeg er þakklátur hv. flm. þessarar till. (PO) fyrir að hafa komið fram með hana. Er jeg þeirrar skoðunar, að rýmkun landhelginnar sje þjóð vorri mikið nauðsynjamál og meira nauðsynjamál heldur en nokkrar strandvarnir. Hvernig þetta mál verði best til lykta leitt, skal jeg ekki segja neitt um, en þess minnst jeg og vil á það benda, að Norðmenn munu í sumum tilfellum hafa sjálfir fært út landhelgi sína. Jeg veit ekki, hvort hjer hefir leitað verið alþjóðasamþykktar, en hitt veit jeg, að þeir hafa framkvæmt lög þessi eftir eigin geðþótta. Jeg býst við því, að enn sje vakandi á Englandi áhugi á því að friða slíka flóa, ekki síst þann, sem þeir hafa friðað fyrir sínum eigin mönnum, en enn er opinn fyrir útlendingum. Má vænta þess, að að því komi, að þær raddir, er friðunina heimta, verði svo háværar, að tækifæri verði fyrir Íslendinga að bera fram sínar kröfur um jafnrætti og frið fyrir sína firði og flóa. En hjer vildi jeg fara hóti lengra. Jeg sje ekkert móti því, að hæstv. stjórn snúi sjer til þeirra þjóða, sem áhuga hafa á slíkum málum, og reyni að hrinda af stað hreyfingu í þessa átt. Það gæti vel tekist. Oft veltir lítil þúfa þungu hlassi. En nú hefir þingið gengið svo frá málum, að þjóðin hefir bæði kunna og duglega sendiherra utanlands til þess að reka erindi sín. Stjórnin getur t. d. sent sendiherra

vorn í Kaupmannahöfn hvert sem hún vill. Hann er útbúinn með þeim brjefum og skjölum, sem slíkum mönnum byrjar að hafa, og getur, samkvæmt almennum venjum hvar sem er, krafist þess að tala við utanríkisráðherra og annað stórmenni. Og þar sem menn hafa slíkan áhuga á því að hafa góðan og reyndan sendiherra, þá er þetta engin ofætlun hæstv. stjórn. En verði sú stefna ofan á hjer í landi að hafa engan sendiherra í útlöndum, sem ótrúlegt er, þá getur stjórnin sent nefnd í þessum erindum hjeðan. Það er ekki ónýtt að senda nefnd manna, sem kæmi líklega að máli við 1. dyravörð og segði við hann: Við erum, trúi jeg, komnir til þess að færa út landhelgina. Rjett er nú það, segir 1. dyravörður. En hvar eru gögnin, gæska? Þá dregur nefndin Tímann upp úr vasanum og segir: Sjá, hjer eru þau. Það mun reynast betra en ekkert að hafa Ótímann í vasanum. Jú, málið kæmist til 1. dyravarðar stjórnaraðsetursins, en ekki heldur lengra, með þessu mótinu. Það er rjett að benda á þetta, þegar um það er að ræða að koma sínum málum fram erlendis. Það er rjett, að menn sjái, hversu laglega hjer hefir verið að farið hvað snertir utanríkismál okkar, sjerstaklega í þessari þingdeild.

Hákon Kristófersson: Jeg get tekið undir með hæstv. forsrh. (JM) og hv. þm. Dala. (BJ) um þetta mál, og bið jeg þá að hafa bestu þakkir fyrir sínar tillögur. Mjer skildist á hæstv. forsrh., að komið hefði til mála einhverntíma að fá einn flóa friðaðan sjerstaklega. En mig furðar á því, ef svo er ástatt, að þá skuli ekki vera nefndur nema einn flói, Faxaflói. Þá þykir mjer hreppa-

pólitíkin vera farin að hafa nokkuð mikið um sig í velferðarmálum þjóðarinnar, er menn gerast svo einsýnir. Annars verð jeg að telja það til mikilla bóta, ef landhelgin yrði miðuð frá nesi til ness, eins og sagt er að tíðkist í Noregi. Og jeg legg áherslu á það, að um leið og jeg vænti þess, að hæstv. stjórn ljái þessu máli alt sitt fylgi, þá vona jeg, að hún sjái sjer mögulegt að fá, ekki aðeins Faxaflóa friðaðan, heldur líka Breiðafjörð og alla aðra firði, sem fiskisælir eru, fyrir yfirgangi útlendra og innlendra veiðiræningja. Þessu máli hefir verið hreyft áður, og má vera, að hæstv. stjórn geti nú eitt-hvað gert í því til framkvæmda. En til þess að koma í veg fyrir misskilning, tek jeg það fram, að jeg er ekki með þessu að hallmæla fyrirv. stjórn. Í þessu máli er við svo ramman reip að draga, að þess er ekki að vænta, að laust liggi fyrir.

Forsætisráðherra (JM): Jeg vildi aðeins láta þess getið, að jeg nefndi ekki Faxaflóa af því, að jeg teldi hann eina flóann, er friða ætti, heldur skýrði jeg aðeins frá því, sem gerst hefði fyrir 20—30 árum, þegar hingað kom ensk flotadeild. Þetta má alls ekki skilja svo, að jeg sje hjermeð að gera neitt upp á milli einstakra flóa. Voru aðeins sögulegar upplýsingar, sem hv. þm. flestum mun kunnugt um.

Ásgeir Ásgeirsson: Hjer var drepíð nýlega frv. um að auka refsing innlendra skipstjóra, sem gerðust brotlegir við landhelgislögin, enda ekki á valdi þingsins að láta refsíákvæðin ná til þegna annara ríkja. Frv. þetta var af ýmsum hv. þdm. talið hið mesta

hneyksli. En nú koma hjer upplýsingar um það, að Englendingar hafi gert allt aðra skipun á um veiðar innlendra og útlendra manna á flóa einum hjá sjer. Af því að ekki er lengra um liðið, þá vil jeg benda á það, að frv. það, sem hjer var felt, er þannig alls ekki einsdæmi. En þó nú hv. deild feldi þá ódýru strandvörn, sem í því frv. fólst, þá er engu að síður sjálfsagt, að hún samþykki þessa till., sem er mjög æskileg, þótt ekki sje líklegt, að hún leiði til bóta í næstu framtíð, úr því sjálfir Englendingar hafa ekki til þessa getað friðað fyrir sínum ströndum. Vonir okkar hljóta að byggjast á því, að hægt verði að nota þá hreyfingu, sem komin er á þetta mál meðal stórþjóðanna, og sigla í þeirra kjölfar. En sjálfsagt er að reyna að vinna að þessu nauðsynjamáli, og byrja á því strax, því ekki fellur eik við fyrsta högg. Við höfum fengið að reyna það í dag í tollmálinu norska, að ekki er að vita, hvenær undan er látið.

Jakob Möller: Jeg vil geta þess. Þótt ekki komi það þessu máli beinlínis við, að það er alls ekki rjett hjá hv. þm. V.-Ísf. (ÁÁ), að það þekkist hjá öðrum þjóðum að leggja aðrar refsingar við sama broti á innlenda menn og útlenda. Hitt er alls annars eðlis, að banna innlendum mönnum það, sem ekki er hægt að banna útlendingum. Jeg vona, að hv. þm. (ÁÁ) sjái við nánari athugun, að á þessu er mjög mikill eðlismunur. Ef frv. það, sem hann á við, hefði aðeins farið fram á það að banna innlendum togurum að stunda veiðar innan fjarða yfirleitt, án tillits til takmarka landhelginnar, en refsíákvæðin látin vera þau sömu, þá er

ekki víst, að undirtektirnar yrðu eins slæmar. (PO: Það kemur á næsta þingi!) Jeg hefi annars ekkert um till. að segja nema það besta. Það fer vitanlega sem auðna vill um árangurinn. En sjálf gefur till. enga ástæðu til þess að veifa hjer neinni hreppapólitík.

Ásgeir Ásgeirsson: Jeg skal játa það að jeg sje ekki þetta, sem hv. 3. þm. Reykv. (JakM) var að benda á. Jeg sje ekki eðlismuninn á flóalöggjöf Englendinga og hinu umrædda frv. um landhelgisbrot, sem hjer var nýlega felt af hv. deild. Englendingar svifta alla sína menn veiðirjetti á vissum stað, en frv. fór fram á það, að brotlegir skipstjórar einir mistu veiðirjett. Englendingar fara hjer lengra. Jeg vil svo ekki fara lengra í þetta mál, en það er gott, að hv. deild fái að heyra, að aðrar þjóðir hafa ekki hikað við að setja lög um sína eigin þegna, þó ekki gætu þau náð til þegna annara ríkja.

Jakob Möller: Það þýðir ekkert fyrir hv. þm. V.-Ísf. (ÁÁ) að endurtaka fjarstæðu sína. Jeg get mótmælt henni jafnoft og hann ber hana fram. Það var ekki rjett með farið hjá honum, þegar hann sagði, að í frv. hefði ekki verið um annað að ræða en svifta menn rjetti til fiskiveiða. Það var alls ekki eina rjettindatapið. Brotlegir skipstjórar áttu, eftir því, að missa rjett til þess að fara með skip yfirleitt.

Ágúst Flygenring. Jeg vil aðeins geta þess, til þess að koma í veg fyrir miskilning, að þegar Moray-flói var friðaður fyrir botnvörpuveiðum, þá voru ekki aðrar þjóðir, sem slíkar veiðar stunduðu, en Englendingar sjálfir.

Enda fundu þeir fyrstir upp þá veiði-aðferð að fiska með „trawl“. Og þótt aðrar þjóðir hafi tekið þá aðferð upp eftir þeim, þá má þó svo að orði kveða, að þeir hafi verið einir um þessa friðun heima fyrir, enda eiga þeir langsamlega stærstan botnvörpuskipaflota enn í dag. Það er því ósköp eðlilegt, þótt þetta bann um veiðarnar í Moray-flóa hafi ekki verið numið úr lögum á Englandi ennþá.

ATKVGR.

Tillgr. samp. með 25 samhlj. atkv.

Fyrirsögn samp. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun neðri deildar Alþingis.

(Sjá A. 523).

11. Landsreikningstillaga.

Á 45. fundi í Nd., þriðjudaginn 8. apríl, var útbýtt:

Till. út af athugasemd yfirskoðunarmanna landsreikningsins fyrir árið 1922 (A. 323).

Á 46. fundi í Nd., miðvikudaginn 9. apríl, var till. tekin til meðferðar. **hvernig ræðaskyldi.**

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 47. fundi í Nd., fimtudaginn 10. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Frsm. (Jörundur Brynjólfsson): Jeg sje ekki ástæðu til þess að halda langa tölu til að skýra þetta mál fyrir háttv.

deild, en verð að láta mjer nægja stutta skírskotun til greinargerðarinnar fyrir þessari till. og til landsreikningsins, og geti hv. þdm. stafað sig fram úr þessum plöggum, vænti jeg, að þeir sjái þær ástæður, sem eru til þess, að þessi till. er kominn fram.

Þessar eftirstöðvar hafa staðið árum saman í landsreikningnum, og ætti því að vera kominn tími til að ganga úr skugga um það, hvað af þeim er fánlegt og hvað ekki. Ætti stjórnin að gera gangskör að því að ná því inn af þessum eftirstöðvum, sem hægt er að fá greitt, en fjhn. telur eigi rjett að vera lengur að bókfæra þær eftirstöðvar, sem ekki eru fánlegar. En í sambandi við þetta vil jeg bæta hjer við þeirri athugasemd frá mjer sjálfum persónulega, en ekki frá nefndinni, að stjórnin ætti einnig að gera gangskör að því að fá upplýst, hversu mikið er enn þá í vörslum sýslumanna og mäske annara af baðlyfjum, sem eru eign ríkissjóðs, og ef það er svo mikið, að nokkru nemi, ætti að reyna að koma því í verð. En þurfi að láta geyma þessi lyf lengi, þarf að sjá um, að þau sjeu þannig geymd, að þau skemmist ekki. Jeg vænti því, þó að þetta komi ekki beint því við, sem hjer er til umræðu, að stjórnin taki þetta til íhugunar.

Atvinnumálaráðherra (MG): Jeg skil ekki vel, hversvegna hv. 2. þm. Árn. (JörB) finnur ástæðu til að hreyfa þessu baðlyfjamáli nú, og jeg veit ekki, hvaðan hann hefir þær upplýsingar, sem hann gaf. (JörB: Frá hv. 2. þm Rang. (Klj)). Það eru ekki mjer vitanlega til önnur baðlyf en þau, er liggja hjá sýslumönnum til þess að láta af hendi, ef

Alpt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

kláði kemur upp einhversstaðar. Er svo á þetta lítið, að sýslumenn sjeu skyldir til að geyma þessa vel, ef á því kynni að þurfa að halda. Áður voru tóbaksblöð notuð til þessa, en nú er notað „kreolin“, og er að vísu nokkuð vandfarnara með það, því að það verður að gæta þess fyrir frosti, en jeg hygg, að það sje ekki ástæða til þess að benda sýslumönnum sjerstaklega á þetta, því þetta er tekið fram í notkunarreglunum og stendur auk þess á umbúðunum, að lögurinn megi ekki frjósa. En annars er ekki nema sjálf-sagt að rannsaka þetta mál, og er mjer ljúft að lofa hv. þm. (JörB) að gera það.

Frsm. (Jörundur Brynjólfsson): Jeg skal geta þess, að þetta, sem jeg tók fram í ræðu minni áðan, hefi jeg nýlega fengið upplýst, og eins það, að það mun vera talsvert mikið verðmæti bundið í þessum lyfjum, en þau munu víða illa geymd, og hefir því mikið eyðilagst, bæði frosið og eins lekið niður.

Þórarinn Jónsson: Mjer er kunnugt um, að mikið var keypt inn af þessu danska „kreolini“, sem átti að vera ugglaut baðlyf og gert undir opinberu eftirliti, en jeg veit ekki til þess, að mikið hafi verið sent af því út um landið og yfirleitt mjög lítið notað, en hitt veit víst enginn, hvað af því öllu muni nú orðið. Það munu hafa verið þessi lyf, sem háttv. 2. þm. Árn. (JörB) átti við. Að þetta var eigi notað meira og ekki heldur sent út um landið, hefir víst komið af því, að lyfin reyndust illa til sauðfjárböðunar. Jeg hjelt því, að birgðirnar mundu geymdar einhvers-

staðar hjer syðra, og þá helst, að þær hefðu verið afhentar landsversluninni til þess að koma þeim í peninga, en svo er nú alls ekki, það veit jeg nú. Landsverslunin selur aðeins baðlyf frá h/f „Hreini“. Það er því alleinkennilegt, ef enginn veit, hvað orðið er af þessum lyfjum, en það mun vera tvímælalaust, að stórfje liggur í þeim, hvar sem þau eru niður komin. Jeg hefi aldrei orðið þess var, að baðlyf hafi skemst í geymslu úti um land; þeirra hefir yfirleitt verið vel gætt. Þess vegna hygg jeg, að það sje full ástæða til að skjóta því til stjórnarinnar að grafast eftir, hvað af þessum baðlyfjum hefir orðið, og jafnframt að gefa út greinilegar notkunarreglur um þau, og munu þau þá vel hæf til notkunar.

Hákon Kristófersson: Það eru aðeins örfá orð í þetta sinn. Það er alveg rjett hjá hv. 2. þm. Árn. (JörB), að það er dálítið af baðlyfjum geymt úti um land. Það er t. d. talsvert til af þeim í Barðastrandarsýslu, að jeg held, en jeg býst við, að það sje samt allmikið skemt. Magnús Einarsson dýralæknir hefir tjáð mjer, að baðlyfið væri alls ekki nothæft, ef það frysi, en jeg býst ekki við, að stjórnin geti ætlast til þess af sýslumönnum, að þeir sjái alstaðar um geymslu lyfjanna, svo að ekki kunni þau að frjósa. Baðlyfin eru víðast hvar geymd í kjöllum, en þeir eru víða svo kaldir, að frosið getur í þeim; auk þess eru umbúðir lyfjanna, dunkarnir, mjög svo ljelegir, og geymist þetta því illa þess vegna. Hitt leikur á tveim tungum. Hversu mikið verðmæti sje fólgið í því baðlyfi, er mun vera í geymslu úti um land. Jeg hygg, að meiri hlutinn af þessu sje þegar ónýtur, og ekki heldur

víst, hve mikið er til af þessum lyfjum, en jeg tel það fráleitt að ætla sjer að byggja útrýmingar- eða þrifabaðanir á þessum lyfjum, nema það sje áður rannsakað, hversu þau muni duga til þess að böðin verði fullkomlega trygg. En að því álit jeg að eigi að stefna með þrifaböðuninni að losa ríkissjóð við það að þurfa að láta útrýmingarböðun fara fram. Jeg býst því ekki við, að stjórninni verði mikið fje úr þessum lyfjum, enda var það talið, að mikið væri skemt af þeim þegar í upphafi, er þau voru keypt. Ef það hefir verið rjett, má nærri geta, hvernig þau eru nú. Jeg finn því ástæðu til að skjóta því til hæstv. stjórnar, að hún láti alls ekki selja til þrifaböðunar þau baðlyf, sem eru þegar orðin skemd og því ónothæf.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 15 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 16 shlj. atkv.

Á 49. fundi í Nd., laugardaginn 12. apríl, var till. tekin til síðari umr. Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 16 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 47. fundi í Ed., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 323).

Á 48. fundi í Ed., mánudaginn 14. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðast skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 49. fundi í Ed., þriðjudaginn 15. apríl, var till. tekin til fyrri umr.
Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 12 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 12 shlj. atkv., og til fjhn. með 13 shlj. atkv.

Á 61. fundi í Ed., laugardaginn 3. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 323, n. 509).

Frsm. (Björn Kristjánsson): Jeg hefi ekkert að segja í þessu máli, annað en lýsa því yfir fyrir nefndarinnar hönd, að hún leggur til, að till. sje samþykkt óbreytt.

Ingvar Pálmason: Eins og nál. ber með sjer, leggur nefndin til, að till. þessi sje samþ. óbreytt. En þó jeg sje nál. fullkomlega samþykkur, og vilji, að upphæðir þær, sem um er að ræða, sjeu innheimtar, þá vil jeg benda stjórninni á það, að jeg tel mig alls ekki bærán að dæma um, hvort upphæðirnar sjeu allskostar rjettar. Einkum vil jeg taka það fram, að það er ekki gott að segja um upphæðina í Suður-Múlasýslu. Jeg er töluvert kunnugur því máli og veit, að það þarf að rannsaka áður en það verður innheimt.

Um upphæðina í Árnessýslu er það að segja, að henni hefir verið mótmælt

af hlutaðeiganda. Jeg tel mig ekki bærán að dæma um þau mótmæli, enda þótt jeg játi, að mjer virðist þau gefa til efni til að efast um, að upphæð sú, er stendur í aths., sje rjettmæt.

En jeg tel sjálfsagt, að upphæðin sje innheimt, og stjórnin rannsaki málið um leið og breyti upphæðinni, ef hún telur rjett.

ATKVGR.

Till. samþ. með 11 shlj. atkv. og afgr. sem

ályktun Alþingis.

(Sjá A. 530).

12. Hressingarhæli í Kópavogi fyrir berklaveika.

Á 44. fundi í Nd., mánudaginn 7. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um ráðstöfun á þjóðjörðinni Kópavogi til væntanlegs hressingarhælis fyrir berklaveika (A. 311).

Á 45. fundi í Nd., þriðjudaginn 8. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðaskyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 47., 48. og 49. fundi í Nd., dagana 10., 11. og 12. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 51. fundi í Nd., þriðjudaginn 15. apríl, var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Jeg býst við því, að þessi till. sje ekki svo flókin, að jeg þurfi langt mál henni til skýringar og fyrirgreiðslu. Kvenfjlagið „Hringurinn“ fer fram á að fá þjóðjörðina Kópavog til umráða, til þess að setja þar á stofn hressingarhæli fyrir berklaveikissjúklinga, sem ekki er þörf á sjúkrahælisvist. Þetta kvenfjlag hefir starfað í mörg ár, utan og innan Reykjavíkur, og lagt fram mikið fje til hjálpar berklaveiku fólki, sem ekki hefir getað verið í hæli, fyrir sakir fátæktar. Nú hefir fjlagið, eins og skýrt er frá í greinargerðinni, hugsað sjer að auka starfsemina með því að koma upp í Kópavogi hressingarhæli fyrir þá sjúklunga, sem orðnir eru svo hressir, að þeir þarfnast ekki vistar á Vífilsstöðum. En nauðsynlegt er að hafa hælið þar, sem hægt er að ná fljótlega í lækni, og þarna er það svo nærri Vífilsstöðum, að sjúklingarnir geta notið umsjár yfirlæknisins og annara lækna þar. Jörðin er fræg úr sögu vorri; hún er illfræg, þar sem einmitt í Kópavogi var þröngvað upp á oss einveldinu, og nærri lá, að Alþingi yrði flutt þangað, vegna þess, að höfuðsmennirnir nentu ekki að riða austur yfir heiði, eða þótti það erfitt. Væri nú ekki nema vel til fallið að láta þessar illu endurminningar snúast upp í blessun fyrir marga bágstadda, og ættu sem flestir slíkir gamlir draugar frá niðurlægingartímum þjóðarinnar að verða endurbornir sem góðir fylgiandar. En þessi fræga jörð er frekar lítil og ljeleg og tekjur ríkissjóðs af henni ekki miklar. Þær munu vera um hálft annað hundrað krónur á ári. Segja mætti nú, að fjlagið munaði ekki mikið um að greiða þetta gjald. En jeg lít nú svo á, að eftirgjaldið sje aðeins lítið atriði í

þessu máli. Einn hv. þm. stakk því að mjer, að í raun og veru væri sjálfsagt að gefa fjlaginu jörðina, ef það hjeldi þarna uppi hæli. En hvað sem því líður, er það smámál fyrir ríkissjóð, en stórmál fyrir þjóðina, að hælið komist á stofn. Skal jeg svo ekki eyða um þetta fleiri orðum.

Atvinnumálaráðherra (MG): Jeg vil aðeins skýra frá því, að „Hringurinn“ sendi fjvn. Nd. erindi um þetta mál. En nefndin taldi það utan síns verkahrings. Þá skrifaði fjlagið stjórninni, og hún svaraði, að hún hefði ekkert vald til að ákveða um málið; til þess þyrfti samþykki þingsins. Af þessu er málið hingað komið. Annars er það að segja um þetta, að æfiabúð er á jörðinni, og þar fær hvorki þing nje stjórn um þokað Tilætlun fjelagsins mun vera að reisa þarna lítið hæli í bráðina, með samkomulagi við ábúandann, og fá síðan jörðina, þegar hún losnar úr ábúð. Er jeg því fylgjandi, að landið verði við beiðninni. Hælið á fyrir sjer að vaxa og mundi spara landinu stórfje. Nú eru á Vífilsstöðum margir sjúklingar, sem í raun og veru þyrftu ekki vistina þar, ef til væri handa þeim svona hæli. Mundi það firra ríkissjóð ærnum útgjöldum, að svona hæli gæti tekið við sjúklungum, sem væri batnað svo, að þeir þörfuðust ekki veru á Vífilsstöðum.

En jeg tel óvarlegt að takmarka ekki umráðarjett fjelagsins. Tel jeg rjettast að fá fjlaginu jörðina aðeins til afnota um ákveðið árabíl, en þó alls ekki lengur en það rekur þarna hæli. Með þessu skilyrði vil jeg verða við beiðninni. Svo gæti farið, að jörðin kæmist í mikið verð, og því rjett að setja eitthvert tímatakmark. Ef fjlagið hefði að þeim

tíma loknum komið þarna upp myndarhæli, mundi engri stjórn koma til hugar að vísa því burtu. En það væri hugsanlegt, að landið vildi hagnýta sjerjörðina, t. d. taka part af henni til ræktunar, og er þá rjett að binda ábúðina við ákveðinn tíma.

Tryggvi Þórhallsson: Af því að þetta er fyrri umr., vil jeg benda hv. flm. (MJ) á eitt athugavert atriði í þessu máli. Jeg er alls ekki á móti því, að orðið sje við beiðni fjelagsins, en jeg vil vekja eftirtekt á því, að þessi jörð er mjög svo mögur, meira að segja fádæma hrjóstrug. Vildi jeg skjóta því til flm. (MJ), hvort hann vildi ekki hafa orð á því við fjelagið, að rjettara væri að fá einhverja aðra jörð. Það eru örþrifaráð að setja slíkt hæli á stað, þar sem ómögulegt er að rækta neitt, umhverfið grjót og urðir. Eru það hreinustu vandræði, að fjelagið geti ekki einu sinni haft von um að afla sjer sjálft mjólkur á jörðinni. Það er kanske ekki rjett af þinginu, að gerast forsjá fjelagsins, en mjer fanst viðkunnaþegra að benda á þetta.

Flm. (Magnús Jónsson): Jeg þakka hæstv. atvrh. (MG) og hv. þm. Str. (Trþ) fyrir undirtektir þeirra. Viðvíkjandi því, sem hv. þm. Str. (Trþ) sagði. skal jeg láta þess getið, að jeg er ekki svo fær til að dæma um það mál, að jeg geti nokkuð fullyrt. En nokkur skilyrði til ræktunar hafa mjer þó virst þarna. Býst annars við, að fjelagið sje ekki sjerlega ánægt með jörðina, en það mun hafa skoðað sig svo um, að það mun ekki telja á betra vól. Landið átti Arnarnes, en seldi það fyrir lítið verð, og er það illa farið, ef sú jörð hefði ver-

ið heppilegri til þessa. En þó að Kópavogur sje ef til vill ljeleg jörð, þá er henni ágætlega í sveit komið fyrir fjelagið til þessarar starfrækslu, og hugmyndin hjá því er ekki og getur ekki verið að reka þetta nema í smáum stíl, og má því með umbótum sjálfsagt gera jörðina hæfa til þess að bera það uppi.

Viðvíkjandi því, sem hæstv. atvrh. (MG) sagði, vil jeg geta þess, að mjer þykir ólíklegt, að jörðin komist í mikið verð, síst ef hún er jafnrýr og sagt er. En hitt er auðvitað sjálfsagt, að fjelagið haldi ekki lengur jörðinni en það rekur þar hæli.

Um nauðsyn þessa máls held jeg að enginn þm. efist, og vona jeg því, að málið fái greiða afgreiðslu.

Ágúst Flygenring: Jeg stend aðeins upp til þess að taka í sama streng og hv. þm. Str. (Trþ). Að mínu áliti er vert fyrir ríkið að veita því athygli, þegar einhver fjelög rísa upp, sem vilja ljetta byrðunum af ríkissjóði. Sem flest slík fjelög ættu að komast á stofn, sem með ráðum og dáð ynnu að nauðsynjamálum vorum. Og það er margreynt, að allar slíkar einkastofnanir, sem reknar eru af áhugamönnum, reynast bæði ódýrari og betri en ríkisstofnanir af sama tæi. Mjer finst því fyrir allra hluta sakir rjett, að ríkið greiði götu þeirra manna eða fjelaga, sem leitast við að ljetta af því og þjóðinni byrðunum.

Það er alveg rjett, að landið í Kópavogi er fádæma ljelegt, miklu ljelegra en vera ætti, þar sem framtíðarstofnun á að reisast. En landið á á sömu slóðum afbragðsjörð, sem aðeins er leigð fyrir 300 krónur. Þar er vel bygt og hægt að hafa stórt bú. Jeg á þarna við Garða á Álftanesi. Er það hreinasta

synd að fara svo með opinbera eign sem farið er með Garða. Þar væri einmitt jörðin fyrir þetta hæli. Jeg vildi aðeins benda á þetta, og þarf ekki meira um það að segja.

Atvinnumálaráðherra (MG): Jeg get vel hugsað mjer það, að sú breyting gæti orðið, að Kópavogur yrði mikils virði, t. d. að þar gæti orðið að ræða um lóðasölu. Og því væri ekki rjett að láta jörðina af hendi, nema til ákveðins árafjölda. Annars held jeg, eins og jeg hefi áður tekið fram, að þing og stjórn mundu alls ekki hrekja hælið burtu, þegar það væri búið að búa um sig.

Hv. þm. hafa minst á, að gott væri fyrir hælið að fá betri jörð. Jeg vil því minna á það, að landið á ýmsar aðrar jarðir hjer í grendinni, svo sem Hólm og Lambhaga. Um Garða er ekki að ræða, því að jeg býst alls ekki við, að presturinn vildi sleppa þeim.

Flm. (Magnús Jónsson): Jeg hefi náttúrlega ekkert á móti því, að stjórnin setji eitthvert tímatakmark. Garða býst jeg ekki við að fjelagið hafi látið sjer detta í hug. Það mun ekki hafa búið við að eiga kost á slíku höfuðbóli.

Það er hverju orði sannara, sem hv. 1. þm. G.-K. (ÁF) sagði, að slík viðleitni áhugasamra fjelaga er fyllilega verð þess, að ríkið mæti hana, og tel jeg sjálfsagt, að þingið verði við þessari beiðni.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 17 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 16 shlj. atkv.

Á 52. fundi í Nd., miðvikudaginn 16. apríl, var till. tekin til síðari umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Jeg skal ekki þreyta hv. deild með langri ræðu. Aðeins vil jeg geta þess, út af ummælum, sem fjellu við fyrri umr. málsins, um að jörðin myndi of ljeleg, að jeg hefi síðan átt tal um þetta við forstöðukonu Hringsins; kvað hún þetta að vísu ekki vera rannsakað til fulls, en bjóst þó við, að vel mætti við jörðina una, og þar sem henni væri svo vel í sveit komið, þá taldi hún mjög æskilegt, að hælið yrði þar.

Sveinn Ólafsson: Jeg held, að það felist meira í þessari till. en orðbúningur hennar í fljótu bragði bendir til. Hún er ekki einföld umsókn ábýlis. Næsta skref verður að leita fjárveitingar til byggingar þessa hælis, og svo býst jeg við, að þriðja skrefið verði, að sótt verður um rekstrarfje til að reka hælið. Það er að vísu ekki svo að skilja, að jeg teldi það neina fjarstæðu, þótt til þessa kæmi, að ríkið styddi hressingarhæli, þótt efnin kunni að vera lítil til þess í bili. En það athugaverða fyrir mjer er að binda hælið við slíkan stað og Kópavog.

Jeg hefi haft nokkur kynni af samskonar starfsemi hjá frændum okkar Norðmönnum, og hefi jeg veitt því eftirtekt, að slík hæli þar eru helst reist í fjallendi, þar sem skógur er og sólríkt, en sumarveran að öðru leyti hressandi og þægileg í góðviðri og gróðurilm skóganna. Þann stað, sem hjer er um að ræða, skortir, eins og menn vita, nær því alt í þessu efni. Hinsvegar þekki jeg þá staði hjer á landi, einkum austan lands og norðan, sem nálgast talsvert

meira fyrirmyndirnar norsku. Kópavogur liggur rjett við fúla þarafjöru, þar sem loftið er alt annað en ljúft til öndunar, þar sem hvorki er gróðursæld eða skógur nje neitt annað, sem yndi má veita eða sjerstaka sumargleði. Yfirleitt má staðurinn heita heldur óvistlegur, hreggviðrasamur, skjóllaus og ljótur. Ef koma ætti upp slíku hressingarhæli hjer á landi, þá yrði það, að minni skoðun, að vera á einhverjum öðrum vistlegri stað. Og ef jeg ætti því að veita þessari till. atkv. mitt, þá yrði það að vera með það fyrir augum, að hælið yrði ekki bundið við stað sem þennan eftirleiðis, þótt hann yrði notaður í bili.

Að svo komnu vil jeg ekki binda atkv. mitt við samþykkt þessarar till., af því að mjer þykir staðurinn óhæfilegur. Það er aðeins einn kostur við að hafa hælið þarna, og það er nálægð læknanna; en það má ugglauast finna talsvert betri staði annarsstaðar, sem notið geta nálægðar lækna.

Flm. (Magnús Jónsson): Jeg bjóst við, að ef eitthvað yrði haft á móti þessari till., þá yrði það helst þetta, að hún myndi draga útgjaldadilk á eftir sjer. Til þessa er alls ekkert tilefni gefið með tillögunni. Það er að minsta kosti ekki tilgangurinn nú að smeygja hjer inn litla fingrinum til þess að koma síðar inn allri hendinni. En slíkar ástæður eru oft áhrifameiri til falls góðum málum en nokkuð annað, sakir þess, að hjer er ekki um annað að ræða en hulinn og óákveðinn geig, sem jafnómögulegt er að afsanna sem sanna. Auk þess finst mjer lítil ástæða fyrir hv. Alþingi að vera svo óttaslegið í þessum efnum, því þegar öllu er á botninn hvolft, er það þó altaf það sjálft, sem ræður því, hvort

lengra er gengið eða ekki, og hræðslan er því ekki annað en hræðsla við sjálfan sig. Þótt þessu fjelagi sje heimiluð ábúð á jörðinni, þá er þar með ekki gefið neitt loforð fyrir styrk til hælisingis. — Þar með hefi jeg ekki sagt, hver afstaða mín yrði til slíkrar styrkbeiðni, ef hún yrði fram borin.

Þótt þingið samþ. þessa till., þá hefir ríkið ekki með því tekið þessa starfsemi upp á sína arma. Það hefir aðeins veitt henni betri aðstöðu.

Það má vera, ef þessi staður er borinn saman við hressingarhæli í Noregi, að hann geti ekki talist eins góður og þar. Eins skal jeg játa, að líklegt er, að fá mætti vistlegri og fegurri staði hjer á landi. En þetta fjelag hefir nú beðið um þennan stað og ekki aðra. Þetta er hæfilega langt frá bænum, og það er skjólgott þarna. Og þótt útsýni sje ekki mikið, þá er þetta samt, eins og Reykvíkingar myndu kalla á ljótri íslensku, „huggulegur“ staður. Þarna er talsvert hlýlegra en á Vífilsstöðum, gott um samgöngur og staðurinn rjett í nánd við lækninn á Vífilsstöðum. Þetta hæli er að engu saman berandi við erlend hæli. Þau hafa alt, sem þau þurfa með, sína sjerstöku lækna o. s. frv. Hjer er ekki um neitt slíkt að ræða. Það er ekki hjer um að ræða neitt framtíðar-hressingarhæli fyrir alt landið, heldur bara um starfsemi þessa eina fjelags. Og þótt þessu hæli sje komið upp þarna, þá er engu síður hægt að reisa önnur hæli á fegurri stöðum, þótt þetta sje leyft. Þessi till. er aðeins fram komin fyrir ósk þessa eina fjelags og felur ekki neitt stórkostlegt í sjer.

Pjetur Þórðarson: Jeg sje mjer ekki fært að greiða atkv. með þessari till.,

vegna þess, að það er hjer ekkert tillit tekið til þess, að hælið geti verið í nánd við jarðhita. Að þetta hæli verði rekið sem starfsemi út af fyrir sig, og muni aldrei koma til að standa í sambandi við ríkisstarfsemi sömu tegundar tel jeg ekki hafa neitt gildi til meðmæla. Það hefði verið öðru máli að gegna, ef hjer hefði átt að leggja vísi til einhvers, sem hægt hefði verið að byggja á framhald síðar. Það er ekki ástæðulaust að minnast á hverahitann í sambandi við þetta. T. d. hefði mátt spara mikið fje. ef Vífilsstaðahælið hefði verið sett þar, sem jarðhiti hefði nægur verið. Þá hefði mátt vera búið að spara firnin öll af kolum, sjálfsagt svo, að tugum þúsunda skiftir, og þó öllu heldur hundruðum þúsunda. Að vísu er jeg ekki svo kunnugur hjer í grendinni, að jeg geti bent á nokkurn slíkan stað, en svo mikið veit jeg þó um staðhætti hjer, að jeg er þess fullviss, að það hefði mátt setja slíkt hæli í samband við jarðhita. Slík tilraun, sem hjer er um að ræða, á fulla samúð skilið, en því aðeins þó, að hún geti orðið vísir til einhvers framhalds síðar. Annars tel jeg þetta ekki svara tilganginum, ef hæli á að setja á þessum stað. Það er þetta, sem mjer þykir hjer á vanta, og því er mjer ekki ljúft að greiða atkv. með till.

ATKVGR.

Till. samþ. með 17 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 51. fundi í Ed., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 311).

Á 52. fundi í Ed., þriðjudaginn 22

apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðast skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 53. fundi í Ed., miðvikudaginn 23. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 55. fundi í Ed., laugardaginn 26. apríl, var till. aftur tekin til fyrri umr. (A. 311, 428).

Ingibjörg H. Bjarnason: Eins og tekið er fram á þskj. 311, hefir kvenfjelagið „Hringurinn“ hjer í bænum sótt um ókeypis ábúð á þjóðjörðinni Kópavogi, þegar hún losnar úr ábúð þess, er hefir hana nú, til þess að þar verði starfrækt „hressingarhæli“ fyrir berklaveikt fólk, og að heimila núverandi ábúanda að semja við fjelagið um nokkur jarðarafnot, til þess að geta bráðlega hafið þessa starfsemi.

Vegna þeirra hv. þingmanna hjer í deildinni, sem ekki þekkja hið góðkunna kvenfjlag „Hringinn“, sem nú ætlar að beita sjer fyrir þessu mjög þarfa máli, ætla jeg í stórum dráttum að kynna hv. deild fjelag þetta.

Kvenfjelagið „Hringurinn“ er stofnað 26. janúar 1906, og er það fyrsta fjelagið, sem starfað hefir gegn berklaveiki hjer á landi. Og hefir það öll árin síðan það var stofnað starfað ötullega og óskift að þessu verki sínu. Þannig hefir það orðið að leggja á sig mikið erfiði og fyrirhöfn til þess að afla sjer fjár, enda hefir það safnað á þessum árum 60 þús. kr.

Fjelagið hefir kostað um 40 sjúklinga í spítala og í Vífilsstaðahælinu eftir að hælið tók til starfa, og varið

til þessarar starfsemi 30 þús. kr. — Fjelagið á nú í sjóði 30 þús. kr., og eru fjelagar 170. Formaður fjelagsins er frú Kristín Jacobson. — 'Jeg hefi átt tal við hana um þetta mál, þessa fyrirhuguðu starfsemi fjelagsins, að koma á fót og starfrækja „hressingarhæli“ það, sem um er að ræða, og þótt óneitanlega sje í allmikið ráðist, er formaður fjelagsins vongóð og treystir því, að þetta muni takast.

Fyrirtækið er eitthvert n y t s a m a s t a sporið, sem stigið verður til berklavarna, og bætir mjög úr brýnni þörf sem framhaldshæli fyrir þá sjúklinga, sem verið hafa í heilsuhæli, en ekki orðið fullkomlega heilbrigðir, en eru þó svo hressir, að ónauðsynlegt er, að þeir dvelji í heilsuhæli og taki þannig upp rúm þar fyrir þeim, sem lífsnauðsyn er á að komast þar að.

Eins og hv. deildarmönnum er kunnugt, þá eru slík hressingarhæli mjög útbreidd í öðrum löndum, og eru þar jafnan talin nauðsynlegur liður í mannúðar- og heilbrigðismálum. Komist því hæli þetta á fót, þá er hjer stórt spor stigið til menningar og framfara.

Það er kunnara en frá þurfi að segja, hve mikil vandkvæði eru á því að koma fólki fyrir á heimilum eða annarsstaðar, þegar það hefir fengið þann bata í heilsuhælinu eða spítölum, sem hægt er að búast við, en hinsvegar eigi æskilegt fyrir slíka sjúklinga að dvelja þar árum saman, þótt þeir sjeu eigi vinnufærir með öllu, því að slík dvöl veikir sennilega vilja þeirra og starfsþrek. En því miður verður það oft einasta úrræði þessara sjúklinga að dvelja misserum saman í einhverju hinna dýru sjúkrahúsa landsins, þar sem þeir samkv.

berklalögunum eiga rjett á að vera. En komist þetta fyrirhugaða hressingarhæli í framkvæmd, þá er stefnt í rjetta átt, sjúklingunum sjeð fyrir verustað, þegar þeir hafa fengið þann bata, að ekki er nauðsyn fyrir þá að dvelja í heilsuhæli eða spítala, og þeim með slíkri hressingar- og hvíldarvist „hjálpað til að hjálpa sjer sjálfum“, með því að í hinu fyrirhugaða hæli er gert ráð fyrir, að sjúklingar þeir, sem færir eru um það, vinni sjer eitthvað inn, sumpart í hælinu sjálfu, ef því verður við komið, eða að stjórn hressingarhælisins útvegi þeim vinnu og annan sama stað, þegar þeir teldust færir um að fara af hælinu.

Hressingarhælið yrði miklu líkara stóru heimili en venjulegu heilsuhæli eða spítala, og því í alla staði hentugri dvalarstaður þeim, sem búnir væru að fá svo mikinn bata, að þeir ættu fremur samleið með heilbrigðum en sjúkum.

Staðinn tel jeg miklu máli skifta. Kópavogur er hentugur staður, bæði vegna þess, að hann er í nánd við Reykjavík — að vísu finst eigi öllum það meðmæli — og að því leyti, að jörðin hefir talsverða möguleika til umbóta, eins og tekið er fram í greinargerð till., en þó ekki síst vegna þess, að staðurinn er svo nærri Vífilsstaðahælinu og Reykjavík, og þar af leiðandi auðvelt fyrir sjúklingana að njóta áframhaldandi læknishjálpar, t. d. ljóslækninga, sem oft eru nauðsynlegar þeim, sem fengið hafa nokkurn bata, svo að þeir geti komist til góðrar heilsu.

Einnig ber að líta á það, að aðdrættir allir eru frekar auðveldir, ef þessi staður fæst. Og síðast en ekki síst er staðurinn hentugur vegna þess, að fjelag

það, sem fyrir stofnun og starfrækslu hælisins stendur, er búsett í Reykjavík.

Að öllu þessu athuguðu tel jeg víst, að hv. deild ljái máli þessu stuðning sinn og meðmæli, þar sem ekki einu sinni er farið fram á nokkurt fjárframlag til þessarar fyrirhuguðu starfsemi fjelagsins, en hinsvegar verður meðlagskostnaður sá, er hinu opinbera ber að gjalda fyrir berklaveika sjúklinga, minni í þessu hressingarhæli en öðrum sjúkrahúsum landsins, ef þessari beiðni fjelagsins verður sint.

Formaður fjelagsins, frú Kristín Jacobson, og aðrar þær konur, sem ætla að beita sjer fyrir þessu starfi, er besta trygging þess, að verði hælið stofnað, þá verður það starfrækt með ráðum og dád.

Jeg skal svo ekki fara fleiri orðum um mál þetta að sinni, en jeg vona, að hv. deild ljái því fylgi sitt.

Jónas Jónsson: Jeg hefi leyft mjer að bera fram brtt. við till. þá, sem hjer liggur fyrir. Það má segja það um þessa brtt. mína, að hún sje það langt frá upprunalegu tillögunni, að það megi skoða hana sem sjálfstæða tillögu.

Jeg lít svo á, að mál þetta sje mjög stórt mál, og sú byrjun, að veita fjelaginu aðstoð til þess að koma upp þessu fyrirhugaða hæli, gæti dregið líkan dilk á eftir sjer og ef byrjað væri á litlu heilsuhæli. Væri það mjög illa farið, ef landið þyrfti að leggja í meiri kostnað í þessu efni en vera þyrfti. ef rjettilega væri af stað farið. Jeg skal taka það fram, að jeg er sammála hv. frsm. (IHB) um nauðsynina á því að koma upp slíku hressingarhæli sem þessu, og það jafnvel fleirum en einu. En þörfin er tvenniskonar. Það þarf að vera áfram-

hald af heilsuhælisvist, eins og Steingrímur Matthíasson hefir stofnað til í Vaglaskógi. Þar er hægt að hafa eitt-hvað 10 sjúklinga. Það er mjög sólseft í dalnum, og skógarilmurinn og tæra loftið hefir hressandi áhrif á sjúklingana. Hefir þessi viðbót við sjúkrahúsið á Akureyri borið mjög góðan árangur. Auðvitað er þetta enn í svo smáum stíl, að það er aðeins um sumardvöl að ræða, og hælið er aðeins bundið við sjúkrahúsið á Akureyri.

Þegar sjúklingarnir komast af þessu stigi, þannig, að þeir eru orðnir hálfvinnufærir, þá eru örðugleikarnir samt ekki yfirunnir. Jeg skal taka það fram, að jeg tel það í alla staði lofsvert af kvenfjelaginu „Hringnum“ að ætla að ráðast í þetta fvirtæki, en hinsvegar hygg jeg, að fjelagið hafi ekki athugað málið eins vel og skyldi. Slíkt hæli sem þetta þarf að reisa á hentugum stað, sem gerir reksturinn ódýran og gefur sjúklingunum tækifæri til að vinna fyrir sjer að einhverju leyti og ljetta þannig undir með hælínu, svo að hjálp sú, sem landið eða sveitarfjelögin þyrftu að veita, gæti orðið þeim sem ljettust. En þessi skilyrði eru ekki fyrir hendi í Kópavogi. Því er jeg á móti því, að fjelaginu sje veitt aðstoð til þess að koma upp þessu hæli. Það er fvirsjáanlegt, að á þeim stað kemur það aldrei að neinu gagni, nema með gífurlegum tilkostnaði af hálfu landsins. Býst jeg við, að hv. deildarmenn sjeu svo kunnugir, að þeir viti, að í Kópavogi eru engin skilyrði fyrir ódýrri framkvæmd slíks hælis, sem hjer er um að ræða. Túnið þar er harðbalalegt og illmögulegt að stækka það meira, auk þess sem enginn skógur er þar í nágrenninu nje önnur hlunnindi fyrir sjúklingana. Hvort sem

fjelagið eða landið annaðist rekstur þessa hælis, þá mundi hann verða alt of dýr á þessum stað. Það mundi þurfa að flytja þangað kynstur af kolum, og það er óhugsandi, að hægt væri að rækta þar skóg nema á ófyrirsjáanlega löngum tíma. Og jeg sje ekki, hvað þeir sjúklingar, sem ekki þola nema ljetta vinnu, geta gert þar. Jeg neita því ekki, að það gæti verið þar einhver garðrækt, en hvaða vit er í því að setja upp hæli á slíkum stað? Hælið er ekki fyrst og fremst fyrir fjelagið, heldur fyrir landið, og það yrði dýrt bæði fyrir fjelagið og landið, auk þess sem það yrði sjúklingunum óhentugt. Enda mundi slíkt hæli verða miklu ódýrara í rektstri á mörgum öðrum stöðum á landinu. Finst mjer það ægilegt, þegar jeg hugsa um berklalöggjöf vora, að landið verður að bera árlega útgjöld, er nema mörg hundruð þúsund krónum, vegna þessarar löggjafar, og miklu af þessu fje er sem kastað í sjóinn, af því, hvað hælínu var illa valinn staður. Mikið af kostnaðinum liggur í því, hversu dýrt er að vera í sjúkrahúsunum. Og það er nú svo komið fyrir sýslufjelögunum, að þótt þau hafi ekki nema fáeina sjúklinga, þá er það mörg þúsund króna byrði á þeim. Það kemur að því, að þessu verður að breyta á einhvern hátt, og mundi þá sennilega rjettast að koma á almennri skyldutryggingu, til þess að hægt verði að standast þessi feiknaútgjöld. Jeg álfít mjög virðingarvert af fjelaginu að leggja fram þessar 30 þús. kr. til húsa í Kópavogi. En fje þetta er þó sem dropi í hafinu af öllum þeim kostnaði, sem af þessu fyrirtæki leiddi og væntanlega kemur á landið. Jeg vildi því vara þingið við því að láta lokka sig út

í þetta, því þó að fjelagið fari ekki fram á annað en að fá þessa jörð, og segist svo muni sjá um alt það, sem eftir er, þá er það augljóst, að fjelagið getur með engu móti haldið uppi fjölda af sjúklingum án þess að leggja langmestan kostnaðinn á sýslufjelögin eða landið. Má í þessu sambandi minna á það, hversu feiknamikið fje sú skammsýni manna hefir kostað landið, að reisa ekki berklahælið annaðhvort á Álafossi eða Reykjum, enda hafa þeir, sem fyrir því stóðu, játað mistökin í því efni. Ef hælið hefði verið reist á þessum stöðum, Reykjum eða Álafossi, þá hefði verið hægt að fá nægan hita fyrir svo að segja ekki neitt, bæði til þess að hita upp húsin, í böð, þvotta og matreiðslu, auk þess sem garðrækt hefði getað verið þar miklu meiri. Verða slík hlunnindi aldrei metin til peninga. Jeg tel það skyldu Alþingis að styðja að því, að komið verði upp hressingarhæli fyrir berklaveikt fólk, en jeg tel það ennfremur skyldu þess að sjá svo um hjer eftir, að slík hæli verði ekki reist annarsstaðar en þar, sem heitar laugar eru eða skógur. Að reisa hælín á slíkum stöðum mundi spara kostnaðinn um alt að $\frac{2}{3}$ hlutum. Ef hælið verður reist í Kópavogi, þá mun koma til landsins kasta að hjálpa, bæði að því er snertir að reisa hælið og rekstur þess.

Dýrtíðin í Reykjavík er svo mikil, að hún kastar skugga á alt umhverfið. Meira að segja er það trú sumra manna að það sje óhugsandi að reisa ullaarverk-smiðju nærri Reykjavík, vegna þess, að dýrtíðin hjer mundi verða að fjötri á fyrirtækið, þannig, að það gæti ekki staðist samkepní við samskonar fyrirtæki hjer á landi eða erlendis.

Jeg mun greiða atkv. með aðaltill. til

nefndar, og sting upp á að vísa henni til mentamálanefndar, af því að heilbrigðismál eiga þar heima, og einnig af því, að stuðningsmaður málsins, hv. 6. landsk. (IHB), á þar sæti. Jeg tek fram sem mína skoðun, að fyrir seinni umrætti að breyta þessu og snúa upp í rannsókn á því, hvar völ væri á heppilegum stað.

Sigurður Eggerz: Jeg vil leyfa mjer að vekja eftirtekt á því, að hjer er í raun og veru um tvö mál að ræða. Hv. 5. landsk. (JJ) ræddi um það, að landið kæmi upp hressingarhæli við heita hver. Þótt það sje í mesta máta þarft, má búast við, að langur tími líði þangað til það verður framkvæmt, vegna hinna miklu örðugleika vorra. En hjer er aðeins um að ræða að veita hinu góðkunna fjelagi „Hringnum“ jörð, þegar hún losnar, og það, sem fyrir því vakir, er að setja þar upp hressingarhæli við „Hringsins“ hæfi. Ekki er það meiningin að biðja ríkið um styrk, heldur ætlar fjelagið eftir eigin efnum að koma hælínu á fót.

Þegar við lítum á starfsemi þessa fjelags, þá virðist það mjög varhugavert að neita því um þessa bón. Jeg verð að líta svo á, að þær konur, sem fjelagið skipa, hafi unnið svo mikið og gott starf, að við mættum treysta því, að jörðin muni í höndum þeirra, með þeirri hagsýni, sem þær hafa að ráða yfir, verða að góðu gagni. Þess vegna tel jeg rjett að samþykkja tillöguna. Hjer er aðeins farið fram á lítilfjörlega aðstoð, sem ríkissjóð munar ekkert um, til þess að fjelagið geti starfað framvegis með sama áhuga og það hefir gert hingað til. Jeg vil ekki bera ábyrgð á að leggja stein í götu þessa fjelags; en það álít

jeg að verði gert með því að hindra málið.

Það kann að vera rjett hjá hv. 5. landsk. (JJ), að fá megi ýmsa staði betri en þennan. Hinsvegar blandast mjer ekki hugur um, að sjúklingum, sem þurfa aðeins á hressingu að halda, þyki mikið varið í að búa á stað sem Kópavogi. (JJ: En þær sögulegu minningar?) Þær sögulegu minningar ættu aðeins að vera til aðvörunar, en ekki ættu þær að veikja heilsu þeirra, sem eru með því rjetta hugarfari.

Ingibjörg H. Bjarnason: Jeg stend ekki upp til þess að fara að kappræða, heldur til að undirstrika það, sem hv. 1. landsk. (SE) sagði, og um leið víkja dálítið að aths. hv. 5. landsk. (JJ), að því leyti sem þær snerta framtíðarstarfsemi hressingarhæla hjer á landi. Fyrir kvenfjelinu „Hringnum“ vakir ekkert annað en það að nota þá sömu krafta, sem hafa verið að verki frá því 1906, og gefa þeim nýtt starfssvið. Ásetningur fjelagsins er algerlega undirhyggjulaus; hann er sá, að starfa með eigin kröftum og eigin fje. Þessar konur hugsa sjer hælið eiginlega sem stórt heimili.

Að staðurinn sje óheppilegur, get jeg ekki sjeð, þegar af þeirri ástæðu, sem jeg tók fram, hversu mikið skilyrði það er, að hælið sje nálægt Reykjavík, svo að fjelagið geti sjálft unnið betur að þessu verki. Því miður eigum við ekki neinn skógi vaxinn, gróðursælan stað hjer í nánd; slíkur staður væri á alla lund miklu ákjósanlegri heldur en Kópavogur. En jeg geng út frá því, að fjelagið hafi rannsakað þetta mál svo vel, að jeg treysti mjer ekki til á þessu stigi málsins að leggja neitt annað til en að biðja

hv. deildarmenn að leggja máli þessu lið sitt.

Jónas Jónsson: Það eru örfá orð. Þó að hjer sýnist vera um einkafyrirtæki að ræða, þá er grunur minn sá, að það geti komið til með að vaxa svo, að það verið sem stór viðbót við Vífilsstaðahælið. En með tilliti til þess, að hjer sje slegið föstu um þennan stað, sem ekki er heppilegur fyrir sjúklinga, og önnur betri skilyrði fyrir hendi hjer á landi, þá sýnist mjer ekki rjett að hrapa að ákvörðun í málinu. Geri jeg að minni tillögu, að þáltill. og brtt. sje vísað til mentmn.

Forseti: Jeg er samdóma hv. 1. landsk. (SE) í því, að þessar till. verði að skoða sem sjálfstæðar till. Því það er vel hægt að samþykkja þær hvora um sig, eins og þær liggja fyrir. Þess vegna hefði verið eðlilegast, að hv. flm. brtt. hefði komið með þær óháðar þáltill. Má ef til vill laga þetta í nefnd. Það hefir nú verið stungið upp á að vísa málinu til mentamálanefndar. Verði sú till. samþykkt, mun jeg fresta þessari fyrri umr. um málið.

ATKVGR.

Till. frá 5. landsk. þm. (JJ) um að vísa málinu til mentmn. samþ. með 10 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 60. fundi í Ed., föstudaginn 2. maí, var fram haldið fyrri umr. um till. (A. 311, 428, n. 493).

Frsm. (Ingibjörg H. Bjarnason): Jeg þarf ekki að vera langorð í þetta sinn. Jeg tók fram við fyrri umr. þessa máls alt það, er jeg vildi segja því til stuðn-

ings. Sömuleiðis get jeg vísað til nál. á þskj. 493, og með því að málið fjekk mjög góðar undirtektir hjer við fyrri umræðu, þá vænti jeg, að ekki þurfi að skýra frekar, hvað kvenfjelagið „Hringurinn“ vill gera með jörð þessa, fái fjelagið hana til umráða, þegar hún losnar úr ábúð, eða ef fjelaginu tekst að semja við núverandi ábúanda hennar.

ATKVGR.

Brtt. 428 teknar aftur.

Tillgr. samþ. með 12 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 11 shlj. atkv.

Á 61. fundi í Ed., laugardaginn 3. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 311).

Sigurður Eggerz: Jeg vildi aðeins leyfa mjer að óska þess, að till. þessi mætti ganga áfram og ná samþykki hv. deildar.

ATKVGR.

Till. samþ. með 12 shlj. atkv. og afgr. sem

ályktun Alþingis.

(Sjá A. 531).

13. Framhaldsnám í Akureyrarskóla.

Á 57. fundi í Nd., mánudaginn 28. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um framhaldsnám í gagnfræðaskólanum á Akureyri (A. 461).

Á 58. fundi í Nd., þriðjudaginn 29.

apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðast skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 61. fundi í Nd., föstudaginn 2. maí, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Bernharð Stefánsson): Tillaga sú, sem hjer liggur fyrir, er borin fram að ósk skólameistara og kennara við gagnfræðaskólann á Akureyri. Ástæðan til þess, að þeir bera fram þessa ósk, er sú, að nú eru við skólann ýmsir efnilegir menn, sem vilja gjarnan afla sjer meiri mentunar en þeir eiga kost á þar, en er hinsvegar alveg ókleift að fara hingað suður til Reykjavíkur í því skyni. En aftur mundu þeir geta klofið það að halda námi áfram á Akureyri. Samkvæmt upplýsingum, er jeg hefi fengið um þetta atriði, munu nemendur við Akureyrarskóla, a. m. k. þeir, sem eru þar í mótuneytinu, komast af með 500 kr. yfir veturinn. En eftir upplýsingum, er við fengum hjer nýlega á fundi, sem stúdentar og háskólakennarar hjeldu, þá mun eyðsla þeirra, sem hjer dvelja vetrarlangt við nám, varla fara mikið niður fyrir 2 þús. kr. Þetta er geysimiðill munur, eins og allir sjá. Kostnaðurinn við eins vetrar námsdvöl á Akureyri er ekki meiri en það, að duglegir menn geta kostað hana af því fje, er þeir vinna sjer inn yfir sumarið. Jeg hefi hjer fyrir framan mig efnahagsskýrslur frá þremur efnilegum nemendum við gagnfræðaskólann á Akureyri. Þannig er ástatt um þessa menn alla, að þeir hafa ekki neinn styrk til náms síns, en verða að bjargast af sumarafla sínum. Þeir

hafa gefið upp, hvað þeir hafi unnið sjer inn yfir sumarið. Einn hefir fengið 600 kr., annar 750 kr. og sá þriðji 700 kr. Þetta sýnir, þegar gætt er námskostnaðarins, sem jeg nefndi áðan, að þessir menn geta klofið námið af eigin ramleik þar, sem ekki er dýrari námsvist en er á Akureyri.

Þessi till., sem hjer liggur fyrir, er fram borin af okkur hv. þm. V.-Ísf. (ÁÁ) í þeim tilgangi að gera þessum mönnum fært að afla sjer frekari mentunar. Og jeg vona, að hv. þdm. taki eftir því, að till. fer alls ekki fram á það, að ríkissjóður leggi neitt fje fram. Þetta á að vinnast alveg kostnaðarlaust fyrir ríkissjóð. Till. er svo orðuð, að þetta getur ekki komið til framkvæmda nema því aðeins, að það verði ríkinu að kostnaðarlausu, annaðhvort á þann hátt, að nemendum við skólann fækki og kennarar fái þannig afgangs tíma til þess að vinna að þessari framhaldskenslu, eða þá að kennarar leggja á sig meiri vinnu en þeim ber skylda til. En hvort sem væri, er ríkinu útgjaldalaust að leyfa þetta, en leyfi Alþingis mun þurfa til þess að nota húsrúm skólans á þennan hátt. Vitanlega eru kennarar frjálssir að því, hvað þeir leggja á sig sem aukavinnu í þessu skyni, en húsrúmi skólans hafa þeir ekki vald yfir.

Það hefir nú verið svo um hríð við gagnfræðaskólann á Akureyri, að kenslukraftar hafa verið miðaðir við það, að neðri bekkirnir væru tvískiftir, þannig, að í skólunum væru í raun rjettri fimm bekkir. Nú er gert ráð fyrir því, að bekkirnir verði ekki tvískiftir næstu ár, heldur aðeins einskiftir. Og þetta sýnist muni verða, hvað sem öllu öðru líður. Þess má geta, að í vetur er 1. bekkur skólans aðeins einskiftur. Og

allar líkur benda á, að svo muni verða fyrst um sinn.

Jeg á von á því, að tvent kunni ef til vill að verða haft á móti till. Jeg skil ekki, að það verði fleira. Í fyrsta lagi kunna einhverjir að óttast það, ef till. verður framkvæmd, að hún hindri menn í því að leita sjer gagnfræðamentunar við skólann. Þá yrðu ekki eins margir teknir inn í skólann, til þess að geta komið þessum framhaldsnemendum að. Og í öðru lagi býst jeg við því, að einhverjir álíti, að þetta verði til þess að fjölga þeim mönnum, sem taka stúdentspróf og ganga lærða veginn. En flestir álíta, að stúdentar sjeu nú nógu margir í þessu landi.

Hvað fyrra atriðið snertir, þá býst jeg ekki við, að það komi að sök. Aðsóknin er ekki svo mikil og ekki líkú til, að hún aukist mikið fyrst um sinn, og liggja til þess ýmsar ástæður. Eru þá fyrst almennir érfiðleikar, sem dýrtíðin leiðir af sjer, en auk þess það, að Austfirðingar, sem mjög hafa sótt skólann, hafa nú fengið sinn eigin skóla að Eiðum. Þá ber og þess að gæta, að Þingeyingar eru að koma upp alþýðuskóla fyrir sig, en úr Þingeyjarsýslu var jafnvel meiri aðsókn að skólanum en úr Eyjafjarðarsýslu og hinum sýslunum. Býst jeg því við, að ekki verði næstu árin þörf á að tvískifta skólanum, og verður þá afgangsbæði húsrúm og kenslukraftar. Mundu þá sumir segja, að eigi væri annað rjettara en fækka kennurum. En jeg vil benda á, að það gæti verið varhugavert, þar sem búast mætti við, að aðsóknin ykist aftur, þá er dýrtíðin minkaði.

Þá er hættan á, að stúdentaframleiðslan ykist mjög. Jeg geri ráð fyrir, að kenslunni yrði hagað þannig, að menn

ættu hægra með að lesa undir stúdentspróf utan skóla. En þrátt fyrir þetta er jeg ekki viss um, að stúdentaframleiðslan aukist mikið, þó að þetta komist á. Jeg býst við því, að flestir ljetu staðar numið og tækju fyrir almenna atvinnu. Jeg hugsa, að margir þeir unglingar, sem lokið hafa gagnfræðanámi, fari frekar í mentaskólann af löngun til að læra meira en að þeir hafi hitt fyrir augum, að verða embættismenn. Þegar þeir svo með ærnum kostnaði hafa náð stúdentsprófi, þykir þeim leiðinlegt að hætta. En ættu þeir kost á ódýru framhaldsnámi, án þess að þurfa að ganga í mentaskólann, mundu þeir frekar láta staðar numið að því loknu. Raunar kynni það að verða svo, að einhverjir yrðu stúdentar, ef kostur gæfist á framhaldsnámi á Akureyri, sem annars hefðu ekki orðið það. En þótt jeg viðurkenni fyllilega, að þörf væri á að takmarka tölu þeirra manna, sem búa sig undir embætti, þá get jeg þó ekki viðurkent, að rjett sje að gera það á þann hátt að gera fátækum mönnum þá leið ófæra, eða að láta peningana ráða í því efni. Það þarf að finnast heppilegri leið, og ættu hæfileikar að ráða meiru um þetta en peningar. Með framhaldsnámi yrði efnilegum piltum gert fært að brjótast áfram af eigin ramleik, og býst jeg við, að þeir yrðu landinu gagnlegri en hinir, sem ekki þurfa að sjá fyrir sjer sjálfir og eru kostaðir af efnuðum vandamönnum. Má og benda á eitt atriði í þessu máli, sem jeg hefi ekki nefnt. Eftir núverandi skipulagi mentaskólans eru þroskaðir menn útilokaðir frá námi þar samkvæmt reglugerð skólans. Veit jeg, að undanþága er veitt frá þessu í efri bekkjunum, en samkvæmt reglugerðinni mega menn ekki ganga inn í 1.

bekk eldri en 15 ára og ekki í 4. bekk eldri en 18 ára. Þetta útilokar það, að þeir, sem ekki hafa aðra til að kosta sig, geti notið fræðslu í skólanum, því börn geta ekki kostað sig sjálf. Á liðnum árum hefir sú orðið reynslan, að margir af þeim, sem orðið hafa vorir bestu menn, hafa ekki getað byrjað nám fyr en á fullorðinsárum. Get jeg ekki skilið annað en að framhaldsnámið nyrðra yrði til að greiða götu slíkra manna til náms. Auk þess er jeg ekki í efa um, að margir þeir, sem síðan stunduðu algenga atvinnu, yrðu bændur, útgerðarmenn, verslunarmenn o. s. frv., mundu nota þetta framhaldsnám, og þannig geta aflað sjer á ódýran hátt góðrar mentunar.

Það er með vilja gert að ákveða ekki í till. neitt um það, hvernig framhaldsnáminu skuli hgað. Einn hv. þm. hefir bent mjer á það, að rjettara væri að bæta því í till., að námið ætti að vera framhaldsnám í 4. bekkjar fræðum. En með tilliti til þess, að við flm. teljum æskilegra, að námið verði einskonar framhald gagnfræðanáms, heldur en að það verði nám með stúdentspróf beint fyrir augum, þá höfum við einmitt slept öllum ákvæðum um tilhögun námsins.

Það er nú orðið nokkuð áliðið, og margt mætti segja um þetta mál. En jeg ætla nú ekki að fjölyrða frekar um það, en tel þó rjett að minnast á eitt atriði enn.

Eins og menn vita, eru margir þeirrar skoðunar, að rjett sje að breyta mentaskólanum í óskiftan, lærðan skóla, eins og latínuskólinn var áður. Þarna virðist mönnum vera leið til að fækka þeim, er sækja skólann, og býst jeg við, að þetta hafi allmikið fylgi.

Væri því ekki ólíklegt, að þetta kæmist á innan skamms tíma. En kæmist þetta á, væri óhjákvæmilegt að slíta hinu beina sambandi, sem verið hefir milli mentaskólans og gagnfræðaskólans á Akureyri. Gætu þá gagnfræðingar ekki lengur komist próflaust í 4. bekk. Og hræddur er jeg um, að Norðlendingum þætti sinn hlutur fyrir borð borinn, ef slitið yrði sambandinu og ekkert sett í staðinn.

Fyrir nokkru átti jeg tal um þetta við einn mentamann þessa bæjar; er mjer engin launung á því, að það var einn af hv. þm. Kvartaði jeg um það, fyrir hönd Norðlendinga, að þeir mundu illa settir, þegar slitið væri sambandinu milli gagnfræðaskólans og mentaskólans. Kvað hann það alls ekki geta komið til mála, án þess, að einhver milliliður kæmi í staðinn, þar sem gagnfræðingum væri veitt sú kensla, sem gerði þeim fært að komast í efri bekki hins lærða skóla. Jeg þekki lítið til þeirra fræða, sem kend eru í lærðum skóla, en jeg hygg, að ekki sje nein fjarstæða að byggja á gamalli reynslu. Kom það fyrir í gamla daga, að þeir, sem lokið höfðu námi við skólann á Möðruvöllum, fengu fræðslu í latínu og ýmsum öðrum námsgreinum hjá einhverjum presti eða öðrum lærðum manni, og komust síðan inn í latínuskólann án þess að vera í 1. bekk. En nú er það vitanlegt, að gagnfræðaskólinn á Akureyri veitir fullkomnari fræðslu en veitt var í skólanum á Möðruvöllum. Ef til vill gæti framhaldsnámið komið að haldi, svo að Norðlendingar yrðu ekki sem verst settir, þó að mentaskólanum yrði breytt í óskiftan, lærðan skóla.

Skal jeg svo ekki fjölyrða meira um till. okkar, en vænti þess, að hv. deild

vilji ekki meina kennurunum að hjálpa efnilegum, fátækum piltum. Vænti jeg, að hv. þm. líti á það, að sú hjálp getur orðið til ómetanlegs gagns, en kostar hinsvegar ekkert.

Björn Líndal: Jeg fjekk frá kennurum gagnfræðaskólans samskonar skeyti og hv. 2. þm. Eyf. (BST), og hefði staðið næst mjer að flytja þessa till. En jeg taldi þess enga þörf.

Í till. er farið fram á tvent. Fyrst það, að leyft sje að nota húsrúm skólans, sem afgangs kann að verða, og annað það, hvort nota megí kenslukrafta skólans, hvorttveggja ríkissjóði að kostnaðarlausu.

Um fyrra atriðið er það að segja, að jeg lít svo á, að stjórnin geti heimilað húsrúmið án þess að spyrja þingið að. Hitt er alveg á valdi kennaranna, hvort þeir leggja fram krafta sína, ef þeir kenna við skólann sinn ákveðna stundafjölda, og heimta ekki aukaborgun fyrir framhaldskensluna.

Almennar umræður um skólaábyrgð komulagið ætla jeg ekki að fara út í. En jeg vil taka það fram, að jeg vil ekki þrengja að gagnfræðadeildinni vegna framhaldsnámsins, því að jeg tel meiri þörf á almennri mentun en fræðslu undir stúdentspróf. Og framhaldsnámið, sem hjer er gert ráð fyrir, hlýtur einmitt að auka stúdentatöluna. Jeg efast ekki um, að mörg ágæt embættis- og vísindamannaefni sjeu í hóp þeirra manna, er hjer ræðir um, en þjóðinni er áreiðanlega miklu meiri þörf á mörgu öðru nú en auknum stúdentafjölda. Og ef hann á að verða við hóf, þarf frekar að reyna að draga úr honum en auka hann.

Alpt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

Hjer liggja ekki fyrir upplýsingar um það, hvað þarna eigi sjerstaklega að kenna. Helst virðast það þó eiga að vera sömu námsgreinar sem kendar eru í 4. bekk hins almenna mentaskóla. En þar er einmitt byrjað á ýmsum námsgreinum, sem að litlu eða engu haldi koma, ef ekki er haldið lengra áfram námi í þeim. Yrði ekkert úr þessu nema kák, ef ekki yrði þá stefnt að stúdentsprófi, sem jeg tel ekki æskilegt.

Vil jeg gera það að tillögu minni, að málinu verði vísað til stjórnarinnar

Forsætisráðherra (JM): Jeg skal játa það, að jeg skil ekki til fullnustu, hvað farið er fram á í þessari till. Það er rjett hjá hv. þm. Ak. (BL), að ekki þarf að leita samþykkis þings eða stjórnar um það, hvort kennarar megí nota þann tíma, sem afgangs er lögákveðnum kenslustundum þeirra, til kenslu við framhaldsnám. Það eru þeir alveg sjálfráðir um, og ekki nema fallett af þeim að greiða götu fátækra en efnilegra pilta.

En væri svo, að ekki þyrfti að nota hinar lögákveðnu kenslustundir, 24—27 á viku, við gagnfræðanámið, og væri farið fram á, að einhverju af þeim tíma væri varið til framhaldskenslunnar, þá er hjer öðru máli að gegna. Sje þetta rjett skilið, þá hefir það í för með sjer kostnað fyrir ríkissjóð, þar sem hann þarf þá í raun og veru að kosta nýjan bekk, sem yrði einskonar 4. bekkur. Og sje þessu svona farið, þá er eðlilegt, að kennararnir snúi sjer til þingsins eða kenlumálastjórnarinnar, sem rjettara hefði verið. En það getur verið, að þetta sje misskilningur hjá mjer. Ef ekki er

lengur þörf á öllum kenslucröftum, sem nú eru við gagnfræðaskólann, þá liggur beint við að fækka kennurunum, eða sleppa tímakenslu að einhverju leyti.

Sigurjón Jónsson: Það hefir þegar ýmislegt komið fram af því, sem jeg vildi minnst á. Jeg skil það ekki, að ef ekki þarf nú að tvískifta bekkjum skólans, þá þurfi á að halda öllum þeim kenslucröftum, sem við hann hafa verið. Mjer skilst því, að hjer sje um að ræða að nota þær stundir af lögákveðnum kenslustundum fastra kennara, sem afgangs yrðu við gagnfræðakensluna. En það er auðsær kostnaður fyrir ríkissjóð, og mætti auðvitað fækka stundakennurum við skólann, þar sem jeg býst ekki við, að þeir sjeu ráðnir með föstum launum eða til langs tíma.

Eftir því sem mjer skilst af skóla-skýrslunni 1922—23, hefir verið að minsta kosti 18 tíma stundakensla á viku við skólann þann vetur. Þessi stundakensla ætti að sjálfsgöðu fyrst að falla niður. Þar næst tel jeg, að ganga ætti á aukakennarana, áður en fastakennarar hafa ekki fullan stundafjölda þetta vildi jeg gjarnan fá betur skýrt. Jeg skil þetta svo, að það sje ekki annað en vísir til fullkomins mentaskóla, sem seinna á að koma. Það á að fíka sig áfram með þetta mál, sem menn hafa ekki treyst sjer til að bera fram á annan hátt á þessu þingi.

Jeg get tekið undir 2. lið till., um að lána húsrúm. Jeg tel sjálfsgagt að lána húsið í þessu skyni, en það er óþarft að fara til þingsins með þá málaleitun. Það getur skólastjóri og yfirstjórn fræðslumálanna útkljáð sín á milli. En að ráðstafa stundakennurum og aukakennurum á þennan hátt eru bein útgjöld fyrir

ríkissjóð, sem samþykki þingsins verður að sjálfsgöðu að koma til, en það get jeg ekki fallist á að veita.

Bjarni Jónsson: Það er ef til vill að bera í bakkafullan lækinn, en jeg hugði, að jeg mundi verða einn um að mótmæla stofnun sjerstaks lærðs skóla eða mentaskóla á Akureyri.

Það er óþarft að tína það til, sem aðrir hafa sagt um þörfina á því að leita til þingsins um þetta. Hv. þm. Ak. (BL) og hæstv. forsrh. (JM) sögðu alveg rjett um það, og sömuleiðis tel jeg rjett ummæli hv. þm. Ísaf. (SigurjJ) um tímakensluna. Hana á auðvitað að leggja niður, áður en öðrum kenslucröftum er ráðstafað á nýja lund.

Jeg þykist sjá af öllu þessu, hvernig tillagan er orðuð og fyrir henni mælt, til hvers refarnir eru skornir. Það er farið fram á að stofna lærðan skóla á Akureyri. Ekki beint. Það þótti ekki sigurvænlegt. Það var gengið beint að verki á þinginu í fyrra. Flutningsmaður málsins bar fram frv. og fylgdi því fast fram. En hann hafði annað meðal til þess að hlunnfara deildina: að ekki þyrfti að bæta við nema einum kennara. Þó að nýrri lærdómsdeild með 3 bekkjum væri við aukið. Þá urðu margir til að sýna fram á, að þetta væri ekki rjett, heldur yrði að bæta við rúmlega 4 kennurum, svo að skólinn gæti annast þá kenslu, sem honum væri ætlað. En hjer er alt talað óljóst og í ráðgátum. Það er sagt, ef bekkjum skólans verður ekki tvískift. Í því felst sú röksemd, sem áður hefir verið fram borin, að piltar verða gerðir afturreka, ef of margir sækja um inntöku í gagnfræðadeildina til þess að bekkir geti verið óskiftir, svo að kenslukraftar verði afgangs. Nú er það sýnt,

að þessu á að beita, að reka aftur helm-ing þeirra ungu manna, sem vilja öðl-ast gagnfræðamentun. Tilætlunin er bersýnilega hin sama sem fyr, þótt orð-að sje á annan hátt. Í orðunum: ef bekkjunum verður ekki tvískift, hlýtur að liggja þetta, því að engin von er til þess, að aðsókn fari minkandi. Jeg vildi verða síðastur manna til að leggja stein í götu fátækra nemenda og efnilegra, að þeir kæmust leiðar sinnar, einkum þar sem kennarar skólans virðast vilja veita þeim ókeypis kenslu. Aftur hygg jeg, að tæplega muni til þess koma, að kenslumálastjórnin synji um að lána skólahúsið til þessara gjafkenslu-stunda, og þó að hún reyndist svo ill-víg, að hún vildi ekki leyfa þetta, munu kennararnir tæplega búa svo þröngt, að þeir geti ekki sagt nokkrum mönnum til heima hjá sjer. Hitt hefi jeg aldrei heyrt, að menn hafi farið til þingsins og sótt um leyfi til að mega kenna fyrir ekki neitt. Kennarar eiga sjálfir ráð á tómstundum sínum. Hæstv. kenslumála-ráðherra (JM) kvað samkomulag mundu geta orðið um afnot af skólahúsinu, og trúi jeg því fyllilega, en þó að synjað verði um það, mun húsrúm ekki skorta, svo sem jeg gat um.

Af hverju er þá verið að fara með þetta til þingsins? Af því að menn vita, að sje ákveðnum herra rjettur litli fing-urinn, líður ekki á löngu áður en hann nær í alla höndina. Ef þingið fer að skifta sjer af þessu, verður að byggja á því, að það hafi leyft eitthvað, sem leyfi þess þurfti að koma til, en það er að stofna nýjan lærðan skóla, bæta lær-dómsdeild ofan á gagnfræðaskólann á Akureyri. Fjölga embættum gersamlega að óþörfu. Það

væri broslegt, ef þetta þing, sem hefir eytt mestum tíma sínum í að reyna að slátra oss, ríkisþrælum, gæfi tilefni til að fjölga embættum að óþörfu, búa til 4—5 ný embætti, svo sem jeg sýndi fram á í fyrra, þegar frv. um þetta efni var á ferðinni.

Annars er einkennilegt með þingið og gagnfræðaskólana. Það er undarleg fyrirmunun á þeim mönnum, sem þykj-ast vilja spara alt, sem tiltækilegt er, að þeir vilja hafa 3 gagnfræðaskóla á kostn-að ríkissjóðs, Flensborgarskóla, Akur-eyrarskóla og gagnfræðadeild menta-skólans. En svo eru jafnmargir gagn-fræðaskólar eða fleiri, sem aumingja sýslurnar og hjeruðin verða að standa allan straum af, en fá aðeins lítilfjörleg-an styrk til. Það er undarlegt jafnrjetti, að sumstaðar greiðir ríkissjóður allan kostnað, en aðra skóla kosta hjeruðin sjálf, með lítilfjörlegum styrk, sem mun nema samtals um 30000 kr. Þau hjeruð kosta því sjálf gagnfræðamentun sína með lítilfjörlegum námsstyrk úr ríkis-sjóði. En hina 3 skólana er sjálfsagt að kosta. Þá er nóg fje og ekki um það að ræða að stöðva aðsókn að þeim. Þegar menn þykjast vilja spara, er því vendi-lega gleymt, að þessa skóla má afnema alla og segja hjeruðunum að annast sjálf gagnfræðamentun sína með sams-konar styrk sem hinir skólarnir fá nú. Það er jafnrjetti og stórsparnaður fyrir ríkissjóð. Þetta hefi jeg margsinnis bent á hjer á Alþingi. Jeg er ekki viss um, nema jeg hefði reynt að koma þessu til leiðar, hefði jeg ekki verið svo lengi veikur. Jeg flutti, svo sem kunnugt er, frv. um lærðan skóla, og í sambandi við það mál ætlaði jeg að reyna að spara landsfje á þennan hátt í miklu stærri

stíl en þingið hefir látið sjer koma til hugar. Þingið hefði þá engum gert rangt til, en skapað jafnrjetti í landinu. Dixi.

Umr. frestað.

Á 62. og 63. fundi í Nd., dagana 3. og 5. maí, var till. tekin til frh. einnar um r.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 64. fundi í Nd., mánudaginn 5. maí, var fram haldið einni um r. um till.

Ásgeir Ásgeirsson: Jeg er hissa á því, að nokkrir greindir menn í þessari hv. deild hafa lýst yfir því, að þeir skilji ekki till., og að þeir skuli hafa misskilið hana á margan hátt. Það er auðsjeð, að það eitt liggur í till., að Alþingi heimilar gagnfræðaskólanum á Akureyri að nota húsrúm það og kenslukrafta, sem þegar er búið að veita fje til í fjárlögum.

Það hefir verið bent á það, að ef til vill kunni eitthvað að ganga af því fje, sem áætlað er til tímakenslu við skólan. Eftir venjulegri reglu yrði það þá ekki alt útborgað, en verði þessi till. samþ., gengur afgangurinn til þeirrar framhaldskenslu, sem kennararnir veita efnilegum nemendum. Þeir, sem búast við, að skólinn verði jafnfjölsóttur og hin síðustu ár, geta því óhræddir greitt till. atkv. Það er alls ekki farið fram á að vísa neinum frá, sem rjett á til gagnfræðanáms. En svo er ástatt, að kennararnir vilja gjarnan veita efnilegum og góðum nemendum framhaldsnám, ríkinu að kostnaðarlausu eða sama sem, og er það virðingarverður áhugi, og ætti þingið að mæta þeim áhuga á miðri

leið og heimila útborgun á öllu því fje, sem þegar hefir verið veitt skólanum, ef vera kynni, að eitthvað sparaðist af venjulegu gagnfræðanámi. Auðvitað þurfa kennararnir ekki að biðja um leyfi til að taka eitthvað af sínum eigin tíma í þarfir þessara nemenda. Það er aðeins um það að ræða, hvort þeir megi fá afganginn af tímakenslufjenu, ef af því gengur.

Hjeðan var afgreitt frv. um kennarskólann, mjög líks efnis. Var kennurum þar leyft að bæta við sig eins mánaðar kenslu árlega, án þess að það kostaði ríkið meira en 1—200 kr.

Fjöldi manns kemur hingað til Rvíkur að norðan á hverju ári, og það yrði stórsparnaður fyrir þá menn, eins og hv. aðalflm. (BSt) hefir bent á, ef þeir gætu haldið áfram sínu námi fyrir norðan og þyrftu ekki að fara hingað suður til annars en taka stúdentspróf. Engin hætta er á því, að fleiri yrðu stúdentar, þótt þessi till. væri samþykkt. Hjer er alls ekki farið fram á, að gagnfræðaskólinn fái rjett til að veita mönnum það próf. Annars skil jeg ekki alla þá varasemi og tortrygni, sem vaknar, hvenær sem gagnfræðaskólann á Akureyri ber á góma.

Ótti manna við stúdenta er annars broslægur. Og eins og þingið virðist hrætt við þá, sýnist undarlegt, að það skuli ekki grípa til róttækra ráðstafana til að girða fyrir, að nokkrir verði stúdentar. Að menn skuli t. d. ekki hrifsa stafrófskverin af börnunum, áður en þau verða læs, af ótta við, að þau verði einhverntíma stúdentar. En stúdentahræðslan er gersamlega ástæðulaus í sambandi við þessa till., nema menn vilji draga úr stúdentamentun með þeim hætti að gera námið svo dýrt,

að ekki geti aðrir en Reykvíkingar og auðugustu utanbæjarmenn komið sonum sínum og dætrum á framfæri. En þess er að gæta, að fleiri landshorn hafa rjett á sjer en það, sem við byggjum. Hjer í Reykjavík senda foreldrarnir börn sín í mentaskólann, og ríkið greiðir kostnaðinn, ca. 500 kr. á hvert barn á ári. Nú greiðir hver að meðaltali 80—100 kr. í ríkissjóð á ári, og hagnast því Reykjavíkurbúar ekki lítið á þessum viðskiftum við ríkissjóð. Það er meiri en lítil hætta búin menningu vorri af þessari sjerstöðu Reykjavíkur. Kjarni þjóðarinnar hefir til þessa ekki þroskast í Reykjavík.

Að vísu er ekki hægt að styðja þessa till. með þeim ástæðum, sem nú fylgja flestum málum, að hún feli í sjer sparnað eða bjargi mannslífum. Till. sparar að vísu ekki ríkisfje, heldur fje fátækra námsmanna. Og ekki sýnist heldur úr vegi, að hv. deild, sem lætur sjer svo ant um að spara mannslíf, vilji gera eitthvað til að gefa þeim meira gildi.

Björn Línal: Jeg vil minna á þá till. mína að vísa þessu máli til stjórnarinnar. Jeg álf, að hjer þurfi engrar þál. með, þar sem þetta er stjórnamál, en ekki þingmál.

ATKVGR.

Till. þm. Ak. (BL) um að vísa málinu til stjórnarinnar, feld með 13:13 atkv.

Tillgr. samþ. með 14:13 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu:

já: Trþ, ÞorlJ, ÁÁ, BSt, HStef, HK, IngB, JakM, JBald, JörB, KIJ, Pþ, SvÓ, BSv.

nei: ÞórJ, ÁF, ÁJ, BJ, BL, JAJ, JK, JS, Jþ, MG, MJ, PO, SigurjJ.

Einn þm. (MT) fjarstaddur.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun neðri deildar Alþingis.

(Sjá A. 537).

14. Kæliskip.

Á 56. fundi í Nd., laugardaginn 26. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um kæliskip (A. 453).

Á 57. fundi í Nd., mánudaginn 28. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðaskyldi.

Að tillögu förseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 59. fundi í Nd., miðvikudaginn 30. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Frsm. (Jón Sigurðsson): Það er nú þegar liðið langt á nótt, og vil jeg því ekki þreyta menn og lengja fundinn að þessu sinni, og mun því geyma mjer til síðari umr. að gera grein fyrir þessari till. Jeg læt mjer því nægja að óska þess, að hv. þdm. lofi till. að ganga til síðari umr.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 22 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 22 shlj. atkv.

Á 60. fundi í Nd., fimtudaginn 1. maí, var till. tekin til síðari umr.

Frsm. (Jón Sigurðsson): Þar sem þetta mál er mjög mikilsvert, vil jeg fara um það nokkrum orðum.

Eitt af þeim málum, sem mestu skiftir fyrir alla framleiðendur og jafnframt fyrir þjóðarhaginn, er sala afurðanna. Þetta hefir bæði þjóð og þing viðurkennt með því að veita á undanfórnum árum allríflega fje til þess að leita fyrir um nýja og betri markaði og greiða fyrir sölu afurðanna erlendis. Sem sýnishorn þess, hve mikils virði erlendar þjóðir telja góðan markað, má geta þess, að einn veiðamesti þátturinn í utanríkis-pólitík stórveldanna flestra hefir verið að tryggja sjer markað fyrir afurðir þærna sinna. Það hefir líka smátt og smátt orðið úr þessu kapphlaup um vöruvöndun og vörugæði, þar sem hver þjóð hefir kostað kapps um að framleiða þannig vörur, að þær sjeu sem næst óskum þeirra kaupenda, sem hægast eiga með að borga. Íslenskir framleiðendur hafa einnig dregist inn í þetta kapphlaup. Íslenskum útgerðarmönnum og útvegsbændum hefir um alllangt skeið tekist að verka aðalframleiðsluvöruna, fiskinn, svo vel, að hann hefir skarað fram úr samskonar vörum annara þjóða. Hafa þeir því fengið gott verð fyrir hann og tiltölulega rúman markað, og halda áfram að færa út kvíarnar.

Landbændurnir hafa aftur á móti orðið seinni til, ekki af því, að þeir hafi ekki fyrir löngu komið auga á nauðsyn þess að afla betri markaða og breyta um meðferð og verkunaraðferðir á vörum sínum, heldur er það af því, að hver einstakur bóndi var svo lítils megnugur, að hann gat engu áorkað á þessu sviði. Það var fyrst, þá er bændur höfðu slegið sjer saman, að eitthvað verulegt var hægt að gera. Kaupfjelögin og slátr-

fjelögin tóku þá þessi mál á stefnuskrá sína, og hafa þau á ýmsan hátt reynt að auka vöruvöndun og greiða fyrir afurðasölunni, sem jeg mun síðar drepa á. Síðan sauðasalan hætti til Englands, hefir kjötið verið langstærsti liðurinn af seldum afurðum flestra landbænda, og á sama tíma fór verulegur áhugi fyrir bættri saltkjötsverkun að gera vart við sig; slátrufjelög bænda gengu víðast hvar á undan, og aðrir komu svo á eftir. Það er óhætt að segja, að það hefir verið unnið kappsamlega að þessu, enda er nú svo komið, að íslenskt saltkjöt hefir unnið sjer mikið álit erlendis, þar sem það er mest notað. Verðið hefir einnig hækkað allverulega, en þó er enn mikill munur á því verði, er íslenskir bændur fá fyrir kjöt sitt, og bændur í nágrannalöndum okkar. T. d. var verðið á norsku kindakjöti um áramótin 1923 kringum 3 kr. hvert kg., en á íslensku kjöti í Noregi á sama tíma um kr. 1,20—1,30 hvert kg. Það, sem einkum veldur því, að við fáum tiltölulega lítið verð fyrir kjötið okkar, þrátt fyrir gæði þess og mikla vöruvöndun, er fyrst og fremst það, að saltkjöt er nú orðið víðast í litlum metum og því einkum keypt af fátækara fólkinu, og í öðru lagi berst mjög mikið árlega til Noregs og fleiri landa af ódýru, söltuðu nautakjöti og fleiri tegundir frá Ameríku og öðrum löndum, þar sem framleiðslukostnaðurinn er margfalt minni en hjá okkur. Og þetta veldur því, að markaðurinn fyrir íslenskt saltkjöt hefir reynst svo þröngur undanfarin ár, að meiri slátrun eitt árið en annað hefir virst valda söluörðugleikum og jafnvel lækkuun á kjötverðinu. Bændur líta því alment svo á, að ef ekki tekst að bæta úr þessu á einhvern hátt, þá sje loku skot-

Kæliskip.

ið fyrir aukna kjötframleiðslu og fjáreign hjer á landi, svo nokkru verulegu nemi. Við þessa örðugleika bætast svo gífurlegar tollálögur Norðmanna, og þótt svo færi, að það tækist að greiða fram úr því máli að sinni, vandræðalaust, þá mega íslenskir bændur búast við þessu vopni Norðmanna yfir höfði sjer, hvenær sem þeim býður svo við að horfa.

Það er því ekki að ástæðulausu, að bændur hafa skygnst um eftir leiðum út úr þessu öngþveiti. Tvær leiðir hafa einkum verið nefndar, þ. e. útflutningur á lifandi fje og útflutningur á kældu og frystu kjöti til Bretlands. Um fyrri leiðina ætla jeg ekki að ræða að þessu sinni, en snúa mjer að því úrræðinu, er jeg taldi síðar.

Það hefir áður verið tekið fram, að skilyrði fyrir því að fá gott verð fyrir einhverja vöru, væri fyrst og fremst það, að hún fullnægði sem best kröfum þeirra, sem hæst verð geta borgað. Nú er það alkunnugt, að nýtt kjöt er eftirsóttari vara en saltað kjöt, og stendur því nær þessu marki. Í öðru lagi stöndum vjer Íslendingar að því leyti betur að vígi gagnvart enska markaðinum en Ástralíubúar og Ameríkumenn, að við getum komið kjötinu nýju á enskan markað, ef vel gengi. Hjer er heldur ekki að ræða um neinar ágiskanir, gripnar úr lausu lofti. Haustið 1922 gerði S. Í. S. lítilsháttar tilraun með sendingu og sölu á kældu dilkakjöti til útlanda, en tilraunin hepnadist ekki allskostar, vegna ófullnægjandi kælingar og annarar meðferðar.

Þingið 1923 veitti stjórninni heimild til að styðja að áframhaldandi tilraunum S. Í. S. í þessa átt með fjárframlagi, ef halli yrði á þeim, og viðurkendi þar

með nauðsyn þessa máls. Síðastliðið haust gerði S. Í. S. aftur tilraun með sendingu á kældu kjöti til Bretlands; þessi tilraun var betur undirbúin og hepnadist yfirleitt vel. Það, sem unnist hefir við þessar tilraunir, er það fyrst og fremst, að nú er fullsannað, að hægt er að koma íslensku kjöti óskemdu á erlendan markað. að kjötið íslenska þykir sjerlega ljúffengt og að hægt er að selja það fyrir mjög gott verð. Talsverður kostnaður varð við þessa tilraunsendingu, en það má telja eðlilegt, þar sem þetta var aðeins tilraun. Þegar þetta mál var rætt á síðasta þingi, var gert ráð fyrir stærri tilraunum. Nielsen framkvæmdastjóri gerði tilraunir til að leigja kæliskip, en á því var ekki kostur, nema þá svo stóru, að ekki væri við okkar hæfi. Fjell svo þetta niður, og við það situr enn. En fjvn. Nd. var það ljóst af þeim ástæðum, sem jeg hefi drepíð á, að hjer var um stórmál að ræða fyrir annan aðalatvinnuveg landsins, svo að hún afrjeð að kynna sjer málið og greiða fyrir því eftir bestu getu. Henni var kunnugt um, að Nielsen hafði mikinn áhuga fyrir málinu. Nefndarmenn leituðu til hans og fengu hjá honum margar upplýsingar. Hann hafði látið gera uppdrátt af skipi af líkri stærð og „Goðafoss“. Það var að gerð frábrugðið venjulegum gufuskípum, var sem nokkurskonar fljótandi frystihús. Með því eru menn losaðir við þann erfiðleika, sem sýndist nær ókleifur, sem sje að byggja frystihús hvarvetna á landinu. Skipið er áætlað að taki 700 smálestir af kjöti og verð um 1400 þús. kr. danskar. Ennfremur átti nefndin kost á að kynna sjer uppdrætti, sem Guðbrandur Jónsson hefir útvegað frá Þýskalandi, einnig af kæliskipi. Þar sem

nefndin hafði ekki sjerþekkingu í þeim efnum, hefir hún aðeins athugað uppdrættina lauslega.

Eftir að hafa átt tal við báða þessa menn, svo og Guðmund Vilhjálmsson, sem hefir staðið fyrir sölnunni á kjötinu í Englandi, þóttist hún sjá af þeim upplýsingum, sem þeir gáfu henni, að þetta stórmál væri þannig vaxið, að ekki væri hyggilegt að hrapa um of að því, þótt nauðsynin væri mikil á því að koma því í kring sem fyrst. Nefndinni var ljóst, að ýmislegt þyrfti mjög að rannsaka um þetta mál. Þetta skip yrði mjög dýrt, og afleiðingin af því er sú, að það þarf að hafa stöðugt nóg að gera. Til að byrja með er ekki hægt að vænta þess, að við getum selt mjög mikið í einu á breskan markað, vegna þess, að það þarf tíma til að vinna kjötinu álit meðal þjóðarinnar. Okkur hefir t. d. verið tjáð það af þeim manni, sem best hefir kynt sjer þessa hluti, að það myndi varla þýða að senda heila skipsfarma í einu, til að byrja með.

Nú er á það að líta, að íslensku skipin, sem fyrir eru, hafa að sögn tæplega nóg að flytja. Að því leyti til sýndist nefndinni ekki blása neitt byrlega fyrir þessari hugmynd, nema ef komið gæti til mála að losa sig við eitt af þessum skipum, t. d. „Villemoes“. Þetta þarf að athuga og rannsaka. Einnig þarf að rannsaka, hvort sjávarútvegurinn gæti haft verulegt gagn af slíku frystiskipi, svo að báðir atvinnuvegirinnir, sjávarútvegurinn og landbúnaðurinn, gætu tekið höndum saman. Gæti það orðið til mikilla hagsbóta fyrir báða mál aðilja. Með þetta fyrir augum leggjum við til, að skipun nefndar verði á þann veg, sem í till. stendur. Er vitanlega ástæða fyrir hina fyrirhuguðu nefnd að rannsaka,

hvort ekki sje hyggilegra að fá ódýrara skip, og hvort til mála gæti komið að hafa að einhverju leyti annað skipulag en menn hafa hingað til hugsað sjer. Yfirleitt þarf þetta mál ítarlegrar rannsóknar við, sem nefndinni er ætluð. Að sjálfsögðu gerum við ráð fyrir, að sá maður, sem mest hefir kynt sjer þetta mál, Nielsen, verði í ráðum með nefndinni.

Jeg hefi nú í fáum orðum sýnt fram á, hvert nauðsynjamál þetta er fyrir landbúnaðinn. Það er nú svo komið, að þetta er að verða eitt af mestu velferðarmálum hans og þá um leið þjóðfjellsins. Þegar nefndin hefir lokið störfum sínum — og við vonum, að hún komist að heillavænlegri og heppilegri niðurstöðu — þá þyrftu sem flestir að taka höndum saman um að koma þessu máli áleiðis. Það færi líka vel á því, að óbilgirni Norðmanna í okkar garð yrði til þess að losa okkur að mestu við norska kjötmarkaðinn, og að losa okkur undan þeim áhrifum, sem þeir virðast ætla að fara að hafa á löggjöf okkar. Svo framarlega sem það tekst að vinna kjöti okkar álit á breskum markaði, þá virðast lítil takmörk vera fyrir því, hve mikið Ísland getur framleitt af kjöti. Hjer er um svo mikla sölumöguleika að ræða, að vart er hægt að gera sjer í hugarlund, hve mikil áhrif þetta getur haft fyrir íslenskan landbúnað.

Vona jeg, að hv. deild lofi þessu máli að ganga óhindruðu áfram. Sá kostnaður, sem af þessu kann að leiða, mun að sjálfsögðu verða greiddur úr ríkissjóði Vona jeg, að hæstv. stjórn, og þá einkum hæstv. atvrh. (MG), geri sitt til að greiða fyrir málinu.

Atvinnumálaráðherra (MG): Það er

ekki mikið starf, sem stjórninni er ætlað að gera hjer, enda mun hún með ánægju greiða fyrir málinu. Hv. frsm. (JS) tók það fram áðan, að nefndin ætlaðist til að ef kostnaður yrði einhver, þá skyldi hann greiddur úr ríkissjóði. Lít jeg þá svo á, að í samþykkt till. liggi heimild til að greiða væntanlegan kostnað. Jeg tel annars enga ástæðu til að bæta nokkru við hina ítarlegu ræðu hv. frsm. (JS), en skal aðeins taka það fram, að jeg tel mjög æskilegt, að þetta skip gæti orðið til afnota fyrir bæði sjávarútveginn og landbúnaðinn, því að með því verður þessum báðum aðiljum ljúfara að styrkja þetta fyrirtæki.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 21 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. til Ed.

Á 60. fundi í Ed., föstudaginn 2. maí, var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (453).

Á 61. fundi í Ed., laugardaginn 3. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðaskyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 62. fundi í Ed., mánudaginn 5. maí, var till. tekin til fyrrumr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 11 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Alþt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

Till. vísað til síðari umr. með 12 shlj. atkv.

Á 63. fundi í Ed., þriðjudaginn 6. maí, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. í e. hlj. og afgr. sem

ályktun Alþingis.

(Sjá A. 541).

15. Hressingarhæli og starfsstöð fyrir berklaveikt fólk.

Á 59. fundi í Ed., fimtudaginn 1. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um hressingarhæli og starfsstöð fyrir berklaveikt fólk (A. 494).

Á 60. fundi í Ed., föstudaginn 2. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðaskyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 61. fundi í Ed., laugardaginn 3. maí, var till. tekin til einnar umr.

Frsm. (Jónas Jónsson): Þessi till. er borin fram vegna þess, að landið hefir þegar tekið að sjer að styðja berklaveika sjúklinga í veikindum þeirra, og er kostnaður sá, sem ríkissjóður hefir af þessum stuðningi, nú um 300 þús. kr. árlega, og ekki fyrirsjáanlegt, að hann

minki í bráð. En þó að þessi styrkur sje veittur fólki í veikindum þess, þá er enn óleyst hið mikla vandamál, hvað hægt er að gera við fjölda þess fólks, sem búið er að verja þúsundum króna til þess að lækna, en þó hefir ekki náð þeirri heilsu, að verða fært um að vinna erfiða vinnu, og getur jafnvel í mörgum tilfellum hvergi fengið inni, hvorki í sveitum nje bæjum, vegna hræðslu almennings við smitunarhættu, þó að sú hræðsla kunni oft ef til vill að vera ástæðulaus. Getur þá farið svo, að sá bati, sem fólk þetta hefir fengið í berklahælum, verði að engu, vegna þess, að eðlilegt áframhald vantar. Að vísu er till. á þskj. 311, sem samþ. var áðan hjer í hv. deild. spor í rjetta átt, en jeg geri ekki ráð fyrir, að kvenfjelagið „Hringurinn“, þó að það starfi af miklu kappi framvegis sem hingað til, geti náð til nema tiltölulega lítils hluta þess fólks, sem þannig er ástatt fyrir og þarf að bjarga. Þess vegna verður hið opinbera að taka til sinna ráða og koma upp heimilum fyrir fólk þetta, þar sem landið og sýslufjelögin tækju höndum saman um þessi tvö atriði: að hjálpa fólkinu til þess að ná í algerðan bata, og um leið að gefa því tækifæri til þess að ljetta undir með kostnaðinn, með því að starfa eitthvað að ljettum verkum, eftir því sem heilsan leyfði.

Auk þess mundi fólk þetta þarna fá fast heimili og góða aðhjúkrun, sem það þarfnast mjög til þess að ná fullum bata.

Jeg vil leyfa mjer að nefna nokkra staði á landinu, sem fljótt á litið virðast vel til þess fallnir, að slík heimili sjeu reist þar. Á Austurlandi er Hallormsstaður mjög líklegur staður. Á Norðurlandi má t. d. nefna stað skamt frá

Reykjahólum í Skagafirði. Þar er mikið af heitu vatni og mjög frjósamt land, þar sem sennilega mætti reka stórt kúabú og auk þess garðrækt í stærri stíl. Mundu sjúklingarnir þar geta unnið töluvert að ljettu vinnu. Hjer á Suðurlandi er slíka staði víða að finna, t. d. hjer uppi í Mosfellssveit og á mörgum stöðum í Árnessýslu, í Ölfusinu, uppi í Hreppum, Biskupstungum, Laugardal og víðar, staðir, þar sem mörg aðalskilyrðin fara saman, þar sem nóg er af heitu vatni og sæmilega gott land til ræktunar.

Það má nú kanske segja, að ekki sjeu miklar líkur til þess, að slík hæli verði byggð í bráð, og því sje ekki tímabært að ræða þetta mál nú. En það skiftir miklu máli, að þegar að því kemur, að byggð verði slík heimili, þá sjeu staðirnir heppilega valdir, bæði með það fyrir augum, að reksturinn geti orðið sem ódýrastur, og svo að þessum hálfgerðu sjúklingum verði gerð æfin sem þægilegust á allan hátt.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 12 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. til Nd.

Á 62. fundi í Nd., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við eina umr. í Ed. (A. 494).

Á 63. fundi í Nd., mánudaginn 5. maí, var till. tekin til meðferðar hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin eir umr.

Á 66. fundi í Nd., þriðjudaginn 6. maí, var till. tekin til einnar umr. Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 13 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun Alþingis.

(Sjá A. 543).

16. Sundlaug í Reykjavík.

Á 63. fundi í Ed., þriðjudaginn 6. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um rannsókn á skilyrðum fyrir yfirbygða sundlaug í Reykjavík (A. 534).

Á sama fundi var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skamt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 11 shlj. atkv.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 64. fundi í Ed., s. d., var till. tekin til einnar umr.

Of skamt var liðið frá því er umr. var ákveðin. — Afbrigði leyfð og samþ. í e. hlj.

Frsm. (Jónas Jónsson): Það er rjett skilið hjá hæstv. forseta (HSteins), að till. þessi, sem mentmn. deildarinnar ber fram, sje orðuð eins og raun ber vitni um, af því, að ekki sje ætlunin, að ríkisstjórnin eyði neinu fje í framkvæmdir hennar. Munu vegamálastjóri og húsa-meistari ríkisins vart vera svo önnum

kafnir á næstunni, að þeim vinnist ekki tími til að athuga þetta mál og gera kostnaðaráætlanir.

Það mun vera talsverður áhugi fyrir þessu hjá íþróttamönnum hjer í bænum, og hafa leiðandi menn þeirra sagt mjer, að þeir hafi hugsað sjer að haga fjársöfnun til þessa fyrirtækis á líkan hátt og konur hafa hugsað sjer um landsspítalann. Það eru viss atriði í brjefi því, sem íþróttamenn hafa sent þinginu, sem ekki mun vera hægt að taka tillit til, þar á meðal tilmælin um að fá lóð í miðjum bænum. Hefir borgarstjórinn þegar hugsað sjer heppilegan stað í þessu skyni í útjaðri bæjarins, og býst jeg-við, að sá staður verði valinn. Fleiri atriði eru í brjefi íþróttamanna, sem ekki verður fallist á, en meginatriðið er þó á rjettum rökum byggt, og er það engum efa bundið, að rannsókn og síðar framkvæmd þessa máls yrði til mikils gagns fyrir íþróttalíf hjer í Rvík og jafnvel á öllu landinu.

Með því að jeg hefi áður talað um nauðsyn þessa máls, þá mun jeg nú ekki halda lengri ræðu að sinni, en vil aðeins óska þess, að till. verði samþykkt og skilyrðin sem fyrst athuguð.

Forsætisráðherra (JM): Það er ekki til þess ætlast, að þetta valdi neinum útgjöldum fyrir ríkissjóðinn, og er jeg því ekki að neinu leyti mótfallinn því, að málið verði athuguð.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 12 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. afgr. sem

ályktun efri deildar Alþingis.

(Sjá A. 544).

B.

Um framkvæmdir innanþings.

Landsbókasafnið.

Á 28. fundi í Ed., þriðjudaginn 25. mars, var útbýtt:

Till. til þál. um að rannsaka stjórnarhætti við landsbókasafnið (A. 216).

Á 29. fundi í Ed., miðvikudaginn 26. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 30. fundi í Ed., fimtudaginn 27. mars, var till. tekin til einnar umr. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 31. fundi í Ed., föstudaginn 28. mars, var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Þessi till. er sprottin upp af gróf frv. í þessari hv. deild. Mjer datt þá í hug, að deildin kynni að vilja athuga þetta mál frá öðru sjónarmiði. Þess vegna leyfi jeg mjer að fara þess á leit, að þessu máli verði skotið til mentamálanefndar. Vona jeg, að það þyki ekki ófyrirsynju, þótt málinu sje hreyft.

Eru nú liðin nálega fimm ár síðan eftirlitsnefnd landsbókasafnsins neitaði að taka nokkurn þátt í stjórn þess. Vil jeg með leyfi hæstv. forseta lesa brjef það, sem nefndin sendi landsstjórninni þ. 10. apríl árið 1919. Þetta brjef var þá lagt fyrir mentamálanefnd Nd. Er í því allfreklega að orði kveðið, en höfundar þess eru meðal þektustu manna við háskólann, þeir próf. Lárus H. Bjarnason, próf. Haraldur Nielsson og próf. Guðmundur Hannesson. Þykist jeg fullviss um, að dómur þeirra þyki nokkurs virði. Í brjefinu segir svo:

„Tvennskonar fyrirkomulag hefir nú verið reynt á stjórn landsbókasafnsins, fyrst nefndarstjórn og síðan eins manns stjórn, frá því er lögin nr. 56 1907 gengu í gildi. Vjer skulum engan dóm á það leggja, hvort stjórnarfyrirkomulagið er betra. En hitt vita allir, sem nokkuð þekkja safnið, að nýja fyrirkomulagið hefir eigi komið að viðunanlegu haldi.

Meðal annars hefir bókaeign safnsins tekið of litlum bótum. Er það að vísu nokkuð því að kenna, að fje til bóka-kaupa hefir verið numið um of við neglur. En hitt veldur og miklu, að handahóf virðist ráða of miklu um bókakaup-

in, enda vantar árum saman meira eða minna í ýms nýtileg verk. Er sýnilegt, að meira er lagt upp úr bókatölu en bókauali. Er þetta sennilega meðfram því að kenna, að landsbókavörður hefir eigi notað aðstoð nefndar þeirrar, er sett var honum til aðstoðar um kaup bóka og handrita. Samvinnan hefir eigi náð lengra en það, að nokkrum hundruðum króna hefir verið skift árlega — þó eigi síðustu árin — milli fjöggra nefndarmanna, og þeim eftir látið hverjum fyrir sig að ráða pöntunum fyrir það fje, sem í hlut hvers hefir komið, og að nefndarmönnum hefir verið send „Dansk Bogfortegnelse“, stundum gömul, svo sem nú, og þeim gefinn kostur á að merkja við þær bækur, sem þeir kynnu að kjósa.

Lítum vjer svo á, sem bæði 5. gr. Landsbókasafnslaganna og erindisbrjef landsbókavarðar nr. 53/1910 hafi ætlast til annarar samvinnu.

Þá viljum vjer og benda á það, að það úir og grúir á safninu af bókum, sem þar ættu eigi að vera, jafnmikið og kvartað er undan þrengslum þar. Fer nú að vísu að vonum, svo mikið sem safninu hefir gefist af bókum, að allmikið af bókunum er óeigulegt. En þær bækur ættu að víkja fyrir betri bókum.

Enn má geta þess, að spjaldskráin í útlánssalnum er eigi áreiðanleg, enda hefir hún eigi verið borin saman við bókaeignina.

Loks verður að geta þess, að betra skipulag og hirða mætti vera bæði á lestrar- og útlánssal.

Bæði þessa galla og aðra hjer ótalda teljum vjer að kenna megí og eigi landsbókaverði, og eigi síst drykkjuskap hans, sem að vísu virtist rjena um nokkurra vikna tíma eftir að nefndin hafði

talað við forsætisráðherra 21. janúar þ. á., en nú virðist sækja í sama horf og áður, enda ástriðan orðin svo gömul og mögnuð, að vonlaust má heita um nokkurn verulegan bata.

Eina áreiðanlega leiðin, safninu til viðreisnar, er að vorum dómi sú, að skifta um landsbókavörð. Ráðgjafarnefnd kemur að engu liði með núverandi landsbókaverði, enda óskum vjer, fulltrúar háskólans, eigi að eiga þar sæti, verði lengur liðið það ástand, sem verið hefir og er á stjórn safnsins. Bjarni adjunkt Sæmundsson, fulltrúi mentaskólans, hefir þegar gengið úr nefndinni, og þjóðskjalavörður, dr. Jón Þorkelsson, hefir lengi eigi sótt fundi.

Liggur sennilega eigi fjarri að geta þess til, að sömu ástæður liggi undir hjá öllum, þó að misjafnlega komi út.

Reykjavík, 10. apríl 1919.

Virðingarfylst

Lárus H. Bjarnason. Haraldur Níelsson.

Guðm. Hannesson.“

Svo mörg eru þessi orð. Þessi kæra var send stjórnarráðinu 1919. En eins og hæstv. forsrh. (JM) gat um fyrir stuttu hjer í deildinni, gerði hann ekkert sjálfur í þessu máli, en lagði það fyrir mentmn. Nd. ásamt svari landsbókavarðar. Virðist hún ekkert hafa gert í þessu máli, eða a. m. k. verður það ekki sjeð af þingtíðindunum.

Hefir alt málið verið í reiðileysi nú í mörg ár, þar til í vetur, að þáv. forsrh. (SE) sendi háskólaráðinu ítrekaða beiðni um að skipa 3 menn í eftirlitsnefnd. Neitaði háskólaráðið að verða við þessu. Það kemur ekki málinu við, hvort háskólaráðið gerði það rjettilega eða ranglega. En meðal þeirra manna, sem skrifuðu undir neitun háskólaráðsins í

vetur, eru, að jeg hygg, próf. Guðm. Magnússon, próf. Guðm. Hannesson og próf. Ólafur Lárusson. Lítur helst út fyrir, að samtök sjeu meðal háskólakennaranna um að koma hvergi nærri stjórn landsbókasafnsins á meðan svo stendur sem nú er. Nafn háskólans og hinar virðulegu stöður þessara manna eru full trygging fyrir því, að ekki hefði skyldustarfi verið neitað, ef ekki hefði verið ástæða til.

Ef till. verður samþykkt, vona jeg, að nefndinni gefist færi á að rannsaka alt þetta mál nánar, athuga svar landsbókavarðar og jafnvel hafa tal af háskólakennurunum. Einnig má vænta aðstoðar og upplýsinga frá hv. 1. landsk. (SE), sem einnig á sæti í mentmn.

Forsætisráðherra (JM): Eins og jeg hefi áður skýrt frá, kom þessi kæra til stjórnarinnar skömmu fyrir þingbyrjun 1919. Fjekk mentmn. Nd. bæði kærana og svar landsbókavarðar til athugunar, en sá ekki ástæðu til að gera neitt frekar í málinu.

Að sjálfsgöðu hefi jeg ekkert á móti því, að mentmn. Ed. fái þetta mál til athugunar. Tel jeg ekki þurfa þál. til þess. Býst jeg ekki við, að þörf gerist að ræða þetta meira á þessu stigi málsins.

Sigurður Eggerz: Jeg minnst ekki að hafa sjeð skjal það áður, er hv. 5. landsk. (JJ) las nú upp. Jeg hefi skýrt frá því áður hjer, að háskólinn vildi ekki setja menn í landsbókasafnsnefndina. Sú neitun háskólans var lögum gagnstæð, enda hefir háskólinn ekkert atkvæði um, hver skuli vera landsbókavörður. Annars mun mjer óhætt að skýra frá því hjer,

að landsbókavörður hefir nú um langan tíma ætlað að segja af sjer. Og hefir hann verið mjög ákveðinn í því, aðeins ekki haft ráð á að gera það án aukinna eftirlauna. Lítur hann svo á, að rjett sje, að yngri kraftar komi að safninu.

Jeg get tekið fram, að í minni stjórnartíð kom engin kæra fram gegn þessum embættismanni. Var því engin ástæða fyrir mig til rannsóknar á landsbókasafninu, einkum og sjer í lagi þar sem jeg auk þess vissi, að landsbókavörður sjálfur taldi rjett, að hann drægi sig til baka, aldurs vegna.

Annars er jeg ekkert á móti því, að mál þetta gangi til mentamálanefndar. En þar sem mjer skildist, að í orðum hv. 5. landsk. (JJ) lægi ásökun til fyrverandi stjórnar fyrir afskiptaleysi af málinu, vil jeg skjóta því fram, hvort ekki sje rjett, að jeg víki úr nefndinni, en aftur sje bætt öðrum manni í hana í minn stað.

Flm. (Jónas Jónsson): Jeg vil beina þeirri fyrirspurn til hæstv. forsrh. (JM), sem annars hefir tekið mjög vel í málið, hvort ekki mætti vænta þess, að hann greiði úr því á líkan hátt og nefndin 1919 fór fram á. Því að það skiftir vitanlega öllu máli hjer, hvort stjórnin vill sinna því eða ekki.

Þar sem hv. 1. landsk. (SE), sem þekkir núverandi landsbókavörð mjög vel, hefir lýst því yfir, að hann muni vilja fara úr embættinu, þá vil jeg einnig beina þeirri spurningu til hæstv forsrh. (JM), hvort hann muni ekki taka þá ósk mína til greina að skipa í embætti þetta dugandi mann, með það jafnframt fyrir augum, að það væri sparnaður fyrir ríkissjóð.

Forsætisráðherra (JM): Jeg vil aðeins taka það fram, að jeg er mjög fús til að vinna með nefndinni í þessu máli og á þann hátt, sem vænlegastur er til samkomulags. Vona jeg, að hv. flm. (JJ)

verði ánægður með þetta. (Flm. JJ: Já).

ATKVGR.
Tillgr. samþ. með 12 shlj. atkv.
Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

=====

C. Feld.

Mentaskólinn.

Á 6. fundi í Ed., þriðjudaginn 26. febr., og á 8. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um takmörkun á tölu nemenda í lærdómsdeild hins almenna mentaskóla (A. 42).

Á 2. fundi í Sp., miðvikudaginn 5. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernigræðaskyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 3. fundi í Sp., föstudaginn 4. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Það er orðið nokkuð langt síðan tillaga þessi kom fram, en annir þingsins munu hafa valdið því, að hún hefir ekki verið tekin til umræðu fyr en nú.

Eins og sjá má, er tilætlun mín sú, að ef tillagan nær samþykki hins háa Alþingis, þá verði framvegis færri nemendur í 3 efstu bekkjum mentaskólans en verið hafa nú síðustu árin. Mun jeg

færa rök fyrir því, hversvegna jeg tel breytingu þessa æskilega.

Eins og öllum er kunnugt, hefir skólinn til skamms tíma starfað með 6 bekkjum óskiftum. Ef gert er ráð fyrir, að 20 nemendur sjeu í hverjum bekk, þá geta með þessu móti verið alls um 120 nemendur í skólanum.

Nú hefir þetta breyst svo mjög hin síðari árin, að í stað 6 deilda eru komnar 14, og sýnist óhjákvæmilegt, að þær verði 15 innan skamms, ef sama aðsókn að skólanum heldur áfram.

Jeg tók það fram, að áður hefðu allir bekkir skólans verið óskiftir, en nú eru 3 neðstu bekkirnir tvískiftir, eða 6 deildir samtals, 4. og 5. bekkur þrískiftir, eða sömuleiðis 6 deildir, og svo 6. bekkur, sem enn starfar í tveim deildum, en draga mun að því, að honum verði einnig að skifta í 3 deildir, ef bekkir þeir, sem leiða til hans, verða framvegis svo fjölmennir sem þeir nú eru.

Í fyrra kom til mála, að skólinn leigði stofu úti í bæ fyrir eina deild, en það fórst fyrir vegna þess, að heppilegt húsrúm mun ekki hafa fengist.

Nú mætti gera ráð fyrir því, að frá okkar sjónarmiði, sem álitum skóla fremur til bóta, væri gleðilegt að sjá

skóla þennan stækka svo mjög. En slík-um vexti skólans fylgja talsverðir ann-
markar, og þá sjerstaklega kostnaðar-
auki fyrir ríkissjóð. Jeg vil leyfa mjer
að koma með nokkrar tölur, sem sýna,
hvað skóli þessi hefir kostað landið um
nokkurt skeið. Jeg ætla að byrja á árinu
1878. Þá var skólinn 6 bekkir og laun
fastra kennara 18 þús. kr., en 500 kr.
var varið til tímakenslu. Árið 1890 voru
föstu kennaralaunin tæp 20 þús. kr., og
þá gengu 1100 kr. til aukakenslu. Á
þessum 12 árum hafði kostnaðurinn við
skólann þannig aukist h. u. b. um 3 þús.
Árið 1902 er aðstaðan lítið breytt. Föstu
kennaralaunin eru þá 19200 kr., en 1050
kr. voru greiddar fyrir tímakenslu.
Þannig hafði kostnaðurinn svo að
segja staðið í stað frá því árið 1878, og
hjelst enn að mestu óbreyttur fram í
stríðsbyrjun. En árið 1916 voru launin
orðin samtals um 74 þús. krónur, og síð-
an hefir allur kostnaðurinn farið sí-
hækkandi. Samkvæmt landsreikningn-
um árið 1922 voru föst kennaralaun við
skólann um 100 þús. kr., og 15 þúsund-
um var þá varið til tímakenslu, og í fjár-
lagafrv. stjórnarinnar fyrir árið 1925
eru föst kennaralaun áætluð 79100 kr.,
en 18000 kr. er fyrirhugað að verja til
tímakenslu við skólann. Með öðrum orð-
um: Kostnaðurinn við skólahaldið hefir
vaxið svo, að til tímakenslunnar einnar
er áætlað að verja á næsta ári jafnmiklu
og öll föst kennaralaun við skólann námu
árlega frá 1878 og fram undir stríð.

Það er að vísu fullkomlega eðlilegt í
sjálfu sjer, að kostnaður við skólahald-
ið hlyti að aukast með dýrtíðinni, eins
og öll önnur útgjöld ríkissjóðs. En mikið
af kostnaðaraukanum liggur í því, að
skólinn hefir verið blásinn út eins og
Alpt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

harmoníkubelgur jafnóðum og aðsóknin
hefir aukist og án þess, að nokkuð hafi
verið reynt til þess, af hálfu þings eða
stjórnar, að taka föstum tókum á að-
streyminu. Eini maðurinn, sem nokkuð
hefir reynt að sporna við hinu sívaxandi
aðstreymi, er sjálfur rektor skólans.
Verður því ekki talin goðgá af mjer, sem
þingmanni, að taka í streng með sjálf-
um skólastjóranum, sem hefir starfað
mjög lengi við skólann og allir vita, að
ber hag hans mjög fyrir brjósti. Veit
jeg, að enginn efast um, að honum geng-
ur ekki annað til en umhyggja fyrir
skólanum og nemendum hans. Þeim, sem
vilja kynnast áliti rektors á þessu máli,
vil jeg vísa í ræður hans, þar sem hann
jafnvel þræbiður pílta að sækja ekki svo
fast að halda þessa braut, og bendir
þeim á hina miklu og margvíslegu örð-
ugleika, sem kunni að mæta þeim.

En þar sem skólinn nú samt sem áður
hefir vaxið svo mjög, er ekki að undra,
þó að kostnaður við hann hafi aukist að
mun. Það, sem athugavert er, er að
nemendum hans hefir fjölgað svo stór-
kostlega, að í stað þess, að áður voru
þar aðeins 6 deildir, eru þær nú orðnar
14, og sú 15. mun áður en langt um líður
bætast við, ef haldið verður áfram að
tvískifta neðri deildinni, en þrískifta
hinni efri.

Þá kemur það og þessu máli talsvert
við, að fjárveitinganefndir þingsins og
stjórnin hafa bætt við hverju föstu
kennaraembættinu við skólann á fætur
öðru, á ólöglegan hátt, eða án þess, að
þingið beint samþykki. Jeg hygg, að síð-
astliðið haust hafi 4 slík embætti verið
við skólann, þar sem kennurunum var
borgað eins og þeir væru fastir em-
bættismenn samkvæmt launalögunum

frá 1919. Og þá var enn einum kennara bætt við nú í haust sem leið, með sömu kjörum, manni, sem að vísu er mjög duglegur kennari, en þó er sá ljóður á þessum ráðstöfunum, að á þennan hátt eru ný embætti stofnuð, án heimildar Alþingis. Enda hefir þessi síðastnefndi kennari nú farið þess á leit við þingið, að embætti hans yrði ekki lagt niður, þar sem honum hefði skilist, að það yrði varanlegt. Það verður því ekki veftengt, að við skólann starfa nú 4 eða 5 kennarar, sem hafa laun fastakennara og önnur sömu embættiskjör, án þess að þingið hafi beint bætt við fastakennaralið skólans. Þetta sýnir best, hversu skólinn hefir vaxið, og altaf hefir verið hlaðið upp nýjum og nýjum embættum við hann, skilyrðislaust, eingöngu eftir því sem aðsóknin hefir aukist.

Sje gert ráð fyrir því, að með þessu fyrirkomulagi verði framvegis 60—70 nemendur í hverjum bekk lærdómsdeildarinnar, þá er ekki of mikið reiknað, að stúdentalan verði kring um 50 árlega alt hvað frá líður. Mun láta nærri, að þeir verði svo margir þegar á þessu vori, þegar utanskólanemendur bætast í hópinn, og getur viðkoman orðið enn meiri með þeim möguleikum, sem ríkið veitir mönnum nú til þessa náms. Til samanburðar skulum við athuga, hversu margir stúdentar útskrifast hjá Dönum árlega. Það er sú þjóð, sem við höfum mest saman við að selda og höfum mest lært af. Stúdentaframleiðsla Dana síðustu árin verður þá sem hjer segir: Árið 1916: 868, 1917: 1013, 1918: 996, 1919: 1057, 1920: 1008, 1921: 1028, 1922: 1046.

Nú eru Danir 30 sinnum fjölmennari en við Íslendingar. Ef við margföldum þessa áætluðu stúdentatölu okkar með

30, þá fáum við 1500, eða hlutfallslega um þriðjungi meiri stúdentaframleiðslu hjá okkur en hjá sambandsþjóð okkar, sem þó er, eins og allir vita, mjög mikil menningarþjóð. Líka er aðgætandi, að þessi ár, sem jeg tók til dæmis um stúdentaþjóða Dana, óx stúdentalan þar mjög, vegna þess, að það voru sannkölluð veltiár fyrir þjóðina. Þriðja stríðsárið, 1916, sáum við, að viðkoman hjá þeim var 868, og fer þá að láta nærri, að viðkoman hjá okkur verði um helmingi meiri hlutfallslega en hjá Dönum fyrir stríð og í byrjun stríðsins.

Jeg þykist nú hafa leitt rök að þessu tvennu: Kostnaður við skóla þennan hefir aukist gífurlega hin síðustu árin, og stúdentaframleiðsla okkar er tiltölulega mjög mikil, borið saman við aðra, óvenjuvel mentaða þjóð, sem þar að auki hefir mun betri skilyrði til þess að fjölga stúdentum sínum. Ef teknar eru tvær höfuðorsakir þess, að menn taka stúdentspróf: að þeir ætla sjer að verða embættismenn, eða hitt, að þeir vilja helga sig vísindastarfsemi, þá blandast engum hugur um, að Danir geta tekið við tiltölulega fleiri stúdentum en við, í þessu skyni. Þeir hafa betri efni á að halda marga embættismenn, og sjerstaklega er þeim miklu hægara að styrkja allskonar vísindastarfsemi. Veldur því stærð og efnahagur þjóðarinnar. Og ef við komum að hinum, sem taka stúdentspróf, ekki til þess að verða embættismenn, og ekki heldur til að leggja sjerstaklega stund á vísindastarfsemi, heldur til hins, að fá almenna mentun, til þess að verða betur færir um að taka þátt í lífsbaráttunni sem sjálfstæðir atvinnurekendur, þá er aðsaða Dana einnig betri að þessu leyti en okkar.

Margir þeir, sem eiga von á að erfa fje, eða hafa að öðru leyti efni á því, vilja gjarnan fá háskólamentun, en lifa síðan á eignum sínum eða sem sjálfstæðir atvinnurekendur. Slíkir menn eru afar fáir hjer, borið saman við önnur lönd. Hjer eru það hreinar undantekningar, ef menn hafa efni á dýru 12 ára námi, aðeins til að auka þekkingu sína, en ekki beinlínis til þess að búa sig undir ákveðið lífsstarf.

Þá má ekki gleyma einum megin-ágalla á allri „akademiskri“ mentun hjer hjá okkur.

Ef við berum t. d. enska skóla, sem leggja engu síður kapp á að veita mönnum líkamlegt en andlegt uppeldi, saman við íslenska eða danska skóla, þá er þar ólíku saman að jafna. Eins og kunnugt er, eru háskólagengnir menn í Englandi að sama skapi betur færir um alt líkamlegt erfiði sem þeir standa öðrum framar að andlegu atgerfi. Jeg bendi á þetta vegna þess, að ein ástæðan fyrir því, að jeg tel ekki æskilegt, að háskólagengnum mönnum fjölgi hjer úr hófi fram, er sú, að hvorki mentaskólinn nje háskólinn veita þeim mönnum heppilegt uppeldi, sem vilja brjóta sjer braut sem sjálfstæðir atvinnurekendur, og allra síst að því er snertir íþróttahliðina.

Þá vil jeg víkja að því, hversvegna mentaskólinn hefir stækkað með þeim fádæmum, sem jeg hefi sýnt. Til þess hafa einkum verið taldar tvær ástæður. Önnur er sú, að mentaþorsti Íslendinga sje óvenjumikill, en hin, að skólinn sje of ljettur. Jeg skal hvorugu neita, og síst hinu fyrra. Það er síður en svo, að hin alkunna mentunarlöngun Íslendinga sje lastverð, heldur er hún einmitt eitt

hið dýrmætasta í fari þjóðarinnar; en það er nú samt svo um mentaþrána, eins og marga aðra góða hluti, að þá má misnota.

Hitt má fremur deila um, hvort skólinn sje of ljettur fyrir nemendurna. Er varla hægt að neita því, að einkum muni neðri deildin vera fulljett viðfangs, sem sjá má af því, að straumurinn gengur óslitinn úr efstu bekkjum barnaskólans í Reykjavík upp í 1. bekk mentaskólans. Að vísu er barnaskólinn víst fremur batnandi, en mun þó varla vera neitt sjerstakt afbragð í sinni röð.

Má þá segja, að mentaskólinn sje að miklu leyti framhaldsskóli fyrir börn úr barnaskólanum í Reykjavík, en síðan gangi straumurinn óslitinn upp í háskólann.

Sumir þeirra, sem telja skólann of ljettan og segja, að af því stafi fjölgunin að miklu leyti, vilja láta fækka nemendum hans með því að þyngja skólann til muna, t. d. á þann hátt að bæta við strax í 1. bekk kenslu í einu eða tveimur þungum tungumálum. Jeg held, að þetta sje næsta varhugaverð leið, að bæta við nýjum námsgreinum til þess eins að fella nemendur á þeim. Það sýnist vera skynsamlegra að velja hæfustu nemendurna úr, og kenna þeim það, sem þeim má að gagni verða, heldur en að nota þær námsgreinir, sem duglegustu nemendurnir kæra sig lítið um að læra, til að fella liðljettingana. En það kann vel að vera, að einmitt vegna þess, hvað skólinn er ljettur, fáir hann nú einkum viðbót sína hjeðan úr Reykjavík, og er það heldur ekki nema eðlilegt. Í Reykjavík býr nú um $1\frac{1}{5}$ hluti allra landsmanna, og er aðstaða foreldra, sem annars hafa dálítill efni, sjerlega góð, að

láta börn sín ganga beint úr barnaskólanum upp í mentaskólann, og það þá því fremur sem þau komast þessa leið fyrirhafnarlítið. Reykvíkingar eiga því tiltölulega hægt með að gera syni sína og dætur að háskólagengnu fólki, embættismönnum, jafnvel vísindaiðkurum, án þess að hæfileikarnir sjeu sjerstaklega góðir. En að sama skapi hefir orðið erfiðara fyrir fólk utan af landi að sækja mentaskólann, því dýrtið hefir aukist fram úr hófi í Reykjavík, og nú á síðari tímum hefir landið gert minna til þess að styrkja námsmenn við skólann en það gerði áður. Árið 1878 var t. d. varið 8000 kr. úr landssjóði til þess að styrkja nemendur í latínuskólanum. Og það var mikið fje á þeim tíma, þegar alt var mikið ódýrara en nú er, enda var dugandi mönnum þá mikið hægra að komast í gegnum skólann, þótt fátækir væru, því þeir gátu kostað sig að mestu leyti af námsstyrknum og sumarvinnu sinni. Og landið gat þá veitt svona mikið fje til styrktar nemendum, því skólahaldið var að öðru leyti ekki nándar nærri eins dýrt og nú er.

Ein ástæðan til þess, að mentaskólinn hefir vaxið svo gífurlega, er sú, að Reykjavík vantar almennan skóla, sem væri fyrir Reykjavík eins og t. d. Eiðaskólinn er fyrir Austurland. Sökum þess, að Reykjavík hefir vantað slíkan skóla, hafa Reykvíkingar notað gagnfræðadeild mentaskólans sem almennan skóla, eins og eðlilegt er, því að þar hafa þeir notið ókeypis kenslu. Síðan hafa nemendur haldið áfram stig af stigi eftir mentabrautinni. Og það er að nokkru leyti eðlilegt, að þegar ungur maður hefir fengið gagnfræðamentun hjer í skólanum og sjer straum skólasystkina halda áfram upp í lærdóms-

deildina, að hann þá freistist til þess að halda áfram líka, þótt hann hafi upphaflega aðeins ætlað sjer að fá gagnfræðamentun. Og svo þegar stúdentsprófi er náð, þá finst honum rjett að ganga á háskólann, þar sem kensla er einnig ókeypis og þó örlítill styrkur. Háskólinn hefir líka vaxið svo mikið nú síðustu árin, að gætnir prófessorar álíta, að ekki þyrfti nema helming af þeim fjölda stúdenta, sem háskólann sækja, til þess að fullnægja embættapörfinni. Þetta nær þó ekki til læknanna, því að þeir virðast ekki vera of margir, en það stafar líka nokkuð af því, að læknar hafa flust til útlanda og starfa þar, en mjer finst við ekki hafa efni á því að verja miklu fje til þess að ala upp embættismenn handa öðrum þjóðum, auk þess sem við missum oft þannig efnilega menn úr landi.

Jeg veit, að mjer muni verða svar að því af mörgum, að stækkun mentaskóla og háskóla sje til bóta bæði fyrir landið í heild sinni og sömuleiðis fyrir einstaklingana. Jeg neita því ekki, að stækkunin hefir ýmsa kosti, en hún hefir líka ýmsa ókosti. Fyrir landið hefir hún t. d. mikinn kostnað í för með sjer. Kostnaðurinn við mentaskólann hefir vaxið úr 20000 kr. upp í 120000 kr. síðan árið 1880.

Þá kem jeg að því, hvort það muni vera ágóði fyrir mennina sjálfa, sem í skólann ganga. Því er ekki að neita, að það er ágóði fyrir þá að því leyti, að aukin þekking er alt af mikils virði, en langri skólagöngu fylgja líka oft ýmsir annmarkar.

Í greinargerð tillögunnar er gert ráð fyrir því, að embættum muni fækka á næstunni. Og jeg held, að svo hljóti að verða, því að það virðast allir vera sam-

mála um. Það hefir meira að segja verið kosningaprógram hjá einum þingmanni að leggja niður heila deild við háskólann, þótt ekki hafi borið mikið á, að reynt væri að framkvæma það ennþá. Og hvað sem því annars líður, þá held jeg, að bæði þing og kjósendur ættu að vera sammála um það, að fækka megi embættismönnum, nema læknum. Ástæðan er ekki sú, að embættismenn sjeu í sjálfu sjer of margir, heldur of margir í hlutfalli við fjárhag landsins.

Látum vera, að embættum fækki. En má þá ef til vill fjölga vísindamönnum? Jeg býst ekki við því. Það er ekki sökum þess, að við höfum ekki nóg af hæfileikamönnum. Það er ómögulegt fyrir smáa og fátæka þjóð að hafa eins blómlegt vísindalíf eins og stórar og ríkar þjóðir.

Hlutverk mentaskólans og háskólans verður því aðallega að búa hæfilega marga menn undir embætti, og fáeina menn undir sjálfstæðar rannsóknir.

Þá er eftir að athuga hitt, hvort það muni vera ávinningur fyrir landið, að margir stúdentar eða háskólagengnir menn taki sjer aðrar stöður. Jeg skal þá fyrst geta þess, að jeg álít, að mentaskólinn, eins og hann er nú, sje ekki heppileg stofnun fyrir sjómenn eða bændur eða atvinnurekendur. Aðalástæðan til þess er sú, að skólinn hefir ávalt staðið að baki slíkum skólum erlendis, að því er líkamlega mentun snertir, og þessvegna hafa stúdentar alment ekki þann líkamlega þrótt og fjör, sem þarf til þess að stunda erfiðisvinnu, eða það fjör, sem þarf til þess að ryðja sjer braut í samkefni atvinnulífsins. Það er því ekki æskilegt, að mikið verði af stúdentum í slíkum stöðum. En það gæti orðið æskilegt, ef breyting

yrði á skólanum, þannig, að meiri áhersla væri lögð á líkamsmentun og ýms hagnýt fræði en nú er. Hinsvegar er hætt við því, ef mjög mikil stúdentaframleiðsla verður, að hjer myndist, eins og sumstaðar á sjer stað í öðrum löndum, langskólagenginn öreigalýður, menn, sem hafa sömu þekkingu og embættismennirnir og að ýmsu leyti sömu þekkingu og vísindamennirnir, en fá ekki neina atvinnu, sem þeir geta felt sig við eða samsvarar mentun þeirra, og lenda því oft á refilstigum og enda í vesaldómi. Máli mínu til sönnunar, hvað leitt getur af þesskonar ósamræmi í uppeldinu, vil jeg nefna dæmi hjer úr bænnum. Sæmilega greindur maður, prestssonur úr sveit, hafði gengið mentabrautina og náð háskólaprófi. En hann fjekk enga atvinnu, sem hann gat felt sig við, en átti konu og börn, sem hann varð að sjá fyrir. Að síðustu var aðeins um tvent að velja fyrir hann, annaðhvort að segja sig til sveitar, eða fara að vinna erfiðisvinnu. Hann valdi rjettu leiðina og rjeð sig í vinnu við hafnargerðina hjer í Reykjavík. En hvað skeði? Almenningsálitið snjerist á móti þessum manni og vinir hans og gamlir fjelagar, þeir menn, sem hann helst vildi leggja lag sitt við, snjerust mest á móti honum. Og það varð til þess, að hann hætti við þessa vinnu eftir stuttan tíma og tók í staðinn andlega vinnu, sem hann hataði og sem var honum til skapraunar og minkunar.

Jeg vil því spyrja: Er það heppilegt að eyða stórfje til þess að gera menn of „lærða“ til þess að vinna líkamlega vinnu, og mäske of lata eða of veiklaða? Jeg held ekki. Jeg held, að það sje enginn velgerningur við unga menn. Og þar til búið er að breyta mentaskólanum í

það horf, að hann sje heppilegur fyrir þá menn, sem vilja brjóta sjer braut sem atvinnurekendur, er síst til bóta að hleypa fleirum í gegn um hann en þarf til þess að verða embættismenn og vísindamenn. En það, sem vantar hjer í Reykjavík, er góður, almennur skóli, þar sem unga kynslóðin geti svalað fróðleiksfýsn sinni, án þess að freistat til langrar skólagöngu. En um það, hvernig hægst sje úr því að bæta, mun jeg tala síðast í ræðu minni.

Fyrir utan það, hvað skólinn er dýr fyrir landið og hið vafasama gagn, sem mörgum verður að skólagöngunni, kemur svo hitt, að nú bætast skólanum að miklu leyti nemendur með öfugu úrvali, því eins og jeg áður hefi leitt rök að, fækkar stöðugt gáfuðu og duglegu sveitapiltunum, sem sótt geta mentaskólann, sökum þess, að skólavistin hjer í Reykjavík verður æ dýrari og dýrari, en styrkurinn minni. Og um ýmsa af þeim fátæku mönnum utan af landi, sem sækja þennan skóla, hefi jeg hugsað sem svo: Ætli þessir menn hljóti ekki að svelta? Hvernig fara þessir menn að því að lifa, þegar þeir fá engan styrk frá foreldrum sínum eða öðrum vandamönnum, þó að þeir vinni fyrir nokkur hundruð krónum og fái örlítinn styrk? Jeg held að minsta kosti, að dýrtíðin og fjárhagserfiðleikarnir hljóti að hafa lamandi áhrif á þessa fátæku aðkomumenn og minka starfshól þeirra og starfslöngun.

En Reykjavík fær alveg sjerstaka aðstöðu í þessu sambandi. Aðgangur að mentaskólanum er orðinn landfræðilegt og fjárhagslegt atriði, þ. e.: að vera fæddur í Reykjavík, eða þá að eiga efnáða foreldra. Fólk í Reykjavík á tiltölulega mjög auðvelt með að láta börn sín

ganga mentavegin, enda verða þeir æ fleiri og fleiri, sem nota sjer það. En af þessu leiðir, að það verða oft hæfileikalitlir liðljettingar úr Reykjavík, sem sökum sjerstakrar aðstöðu ganga gegnum mentaskólann og háskólann og fylla síðan embætti ríkisins og gegna vísindastarfsemi þjóðarinnar, en fátækir, bráðgáfaðir menn, sem eiga heima úti á landi, verða að fara á mis við þessa skólamentun.

Þá kem jeg að því, hvað þurfi að gera til þess að bæta úr þessu ástandi. Það þarf að þyngja og þrengja mentaskólann, svo að aðeins dugandi og gáfaðir menn geti komist í gegnum hann. Jeg viðurkenni auðvitað, að til hafa verið menn, sem hafa verið bekkjarlallar í skóla, en hafa þó reynst afbragðsmenn, eins og t. d. Niels Finsen o. fl. En reynslan hefir þó yfirleitt orðið sú, þegar slept er fáum undantekningum, að það hefir orðið efri hlutinn úr hverjum bekk, sem á hverjum tíma hafa haft mest áhrif með starfi sínu. Jeg segi ekki, að allra efstu mennirnir sjeu alt af bestir, en efri helmingur hvers bekkjar, eða mäske öllu heldur efsti þriðjungur hvers bekkjar, hefir reynst vera úrvalið, jafnt þegar út í lífið er komið. Jeg álit því, að þessi leið, sem jeg hefi bent á, sje hættulaus. Ef vjer gefum á hverju ári 25 bestu prófmönnunum í hverjum af efri bekkjum mentaskólans tækifæri til þess að verða embættismenn eða vísindamenn, þá fáum vjer í þær stöður þá mennina, sem mest er varið í, til andlegra starfa.

Jeg get hugsað mjer, að hjer sjeu til þeir menn, sem þyki óviðfeldið að velja þannig úr með prófi. En þetta er þó það, sem í raun og veru er alt af gert. Ef atvinnurekendur, sem þurfa á mönnum að

halda til einhvers starfa, fá umsóknir frá fleirum en þeir þurfa, þá velja þeir úr þá bestu. Og ef veita á prófessorsembætti við háskóla, þá eru umsækjendur látnir keppa um það, og sá besti valinn. Það er líka mjög algengt erlendis, að samkepnispróf sjeu látnir fara fram. Í Frakklandi vissi jeg t. d. til þess, að það voru einu sinni prófaðir 200 menn í ensku, til þess að velja úr 13 menn. sem þurfti til að kenna ensku við mentaskóla ríkisins og háskóla. Þeir bestu voru auðvitað valdir úr, en hinir, tæpir 200, fjellu. og það var ekkert verið að hugsa um þá.

Jeg þykist nú hafa leitt rök að því, að þótt um 50 stúdentar útskrifuðust á ári. þá muni ekki vera nema 25 af þeim, sem ríkið hefir ásæðu til að sækjast eftir, bæði sökum þess, að það hefir ekki þörf fyrir fleiri til þess að gegna embættum og vísindastörfum, og líka sökum þess, að ef valið yrði úr á þann hátt, sem jeg hefi bent á, þá yrðu það bestu mennirnir, sem kæmust gegn um skólann. Hinir geta verið dugandi menn til margra hluta, þótt þeir eigi ekki erindi í þjónustu landsins. en jeg hygg þó, að ríkis geti komist af án þeirra.

En hvað því viðvíkur, að hafa mentaskólann fyrir almennan skóla fyrir Reykvíkinga, þá skal jeg taka það fram, að mjer finst það óhennpilegt að lokka svo marga inn á langskólabrautina. án þess að gefa þeim möguleika til síðar að nota þekkingu sína sjer til lífsupheldis. Jafnhliða því, að mentaskólinn verður þyngdur, þarf Reykjavík að fá sinn hjeradsskóla, þ. e. almennan skóla. eins og flest sveitahjeruð vilja nú fá. Í því sambandi hefir mjer dottið í hug að mætti hafa 2 skóla í mentaskólahúsinu. Ýmsir kunnir sparnaðarmenn hjer

í þinginu skuldbundu sig í fyrra að vera því fylgjandi, að heimavistarhús yrði reist við mentaskólann, en það yrði án efa til þess, að auka stúdentaframleiðsluna enn meir en orðið er. En af því jeg býst ekki við, að ráðist yrði í að byggja stórhýsi handa skóla hjer í Reykjavík nú, þá hefir mjer dottið í hug, að nota mætti húsrúm skólans að nokkru leyti fyrir hjeradsskóla handa Reykjavík, þegar búið væri að minka sjálfan mentaskólann, svo að nemendur þar væru ekki nema 20—25 í hverjum bekk. Þá er orðinn laus helmingur af því húsrúmi, sem nú er notað til kenslu. Þetta húsrúm, sem þannig losnar, mætti þá nota fyrir almennan skóla handa Reykvíkingum, og jeg hygg, að mætti koma þannig fyrir 6 bekkjum af venjulegum dagskóla. En auk þess mætti, með ódýrri breytingu á mentaskólahúsinu, búa það þannig út, að hægt væri að kenna í öllum bekkjunum síðari hluta dags. Það væri ekki annað en að setja „línóleum“ á gólfen og loftræstingu með rafmagni í öll skólaherbergi og ganga. Þá væri hægt að halda skólanum hreinum á mjög auðveldan hátt, og það mundi verða betri loftræsting með þessu móti, þótt kent væri í skólanum allan daginn, heldur en nú er, þó aðeins sje kent í honum fyrrihluta dagsins, með engri loftræstingu, nema gegnum opnanlega glugga. Jeg hefi bent á þetta sökum þess, að jeg veit, að það er mjög erfitt og dýrt að fá húsrúm fyrir stóran skóla. en þarna fengist það á mjög auðveldan hátt. Og mjer finst þingið ætti að stuðla að þessari breytingu, til þess að fleiri verði ekki lokkaðir inn á langskólabrautina en ástæða er til að ætla, að muni hafa atvinnu af því, þar til þá að landið hefir mentaskóla, sem

gerir nemendur sína jafnhæfa til að taka þátt í framleiðslustarfseminni eins og að vera launaðir starfsmenn landsins.

Menn munu máské svara mjer því, að það sje gott, að bent sje á ódýrt húsnæði, en segja, að dýrt verði samt sem áður að fá næga kenslukrafta handa slíkum skóla. Jeg vil í því sambandi benda á það, að það mundi vera hægt að fá tiltölulega ódýra en samt góða kenslukrafta, með því að nota nær eingöngu tímakennara við skólann. Hjer í þessum bæ eru margir langskólagengnir menn, sem einskis óska fremur en að fá tekjuauka með tíma-kenslu. Jeg hugsu, að hjer í bænum muni vera a. m. k. hundrað slíkir menn, sem hægt væri að fá til þess að kenna við slíkan skóla fyrir tímakaup. Einn stafsmaður ríkisins vinnur nú að kenslu við mentaskólann fyrir 3 krónur um tímann, og jeg veit, að það mætti fá marga til að kenna fyrir það kaup, svo ekki þyrfti að stofna föst embætti við skólann nema til forstöðunnar. Og tíma-kensla er svo ódýr, að ef lagt væri 100 kr. skólagjald á hvern nemanda, þá mætti langdrægt komast af með það. Það mætti því halda mjög stóran almenndan skóla fyrir Reykjavík, án þess að byggja þyrfti hús eða stofna nokkur ný embætti. Annars ætti Reykjavík auðvitað að kosta slíkan skóla eftir sömu reglum og önnur hjeruð kosta sína hjeraðsskóla. Það er ekki nema eðlilegt, að Reykjavík verði sjálf að sjá að talsvert miklu leyti fyrir almenntur mentun sinna ungu borgara. En af bendingum þeim, er jeg hefi gefið, geta menn sjeð, að það þurfa ekki að verða neinar drápsklyfjar fyrir Reykjavík að hafa sinn hjeraðsskóla, þó að

líkindum yrðu þar 250—300 nemendur árlega. Slíkum skóla mætti koma svo fyrir, að hann gerði fult gagn án þess að þyngja ríkinu, bæjarfjelaginu eða nemendum, svo nokkru næmi.

Jeg vil ekki ljúka máli mínu án þess að minnst hjer á aðra tillögu, sem að vísu liggur ekki til umræðu á þessu þingi, en var áður rædd hjer í fyrra, nefnilega krafa Norðlendinga og Austfirðinga um sjerstakan mentaskóla. Jeg var og er því máli fylgjandi. Við fljóta athugun gæti sú stefna álitist að vera í mótsögn við samfærslu mentaskólans í Reykjavík, en svo er ekki. Jeg hefi leitt rök að því, að ekki sje æskilegt að uppala of marga stúdenta. En það skiftir mjög miklu máli fyrir þjóðina, að í þennan fámenna hóp veljist einmitt þeir unglingar hvaðanæfa að af landinu, sem mesta hæfileika hafa í þá átt. Flestum háttvirtum þingmönnum mun það kunnugt, að þó að skólinn á Akureyri sje ekki nema þriggja deilda skóli, er þó kent þar í fimm deildum, 2. og 3. bekkur hafa verið tvískiftir. Það sama hefir átt sjer stað á Akureyri og hjer, að aukin aðsókn hefir leitt hlutfallslega til aukins kostnaðar. Enda er samband milli skólanna, þannig, að sömu orsakir liggja til vaxandi aðsóknar að báðum. Jeg hefi hugsað mjer, að fækka megi 14 bekkjum mentaskólans, sem ríkið kostar, niður í 6—8. Væri að því verulegur sparnaður. Mætti með því fækka kennurum með föstum launum við skólann, en aftur á móti yrði almenna skólanum fyrir Reykjavík haldið uppi með kenslugjöldum og framlagi úr bæjarsjóði. Á Akureyri eru nú 5 bekkir, og yrðu það áfram, aðeins í áframhaldandi röð. Akureyrarskólinn yrði þá 5 ára skóli, sem leiddi til stúdentsprófs

fyrir þá nemendur, sem óskuðu þess. Í Noregi eru þó nokkrir 4 ára mentaskólar, þar sem námstíminn er 10 mánuðir á ári, 40 mánuðir alls. Það er jafnlangur námstími eins og gæti verið á Akureyri með 8 mánuðum í 5 ár. Þessir 4 ára skólar í Noregi eru oftast nær í sveitum eða smáþorpum. Nýlega var einn slíkur skóli reistur í Þrándheimi, og byrjaði með 40 nemendum. Þessir norsku skólar eru fyrir þá fátæku og gáfuðu sveitamenn, sem verða að kljúfa kostnaðinn sjálfir, sem byrja seint að læra og brjótast áfram á stuttum tíma, og geta þess vegna ekki tekið þátt í kappleiknum með þeim, sem byrja slíkt nám 12—13 ára. Fyrir bæjarmenn og efn aðri manna syni úr sveit, sem byrja nám barnungir, eru í Noregi 6 ára mentaskólar, eins og hjer hefir tíðkast. En ef breyting verður gerð á Akureyri vegna efnalífilla gáfumanna, sem vinna fyrir sjer sjálfir, yrði skólinn þar bundinn við 5 ár og þungt inntökupróf.

Jeg vona, að háttvirtir þingmenn vilji líta á þessi rök fyrir því að breyta Akureyrarskólanum í þessa átt, úr því hægt er að gera það án kostnaðar fyrir ríkissjóð. Þetta er nauðsynlegt vegna þess, að fátækir námsmenn úr sveitum hafa verri aðstöðu nú en áður, eftir þá breytingu, sem gerð var á mentaskólanum, þegar grískan var feld niður og latína minkuð. Mun nú hjerumbil loku fyrir það skotið, að gáfaðir og efnilegir menn, eins og hv. þm. Ak. (BL) mun hafa talið sig, þegar hann var ungur maður, geti klofið kostnað gegnum skólann.

Að lokum vil jeg benda á, að ekkert ósamræmi er í því að takmarka stúdentaframleiðslu í Reykjavík, og láta

Alpt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

sjer þó detta í hug að útskrifa 10—12 árlega á Akureyri. Þjóðinni er lífsnauðsyn, að embættismenn hennar og vísindamenn sjeu valdir úr allri þjóðinni. Hingað til hafa álitlegustu mennirnir vaxið upp í sveitunum. En dýrtíðin og aldurstakmark Reykjavíkurskólans er nær því að verða að útilokandi hindrun fyrir þessa menn. Eina úrræðið til að þjóðin geti notið starfskrafta þessara manna, er að breyta Akureyrarskólanum í svipað horf og Norðmenn hafa valið fyrir sína fátæku efnismenn. Að sama skapi má þá takmarka töluna í Reykjavík, eftir þörf þjóðarinnar.

Jeg geri ennfremur ráð fyrir því, að skólinn á Akureyri gæti vaxið þannig upp, að fult svo mikið tillit yrði tekið til þess, að þeir, sem gengju gegnum skólann, hefðu fengið einskonar „super“-gagnfræðamentun, þ. e. a. s., að kenslunni væri þannig fyrir komið, eins og á sjer stað í Englandi, að miklar íþróttir og verklegt nám yrðu samhliða bóknáminu. Eru miklu betri skilyrði norðanlands fyrir vetraríþróttir, t. d. skíða- og skautuferðir, róðra, siglingar og ýmsar aðrar útiþróttir, heldur en í Reykjavík, sem er snjólaus, íslaus og með mjög óstöðuga vetrarveðráttu.

Í þessu máli eru þrjú atriði, sem vaka fyrir mjer sjerstaklega: Að fá lítinn en erfiðan mentaskóla fyrir þá, sem byrja nám seint. Að gefa mönnum tækifæri til að fá sjer langskólamentun, án þess að verða miður hæfir til líkamlegrar áreynslu. Í þriðja lagi að skapa hinum gamla Reykjavíkurskóla keppinaut. Jeg hygg, að þeir, sem eru andvígir „monopol“ í verslun, muni taka þeirri röksemd vel, þeir muni fallast á, að það myndi verða til stórbóta

fyrir skólann í Reykjavík að fá keppinaut, sem hann gæti mælt krafta sína við.

Þá vil jeg að síðustu draga saman röksemdir mínar. Fyrst, að af aukinni aðsókn að mentaskólanum hefir kenslukostnaður margfaldast, eða er nú 100—120 þús. kr., í stað þess, að áður fór hann ekki yfir 20 þús. kr. Eru þetta óþarflega mikil útgjöld.

Skólinn í Reykjavík, sem aðallega má miðast við þörf á embættismannaefnum, er of stór, og þeir af lærisveinum hans, sem ekki komast að þeim störfum, hafa tiltölulega lítil not af skóla-verunni og jafnvel skaða, ef þeir eru af náminu orðnir miður færir til erfiðrar vinnu. Og aðstaða þeirra er því erfiðari af því, að hjer ríkir yfirleitt sú skoðun, að líkamleg vinna sje alls ekki samboðin langskólagengnum mönnum. Síðan yrði gerð ráðstöfun til að sjá unglingum hjer í bænum fyrir almennri mentun. Gæti sá skóli verið í mentaskólahúsinu, meðan við höfum ekki efni á að byggja sjerstakt hús þeirra vegna. Með því að nota mestmegnis tímakenslu, gæti skólinn verið ódýr í rekstri. Hjer í bæ er fjöldi manna, sem myndu fúsir til slíkrar tímakenslu. Breyting á Akureyrarskóla þarf ekki að kosta landið neitt. Óráðna gátan er aðeins sú, hvort þjóðfjelagið vill hjálpa til að breyta skólanum þannig, að hafa þar 5 hliðstæða bekk, þungt inntökupróf, og miða fyrirkomulagið til hagræðis fyrir þá menn, sem byrja seint á námi og keppa eftir embætti eða vísindum, eða verða atvinnurekendur í þjóðfjelinu. Þessi skóli myndi gefa borgurum aukinn andlegan þroska, án þess að veikja líkamlega heilsu og starfsfjör.

Jeg legg svo tillögu þessa undir úr-

skurð háttv. sameinaðs þings, og vænti þess, að þó að hún nái ekki fram að ganga nú, hafi jeg nú bent á ýmsar leiðir líklegar til að geta hjálpað skólafyrirkomulagi okkar á næstu árum.

Magnús Jónsson: Jeg hafði hugsað mjer að gera nokkrar athugasemdir við þáltill. hv. 5. landsk. (JJ). En hann hefir uppleyst þessa pillu í svo mörgum pottum af — við skulum ekki segja vatni, heldur andriki, — að það liggur við, að mjer ói við að leggja út í það. Þetta er orðið svo stórt mál, eins og það er fram borið, enda held jeg, að pillan sje alveg uppleyst orðin og horfin, sjálft málið gleymt.

Fyrir mitt leyti segi jeg það, að sjálfsagt níutíu og níu orð af hundraði, sem hv. þm. hefir sagt hjer, gæti jeg skrifað undir, þó að jeg sje honum alveg ósammála um sjálfa tillöguna. Það er fjarri minni skoðun, að það sje nein goðgá að minka stúdenta fjölda frá mentaskólanum. Það er ekki nema eðlilegt, að menn vilji gera einhverjar ráðstafanir til að takmarka töluna. Þegar breyting Akureyrarskólans var til umr. á síðasta þingi, gerði jeg grein fyrir minni skoðun á þessum skólamálum, þar sem jeg talaði á móti breytingu á skólanum, af því það myndi auka stúdentaframleiðslu í landinu. Aftur á móti er alt af mikil þörf fyrir vel mentaða gagnfræðinga, en hætt við, að æðimargir stúdentar enduðu með því að verða ríkinu til byrði.

Hv. flm. (JJ) rakti sögu þessa máls, og einmitt við það kom í ljós, að þeir voru tímar, að stúdenta viðkomman var ekki of mikil hjer á landi. Þá var skólinn óskiftur, þyngri, og námið byrjaði með alvöru, og varð það til að vinsa úr

hina bestu námsmenn. Þá var viðkom-
an rjett við hóf, en 1904 var gerð stór
breyting á skólanum. Frá þessum tíma
er sprottin hin stöðuga fjölgun stúdenta,
þótt ekki brygði við strax eftir breyt-
inguna. Þetta var eðlilegt, og hefði mátt
vita það fyrirfram.Með núverandi fyrir-
komulagi er námsmönnum gert svo hægt
fyrir, að þeir geta flotið næstum því
sofandi gegn um allan skólann. Það er
enginn þröskuldur, enginn foss yfir að
stökkva úr barnaskólanum og yfir í
mentaskólann, svo að menn geta orðið
stúdentar, án þess þeir eiginlega viti af,
eða viti, hvað þeir ætla sjer síðan að
taka fyrir. Annað, sem valdið hefir
fjölguninni, er það, að nú rennur í
mentaskólann önnur elfa — og nærri
eins mikil — frá Akureyri. Þetta tvent
er orsök fjölgunarinnar. Einnig er eðli-
legt, að eftir því sem þjóðinni fjölgar í
heild sinni, verði þeir eitthvað fleiri,
sem ganga vilja mentavegin.

En þessi ofvöxtur er að verða þjóðar-
ból, og til þess að bæta úr því, hygg
jeg, að heppilegt mundi að hverfa aftur
að því ástandi, sem áður var og sem vel
hefir gefist.

Hv. flm. (JJ) bar okkur í þessu efni
saman við Dani. Sjeu tölur hans rjett-
ar, sem jeg efast ekki um, er stúdenta-
framleiðsla vor þó ekki eins ægileg og
ýmsir hafa haldið. Sumir hafa haldið, að
hún væri þrefalt eða fjórfalt meiri en
í Danmörku.

Hvað á að gera til þess að bæta úr
þessu? Það er málið, sem hjer liggur
fyrir. Ráðin, sem hv. flm. (JJ) hefir
bent á, eru í raun og veru ekki annað
en ein mynd af þeirri hafta-pólítík, sem
nú gægist fram á öllum sviðum. Hann
lætur sjer ekki detta í hug að breyta

fyrirkomulaginu, og vita, hvort ekki
væri hægt að fá heilbrigða útkomu, nei,
honum dettur ekkert í hug annað en
leggja á bein höft.

Jón Ófeigsson kennari hefir nýlega
skrifað greinarkorn, og sýnt fram á örð-
ugleikana á að framkvæma hugmynd
þessa. Orð þessa manns er óhætt að
meta mikils í þessum sökum. Af því jeg
býst við, að hv. flm. (JJ) hafi lesið
þessa grein, hjelt jeg, að hann hefði eitt-
hvað fram að færa, sem ræki þær ástæð-
ur til baka, sem þar eru fram taldar
gegn tillögunni. En þar sem jeg geri ráð
fyrir, að hv. þm. hafi kynt sjer nefnda
grein, þarf jeg ekki að minnast á hana
frekar.

Hv. flm. (JJ) gerir ráð fyrir sam-
kepnisprófi á hverju hausti, auk venju-
legs prófs. Þá eiga þeir, sem lokið hafa
prófi við gagnfræðaskólann á Akureyri
eða hjer, að koma hingað að haustinu
og taka próf upp í lærdómsdeildina. Nú
skulum við segja, að 50, 60 eða mäske
70 menn taki þetta próf, en fyrirfram
er svo ákveðið, að aðeins 25 af þeim
skuli fá að setjast í skólann. Hinir verða
að hverfa frá við svo búið, án nokkurs
árangurs. Það hefir verið talað talsvert
um hryggbrot hjer í deildinni að und-
anförmu. Þarna á orðið við. Þessir pilt-
ar, sem yrðu frá að hverfa, fengju ein-
mitt hryggbrot. Og á því er enginn vafi,
að þetta yrði töluverður hnekkir fyrir
þá. Þetta yrði skoðuð hin mesta sneypu-
för, og auk þess kæmu þeir heim tals-
vert fátækari en þeir fóru. Reynslan
yrði sú, að fæstir utan af landinu mundu
vilja eiga þetta á hættu. Og þá kæmi nú
fyrst öfuga úrvalið fram í algleymingi,
því að Reykvíkingarnir mundu skila
sjer með tölu, en bráðgáfaðir en fátæk-

ir piltar utan af landi þyrðu alls ekki að leggja í þetta.

Hv. flm. (JJ) hefir ekki rætt um það, hvernig prófin skuli fara fram. Hvort á að endurtaka gagnfræðaprófið eða hafa sjerstakt próf, sem veiti piltum rjett til að setjast í lærdómsdeildina? En hvort heldur sem er, þá er það víst, að enginn, sem ekki hefir haft tækifæri til að opna bók alt guðslangt sumarið, leggur út í taka slíkt próf að haustinu. Kemur þar ennþá betur fram en áður, að þessir 25 verða einmitt öfugt úrval, Reykvíkingar og efnaðir piltar utan af landi. Ætti hv. flm. (JJ) að gera betur grein fyrir þessu og sýna fram á, að af hverju hundraði fáist í lærdómsdeildina 25 þeir gáfuðustu af piltum, en ekki þeir 25, sem hafa besta aðstöðu.

Satt er það, að samkepnispróf eru algeng við erlenda háskóla. En þar er öðru til að dreifa en hjer. En jafnvel við stóra háskóla, eins og t. d. háskólann í Kaupmannahöfn, fara þau alls ekki fram nema einstaka sinnum, eða með öðrum orðum aðeins þá, þegar erfitt er að úrskurða, hverjum af tveimur eða fleirum umsækjendum beri embætti, sem laust er. Og við slík próf reynir ekki einungis á bóklega þekkingu mannsins, heldur og á vísindamensku hans. Svo hafa slíkir menn góðan tíma til að lesa skrúddur og skráður áður en til samkepninnar kemur, og sje jeg ekki, að þetta sje að neinu leyti sambærilegt við það, sem hjer er um að ræða.

En hvað sem þessu líður, get jeg verið sammála hv. flm. (JJ) um það, að þörf sje á að hefta eitthvað stúdentastrauminn. Jeg hefi áður bent á ráðið, sem mundi duga, og hefir í reynslunni gefið rjetta niðurstöðu.

Hv. flm. (JJ) sagði, að það væri ekk-

ert að marka það, sem þeir segðu um eldra fyrirkomulagið, sem við það hefðu átt að búa. Jæja, margt mætti nú frekar hafa á móti því en það, að við, sem vorum í skóla, þegar það var ríkjandi, erum ánægðir með það. Hv. flm. vildi nú samt bera brigður á gæði þess, og sagði, að þeim ljelegu hefði verið hjálpað til þess að ná prófi, en ef þessi takmörkun kæmist á, væri ekki slíku til að dreifa.

Það er alls ekki meining mín, að latínan sje neinn lífs-elixír. Mjer er nær að halda, að hvaða námsgrein, sem tekinn væri, og nægar kröfur gerðar til kunnáttu pilta, mundi gera svipað gagn. En latínan er skemtilegt og fagurt mál, og á henni göfugar og andríkar bókmentir. Svo má líka á það benda, að afarmikil reynsla er fengin í að kenna hana. Það, sem hv. flm. talaði um að Reykvíkingar þyrftu að koma sjer upp skóla fyrir almenning, sje jeg ekki, að komi þessu máli við. En hitt vil jeg fullyrða, að heppilegra er að takmarka tölu nemenda í lærdómsdeildinni með því að taka upp að miklu leyti svipað fyrirkomulag og áður var, heldur en að aðhyllast till. hv. flm.

Jeg vil þá drepa á með nokkrum orðum mentaskóla á Akureyri, og skoðun hv. flm. á því máli. Hann mintist á þann fyrirhugaða skóla í ræðu sinni, og get jeg skilið, að honum væri það dálítið örðugt. Það er sem sje á allra vitorði, að hann er mjög hlyntur mentaskóla á Akureyri. Jeg sagði líka, þegar jeg sá þessa till. hv. flm.: „Öðruvísi mjer áður brá“, því að varla getur fundist mikil samkvæmni í því að vera á síðasta þingi eindreginn fylgismaður þess að setja upp nýjan stúdentaskóla við hlið þess, sem nú er, og bera nú fram

eindregna tillögu um fækkun stúdenta í framtíðinni. Eða getur nokkur vafi á því leikið, að ný „stúdentaverksmiðja“ verði til þess að fjölga stúdentum? Eigi það svo að vera þannig í framtíðinni, að aðeins 25 menn eigi að sleppa inn í 4. bekk árlega, þá held jeg, að varla taki því að hafa skólana tvo einkum er tekið er til til þess, að altaf munu einhverjir þessara 25 heldast úr lestinni, áður en stúdentsprófinu er náð. Þá tel jeg, að betra sje að koma upp heimavistum hjér við skólann, svo að námið verði þar ódýrara, og þyngja námið að miklum mun.

Jeg lít því yfirleitt svo á, að till. hv. flm. nái alls ekki tilgangi sínum, og eina ráðið, sem dugi, sje að þyngja skólann, gera hann frá byrjun að lærdómsskóla. Sje jeg því ekki, að deildin geti gert annað skynsamlegra við þessa till. en að fella hana.

Forsætisráðherra (JM): Það hefir komið svo margt fram við umræðurnar um þessa till., að það virðist auðsjeð, að hv. flm. lítur á hana sem lið í gagngerðum breytingum á skólaskipun í landinu. En jeg sje ekki, að hægt sje að taka afstöðu til slíkra stórmála nú, og get ekki skilið, að hv. flm. (JJ) ætlist til, að þeim sje ráðið til lykta á einum stuttum fundi í Sp. Enda hygg jeg, að ekki sje rjett að vinda of bráðan bug að breytingum á þeim málum.

Jeg get annars verið ógnarlega stutt-orður um þessa till. Hv. 4. þm. Reykv. (MJ) hefir sagt það, sem þurfti að segja, og jeg hefi þar litlu við að bæta. En jeg held, að þetta sje ekki rjetta leiðin til þess að fækka stúdentum. Jeg er sammála hv. 4. þm. Reykv. (MJ) um það, að slík þröngvun muni ekki vera

heppileg til þess að takmarka tölu stúdenta. Annars held jeg, að sumt af því, sem hv. flm. (JJ) sagði um þetta mál, sje alls ekki rjett. Hann vildi gefa í skyn, að rektor væri hlyntur þessari till. Jeg veit það, að rektor hefir varað við aðstreymi til skólans og þykir, eins og fleirum, stúdentaframleiðslan of mikil. En jeg geri ráð fyrir, að fáum hafi dottið í hug, að þetta væri ráðið.

Hv. flm. hefir ekki talað um, hvernig eigi að framkvæma það, sem hann leggur til í þessu máli. Hann hefir forðast það, því að þetta hlýtur að koma afar illa niður á þeim piltum, sem eru utan af landi.

Þá sagði hv. flm., að stjórnin hefði altaf látið undan með að auka kenslukraftana. Auðvitað hefir stjórnin orðið að sjá um það, að piltar fengju kenslu í skólanum, hverjir sem uppfyltu lögskipuð skilyrði. Hv. flm. sagði, að bætt hefði verið við 4 ólöglegum embættum. En þetta er alls ekki rjett. Þó að þessi embætti sjeu í orði kveðnu ekki föst, þá eru þau gömul og stofnuð með fullum vilja og ráði þingsins, sem altaf veitir fje til þeirra á fjárlögum ár frá ári sem fastra aukakennaraembætta. Þá vil jeg benda á það, að skifting skólans í stærðfræðis- og máladeild hefir aukið mjög kostnað við hann. En hv. flm. telur ekkert um, að það valdi auknum kostnaði. Skal jeg nú, til svars þessari niðurskurðartill., skýra frá, hvernig háttað er skipun nemenda í skólanum.

4. bekkur er þrískiftur. Er máladeildin tvískift, og eru í öðrum hlutanum 23 nemendur, en 16 í hinum. Í stærðfræðideildinni eru 11 nemendur. Geta þeir, sem í stærðfræðideildinni eru, haft með hinum sameiginlega tíma í nokkrum námsgreinum, en alls ekki í

öllum. Í 5. bekk eru 18 í máladeild og 9 í stærðfræðideild, eða samtals 27, og er því minnst á mununum, að ekki sjeu í þeim bekk jafnmargir og hv. flm. ætlast til að verði í framtíðinni. Í 6. bekk eru 14 í máladeild og 6 í stærðfræðideild. Ef tilgangurinn er sá, að hverfa frá þessari skifingu, minnar auðvitað kostnaðurinn við kensluna. En jeg tel það mikla afturför að hætta við skiftinguna.

Hv. flm. sagði — eða það mátti skilja á ræðu hans — að færri nemendur væru utan af landi en úr Reykjavík. Á síðasta hausti eru 50 nemendur í 4. bekk, og þar af eru 18 frá Akureyri og 12 annarsstaðar frá utan af landi. Er því ekki nærri því helmingur úr Reykjavík. Auk þess voru hjer allmargir fyrir utanbæjar, sem tóku hjer próf.

Hv. flm. mintist á, að skólinn væri of ljettur, þar sem nemendur úr efsta bekk barnaskólans gætu tekið við hann inntökupróf. En efsti bekkur barnaskólans býr einmitt nemendur undir mentaskólann, og jeg held, að þar sje góð kensla, meira að segja mjög góð.

Að Reykjavík vanti almennan skóla á borð við Eiðaskólann vil jeg ekkert um segja. En telur hv. flm. kvennaskólan ekki almennan skóla? Eða ef hann miðar við gagnfræðaskóla, þá er Flensborgarskólinn ekki langt í burtu. Það er að allra dómi ágætur skóli, og fult svo heppilegur að minni hyggju eins og hann væri í Reykjavík.

Að menn fyrirlíti líkamlega vinnu, veit jeg ekki hvort er rjett. Minsta kosti veit jeg, að ekki einungis stúdentar, heldur og embættismenn, hafa unnið svipaða vinnu og hv. flm. mintist á, án þess að skammast sín fyrir það.

Um útflutning lærðra manna er það

að segja, að hjer fyrir nokkru, þegar læknafeð var í Noregi, fóru fáeinir læknar þangað hjeðan frá Íslandi. En það var ekki af því, að ekki væru til fyrir þá embætti hjer. Embættin voru auð, en þóttu illa launuð.

Annars held jeg, að ekki sje vert að lengja mikið umræður um þessa till. Jeg býst við að hún eigi sjer ekki langan aldur, og þá finst mjer ekki rjett að eyða löngum tíma í það, sem ekki snertir hana, svo sem skólamálin í heild sinni. Þau verða svo hvort sem er ekki til lykta leidd á einum stuttum fundi í Sp. Jeg vona, að menn ljúki því sem fyrst afgreiðslu þessa máls og taki til þeirra starfa, sem nauðsynlegt er að koma frá.

Sigurður Eggerz. Jeg tek hjer til máls út af því, sem hv. 5. landsk. (JJ) sagði um að jeg hefði stofnað í haust nýtt embætti við mentaskólann. Hann mun hafa átt þarna við það, að Kristni Ármannssyni var veitt kensla við skólann í vetur. En það er alls ekki rjett, að jeg hafi þarna stofnað nýtt embætti.

Svo stóð á, að þessi gáfaði og efni- legi maður hafði lokið meistaraþrófi í grísku og latínu, og bauðst honum adjunktsembætti í Ribe í Danmörku. Mikilsmetnir menn, bæði við mentaskólann og utan hans, töldu, að landinu væri skaði að því að missa þennan mann. Og vegna ágætra meðmæla frá kennurum mentaskólans og annarsstaðar frá, var honum gefinn kostur á að kenna við skólann í vetur. Launin voru ákveðin lægstu adjunktslaun, og hefi jeg athugað það, að á þeim er afarlíttill munur og þeim launum, sem hann hefði fengið, ef honum hefði aðeins verið goldið tímakaup. Vil jeg taka

það fram, að jeg hefi aðeins lofað honum kenslunni þennan eina vetur, svo að um stofnun nýs embættis er þarna alls ekki að ræða.

Hæstv. forsrh. (JM) gat þess til, að till. mundi ekki eiga sjer langan aldur. En jeg þykist hafa fylstu ástæðu til að halda, að annað verði ofan á. Mjer finst hljóðið í hv. þm. nú vera þannig, að ekki þurfi að búast við miklum skilningi á slíkum málum sem þessu.

Frv. það um breyting á lögum um skipun kennara, sem nú liggur fyrir Ed. og verið hefir samþykkt í hv. Nd., verður blátt áfram að skoðast sem árás á almenna fræðslu í landinu. Ef ráða má af því frv., virðist það vera skoðun hv. þm., að rjett sje að þrengja sem mest að allri mentaviðleitni í landinu. Og þó að jeg greiði atkvæði á móti þessari tillögu, sem hjer liggur fyrir, þá ber jeg alls ekki það traust til hv. þm., að jeg búist við, að þeir taki í rjettan streng í þessu máli.

Flm. (Jónas Jónsson): Jeg tel það góðs vita fyrir þetta mál, að sá hv. þm., sem aðallega hefir reynt að hrekja ræðu mína, byrjar mál sitt með því að segja, að hann sje mjer sammála um 99% af því, sem jeg hefi sagt. Jeg tek mjer þetta til inntekta, og það litla, sem okkur ber á milli, er svo óverulegt, að það ætti ekki að koma til greina í svo góðu máli sem þessu. Hv. 4. þm. Reykv. (MJ) sagði, að það mætti líta á þessa tillögu mína sem áframhald af hafta-pólitíkinni, í andlegum skilningi.

Hv. 1. landsk. (SE) talaði hart um hina illu meðferð Nd. á fræðslulögunum og tókst að verða hjartnæmur í tali sínu um þau. En það, sem á milli ber hv. 4. þm. Reykv. (MJ) og mín, eru ekki

höftin, því að rauði þráðurinn í gegnum alla ræðu hans var sá, að hefta þyrfti fjölgun stúdenta. Hv. þm. (MJ) vill sjálfur hafa höft á fjölgun stúdenta, en aðeins önnur höft en jeg. Hann vill latínuna sem haft. Þess vegna er það fjarstæða af honum að áfella mig fyrir að hafa komið fram með þessa till., þótt okkur deili á um leiðir að sama marki. Jeg vil hafa alment samkeppnispróf, og erum við því sammála í aðalatriðunum; hitt eru aðallega smávægileg atriði, sem okkur ber á milli. Hann mintist á latínuna og sagði margt um yfirburði hennar, enda hefði eldri kynslóðin verið mjög ánægð með hana sem aðalnámsgrein í skólanum. En hann gleymdi því, að það var einmitt fyrir áhrif eldri manna, sem latínun varð að þoka úr öndveginu. Menn eins og Gestur Pálsson, Jón Jacobson o. fl., börðust á móti henni og tókst að hrinda henni af stóli. Jeg vil og benda á þau áhrif latínunámsins, að ýmsir hinna eldri latínulærðu manna eru nú á móti því að breyta kenslunni í skólanum latínunni í vil, og auk þess mun það erfitt að koma þeirri breytingu á, fyrir mótstöðu ýmsra yngri manna. En t. d. hjer í þinginu eru ýmsir eldri menn, sem eru latínunni andvígir, t. d. hv. 1. landsk. (SE). Hann er eldri maður en hv. 4. þm. Reykv. (MJ), en 1. landsk. (SE) er á móti latínunni. Þótt menn nú vildu breyta skólanum í þá átt að setja latínuna inn aftur, yrði það ókleift; það mundi alls ekki takast. En þetta getur alveg eins komið til mála, ef menn endilega vilja reyna að setja latínuna inn aftur, þó að mín till. verði samþykkt. Þetta er aðeins fyrirkomulagsatriði, að valdir skuli úr þessir 25 nemendur. Mín till. gengur aðeins út á það eitt að fækka

þeim mönnum, sem undir verða í samkepnri lífsins að afloknu námi. Jeg er ekkert að deila um, hvað sje nýtt og hvað sje gamalt, heldur hitt, hvað þjóðinni sje fyrir bestu.

Hv. 4. þm. Reykv. (MJ) þótti undarlegt, að jeg svaraði ekki neinu til þess, sem hr. Jón Ófeigsson hefir nýlega skrifað um þetta mál. Jeg vil nota þetta tækifæri til að víta þennan nýja ósið, sem alls ekki er orðinn óalgengur, að þm. svari blaðagreinum í ræðum sínum hjer á Alþingi. Þeir eiga að svara á sama vettvangi, þ. e. í blöðunum. (SE: En þeir, sem engin blöð hafa?) Þeir eiga þá að koma sjer betur við þá, sem blöðin hafa. Jeg tel þetta alveg ósæmlegan ósið, og því dettur mjer ekki í hug að svara þessu hjer, en mun gera það, er tími vinst til, á rjettum vettvangi.

Það, að samkepnisprófin sjeu óhugsandi vegna „tekniskra“ örðugleika, held jeg, að geti ekki verið alvara hv. 4. þm. Reykv. (MJ). Jeg álit þetta aðeins lítilfjörlegt fyrirkomulagsatriði, svo að jeg jafnvel treysti hæstv. forsrh. (JM) til að koma þessu í framkvæmd, þrátt fyrir það, að hann sýndi annars lítinn skilning á þessu máli í ræðu sinni hjer í dag, og enn betur treysti jeg kennarastjettinni í þessu efni. Það er annars merkilegt, að menn skuli draga í efa, að þetta sje framkvæmanlegt, þegar þetta hefir átt sjer stað áður í skólanum, t. d. í skólatíð hv. 4. þm. Reykv. (MJ), að mönnum var skift eftir prófin og raðað í sæti eftir kunnáttu og einkunnastiga prófanna. Þetta fór víst þrisvar sinnum fram á hverjum vetri, og var aldrei efi á, hvar hver var í röðinni. Jeg vil ekki gera svo lítið úr kennarastjettinni, að fara að setja reglur um þessi próf, sem kennararnir hafa svo mikla æfingu í.

Það hefir verið sagt, að það væri sárt hryggbrot fyrir þá, sem frá yrði vísað þessum prófum. Það lítur út fyrir, að það sje af mannúð einni, að skólinn hefir þanist svo út, að hann kostar nú 120 þús. kr. á ári í stað 20 þús. fyrir 40 árum. Það sje mannúð að vísa ekki frá en þó eru menn sammála mjer í því, að rjett sje að hindra aðsóknina að skólanum. Jeg hefi bent hjer á eitt „haft“ til þess að smella um fætur ungu manna, svo að þeir komist ekki alt of auðveldlega inn í skólann. Það er yfir höfuð ekki hægt að komast hjá hryggbrotunum. Lífið hryggbrýtur helming þeirra manna eða meira, sem þennan veg ganga. Og einmitt í þessu erum við samála, hv. 4. þm. Reykv. (MJ) og jeg, að við viljum heldur hefta aðstreymið að skólanum en láta þessi hryggbrot eiga sjer stað, eftir að menn eru búnir að eyða 12—15 árum af æfi sinni til undirbúnings þeirra starfa, sem ekki eru til handa þeim, en mennirnir þá orðni óhæfir til alls annars. Þetta er að forðum mönnum frá því stærsta hryggbroti sem getur í lífinu.

Vinsældir latínunnar eru ekki sýnilegar, þótt einhverjar kunni að vera. Það hefir verið margt tekið hjer frá um hinar miklu og merkilegu bókmentir, sem til sjeu á því máli, og það má gera ráð fyrir, að hjer í bænum sjeu menn sem kunna latínu, svo skiftir hundruðum manna, en þó er mjög lítið lesið á þessum bókmentum hjer í bæ. Jeg hefi að heimildarmanni mann, sem vinnur við landsbókasafnið, að sum árin sje það eigi nema ef til vill 3—4 menn sem taki latneskar bækur heim með sjer til skemtilesturs. Þetta er þunguáfellisdómur yfir latínuna, þegar ekkert er hægt að gera þessa menn, sem lengi

hefir verið kent af dugandi kennurum, hrifnari en það af þessu máli, að þeir vilja ekki nota tómstundir sínar til þess að drekka í sig þessi „klassisku“ fræði. Þetta sannar ósannindin í því, að klassisku málin sjeu nothæf sem menningarmeðul.

Jeg er samdóma hv. þm. í því, að ef það á að fara að breyta skólanum yfirleitt, vil jeg láta þá breytingu ná til Akureyrarskólans líka og hafa hann í líkingu við norska sveitaskóla, og skal jeg þá vera því meðmæltur að innleiða aftur latínuna í mentaskólann hjer, eða þó öllu fremur grískuna, sem er miklu fegurra mál og hefir meiri bókmentafjárjóði að geyma en latínan. En þá ætti að kenna þessi mál svo vel, að menn gætu lesið þessar bókmentir sjer til daglegrar ánægju líkt og mentamenn gerðu á Englandi á 19. öldinni. Latínan kemur annars ekki þessu máli við, því það má beita sömu takmörkunum, þó að hún sje innleidd í skólann, en um leið og skólanum verður breytt í latínuskóla, verða margir gáfumenn útilokaðir frá námi, sem nú nota Akureyrarskólann fyrst, eða eru að reyna að basla áfram utan skóla, vegna þess, hve dýrt er að vera við nám í Reykjavík. Það er mörgum námsmönnum alveg ókleift að stunda nám hjer, en geta nokkurnvegin baslast áfram við það utan Reykjavíkur. (MJ: Heimavistarskóli yrði ódýrari fyrir þá). Yrði það landinu ódýrara? Hvað kostuðu Hvanneyrarskólahúsið og Vífilstaðahúsið, sem reist hafa verið á síðustu tímum? Er ástæða til að fara að byggja fyrir t. d. 300 þús. kr. skólahús, þegar til er jafngott hús og Akureyrarskólinn, og mjög vel fallinn til heimavistar?

Alþt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

Þá sagði hv. 4. þm. Reykv. (MJ) að ómögulegt væri að komast utanum það, að stúdentatalan ykist að mun, ef skólarinn yrðu tveir, fremur en aðeins einn skóli, eins og nú er. Hæstsv. forsrh. (JM) vill með velpóknun viðhalda því fyrirkomulagi, sem nú er, og koma því að engu tilraunir til að draga úr kostnaði við skólahaldið hjer eða að hefta stúdentaframleiðslu með því að breyta forminu á Akureyrarskólanum. Þá koma upp ótal hendur á móti þessu og telja engan sparnað í þessu og vilja yfirleitt engan sparnað. (BL: Akureyrarskólinn er gagnfræðaskóli og á að vera það). Norðlendingar og Akureyringar eiga sjálfir að sjá fyrir þeirri fræðslu á sama hátt og önnur hjeruð landsins, enda ætti þeim ekki að veitast það örðugt með forgöngu jafn-ágæts mentamálaforkólfs og þm. Ak. (BL).

Það var ánægjulegt að heyra 4. þm. Reykv. (MJ) tala um þetta mál með áhuga skólamannsins, þótt hann liti öðrum augum á þetta en jeg, en það skifti fljótt í tvö horn, þegar kom til kasta stjórnarinnar. Þá var ekki um annað talað en láta reka á reiðanum með það ástand, sem nú er. Það er ekki talið úr þeirri átt um, að bráðan bug þurfi að þessu að vinda, en haldi þessu áfram og engri þvingun verði beitt til þess að draga úr aðsókn í skólann, heldur þessi eyðsla áfram, og er þá ekki um nema eina leið að gera, leið, sem leiðir beint út í vitleysu: að vera að ala upp ótal menn með langskólaþekkingu, sem ekkert geta svo fengið að gera, sem er við þeirra hæfi. (BL: Þetta er atvinnupólítík). Þau eru nú mörg, atvinnupólítísku málin á þessu þingi. (BL: Það er rjett). Hæstsv. forsrh. (JM) segir, að

ekki hafi verið bætt við embættum við mentaskólann og sje því ekki um neitt ólöglegt þar að ræða, en játar, að bætt hafi þó verið þar við manni, sem hann segir, að ekki heyri undir launalögin, og því aldrei verið samþykktur af þinginu. Þingið hefir aðeins samþykkt heildar-fjárveitingu til skólans. Þetta virðist hafa komið eitthvað illa við kaun hans, er talað var um makk milli mentaskólans og stjórnarvaldanna í þessu efni. Þá var hann að sanna, að það væri rangt hjá mjer, að erfitt væri að stunda nám hjer og læsu því margir utan skóla; hann nefndi, að margir væru hjer í skólunum, sem komið hefðu inn í hann frá Akureyrarskólanum. En hann tók það ekki fram, að þetta eru mest efnuðustu nemendurnir. Hve margir eru þar af fátækum gáfumönnum, norðlenskum eða austfirskum? Og hve margir verða þeir, þegar farið verður að kenna þar latínu, samkvæmt till. hv. 4. þm. Reykv. (MJ)? Þá koma engir 10—20 nemendur frá Akureyri, því þá er búið að loka fyrir þeim skólanum, fullkomlega til hagnaðar fyrir Reykvíska nemendur, en alt samband fátækra sveitapilta utan af landi er þá slitið, en þeir hafa margir notað Akureyrarskólann sem einskonar brú yfir að háskólanámi. Þá er skólinn aðeins orðinn fyrir efnaða menn út um land og svo Reykvíkinga.

Þá skildist mjer, að hæstv. forsrh. (JM) vildi veita straumnum frá mentaskólanum inn í kvennaskólann. Hann ætti þá að semja um það við fyrverandi sessunaut sinn, hv. 6. landsk. (IHB), að bera fram frv. um breytingu á kvennaskólanum í einhversháttar samskóla, eða kvennaskóla með jöfnum inntökuskilyrðum fyrir karlmenn! Jeg vænti því, ef hæstv. forsrh. (JM) er

þetta áhugamál, að hann undirbúi þetta til næsta þings og komi þá fram með stjórnarfrumvarp um þetta efni. Hann vildi og bera brigður á það, að maður með háskólaprófi hefði orðið að ganga að algengri vinnu hjer við hafnargerðina, en það var óþarft, því dæmið er alveg rjett og alkunnugt, enda sist til vansa í sjálfu sjer; maðurinn er þektur maður hjer í bænum, og vita því allir, að þetta er satt. Það mundi auðvitað þykja tíðindum sæta, ef hæstv. forsrh. (JM) færi að vinna erfiðisvinnu, enda þótt hann hefði eflaust gott af því. Það er ekki mín skoðun, að fyrirlitlegt sje, að lærðir menn gangi til algengrar erfiðisvinnu, en almenningsálitið er nú svona, að þetta er talið óviðeigandi eða hefir verið talið svo, og er það því næg ástæða fyrir því, að eigi sje rjett að uppala fleiri háskólagengna menn en þörf er fyrir, meðan þetta álit helst óbreytt og menn ekki geta lyft sjer yfir aldarandann.

Hv. 1. landsk. (SE) mintist á það embætti, sem hann stofnaði í haust, og er jeg honum þakklátur fyrir skýringuna. Segist hafa tekið þennan mann hingað heim, vegna þess, að skólinn þurfi hans með, en þessi sjerfræðingur í grísku og latínu er ekki látinn kenna þau fræði, heldur ýmislegt annað. Hann hefir því ekki verið tekinn vegna aðkallandi þarf- ar, heldur vegna þess, að mikilsmetinn maður við skólann taldi þetta heppi-legt fyrir framtíðina. Sjá nú menn ljóst, hvert stefnir í þessu með skipulag skólans, ef aðeins einhver mikilsmetinn maður biður um, að bætt sje við einhverjum manni, skal það gert. Jeg segi það ekki, að það sje rangt að ráða þennan mann að skólanum, því þetta mun vera ágætur maður í alla staði, en jeg segi,

að á þessu hausti hafi ekki verið þörf á því, og þessvegna rangt að bæta manni við. Hæstv. forsrh. (JM) hefir spáð því, að þessi till. mín verði ekki langlíf; um það skal jeg ekki deila við hann. Getur vel verið, að hann sje spámannlega vaxinn. Það var sagt af hv. 1. þm. Rang. (EP), að spámannavaxtarlagið væri „stutt og hnuþbaralegt“. Get jeg þá gefið þeim, er heyrðu þessa lýsingu, tækifæri til þess að prófa spádómsgáfunna. Jeg ber ekki þessa till. fram eingöngu fyrir augnablikið, heldur vegna þess, er jeg álit vera rjett, og vegna framtíðarinnar. Það mun síðar sjást, hvað jeg hefi fyrir mjer í þessu, og er það alment viðurkent, að mentaskólinn er orðinn bæði of dýr og umfangsmikill. Jeg er sannfærður um, að ekki er hægt að koma til framkvæmda þeirri formbreytingu, sem vakir fyrir hv. 4. þm. Reykv. (MJ), og er því ekki annað ráð eftir en það, sem jeg nú hefi bent á. Jeg óska sparnaðarmönnunum til hamingju, ef þeir drepa þessa till. mína, án þess að koma með nokkuð annað í staðinn, og jeg held því fram, að minn hlutur sje ekki verri fyrir það að halda fram rjettu máli, sem síðar mun ná að ganga fram, þótt falli nú, en hinna, sem nú hafa unnið um stund vesælan Pyrrusarsigur.

Sigurður Eggerz: Jeg vil leiðrjetta hv. 5. landsk. (JJ), er hann sagði, að ekki hefði verið þörf á þessum manni að skólanum. Jú, auðvitað var þörf á honum. Það, sem jeg hefi aðallega á minni samvisku í þessu máli, er, að jeg fjellst á að honum yrðu greidd lægstu adjunktslaun eitt ár, í stað þess að hann annars hefði tekið laun sem tímakenn-

ari. Jeg hygg að jeg kikni ekki undir þeim smávægilega mismun, sem á þessu er. Annars vil jeg benda hv. 5. landsk. (JJ) á, að fleiri en jeg vilja vinna að því að missa ekki duglega menn úr landinu, og mun það sýna sig áður en þingi lýkur, að hv. 5. landsk. (JJ) mun einnig leggja áherslu á slíkt, þó um mun meiri kostnað sje að ræða en hjer á sjer stað.

Magnús Jónsson: *) Sannleikurinn er sá, að okkur ber á milli um alt þetta mál. Og hann (JJ) játar, að í raun og veru komi það, sem hann hefir mest um rætt, ekkert till. við. Í sjálfu sjer er hún mjög einföld.

Misskilningur er það hjá hv. 5. landsk. (JJ), ef hann heldur, að jeg hafi ætlast til, að hann færi hjer að hrekja blaðagreinir. En hitt vildi jeg láta hann ósanna, sem jeg sagði í seinustu ræðu minni, að þetta fyrirkomulag myndi ekki blessast. Geti hann það ekki, þarf hann heldur ekki að brýna okkur hina á því, að okkur hafi heldur ekki tekist að finna annað betra ráð. Það eru svo margir örðugleikar á þessu, sem ilt er að bæta úr.

Að stúdentaframleiðslan sje of mikil er þegar viðurkent. Og ef til vill verður ekki við þetta ráðið, meðan skólinn býður svo að segja öllum opinn faðminn. En að hans ráð sje heppilegast gegn þessum annmörkum, tel jeg ekki sennilegt.

Þá fór hann yfir þá teknisku örðugleika, sem hann nefndi svo. Talaði hann um, að einu sinni hefði verið raðað í bekkina eftir kunnáttu, og út af því dró

*) Hjer vantar upphaf ræðunnar í handrit skrifarans.

hann þá ályktun, að ekki ætti að vera meiri erfiðleikar á því nú að meta kunnáttu nemenda. En örðugleikarnir eru heldur alls ekki í þessu fólgnir. Örðugleikarnir eru samfara því að stefna hingað árlega sæg af mönnum utan af landi til þess að reka þá svo heim aftur. Raunar eru próf inngangsskilyrði í skólann, en þau miðast við það þekkingarstig, sem er ekki sett hærra en svo, að hverjum meðalmanni með nokkrum námsgáfum og þekkingu, er unt að ná lágmarkinu. Það er ekki til þess gert að senda menn heim aftur. Þetta er því tvent alls ólíkt. Við venjuleg próf er sagt: Ef þú nærð ekki ákveðnu takmarki með prófinu, verður þú ekki tekinn. Það er eðlilegt. En hjer á að segja: Af þessum hóp (50—70 manns) komast einir 25 inn, þeir, sem hæsta einkunn fá. Hinir verða að fara, jafnvel þótt prófið sýni góða kunnáttu. Þetta er ranglæti. Hjer er ekki miðað við ákveðið þekkingarstig, heldur ákveðna tölu. Eitt árið kæmust ef til vill menn inn í skólann með miklu lægri einkunn en ýmsir af þeim afturreka höfðu næsta ár á undan. Það færi eftir hreinni hendingu. Líklega yrðu það ekki nema Reykvíkingar og hinir efnuðustu menn utan af landi, sem tækju á sig þá áhættu að leggja út í námið, þegar svo væri í pottinn búið.

Hæstv. forsrh. (JM) benti á, hver aðsókn Reykvíkinga að mentaskólanum væri. En hvað háskólann snertir, þá hefi jeg reynt að fá lauslegt yfirlit yfir aðsóknina utan af landi og úr Rvík, með því að fara í gegnum árbækurnar, og verð jeg að segja, að hlutfallið er mjög eðlilegt. Í guðfræðisdeildinni hafa flestir nemendur jafnan verið utan af landi. Reynslan hefir líka verið sú, að margir

Reykvíkingar, sem laðast að mentaskólanum, hætta að afloknu gagnfræða- eða stúdentsprófi.

Óparfi er það að fara að rífast um latínuna. Um flestar námsgreinarnar er það svo, að menn leggja litla stund á þær þegar út úr skólanum kemur. Svo er það t. d. með náttúrufræði og stærðfræði engu síður en latínuna. Útskrifaðir menn vita ekki einu sinni um nafn á algengustu plöntum, hvað þá að þeir þekki nokkra stjörnu. Þá rámar kanske fyrst í stað í einhver nöfn, en eftir nokkur ár hafa þeir enga hugmynd um neitt af því. Jeg veit raunar ekki, hvort með þessu er nokkur skaði skeður. Mentunin er eftir, þegar menn hafa gleymt öllu, sem þeir hafa lært, segir gamalt spakmæli. Jeg játa líka, að latínan er komin í niðurlægingu, og jeg vissi, að á minni tíð í skóla lögðu piltar ekki eins mikla stund á hana og þeim hefði verið unt. Og jeg hefi sjálfur oft fundið til þess, hversu erfitt jeg hefi átt með hana.

Þá hefir hv. flm. (JJ) blandað inn í umræðurnar þessum manni í hafnarvinnunni. En ekki skil jeg, að það dæmi geti sannað neitt. Hann talaði líka um það, að mönnum með þessa mentun þætti óviðkunnanlegt að vinna líkamlega vinnu, og það þætti fremur óvirðing að því. Jeg held, að því sje fremur svo varið, að menn undrist yfir því. Ef t. d. forsrh. (JM), svo að jeg haldi hans eigin dómi áfram, tæki einn góðan veðurdag að vinna eyrarvinnu, þá mundi menn reka í rogastans yfir því, af því, að þar er hann kominn á annað svið en það, sem menn hefðu búið við að hann starfaði á. Mönnum kemur það að vonum kynlega fyrir sjónir, að maður, sem eytt hefir mörgum bestu árum sínum til að búa

sig undir eitthvert starf, fari að vinna að einhverju því, sem einskis undirbúnings krefst. Það er um þá eins og bóndann, sem sagðist vera of dýr til að búa. Að hinu leytinu er aldrei loku fyrir það skotið, að menn, sem svo eru skapi farnir, geti haft fyrirlitningu á öllu mögulegu.

Þá mintist sami hv. þm. (JJ) á Akureyrarskólann. Var það eins og þegar rætt var um hann í Nd. í fyrra. Það var altaf verið að guma af þessu ágæta húsi, sem hann ætti, eins og það eitt væri óhrekjandi sönnun þess, að þar ætti að koma mentaskóli. Jeg hjelt sannast að segja, að nóg væri að gera með þetta hús eins og stendur. Það eru líka ýms ágæt hús til hjer í Reykjavík, t. d. pósthúsið og Landsbankahúsið, en þau eru bara notuð til annars en skólahalds. Það er því enginn vísdómur, að hægt sje að fá húsnæði með því að reka aðra út, sem þar eru fyrir og þurfa þess með.

En þetta eru nú aðeins athugasemdir á við og dreif. Um till. sjálfa er það eitt að segja, að með henni er engin lausn fengin á þessum vandamálum. Það má auðvitað altaf stinga upp á hinu og þessu sem óyggjandi bjargráði, en það bara dugar ekki. Það má t. d. koma með volgt vatn í bolla til sjúklings og segja honum að taka það inn, þrjár teskeiðar þrisvar á dag, þá muni honum batna. En gallinn er, að honum batnar ekki. Eitthvað samskonar meðal er það sem hjer er á ferðinni, að ætla sjer að greiða úr örðugleikum með öfugu úrvali, sem ekki má eiga sjer stað.

Flm. (Jónas Jónsson): Jeg vil aðeins benda hv. 4. þm. Reykv. (MJ) á það, að latínan ein er ekki nægileg til að ráða bót á meinum mentaskólans. Það var

sannreynt, að á meðan latínukenslan var mun meiri og erfiðari en nú, þá gátu menn, sem þóttu hinir mestu skussar, komist í gegnum skólann. Tek jeg þetta fram, til að koma í veg fyrir þann miskilning, sem raunar er allalmennur, að hægt sje að stemma stigu fyrir of mikilli stúdentaframleiðslu með því að auka latínunámið.

Vænt þótti mjer að heyra, að hv. 4. þm. Reykv. (MJ) fann enga „tekniska“ örðugleika við samkepnisprófið. Aftur á móti setti hann það mest fyrir sig, að menn yrðu reknir frá, eða með öðrum orðum fjellu, og einkum vegna þess kostnaðar, sem það hefði í för með sjer fyrir þá, og vegna hneisunnar, sem þeir biðu við það. En hvernig er þessu varið nú? Hingað koma menn árlega til að taka próf inn í 1. og 4. bekk mentaskólans og — eins og gerist og gengur — þá falla þeir, sumir hverjir. Jeg verð því að álíta þetta óþarfa umhyggjusemi hjá hv. þm. (MJ). Það, að menn falli við próf, er ekkert nýtt fyrirbrigði. Þessi ástæða gegn frv. verður því að teljast fallin af sjálfu sjer.

En hvernig færu menn nú að, ef 300 gáfaðir unglingar kæmu eitt árið til að taka inntökupróf í mentaskólann? Það er enginn „teoretiskur“ ómöguleiki, að það kunni að koma fyrir. Yrði gripið til þeirra ráða að leigja húsnæði úti í bæ fyrir kensluna? Eða myndu menn taka upp aukna latínukenslu til að stemma stigu fyrir þessum ofvexti í stúdentaframleiðslunni? Jeg efast um það. Nær er mjer að halda, að mín ráð yrðu upp tekin fremur.

Hv. 4. þm. Reykv. (MJ) skýrði það rjettilega, að menn undraði á að sjá háskólalærðan mann í eyrarvinnu. Það mundi verka á menn eins og að sjá lög-

fræðing í læknisembætti. Þar er maðurinn kominn út fyrir sitt svið. Og meðan það er ekki orðinn síður, að sprenglærðir guðfræðingar fari í eyrarvinnu, þá er mentaði maðurinn í hafti hvað þetta snertir.

Jeg vil nú ekki fjölyrða meira um þetta. En benda vil jeg hv. þm. á, að um engan sparnað við skólahaldið verður að ræða að sinni, nema þessi till. mín verði samþykkt. En fari svo, að hún verði feld, þá hafa hv. þm. um leið gefið yfirlýsingu um það, að þeir vilji láta arka að auðnu, hvernig fari, og skeyti hvorki um að koma í veg fyrir óhóflegan kostnað við skólahaldið nje alt of mikla stúdentafraamleiðslu.

Forsætisráðherra (JM): Hv. flm. till. þessarar (JJ) taldi það sambærilegt að ætla sjer árlega að reka alt að helming nemenda frá skólanum við það, sem áður var, þegar ár liðu á milli þess, að nokkur nemandi fjell við próf í skólanum, og það var að skoða sem undantekning, að þeir, er undir inntökupróf gengu, næðu ekki prófinu. Annað er líka við þetta að athuga, það, að búast mætti við, að eitt árið yrði fjöldi nemenda rekinn frá, sem síst stæðu þeim að baki, sem inntöku hefðu fengið næsta ár áður. Gæti hið mesta ranglæti hlotist af þessu. Áður var það aftur á móti nokkurnveginn víst, að sá, sem kom sámilega undirbúinn, fjekk inntöku í skólann.

Þá sagði sami hv. þm. (JJ), að mjer væri hin ólögmaeltu kennaraembætti við mentaskólann mjög viðkvæmt mál. Veit jeg ekki, á hverju hann byggir það. Jeg hefi engin önnur afskifti haft af þeim önnur en þau, að semja við kennarann um kaupíð, eftir að hv. þing hafði samþykkt fjárveitingu til hans.

Hvað það snertir, að mönnunum þyki óvirðing að því að vinna líkamlega vinnu. Þá nær það auðvitað ekki neinni átt, hvað oss Íslendingum viðvíkur. Til þess að ganga úr skugga um það þurfa menn ekki annað en að sjá, að hjer er það alsíða, að embættismennirnir kaupi fisk á götunni og beri hann heim.

Fleiru en þessu þarf jeg ekki að svara hv. 5. landsk. (JJ) að sinni.

Jón Sigurðsson: Það er margt búið að tala um þetta mál, og þó ennþá fleira, sem ekkert kemur till. við. Skal jeg lofa því að lengja ekki þær umræður mikið, enda munu nú flestir orðnir þreyttir á þeim.

Þeim, sem setið hafa á undanförunum þingum, er það kunnugt, að miklar tilraunir hafa verið gerðar til þess að takmarka aðsóknina að mentaskólanum, og að þeir, sem hafa viljað koma á auknu latínunámi í skóla, hafa jafnan rökstutt þá till. sína með því, að það væri besta ráðið til að stöðva þetta hóflausa aðstreymi að skólanum. Á móti þessu hafa flokksmenn hv. flm. (JJ) beitt sjer af öllu afli. Nú hefir hv. 5. landsk. (JJ) valið aðra leið að sama marki. Er auðvitað ekkert nema gott um það að segja, að vilja finna einhver ráð til að draga úr hinni alt of miklu stúdentafraamleiðslu. En jeg get ekki greitt þessari till. atkvæði mitt. Liggja til þess sömu rök og færð hafa verið fram gegn þessari tillögu af þeim, sem talað hafa á undan mjer, og því óþarft að endurtaka þau. En þareð það er sannfæring mín, að nú þegar verði að gera eitthvað verulegt í þessu efni, þá vil jeg leyfa mjer að bera fram rökstudda dagskrá, sem — með leyfi hæstv. forseta — er á þessa leið:

Í því trausti, að stjórnin taki reglugerð mentaskólans til gagn-gerðrar endurskoðunar, með það fyrir augum að takmarka aðstreymi nemenda að skólanum og kostnað ríkissjóðs af skólahaldinu, tekur þingið fyrir næsta mál á dagskrá.

Flm. (Jónas Jónsson: Jeg vil aðeins leyfa mjer að benda á það, að þessi rökstudda dagskrá er einungis fram komin til að hindra, að hægt sje að spara nokkuð á skólahaldinu í ár og til að slá á frest öllum framkvæmdum, sem miða að því að takmarka aðsóknina. Þetta villir því aðeins málið og tefur fyrir því, og enda liggur eins beint fyrir að bera fram áskorun til stjórnarinnar um þessi efni í þál. Mun jeg því greiða atkv. mitt á móti dagskránni, og vænti, að aðrir hv. þm. geri hið sama.

ATKVGR.

Rökstudda dagskráin frá 2. þm.

Skagf. (JS) feld með 21:18 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: HStef, HSteins, IHB, JAJ, JK, JS, KIJ, MG, MJ, PO, SigurjJ, ÞórJ, ÁF, ÁJ, BK, BL, EP, JóhJóh.

nei: EÁ, GÓ, HK, HSn, IngB, IP, JakM, JBald, Jp, JJ, JörB, MT, Pp, SE, SJ, SvÓ, Trp, ÞorlJ, ÁÁ, BSv, BSt.

JM greiddi ekki atkv.

Tveir þm. (BJ, JJós) fjarstaddir.

Tillgr. feld með 25:15 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: IngB, IP, JJ, JörB, KIJ, PO, Pp, SvÓ, Trp, ÞorlJ, BSt, EÁ, GÓ, HStef, HK.

nei: JakM, JJós, JAJ, JBald, JK, JM, JS, Jp, MG, MJ, SE, SJ, SigurjJ, ÞórJ, ÁF, ÁJ, ÁÁ, BSv, BK, BL, EP, HSteins, HSn, IHB, JóhJóh.

MT greiddi ekki atkv.

Einn þm. (BJ) fjarstaddur.

D.

Afgreiddar með rökstuddri dagskrá.

1. Viðskiftamálanefnd Ed.

Á 3. fundi í Ed., þriðjudaginn 19. febr., var útbýtt:

Till. til þál. um skipun viðskiftamálanefndar (A. 23).

Á 4. fundi í Ed., miðvikudaginn 20. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðaskyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 5. fundi í Ed., föstudaginn 22. febr., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Einar Arnason): Fyrir hönd okkar flm. þessarar till. vil jeg leyfa mjer að fylgja henni úr hlaði með nokkrum orðum.

Á þingunum 1921 og 1922 voru samþ. till. líks efnis og þessi, og störfuðu á báðum þeim þingum sjerstakar nefndir að því að athuga ýms viðskiftamál landsins. Á síðasta þingi var engin slík nefnd kosin, enda kom engin till. um það fram. Verð jeg þó að líta svo á, að full nauðsyn hefði verið á slíkri nefnd, þar sem telja verður viðskifta-

mál landsins, bæði út og inn á við, með mikilvægustu og vandamestu úrlausnarefnum. Nú er öllum kunnugt, að erfiðleikarnir í viðskifta- og fjármálum landsins hafa aukist svo með ári hverju, að lítil eða engin von er um, að af bjargist, nema tekið sje til ákveðinna og alvarlegra ráðstafana hið bráðasta.

Má í þessu efni einnig vísa til ræðu hæstv. fjrh. (Klj) við 1. umr. fjárlaganna, nú fyrir skemstu. Kemst hann að þeirri niðurstöðu, að útlitið sje svo ískyggilegt, að ef haldið verði áfram á sömu braut og hingað til í fjármálunum, þá stefnum við beint að gjaldþroti. Því er óhjákvæmilegt, að þingið láti nú mál þessi til sín taka og sjálfsgöðasta byrjunin er að skipa sjerstaka nefnd, er starfi að undirbúningi þeirra ráðstafana er tiltækilegastar þykja.

Þegar um er að ræða verkefni nefndar þessarar, vil jeg leyfa mjer að benda á nokkur þau mál, er jeg tel sjálfsagt að hún hafi með höndum. Skal jeg fyrst drepa á norska kjöttollsmálið.

Það er að sönnu engin þörf á því að rekja gang þess máls frá því Norðmenn fyrir 2—3 árum tóku að hækka toll á aðfluttu kjöti. Sú saga er öllum hv.

deildarmönnum kunn. Norðmenn hafa, þrátt fyrir margítrekaðar og vinsamlegar málaleitanir af okkar hálfu um lækkun á tollinum, hvað eftir annað hækkað hann, og nú síðast fyrir fáum mánuðum svo gífurlega, að nú mun hann nema um 70 kr. á tunnu.

Hitt er aðalatriðið, að þetta þing má ekki skiljast svo við málið, að ekki sje reynt til þrautar að koma því í þolanlegt horf. Nú stendur svo á, að stórþingið norska situr að störfum um þessar mundir. Þessvegna er nauðsynlegt að hefjast nú handa og reyna að fá tollinn afnuminn eða mikið lækkaðan, og það áður en þessu þingi lýkur.

Þá er í öðru lagi skuldir landsins út á við og verðgildi íslensku krónunnar, mál, sem nefnd þessi verður að taka til athugunar. Það er kunnugt, að skuldir ríkissjóðs og einstaklinga hjer á landi, út á við, skifta tugum miljóna. Þetta, ásamt verðfalli krónunnar, bakar þjóðinni árlega óútreiknanlegt tjón. Nú verður ekki um það deilt, að þessar skuldir verða að minka, en það getur ekki orðið með öðrum hætti en viðskiftajöfnuðurinn verði okkur í hag. Með öðrum orðum, að við seljum mun meira út úr landinu en við kaupum inn. Ef okkur hepnast það, ættum við jafnframt að geta gert einhverjar þær ráðstafanir, er hækkuðu verðgildi krónunnar og festu gengið, svo að við losnuðum við hinar tíðu og hættulegu verðsveiflur. Flestum þeim, sem í alvöru hugsa um velgengni þjóðarinnar, kemur saman um það, að fyrsta ráðið til þess að lagfæra verslunarjöfnuðinn og hið sjálfsagðasta, sje, að kaupa ekki inn í landið aðrar vörur en þær, sem bráðnauðsynlegar eru til lífsviðurværis og

rekstrar atvinnuveganna. En þegar um er rætt, hvernig marki þessu verði náð, þá skiljast leiðirnar. Sumir halda því fram, að best sje að ná markinu með því að setja háan innflutningstoll á ónauðsynlegar vörur, þá verði þær ekki fluttar inn. Aðrir, og jeg held að þeir sjeu fleiri, vilja setja algert innflutningsbann á margar vörutegundir, og hefi jeg fyrir satt, að þeirri leið sjeu bankarnir mjög fylgjandi. Jeg ætla mjer ekki, í sambandi við þessa till., að leggja neinn dóm á, hvor þessara leiða muni heppilegri, en vildi aðeins benda á þetta, til þess að sýna, að hjer er verkefni, og það ekki óverulegt, fyrir nefnd þá, er till. gerir ráð fyrir, að skipuð verði.

Fleiri viðskiftamál mætti nefna, sem nefnd þessi ljeti til sín taka, en jeg hirði ekki um, að svo komnu, að fara lengra út í það mál.

Það kann vel að vera, að sú mótbára komi fram gegn skipun nefndar þessarar, að það sje innan verksviðs fjárhagsnefndar að athuga þessi mál. Því er fyrst og fremst að svara, að í fjhn. mun ekki hafa verið skipað með sjerstöku tilliti til þessara mála. Og í öðru lagi er gert ráð fyrir, að nefnd þessi verði skipuð fleiri mönnum en fjhn. Verð jeg að telja það heppilegra, því verði nefndirnar í báðum deildum sammála um till. sínar í þessum málum, þá gefur það þeim meira gildi, og því sterkari sem nefndirnar eru, þess meiri líkur eru til, að till. þeirra nái fram að ganga. Sje jeg ekki ástæðu til frekari orðalengingar, því þess þykist jeg fullviss, að enda þótt flokkunum í þinginu beri margt á milli, þá sjeu menn þó sammála um að gera alt sitt ítrasta til þess að reisa við fjárhag landsins.

Jóhann Jósefsson: Jeg er sammála hv. flm. (EÁ) um það, að brýn nauðsyn ber til þess, að þetta þing láti sem fyrst og sem rækilegast öll viðskiftamál landsins til sín taka. Að mínu viti verður óhjákvæmilegt að athuga með hverju móti helst má fá festu á gengi ísl. krónunnar. Sama máli er að gegna með kjöttollsmálið. Horf það, sem það mál er komið í, er orðið ópolandi, og er því skylda þingsins að reyna að leiða það til lykta á viðunandi hátt.

Hvaðanæfa af landinu heyrast raddir um að þjóðin verði, hvað sem tautar, að takmarka við sig allan þann varning, sem hún má með nokkru móti án vera, enda er vitanlegt, að of mikið hefir verið á boðstólum hjer á landi af slíkum vörum undanfarið. Um þetta atriði eru allir sammála. Hitt er rjett, eins og hv. flm. (EÁ) tók fram; skoðanir manna eru skiftar um það, með hverju móti heppilegast muni að takmarka innflutninginn. Sumir vilja algert innflutningsbann á hið ónauðsynlegasta, aðrir kjósa heldur að tolla það mjög fram yfir það, sem nú er. En ekki er tímabært hjer að rökræða, hvor leiðin yrði heppilegri. Það verður verkefni þeirrar nefndar, sem fær viðskiftamálin til meðferðar, að gera tillögur sínar þar að lútandi. En hins vil jeg strax geta, að hvora leiðina sem þingið velur, má ekki undir höfuð leggjast, að nákvæmlega sje athugað hver áhrif ráðstafanirnar kunna að hafa á hag ríkissjóðs sjálfs.

Með það fyrir augum tel jeg liggja beinast við, að fjhn. þessarar hv. deildar fengi mál þessi öll til meðferðar, en fengi þó jafnframt bendingu um, að bæta við sig tveim mönnum, með því að störf hennar verða með þessu móti ærið yfirgrípsmikil.

Mjer skilst sem sje, að hvaða till., sem væntanleg viðskiftamálanefnd kynni að gera, þá hlytu þær að leggjast fyrir fjhn. til umsagnar. Því tel jeg mun betur ráðið, að fjhn. sje með að verki, þegar frá byrjun. Önnur ástæða er sú, að á þennan hátt mun sparast vinnutími þingsins, fremur en ef tvær nefndir eiga að hafa sömu málin til meðferðar, fyrst viðskiftamálanefnd en síðan fjhn.

Niðurstaða mín verður því þessi: Jeg er í aðalatriðunum samþykkur hv. flm. (EÁ) um, að þau mál, sem hann drap á, gengismálið, norska kjöttollsmálið og takmörkun á innflutningi óþarfavarnings o. fl., verða að takast til yfirvegunar nú á þinginu, en með því að jeg tel heppilegra, að fjhn. fái þau til meðferðar, heldur en ný nefnd, leyfi jeg mjer að bera fram svohljóðandi rökstudda dagskrá:

Með því að deildin telur heppilegast, að fjárhagsnefndin hafi viðskiftamálin til meðferðar, og sje auk-ið við nefndina tveim mönnum í því skyni, ef þörf þykir, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.

Jónas Jónsson: Vegna þess, að ekki kemur skýrt fram í dagskrártill. hv. þm. Vestm. (JJós), hvort fjhn. skuli bæta við sig tveim mönnum, ef till. verður samþ., skal jeg beina þeirri spurningu til hv. flm. (JJós), hvort hann telji dagskrártill. vera bindandi fyrir fjhn. í þessu efni.

Annars fæ jeg ekki betur sjeð, en að mun heppilegra verði að skipa nefnd samkv. till. okkar. Mál þau, er nú liggja fyrir, eru þess eðlis, að enda þótt þau sjeu að vísu fjárhagsmál, þá heyra þau ekki sjerstaklega undir fjhn., heldur

verða þau að ræðast á viðskiftagrunðvelli.

Auk þess má vænta þess að þetta verði í eina skiftið, sem sum þeirra, t. d. norska kjöttollsmálið, þarf að ræða hjer á þingi það viljum við a. m. k. vona. Þá er gengismálið mál, sem ekki þarf að ræða á „normal“ tímum. Yfirleitt má segja, að mál þau, er hv. flm. (EÁ) tók fram, að ætlast væri til að hyrfu undir starfssvið væntanlegrar viðskiftamálanefndar, sjeu þess eðlis, að þau heyri engan veginn til hinum venjulegu úrlausnarefnum fjhn., og er því full ástæða til að samþ. þáttill. og skipa nefnd þá, er þar um ræðir. Mun jeg því greiða atkv. á móti dagskrártill., en vil þó gjarna fá áður umbeðna skýringu.

Jóhann Jósefsson: Jeg skal geta þess, að jeg bar dagskrártill. mína fram með það fyrir augum, að ef hún næði samþ. hv. dildar, þá bætti fjhn. við sig tveim mönnum.

Jón Magnusson: Jeg skal aðeins leyfa mjer að skýra frá, hvernig jeg skil dagskrártill. hv. þm. Vestm. (JJós).

Jeg lít svo á, að með því að samþykkja tillöguna skori háttv. deild á fjárhagsnefnd að nota rjett þann, sem hún hefir eftir þingsköpunum til þess að bæta við sig mönnum. Hefir slíkt komið fyrir áður, t. d. í fyrra í vatnamálunum. Ef dagskrártill. verður samþykkt, mun jeg telja mjer skylt að gera ráðstafanir til þess, að fjhn. bæti við sig tveim mönnum, segjum einum tillögumanna og öðrum annarsstaðar frá, til þess sjerstaklega að starfa með nefndinni að viðskiftamálunum.

Flm. (Einar Árnason): Mjer skilst, að menn sjeu í raun og veru sammála um aðalatriðið í þessum efnun: að taka til meðferðar viðskiftamál þjóðarinnar. Ágreiningur sje aðeins um, hvaða nefnd eigi að fá þau til meðferðar. Má vera, að það skifti ekki ýkja-miklu máli, en þingin 1921 og 1922 litu þó svo á, að viðskiftamálin væru svo mikils virði að skipa þyrfti sjerstaka nefnd til að at-huga þau. Og jeg verð að halda því fram, að þess sje ekki síður þörf nú. Mjer finst dagskrártill. sú, sem hjer liggur fyrir, fara í þá átt, að tekið verði helst til miklum vetlingatökum á viðskiftamálunum, og mun jeg því greiða atkv. á móti henni. En verði hún samþ., þá mun jeg þó setta mig við þá úrlausn málsins, að svo komnu.

ATKVGR.

Rökstudda dagskráin frá þm. Vestm. (JJós) samþ. með 7:5 atkv.

2. Viðskiftamálanefnd Nd.

Á 3. fundi í Nd., þriðjudaginn 19. febr., var útbýtt:

Till. til þál. um skipun viðskiftamálanefndar (A. 24).

Á 4. fundi í Nd., miðvikudaginn 20. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 6. fundi í Nd., föstudaginn 22. febr., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Tryggvi Þórhallsson): Það mun þykja hlýða, að jeg fylgi þesari tillögu úr hlaði með fáum orðum af hendi vor flutningsmanna.

Á Alþingi 1921 báru þeir núverandi 1. þm. Reykv. (Jþ), 3. þm. Reykv. (JakM) og þm. Dala. (BJ) fram samskonar tillögu sem þessa, og náði hún fram að ganga. Á þinginu 1922 fluttu 7 þm. úr Framsóknarflokknunum enn svipaða tillögu, sem einnig var samþykkt. En í fyrri kom engin slík tillaga fram og engin viðskiftamálanefnd skipuð.

Vjer flutningsm., en það eru, eins og menn munu hafa tekið eftir, allir Framsóknarflokksmennirnir hjer í hv. deild, að undanteknum ráðherranum, teljum ekki síður ástæðu nú en áður til að slík nefnd verði skipuð, og skal jeg nú rökstyðja þessa skoðun vora nokkuð.

Jeg skal þá fyrst nefna kjöttollsmálið, sem slík nefnd þyrfti fyrst og fremst að athuga. Það er lýðum ljóst, hvernig því máli er komið nú og að það er svo mikið mál, að því verður að ráða til lykta á þessu þingi, meðan stórþingið norska situr á rökstólum. Það mun lítil von til þess, að nokkur úrslit fáið eftir að stórþinginu er lokið, því að norska stjórnin er nú svo veik, að hún mun ekki ráða öðru eins máli til lykta án samþykkis þingsins. Það þarf því að skera nú þegar úr þessu máli á annanhvorn veginn, hvort sem vjer getum komist að samningum eða ekki.

Vjer flutningsmenn ætlumst til, að hin fyrirhugaða viðskiftanefnd taki þetta mál til rækilegrar fhugunar. Náist ekki samningar um málið, verður nefndin að athuga sjerstaklega rækilega, hvað gera skuli til að afstýra þeirri miklu hættu, sem yfir vofir, ef íslenskir bændur stæðu uppi að hausti mark-

aðslausir fyrir kjöt sitt. Hvort t. d. væri tiltækilegt að afla sjer kælskips til þess að reyna að finna markað annarsstaðar að einhverju leyti, og ljetta þannig á saltkjötsmarkaðinum, ef aðalmarkaðurinn brygðist. Fleiri ráða yrði ef til vill að neyta, því að þingið getur ekki skilist við þetta mál, án þess að gera ráðstafanir til að reyna að bjarga öðrum aðalatvinnuvegi landsins.

Jeg vil nú grípa tækifærið til þess að víkja nokkrum orðum að hæstv. forsrh. (SE) og láta í ljós óánægju mína og þess flokks, sem jeg telst til, yfir aðgerðum hans í einu atriði þessa máls.

Það er alkunna, að í desember síðastliðnum fengu menn dálitinn vonarneista um, að þessu máli yrði bráðlega ráðið til lykta. Um miðjan mánuðinn kom skeyti frá sendiherra vorum í Kaupmannahöfn, þess efnis, að það mundi bráðlega verða borið fram í norska stórþinginu að fela stjórninni að semja við oss um málið. Jeg veit, að sendiherrann muni hafa þótt hafa fulla vissu um þetta, er hann sendi skeytið, en þó varð ekkert úr því. Í janúarbyrjun þótti fullsjeð, að þetta myndi ekki verða gert, og fór miðstjórn Framsóknarflokksins þá á fund hæstv. forsrh. (SE) og æskti þess, að send yrði nefnd manna til Noregs til þess að leita um samninga, er skipuð væri fulltrúum landbúnaðar og sjávarútvegsins. Þetta var á engan hátt sprottið af vantrausti á sendiherranum, hann átti eftir sem áður að stýra samningaumleitununum, en það var talið æskilegt, að menn með sjerþekkingu í þessum efnum væru við þær riðnir. Það var ekki farið fram á þetta einungis af hálfu þess flokks, er aðallega nýtur stuðnings bændastjettarinnar, heldur einnig af þeirri stofnun, sem hefir á hendi aðal-

sölu kjötsins fyrir bændur, en það er Samband íslenskra samvinnufjelaga. Hæstv. forsrh. (SE) sló þessu fyrst á frest, en síðar, er málið var fastar sótt, tók hann þvert fyrir að verða við þessum tilmælum. Þegar þessi afstaða hæstv. forsrh. (SE) er borin saman við það, að stjórn Jóns Magnússonar taldi sjálfsagt að senda sjerstakan mann að heiman til Spánarsamninganna, þykir mér hart, að hann skuli hafa neitað að verða við þessum tilmælum frá þeim stjórnmalaflokki, sem styðst aðallega við bændur, og þeirri stofnun, sem selur mestan hluta kjötsins fyrir þá. Má vera, að hæstv. forsrh. (SE) sjái nú, að betur væri, að þessir menn væru komnir til Noregs til þess að vera á vaðbergi fyrir vora hönd.

Framsóknarflokkurinn sækir fast, að þessi nefnd verði skipuð, svo að hún geti tekið ákvörðun um það nú þegar að senda menn til Noregs. Það stendur sem sje svo á skipaferðum, að nú í kvöld fer skip til útlanda, en sje því skipi slept, er engin ferð fyr en 8. mars, og mundi ef til vill vera orðið helst til seint að senda mennina þá. Þetta er stærsta málið, sem gerir það nauðsynlegt, að þessi nefnd verði skipuð.

Jeg skal þá drepa á önnur mál, sem þessi nefnd ætti að láta til sín taka, og er þá fyrst að geta um viðskiftahöft eða bönn. Um það hefir verið allmikið rætt í blöðum og á fundum að undanfögnu, og allmargir þingmenn hafa farið að heiman með þá ósk kjósenda sinna, að stofnað yrði til viðskiftahafta. Skal jeg í þessu sambandi skírskota til ræðu þeirrar, er hæstv. fjrh. (Klj) hjelt fyrir skömmu hjer í hv. deild, að frv. þess efnis muni verða lagt fyrir þingið. Vjer tillögumenn hnígum allir að þessu ráði.

Jeg hygg, að öllum geti komið saman um, að hjer er um það stórmál að ræða, að rjett sje að láta sjerstaka nefnd íhuga það í sambandi við önnur skyld mál.

Náskýlt þessu máli er það, hvort ekki muni vera heppilegt að skipa hjer gjald-eyrisnefnd. Mjer er kunnugt um, að menn úr stjórn bankanna hafa látið þá skoðun í ljós, að slík nefndarskipun væri nauðsynleg. Væri langeðlilegast, að viðskiftamálanefnd tæki það til íhugunar, hvort ekki mætti rjetta gengið með þessu.

Þriðja stórmálið, sem nefnd þessi ætti að fjalla um, er verslunarrekstur ríkisins. Um það mál hefir einnig verið deilt mjög. Jeg veit með vissu, að margir í þessari hv. deild muni hyggja til mikilla aðgerða um það mál, þótt jeg geri ráð fyrir, að leiðir þeirra og vor flutningsmanna muni ekki fara þar saman. Er eðlilegt, að sjerstök nefnd verði lätin íhuga þetta mál, og ætti hún þá sjerstaklega að taka til rannsókna fyrirkomulag áfengisverslunarinnar.

Með þessu þykist jeg hafa rökstutt, að ríkar ástæður liggi til þess, að skipuð verði viðskiftanefnd. Jeg skal bæta því við, að bæði 1921 og 1922 urðu allmiklar umræður um þessa nefndarskipun, því að í tillögum, er bornar voru fram, var vikið að einstökum atriðum, er nefndin skyldi fjalla um, og leiðum til að leysa þau. Hjer er ekkert slíkt tekið fram um verkvið nefndarinnar, og vildi jeg því mega æskja þess, að ekki verði rætt um þessi mál nema sem allra minst, enda hefi jeg viljað reyna að gefa ekki tilefni til þess. Jeg tel það ótímabært og hygg, að það geti tæplega orðið annað en lausatök á málunum að ræða þau, meðan þau eru ekki undirbú-

in. Aðalatriðið er, hvort nefndin skuli skipuð.

Jeg skal láta þess getið í þessu sambandi, að Framsóknarflokkurinn hefir ekki kosið í fastanefndir með tilliti til þessara mála, þar sem hann óskar sjerstakrar nefndarskipunar um þau. Með skírskotun til þess, að hingað til hefir verið reynt að halda einhverju samkomulagi innan þingsins, að minsta kosti á yfirborðinu, vona jeg, að aðrir flokkar þingsins taki vel í þessa beiðni. Það er sjerstaklega vegna fyrsta málsins, sem jeg nefndi, að jeg legg áherslu á, að þetta verði gert, og gert strax, svo að nú þegar verði auðið að gera ráðstafanir í því máli. Jeg skal enn árjetta, að jeg ber þetta fram af hendi kjósenda minna, sem eru mestmegnis bændur, af hálfu þeirrar stofnunar, sem hefir á hendi kjötsöluna, og þess flokks, sem nýtur mest stuðnings bændastjettarinnar. Jeg ber fram þá ósk fyrir hönd þessara aðilja, að þingmenn í öðrum flokkum vilji vinna með oss að því að leiða þessi mál til farsællegra lykta.

Forsætisráðherra (SE): Það mun ekki líða á löngu áður en stjórnin sendir þinginu öll skjöl, er snerta kjöttollsmálið, og er þá fyrst tímabært fyrir Framsóknarflokkinn og aðra að fella dóm um aðgerðir stjórnarinnar í því máli. Jeg legg þau skjöl með góðri samvisku fyrir þingið og þá stjett, bændurna, sem hv. flm. (Trp) talaði fyrir. Jeg veit ekki til þess, að jeg hafi látið nokkurs ófreistað til að koma málinu í rjett horf.

Þá skal jeg víkja nokkuð að ákæruatriði hv. flm. (Trp). Hann skýrði frá skeyti því, sem sendiherrann í Kaupmannahöfn sendi í desember. Jeg skal

nú láta þess getið, að skeytið var þess eðlis, að það mátti alls ekki birtast í opinberu blaði, og mun það stafa af miskilningi, að svo var gert. Þar var einungis látið uppi, hvað sendiherrann og aðrir höfðu hlerað um þetta mál.

Það er rjett, að þá er jeg var í Kaupmannahöfn í desembermánuði, horfði málið svo við, að þess var vænst, að því yrði fljótlega ráðið til góðra lykta. En nokkru eftir að jeg kom heim um miðjan þann mánuð, kom fregn um, að dráttur myndi verða á því.

Í janúarmánuði kom stjórn Framsóknarflokksins til stjórnarinnar í þeim erindum að fá hana til þess að senda nefnd manna til Noregs til kjöttollssamninga. Áður en þesari málaleitur var svarað, sendi stjórnin skeyti sendiherra sínum í Kaupmannahöfn og bað hann að reyna nú að komast að nýju eftir því, hvernig málið stæði hjá norsku stjórninni, og óskaði stjórnin einnig að heyra tillögur hans um málið. Sendi hann þá stjórninni skeyti og óskaði, að ekkert yrði gert í málinu fyr en hann hefði færi á að senda stjórninni skriflegar tillögur sínar. Fjelst stjórnin á, að rjett væri að bíða eftir þessum tillögum, og var svo gert. Nokkru eftir að tillögur sendiherrans voru komnar, kom svo nefndin á ný á fund stjórnarinnar og lagði fast að stjórninni að senda nefnd til samninganna. Kom okkur ráðherrunum þá saman um, að rjett væri að leita álits sendiherra vors, sem þá var í London, um nefndarsendinguna, og trúnaðarmanni vorum í utanríkisráðuneytinu, Jóni Krabbe. Virtust þeir báðir fremur vera á móti sendingunni. Og þar sem svo var, og aðeins voru fáir dagar til þings, þá ákvað stjórnin að bíða þingsins og gera engar

ráðstafanir til nefndarsendingar fyrir en það væri komið saman.

Nú sem stendur er íslenski sendiherrann í Kaupmannahöfn, Sveinn Björnsson, í Kristjáníu, og er fult útlit til þess, að stórþingið muni veita stjórninni norsku fult umboð til að semja um málið. Jeg er þess fullviss, þegar öll gögn koma á borðið, að ekki verður hægt að lá stjórninni neitt í þessu máli. Sendiherra vor og umboðsmaður Dana í Kristjáníu hafa gert alt, sem hægt var að gera í málinu. Og með rjettu er ekki hægt að víta það, þó stjórnin, fáum dögum fyrir þing, sendi ekki nefnd til samninga. Sendiförin er að sjálfsgöðu þingsins mál.

Jón Þorláksson: Jeg vil byrja á því, að með tilliti til þingstarfanna væri æskilegt, að sem fæstar aukaneindir væru kosnar. Það hefir oft komið greinilega í ljós, að starf aukaneftanna rekur sig mjög óþægilega á störf fastaneftanna, svo að ekki hefir verið unt að ætla þeim eins langan tíma og nauðsyn hefði krafðið. Nú eru líka komn fram frv., sem fara fram á breytingar á stjórnskránni, svo þess má vænta, að skipuð verði stjórnskrárneftnd. Hefir stjórnskránni jafnan verið sú virðing sýnd, og verður þá víst ekki heldur út af því brugðið nú. Það er því mín skoðun, að sjerstaka viðskiftaneftnd beri helst ekki að kjósa, nema nauðsyn beri til þess, sökum þess, að mál komi fyrir, sem eru þess eðlis, að þau falla ekki undir neina aðra nefnd. Og hvað niðurfærslu kjöttollsins snertir, þá fellur það mál algerlega undir landbúnaðarneftnd. Sú nefnd fjallaði um það mál á síðasta þingi og kom með tillögur um það, sem jeg hygg að hæstv.

stjórn hafi vel og rögg samlega framfylgt. Annars hygg jeg, að þessu kjöttollsmáli verði svo best stýrt, að sem minstur hávaði verði gerður um það, og get jeg ekki betur sjeð en að hæstv. stjórn hafi tekið rjetta stefnu í því. Hún hefir, eins og jeg gat um áður, hagað sjer samkvæmt tillögum landbúnaðarneftndar, en hún óskaði þess, að sendiherra vorum í Kaupmannahöfn yrði falið málið. Málið sýnist líka vera á vænlegri braut, þar sem stórþingið norska er að útbúa umboð til handa stjórninni til að semja um tollinn. Geta allir sjeð það, hversu mikill munur er á því að semja við stjórn vingjarnlegrar þjóðar eða eiga undir högg að sækja við löggjafarsamkomuna sjálfa. Það væri því allra hluta vegna óskynsamlegt nú, þegar málið er komið á rjetta braut, að fara að grípa til lítt hugsaðra ráða, eins og það yrði að teljast að fara nú í dag að senda nefnd manna til Noregs, einum tveim tímum eftir að málið er til umræðu í þinginu. Enda verður ekki annað sagt en að landbúnaðarneftnd sje bæði fullfær og rjettbær til þess að vera ráðunautur stjórnarinnar í þessu máli. Og fari svo — sem jeg ekki vona — að inn í þetta mál blandist önnur mál ósamkynja, þá er ekki nema rjett að bíða með að skipa nefndina, þangað til tilefni gefst til þess. Ef það kæmi t. d. til athugunar í sambandi við það, nauðsyn á að útbúa kærirúm í skipi til að flytja út kjöt í, þá kæmi það líka til kasta fjárhagsneftndar. Það er því ástæða til að ætla, að kjöttollsmálið hafi ekki gefið neitt tilefni til, að kosin verði sjerstök viðskiftamálanefnd.

Þær aðrar ástæður, sem hv. flm. (Trp) kom með í ræðu sinni, eru allar þess eðlis, að þær rjettlæta á engan veg

kosningu nefndarinnar, því þau mál önnur, sem hún ætti að fjalla um, eru öll svo samtvinnuð þeim efnum, sem hljóta að heyra undir hinar ýmsu fastanefndir. Viðskiftabönn eða viðskiftahömlur eru t. d. svo nátengdar tollhækkun, að óhjákvæmilegt er að athuga þær hliðar báðar í sömu nefndinni, því þessar tvær leiðir má fara til að draga úr innflutningi, að hækka tollinn á óþarfavarningnum eða banna hann. Þannig verður þetta öðrum þræði fjárhagsmál, sem fjhn. væri sjálfkjörin til að fara með. Sama má segja um verslunarrekstur ríkisins. Það hefir sýnt sig, að það mál er svo samtvinnuð fjárhag ríkissjóðs, að ekki er annað hugsanlegt, en að þær nefndir, sem gera till. um fjárhaginn, geri einnig till. um verslunarreksturinn, því af þrem greinum verslunarrekstursins er nú tveim haldið uppi nær eingöngu með tilliti til þess að afla ríkissjóði tekna með þeim.

Mjer þótti leitt að heyra, að Framsóknarflokkurinn skyldi ekki hafa kosid í nefndir með hliðsjón af því, að mál eins og þessi yrðu borin undir þær. En jeg veit nú satt að segja ekki, hverra manna annara flokkurinn á vól, því jeg veit ekki betur en allir þm. hans sjeu þegar kosnir í einhverja fastanefnd. En þó er ein leið fær til að bæta úr þessu ennþá, sem sje sú, að auka mönnum í þær nefndir, sem sjerstaklega væri þörf á sökum þessara mála. Jeg fyrir mitt leyti myndi ekki hafa neitt á móti því, að samkomulag yrði um það, og treysti því, að hægt væri að koma því svo fyrir, að það ræki sig ekki á störf annara nefnda, sem þeir ættu sæti í, sem bætt yrði í nefndina.

Að lokum skal jeg svo taka það fram, að það er einungis af hagkvæmnis-

ástæðum, að jeg er því mótfallinn, að farið sje að skipa sjerstaka viðskiftanefnd. Og jeg vona, að þegar jeg hefi komið með þessa till. um viðauka í nefndirnar, þá skoði Framsóknarflokkurinn það ekki sem nokkurn illvilja frá minni hlið, að jeg hefi valið aðrar leiðir í þessu máli.

Vil jeg svo ljúka máli mínu með því að koma fram með svohljóðandi rökstudda dagskrá:

Með því að deildin telur heppilegast, að fjárhagsnefndin hafi viðskiftamálin til meðferðar, og sje aukid við nefndina tveim mönnum í því skyni, ef þörf þykir, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.

Þá skal jeg geta þess, að þar sem viðskiftamálin heyra undir aðrar nefndir, þá er auðvitað ekki ætlast til að draga þau undan þeim nefndum.

Flm. (Tryggvi Þórhallsson): Jeg álit þýðingarlaust að hafa langar umræður um þetta mál nú, enda erfitt um það að fjalla, þar sem svo lítið er hægt að segja af því, sem í raun og veru þyrfti að taka fram. Hæstsv. forsrh. (SE) varði aðgerðaleysi sitt í þessu máli á þeim grundvelli, að um svo fárra daga bið hefði verið að ræða uns þingið sjálft gat tekið ákvörðun í málinu. Jeg hefi nú rannsakað skipaferðirnar og hefi komist að raun um það, að ef ferðin, sem fellur í dag, verður ekki notuð, þá komast nefndarmenn ekki fyrr en 8. mars. Á þetta benti jeg hæstsv. stjórn í morgun, og jeg er ennþá á þeirri skoðun, að mikið geti verið í húfi, ef för sendimanna er frestað lengur.

Hæstsv. forsrh. (SE) kvartaði yfir því, að við vildum ganga fram hjá sendiherra vorum í Kaupmannahöfn.

En það er ekki rjett. Við töldum það alveg sjálfsagt, að hann aðstoðaði þá menn, sem sendir yrðu, og færi með þeim, en við töldum heppilegt, að með honum yrðu valdir þeir menn, sem sjerþekkingu hefðu á tveim aðalatvinnuvegum vorum. Og þar sem því verður trauðla neitað, að Norðmenn hafi leikið oss grátt í þessu máli, þá fanst oss það eðlilegt, að vjer sýndum þeim fram á, hvað vjer gætum gert á móti. En hvað því viðvíkur, að hæstv. stjórn hafi ekki sjeð sjer fært að senda menn út í þessum erindagerðum rjett fyrir þingið, þá má minna á það, að 1922, skömmu fyrir þing, sendi stjórnin mann til Kaupmannahafnar, til þess að vera viðbúinn að fara sendiför til Spánar, til samninga viðvíkjandi Spánartollinum. Það var maður, sem þjóðin treysti, og þessari ráðstöfun stjórnarinnar var vel tekið. Líkt stendur á nú. Og jeg verð að segja, að þegar sú stofnun, sem þetta kjöttollsmál kemur svo þunglega niður á, óskar þess, að stjórnin sendi menn út til að greiða úr málum þessum, þá verða að vera miklar ástæður, sem mæla á móti því, ef henni er synjað.

Jeg skal í þessu sambandi víkja að orðum hv. 1. þm. Reykv. (Jþ), þeim, að þessum málum væri svo best komið, að þeim væri stýrt með sem minstum hávaða. En jeg vil spyrja: Hversu lengi á að niðast á þolinmæði vorri? Það eru um tvö ár síðan kjöttollurinn var settur á, í full tvö ár höfum vjer beðið, í tvö ár höfum vjer stýrt málum þessum „með sem minstum hávaða“, svo jeg noti orð hv. þm. sjálfs. (Jþ: Stundum hefir Tíminn þó að minsta kosti verið háværr út af þessu máli). Fyrir þeim ummælum stend jeg sjálfur og ber einn

Alþt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

ábyrgð á þeim hávaða. Og kanske hefir mjer verið meiri alvara með þessi mál en hæstv. forsrh. (SE). Fyrir það ber jeg engan kinnroða. Og sje því nú borið við, að undirbúningur undir förina hefði verið lítill, ef sendimennirnir hefðu farið í dag, þá tel jeg víst, að fá hefði mátt skipið til að bíða.

Hinn liðurinn er vitanlega smávægilegri, þ. e., hvort það á að fást, að nefnd verði skipuð, og hvernig. Jeg geri ráð fyrir, að hv. 1. þm. Reykv. (Jþ) hafi talað af fleiri manna hálfu en sinni eigin, og að þessi till. hans til rökstuddrar dagskrár sje ekki hans eins verk. Allar mótástæður hans geta fallið fyrir því einu, að sá flokkur, sem hann tilheyrir, hefir skipað sínum mönnum í þær föstu nefndir, er kosnar hafa verið, svo sem fjhn.. Framsóknarflokkurinn kaus aftur á móti þannig til þeirra nefnda, að hann gerði ráð fyrir, að skipuð yrði sjerstök viðskiftanefnd.

Forsætisráðherra (SE): Það getur vel verið, að hv. þm. Str. (Trþ) takist að búa til árásarefni á mig úr þessu máli; en jeg hygg, að jafnvel hans eigin flokksmenn kunni að komast að annari niðurstöðu en hann, er þeir fá skjöl þau í hendur, sem jeg nefndi áðan. Sendiherra okkar, sem staddur var í Kristjáníu, símaði nýlega, að það þýddi ekki neitt að vera þar lengur, og að hann færi nú aftur til Kaupmannahafnar og biði eftir því, að stjórnin í Kristjáníu fengi umboð hjá þinginu þar til þess að semja um þetta mál, þá mundi hann fara aftur til Kristjáníu til þess að vera við samningana. (Trþ: Hefir ekki forsætisráðherrann sagt, að það umboð væri fengið?). Jeg hefi sagt, að það

fengist. Ef hið háa Alþingi vill senda þessa menn, er það á þess valdi að gera það. Jeg hefi ekki rannsakað neitt um skipaferðir hjeðan á næstunni, en jeg hygg, að það mætti takast að útvega mönnum far með togurum hjeðan til Englands, og svo mundi þeim kleift að komast þaðan til Noregs. Gætu þeir þá verið komnir til Kristjáníu upp úr miðjum marsmánuði, og gæti þetta haft sína þýðingu síðar, ef það yrði úr að senda menn hjeðan. En önnur spurning er það, hvort málefninu verður nokkuð betur borgið með því að senda þessa menn, heldur en að láta sendiherra vorn fást við málið, eins og hann hefir gert hingað til. Jeg er að minsta kosti í miklum vafa um það. Mjer er kunnugt um að minsta kosti annan þeirra manna, er hv. þm. Str. (Trþ) ætlast til, að verði sendur í þessa för, og efast jeg mjög um, að honum muni takast að hafa nokkur bætandi áhrif á norsku stjórnina. Ef Alþingi vill senda þessa menn, getur það gert það. Þeir munu komast nógu snemma til Kristjáníu. En það er best að taka ekki ákvörðun um það fyr en Alþingi hefir fengið skjölin til athugunar, og getur það þá betur dæmt um það, hvort nokkuð muni vinnast við að senda þá. Það mun auðvelt að sýna það skjallega, að stjórnin hefir ekkert vanrækt í þessu máli, þvert á móti hefir hún fylgt því fram með mikilli festu; þannig mun dómur óhlutdrægra falla í þessu máli, hvernig sem hv. þm. Str. annars kann að líta á það.

Bjarni Jónsson: Það var nokkuð stórt af stað farið hjá hv. þm. Str. (Trþ) og mörgu blandað þar inn í. Ætla jeg að drepa á sumt af því. Jeg tala fyrir sjálfan mig, en ekki af neins

flokks hálfu, er jeg segi, að jeg get vel fallist á skoðun hv. 1. þm. Reykv. (Jþ) um þessa nefndarskipun. Jeg sje ekki annað en að það sje beint verk fjárhagsnefndar þingsins að gera tillögur um og ráða fram úr fjárhagsmálum landsins. Jeg skil ekki í þeim flokki, sem kýs menn í fjárhagsnefnd án tillits til hagsmuna landsins. Ekki skil jeg það heldur, hvað hv. þm. þeirra Strandamanna vildi með því að vera að blanda kjöttollsmálinu inn í þessa nefndarskipun. Tollsamningar og þannig löguð viðskiftamál þurfa ekki við, að skipuð sje í þau sjerstök þingnefnd. Þessháttar mál eiga, eins og hv. 1. þm. Reykv. (Jþ) sagði, að ganga hávaða- og hljóðalaust samningaleiðina milli viðkomandi stjórna eða stjórna-fulltrúa. Það er undarlegt, að heyra þennan ritstjóra — jeg minnst þess nú, að hv. þm. er líka ritstjóri — fara fram á að senda marga svokallaða tildurherra víðsvegar út í heiminn. Móti öllu þessháttar hefir hann skrifað hvern dálkinn á fætur öðrum í „Ótímann“ sinn. Nú vill hann einmitt láta senda út marga, líklega eina þrjá, tildurherra, og tildra þeim upp á kjöttollsmálið. Ætli nú þessir þrír nýju — sem auðvitað verða valdir af flokksfylgi með hlutfallskosningu — tildurherrar verði færari að semja eða vanari í öllu að umgangast erlendar stjórnir og stjórnámálamenn en núverandi sendiherra vor, sem er orðinn þaulvanur slíkum störfum. Á þetta að vera stefnan, að senda í hvert sinn óvalda menn, sem aðeins koma að þessum störfum eins og þegar kría sest á stein? Jeg er talsvert kunnugur í Noregi, og jeg veit, að þar hefir Norðmönnum verið boðið fyrirfram sem andvirði kjöttollsins það, sem vjer viljum ekki að

látið verði af hendi. Svona fer, er þeir menn semja, er ekki kunna að þegja. Þessvegna er kjöttollsmálinu komið eins og komið er, af því það er búið að bjóða Norðmönnum í heimangetu svo eða svo mikinn afslátt af fiskveiðalöggjöf vorri í stað kjöttollsins. Þetta hefi jeg sannfrjett frá Norðmönnum sjálfum. Hversvegna á að setja sjerstaka nefnd í þetta mál? Þarf sjerstaka búfræðinga eða fiskifræðinga til að greiða úr þessu? Er sendiherra vor ekki nógu kunnugur búnaðarháttum vorum eða útvegsmálum, að hann sje ekki fær um að hafa einn þessa samninga á hendi? Jeg segi jú! Það var talað um, að stjórnin hefði gert rangt í því að senda ekki þessa nýju tildurherra þegar fyrir þetta þing; nú kveður eitthvað við annan tón en stundum áður. Þá hefir, og það ekki órjettilega, verið nefnt, að stjórnin þyrfti við heimildar þingsins um það, til hvers fje landsins skyldi notað. Mjer finst þetta vera hárrjett, og jeg get því ekki legið stjórninni á hálsi fyrir það, að hún ljét ekki undan kröfunum um þessa tildurherra. Jeg sje ekki, að hafi verið þörf að senda þá. Annað mál var, að þegar Spánarsamningarnir voru á döfinni, komu fleiri mál til en atvinnuvegirnir einir. Þá var bindindishreyfingin hjer, sem vildi koma trúnaðarmanni sínum þar að, til þess að sjá stefnu sinni sem best borgið og ganga úr skugga um, að ekki væri verið með neina brennivínshrekki, og var það sjálfsagt, að þeim væri veitt þetta, enda gerði stjórnin það. Hjer var og að semja við ókunna stjórn, sem lítið eða ekkert þekti til vor, og auk þess voru samningarnir í upphafi faldir á hendur útlendum (dönskum) sendiherra, sem

ekkert þekti til Íslands, og varð því að fá sjer til aðstoðar íslenska menn hjeðan.

Hv. þm. Str. (Trþ) talaði af miklum fjálgleik um, að íslenskir bændur hefðu beðið í tvö ár eftir lagfæringunni á kjöttollinum. Hefir hann, mjer er spurn, at-hugað, hvernig á stóð, þegar kjöttollurinn komst á? Það var alls ekki í hefnd arskyni, að hann var lagður á, eins og Tíminn hefir sagt. Það hafa sagt mjer menn í Noregi, að þeim datt alls ekki Ísland í hug í því sambandi, og ef þeir hefðu vitað eitthvað um vilja vorn í þessu efni, hefði verið auðvelt að fá ákvæðum laganna breytt þegar í upphafi. Þetta var alls ekki stjórnarfrv., er það kom inn á þing þar, og enginn var þar, sem vissi, að þetta kæmi í bága við hagsmuni Íslands. En því rjeði sparnaðar-ósparnaðurinn um, að þar var enginn umboðsmaður af okkar hendi, er gæti á þetta bent, en danskir umboðsmenn ekki svo kunnugir, að not yrðu að þeim. Nú er tollurinn löngu kominn á, og er þá alt örðugra viðfangs, og ekki síst, þegar búið er að bjóða svo gott verð fyrir hann. Það getur stundum verið gott að hafa hátt, en þó er oft betra fyrir suma að hafa lágt um sig, ella getur athyglín leiðst um of að þeim.

Forsætisráðherra (SE): Jeg ætla að eins að benda hv. þingdeild á það, að þegar Spánarsamningarnir stóðu yfir, stóð allur almenningur saman sem einn maður í því máli út á við, enda þótt menn litu alls ekki einn veg á það mál hjer heima fyrir, og þetta var alveg rjett og sjálfsagt; svo gera menn jafnan, þegar þjóð semur við þjóð. Annars vil jeg vara hv. deild við því að teygja

úr umr. um þetta mál, eins og nú er ástatt. Væri sjálfsagt, ef þm. vilja endilega ræða þetta mál, að halda fund um þetta fyrir lokuðum dyrum, því að nóg tækifæri önnur munu sjálfsagt verða til fundin, ef menn vilja, til að gera að árásarefni á stjórnina.

Jón Þorláksson: Jeg hefi annars fáu að svara og litlu við að bæta það, sem jeg hefi áður sagt. Þar sem hv. þm. Str. (Trþ) sagði, að kjöttollslögin norsku væru orðin tveggja ára, er það ekki nákvæmlega rjett. Tollurinn er aðeins ný-orðinn tvöfalt hærri en hann var fyrst ákveðinn, og við lægri tollinn höfum við búið mestan hluta þessara tveggja ára; í raun og veru var það ekki fyr en hann var tvöfaldaður, að undan honum var kvartað. Enda þótt þetta hafi vitanlega altaf verið hagsmunamál fyrir okkur, varð það auðvitað meira síðan hann hækkaði, og nú, eins og málinu er komið, er það orðið mjög alvarlegt mál. Jeg skil ekki í öðru en hv. þm. Str. (Trþ) geti sjeð, að það er lítið samræmi í því að vilja endilega kjósa sjerstaka nefnd í þetta mál, og að vilja þrýsta stjórninni til þess að senda menn til Noregs þegar í dag. Ef hann vildi nota þingm. til þessa, átti hann að snúa sjer til föstunefndanna, í stað þess að láta fara að ræða nú um kosningu þessarar nefndar, tveimur tímum áður en sendimennirnir áttu að fara af stað hjeðan. Þetta er því eflaust aðeins fyrirsíttur einn hjá þessum hv. þm. (Trþ). Hann hlýtur að ætla eitthvað annað með þessu.

Þá verð jeg og að skoða það sem mismæli hjá þessum sama hv. þm. (Trþ), sem hann talaði um, að annar eða einhver, ef fleiri yrðu en tveir, af þessum fyrirhuguðu sendimönnum til Noregs,

yrðu að hafa til að bera sjerþekkingu í öllu því, er að sjávarútvegi lyti. Þetta ætti alls ekki að koma fram hjer í þessum umr., enda væri það óverjandi; þótt því miður það hafi heyrst eitthvað um það í sumum blöðum hjer, að þetta norska kjöttollsmál væri sjávarútvegs-málum vorum viðkomandi, og að sá atvinnuvegurinn ætti að leggja til skilyrðin fyrir því, að við náum þeim samningum, sem vjer teljum oss eiga sanngjarnar kröfur til.

Flm. (Tryggvi Þórhallsson): Tilviljunin ræður oft miklu í þessum heimi. Það var tilviljun ein, að kjöttollsmálið drógst inn í þessar umr. í dag. Það var og tilviljun, að rætt var um, að hægt væri að senda þessa menn í dag. Jeg tek undir með hæstv. forsrh. (SE) í því, að jeg óska leynifundar um þetta mál.

Hv. 1. þm. Reykv. (Jþ) spurði, hvort mjer hefði orðið mismæli. (Jþ: Jeg gekk út frá því sem sjálfsögðu, að svo hefði verið). Það er langt síðan þetta kom fram af hálfu Norðmanna. Það er um 1½ ár síðan ákveðin tilmæli komu fram hjá þeim um þetta, svo að það getur ekki verið neitt leyndarmál, hvað þeir ætla sjer í þessu efni. (BL: Já, þegar búið var að benda þeim á þetta, og það af mörgum hjeðan af landi). Jeg endurtek það, að það eru Norðmenn, sem hafa hafið máls á þessu, enda er það alviðurkent, að þegar tveir aðilar semja, þá gerist það ekki með þeim hætti, að annar láti alt í tje, en hinn ekkert.

Þá sný jeg mjer að því, sem hv. þm. Dala. (BJ) mælti til mín. Þingmaðurinn sagði, að jeg, sem ávalt hefði verið andvígur því að senda hjeðan út sendi- eða „tildurherra“, eins og hann hermir um mig, að jeg hafi nefnt þá, og getur vel

verið, að jeg hafi einhverntíma talað um tildurherra — nú vilji jeg senda hjeðan eina 2—3 af því tæi. Ef nú hv. þm. Dala. (BJ) ekki les Tímann eins og „ein viss persóna“ les biblíuna, að sögn, veit hann vel, að jeg hefi ávalt gert greinarmun á venjulegum sendiherra, eins og þeim, sem erlend ríki senda hvert öðru, og þeim mönnum, sem sendir eru í sjerstökum tilfellum og í ákveðnum erindagerðum vegna atvinnuvega landsins, og getur þm. (BJ) aldrei með rjettu hermt það eftir mjer, að jeg telji þá menn óþarfa.

Þá vjek hv. þm. Dala. (BJ) að því, að fáir mundu kjósa menn í fjvn. án tillits til hagsmuna landsins; vitanlega kjósa menn þannig. En gæti það nú ekki einmitt hafa stafað af þeim orsökum, að hv. þm. Dala. (BJ) var ekki kosinn í fjvn. í þetta sinn? Jeg hygg, að þeir menn hafi nú ráðið mestu um kosningu til þessarar og annara fastra nefnda, sem annast er um hagsmuni ríkisins, og þessvegna hafi þm. Dala. ekki komist í neina nefnd, enda þótt hann gjarnan hefði viljað!

Jakob Möller: Jeg get ekki neitað því, að jeg er hálfhissa á, að þessi nefndarskipun skuli vera orðin að svo miklu deilumáli, því að mjer finst aðeins vera um að ræða „praktiskt“ fyrirkomulagsatriði. Vjek jeg að því í ræðu minni í gær, að öll viðskiftamál, sem þingið fengi um að fjalla, þyrftu helst að fara til einnar og sömu nefndar. Hefir hv. samþm. minn, 1. þm. Reykv. (Jþ), gert skilmerkilega grein fyrir þessum málum, og þarf jeg því ekki að fara út í það.

Fyrir þessu þingi liggja mörg slík mál, og er það fljótsannað, að það verð-

ur erfiðara og ver unnið að þeim í tveim nefndum.

Hv. þm. Str. (Trþ) vjek að því, að þingin 1921 og 1922 hefðu skipað sjerstaka viðskiftamálanefnd, og er það satt; en þá stóð alt öðruvísi á en nú: fyrst og fremst voru þau viðskiftamál, sem þá lágu fyrir þinginu, þannig löguð, að þingmönnum var ekki fullljóst, hversu þau mál væru snertandi fjárhagsástæður ríkisins og alla afkomu þess, enda samband þeirra við skattamálin, sem þá voru á döfinni, miklu lausara en nú. Í öðru lagi stóð svo á, að 1921 hafði fjárhagsnefndin óvenjumiklum störfum að sinna. Ef jeg man rjett, var ekki færri en 20 skattamálafrumvörpum vísað til þeirrar nefndar þá, og var því ástæða til að ljetta störfum af nefndinni. Nú stendur sem sagt alt öðruvísi á. Nú eru fá eða engin ný skattafrumvörp á ferðinni, en hinsvegar er, að þau, sem koma kunna fram, hljóta að standa í nánú sambandi við þau mál, sem viðskiftanefndin ætti um að fjalla, svo sem innflutningshömlur. Hinsvegar kemur ekki til mála að taka tollmál eða önnur skattamál, sem upp kunna að koma, frá fjhn., og leggja þau fyrir viðskiftamálanefnd.

Mjer skilst á hv. þm. Str. (Trþ), að hann byggir á misskilningi, er hann hyggur það aðalatriðið að skipa þessa nefnd til þess að láta hana senda menn til Noregs. Jeg fæ ekki sjeð, að það standi í neinu beinu sambandi við viðskiftahöft, tollmál og annað, sem talið er að vísa ætti til þessarar nefndar. Það var svo að heyra á hv. þm. Str. (Trþ), að hann teldi sig og Framsóknarflokkinn hafa gert sína skyldu með því að bera fram þessa tillögu, en þetta er ekki nóg; þeir verða að vinna alveg eins að

Þessum málum, þó að þingið fallist ekki á að skipa þessa nefnd. Jeg get ekki fallist á annað en að þessi mál heyri undir fjhn. samkvæmt þingsköpum, og get því ekki greitt þesari tillögu atkv. mitt, til þess að skifta þessum málum á tvær hendur. Hinsvegar læt jeg óbundið atkv. mitt að því er snertir samningana við Norðmenn. Það er þessu alveg óskýlt mál, og sje jeg ekki betur en að Framsóknarflokkurinn eigi eins hægt með að fylgja því máli fram, þó að landbn. fjalli um það. Hefði þeim verið þetta áhugamál, hefði þeim verið í lófa lagið að koma þessu þann veg fyrir, og engum leiðum lokað fyrir sjer eða málefnum með því.

En að því er snertir þá ástæðu hv. flm. (Trþ), að Framsóknarflokkurinn svonefndi hafi ekki skipað í nefndir með tilliti til slíkra mála, þá mun ekki annað vænna, þótt óhyggilega hafi þar til tekist, en að bæta við mönnum í fjhn. Mjer þykir það annars leiðinlegt, um ekki öllu mikilsverðara mál en það er að skipa eina nefnd, ef það ætlar samt að endast til að koma öllu í bál og brand í þessari hv. deild, þar sem svo mikill friður og eindrægni hefir ríkt til þessa. Væri mikilsvert, ef hv. þm. vildu nú láta sefast og fara að slá botninn í þessar umr.

Jón Kjartansson: Það er ekki ætlun mín að blanda mjer í þessar umr. og teygja tímann á þann hátt. Þó get jeg ekki varist að láta í ljós undrun mína yfir orðaskiftum hv. flm. (Trþ) og hæstv. forsrh. (SE). Hv. flm. ávitar hæstv. forsrh. fyrir handvömm og drátt í málinu, en hæstv. ráðherra verst með því, að það, sem gert hafi verið, sje samkvæmt samkomulagi beggja ráð-

herra. Þykir mjer þetta fara undarlega saman, enda einkennilegt, að hæstv. atvrh. (Klj) skuli ekki láta neitt til sín heyra í málinu. Þætti mjer nú fróðlegt að fá að heyra afstöðu hans, svo að upplýsast mætti, hvor nær hefir farið hinu rjetta, hæstv. forsrh. (SE) eða hv. flm. (Trþ), því að það væri skaðlegt, ef stórmáli, sem hjer er um að ræða, væri stefnt í hættu vegna sundurlyndis og ósamkomulags ráðherranna.

Bjarni Jónsson: Það eru aðeins örfá orð út af viðskiftum okkar hv. flm. (Trþ). Í vandræðunum yfir að breiða yfir vankunnáttu flokks síns í nefndaskipuninni tók hann að hælask um, að jeg hefði ekki náð sæti í fjvn. Tókst honum jafnfimlega með að finna ástæðuna eins og honum hefir yfirleitt tekist með flutning þessa máls. Nú vil jeg þó segja honum rjettu ástæðurnar, úr því hann veit þær ekki áður. Önnur er sú, að sjúkdómur hamlaði einum þm. úr fámennum flokki að sækja fund. Hefði það ekki verið, myndi jeg hafa hlotið sæti í nefndinni sem fyr. Hin ástæðan var þessi, sem jeg hygg þó, að hv. flm. (Trþ) eigi skamma stund að hælask um, að honum tókst að ná í blessað Mýraljósið.

Atvinnumálaráðherra (Klj): Mjer þykja umr. um þetta mál vera orðnar helst til yfirgripsmiklar, enda ætlaði jeg mjer að sitja hjá. En úr því að fyrirspurn hefir verið beint til mín, þá skal jeg segja frá afstöðu minni í örfáum orðum. Hún er þá þessi, að jeg hefi eindregið verið með því að senda þessa nefnd og aldrei dregið dulur á það. Hæstv. forsrh. (SE) vildi fyrst síma og spyrjast fyrir, hvernig sakir stæðu, og

taldi jeg ekkert athugavert við það. En svo drógst þetta og drógst, án þess endanleg ákvörðun yrði nokkurntíma tekin. En jeg veit þó ekki, hvort þessi dráttur hefir valdið nokkrum skaða ennþá. Hygg jeg, að hægt muni vera að fá ferðir bráðlega, ef hv. Alþingi sýnist svo, að senda menn utan, sem jeg eindregið mæli með.

Annars verð jeg að taka undir það með forsrh., að heillavænlegast muni vera, að þetta mál sje rætt á fundi fyrir lokuðum dyrum. Er ekki að vænta þess, að menn fái áttað sig á því, þar sem alt verður að tala undir rós.

Forsætisráðherra (SE): Jeg verð að halda því fram, að jeg hafi skýrt rjett frá í þessu máli. Jeg símaði til sendiherrans í Kaupmannahöfn, eftir samkomulagi við embættisbróður minn, og ekki veit jeg heldur betur en að hann hafi fallist á, að ekki væri vert að gera neitt annað í málinu, úr því að svo skamt væri til þings. Annars býst jeg við, að við munum ekki fara að kljást hjer um þetta efni, og verður hv. deild að reyna að afla sjer þeirrar skemtunar annarsstaðar.

Jón Baldvinsson: Jeg sje ekki betur en að rjett sje að skipa þá nefnd, sem hjer er um að ræða. Má vel koma henni að

án allra óþæginda, þar sem ekki er ennþá búið að raða niður vinnutíma fastanefnda. Væri alt öðru máli að gegna, ef henni væri varpað inn á miðju þingi. Þar sem menn úr öllum öðrum flokkum þingsins hafa lýst afstöðu sinni til þessarar nefndarskipunar, þykir mjer hlýða að gera það einnig fyrir hönd míns flokks.

Annars finst mjer ekki ástæða til að fara út í langar umr. í þessu máli, allra síst, ef svo mikið liggur á, sem hv. flm. (Trp) lætur í veðri vaka.

Jeg verð þó að segja, að heldur fanst mjer það hjákátlegt hjá hv. flm. (Trp), er hann er að mælast til þess, að tillagan verði samþykkt, vegna þess góða samkomulags, sem ríkt hefði um ýmislegt hjá þingflokkunum. Á þetta hefði hann ekki átt að minnast. Því að það „samkomulag“, sem hann hjer á við, var alið í synd.

ATKVGR.

Rökstudda dagskráin frá 1. þm. Reykv. (Jp) samþ. með 15:11 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: JS, Jp, MJ, MT, PO, SigurjJ, ÞórJ, ÁF, BJ, BL, HK, JakM, JAJ, JK, MG.

nei: JörB, KIJ, Pp, SvÓ, Trp, ÞorlJ, ÁÁ, BSt, HStef, IngB, JBald.

Tveir þm. (BSv, ÁJ) fjarstaddir.

E.

Vísað til ríkisstjórnarinnar.

1. Skrifstofur landsins í Reykjavík.

Á 11. fundi í Ed., miðvikudaginn 5. mars, var útbýtt:

Till. til þál. um skrifstofur landsins í Reykjavík (A. 78).

Á 12. fundi í Ed., fimtudaginn 6. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 13. fundi í Ed., föstudaginn 7. mars, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Mörgum, sem eiga sæti í þessari hv. deild, er í fersku minni, að svipað mál var hjer til umr. á síðasta þingi. Þá var skorað á landsstjórnina að láta flytja sem flestar opinberar skrifstofur í nýja Landsbankahúsið, og þykist jeg vita, að nokkuð hafi orðið ágengt í því efni. Við opnun hússins nú á dögunum tók jeg eftir því, að hagstofan er flutt þangað, og síðan mun ríkisfjehirðir hafa flutt skrifstofu sína í þetta sama hús. Talað er og um, að ýmsar fleiri skrifstofur muni flytja þangað

á næstunni, og er varla von á því, að flutningarnir hafi farið fyr fram, því að húsið er vart fullgert. Enda þótt alt þetta sje nú gott og blessað, þá er samt ýmislegt í sambandi við þetta mál, sem frekar er til góðs en ills, að athugað sje. Það er t. d. athugavert, ef satt er, að sumir embættismenn hafi ekki viljað flytja sig í Landsbankahúsið, að því er virðist að ástæðulausu, og sumpart sjeu nokkrir meinbugir á því af hálfu bankastjórnarinnar. Á jeg hjer sjerstaklega við skrifstofu lögreglustjóra Reykjavíkur, sem bankastjórnin mun treg að veita viðtöku í hús sitt, og ber því við, að óviðurkvæmilegt sje, að skrifstofa, sem opin er allan sólarhringinn, sje í bankahúsi, en hjer mun átt við varðstöð lögreglunnar í Reykjavík. Endirinn er sá, að lögreglustjóri situr enn á sama stað, enda þótt almenn óánægja sje út af því, hvernig leigumála skrifstofu hans sje fyrir komið. Leigan er, eins og kunnugt er, 6000 kr. á ári, og er talin að vera ákveðin samkvæmt mati. En þó er hún óviðkunnanlega há, þegar þess er gætt, að lögreglustjórinn á sjálfur húsið, sem skrifstofan er í, og hefir keypt það fyrir svo lágt verð, að þriðjungur hússins, sem skrifstofan hefir til um-

ráða, borgar húsið á þremur árum. Þeir starfsmenn landsins, sem svona fara að, enda þótt þeir sjeu í sínum lagalega rjetti, vekja tortrygni almennings. Liggur nærri, að slíkt sje að nota sjer neyð ríkissjóðs, sjerstaklega þegar þess er gætt, að hjer ræðir um eitt af tekju-mestu embættum landsins, sem talið er að hafi gefið tugi þúsunda laun á ári, með öllu og öllu. Það eru einmitt svona atriði, sem sparnaðarnefnd ætti að taka til athugunar.

Vel má vera, að krafa bankastjórnarinnar um, að húsið sje eigi opið allan sólarhringinn, sje rjettmæt. En þess ber að gæta, að meginhluti skrifstofu lögreglustjóra vinnur venjuleg skrifstofustörf, aðallega við innheimtu tolla og skatta, og það er þessi hluti skrifstofunnar, sem flytja má í Landsbankahúsið.

Þess má geta, sem ekki óverulegs atriðis í þessu sambandi, að lögreglustjórnin hefir í fórum sínum mörg afarmerkileg skjöl, sem óþægilegt væri að brynnu, og er þegar af þeirri ástæðu óforsvaranlegt að hafa skrifstofu hans í timburhúsi. Hefi jeg því hugsað mjer, að hæstv. stjórn, hver sem hún verður, semji við lögreglustjóra um að flytja aðalskrifstofu sína í Landsbankahúsið, en varðstöðinni verði fengið húsrúm annarsstaðar. Þarf ekki að vanda svo mjög til þess, því að þar mun brunahætta, vegna dýrmætra skjala, eigi koma til greina. Sömuleiðis legg jeg afarmikla áherslu á, að skrifstofa bæjarfógeta sje í steinhúsi. Vakir þar fyrir mjer brunahættan, fremur en sparnaðurinn. Eru á þeirri skrifstofu geymd svo mörg merkileg skjöl og skilríki, að óhugsandi er, að bætt verði til fulls, ef

brynnu. Fyrir mörgum árum var þessi skrifstofa í timburhúsi. Hefir maður, sem þá vann þar, sagt mjer svo frá, að vordag einn að afloknum skrifstofutíma hafi hann unnið dálítið fram yfir það, sem venja var til. Þegar hann hafði setið klukkutíma eða svo, varð hann var við reyk í brjefakörfu. Hafði einhver farið óvarlega með eldspýtu, og dró hann engar dulur á, að ef hann hefði ekki setið þarna fram yfir vinnutíma, þá hefði margt brunnið, sem erfitt hefði verið að bæta. Sýnir þetta dæmi vel, hversu fráleitt væri að varðveita hin merkustu embættisskjöl landsins í timburhúsi.

Jeg þykist hafa fært sannanir fyrir því, að breytingin sje til sparnaðar, einkum með því að flytja þær skrifstofur, sem dýrastar eru, t. d. finst mjer, að skrifstofur skattstjóra ætti að vera í bankanum. Og ef svo fer, að forráðamenn skrifstofanna neita að flytja í bankann, gæti dregið til þess, að hús, sem er byggt fyrir landsstjórnina, yrði að standa autt.

Það eru einkum 3—4 skrifstofur, sem mjer finst, að vel gætu verið á efstu hæð Landsbankahússins, sem sje veðurfræðisskrifstofan og skrifstofur vegamálastjóra og vitamálastjóra og skrifstofa húsameistara ríkisins. Á öllum þessum skrifstofum er mikið unnið að teikningum, og þar hentar því vel ofanljós. Svo er eitt atriði, sem jeg vil ekki gera lítið úr í þessu sambandi, og það er, hversu mikið hagræði það er notendum að hafa skrifstofur þessar allar saman. móts við að þær sjeu sín á hvorum stað úti um bæinn; einnig gæti það orðið mikill vinnusparnaður, því að menn á þessum skrifstofum gætu hjálpað hverjir

öðrum að ýmsum störfum, auk þess sem það veitti almenningi mikil þægindi.

Öllum mun það kunnugt, að væri stjórnarráðshúsið stærra, væru þessar skrifstofur þar, og það hefir einmitt altaf verið til þess ætlast, að Landsbankahúsið yrði nokkurskonar viðbót við stjórnarráðshúsið, og því sjálfsagt að flytja skrifstofur þessar þangað.

Þá vil jeg loks minnast á tvær byggingar í þessu sambandi. Önnur er hús í Bröttugötu, sem landið tók upp í skuld, en sökum húsaleigulaganna mun ekki auðvelt að losna við leigjendur þess í svip, en annars gæti verið mikill vinningur fyrir landið að hafa í því einhverjar skrifstofur, t. d. væri það hentugt fyrir varðstöð lögreglustjóra. Jeg vildi beina þeirri spurningu til hæstv. stjórnar, hvort hún sæi ekki möguleika til þess að spara fje með því að taka húsið í sjálfsábúð.

Þá vil jeg víkja að pósthúsinu, sem er með bestu byggingum landsins í bæn-um. Þar hefir ríkisfjehirðir haft skrifstofu, en nú er hann að flytja, og verður þar því laust húsrúm fyrir litla skrifstofu. Á efstu hæð hússins eru herbergi með stórum gluggum móti suðri, og því sólrík, og mundi því hentugt fyrir skrifstofur. Þetta húsrúm hefir hingað til verið ónotað, nema hvað póstkoffort hafa verið geymd þar, en til þess þarf eigi fínt húsrúm með miðstöð. Mjer finst því, að rjett væri að athuga, hvort ekki mætti breyta efstu hæð pósthússins, svo að nota mætti hana og skrifstofu ríkisfjehirðis, sem nú verður laus, fyrir opinberar skrifstofur. Jeg býst nú ekki við að þurfa að skýra þetta nánar. Aðalatriðið er, að samfærslan hefir enn ekki verið gerð, og möguleikarnir ekki notaðir, sem nota hefði mátt, og mjer

finst það veigalítill ástæða, þótt menn haldi því fram, að samfærslan bíði eftir Landsbankahúsinu.

Jón Magnússon: Í fyrra var samþykkt hjer í deildinni lík tillaga þessari, sem nú er hjer á ferðinni. Tillagan var eiginlega sú sama, þótt nú sjeu taldar nánara upp skrifstofur þær, sem flytja meg saman, enda bent á lík rök fyrir þeirri tillögu og þessari. Jeg áleit þá óþarft að samþykkja þá tillögu, því að fjármálaráðherra taldist þá þegar búinn að semja við Landsbankastjórnina um leigu á þeim herbergjum, sem bankinn þyrfti ekki að nota. En flutningur á skrifstofum ríkisins í bankahúsið hefir orðið að bíða vegna þess, að ekki hefir verið hægt að framkvæma hann ennþá; annars gaf stjórnin beint loforð um að framkvæma hana, og það sú stjórn, sem hv. flm. (JJ) styður. Jeg sje því ekki ástæðu til að samþykkja till., en vil hinsvegar vísa henni til stjórnarinnar.

Jeg er að öðru leyti samdóma hv. flm. (JJ) um það, og álit rjett og eðlilegt, að byggingar þær, sem hann hefir bent á, sjeu notaðar í landsins þágu. Jeg skal annars ekki fara frekar út í það, en vil leggja til, að málinu sje vísað til stjórnarinnar.

Flm. (Jónas Jónsson): Jeg vildi aðeins óska eftir því, af því að sú skrifstofa, sem jeg einna helst vil flytja, bæjarfógetaskrifstofan, hefir yfirmann sinn hjer, að hann gefi upplýsingar um það, hvort það sje satt, að hann sje tregur til að flytja sína skrifstofu í Landsbankann. Því að ein af aðalástæðunum til þess, að jeg bar fram þessa tillögu, er einmitt sú, að jeg hefi heyrt, að það gengi treglega að fá skrifstofurnar til

að flytja. Jeg vil því gjarnan óska eftir skýringu á þessu atriði frá hv. þm. Seyðf. (JóhJóh), og jafnframt beina þeirri spurningu til hans, hvort honum finnist ekki brunahættan mikilsvert atriði í þessu sambandi.

Jóhannes Jóhannesson: Jeg skal geta þess, viðvirkjandi spurningu þeirri, sem hv. flm. (JJ) hefir beint til mín, að jeg hefi snúið mjer til stjórnarinnar, til að vita, hvort það væri meiningin að flytja bæjarfógetaskrifstofuna í Landsbankahúsið. Ástæðan var sú, að leigutími skrifstofunnar í núverandi húsnæði hennar er útrunninn 14. maí þessa árs. Jeg fór því til stjórnarinnar og spurðist fyrir hjá dómsmálaráðherra um þetta, og bentu honum jafnframt á, að jeg teldi ekki heppilegt að hafa skrifstofuna svona ofarlega í húsi, sem ekki væri nein lyftivjel í, og sagði, að bæjarbúar mundu kunna því illa að þurfa að prika upp á þriðja sal í jafnháu húsi og Landsbankahúsið er, í hvert skifti, sem þeir þyrftu að koma á bæjarfógetaskrifstofurnar, því að þangað eiga bæjarbúar mjög oft erindi, og sumir, eins og t. d. málaflutningsmenn, oft á dag. Jeg fjekk það svar hjá ráðherra, að ekki mundi verða heimað, að jeg flytti mínar skrifstofur í Landsbankahúsið, enda væri þar ekki hæfilegt pláss fyrir þær. Jeg spurðist ennfremur fyrir um það, hvort stjórnin ætlaði að sjá skrifstofunni fyrir húsnæði, eða hvort jeg ætti að gera það, og fjekk það svar, að rjett væri, að jeg gerði það.

Jeg skal annars geta þess, að jeg tel það rjett vera, að brunahættan er mikilsvert atriði í þessu máli, en það mun líka verða gert alt, sem hægt er, til þess

að draga úr henni og fyrirbyggja hana sem best í væntanlegum húsakynnum skrifstofunnar.

Flm. (Jónas Jónsson): Af ræðu hv. þm. Seyðf. (JóhJóh) sá jeg það best, að rjett er að samþykkja þessa tillögu, en ekki að vísa henni til stjórnarinnar. Af þessari frásögn hv. þm. Seyðf. (JóhJóh) sá jeg ennfremur, hversu mörgum af starfsmönnum landsins er óljúft að flytja í bankahúsið, en þessi tregða er einmitt aðalástæðan til þess, að tillagan kom fram. Og þegar hv. þm. (JóhJóh) ber það fram sem aðalástæðu, hve erfitt sje fyrir fólk að fara upp á þriðju hæð í húsi, þar sem ekki er lyftivjel, get jeg ekki litið á það öðruvísi en sem spaug. Jeg bý sjálfur á þriðju hæð í húsi, og kvarta ekki, og er þó gamalmenni á mínu heimili.

Mjer finst við ekki mega vera með þennan tepruskap að segja, að við þurfum að hafa lyftivjel, þó að skrifstofa sje á þriðju eða fjórðu hæð í húsi í bæ, þar sem eins er ástatt og hjer, að aðeins mjög fá hús eru há. Það er alt öðru máli að gegna í stórbæ, eins og París, þar sem öll hús eru 5—6 hæðir. Þar væri ógerningur að hafa engar lyftur. En það er ekki mikið að þurfa að ganga upp á þriðju hæð aðeins á einum stað eða fáum í sama bæ, og mjer finst það hreinn og beinn bjánaskapur að vera að setja lyftu í hús eins og Eimskipafjelagshúsið hjer.

Jeg geri því ekkert úr þeim ástæðum, sem hv. þm. (JóhJóh) kom fram með, og álit sannað, að um tregðu sje að ræða, enda gaf hann til kynna, að hann hefði komið fram með mótmæli gegn flutningnum við stjórnina, og stjórnin

var svo elskuleg að taka þau mótmæli til greina, og þar finst mjer hún hafa verið óþarflega undanlátssöm.

Þar að auki hefir hv. þm. Seyðf. (JóhJóh) í hyggju að flytja í timburhús í miðbænum. En það reyndist svo í brunanum mikla hjer í Reykjavík, að ómögulegt muni vera að búa svo um peningaskápa í timburhúsi, að standist eldsvoða, því að peningaskápar bráðnuðu þá í slíkum húsum, og skjölin eyðilögðust. Jeg vil því skora á hv. þm. Seyðf. (JóhJóh), vegna hinna mörgu og mikilsverðu skjala, sem hann hefir undir höndum á skrifstofu sinni, að flytja heldur í Landsbankahúsið og skapa með því fordæmi, öðrum til eftirbreytni, svo að húsið verði notað eins og ætlast hefir verið til. Því að þótt hv. 4. landsk. (JM) sje trúaður á umhyggju stjórnarinnar fyrir málinu, þá þarf að herða á stjórninni, því að stjórnin á hægara með að ganga fast fram í að fá menn til að flytja skrifstofur í húsið, ef bein skipun frá þinginu liggur fyrir um, að svo skuli vera.

Jóhannes Jóhannesson: Jeg get ekki annað en efast um, að deildin telji sig bæra um, án rannsókna, að ákveða, að bæjarfógetaskrifstofan skuli flutt í ákveðna byggingu í bænum, sem máske væri mjög óheppileg fyrir skrifstofuna. Mjer finst þurfa rannsóknar á því attriði, og jeg fyrir mitt leyti get ekki greitt atkvæði með því.

Jeg vil líka biðja hv. þm. að gæta þess, að það er mikill munur á efri hæðunum í Landsbankahúsinu og öðrum húsum, því að neðsta hæðin í honum er á við tvær hæðir í venjulegum húsum, og jeg þekki fólk svo vel, að jeg veit, að því mundi ekki þykja gott að þurfa að

klifra svo hátt, í hvert sinn, sem það þyrfti að koma á bæjarfógetaskrifstofuna. Svo er jeg ekki viss um, að Landsbankinn kærði sig um þann umgang, því að fólk þarf oft að koma á skrifstofuna á þeim tíma, sem Landsbankinn er lokaður, einkum er það fyrir kosningar. Til dæmis var það svo heilan mánuð fyrir kosningarnar í haust, að menn voru að koma að kjósa frá því snemma á morgnana og þar til jeg fór að hátt á kvöldin. Og jeg tók á móti þeim, því að jeg vildi liðsinna þessum mönnum, því að annars hefðu þeir, margir að minsta kosti, ekki getað notað kosningarrrjett sinn.

Jón Magnússon: Hv. flm. (JJ) var að tala um, að eldur hefði einhverntíma komið upp í bæjarfógetaskrifstofunni, en jeg veit ekki til þess; það var í það minsta ekki í minni tíð. Ef átt er við enn miklu eldri tíma, var lítið um steinhús í Reykjavík fyrir 30—40 árum, svo að ekki eru miklar líkur til, að skrifstofan hefði verið í steinhúsi þá. Annars eiga peningaskápar að geta staðist eldsvoða þótt í timburhúsum sje, ef vel er um búið. Einnig getur verið um eldshættu að ræða í steinhúsum, eins og hefir sýnt sig, því að t. d. brann Landsbankinn, þótt steinhús væri.

Flm. till. (JJ) sagði um lögreglustjóra, að hann hefði keypt hús sitt á 8—12 þús. kr., og ef svo væri, þá er það rjett, að 6000 kr. leiga mundi borga húsið upp á 2 árum. Jeg held, að húsið hafi verið keypt fyrir miklu meira, að minsta kosti kostaði hann einum 10000 kr. til þess að útbúa herbergi í húsinu fyrir skrifstofur, án endurgreiðslu úr ríkissjóði.

Björn Kristjánsson: Jeg skal geta þess, viðvíkjandi brunahættunni, að öll veðeildarskjöl voru geymd þar sem flest var úr trje alt í kring, þegar Landsbankinn brann, og var því sama og um timburhús væri að ræða, þótt bankinn væri með steinveggjum, því að loftið og alt þakið var úr timbri, sem brann yfir skápnum. Og voru skjöl þessi óskemd. Annars má alveg eins vel geyma slíkt í timburhúsi, ef notaður er traustur múrklefi og skápur með góðri járnhurð. Og mjer er kunnugt um, að sparisjóðurinn á Ísafirði var í timburhúsi, í húsi Þorvalds læknis, en hann hafði góðan múrskáp, og það á líka altaf að geta dugað. Brunahættan virðist því ekki vera stórt atriði, þótt fjármunir sjeu geymdir í timburhúsi, ef þeir eru geymdir í vel eldtryggum skáp.

Guðmundur Ólafsson: Þetta mál virðist vera eitt af þeim málum, sem mörgum þykir gaman að tala mikið um. Annars get jeg ekki sjeð, hvað getur verið á móti því að samþykkja þessa tillögu, þótt svipuð tillaga væri samþykkt hjer í fyrra. En það er þegar upplýst, að tregða er á því að fá menn til að flytja í Landsbankahúsið, og mjer finst, að það væri ilt, ef sú tregða yrði til þess, að plássið yrði ekki að fullu notað. Það hefir komið fram í málinu, að sumir halda því fram, að plássið í Landsbankahúsinu muni ekki vera vel heppilegt fyrir bæjarfógetaskrifstofuna. Jeg fyrir mitt leyti hefi ef til vill ekki nægilegt vit á því, hvernig slík skrifstofa þarf að vera, en jeg býst við því, að sumir meðeildarmenn mínir gætu dæmt um það. Ef deildin vildi kynna sjer það atriði, væri því ekki annað en að kjósa t.

d. 2 menn til þess að rannsaka það. En ef svo færi, að efri hæðir hússins þættu ekki hæfar fyrir skrifstofu bæjarfógeta, og hann vildi ekki flytja þangað, gæti vel farið svo, að aðrir vildu ekki flytja þangað heldur, og væri það illa farið, því að þá yrði mäske mikið af efri hæðum hússins að standa autt. Annars finst mjer ekki vera nein hætta á ferðum, þó að tillaga þessi væri samþykkt, því að stjórnin mundi samt ekki fara að neyða neinn til að flytja í Landsbankahúsið, ef plássið þætti ekki viðunanlegt. En jeg get ekki skilið, af hverju mótstaðan móti tillögu þessari getur stafað, nema ef það væri af því, hver flm. hennar er.

Jeg er ekki talinn neinn embættavinur, en jeg vil þó ekki neyða hvorki bæjarfógeta eða aðra til að nota vont húspláss, en mjer finst, að rjett mundi að hafa það þannig með þessa tillögu, að frestað væri umr. og henni vísað til nefndar til athugunar, til dæmis fjárveitinganefndar, er bæjarfógeti á sæti í.

Það, sem hv. þm. Seyðf. (JóhJóh) tók fram sem ástæðu gegn því að flytja bæjarfógetaskrifstofuna í Landsbankahúsið, að kjósendur ættu sjerstaklega erfitt með að komast upp svo marga stiga, sem þar þyrfti að ganga, er vitanlega alveg rjett, því að það getur verið erfitt fyrir þá, sem orðnir eru ellihrumir, og þyrftu því að geta fengið að kjósa heima, með vottorðum og aðstoð góðra manna.

Annars sje jeg ekki, að svo mjög muni um að ganga upp einn eða tvo stiga, að það eitt út af fyrir sig sje næg ástæða til að vilja ekki flytja skrifstofuna í Landsbankahúsið. Að minsta kosti tel jeg það ekki vega á móti þeim þægindum, sem að því eru, að hafa hinar

opinberu skrifstofur sem flestar í sama húsinu. Annars tel jeg það beina skyldu þingsins að sjá um, að þetta húsrúm sje notað fyrir skrifstofur landsins, heldur en að láta leigja rándýrt húsnæði fyrir þær hingað og þangað úti um bæ.

Húsið í Bröttugötu þekki jeg ekki. En jeg veit, að húsrúm það í pósthúsinu, sem ríkisfjehirðir hefir haft, er vel boðlegt fyrir skrifstofur hverjum sem væri.

Það má vel vera rjett hjá hv. 2. þm. G.-K. (BK), að hægt sje að geyma svo skjöl í timburhúsum, að trygt sje fyrir eldsvoða. En það hefir venjulega sýnt sig, að flestar eða allar slíkar tryggingar hafa reynst ótryggar, þegar eldsvoða hefir borið að höndum.

Flm. (Jónas Jónsson): Út af þeim ummælum hv. þm. Seyðf. (JóhJóh), að honum væri ekki kunnugt um, hvort húsrúmið í Landsbankahúsinu væri eins vel hæft fyrir skrifstofur hans eins og hans eigið hús, vil jeg leggja það til, að þessari umr. verði frestað og till. vísað til fjvn., þar sem hv. þm. Seyðf. er sjálfur formaður, svo að sú nefnd geti rannsakað, hvort húsrúm Landsbankans muni ekki vera forsvaranlegt fyrir skrifstofur hv. þm. (JóhJóh).

ATKVGR.

Till. frá 4. landsk. þm. (JM) um að vísa málinu til stjórnarinnar, samþ. með 8:5 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: HSn, IHB, JJós, JóhJóh, JM, BK, EP, HSteins.

nei: EÁ, GÓ, IP, JJ, SJ.

Einn þm. (SE) fjarstaddur.

2. Söfnunarsjóður Íslands.

Á 32. fundi í Ed., laugardaginn 29. mars, var útbýtt:

Till. til þál. um breytt skipulag Söfnunarsjóðs Íslands (A. 247).

Á 34. fundi í Ed., mánudaginn 31. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 36. fundi í Ed., þriðjudaginn 1. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Í hinni stuttu greinargerð, sem till. þessari fylgir, er gerð grein fyrir því, hvað fyrir mjer vakir. Jeg ætlast til, að af till. leiði, að lögum Söfnunarsjóðsins verði breytt þannig, að hjer eftir verði úr honum eingöngu veitt fasteignalán til sveitabúskaparins. en ekki sjer í lagi til kaupstaðanna, og þá einkum Reykjavíkur, eins og átt hefir sjer stað að undanfögnu. Eins og kunnugt er, er veltufje landsins að langmestu leyti bundið í atvinnurekstri kaupstaðanna, og þar sem bæði útgerð og fiskisala hefir gengið erfiðlega hin síðari árin, þá hefir það haft ill áhrif á gengi ísl. krónunnar; en hið lága gengi hennar útilokar möguleika veðdeildarinnar til þess að lána nokkurt fje, því að það gerir það að verkum, að illmögulegt er að selja verðbrjef deildarinnar erlendis. Þess vegna hafa sveitirnar orðið útundan með fje til nauðsynlegrar ræktunar landsins, og á meðan verðlag krónunnar er ekki betra en nú. er lítil von á því, að ræktunarbanks geti þrífist, ef byggja þarf starf-

semi hans á sölu verðbrjefa erlendis. Þessi sjóður, Söfnunarsjóðurinn, hefir starfað síðan árið 1888, og hefir töluvert fje til umráða. Eftir því sem mjer er best kunnugt, hefir sjóðurinn hingað til langmest lánað fje til húsabygginga í kaupstöðum, með því að þau lán hafa, og það mäske með rjettu, verið talin tryggust. Jeg skal síst neita því, að t. d. Reykjavík er í sjálfu sjer engin vanþörf á fje til húsabygginga. Hjer býr fjöldi fólks í aumum húsakynnum. En jeg tel ekki holt að ýta um of undir vöxt bæjanna. Jeg skal játa, að enda þótt öllu handbæru fje sjóðsins væri varið til ræktunar landsins, þá hrykki það skamt; væri raunar aðeins dropi í hafinu, miðað við þörfina. En jeg álit þörf jarðræktarinnar svo brýna, að ekki megí láta nokkurs ófreistað til fjáröflunar, og því legg jeg til, að hæstsv. stjórn verði falið að undirbúa þessa breytingu á lögum sjóðsins og leggja fyrir næsta þing.

Forseti (HSteins): Með því að jeg tel mál þetta svo mikilvert, að rjett sje að það verði athugað í nefnd, þá legg jeg til að þessari einu umr. verði frestað og málinu vísað til fjhn.

ATKVGR.

Till. vísað til fjhn. með 12 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 47. fundi í Ed., laugardaginn 12. apríl, var fram haldið einni umr. um till. (A. 247, n. 332 og 354).

Frsm. minnihl. (Jónas Jónsson): Nefndin hefir haft mál þetta til athugunar og hefir meðal annars átt tal við 2 menn, sem mikið þekkja til sjóðs-

ins, og hafa þeir gefið nefndinni skýrslu um starfsemi hans. Þessir menn eru þeir núverandi formaður sjóðsins, Vilhjálmur Briem, og stofnandi hans, Eiríkur Briem, sem hefir starfað við sjóðinn í 30 ár. Af upplýsingum þeim, er menn þessir hafa gefið nefndinni, er það ljóst, að Söfnunarsjóðurinn hefir nú að jafnaði um 100 þús. kr. til nýrra útlána. Þetta fje mun undanfarin ár mestmegnis hafa verið lánað til bæjanna, einkum Reykjavíkur. Sögðust báðir þessir menn, er að sjóðnum standa, mjög gjarnan hafa viljað lána sveitunum úr sjóðnum, en kváðu sjer sjaldan hafa borist beiðni þaðan. Kvaðst þó annar þeirra, Vilhjálmur Briem, hafa ýtt undir menn í sveitum til þess að nota sjóðinn. Hefir ekki orðið samkomulag um þáttill. í nefndinni. Er nefndin eiginlega þrískift, þó að nál. sjeu ekki nema tvö. Kemur það af því, að einn nefndarmanna, hv. 1. landsk. (SE) hefir skrifað undir annað nál. með fyrirvara. Tveir okkar nefndarmanna, Framsóknarmennirnir, álíta till. eins og hún var upphaflega borin fram, rjetta í eðli sínu, sem sje, að nú ætti að lána úr sjóðnum það fje, sem handbært er, til sveitanna. Einn nefndarmanna lítur svo á, að það eigi aðallega að lána sveitunum fjeð, en ekki eingöngu, og enn eru menn í nefndinni, er engu vilja breyta í þessu efni. Það hefir að vísu komið fram, að þeir viðurkenna, að veð í jarðeign sje tryggast, en benda á, að það kæmi fyrir, að sjóðnum áskotnaðist fje með því skilyrði, að það yrði lánað út til ákveðinna fyrirtækja. Álíta þeir því ekki heppilegt að ákveða sjerstaklega, að fjeð skuli lánað til sveitanna. Því höfum við, 3. hl. nefndarinnar, breytt till. þannig, að sjóðnum

yrði breytt svo, að lán til sveitanna fengju forgangsrjett. Jeg skal taka það fram, að höfuðtilgangur minn með till. þessari er sá að bæta úr mestu vandræðunum, þar sem nú um stund er ekki hægt að fá hjer hentug lán gegn veði í jarðeignum, og slík veðbrjef verða ekki seld í öðrum löndum sakir þess, hve óstöðugur gjaldmiðill okkar er. Aðalspurningin er því sú, hvort hv. deild vill stuðla að því, að Söfnunarsjóðurinn verði til þess að auka Reykjavík eða efla býlin í sveitunum. Jeg álit, að höfuðástæðan til þess að breyta eigi Söfnunarsjóðnum, sje sú, að það er ofvöxtur í Reykjavík og öðrum kaптúnum landsins. Þetta er ekki nýtt. Það hefir verið svo síðan um aldamót, að ráðandi menn bankanna hafa stutt að ofvexti bæjanna, en hafa ekkert um það hugsað að hlúa að sveitunum. Málið er einfalt eins og það liggur fyrir, og það er engin spurning um veðið, þó að reynt hafi verið að draga það inn í umræðurnar, því að það er margviðurkent, að ekkert veð er tryggara en í jarðeign til sveita. Þeir, sem halda öðru fram, gera það af vanþekkingu. Og trausti sjóðsins spillir þetta ekki, eins og sumir hafa haldið fram, því að forstjórar sjóðsins hafa játað, að það sje síður en svo, að þeir hafi á móti veði í jarðeignum. Þeir álíta það betra en kaupstaðaveðin. Hinn aldurnigni forstjóri sjóðsins, sem þykir vænt um hann, talaði svo um sjóðinn, að sjer væri ekki kært, að honum væri breytt að formi til. Hann hjelt því fram, sem rjett er, að sjóðurinn væri fyrst og fremst til þess að safna, til þess að geyma fje á vöxtum. Og hann lítur svo á, að það skifti ekki máli, hvar peningarnir standi, ef aðeins tryggingin er í

lagi. Jeg skal játa, að þetta er að mörgu leyti rjett, frá sjónarmiði innieigenda, en þar af leiðir ekki, að þjóðin sætti sig við það, að sjóðnum sje til lengdar beitt í þá átt, að lánað sje út á veð, sem eru lakari en önnur veð. Er því að mínu viti ómögulegt að vera á móti tillögunni, nema menn vilji ekki láta sveitirnar hafa forgangsrjett að þessum 100 þús. kr., en vilji heldur stækka kaupstaðina.

Þar sem jeg hefi leitt rök að því, að þau veð, sem sveitamenn hafa að bjóða, eru betri og tryggari en önnur veð, getur ágreiningur ekki staðið um annað en það, hvort styðja beri að því, að bæirnir vaxi eða sveitirnar. Mál þetta skýrist dálítið frekar við það, að þann mann hjer í hv. deild, sem mest er á móti því, má telja sem fulltrúa bæjanna hjer á þinginu, og hefir að því leyti, sem hann hefir haft ráð á landsfje, hlynt sjerstaklega að viðgangi bæja og atvinnurekstri þeirra.

Hverjar eru ástæður fyrir því, að sveitirnar hafa notið þessa sjóðs svo lítið hingað til, úr því að þær hafa í raun og veru tryggari veð að bjóða? Jeg hygg, að þær sjeu aðallega tvær. Sjóðurinn starfar í kyrþey, og á þann hátt, að sjerstaklega launamönnum landsins er kunnugt um hann; hafa þeir oft fengið þar lán til húsabygginga. Enda játaði forstjóri sjóðsins, að meirihluti eigna hans stæðu í lánum hjer í Reykjavík. Aftur á móti er sjóðurinn óþektur úti um landið, menn hafa ekki hugmynd um tilveru hans. Mjer er sagt, að í sveit nokkurri, ekki langt frá Reykjavík, sje bóndi einn frægur fyrir það að hafa fengið lán úr Söfnunarsjóði. Þetta hefir þótt svo mikið snildarbragð, að það ein-kennir manninn frá öðrum. Hin ástæðan er sú, að Reykjavík hugsar fyrst og

fremst um sig, enda er hún nær sjóðnum. Er það tæplega af tilviljun, að einstakir þingmenn setja sig á móti þessari breytingu. Þeir eru fulltrúar fyrir þann hugsunarhátt, sem vill halda veltufje bankanna innan Reykjavíkur. Í þeim endurspeglast Reykjavíkurvaldið.

Jeg hygg, að jeg hafi nú á þessu stigi málsins leitt nægileg rök fyrir rjettmæti þesarar till. Í henni felst ekkert annað en það, að sveitirnar eiga að fá forgangsrjett að sjóðnum gegn jöfnum tryggingum. Hjer er engin tilraun gerð til að breyta tryggingarskilyrðum.

Frsm. meirihl. (Jóhann Jósefsson): Það er auðvelt bæði að skilja og virða tilgang hv. 5. landsk. (JJ) með því að gerast flytjandi að þáltill., eins og hún var upphaflega á þskj. 247. Og væri ekkert annað atriði till. til fyrirstöðu en spurningin um það, hvort menn vildu unna landbúnaðinum þess að njóta lána af því fje, sem Söfnunarsjóður hefir til umráða, þá mundi mig ekki greina mikið á við hann í þessu máli, og ekki meirihlutann heldur.

Það er hverju orði sannara, að landbúnaðurinn hefir engu að síður þörf á hentugum lánum en annar atvinnurekstur landsmanna. En hv. flm. (JJ) hefir borið niður með breytingu á fyrirkomulagi á miður heppilegum stað.

Hv. flm. (JJ) skýrði nokkuð frá því, hvað í nefndinni hefir verið upplýst um tilgang og starfsemi Söfnunarsjóðsins. Þessi merkilega og einstaka stofnun er orðin nokkuð gömul, því að núgildandi lög hennar eru frá 1888. Höfuðtilgangur sjóðsins er sá, að fá menn til að safna fje, til þess, að það geti ávaxtast og vaxið í framtíðinni.

Alpt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

Til þess að geta fengið sem fylstar upplýsingar um málið, fór nefndin til framkvæmdastjóra sjóðsins. Fyrst og fremst ljét hann það í ljós, að hann væri persónulega hlyntur landbúnaði, og kvaðst altaf hafa látið lánsbeiðnir frá landbúnaði sitja í fyrirrúmi fyrir öðrum. Hann dró engar dulur á það, að jarðarveð væru síst ótryggari en eign í kaupstað, enda hefir meirihluti nefndarinnar ekki vefengt það. Hann lýsti sem sagt yfir því, að þáltill. væri í samræmi við þá stefnu, sem hann hefði altaf fylgt sem framkvæmdastjóri sjóðsins, sem sje, að hlynna að landbúnaðinum með lánum, eftir því, sem unt væri. Yfirlýsing framkvæmdastjórans hefir ekki komið í bága við skoðun neins í nefndinni, svo að jeg hafi orðið var við. Hann taldi vandkvæði á, að lögum sjóðsins yrði breytt, vegna þess, að fjeð, sem lagt er í hann, er óuppsegjanlegt fje undir þeim lögum, sem í gildi eru um sjóðinn, og áleit ekki rjett að breyta lögunum, meðan fje stæði þannig inni. Þá benti hann á annan örðugleika. Svo sem tekið er fram í 19. gr. laganna, er gert ráð fyrir, að þeir, sem fá sjóðnum fje til geymslu, hafi rjett til að setja skilyrði nokkur um, hvernig það sje notað. Væru hendur framkvæmdastjórans algerlega bundnar, eins og þáltill. á þskj. 247 fer fram á, um það, hvernig nota mætti fje sjóðsins, áleit hann, að það gæti orðið til þess, að sjóðurinn misti af fje, sem honum hefði verið ætlað. Þannig yrði þessi ráðstöfun til þess að hindra, að menn söfnuðu fje, og væri það gagnstætt höfuðtilgangi Söfnunarsjóðslaganna.

Á næsta fundi hafði nefndin tal af stofnanda sjóðsins, próf. Eiríki Briem.

Hans tal fjell á líkan veg og framkvæmdastjórans. Skýrði hann frá tilgangi sjóðsins; sagði hann, að í þau 35 ár, sem hann hefði verið í framkvæmdastjórninni, hafi ekki einni einustu lánsbeiðni úr sveit verið neitað. Kvaðst hann hafa haft tilhneigingu til að láta landbúnaðinn sitja í fyrirrúmi. Prófessorinn gat einnig þess, að eftir sínu áliti gætu þeir, sem fje eiga í sjóðnum, krafist þess, að lögum hans yrði ekki breytt innieigendum í óhag. Stofnandi og framkvæmdarstjóri sjóðsins hafa því lýst því yfir, að þeir hafi í verkinu ávalt leitast við að lána úr sjóðnum á þann hátt, sem hv. flm. þáttill. (JJ) óskar, og framkvæmdastjórnin sagðist mundi halda uppteknum hætti í framtíðinni, án nokkurrar skipunar frá þingi eða stjórn. Hjer ber því ekkert á milli annað en það, að hv. flm. (JJ) vill breyta lögum sjóðsins, en þeir, af skiljanlegum „praktiskum“ ástæðum, hafa á móti slíkri breytingu.

Meirihluti nefndarinnar sjer ekki heldur þörf til þess, þegar fyrir liggja yfirlýsingar frá framkvæmdastjórninni um það, hvaða aðferð þeir munu viðhafa í þessu máli í framtíðinni. Ef settar yrðu harðar reglur um, að úr sjóðnum mætti aðeins lána til landbúnaðar, mundi af því leiða töluverðan aukinn kostnað fyrir stjórn hans, með því, að þá yrði óhjákvæmilegt að hafa eftirlit með því, hvernig peningunum væri varið. En það hefir einkent þessa stofnun, hve mikil áhersla hefir verið lögð á að kosta sem allra minstu til við framkvæmdastjórnina. T. d. í 13. gr. laganna er gert ráð fyrir, að forstöðumaður sjóðsins fái enga borgun til að byrja með. Ennfremur er þar tekið fram, að þegar svo langt er komið, að farið er að

greiða forstöðumanni nokkuð fyrir verk sitt, eigi hann að setja veð, sem slíkir embættismenn. Meiri hluti nefndarinnar getur því alls ekki talið rjett að breyta lögum sjóðsins, enda fer breytingin á þskj. 332 í bága við hagsmuni eigenda hans.

Hv. 5. landsk. (JJ) sagði spurninguna í þessu máli snúast um það, hvort menn vildu hlynna að landbúnaði eða húsabyggingum í kaupstöðum. Meirihluti nefndarinnar er samþykkur þeirri aðferð, sem stjórn sjóðsins hefir viðhaft um útlán, og þess vegna óskar hann engrar breytingar. Spurningin, sem liggur fyrir, er sú, hvort setja skuli ákvæði í Söfnunarsjóðslögin, sem ríða í bága við frumhugsun laganna, ákvæði, sem hindra höfuðtilgang sjóðsins, þann, að hvetja menn til að geyma og ávaxta fje. En það virðist mjer gert, ef þáttill. á þskj. 247 verður samþykkt. Jeg þykist hafa leitt rök að því, að öll breyting laganna er óþörf, þegar yfirlýsingar framkvæmdastjórnarinnar eru teknar til greina.

Eins og jeg tók fram, brýtur þáttill. í bága við 19. gr. Söfnunarsjóðslaganna, þar sem gert er ráð fyrir, að þeir, sem leggja í sjóðinn, megi hafa atkvæðisrjett um, hvernig með það sje farið. Meirihluti nefndarinnar hefir því orðið að leggja til, með vöxt og viðgang sjóðsins fyrir augum, að engin breyting yrði gerð á lögum hans. En hv. flm. (JJ) má vera fullviss um það, að meirihlutinn hefir samúð með hugsun hans, að því er aðhlynningu landbúnaðarins snertir. Persónulega er jeg hv. flm. (JJ) þakklátur fyrir að hafa komið þessari athugun um fyrirkomulag og starfsemi Söfnunarsjóðsins af stað í þessari hv. deild. Þetta varð til þess að

gefa okkur tækifæri til að kynnast nánar þessari merkilegu þjóðþrifastofnun, Söfnunarsjóðnum, og hinum göfuga tilgangi stofnanda hans.

Sigurður Eggerz: Jeg er sammála hv. 5. landsk. (JJ) um það, að lánsstofnunar hafa lítið gert fyrir landbúnaðinn. Honum hefir ekki verið sjeð fyrir láns-möguleikum með hæfilegum kjörum. Að vísu hefir verið stofnað til fasteignabanka, en vegna fjárhagsörðugleika hefir hann ekki komist til framkvæmda ennþá.

Jeg verð að skoða það mjög svo eðlilegt, að þessum sjóði sje aðallega varið til landbúnaðar. En jeg vildi ekki með lögum binda starfsemi hans eingöngu við þann atvinnuveg. Það gæti orðið til að rýra innlegg í sjóðinn. Framkvæmdastjórnin hefir gefið svo ákveðnar yfirlýsingar um það, að hún vildi heldur lána fje sjóðsins til landbúnaðar. Stofnandi sjóðsins ber mjög fyrir brjósti, hvernig honum sje varið í framtíðinni. Það hafði djúp áhrif á mig að heyra, hve mikla trú stofnandi sjóðsins hafði á nytsemi hans í framtíðinni. Það er óblandin ánægja að því að hitta menn, sem leggja eins mikið að sjer með áhugamál sín, og hafa eins fasta trú á því að geta unnið framtíðinni gagn.

Stofnanda sjóðsins virtist falla það þungt, ef lögum hans yrði breytt. Eins og jeg hefi tekið fram, álit jeg rjett, að sjóðurinn starfi aðallega í þarfir landbúnaðar. En hvort breyta megí lögum hans, vil jeg ekki segja ákveðið um að svo stöddu. Þó að núverandi framkvæmdastjórn vilji láta sjóðinn starfa á þennan hátt, sem jeg nefndi, er engin

trygging fyrir því, að eftirmenn hennar vilji fara eins að.

Eins og sakir nú standa, vil jeg leggja til, að máli þessu verði vísað til stjórnarinnar, og hún athugaði málið. Jafnframt vil jeg láta það koma mjög skýrt fram hjer í hv. deild, sem þegar hefir komið fram hjá hv. flm. (JJ) og hv. frsm. meirihl. (JJós), að hún álitur tryggilegt að lána út á jarðeignir, og heppilegt að verja sjóðnum sem mest í þarfir landbúnaðarins. Vildi jeg mælast til þess, að hæstv. stjórn athugaði, hvort nokkuð væri því til fyrirstöðu.

Frsm. minnihl. (Jónas Jónsson): Jeg hefi ekki getað sannfærst af rökum hv. þm. Vestm. (JJós). Jeg get að vísu þakkað honum hið hlýja hugarþel til landbúnaðarins, sem kom í ljós í ræðu hans, en þó fanst mjer það vafið inn í nokkuð viðamiklar umbúðir, sem hæglega geta gert hinn góða innmat nálega einskisvirði. Það var tekið fram áðan, að nægilegt væri, að bæði fyrverandi og núverandi forstjórar sjóðsins hefðu lýst því yfir, að landbúnaðarlán úr sjóðnum ættu, að þeirra áliti, að ganga fyrir öðrum lánnum. En þessar yfirlýsingar verða ekki mikilsvirði, þó að jeg vilji ekki draga hinn góða vilja forstjóranna í efa, þegar það er athugað, að langmestur hluti sjóðsins stendur nú í kaupstaðalánnum. Hvernig stendur á þessu? Ekki er það vegna þess, að þörfin sje ekki fyrir hendi í sveitunum. Annaðhvort stafar þetta af heimsku þeirra, sem í sveitunum búa, eða þá ókunnugleika. Mönnum kemur saman um það, að veð í fasteignum í sveit sje öllu tryggara en í húseignum í kaupstöðum, og

þó hefir lítið sem ekkert verið gert til þess að vekja eftirtekt bænda á sjóðnum. Nei, eins og jeg tók áður fram, hafa bændur hjer í nærsveitunum orðið stórfrægir, hafi þeim tekist að fá lán úr sjóðnum. Þessvegna er hætt við því, að þrátt fyrir hin fallegu orð forstjóranna, haldi sjóðurinn áfram að verða fastur í kaupstaðalánum, ef formi hans verður ekki breytt.

Annars vil jeg geta þess, að mjer leikur grunur á, að hv. meirihl. fjhn. hafi ekki orðað nál. sitt í sameiningu, því að hv. 1. landsk. (SE) var ekki eins grimmur í ræðu sinni eins og stendur í álitinu, þar sem svo er komist að orði, að það væri jafnvel móðgun við stofnanda sjóðsins, að lögum hans yrði breytt í nokkru. (SE: Jeg tel það enga móðgun). Nei, mjer heyrðist á ræðu hv. þm. (SE), að við værum þar sammála. Í þessu sambandi má og minna á það, að hæstv. forsrh. (JM) hefir, með því að taka við Staðarfellsgjöfinni á sínum tíma, lítið svo á, að breyta megi gjafaskrárm að formi til. Þetta er ekki sagt hæstv. forsrh. (JM) til lasts, þó að þessi ráðstöfun hafi ef til vill komið sjer vel fyrir „interessur“ nokkurra manna við Breiðafjörð, heldur til þess að sýna, að hann lítur svo á, að breyta megi stofnskrám slíkra sjóða sem Herðisarsjóðsins. Þá hefir reglugerð Hannesar Árnasonar sjóðsins og verið breytt. Og svona vill oft fara. Þó að sjóður hafi verið gefinn í ákveðnum tilgangi, þá verður reglugerð hans breytt, eftir því, sem með þarf, að dómi síðari síma. Falla því mótbáru þeirra hv. þm. Vestm. (JJós) og hv. 1. landsk. (SE) gegn því, að breyta megi starfsaðferð þessa sjóðs, svo að hann fái tryggari veð fyrir lánunum sínum, máttlausar. Eða vilja þessir

tveir hv. þm. halda því fram, að ólöglegt hafi verið að breyta stofnskrám Herðisarsjóðsins og sjóðs Hannesar Árnasonar?

Jeg þykist vita, að mikið af lánunum úr Söfnunarsjóði sje trygt með veði í timburhúsum, vegna þess, að, eins og allir vita, þá eru flest hús í kaupstöðum, og einkum hin eldri, úr timbri. Svo er t. d. hjer í Reykjavík, og þar stendur langmestur hluti sjóðsins. Hvort er nú tryggara veð, timburhús hjer í Reykjavík eða jarðeign úti á landi? Um það verður ekki deilt. Jeg tek undir með hv. þm. Vestm. (JJós), að af öllum jarðneskum hlutum eru það jarðeignirnar, landið, sem er varanlegasta eignin. En meiri hluti sjóðs þessa er bundinn gegn veði í timburhúsum.

Hv. þm. Vestm. (JJós) sagði, að starfsaðferð forstjóra Söfnunarsjóðsins væri í fullu samræmi við hugsun mína, og þyrfti því ekki að samþykkja tillöguna. Jeg vil neita þessari fullyrðingu. Hugsun mín er sú, að framvegis verði næstum því eingöngu veitt lán til sveitabúskaparins úr sjóðnum, en nú er hverfandi lítill hluti hans bundinn í slíkum lánunum.

Þá hjelt hv. þm. Vestm. (JJós) því fram, að það riði í bága við frumhugsun laga sjóðsins, að þeim yrði nú breytt í þá átt, sem till. fer fram á, því að þeir, sem fyrir mörgum árum, t. d. kringum 1890, hefðu lagt fje í sjóðinn, hefðu í raun og veru lagt það með því skilyrði, að lán úr sjóðnum væru trygð svo sem þá tíðkaðist.

Nú vil jeg spyrja hv. þm. (JJós), hvort hann haldi, að þessir aðiljar ynnu málssókn á móti landsstjórninni, sem þeir kynnu að höfða vegna þessarar breytingar? Jeg held ekki, og allra síst

þegar þess er gætt, að með breytingunni verða veðin aðeins gerð tryggari, og þurfa innlánsmenn síst að kvarta.

Spurningin verður því aðeins þessi: Á Reykjavík að gleypa sjóð þennan, eða eiga sveitirnar að gera það? Það mun nokkurnveginn óhætt fyrir mig að segja Reykjavík, því að aðrir kaupstaðir munu mjög lítið hafa notað sjóðinn. T. d. hygg jeg, að Vestmannaeyingar, kjósendur hv. þm. (JJós), hafi sama og ekkert fengið að láni úr sjóðnum, svo að hann hefir engra sjerstakra hagsmuna þeirra að gæta í þessu efni.

Jeg viðurkenni, að andi till. fer í þá átt, sem forstjórar sjóðsins hafa talið rjettmæta. En einhverra orsaka vegna hefir verið breytt gagnstætt skoðun þeirra. Sömuleiðis hafa báðir þeir hv. þm., sem hjer hafa talað, fallist á stefnu till., þó að þeir vilji ekki samþ. hana. Ennfremur hefi jeg sannað með dæmunum, sem jeg nefndi, Herðísarsjóðnum og sjóði Hannesar Árnasonar, að þar sem stofnskrám þeirra hafi verið breytt, megi engu síður breyta lögum Söfnunarsjóðsins, og það því fremur sem hann er opinber stofnun undir yfirumsjón Alþingis. (BK: þetta er ekki sambærilegt). Það er rjett hjá hv. 2. þm. G.-K. (BK), að þetta er ekki fyllilega sambærilegt, því að það ætti að vera ennþá erfiðara að breyta gjafaskrár en lögum Söfnunarsjóðsins, sem á sínum tíma voru sett af Alþingi. Annars er þetta harla einkennileg kenning, bæði hjá hv. 2. þm. G.-K. (BK) og öðrum, að ekki megi breyta lögum sjóðsins vegna stofnandans. Það er rjett eins og ef hv. 2. þm. G.-K. (BK) vildi halda því fram, að ekki mætti breyta vöru-tollslögunum, vegna þess, að það væri móðgun við hann, þar sem hann mun

vera faðir þeirra. Vil jeg óska honum til hamingju með það að hafa „slegið sjer upp“ á slíkri kenningu, og mun hafa þetta hugfast, ef til orða kemur í náinni framtíð, að samvinnufjelagalögnum verði breytt. Mun jeg þá minna hann á, að það væri móðgun við hann, þar sem hann var einn þeirra, sem samþyktu þau lög, þegar þau voru sett.

Það renna því öll rök að því, að samþykkja þessa tillögu. Sjóðnum verður komið fyrir í tryggari lánum, starf forstjóra hans verður mun ljettara, og loks verður sjóðurinn með því móti landinu í heild að ólíkt meira gagni en nú, og er það vitanlega aðalatriðið.

Forsætisráðherra (JM): Út af sam-anburði hv. 5. landsk. (JJ) á því, að komið hafi fyrir bæði fyr og síðar, að ákvæðum gjafabrjefa hafi verið breytt, þá skal jeg geta þess, að þetta er rjett, slíkt hefir komið fyrir. En án þess að jeg ætli mjer að fara langt út í það mál, hvort breyta eigi lögum Söfnunarsjóðsins, skal jeg taka það fram, að þetta tvent er ekki vel sambærilegt. Mjer skilst, að Söfnunarsjóðurinn hafi fengið nokkurskonar sjerleyfi til starfs síns. Hann er stofnun út af fyrir sig og á engan hátt háður landsstjórninni, þó að hann standi að dálitlu leyti undir stjórn þingsins. Með þessu er ekki sagt, að ekki megi undir nokkrum kringumstæðum breyta lögum sjóðsins; en þær breytingar eru ekki sambærilegar við breytingar á gjafabrjefum sjóða, sem standa undir beinu eftirliti stjórnarráðsins. Hjer verður það að athugast vel, að um stofnun er að ræða, sem fengið hefir sjerleyfi, líkt og Íslandsbanki, til þess að rækja starf sitt, og að viðskiftamennirnir hafa fengið með

því rjettindi, er ekki verða af þeim tekin. (JJ: En lögum Íslandsbanka hefir oft verið breytt). Já, en það hefir verið gert samkvæmt beiðni bankans sjálfs. Annars býst jeg við því, að ef máli þessu verður vísað til stjórnarinnar, þá muni hún athuga það.

Frsm. meirihl. (Jóhann Jósefsson): Hv. 5. landsk. (JJ) talaði mikið um það, að mestur hluti Söfnunarsjóðsins hafi gengið til lána í kaupstöðum, og þá einkum í Reykjavík. Jeg skal ekki ve-fengja þetta. Jeg hefi ekki, fremur en hann, átt kost á að kynna mjer bækur sjóðsins. Hitt hefir hv. þm. (JJ) ekki borið briggður á — og enginn í nefndinni — að forstjórar sjóðsins færu með rjett mál, þegar þeir segja, að lánsbeiðnir utan af landi hafi að öðru jöfnu verið látnar ganga fyrir lánsbeiðnum úr kaupstöðum. Virðist svo, sem ekki hafi staðið á öðru en því, að bændur færu fram á að fá lán úr sjóðnum, því að undir umr. í fjhn. kom í ljós, að tiltölulega mjög fáar lánsbeiðnir hefðu komið úr sveitum landsins til sjóðsins. Ef hjer er um það að ræða, að bændum sje ekki kunnugt um starfsemi sjóðsins, þá stendur hv. 5. landsk. (JJ) einmitt vel að vígi að bæta úr þeim ágalla.

Svo var að skilja á hv. 5. landsk. (JJ), að honum þættu umbúðir sjóðsins nokkuð reykvískar. En hvað mætti þá segja um fje sjóðsins? Mjer leikur grunur á því, að mikið af peningum sjóðsins sje einmitt úr Reykjavík eða nágrenni hennar.

Að því er snertir þau ummæli hv. 5. landsk. (JJ), að ekki komi til mála, að það sje móðgun við forstjóra sjóðsins að skora með þál. á bá að gera hið sama, sem þeir hafa lýst yfir, að þeir

hafi haft að reglu undanfarið, þá lít jeg nokkuð öðruvísi á það atriði. Við þessari yfirlýsingu forstjóranna er ekki nema tvent að segja. Annaðhvort segir þingið: Gott og vel, við trúum ykkur og treystum í þessu efni, eða þá að það segir: Við erum óánægðir með meðferð ykkar á fje Söfnunarsjóðsins, og leggjum fyrir ykkur framvegis að haga útlánunum úr sjóðnum á þann hátt, sem þál. fer fram á. Ef þingið tekur þennan kost, þá treystir það ekki forstjórunum, eða því, sem þeir hafa sagt, og það virðist mjer vera móðgun við þá, og það að ósekju.

Jeg sagði ekki, að ekki mætti breyta lögum sjóðsins vegna stofnanda hans, heldur miklu fremur vegna þeirra, sem eiga fje í sjóðnum. Fæ jeg því ekki sjeð, að þeir tveir sjóðir, sem hv. þm. (JJ) nefndi, sjeu sambærilegir við þennan sjóð, því að þeir taka ekki áframhaldandi við fje til ávöxtunar.

Þá spurði hv. 5. landsk. (JJ) mig að því, hvort jeg hjeldi, að maður, sem hefði lagt fje í Söfnunarsjóðinn, t. d. árið 1890, ynni mál, sem hann höfðaði út af þessari breytingu, ef svo færi, að hún yrði samþykkt. Jeg skal ekkert fullyrða um þetta atriði, enda býst jeg við því, að við hv. 5. landsk. (JJ) sjeum báðir nokkurnvegin jafnsnjallir „júristar“, eða með öðrum orðum, hvorugur bær um að kryfja það mál til fullnustu. En hitt veit jeg, að ef til slíkra málaferla kæmi, þá myndi það hnekkja áliti og trausti sjóðsins, honum til ómetanlegs tjóns.

Loks má geta þess, að svo er að sjá, sem breytingin ríði í bág við þau ákvæði 19. gr. laga sjóðsins, að þeir, sem eiga fje í sjóðnum, skuli hafa tillögrjett um það, hvernig því sje varið.

Frsm. minnihl. (Jónas Jónsson): Þó að hæstv. forsrh. (JM) kæmi ekki lengra en að dæmum þeim, sem jeg tók til samanburðar, þá er jeg þakklátur honum fyrir þær skýringar, sem hann gaf til styrktar máli mínu. Hann játaði fyrst og fremst, að dæmi væru til þess, að ákvæðum í gjafaskráum hefði verið breytt. Þó mun enginn sá hlutur til, sem síður ætti að vera hægt að breyta, og enda er það mjög almenn trú, að það sje með öllu óleyfilegt, þó að jeg fyrir mitt leyti hallist að hinni skoðuninni, að gjafaskráum eigi að breyta, þegar ástæða er til. Og hvað er það svo, sem menn færa fram á móti því, að ákvæðum gjafabrjefa sje breytt? Það, að menn verði ófúsari til dánargjafa en ella, alveg eins og nú er sagt, að menn verði tregari til að leggja í Söfnunarsjóðinn, ef þingið skyldi finna upp á því að breyta í formsákvæðum lögum hans. Jeg held nú samt, að hjer muni fara líkt og með dánargjafirnar. Menn gefa þær eftir sem áður, þó að sumum gjafabrjefunum hafi verið breytt, og svo mun verða framvegis, enda þótt dómsmálaráðherra landsins hafi lýst því yfir, að fullkomlega sje leyfilegt að breyta gjafabrjefunum.

Hæstv. forsrh. (JM) sagði, að til mála gæti komið, að lögum Söfnunarsjóðsins yrði breytt, ef óskir um það kæmu frá sjóðnum sjálfum. Mjer er spurn: Hvað er sjóðurinn sjálfur í þessu sambandi? Ekki eru það peningarnir, og varla mun hann eiga við innieigendur. Þá er ekki um annað ræða en stjórn sjóðsins, og liggur mjög nærri að halda því fram, að hún sje Alþingi sjálft, því að það kys forstjóra sjóðsins, sem annast hin daglegu viðskifti hans. En ef hæstv. forsrh. (JM) á við inneigendur,

þá er augljóst, að þeim verður aldrei náð saman til að gera nokkra ályktun í þessum efnum, enda margir þeirra, sem lagt hafa fje í sjóðinn, dánir. Þessi litli samanburðar-útúrdúr hefir því skýrt málið talsvert. Það hefir verið sýnt, að fordæmi eru fyrir því, að ákvæðum dánargjafa hefir verið breytt, og er því ekki sjáanlegt, að nokkuð sje fremur því til fyrirstöðu, að lögum þessa sjóðs verði breytt í betra horf, bæði fyrir sjálfan sjóðinn og þjóðina í heild.

Það er mjög ósennilegt, að stofnun, sem er undir yfirstjórn þingsins, geti ekki orðið fyrir áhrifum þaðan. Og hver vill trúá því, að hin sama stofnun, þingið, sem á sínum tíma setti stofnlög sjóðsins og fól sjer sjálfu stjórn hans, sje nú alt í einu orðið ófært um að skifta sjer nokkuð af sjóðnum?

Hv. þm. Vestm. (JJós) þóttist viss um, að mestur hluti sjóðsins væri kominn úr Reykjavík. Þetta getur meira en vel verið. En þó að svo sje, þá fæ jeg ekki betur sjeð en að peningar Reykvinga hafi líka gott af því að standa í sem tryggustum eignum.

Jeg hefi nú sýnt, að það er hin mesta fásinna, að þingið sje ekki bært að breyta lögum sjóðsins, þar sem það hefir sett þau, enda varð jeg var við, að hv. þm. Vestm. (JJós) vildi ekki halda því til streitu, að þingið gæti ekki komið fram sem aðili í þessu máli.

Eggert Pálsson: Þess hefir verið getið í sambandi við þetta mál, að bæði núverandi forstjóri Söfnunarsjóðsins og stofnandi hans hafi lýst því yfir, að þeir hefðu altaf reynt að láta lán til landbúnaðarins ganga fyrir öðrum lánun úr sjóðnum. Jeg þykist vita, að enginn vilji draga í efa, að þeir fari hjer með

rjett mál. En aftur á móti hefir líka komið í ljós, að landbúnaðurinn hefir fengið tiltölulega lítið að láni úr sjóðnum. Þetta kann í fljótu bragði að virðast mótsögn, en þarf þó enganvegin svo að vera. Þess ber sem sje að gæta, að til skamms tíma hafa verið til hjer á landi peningastofnanir, sem bændum hefir þótt betur henta að leita til með lánsbeiðnir sínar. Má þar fyrst nefna veðdeildina. Á meðan brjef hennar voru í sémilegu verði, var mun betra fyrir bændur að geta fengið lán út á jarðir sínar þar. Þá var og önnur lánsstofnun til Ræktunarsjóðurinn, sem jeg vissi, að bændum var jafnan mikið áhugamál að fá lán úr. En nú er svo komið, að hvorug þessara lánsstofnana er til lengur, eða að minsta kosti hefir hvorug þeirra nokkurt fje til að lána, og væri því mjög gott, ef bændur landsins gætu nú leitað til Söfnunarsjóðsins, því að þörf þeirra á lánum til jarðabóta er vissulega ekki minni nú en áður hefir verið. En eins og kunnugt er, þá er sá agnúi á að fá lán úr Söfnunarsjóðnum, að menn verða jafnan að bíða lengi eftir að fá þau, þar sem aðsóknin er svo mikil. En þegar menn, einkum upp til sveita, þurfa að fá lán, þá þurfa þeir að fá þau fljótt, en ekki einhverntíma síðar meir.

Jeg lít svo á, að það sje ekkert laga- lega því til fyrirstöðu að breyta lögum sjóðsins. En mjer finst hinsvegar, að ekki megi breyta þeim þannig, að gengið sje fram hjá vilja þeirra manna, sem mest hafa með sjóðinn að gera, eða þannig, að sú breyting brjóti í bág við aðaltilgang sjóðsins, sem er að safna fje og geyma það fyrir menn á öruggan hátt. En til þess að geta verið á því hreina með, hvort sú breyting, sem hjer er um að ræða, muni brjóta í bág við

þann tilgang sjóðsins að safna sem mestu fje, verða hv. þm. að vita, hvaðan það fje kemur aðallega, sem sjóðnum áskotnast. Og þessvegna þarf að athuga, hvaðan fjeð kemur eða hefir aðallega komið, áður en ákveðið er að gera breytingar á lögum sjóðsins. Ef fjeð kemur aðallega úr sveitunum, þá er ekki ástæða til að ætla, að það dragi úr söfnuninni, þótt ákveðið væri, að sjóðurinn skyldi vera fyrst og fremst til útlána fyrir sveitirnar. En ef fjeð kemur hinsvegar aðallega úr kaupstöðunum, má búast við, að menn hættu að leggja fje í sjóðinn, ef ákveðið væri, að það skyldi aðeins lánað til sveitanna. En ef breyting á lögum sjóðsins yrði til þess, að hætt yrði að leggja fje í sjóðinn, þá næði hann ekki lengur aðaltilgangi sínum, þeim sem sje, er fyrir stofnanda sjóðsins vakti, að gera menn sem fúsa- asta til að leggja fje í sjóðinn til geymslu og ávöxtunar. Jeg held því, að það væri mjög heppilegt að vísa málinu til stjórnarinnar og láta hana rannsaka málið og bera sig saman við stofnanda sjóðsins og núverandi forstjóra, og vita, hvort þeir gætu ekki fallist á hagkvæma breytingu á lögum hans. Jeg fyrir mitt leyti veit alls ekki, hvaðan fje sjóðsins aðallega er komið, og meðan svo er, get jeg ekki sagt um, hvort svona löguð breyting, sem hjer er farið fram á, er í raun og veru heppileg, og svo hygg jeg muni vera um fleiri hv. þdm.

Sigurður Jónsson: Í tilefni af því, sem hv. 2. þm. Rang. (EP) sagði, um að menn yrðu að bíða lengi eftir því að fá lán úr Söfnunarsjóði, vil jeg skýra frá því, að jeg hefi komist að raun um, að svo er. Jeg vildi nýlega fá lán úr sjóðnum handa öðrum manni, og átti tal um

það við forstjórann, og hann tók vel í að veita lánið, enda var trygging sú góð, sem jeg bauð, en forstjórinn sagði hinsvegar, að jeg gæti ekki fengið lánið fyr en eftir 3 ár. En sökum þess, að það þurfti að fá þetta lán fljótlega, hætti jeg við að fá það hjá Söfnunarsjóðnum. Jeg held, að bændur hafi ekki sóst mikið eftir að fá lán úr sjóðnum, sökum þess, hve lengi verður að bíða eftir þeim. Það liggja ekki fyrir neinar skýrslur um, hverjum hafi verið lánað úr sjóðnum, en jeg hygg þó, að lánin hafi aðallega gengið til kaupstaðanna.

Jeg veit vel, að aðaltilgangur sjóðsins er að safna fje, en jeg get ekki sjeð, hvað geti verið því til fyrirstöðu, að jafnmikið fje komi í sjóðinn, þótt honum verði breytt svona. Því að þótt sumir leggi fje í sjóðinn með því skilyrði, að því sje varið á ákveðinn hátt, hygg jeg þó, að sjaldan sjeu stórar upphæðir lagðar inn í hann með slíkum skilyrðum. Og þótt lögum sjóðsins verði breytt svona, og þessvegna verði lánað frekar til landbúnaðarins en verið hefir, þá er það ekki annað en það, sem forstjórar sjóðsins hafa verið að reyna að framkvæma, því að þeir hafa altaf gjarnan viljað lána til landbúnaðarins. Þetta er því aðeins spor í þá átt að ýta frekar undir þá með að gera það. Og það er ekki unt að ætla, að þetta sje á móti hagsmunum sjóðsins, því að ef svo væri, er ósennilegt, að stjórnendurnir hefðu öllu frekar viljað láta fjeð ganga til landbúnaðarins.

Mjer finst engin ástæða til að vísa málinu til stjórnarinnar, enda hygg jeg, að þeir, sem það vilja, geri það aðeins til þess að láta málið fá þægilegan dauðlaga.

Alpt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

Frsm. minnihl. (Jónas Jónsson): Jeg vil aðeins taka það fram, að jeg lít svo á, að sú frávísunartillaga, sem hv. 1. landsk. (SE) ber fram og vill láta hv. deild samþykkja, sje aðeins annað form til þess að eyða málinu. Jeg álít því, að þeir, sem vilja aðhyllast breytingu þá, sem felst í þáttill., verði að ganga hreint til verks og samþykkja þáttill. en fella till. hv. 1. landsk.

Björn Kristjánsson: Jeg vil aðeins segja nokkur orð viðvíkjandi því, sem hjer hefir verið rætt um það, hvort breyta mætti lögum Söfnunarsjóðsins. Það er enginn vafi á því, að það er hægt að breyta þessum lögum eins og öðrum, en spurningin er aðeins þetta: Hver getur afleiðingin orðið af slíkri breytingu? Það er viðurkent, að ekki megi breyta veðdeildarlögum. Og af hverju er það? Það er vitanlega mögulegt að breyta þeim, en þó er viðurkent, að þeim megi ekki breyta, sökum þess, að þeir, sem hafa keypt veðbrjefin, hafa keypt þau með tilliti til þeirra laga, sem giltu um deildina á þeim tíma, og sem þeir höfðu ástæðu til að ætla, að ekki yrði breytt. Og ef þeim væri breytt, mundi afleiðingin verða sú, að enginn mundi þora að byggja neitt á veðbrjefunum. (JJ: En ef breytingin hefði í för með sjer aukna tryggingu?) Hvað tryggingunni viðvíkur, þá kem jeg að því máli seinna, og ætla því ekki að fara út í það nú. — Eins mundi verða, ef breyta ætti lögum Söfnunarsjóðsins. En það væri ennþá hættulegra að breyta lögum hans, sökum þess, að það fje, sem lagt er inn í hann, er óuppsegjanlegt, og er lagt inn í hann í því trausti, að lögum hans verði ekki breytt.

Það var talað um það áðan, að málaferli gætu risið út af því, ef lögum sjóðsins væri breytt. En þótt svo færi, þá er það ekki svo mikil hætta fyrir sjóðinn. Hitt er hættulegra fyrir hann, ef það yrði til þess, að menn hættu að leggja fje í sjóðinn, sökum þess, að þeir hættu að treysta honum. Og þar að auki finst mjer ekki óhugsanlegt, að þeir menn, sem lagt hafa fje óuppsegjanlega inn í sjóðinn, geti sagt því upp, ef lögum hans er breytt. Í þessu tvennu liggur aðalhættan.

Þeirri staðhæfingu, að jarðir í sveit sjeu yfirleitt betri veð en húseignir í kaupstöðum, og verið sje með þessu að bæta tryggingar þær, sem Söfnunarsjóðurinn fær fyrir lánnum sínum, er margsvarað, bæði af hv. frsm. meirihl. (JJós) og fleirum.

Þeir, sem leggja fje í sjóðinn með því skilyrði, að það sje lánað út á hús í kaupstöðum, hættu að leggja fje í hann, ef slík breyting sem þessi kemst á, og því er með henni brotið í bága við aðaltilgang sjóðsins, að safna fje.

Þótt því sje haldið fram, að jarðarveð sjeu betri en veð í húsum, þá held jeg þó, að ekki sje hægt annað að segja en að veð í húsum sjeu fulltrygg. Og ef aðeins er lánað $\frac{1}{3}$ — $\frac{2}{5}$ virðingarverðs húsa út á þau, þá held jeg sje alveg eins mikil trygging í þeim eins og jörðum, þegar lánað er út á þær $\frac{1}{2}$ virðingarverðs, eins og veðdeild Landsbankans hefir gert. Enda mundi Söfnunarsjóðurinn eða veðdeildin ekki hafa lánað út á húseignir, ef þau hefðu ekki talið þær fulltrygg veð.

Ef brtt. á þskj. 332 verður samþykkt, þá er ætlast til, að aðeins verði lánað úr honum út á jarðarveð, en ekkert ákveðið um, til hvers fjenu skuli varið. Það er

þó meira vit í þáltill. upphaflegu, því að samkvæmt henni er ætlast til, að sjóðurinn láni til ákveðinna fyrirtækja, sem sje ræktunar í sveit, endurbyggingar sveitabæja og til nýbýla. En hvaða trygging er fyrir því, að lánin gangi til eflingar landbúnaði, þó að þau sjeu fengin út á jarðarveð? Hún er alls engin. Það er sem sje alkunnugt, að menn hafa oft tekið lán út á jarðir í sveitum til þess að kaupa hluti í útgerðarfjelögum eða öðru slíku, eða jafnvel lagt fjeð í verslunarbrask.

Nú stendur líka svo á, að verið er að gera ýmsar tilraunir til þess að útvega landbúnaðinum fje. Árið 1921 var stofnaður ríkisveðbanki, sem átti að vera aðallega fyrir landbúnaðinn. Og nú er á leiðinni frv. um að stofna búnaðarlánadeild við Landsbankann. Og um það má þó segja, að dálítið munar um það. Þó held jeg, að besta leiðin til að útvega landbúnaðinum rekstrarfje, væri að stofna 5. veðdeild við Landsbankann, eða samlags-lánsfjelag fyrir bændur.

Jeg hefi svo ekki mikið meira um þetta mál að segja. Málið er orðið vel rætt, og það er búið að segja flest, sem segja þarf.

Hv. 2. þm Rang. (EP) sagði, að Ræktunarsjóður Íslands og veðdeildin væru í raun og veru ekki lengur til. Í því sambandi vil jeg geta þess, að Ræktunarsjóðurinn er ennþá til og lánar. En að veðdeildin er ekki starfandi nú, er eingöngu Alþingi að kenna. Ef þingið vildi, mætti láta hana starfa eins og áður.

Ingvar Pálmason: Það er eitt atriði, sem jeg vildi minnst á, því að lítið hefir verið um það talað nú við þessar umræður, en það er, hvernig á því stendur, að landbúnaðurinn hefir orðið útundan

með lán úr Söfnunarsjóðnum. Jeg hefi átt tal um þetta við báða forstjóra sjóðsins, og mjer skildist, að reglan væri sú, að þegar lánbeiðnir kæmu til sjóðsins, þá væru þær skrifaðar á lista, og svo væru lánin veitt í þeirri röð, sem beiðnirnar stæðu á listanum. Forstjórnarnir töldu báðir, að ekkert væri því til fyrirstöðu, að landbúnaðurinn væri látinn sitja fyrir lánunum. Ef vjer athugum þessa reglu, sjáum vjer, að það er ofureðlilegt, að sveitirnar verði útundaa. Allir, sem sækja um lán úr sjóðnum, verða að bíða nokkur ár, og svo eru lánin veitt, eins og jeg áður hefi tekið fram, í þeirri röð, sem beiðnirnar koma. En nú er það vitanlegt, að upphæðirnar, sem sótt er um úr sveitunum, eru alt af lægri en úr kaupstöðunum, og því er skiljanlegt, að það verði meira fje, sem gengur til kaupstaðanna. Í öðru lagi eiga bændur, sem á láni þurfa að halda, venjulega mjög erfitt með að bíða eftir þeim. En öðru máli er að gegna um menn í kaupstað, sem vilja fá lán úr Söfnunarsjóði til húsbýgginga. Þeir geta venjulega bygt húsin og fleytt þeim með víxlum í 2—3 ár, ef þeir eiga eftir þann tíma víst að fá lán úr Söfnunarsjóði. Það er því eðlileg afleiðing af þessu fyrirkomulagi, að landbúnaðurinn hafi orðið útundan með lán úr Söfnunarsjóði. Þessvegna höfum við, minnihl. fjhn., viljað breyta skipulagi sjóðsins þannig, að lán til landbúnaðar væru látin ganga fyrir.

Annars tel jeg ekki ástæðu til að fara frekar út í það, sem komið hefir fram við umræðurnar. Það hafa allir virst vera á einu máli um það, að jarðarveð væri tryggara en veð í húsum í kaupstöðum. Þó virtist hv. 2. þm. G.-K. (BK)

draga það í efa. Hann hjelt því fram, að breytingin hefði í för með sjer hættu fyrir sjóðinn. En jeg get ómögulega skilið, að það hafi í för með sjer hættu fyrir sjóðinn, þó að hagur viðskiftamanna hans sje betur tryggður en áður. Það er því ekki hægt að skilja ummæli hv. þm. (BK) öðruvísi en svo, að hann telji jarðarveð lakara en veð í húseignum í kaupstöðum.

En svo var annað, sem sami hv. þm. (BK) sagði, sem mig langaði til að minnast á. Hv. þm. sagði, að þótt fje væri fengið gegn veði í fasteign, þá væri ekki hægt að vita nema það væri notað í verslunarbrask. Jeg skal taka það fram, að jeg þekki ekki slíkt, en það lítur út fyrir, að hv. 2. þm. G.-K. (BK) bæði þekki verslunarbrask og viti til þess, að fje hafi verið fengið út á jarðir til þess að nota til slíks. Annars kemur þetta alls ekki málinu við, því að það er aldrei hægt að fyrirbyggja, að lánsfje sje notað í verslunarbrask eða annað slíkt. Þó mun yfirleitt vera minni hætta á, að það fje, sem fengið er út á jarðir, sje notað til slíks, heldur en það, sem fengið er út á fasteignir í kaupstöðum.

Jeg ætla mjer svo ekki að fara frekar út í þetta. Jeg hefi viljað leitast við að skýra það, hversvegna lán úr Söfnunarsjóðnum gangi minna til sveitanna en til kaupstaðanna. Og jeg hefi líka viljað benda á hitt, að trygging sú, sem sveitamennt hafa að bjóða fyrir lánunum sínum, muni vera öllu betri, eða að minsta kosti ekki lakari en húseignir í kaupstöðum. Og af því dreg jeg þá ályktun, að þessi breyting, sem hjer er um að ræða, geti ekki leitt til neins tjóns eða álitshnekkis fyrir sjóðinn. Vel má vera, að eitt-hvert fje hafi verið lagt í sjóðinn með

því skilyrði, að því yrði varið til húsa-bygginga í kaupstöðum, en það gerir ekki neitt til, því að það er ekki ætlast til þess, að öllu fje sjóðsins verði varið til lána handa landbúnaðinum.

Jeg sje svo ekki ástæðu til að fara frekar út í einstök atriði. Jeg treysti því, að hv. deild afgreiði þetta mál þannig, að hún samþykki brtt. okkar, minnihl. fjhn., því að jeg get ekki sjeð, að hún geti gert nokkurn skaða, en er aðeins spor í áttina að því marki, að fje úr sjóðnum verði hjer eftir varið meira til landbúnaðarins en áður hefir verið.

Eitt atriði vil jeg minnst á enn, og það er, hvaðan það fje sje aðallega, sem sjóðurinn hefir yfir að ráða. Mjer er nú ekki vel kunnugt um það, því að jeg hefi alls ekki rannsakað það neitt. En það er bæði mjer og öðrum hv. deildarmönnum kunnugt um nokkurt fje, sem fer stöðugt vaxandi, og verður mäske á endanum aðalstarfsfje sjóðsins, og það fje mun vera að miklu leyti, ef ekki að mestu leyti, úr sveitunum. Jeg held annars, að þegar á alt er litið, hljóti allir að sjá, að ekki er um neinn voða að ræða, þó að þáttill. sje samþykkt. Og ef hv. þdm. kemur saman um, að það beri að styðja landbúnaðinn, þá er hjer einmitt ágætt tækifæri til þess að sýna það í verkinu.

Guðmundur Ólafsson: Það er eitt ein-kennilegt við þessar umræður, og það er, að allir ræðumenn virðast vera að nokkru leyti á sömu skoðun. Og sú skoðun er sú sama og umráðamenn Söfnunarsjóðsins segjast hafa haft, sem sje, að vilja gera alt fyrir landbúnaðinn. Jeg efast ekki um, að stofnandi sjóðsins muni líta hýru auga til landbúnaðarins, eins og hv. 2. þm. G.-K. (BK) sagði, en

þrátt fyrir það mun enginn draga í efa, að landbúnaðurinn hefir fengið minna fje úr sjóðnum en kaupstaðirnir. Enda hefir sjóðurinn aðsetur sitt í stærsta kaupstað landsins, og standa íbúar hans því betur að vígi með að ná til sjóðsins en aðrir. Það er líka búíð að leiða rök að því, að þeir, sem búa í kaupstað og ætla að fá lán úr Söfnunarsjóði til að koma upp húsi, eiga hægra með að nota þau en bændur, þótt þeir verði að bíða nokkuð eftir að fá lánin, og geta þá fleytt sjer með víxlum í bili.

Þótt því hafi verið haldið fram, að ekki mætti breyta reglugerð sjóðsins sökum þess, að það gæti verið hættulegt fyrir sjóðinn, þá hafa þau rök, sem fram hafa verið færð fyrir því, ekki gert mjer það skiljanlegt, að svo væri. Jeg get ekki skilið, að breytingin geti verið til nokkrus skaða fyrir þá, sem eiga fje í sjóðnum, ef tryggingin fyrir lánunum er jafngóð eða betri. Og það eru allir sammála um, að jarðarveð sje að minsta kosti ekki lakari trygging en veð í húseignum í kaupstöðum, og jeg fyrir mitt leyti er þeirrar skoðunar, að jarðarveð sje miklu betra. Annars finst mjer þessar umræður ganga svipað því sem svo oft vill verða í þessari hv. deild, þegar rætt er um landbúnaðinn. Þá er öllum svo vel við hann, að enginn sjer ráð til að gera neitt fyrir hann.

Hv. 1. landsk. (SE) og hv. 2. þm. G.-K. (BK) vildu láta landbúnaðinn halla sjer að fasteignabankanum til þess að fá rekstrarfje, þótt sá banki vitanlega sje aðeins til á pappírnum.

Hv. 2. þm. G.-K. (BK) mintist enn fremur á 5. veðdeild Landsbankans, sem enginn annar en hann mun vita, að sje til. Þetta hvorttveggja sýnir, að þeim er hlýtt til landbúnaðarins, og ráð þess-

ara hv. þm., honum til styrktar, sanna það ljóslega. Annars finst mjer, að úr því, að hv. 2. þm. G.-K. (BK) mintist á 5. veðdeild Landsbankans, sem engin er til, þá hefði hann haft alveg eins mikla ástæðu til að minnast á bankann, sem stofnaður var af honum og flokksmönnum hans hjer á þinginu í fyrra.

Hv. 2. þm. G.-K. (BK) virtist enn fremur halda því fram, að jarðarveð væru ekki góð veð. Því hefir nú verið mótmælt áður, en jeg get þó ekki látið vera að taka það fram í því sambandi, að jeg er þeirrar skoðunar, að slík veð sjeu miklu betri og tryggari en veð í húseignum í kaupstöðum.

Jeg skal taka það fram, að jeg er ekki vel kunnugur Söfnunarsjóðnum yfirleitt, og get því ekki fyllilega sagt um, hver áhrif slík breyting sem þessi mundi hafa á hann. En mjer finst þó, að það ætti að vera alveg óhætt að athuga málið á þann hátt, er þáltill. ætlast til, og tel því rjett að samþykkja hana. Væri þá stjórninni skylt að leggja álit sitt um málið fyrir næsta þing.

Þykir mjer velvilji hv. deildar til landbúnaðarins vera af skornum skamti. Er jeg mäske næmari af því, að jeg er sveitabóndi. Tel jeg þó, að þingið gæti gert margt, sem því yrði minni heiður að en þótt það samþykkti þessa till.

Hv. 2. þm. G.-K. (BK) vísaði til búnaðarlánadeildar. Tel jeg mikinn vinning að fá hana. Býst jeg þó við, að till. um stofnun hennar yrði feld, ef hún kemur frá Nd., alt af velvilja til landbúnaðarins. Þá er að snúa sjer til bankans, sem ennþá er aðeins til á pappírnum, eða þá til veðdeildarinnar, sem eins er farið.

Sigurður Eggerz: Óparfi er að bregða mjer um ræktarleysi við landbúnað vorn.

Þykir jeg hafa sýnt velvilja minn til hans í verki, á þingi og utan þings. Hefi jeg bent á, að þótt búið væri að stofna fasteignabanka, væri hann ennþá aðeins dauður bókstafur. Þingtíðindin sýna, að jeg barðist fyrir stofnun hans, enda var sá tími álitinn hentugur til stofnunar bankans. Býst jeg við, að hv. þm. A.-Hún. (GÓ) verði að viðurkenna þetta. Finnast mjer ákúrrur hans í garð þingsins óparfar. Yfirleitt hefir þingið tekið mjög vel málum landbúnaðarins, og gæti jeg fundið ótal dæmi því til stuðnings. Tel jeg einnig landbúnaðinum sýndan velvilja, þar sem lagt er til að vísa þessu máli til stjórnarinnar, með tilmælum um, að sjerstaklega verði lán- að úr sjóðnum til landbúnaðar. Vona jeg því, að hv. flm. (JJ) geti sætt sig við till. mína, með þeim rökum, sem jeg hefi fært fyrir henni.

Guðmundur Ólafsson: Hann fer að verða langur, umræðuparturinn, ef alt þetta verður prentað.

Jeg sje eftir, að jeg fór að minnast nokkuð á 1. landsk. (SE). Hann talaði að visu mjög fallega um landbúnaðinn og fór fögrum orðum um að leggja honum lið og styrk sinn. En mjer þótti minna varið í ráðin til þess. Met jeg að litlu fögru orðin um stuðning við landbúnaðinn, þegar þm. legst á móti landbúnaðinum í verki. En þó viðurkenni jeg, að hv. 1. landsk. (SE) hefir mörgum þm. fremur verið alvara stundum áður með að styrkja landbúnaðinn. Hefir honum þó nú missýnst í þessu máli. Hv. 1. landsk. (SE) veit, að rökstudd dagskrá, þótt munnleg sje, er sama sem að fella málið. Er hún ekki nokkur hvöt fyrir stjórnina að aðhafast neitt í málinu.

Einar Árnason: Það er víst best, úr því sem komið er, að halda áfram lópanum um þessa þál. Það sem eftir er af deginum. Jeg hafði raunar ekki hugsað mjer að taka þátt í þessum umræðum, en þær hafa nú snúist svo einkennilega, að jeg sje mig til neyddan að gera litla athugasemd.

Allir, sem til máls hafa tekið, hafa hrósað sjer af því, hve hlyntir þeir sjeu landbúnaðinum. En þótt jeg efist ekki um, að þeir óski þess, að atvinnuvegir vorir gangi sem best, þá vil jeg þó ekki láta demba yfir hv. deild allskonar rugli um, að samþykkt þessarar till. muni leiða af sjer málsóknir á hendur sjóðnum, og að menn hætti að leggja fje í sjóðinn, ef úr honum verður lánað út á fasteignir í sveitum. Hingað til munu þeir, sem fje hafa lagt í sjóðinn, engin skilyrði hafa sett um ráðstöfun þess, enda væru þesskonar skilyrði bæði fráleit og með öllu óframkvæmanleg. Nei, það eina, sem innlagsmenn ætlast til, er það, að sjóðurinn geymi fje þeirra á trygghan hátt, og þess eiga þeir líka kröfu til. Alt tal um málaferli í þessu sambandi er staðlausu stafir. Annars þekki jeg þess dæmi, að bændur hafa beðið um lán úr sjóðnum og boðið fyrir því jarðarveð, en ekki fengið ennþá, þótt liðin sjeu 2—3 ár síðan. Læt jeg hv. deild það eftir að dæma um það, hvort þetta kemur heim við, að landbúnaðurinn sitji í fyrirrúmi.

ATKVGR.

Till. frá 1. landsk. þm. (SE), um að vísa málinu til stjórnarinnar, samþykkt með 9:5 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: HSn, IHB, JJós, JóhJóh, JM, SE, BK, EP, HSteins.

nei: IP, JJ, SJ, EÁ, GÓ.

3. Sala sjávarafurða.

Á 42. fundi í Ed., mánudaginn 7. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um skipulag á sölu sjávarafurða (A. 316).

Á 43. fundi í Ed., þriðjudaginn 8. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 44. fundi í Ed., miðvikudaginn 9. apríl, var till. tekin til einnarr.

Flm. (Ingvar Pálmason): Á undanförunum árum hefir það verið óljós grunur mjög margra hinna smærri útgerðarmanna hjer á landi, að við Íslendingar fengjum að mun lægra verð fyrir fisk okkar en vera ætti, eftir markaðsverði á honum í þeim löndum, sem hans er neytt, og að þetta stafaði af skipulagsleysi á fisksölunni.

Á síðastliðnu ári hefir fengist staðfesting á þessum grun, bæði frá manni, sem kynt hefir sjer þetta mál á Spáni síðastliðið sumar, af eigin hvöt og áhuga fyrir sjávarútveginum og velferð hans, en þó einkum og sjer í lagi frá manni, sem sendur var til Spánar af bönkunum og Fiskifjelagi Íslands, til þess að rannsaka fisksölumálið. Og það mun álit margra, að sá maður, er til sendiferðarinnar var valinn, sje flestum Íslending-

um fróðari í öllu því, er snertir fiskisölu, og hafi fyrir sjerstaka aðstöðu manna best skilyrði til þess að rannsaka alt, er að því máli lýtur, og jafnframt gera ábyggilegar ályktanir.

Nú er það vitanlegt orðið, að sendimaður þessi hefir komist að þeirri niðurstöðu, að fiskframleiðendur hjer hafi síðastliðið ár fengið alt að 5 milj. krónum minna fyrir fisk sinn, þann, er seldur var til Spánar og annara Miðjarðarhafslanda, en þeim bar eftir markaðsverði þar syðra, og að mestur hluti þess fjár hafi lent hjá útlendum fiskkaupmönnum. Þetta kemur alveg heim við þær upplýsingar, er jeg hefi fengið frá manni þeim, er jeg gat um áðan, að hefði af eigin hvötum kynt sjer þetta mál á sama tíma. Jeg verð að telja sennilegt, að meirihluti af hinu umrædda verðtapi fiskjarins hafi komið niður á hinum smærri útveg vorum, þ. e. a. s. róðrabátum og minni mótorbátum, því að sá útvegur hefir að mörgu leyti verri aðstöðu til þess að njóta hinnar bestu sölu en stórskipaútvegurinn, en þó framleiðir hann um helming alls þess fiskjar, sem við flytjum á erlendan markað, eins og jeg mun sýna fram á. Sá mikli misskilningur virðist vera að koma inn hjá þjóðinni, að smábátaútvegurinn sje ekki eins mikilsverður og stórskipaútvegurinn. Margir virðast meira að segja líta svo á, að það sje stórskipaútvegurinn, botnvörpungarnir og þilskipin, sem aðallega beri uppi atvinnuna við sjávarsíðuna, og standi því jafnframt undir aðalgjaldabyrðum ríkisins. Þetta er háskalegur misskilningur, því að síðustu hagskýrslur, sem út eru komnar, sýna einmitt hið gagnstæða. Það ár skiftist allur þorskaflinn niður á skip og báta þannig: róðrabátar og vjelbátar und-

ir 12 smál. 49,7%, vjelskip yfir 12 smál. og þilskip 19,6%, botnvörpuskip (27 alls) 30,7%. Og er þar með talinn ísfiskur botnvörpuskipanna, en ótalinn er aftur allur sá fiskur, sem neytt er innanlands, og sem vitanlega er að langmestu leyti veiddur á róðrabáta og smærri mótorbáta. Athugi maður atvinnuna, sýna hagskýrslurnar, að þorskveiðar hafa stundað sama ár 6380 menn á samtals 1002 róðrabátum og 355 vjelbátum, minni en 12 smál. Á þilskipum, þar með taldir vjelbátar yfir 12 smálestir, og botnvörpungum, samtals 189 skipum, munu, eftir því sem sjeð verður af skýrslunum, hafa stundað veiðar alls um 2570 menn, en þar ber þess að gæta, að 34 af skipum þessum stunduðu einungis síld- og hákarlaveiðar, og 7 stunduðu síld- og hákarlaveiðar ásamt þorskveiðunum. Mun því sanni næst, að við þorskveiðar eingöngu á þilskipum og botnvörpuskipum hafi verið um 2200 manns; verða þá hlutföllin sem næst $\frac{1}{3}$ á stærri útveginum, móti $\frac{2}{3}$ á róðrabátum og smærri vjelbátum. Eftir þeim upplýsingum, sem jeg hefi getað aflað mjer, munu þessi hlutföll milli stærri og smærri útvegsins lítið hafa breyst á síðustu árum.

Sje nú gert ráð fyrir, að atvinna við verkun aflans muni vera eftir sömu hlutföllum eftir aflaupphæðinni, sem síst mun vera bátaútveginum í vil, því að botnvörpungar flytja mikið af afla sínum út óverkað, bæði í ís ok upp úr salti, þá verður það ljóst, að það er hinn smærri útvegur vor, sem veitir langmesta atvinnu við sjávarsíðuna, og það er einnig hann, sem að mjög miklu leyti stendur undir gjaldabyrðinni til ríkissjóðs, og það er hann, sem með bættum skilyrðum og betri útbúnaði

verður affarasælastur fyrir land og lýð. Það er því hann, sem löggjafarvaldið ætti sjerstaklega að styðja og verja skakkaföllum.

Á eitt vil jeg benda enn, og það er, að í smábátaútveginum stendur langtum minna fje, hlutfallslega eftir framleiðslumagni, en í stórskipaútveginum. Hefir hann því verið og mun altaf verða hættuminni fyrir lánsstofnanir okkar en stórskipaútvegurinn. Þegar þess er gætt, að þær 6 milj. kr., sem ætla má, að við höfum tapað fyrir skipulagsleysi á fisksölunni síðastliðið ár, munu nema ekki minna en $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{7}$ alls andvirðis útflutts fiskjar 1923, þá sjáum við, hve geysilegu tjóni skipulagsleysið veldur, og hljóta því allir að sjá, að við slíkt er ekki hægt að una. Hjer verður því að taka til alvarlegra og ákveðinna ráðstafana, ef fjárhag einstaklinganna og ríkisins á að verða nokkurrar viðreisnar auðið. Nú má ekki lengur láta reka á reiðanum í þeirri fánýtu trú, að alt lagist af sjálfu sjer. Verði það ástand, sem ríkt hefir undanfarið, látið haldast óbreytt, eigum við á hættu að tapa árlega svo miljónum króna skiftir í hendur útlendra gróðabrállshringa, og að með hverju ári, sem líður, verði erfiðara að kippa þessu máli í rjett horf.

Að því er snertir síldarsöluna, skal jeg viðurkenna, að jeg er því máli ekki eins kunnugur, því að jeg hefi ekki gert mjer far um að kynna mjer það eins vel. En benda má á, að fyrir fáum árum höfum við orðið fyrir geypilega miklu tjóni, bæði beint og óbeint, fyrir skipulagsleysi á sölu þeirrar vörutegundar, svo miklu tjóni, að við erum nú að súpa seyðið af því, ok við eigum óefað eftir að súpa margan beiskan sopa af þeim drykk, áður en honum er lokið.

Slíkt tjón getur komið fyrir aftur, ef ekki er við gert, og gæti þá jafnvel svo farið, að það riði fjárhag okkar að fullu. Að minsta kosti er áreiðanlegt, að marga slíka skelli þolum við ekki.

Þegar um það er að ræða að koma skipulagi á sölu sjávarafurða, þá má vel vera, að um margar leiðir sje að ræða, en jeg get ekki sjeð, að sje nema um tvær leiðir að ræða, sem unt er að fara. Fyrri leiðin er lögskipuð útflutningsnefnd, með viðtæku íhlutunarvaldi um alla sölu afurðanna, er feli í sjer neitunarvald fyrir sölunni um vissan tíma, ef nauðsyn krefur, eftir föstum fyrirmælum reglugerðar, er þar um væri sett. Hin leiðin er einkasala ríkisins á öllum sjávarafurðum. Fyrri leiðina tel jeg, að við eigum að fara, og til þess bendir þáltill. sú, er hjer liggur fyrir. Fyrir þeirri leið höfum vjer dálitla reynslu frá nefnd þeirri, er skipuð var hjer árið 1918, og mjer er óhætt að fullyrða, að meginþorri smærri útgerðarmanna úti um land telur, að sú nefnd hafi unnið sjávarútveginum ómetanlegt gagn, og að þeir álíta, að skipun slíkrar nefndar sje það, sem nú verði að framkvæma, ef fisksala vor á ekki að lenda í höndum útlendra braskara og fjeðglæframanna áður en við vitum af.

Nú hefir hæstsv. Alþingi afgreitt tvenn lög um aukna tolla, sem sje lög um heimild fyrir ríkisstjórnina til þess að innheimta ýmsa tolla og gjöld með 25% gengisviðauka, og lög um bráða birgðaverðtoll á nokkrum vörutegundum. Tollaukar þessir nema, eftir áætlur hæstsv. stjórnar, $1\frac{1}{2}$ milj. króna, sen auk þeirra álagna, sem fyrir voru, er nú að nýju lagðir á þjóðina. Þess aukna gjaldabyrði kemur að mjög miklu leyti bæði beint og óbeint niður á sjáv

arútveginum. Þar eð tollurinn er neysluttollur, hlýtur hann óumflýjanlega að auka dýrtíð og þar af leiðandi að valda kauphækkun. Þeir, sem við sjávarsíðuna búa og lifa af sjávarútvegi, eiga mjög erfitt, ef ekki alveg ómögulegt með að neita sjer um margt af þeim vörum, sem tollurinn fellur á. Það virðist því öll sanngirni mæla með því, að þegar slíkri geypilegri gjaldabyrði er varpað á þjóðina, þá sje einnig um leið rannsakað, með hverjum hætti gjaldþegnum verði trygt sannvirði fyrir starf þeirra og framleiðslu. Í þá átt stefnir tillaga sú, er jeg hefi leyft mjer að bera hjer fram, og sem nú er hjer til umræðu. Jeg ber það traust til hv. deildar, að hún sjái, hvílíkt lífsnauðsynjamál hjer er um að ræða, og samþykki þáttill. þessa. Og þótt jeg beri ekki mikið traust til þeirrar hæstv. stjórnar, sem nú situr við völd, þá vona jeg þó, að jeg megí bera svo mikið traust til hennar, að hún, eftir að hafa lagt svo óvenjumikið kapp á að keyra í gegnum þingið tollaukalög, er krefja hina örmagna gjaldþegna um eina miljón króna í ríkissjóð í viðbót við það, sem áður hefir verið, að hún þá um leið telji sjer skylt og ljúft að tryggja þessum sömu gjaldþegnum sannvirði fyrir framleiðslu þeirra og vinnu, og að hún vilji ekki horfa á það aðgerðalaus, að þeir sjeu árlega sviftir svo miljónum króna skiftir af sínum rjettmætu tekjum af útlendum braskaralýð og fjárglæframönnum.

Jeg fel svo hv. deild þessa till. í þeirri von, að hún sjái, hvílíkt nauðsynjamál hjer er um að ræða, og samþykki hana því góðfúslega.

Jóhann Jósefsson: Sem sjávarútvegs-Alþt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

maður er jeg hv. flm. (IP) þakklátur fyrir þann áhuga, sem hann sýnir á því að greiða fyrir sjávarútveginum. Sjávarútvegurinn bæði á það skilið, og það er nauðsynlegt fyrir hann að eiga málsvara á Alþingi, bæði til þess að benda á, hve þýðingarmikill hann er fyrir þjóðina, og líka til þess að sýna fram á, hve nauðsynlegt það er fyrir þjóðina í heild sinni, að þingið styðji hann með viturlegri löggjöf.

Jeg er hv. flm. (IP) sammála um margt af því, sem hann sagði um þýðingu smærri útvegsins fyrir landið. Þó er þýðing hans nokkuð misjöfn fyrir hina ýmsu landshluta. Ef vjer t. d. tökum Reykjavík, þá er ekki hægt að segja annað en það sje eðlilegt, að menn hjer beri stórútveginn einkum fyrir brjósti. Enda er svo komið hjer við Faxaflóa, að smærri útgerðin hefir orðið að þoka þvínær algerlega fyrir hinni stærri. Eftir að fiskimiðin næst landinu tæmdust að fiski, hefir orðið að breyta til og hverfa frá smábátunum til haffærra skipa, og frá seglskipum til gufuskipa. Og ef íslensk útgerð á að eiga framtíð fyrir höndum, þá mun víðar verða að koma breyting í sömu átt, þannig, að menn hætta að nota smábáta til fiskiveiða, en taka að nota stærri og betur útbúin skip, sem hentugri eru til langsóknar.

Að því er viðvíkur höfuðefni till., þá finst mjer hún fela í sjer það, sem komið hefir hjer fram áður, þó í annari mynd hafi verið. Jeg á þar við frv. þau um einkasölu á sjávarafurðum, sem borin hafa verið fram, bæði á þinginu í fyrra og svo aftur á þessu þingi, sem nú stendur yfir, enda var einkasala önnur leiðin, sem hv. flm. sagðist sjá til

þess að koma skipulagi á sölu sjávarafurða, þótt hann hinsvegar segðist síður vilja velja þá leið.

Hv. flm. sagðist sjá tvær leiðir til þess að koma skipulagi á sölu sjávarafurða. — Skipulag er viðtækt orð, og það er fallegt orð, sem má nota um margt. Það þarf ekki að rígbinda það við einkasölu, en það getur líka þýtt einkasala, enda kom það fram hjá hv. flm. eins og jeg þegar hefi dregið á, að hann telur einkasölu aðra af þeim tveim leiðum, sem hann telur tiltækilegar til þess að koma skipulagi á sölu.

Viðvíkjandi því tapi, sem hv. flm. benti á, að orðið hefði á fisksölunni, vil jeg benda á það, að þar er aðeins um staðhæfingu að ræða, sem komin er, að sögn, frá sendimanni landsins á Spáni. Mjer finst rjett að geta þess í þessu sambandi, að jeg hefi spurt þennan sendiherra, hvort þetta tap væri að kenna skipulagsleysi á sölu. Hann sagði, að það væri ekki rjett farið með sín orð í þessu sambandi, og jeg veit, að svo er. Jeg þykist vita, að hv. flm. hafi þó ekki rangfært neitt, heldur heimildarmenn hans. Það má vel vera, að eitt-hvað mætti bæta og liðka sölu með góðum ráðum, en það mál þarf mikillar og vandlegar ihugunar með. En jeg verð að segja það, að jeg hefi ekki neina bjargfasta trú á því, að það mundi verða til bóta, þótt fisksalan væri tekin úr höndum frjálsrar verslunar svo „initiativ“ einstaklingsins fengi ekki notið sín, sakir þess, að lagðir væru steinar í götu þess af íhlutunarvaldi hins opinbera. Hitt kysi jeg heldur, að löggjafinn leitaðist við að styðja tilraunir einstaklinganna til þess að finna nýja markaði fyrir vörurnar í útlöndum. Og svo á það í raun og veru að

vera. Löggjafinn á að styðja framkvæmdir einstaklinganna, en ekki að leggja alt í þær viðjur, að áhugi og framtakssemi einstaklingsins fái litlu eða engu um þokað.

Hv. flm. gat þess, að við hefðum beðið mikið tjón af völdum útlendra braskara og fjárglæframanna. Þetta er orðinn mjög algengur „Frase“, og verið notaður meðal þeirra manna, sem eru andvígir allri frjálsri verslun. Þeir virðast telja alla menn, bæði útlenda og innlenda, sem vinna á grundvelli frjálsrar verslunar, vera braskara, eða fjárglæframenn.

Það má vel vera, að hv. flm. þekki marga slíka menn, sem hafa fengist við fiskverslun, en jeg hefi ekki komist í kynni við marga slíka menn, og hefi jeg þó allmikið fengist við að selja fisk, bæði fyrir sjálfan mig og aðra. Mjer finst það því alls ekki rjett að demba slíkum nöfnum á heilan flokk manna, sem auðvitað eru flestir heiðarlegir menn, þótt undantekningar finnist náttúrlega í þeim flokki eins og öðrum. Hitt er vitanlegt, að það hafa ekki allir spunnið silki á því að kaupa eða selja fisk. En það er eins og gengur og gerist í lífinu. Sumir tapa og aðrir græða, og menn tapa mäske á einu fyrirtækinu, þó þeir græði á öðru, án þess að um nokkra fjárglæfra sje að ræða.

Viðvíkjandi sjálfri till. skal jeg geta þess, að jeg hefði kosið, að sjávarútvegsnefnd hefði fengið að ræða hana, því hún felur margt í sjer, og þetta mál þarf, að mínum dómi, vandlegar ihugunar við. En úr því að till. er komin hjer fram í deildinni, án þess að sjávarútvegsnefnd hafi gefist kostur á að athuga hana, þá leyfi jeg mjer að óska þess, að þessari einu umræðu verði

frestað og málinu vísað til sjávarútvegsnefndar.

Flm. (Ingvar Pálmason): Jeg hefi ekki mikið að segja í viðbót við það, sem jeg þegar hefi sagt, því það er ekki mikið, sem okkur ber á milli hv. þm. Vestm. (JJós) og mjer. Aðalmunurinn er sá, að hann er tvöfaldur í roðinu, því hann er bæði kaupmaður og útvegsmaður, en jeg er aðeins útvegsmaður, því þó jeg hafi dálítinn búskap með, þá skiftir það ekki máli í þessu sambandi. En mjer virtist hv. þm. hinsvegar játa, að tilefni væri til þess, að reynt væri að koma skipulagi á fiskisöluna.

Hv. þm. (JJós) heldur því fram, að ekki sje rjett skýrt frá tapi því, sem hlotist hafi af óheppilegri fiskisölu. Jeg skal ekki deila um það hjer, því það hefir enga þýðingu, en það er þó hægt að sanna með skjölum, að þær tölur, sem jeg nefndi, eru rjettar. Annars skiftir það ekki svo miklu máli, því að jeg hygg, að hv. þm. Vestm. (JJós) og aðrir viðurkenni, að mikið tjón hafi orðið, þó að það hafi máské ekki náð fullum 5 miljónum, nema menn vilji halda því fram, að ekkert tjón sje að missa svo sem 4 miljónir króna fyrir handvömm eina. Annars tekur ekki að deila um, hvað tjónið var mikið síðastl. ár, enda mun það tjón ekki hafa verið neitt einsdæmi, því slíkt mun oftar hafa komið fyrir. Að mínum dómi er það aðalatriðið, að ráðstafanir sjeu gerðar, sem hindri, að slíkt geti komið fyrir í framtíðinni, og jeg vildi mikið til vinna, að fá aðra hv. deildarmenn til þess að styðja að því, að slíkar ráðstafanir verði gerðar.

Jeg veit ekki, hvort jeg á að fara út

í alt, sem hv. þm. Vestm. (JJós) sagði. Mjer fanst hann vera óþarflega hörund-sár, þegar nefndir voru braskarar og fjárgiæframenn, og auk þess misskildi hann orð mín. Jeg sagði ekki, að fiskverslun vor væri í höndum slíkra manna, heldur sagði jeg, að svo gæti farið áður en við vissum af, ef ekkert væri að gert, að verslunin lenti í höndum slíkra manna. Annars býst jeg við, að úr því að hv. þm. vill taka upp harðskann fyrir braskara og fjárglæframenn, að hann viðurkenni, að til sjeu menn, sem að minsta kosti nálgast það að eiga slík nöfn skilið.

Hv. þm. tók það fram, að hann teldi það varhugavert að taka fiskisöluna úr höndum frjálsrar verslunar. Í því sambandi vil jeg geta þess, að jeg veit ekki, hvort menn misnota meira orðið braskari heldur en orðið frjáls verslun. Sjerstaklega vil jeg benda á, að orðið frjáls samkepnir er herfilega misnotað. Því hvað er frjáls samkepnir? Það er hnefaleikur, þar sem sá sterki hefir rjett til þess að niða niður þann, sem veikari er. (JJós: Hörmuleg vitleysa!) Það er engin vitleysa, því hvað hefir valdið heimsstyrjöldinni miklu? (Forseti: Má jeg biðja hv. þm. um að halda sjer við efnið?) Það var hv. þm. Vestm. (JJós), sem gaf mjer tilefni til þess að fara nokkuð út fyrir þetta mál, sem hjer er á dagskrá, en jeg skal hinsvegar gjarnan falla frá því.

Hvað því viðvíkur, að fresta umræðunni og vísa málinu til nefndar, skal jeg taka það fram, að hv. sessunautur minn, þm. Vestm., sem er í sjávarútvegsnefnd, átti kost á að kynna sjer þetta mál, áður en það kom til umræðu. (JJós: Jeg er ekki öll nefndin.) Jeg er

líka í sjávarúvegsnefnd, og þá er ekki nema einn eftir af nefndarmönnum, og mjer hefði ekki verið nema ánægja í að bera málið undir hann líka. (JJós: Það er líka sjávarútvegsnefnd í neðri deild). Hv. þm. Vestm. skýtur því að mjer, að það sje til önnur sjávarútvegsnefnd í þinginu, en þar eð þáttill. aðeins er miðuð við þessa deild, sje jeg ekki ástæðu til að fara að flækja málinu milli deilda. Aðalatriðið er, hvort ekki sje þörf á að rannsaka, hvort ekki sje tiltækilegt að koma betra skipulagi á fisksöluna en verið hefir, og jeg get ekki sjeð, að það geti verið neitt háskalegt, þó málinu verði vísað til stjórnarinnar.

Þótt hv. deildarmenn mäske áliti, að eitthvað varhugavert liggi bak við þessa till., þá finst mjer, að þeir ættu að bera það traust til hæstv. stjórnar, að þeir álitu samt sem áður óhætt að hún athugaði málið. En mäske hv. þdm. þyki till. eitthvað varhugaverð sakir þess, að hún er komin frá mjer, en jeg get fullvissað hv. þm. um það, að fyrir mjer vakir ekkert annað en að gerð sje tilraun til að bæta fisksöluna.

Ef hv. deild finst tillagan svo varhugaverð, að hún verði að athugast í nefnd, þá beygi jeg mig fyrir því, þó jeg sjái enga ástæðu til þess að það sje gert.

Það má vel vera, að það finni enginn af hv. þdm. til þess, að atvinnuvegir vorir megi illa við auknum gjaldabyrðum. En jeg fyrir mitt leyti álít þó, að atvinnuvegirnir sjeu alls ekki færir um að bera allar þær byrðar, sem á þá eru lagðar, nema því aðeins, að eitthvað sje gert þeim til viðreisnar, og mjer finst sjálfsagt að gera þessa tilraun til að koma skipulagi á fisksöluna, svo vjer

líðum ekki stórtjón hvað eftir annað fyrir handvömm eina. Það má vel vera, að sumum hv. þdm. finnist, að það skifti litlu máli, þótt vjer töpum 4—5 miljónum á ári, sakir ills fyrirkomulags á fisksölu vorri, en jeg álít, að slík skakkaföll geti riðið oss að fullu.

Hv. deild verður auðvitað að fara með þessa till. eins og henni sýnist, en jeg held, að þó hægt verði að svæfa hana í bili, þá verði erfitt til lengdar að kæfa þá rödd, sem farin er að gera svo mjög vart við sig í þessu máli, og sem komin er frá svo mörgum af þeim hluta þjóðarinnar, sem á einhvern hátt hefir fiskiveiðar að atvinnu.

Jóhann Jósefsson: Mjer finst hv. þm. hafa tekið það óþarflega óstint upp fyrir mjer, að jeg vildi gjarnan fá kost á að athuga tillöguna í nefnd, því þar var aðeins um ósk að ræða af minni hálfu. Þó hv. flm. hafi sýnt mjer þessa þáttill. áður en hann bar hana fram, og við höfum rætt um hana, þá höfum við alls ekki tekið hana til meðferðar eins og nefnd mundi hafa gert.

Hv. flm. (IP) fanst kenna gusts frá mjer gegn till. sinni. Það má vel vera rjett. Framsöguræða hans ber með sjer, að hann hugsar sjer all-alvarlegar breytingar í þessu máli. Í fyrsta lagi vill hann fá skipaða útflutningsnefnd, sem hafi allan útflutning í hendi sjer. Hitt er, að hann óskar, að komið verði á ríkiseinkasölu. Mjer finst þessar breytingar vera það stórfeldar, að þær sjeu þess verðar, að nefnd fái að athuga þær. Hvað snertir að taka til athugunar, hvort bæta megi fyrirkomulag á sölu sjávarafurða, get jeg verið honum sam-mála, að rjett sje að hvetja stjórnina til þess að taka það mál til athugunar.

En það er alt annað en að stofna til ríkiseinkasölu að skipa útflutningsnefnd. Þegar alt kemur til alls, finst mér ótti hans við að lofa rjettum aðila, sjávarútvegsnefnd, að athuga málið, vera á engum rökum byggður. Það gæti komið til mála, að sjávarútvegsnefnd Nd. athugaði þessi mál með okkur. Það hefir stundum átt sjer stað, að viðkomandi nefndir beggja þingdeilda, athuguðu stórmál saman, þegar þau eru á döfinni. Svo var það t. d. um verðtollinn. (IP: Það voru lög). Jeg vil ekki deila við hv. þm. um formsatriði: í þeim efnum er hjer í deildinni úrskurðarvald.

En hv. 2. þm. S.-M. (IP) þarf ekki að taka það sem vott þess, að jeg sje andvígur bættu sölufyrirkomulagi sjávarafurða, þótt jeg óski þess, að nefnd fái að athuga málið og að því verði frestað.

ATKVGR.

Till. vísað til sjútn. með 10:1 atkv. og umr. frestað.

Á 58. fundi í Ed., miðvikudaginn 30. apríl, var fram haldið einni umr. um till. (A. 316, n. 466).

Frsm. meirihl. (Jóhann Jósefsson):

Eins og nál. á þskj. 466 ber með sjer, hefir ekki orðið samkomulag um það í sjútn., hvernig þessi þáltill. ætti að koma fram, nokkuð að því er snertir efni, enda líka form. Þessi mismunur á skoðunum í nefndinni átti aðallega rót sína í því, að hv. flm. (IP) flutti hana samkvæmt þeirri skoðun, að fiskversluninni væri betur fyrir komið þannig, að ríkið hefði sem mesta íhlutun um hana, þó hann lýsti yfir því fyrst við

umr. þessa máls, að hann vildi heldur útflutningsnefnd en einkasölu.

Þessi trú manna á það, að ríkisverslunin sje heppilegt verslunarfyrirkomulag, virðist vera grundvöllur fyrir framkomu þessarar þáltill. og annara till. sem miðað hafa í sömu átt. Frv. til laga um einkasölu á fiski eða sjávarafurðum, sem áður hafa komið fram, eiga rót sína að rekja til sömu trúar.

Jeg tek það fram, að sjútn., og jeg sem frsm. meirihl., tölum í þessu sambandi um þorskfiski-útveginn, en ekki síldarútveginn. Það er langt frá, að okkur detti í hug að halda því fram, að verslunin með sjávarafurðir sje í svo góðu lagi, að ekki sje mikilla umbóta þörf á því sviði; en jeg held ekki, að úr annmörkunum verði best bætt með ríkisíhlutun eða ríkiseinokun. Meirihl. nefndarinnar fullyrðir ekkert um það, að útflutningsnefnd geti ekki orðið til einhvers gagns, meira að segja er líklegt, að hún gæti orðið gagnleg í sumum tilfellum. Hitt er annað mál, að slík nefnd gæti í öðrum tilfellum verið varhugaverð, og það er víst, að nefndin væri mjög takmörkuð í sínu starfi, þó hún hefði vald til að banna sölu eða útflutning, ef ekkert væri til á bak við hennar vald, enginn, sem bæri ábyrgð á afleiðingum þeim, sem af slíkum tálmunum viðskifta gæti leitt, enginn sjóður eða nein peningaráð til að bæta upp halla einstaklinga, þó raunverulegur yrði. af tálmunarafskiftum nefndarinnar.

Þessir annmarkar hafa, að því er jeg best veit, einkum verið taldir til foráttu útflutningsnefnd með valdi til að stöðva fiskisölu eða banna hana um stundarsakir.

Tillögur erindrekans á Spáni, um út-

flutningsnefnd, hafa að vísu ákvæði, sem á að minka áhættuna af sölustöðvun útflutningsnefndar eða sölubanni hennar. En að því er jeg fæ best sjeð, verður ekki heldur hægt með þessu umgetna ákvæði að koma í veg fyrir mikla áhættu í þessu efni. Erindrekinn gerir sem sje ráð fyrir því, að nefndin, um leið og hún banni sölu á ákveðnu fisk-, „partii“, þá megi hún sjálf reyna að útvega sama eða helst herra verð fyrir fiskinn; og það er fyrst eftir að henni mistekst það, að rjettur aðili-eða eigandi fiskjarins getur fengið leyfi til að selja fyrir það verð, sem hann átti kost á í byrjun.

Allir, sem til sölu á fiski þekkja, vita, að það er ekki oft, að maður getur haft marga daga til að ákveða sig, hvort maður taki boði eða ekki. Nefndin þarf sinn tíma til að rannsaka, hvernig kauphorfur eru o. s. frv., og mistakist henni, hefir tíminn farið til ónýtis. En á þeim tíma getur því boði, sem viðkomandi maður átti kost á, hafa verið kipt til baka. Um það leyti sem nefndin gefur fiskinn frjálsan til sölu, getur verðið verið orðið lægra, eða þó verðið hafi ekki í sjálfu sjer lækkað, getur kaupandinn hafa fengið fisk annarsstaðar að — hann þarf ekki endilega að vera íslenskur — og yrði þá fiskútflytjandinn hjer af sölunni. Það þekkja allir, sem komið hafa nálægt fiskisölu, að það er mjög sjaldan, að menn geta beðið lengi að taka boði, án mikillar áhættu að missa af því. Hver á nú að bæta fiskútflytjanda þann skaða, er hann verður fyrir á þennan hátt? Eða á hann að hafa sinn skaða svo búinn? Segja má, að hið opinbera ætti að bæta skaðann, og hætt er við, að skaðabótakröfur yrðu þá nokkuð tíðar. Hinsvegar, ef hver ætti að

hafa sinn skaða svo búinn, er það víst, að fljótt kæmi fram megn óánægja, og nefndin og ráðstafanir hennar yrðu ekki lengi vel þokkaðar.

Annars er það því sem næst óhugsandi, að ríkið megi, með því að hefta eða á einhvern hátt að banna sölu á afurðum, gera eiganda tjón með ráðstöfunum sínum, án þess því beri skylda til að bæta það tjón að fullu.

Þetta er tekið fram til að benda á þá annmarka, sem maður sjer í fljótu bragði á skipun slíkrar útflutningsnefndar. Þeir geta verið og eru sjálfsagt fleiri. T. d. er líklegt, að nefndin yrði hjer skipuð mönnum, sem sjálfir fást við fiskútflutning; þeir myndu taldir hæfastir í slíka nefnd, að því er til sjerþekkingar kemur, en það yrðu menn, sem hefðu einkahagsmuna að gæta. Mundi aðstaða þeirra manna því að ýmsu leyti verða, vægast sagt, afar erfið, og hætt er við, að almenningur út um landið vildi rekja rót þeirra skakkafalla, sem ef til vill kæmu fyrir — og óhjákvæmilegt er að kæmu fyrir á einhvern hátt — til þess, að nefndarmennirnir hefðu svo mikilla hagsmuna að gæta fyrir sjálfa sig. Þetta er mál, sem þarf að athuga nákvæmlega; en eins og jeg hefi tekið fram, álit jeg þetta ekki óhugsandi leið, að skipa slíka nefnd, en jeg áleit rjett, við þessa umr., að benda á helstu annmarkana, sem jeg tel fylgja henni.

Hvað verðið innanlands snertir, og áhrif þau, sem útflutningsnefnd gæti haft á það, er það að segja, að nefndin gæti sennilega oft ýtt því upp, með því að ráða mönnum frá sölu við of lágu verði; en þetta gæti hún líka, þó hún væri aðeins ráðunautur, sem gæfi hverjum framleiðanda þær upplýsingar, er

hún vissi rjettastar á hverjum tíma, en hefði ekki það vald, sem ætlast hefir verið til, þegar menn tala um útflutningsnefnd. Vitaskuld væri vald hennar áhrifameira, ef hún mætti beinlínis banna útflutning, þegar henni sýndist, en eins og áður er sagt, yrði það ekki annmarkalaust.

Þetta, sem nú hefir sagt verið, nægir til þess að benda á, að útflutningsnefnd getur að sumu leyti verið til gagns, en einnig gæti hún oftlega unnið ógagn hagsmunum þeirra, sem hún væri sjerstaklega sett til að vernda. Og þetta er ofur eðlilegt. Þó nefndin að sjálfsögðu hefði ávalt bestu markaðsupplýsingar við hendina og bestu skilyrði til að vita, hvað hyggilegast væri að gera, yrði henni, eins og öðrum, erfitt að geta rjett til um það, hvaða breytingum ástand markaðsins kynni að taka, jafnvel í nálægri framtíð. Hún mundi ekki hafa betri markaðsupplýsingar og fregnir ávalt við hendina en stórútflytjendur venjulega hafa. Og þegar þessum mönnum getur stórkostlega skjöplast, er ekki óhugsandi, að hið sama gæti hent útflutningsnefnd. Trygging yrði því engin fyrir því, að nefndin gerði það eitt eða legði það eitt til, sem viturlegast væri.

Ef við nú lítum á síðastliðið ár, þá hefir hv. flm. (IP) talið það sannað, að verðið hafi verið hærra á Spáni en svo, að það rjettlætti það verð alment, sem selt var fyrir hjer heima.

Rjett er að geta þess, að í skýrslu erindrekans frá 16. des. 1923, er sjerstök áhersla lögð á það, að þetta geti helst hafa stafað af ókunnugleika manna hjer heima um verðlagið eins og það var á Spáni í fyrrasumar, og að þeir þessvegna hafi gert of lágar verðkröfur fyrir

ir fiskinn. Sje þessa rjett til getið, er það ljóst, hversu áriðandi það er á öllum tímum, að við fylgjumst með horfum og ástandi fiskimarkaðarins. Þó er það sennilegt, að sumir útgerðarmenn hafi vitað um það, að verðið hjelst það sama í alt fyrrasumar, en alment hafa menn þó sjálfsagt ekki vitað það.

Stór verslunarhús, sem hljóta að hafa farið nærri um verðlagið, seldu á þeim tíma fyrir þetta lága verð, sem yfirleitt þektist.

Hv. flm. (IP) mintist á það í framsögu þessa máls, að talið væri, að við hefðum beðið mikið tjón af fisksölu í fyrrasumar, og það væri að kenna skipulagsleysi á sölnunni. Jeg hefi kynt mjer skýrslur þær, sem þessi fullyrðing er byggð á, og jeg held að óhætt megi segja, að það orki talsvert tvímælis, að niðurstaða skýrslugefanda sje rjett. En ósamræmi virðist samt hafa verið á verðinu hjer og á Spáni. Og þetta ósamræmi verður því óskiljanlegra, þegar maður athugar, hvað erfitt var í fyrrasumar að fá verðinu þokað upp. Kaupendur sóttust jafnvel eftir að fá ódýrari tegundirnar, þar sem undanfarið hefir verið frekar sóst eftir betri tegundunum, og örðugt að koma út lakari tegundunum, nema svo og svo miklu af hinum með.

Líklegt er, að ef rjett er talinn sá gróði, sem sagt er, að spönsku kaupmennirnir hafi úr bítum borið í fyrra, að þeir hefðu verið fúsari á að kaupa fyrir hærra verð en raun varð á, og hefði þeirra hlutur orðið allsæmilegur fyrir því, en svo var ekki. Þessi mikli hagnaður, sem álitíð er að þeir hafi haft af viðskiftunum, sýndist ekki freista þeirra til að fara í nein kapphlaup um fiskinn. Þeir voru ákaflega tregir með

verð. Maður getur freistast til að álíta, að hjer hafi föst samtök hjá þeim, um að halda verðinu niðri, legið til grundvallar. Það hefir stundum hjer fyr á árum heyrst talað um samtök meðal Spánverja í þessa átt, en þau hafa, að sögn, oftast sprungið, einstakir kaupendur skorist úr leik og ekkert orðið úr þessu nema umtalið, ef það þá hefir verið meira en kvittur einn. En í fyrra heyrðist ekki talað um neitt slíkt Jafnvel spánskir kaupmenn, t. d. frá Sevilla, komu til Íslands og gerðu kaup á fiski, og var það verðlag, sem þeir töldu viðunandi, ekki í neinu verulegu ósamræmi við það, sem alment tíðkaðist. Vitanlegt er líka, að hinir stærri hjerlendu útflytjendur hafa sína eigin umboðsmenn á Spáni víðsvegar, og er einkennilegt, hvað þeir hafa verið lítilþægir, ef þeim, og þar af leiðandi umbjóðendum þeirra hjer, hefði verið kunnugt það markaðsverð, sem lagt hefir verið hjer til grundvallar.

Þegar því er haldið fram, að víðtæk ríkisihlutun um fiskisöluna eða jafnvel ríkiseinokun mundi til frambúðar vera til bóta fiskversluninni, þá virðast menn gleyma því, að við getum engar reglur sett neytendum eða kaupendum fiskjarins, þó við með lagaboði getum skipað þeim málum hjer. Einokun er, að því er jeg best þekki til, ekki ofarlega á blaði hjá þeim þjóðum, sem við eigum mest skifti við, hvorki í þessu efni eða öðru. Þessvegna er jafnvel eðlilegt, að þeim þjóðum, sem við eigum skifti við, stæði óhugur af þessháttar ráðstöfunum, og gerðu svo sínar ráðstafanir eða mynduðu hring til þess að vinna á móti íslenskum fiski, ef þeir yrðu þess áskynja, að við ætluðum að halda verðinu uppi með þvingunarlögum, og þann-

ig vildum brjóta í bág við hin óskráðu lög allra viðskifta, um framboð og eftirspurn, og þau áhrif, sem þetta tvent hlýtur ávalt að hafa á alt verðlag. Yrði þetta til þess, að þeir sneru sjer frekar til þeirra keppinauta okkar á markaðinum, sem hafa nærfelt eins góða eða alveg eins góða vöru að bjóða og við. Og þeir keppinautar eru til, þess göngum við ekki duldur. Gæti svo farið, að okkur þætti einhverntíma ver farið en heima setið.

Því atriði má ekki gleyma, að ráðstafanir, sem við kynnum að gera til þess að hindra frjálsa verslun, verða aldrei bindandi fyrir aðrar þjóðir, sem við skiftum við; við getum með því að eins lamað okkar eigið viðskiftalíf.

Mjer dettur ekki í hug, eins og jeg tók fram áður, að halda því fram, að fiskverslunin sje í svo góðu lagi, að ekki þurfi umbóta við. Jeg átti kost á því, þegar fjárlögin voru hjer til umræðu, að minnast á nauðsyn þess, að landið hefði að minsta kosti einn mann sem erindreka í Miðjarðarhafslöndunum. Hann ætti að hafa með höndum upplýsingastarfsemi, gefa skýrslur um verð o. s. frv. Þetta þarf stjórnin að athuga með aðstoð þeirra manna, sem kunnugastir eru þessari verslun, og hagnýta það úr tillögum hans, sem menn búast við að orðið geti til bóta.

Þegar maður lítur á málið frá almennu sjónarmiði, þá er mjög æskilegt, eins og hv. 5. landsk. (JJ) tók rjettilega fram hjer í hv. deild fyrir skömmu, að ungir og áhugasamir Íslendingar vendu komur sínar til Spánar og annara landa, sem við seljum fisk, frekar en hingað til hefir átt sjer stað. Því það er mjög nauðsynlegt yfirleitt, og ekki hvað síst að því er fiskverslun snertir, að fá sem

allra nánust kynni af löndum þeim og þjóðum, sem skift er við. Jeg heyri nú sagt, að úr þessu sje að rætast, og að nú sje t. d. ungur og efnilegur maður við nám suður á Spáni. Þetta er mjög gleðilegt, því að slíkir ungir menn eru líklegir til að vinna þjóðinni mikið gagn, hvort sem þeir síðar kunna að verða erindrekar landsins, eða þá, að þeir starfi fyrir sjálfa sig eða einstök fjelög. Þyk-ir mjer í þessu sambandi rjett að taka það fram, að jeg lít svo á, að þegar við serdum menn utan í markaðsleit, þá eigum við einkum að velja til þeirra ferða unga menn og áhugasama. Þeir eru miklu líklegri til þess að verða þjóð-inni að gagni, ekki aðeins vegna laun-anna, sem þeir fengju fyrir starfa sinn, heldur líka vegna metnaðar síns.

Þá er enn eitt atriði, sem líklegt er, að orðið geti fisksölunni til bóta, en það er samlagssala. Það er trúa mín, að hún, í stærri eða smærri stíl, geti orðið að gagni, þó að heppilegra muni vera, að hún yrði aðeins rekin í smærri stíl fyrst í stað. Með þessu er enganvegin sagt, að jeg teldi æskilegt, að myndaður yrði hringur eða „trust“, sem hafi alla fisksöluna á hendi; það yrði of um-fangsmikið.

Tilraun í þessa átt var gerð árið 1920 með hinum svokallaða „Fiskhring“. Umboðsmenn hans reyndu aðhalda fisk-inum í mjög háu verði suður á Spáni, og þetta hafði þær afleiðingar, sem alstaðar koma í ljós, og að því er allar vörutegundir snertir, þegar verð þeirra er orðið of hátt: eftirspurnin eða neyslan minnar. Í þessu tilfelli minkaði hún svo mikið að þá entust þær birgð-ir í 1½ mánuð, sem venjulega ganga upp á viku. En þegar seljendurnir sáu,

Alþt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

að við svo búið mátti ekki standa — og tóku að setja verðið niður, þá dugði ekki fyrsta og ekki önnur nje þriðja niðurfærsla. Fólki er yfirleitt lengur að átta sig á því, að vöruverð sje að falla en hækka. Hjer fór því svo, að fisk-birgðirnar, sem að jafnaði eiga að vera uppseldar á útmánuðum, entust fram í ágústmánuð, en afleiðing þessa varð aftur óhjákvæmilega sú, að næsta árs (1921) framleiðsla varð að keppa við fyrirliggjandi birgðir frá fyrra ári, í viðbót við aðra örðugleika, sem sölunni fylgdu.

Það er sagt, eins og jeg tók fram áður, að s. l. ár hafi verið mikið ósam-ræmi í fiskverðinu hjer og á Spáni. Þetta kann að nokkru leyti að vera rjett, en hvað svo sem skýrslu erindreka-ans líður, þá liggur beint við að álykta, að hið tiltölulega lága fiskverð hjer hafi orsakað, hversu fiskurinn gekk fljótt út, en það svo aftur haft í för með sjer hina líflegu eftirspurn eftir fiski, sem verið hefir síðan um s. l. nýár. Jeg vil ekkert fullyrða í þessu efni, en borið saman við reyðsluna frá árunum 1920—1921, þá er þetta engan-vegin ósennilegt.

Meirihl. nefndarinnar vildi með dag-skrártill. sinni ganga langt á leið með hv. flm. þál. (IP). Þó að hann gæti ekki orðið honum samferða alla leið, vegna þess, að hann sá þess ekki nauðsyn. Með dagskránni er athygli hæstsv. stjórnar beint að skipun útflutningsnefndar, eins og öðru í skýrslu erindrekaans. Sá mögu-leiki er enganvegin útilokaður með dagskránni. Þá er athygli stjórnarinn-ar sjerstaklega beint að því í dagskr., að láta ekkert ógert til þess að tryggja íslenska fiskinum það öndvegi, sem

hann hingað til hefir skipað á Spánarmarkaðinum.

Þó að svo færi, að þjóðin kæmist að þeirri niðurstöðu, að ríkinu bæri að taka einkasölu fiskjar í sínar hendur, sem jeg vildi óska, að ekki yrði í bráð. Því til þess þyrftu áður áreiðanlega að hafa steðjað miklir örðugleikar að fiskisölnunni, þá verður það eftir sem áður höfuðskilyrðið, að fiskurinn sje samkepnisfær. Ef svo er ekki, þá er höfuðatvinnuvegur vor, fiskframleiðslan, ekki lengur arðvænlegur, hvort sem sala fiskjarins er alveg frjáls, hálfheft eða í viðjum algerðrar ríkiseinokunar.

Frsm. minnihl. (Ingvar Pálmason): Jeg skal leyfa mjer að fara örfáum orðum um nokkur atriði í ræðu hv. frsm. meirihl. (JJós). Nokkur hluti ræðu hans gekk reyndar út á það, sem jeg tel ekki beinlínis liggja hjer fyrir, sem sje, að rökræða um útflutningsnefnd. Í þál. minni er aðeins skorað á hæstv. stjórn að rannsaka og gera ráðstafanir, sem bætt geti skipulag, eða kanske öllu heldur skipulagsleysi það, sem verið hefir á sölu sjávarafurða okkar Íslendinga, og einkum hefir orðið að áþreifanlegu tjóni hin síðari árin. Þetta er alt og sumt, sem felst í þessari háskalegu till., sem valdið hefir klofningi í sjútvn., og hv. meirihl. hefir brynjað sig svo vel á móti, að samþykkt yrði í þessari mynd. Hv. frsm. (JJós) viðurkendi, að ólag hefði verið á fiskisölnunni undanfarið, og vildi ekki neita því, að stórtjón hefði af hlotist s. l. ár, eða a. m. k. viðurkendi hann, að jeg hefði heimildir fyrir mjer, þegar jeg hjeldi því fram, þó að hann reyndar vildi jafnvel draga það í efa, að þær væru allskostar rjettar. Jeg verð nú að segja, að

þetta komi úr hörðustu átt, því að síðast, þegar fjárlögin voru hjer til umr. bar hv. frsm. (JJós) fram till. um að veita fje til þess að kosta erindreka á Spáni og í öðrum Miðjarðarhafslöndum, og er það almannamál, að ef að til þess komi, að maður verði sendur þangað suður í þessum erindum, þá verði til þess valinn hinn sami sem s. l. ár var erindreki okkar á Spáni. Nú er það svo langt frá því, að jeg amist nokkuð við því, að veitt verði fje í þessu skyni, þó að engum geti dulist, að þetta er ekki einhlítt bjargráð. En þegar við höfum í dag hlustað á hv. frsm. (JJós), þá vaknar sú spurning, hvort rjett sje að kasta miklu fje til slíkra erindreka, ef að rjettmætt er að segja við þá, þegar þeir senda stjórnarráðinu embættisskýrslur sínar: „Nei, góði minn. Það er ekkert að marka, hvað þú segir!“

Þó að jeg þekki mann þenna ekki neitt persónulega, þá ber jeg það mikið traust til hans, að jeg vil ekki trúa öðru en að hann gefi rjettar embættisskýrslur.

Úr því að það er nú viðurkent, að ólag hafi verið á fiskisölnunni undanfarið og að við höfum beðið margra miljóna tjón vegna skipulagsleysis í þessari grein s. l. ár, að dómi erindreka okkar á Spáni, og enda ekki beinlínis mót-mælt af hv. frsm. (JJós), þá er spurningin: Er nokkuð hægt að gera, sem ráðið geti bót á þessu fyrirkomulagi? Er svo að sjá sem hv. meirihl. sjútvn. sjái til þess engin ráð.

Það getur vel verið, að mjer hafi ekki auðnast að benda á örugg ráð í þessu efni; en fyrst að það er sannað, að við höfum beðið miljónatáp á fiskisölnunni s. l. ár, þá er skylda þingsins að knýja hæstv. stjórn til þess að gera alt, sem

í hennar valdi stendur, svo að þessu verði afstýrt framvegis. Og jeg hefi gerst svo djarfur að benda á leið til þessa, þá, að stjórnin hafi örugt eftirlit með sölu fiskjarins hjer eftir. Hv. frsm. meirihl. (JJós) benti á nokkra galla, sem hann kvað vera á þessu fyrirkomulagi. Vel má vera, að hann hafi nokkuð fyrir sjer, þó að hann verði varla talinn óhlutdrægur dómari í þessum málum, þar sem kunnugt er, að hann er sjálfur allstór fiskútflýttjandi, og það er ekki ósennilegt, að íhlutun ríkisstjórnarinnar og afskipti af fiskversluninni kunni einmitt að koma við þá að einhverju leyti.

Eitt af því, sem hv. frsm. (JJós) benti á í þessu sambandi, var það, að ef að ráðstafanir útflutningsnefndar eða annars íhlutunarvalds stjórnarinnar hefðu tjón í för með sjer, þá væri ekki til neinn sjóður, sem gæti bætt framleiðendum það tjón. Nei, þetta er alveg rjett. En mjer verður á að spyrja: Hvar er sá sjóður, sem bætir okkur, fiskframleiðendum tap það, sem s. l. ár varð á fiskisölunni vegna skipulagsleysisins? Mjer vitanlega er hann enginn til. En ef að hv. frsm. (JJós) getur bent mjer á hann, þá skal ekki standa á mjer að leita hans.

Hv. frsm. meirihl. játaði, að fast skipulag skapaði festu í verði fiskjarins. En er þá ekki mikið unnið, ef að fiskverðið er fest og trygt hjer innanlands? Mjer blandast ekki hugur um, að svo sje.

Mjer virðist, að hv. meirihl. geti ekki fallist á till. eins og hún liggur fyrir, einkum af hræðslu við það, að hjer sje á ferðinni „kommúnismi“ eða einhver skollinn svoleiðis. Jeg skal játa, að jeg

er ekki svo kunnugur hinum ýmsu pólitísku stefnum, að mjer sje unt að greina skýrt á milli „kommúnisma“, „socialisma“ o. s. frv. En jeg held, að menn geri sjer of miklar grýlur í þessum efnum hjer á landi. Hjer kann að vera einhver angi jafnaðarstefnunnar, en jeg get ekki annað sjeð, en að við þyrftum hennar einmitt við á ýmsum sviðum.

Þá var eitt atriði hv. frsm. meirihl. mikill þyrnir í augum. Það var, hvernig útflutningsnefnd yrði skipuð, ef til kæmi. Væri hætta á, að þeir yrðu jafnvel skipaðir í nefndina, sem hefðu eiginhagsmuna að gæta, sem gætu rekið sig á hagsmuni annara fiskframleiðenda. Þessi mótmæli koma einnig úr hörðustu átt.

Þegar jeg, sem er andstæðingur hæstv. stjórnar, ber fram till. með það fyrir augum, að jeg treysti henni til að láta rannsaka málið hlutdrægnislaust og, ef til kæmi, að skipa útflutningsnefnd sæmilegum og samviskusömum mönnum, þá er það hart, ef að fylgismenn stjórnarinnar treysta henni ekki til þessa.

Þá virtist hv. frsm. meirihl. vilja bera í bætifláka fyrir, að svo mikið tjón hefði hlotist af fiskisölunni s. l. ár sem jeg hefi haldið fram, og sem erindrekinn segir — og benti hann í því sambandi á það, að Spánverjar hafi ekki lagt svo mikið kapp á að kaupa fisk okkar sem þeir myndu hafa gert, ef verðið hefði verið óhæfilega lágt hjer heima.

Jeg skal ekkert um það segja, af hverju tapið kann að hafa stafað, eða hverjir sjeu valdir að því. En jeg vil fara að eins og brendu börnin; jeg vil

forðast eldinn. Annars er ekki nema eðlilegt, að Spánverjar hafi viljað fá fiskinn með sem bestum kjörum, og þarf enginn að lá þeim, þó að þeir hafi ekki komið hlaupandi til okkar, til þess að láta okkur vita, að fiskverðið væri of lágt hjer heima í samanburði við verðið á Spáni.

Þá sagði hv. frsm. meirihl., að tilraun, sem gerð hafi verið til þess að mynda samtök til að halda uppi verði fiskjarins á Spáni, hafi mistekist. Þetta festir þá skoðun mína, að slík samtök geti ekki komið að verulegum notum. En alt öðru máli er að gegna, ef að ríkisstjórnin sjálf hefði hönd í bagga með sölunni.

Hv. frsm. meirihl. gat þess, að jeg hefði ekki haldið ríkiseinkasölu á fiski strangt fram. Þetta er alveg rjett. Jeg hefi aldrei haldið henni strangt fram. en ef jeg sje, að afkoma sjávarútvegsins verður undir henni komin, þá mun jeg ekki skoða huga minn um að greiða ríkiseinkasölu atkvæði mitt, hvort heldur hjer á Alþingi eða annarsstaðar. Og mjer dylst ekki, að ef sjávarútvegurinn, í mörg ár, á að bera 4—5 milj. kr. tap vegna skipulagsleysis á fiskisölnunni. á hann skamt eftir ólifað. Þetta er mál, sem snertir ekki aðeins okkur, sem lifum á sjávarútvegi, heldur alla þjóðina, og þá ekki hvað síst sjálfan ríkissjóðinn, því að mestar tekjurnar berast honum frá sjávarútveginum. Það ætti því að vera hæstv. stjórn alvörumál, að rannsaka þetta atriði, þar sem því verður ekki hnekt, að s. l. ár töpuðu fiskframleiðendur landsins mörgum miljónum vegna ólags á sölu fiskjarins.

Hv. frsm. meirihl. tók það fram, að ef ríkið tæki einkasölu á fiski, þá myndu Spánverjar rísa upp og mynda samtök

á móti. Mitt kaupmannsvit nær nú ekki svo langt, að jeg skilji þessa röksemdaleiðslu. Jeg verð að játa það. Jeg get ekki sjeð, að við brjótum í nokkru af okkur gegn Spánverjum eða öðrum neytendum ísl fiskjar, þó að við höllumst að því ráði að hafa útflutning fiskjarins á einni hendi, og jafnvel þó að það yrði ríkið, sem þá hefði hann með höndum. Hitt er skiljanlegt, að Spánverjar reyni á allan hátt að ná fiski okkar sem ódýrustum og er þá jafn-eðlilegt, að við reyndum að halda honum í skaplegu verði. Það hefir aldrei verið mín meining, að við ættum að kappkosta að halda fiskinum í einhverju vitleysislega háu verði, sem væri eins líklegt til þess að verða okkur til tjóns. Nei, mín meining með till. þessari er sú, að alt verði gert, sem hægt er, til þess að afstýrt verði því ólagi, sem sannanlega hefir verið á fiskisölu okkar og sem sannanlega hefir bakað okkur stórtjón.

Hv. frsm. meirihl. sagði að vísu, að ekkert væri því til fyrirstöðu, að stjórnin ljeti „góða menn“ athuga fiskisöluna. En þegar ekki má trúa erindreka landsins, þá er ekki gott að vita, hverjir eru þeir „góðu menn“. Jeg fyrir mitt leyti legg ekki svo lítið upp úr því, sem erindrekin hefir lagt til mála þessara, þar sem hann hefir þegar rannsakað þau manna best. Og nú er mjer kunnugt um það, sem jeg vissi ekki áður, þegar till. var hjer til umr., að erindrekin leggur til, að skipuð verði útflutningsnefnd. Það er því næsta varhugavert fyrir hv. deild, að samþ. nokkuð það, sem dregið gæti úr hæstv. landsstjórn að grípa til þessa ráðs. en það gerir dagskrá hv. meirihl., að mínu viti. Þar er áherslan lögð á alt annað. Þeg-

ar enginn ágreiningur virðist vera um það, að eitthvað beri að gera í þessum efnum, en hinsvegar eru skiftar skoðanir um það, hvernig framkvæmdir eigi að inna af hendi, þá er sá ágreiningur ekki þess virði, að málinu verði á þessu stigi stefnt í ógöngur hans vegna.

Þegar menn nú bera saman till. mína og dagskrártill. hv. meirihl., þá sjest fljótt, hvað þar ber á milli. Till. mín fer fram á, að stjórnin rannsaki og geri ráðstafanir, sem miðað gætu að því, að föstu skipulagi verði komið á fiskverslun landsmanna, en dagskrártill. talar um og leggur aðaláhersluna á fiskimat, frágang fisksendinga o. s. frv. Þetta er að vísu alt saman gott og blessað, en ef sama ólagið er á fiskisölunni og verið hefir, þá erum við litlu nær.

Munurinn milli mín og hv. meirihl. er sá, að svo virðist sem hv. meirihl. vilji forðast eins og heitan eldinn, að komið verði föstu skipulagi á fiskisöluna, en á það legg jeg aðaláhersluna.

Við verðum að gá að því, að ef okkur hendir hið sama og s. l. ár, þá er svo mikið í húfi, að ekki er áhorfsmál að gera ráðstafanir, sem geti afstýrt því, jafnvel þó að með þeim verði að einhverju leyti heft starfsemi einstakra borgara þjóðfjelagsins. En það er reyndar enganveginn víst, að innlendir fiskútflytjendur þyrftu að bíða nokkuð tjón við slíkar ráðstafanir, því að, eins og erindrekinn tekur fram, þá eru allar líkur til þess, að langmestur hluti þess taps, sem fiskframleiðendur biðu s. l. ár af skipulagsleysi fiskisölnunnar, hafi runnið í vasa erlendra fiskkaupmanna, en ekki íslenskra.

Hv. frsm. meirihl. hjelt því fram, að það væri líklegt, að vjer fengjum gott verð fyrir fiskinn nú í ár, sakir þess,

að verðið var lágt í fyrra. Jeg verð að taka það fram, að jeg skil alls ekki þessa röksemdaleiðslu. Jeg býst ekki við að enskir og spánskir fiskkaupmenn verði svo miskunnsamir að láta okkur fá hátt verð fyrir fiskinn nú í ár, þó þeir hafi fengið hann undir sannvirði í fyrra, því fiskneytendurnir á Spáni fengu hann ekkert ódýrari en venjulega.

Annars er það mjög ískyggilegt, hve tíðar og misjafnar sveiflur eru á fiskverðinu. Það sem af er þessu ári hefir fiskverð verið gott og yfirleitt gott útlit með sölu á fiski. Það hefir því orðið til þess, að nýtt líf hefir færst í útvegin. Margir hafa hugsað sjer að reyna að ná sjer upp eftir hin erfiðu ár, og lagt út í stærri fyrirtæki en ella. Og menn miða áætlanir sínar við þetta háa fiskverð. En ef svo færi, að fiskverðið fjelli aftur á miðju sumri, hvernig fer þá? Það er hreinn og beinn dauðadómur yfir miklum hluta þeirra manna, sem stunda sjávarútveg. En ef útflutningsnefnd annaðist fiskisöluna, þá væri hægt að byggja á föstu verði yfir alt árið, og menn gætu því hagað framkvæmdum sínum eftir því, og þá gætu slík skakkaföll ekki átt sjer stað eins og þau, sem við urðum fyrir á fiskisölunni síðastliðið ár.

Jeg get alls ekki verið sammála hv. þm. Vestm. (JJós) og öðrum, sem telja þessa þál. árás á verslunarstjettina og frjálsa verslun í landinu.

Jeg varð þess var í sjútn., að hv. meirihl. hefir, að því er mjer virðist, megna óbeit á öllum ríkisrekstri í verslunarmálum.

Jeg skal taka það fram, að jeg hefi alls ekki sannfærst um, að íhlutun ríkisins í slíkum málum þurfi að vera nokkuð hættuleg eða bagaleg fyrir einstak-

lingana, en þó svo væri, að einhverjum fyndist, að sjer væri einhver bagi ger með því, þá finst mjer slíkt ætti alls ekki að vera tekið til greina, þegar annar aðalatvinnuvegur okkar er í hættu. Og mjer finst, að engin meðul geti verið of dýr til þess að bjarga honum úr þeirri hættu. Jeg tel því röksemdir mínar algerlega óhraktar, og jeg held því fast við þál. mína, og vona, að hv. deild sje á sama máli og jeg, og samþ. því þessa þál. mína.

Í forsendum hinnar rökstuddu dagskrár er svo mikið dregið úr aðaltilgangi þál. minnar, að jeg get alls ekki verið með því að vísa málinu til stjórnarinnar. Jeg tel líka mjög tvísýnt að fara að verja fje í pökkun á fiski og blýmerki, því jeg hygg, að það verði aðeins kák. Það getur auðvitað í ýmsum tilfellum verið gott, og jeg tel sjálfsagt að athuga það. En jeg vil í því sambandi benda á, að reynslan hefir sýnt, að það er venjulega óheppilegra að senda fiskinn pakkaðan til Spánar heldur en lausan, og jeg hygg, að jeg fái fiskimatsmennina á mitt mál í því efni. Jeg hefi viljað benda á þetta sakir þess, að þetta er eitt af því, sem minst er á í forsendunum fyrir hinni rökstuddu dagskrá, en jeg tel vafasamt, hvort það muni verða til bóta eða ekki.

Jeg skal svo ekki þreyta hv. deild með lengri ræðu um þetta mál, en jeg vil aðeins að endingu benda á, að hvernig sem fer um þessa þál. nú í þessari hv. deild — þó hún verði moldu ausin, þá mun hún koma fram aftur, þegar á næsta þingi, því það liggur slíkur þungi á bak við þetta sjálfsagða mál, að engar líkur eru til þess, að spornað verði við framgangi þess til lengdar.

Sigurður Eggerz: Jeg vil aðeins gera nokkrar athugasemdir, til þess að gera grein fyrir atkvæði mínu í þessu máli.

Jeg tel rjett að þakka þeim hv. þm., sem hafa haft svo mikinn áhuga fyrir þessu máli, að koma með það inn í þingið til athugunar, því jeg er á þeirri skoðun, að þetta sje eitt okkar allra þýðingarmesta mál.

Jeg held, að það sje ekki ofsögum sagt, að framleiðendur hafa gert alt of lítið til þess að koma skipulagi á þetta mál. Það er alt annað en á sjer stað í Noregi. Þar gera framleiðendur sjálfir mjög mikið til þess að koma fiskisölu sinni í gott horf. Það er fyrst nú á síðustu tímum, að menn hjer eru farnir að fá meiri skilning á þessum málum og áhugi farinn að vakna fyrir umbótum. Jeg hygg, að það væri best, að framleiðendurnir sjálfir vildu íhuga þetta mál sem best og reyna að finna leiðir til bættis skipulags á fiskisölnni. Og jeg vil beina þeirri ósk til hæstv. stjórnar, að hún vilji vinna að því, að vekja áhuga fiskframleiðenda á þessu máli. Þó gera ætti einhverjar þvingunarráðstafanir, þá hygg jeg, að það yrði ómögulegt að framkvæma þær eða láta þær verða að góðum notum, nema því að eins, að meirihluti þeirra manna, sem hlut eiga að máli, væri þeim fylgjandi.

Jeg hefi altaf verið á móti allskonar einkasölu, og því vil jeg alls ekki samþ. neitt, sem gæti orðið til þess að ýta undir stjórnina með að leggja út á þá braut.

Jeg skal taka það fram, að mjer finst sú rökst. dagskrá, sem hjer liggur fyrir, ganga of stutt, því með henni er það takmarkað, sem stjórnin á að gera. Mjer finst langrjettast, að stjórnin taki málið í heild sinni til athugunar. Og jeg

sting því upp á því, að málinu sje vísað til stjórnarinnar. Þá getur stjórnin athugað alt, sem kemur fram frá báðum hliðum, og einkum vil jeg óska þess, að stjórnin hvetji sjávarútvegsmenn til þess að ihuga málið sjálfir meira en þeir hafa gert hingað til. Það eru allir sammála um, að fiskisalan sje ekki í góðu lagi, en jeg er sannfærður um, að ef málið er rannsakað í samvinnu við þá menn, sem þar eiga mestra hagsmuna að gæta, þá má finna leiðir til umbóta. En jeg er hinsvegar viss um, að þó lögboðið væri eitthvert sjerstakt fyrirkomulag á fiskisölunni, þá væri erfitt að framkvæma það, ef meirihluti fiskframleiðenda er óánægður með það.

Frsm. meirihl. (Jóhann Jósefsson): Jeg þarf að gera nokkrar athugasemdir viðvíkjandi ræðu hv. 2. þm. S.-M. (IP). Honum fanst jeg hafa tekið þessu máli alt of alvarlega, og hjelt því fram, að jeg hefði hervæðst gegn sjer. En jeg hefi einmitt reynt að líta á málið frá sjónarmiði okkar beggja, og þær tillögur, sem koma fram í forsendum hinnar rökst. dagskrár, fara mjög í líka átt og njer virðist hann vilja fara, og auk þess nefnum við nokkur atriði, sem við viljum láta stjórnina athuga sjerstaklega, en þau finst hv. þm. raunar frekar þýðngarlítill.

Einkum þykir hv. þm. það óþarfi af njer að tala um útflutningsnefnd í þessu sambandi, þar eð hann hefði alls ekki minst neitt á slíka nefnd í þál. sinni. Jeg held þetta hljóti að vera misninni hjá hv. þm., því, eins og sjá má af þál., talar hann þar einmitt um slíka nefnd.

Þá erum við hv. þm. S.-M. ekki samnála um erindrekan á Spáni. Það er

alls ekki rjett, sem hv. þm. heldur fram, að jeg hafi tortrygt erindrekan. Jeg er aðeins í efa um, hvort niðurstaða hans um tjónið á fiskisölunni síðastliðið ár sje rjett. Það er alment viðurkent, að á hvaða markaði sem er, geti það átt sjer stað, að skráð sje ákveðið verð, þó ekki sje hægt að selja ótakmarkað fyrir það verð. Þegar slík verðskráning er lögð til grundvallar eftir á, við útreikning tjónsins, þá er ekki hægt að segja um það með fullri vissu, hvort sú niðurstaða, sem fæst þannig, sje ábyggileg.

Það er rjett hjá hv. þm., að jeg flutti brtt. við fjárlögin þess efnis, að veitt væri fje til erindisreksturs á Spáni, en jeg hafði engan sjerstakan mann í huga til þess erindisreksturs, eins og hv. þm. hjelt fram, og sú till. sýndi því ekki á nokkurn hátt afstöðu mína til þess manns, sem gegnt hefir erindreka-störfum á Spáni.

Þá voru ummæli hv. þm. um að jeg væri vilhallur í málinu á engu bygð öðru en vanþekkingu. Jeg telst sem sje alls ekki til þess flokks manna, sem hv. þm. nefnir stórutflytjendur á fiski. Jeg telst þar til smærri spámannanna, og hefi því enga ástæðu til að draga sjerstaklega taum þeirra stærri.

Útúrdúr hv. þm. um „kommúnisma“ var allskemtilegur, en kom harla lítið þessu máli við. Jeg hefi engan heyrt nefna „kommúnisma“ í sambandi við það, hvorki í sjútnv. eða annarsstaðar. Það hefir verið talað um einkasölu í sambandi við þetta mál, en alls ekki um „kommúnisma“.

Hv. þm. fór rangt með mín orð viðvíkjandi skipun útflutningsnefndar, er hann hjelt því fram, að í þeim hefði falist það, að jeg vantreysti stjórninni til

þess að velja menn í slíka nefnd. Það verður að vera menn, sem standa framarlega í fiskisölustarfsemi og fiskframleiðslu, og þeir menn eiga að fá vald til að gripa inn í starfsemi hv. 2. þm. S.-M. (IP) og annara, sem við slíka starfsemi fást. Jeg efast ekki um, að hv. þm. verður mjer samnála um, að slíkt sje varhugavert; ef hann athugar málið nánar, þó hann sje það ekki nú.

Það var alls ekki rjett hjá hv. þm., að jeg hafi sagt, að fiskhringurinn hafi sprungið árið 1920. Jeg sagði, að stundum hefði heyrst talað um, að Spánverjar ætluðu eða hefðu myndað hring um fiskkaup, og að þeir virtust oftast hafa „sprungið“ á því.

Hv. þm. (IP) lagði mikla áherslu á það nú, þó minni en í fyrri ræðu sinni, að eina bjargráðið væri, að ríkisstjórnin tæki fiskisölumálið í sínar hendur.

Ef svo væri, að enga aðra örðugleika þyrfti að yfirstíga en að fá stjórninni málið, þá skyldi jeg sannarlega vera hv. þm. samtaka um að gera það sem fyrst. En það er alls ekki lækning allra meina, þó vjer færur þannig að. Vjer getum vel kúgað sjálfa oss í því efni, en vjer höfum ekkert vald til þess að setja öðrum þjóðum neina kosti. Þó ríkið hefði fiskisöluna í sínum höndum, þá kæmist það aldrei hjá því, að sveiflur yrðu á fiskverðinu. Það yrði að sæta sama í því efni og aðrir. Jeg vil benda hv. þm. á, að við höfum ríkiseinkasölu á einni vörutegund, sem er mjög þýðingarmikil fyrir okkur, sem sje á steinolíu. Þó hefir sú einkasala ekki meгнаð að varna því, að olíuverð hækkaði um 40—45% frá því í fyrri. Jeg kenni landsversluninni, að svo komnu, alls ekki um þetta, því jeg veit, að hún getur ekki átt sök á því, heldur hafi hún

orðið að sætta sig við allsherjarverðhækkun eins og aðrir, og eins mundi verða á öðrum sviðum. Ríkið getur aldrei haldið uppi því verði, sem því sýnist, á neinni vörutegund.

Það var ekki hægt að heyra annað á ræðu hv. þm. en hann liti svo á, að ef ríkið hefði fiskisöluna í sínum höndum, þá gæti það ráðið verðinu. Hann sagði, að það væri hætt við því, að verðið fjelli í ágústmánudi í sumar, en það var að heyra, að hann liti svo á, að ef útflutningsnefnd væri skipuð, þá þyrfti ekki að óttast verðlækkun og þær illu afleiðingar, sem hún hefði í för með sjer. En það er ekki nema venjulegur og eðlilegur gangur málsins, að verðið lækki um mitt sumarið, og útflutningsnefnd getur alls ekki komið í veg fyrir slíka verðlækkun. Ef svo væri, þá væri enginn vandi að fá gott verð fyrir fisk sinn á Spáni.

Newfoundlendingar reyndu að ákveða fiskverð sitt með lögum, sem bönnuðu öllum að selja fisk sinn undir ákveðnu verði, en þau lög urðu til þess eins, að þeim var bolað burt af mörkuðum þeim, sem þeir höfðu haft, og urðu þeir fegnir að losa sig við lögin áður en 12 mánuðir voru liðnir frá því þau voru sett.

Jeg benti á annmarka þá, sem eru á ríkisíhlutun um fiskisöluna, en jeg benti líka á kosti hennar. Jeg veit, að útflutningsnefnd gæti alls ekki fest fiskverðið á útlendum markaði, en hún ætti að geta ýtt því upp stundum innanlands. Háttv. þm. hjelt því fram, að jeg hefði gengið fram hjá tillögum Spánarerindrekans, um útflutningsnefnd, í hinri rökstuddu dagskrá. Þetta er alls ekki rjett, og vil jeg því, með leyfi hæstv. forseta, lesa hana upp:

„Í því trausti, að ríkisstjórnin taki til

rækilegrar athugunar tillögur þær til umbóta á fiskmati, frágangi fisksendinga, fiskisölu og fiskútflutningsfyrirkomulagi, sem Spánarerindreki landsins hefir gert í skýrslu sinni til stjórnarráðsins, dags. 20. mars síðastliðinn, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.“

Hjer er talað um fiskútflutningsfyrirkomulag. Það lítur út fyrir, að háttv. þm. hafi ekki kynt sjer skýrslu þá, sem liggur til grundvallar fyrir hinni rökstuddu dagskrá. Höfuðtillaga erindrekans, viðvirkjandi fiskútflutningsfyrirkomulaginu, er einmitt um, að skipuð verði útflutningsnefnd, enda gat jeg þess, að fyrir lægi till. frá erindrekanum um skipun slíkrar nefndar.

Frsm. minnihl. (Ingvar Pálmason): Jeg ætla að byrja á því að víkja fáum orðum að ræðu hv. 1. landsk. (SE). Hann hjelt því fram, að framleiðendur sjálfir hefðu gert of lítið fyrir þetta mál, og jeg er honum fullkomlega sammála, og jeg veit, að sjávarútvegsmenn hafa gert mikið minna til þess að koma góðu lagi á afurðasölu sína en bændur. En sjávarútvegurinn er líka mikið ver settur í því tilliti heldur en landbúnaðurinn. Bændur eru þegar búnir að koma á hjá sjer ýmiskonar fjelagsskap, en sjávarútvegsmenn ekki. Til þess liggja ýmsar orsakir, en aðalorsökin er þó, hve ósamstæður sjávarútvegurinn er.

Jeg sýndi fram á, við fyrrihluta þessarar umr., að alt að helmingur af fiskframleiðslunni er veiddur á róðrabáta og smærri vjelbáta hringinn í kringum land, jafnvel víða á útkjálkum. Sjá allir, að hjer er erfið aðstaða með skipulegan fjelagsskap. Fiskifjelagið mun hafa

verið stofnað með það fyrir augum að koma á slíkum fjelagsskap meðal útvegsmanna. Jeg verð að lýsa því yfir, að jeg álít, að þing og stjórn hafi ekki skilið nægilega tilgang Fiskifjelagsins. Síst af öllu ætla jeg að ámæla þessu þingi, þó það hafi ekki sjeð sjer fært, að veita Fiskifjelaginu hærri fjárstyrk að þessu sinni, en jeg get ekki varist því, að álykta, að Fiskifjelagið og sjávarútvegurinn hafi að undanfögnu verið olnbogabarn þingsins, ekki síður en að þessu sirni. Jeg veit ekki til, að Alþingi hafi gert mikið til að koma á slíkum fjelagsskap, sem þó er afarmikilsvert. Meðan svo er ástatt, er ekki til neins að vitna í það, að útvegsmenn hafi sjálfir verið aðgerðalausir. Jeg játa það, sem hv. 1. landsk. (SE) sagði, að hjer hefði alt of mikið tómlæti átt sjer stað, bæði af hendi þingsins og útvegsmanna sjálfra.

Svo vil jeg fara fáum orðum um ræðu hv. þm. Vestm. (JJós). Hann taldi, að í ræðu sinni hefði ekki legið nein rening á skýrslu erindrekans; en þegar hann heldur fram, að niðurstaðan sje ekki rjett, þá er það rening. Skýrslan er ekki rjett, sje niðurstaðan að einhverju leyti röng. Hann gat þess, að þegar hann veitti því stuðning að auka fjárveitingu til erindreksturs í Miðjarðarhafslöndum, þá hefði hann ekki haft neinn sjerstakan mann fyrir augum. Þetta kemur í sama stað niður, því að úr því að hann rengir þær ályktanir, sem erindreki sá, er jeg hefi minst á, hefir komist að, þá virðist, að hann muni einnig geta rengt þær niðurstöður, sem slíkur starfsmaður kynni að finna, þó annar væri, ef hv. þm. ekki líkðu þær.

Þá kvaðst hann ekki vera stórútflytjandi. Jeg get ekki verið að krefja hann um skýrslur um slíkt hjer á þessum stað, en það mun óhætt að telja hann með stærri útflytjendum þessa lands. Hv. þm. gat þess, að það hefði ekki komið fram í ræðu sinni vantraust á hæstv. stjórn. Með því að óttast, að henni mundi ekki takast að skipa óhlutdræga menn í nefndina, álit jeg, að hann vantroysti stjórninni. Jeg ber engan kvíðboga fyrir því, að þessari hæstv. stjórn geti ekki tekist að skipa sæmilega í nefndina, og þó er jeg ekki stuðningsmaður hennar, eins og hv. þm. (JJós). Enginn vafi leikur á því, og meira að segja var það víðurkent af hv. þm. Vestm. (JJós), að við höfum beðið tjón af skipulagsleysi á fiskisölnunni. Þá mintist hv. þm. á steinólíueinkasöluna í sambandi við þetta mál, og vildi sanna, að með einkasölnunni væri ekki hægt að halda verðinu uppi fram yfir markaðsverð. Mjer hefir aldrei dottið í hug, að þær ráðstafanir, sem jeg ætlast til að gerðar verði, geti spornað við því, að fiskurinn fjelli á markaðinum, en jeg hefi haldið því fram og held því enn fram, að fastbundið skipulag á fiskisölnunni geti komið í veg fyrir, að við fáum $\frac{1}{6}$ minna fyrir fiskinn hjer heima en vera bæri, eftir markaðsverði í þeim löndum, þar sem hann er notaður. Mjer hefir heldur ekki dottið í hug, að við getum heimtað vist verð fyrir hvert kg. af okkar fiski.

Jeg sje ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um málið, því jeg býst við, að hv. deild sje búin að athuga það og verði að fara um það sem auðið er. Jeg hefi þá trú, að málinu sje betur borgið að vísa því til stjórnarinnar með þáltilli minni, heldur en með hinni óákveðnu

dagskrá hv. meirihluta. Tel hana óákveðna, vegna þess, að hún gerir ekki ráð fyrir, að neitt sje breytt um fyrirkomulag á fiskisölnunni, sem jeg legg aðaláhersluna á. Jeg er því algerlega mótfallinn að vísa málinu til stjórnarinnar með einhverjum loðnum forsendum.

Frsm. meirihl. (Jóhann Jósefsson): Jeg vil gera tilraun til að leiðrjetta hjá hv. flm. skilning hans á dagskránni, sem hann reyndi að hamra fram. Hann segir, að við forðumst eins og heitan eld að koma nálægt útflutningsnefnd. Við visum í nál. á till. frá erindreka um útflutning og fiskimat. Ein till. er um eftirlit útflutnings á saltfiski. Í 1. málsgrein er byrjað á að tala um að skipa nefnd í þessu skyni. Af þessu hlýtur hv. flm. (IP) að vera ljóst, að við höfðum ekki fyrir augum að draga úr málinu. Hv. flm. (IP) hefir altaf, frá því fyrsta hann fór að láta þetta mál til sín taka, bygt allar sínar spilaborgir um framtíðarfyrirkomulag á þessu margumtalaða miljónatapi, en jeg hefi mjög ríkar ástæður til að ætla, að þetta miljónatap eigi sjer hvergi stað nema í hugum þeirra manna, sem hafa tekið fyrir að halda því fram. (IP: Er þetta ekki spilaborg?) Get jeg ekki sjeð, að það væri hyggilegri aðferð, sem hv. flm. (IP) virðist eingöngu hallast að, sem sje, að alt í einu væri fiskverslunin rifin úr þeim farvegi, sem hún er nú komin í, og sett í hönd ríkisins, heldur en að þingið reyndi með góðra manna ráðum að stuðla að framförum þessarar verslunargreinar í höndum landsmanna sjálfra, án beinnar ríkisíhlutunar um sölna.

Þetta bjargráð hv. flm. (IP) er áreiðanlega ekki eins örugt eins og hann

sjálfur heldur. Það mundi miklu fremur vekja óhug í fiskisölulöndunum, ef við settum einkasölu á fiskinn. Og ef hann væri einu sinni vakinn, væri það mikið erfiðara að vinna markaðinn aftur, þegar aðrir væru búnir að ryðja okkur burt, eins og fór fyrir Newfoundland-lingum. Þar höfum við ljóst dæmi um það, hvað vanhugsaðar ráðstafanir hins opinbera í þessu efni geta leitt af sjer. Hv. flm. (IP) hefir lýst yfir, að svo og svo væri þetta og hitt eftir sínu kaupmannsviti. Liggur næst að álíta, að ekki sje kaupmannsvit hans fyrirferðarmikið, eftir þeim skoðunum, sem hann hefir látið í ljós hjer í þessu máli. Hann hefir sýnilega ekki traust á því, að nokkuð verði gert í þessu máli nema af ríkisvaldinu. Maður með svipuðum hugsunarhætti hafði komið sölunni í það eymdarhorf, sem jeg gat um, á Newfoundlandi. Sá maður kom sjer svo vel inn á fiskimenn og fiskútflytjendur þar í landi, að hann var gerður að fiskimálaráðherra. Þrátt fyrir það, þó einmitt þessi hugsjónamaður kæmist í embætti þetta, þar sem hann hafði hina bestu aðstöðu til að beita sjer fyrir áhugamáli sínu, þá fór um það eins og áður er lýst, vegna þess, að það sýndi sig, að þó þeir gætu ofurvel gert sínar ráðstafanir heima hjá sjer, viðurkendu Spánverjar og aðrir viðskiftavinir þeirra hinumegin Atlantshafsins engin valdboð um verðlag, en sneru sjer blátt áfram til annara fiskframleiðslupjóða með fiskkaup sín.

Frsm. minnihl. (Ingvar Pálmason): Það vil jeg taka skýrt fram, að hv. þm. Vestm. (JJós) er ennþá samur við sig. Hann segir, að tapið sje hvergi til nema

í hugum þeirra manna, sem halda því fram. Það hefi jeg áður sannað með gögnum, sem enn standa óhrakin, að skipulagsleysi fiskisölnunnar hefir valdið okkur margra miljóna tapi, samt heldur hv. þm. sliku fram sem þessu. Hv. þm. sagði, að jeg hefði kannast við, að jeg sæti ekki með mikið kaupmannsvit, og er það satt. En jeg sje ekki betur en að nú sje komið í það öngþveiti, að eitt-hvað þurfi annað að koma til skjalanna en það kaupmannavit, sem hefir látið til sín taka á undanförnum árum. Þá minnst hv. þm. á manninn, sem gerður var að fiskimálaráðherra. Ætti það fyrir mjer að liggja að verða fiskimálaráðherra, teldi jeg það ekki neitt illa farið. En jeg býst ekki við, að svo verði. Jeg vil vinna að því að koma í veg fyrir, að fiskiveiðar í smáum stíl fari í kaldakol. En að því stefnir með því ólagi, sem á er.

Forsætisráðherra (JM): Jeg ætla að eins að lýsa því yfir, að ráðuneytið hefir ekki borið sig saman um þetta mál. Geri jeg ráð fyrir, að sá ráðherra, sem málið heyrir undir, taki það til athugunar. Um niðurstöðuna get jeg auðvitað ekkert sagt; þetta er vandasamt mál, sem mjer er kunnugt um, að hæstv. fyrv. stjórn hugsaði mikið um.

ATKVGR.

Till. frá 1. landsk. þm. (SE, um að vísa málinu til stjórnarinnar samþ. með 8:5 atkv.

Rökstudda dagskráin á þskj. 466, frá meirihl. sjútvn., kom ekki til atkv.

4. Fækkun ráðherra.

Á 24. fundi í Ed., fimtudaginn 20. mars, og á 28. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um fækkun ráðherra (A. 186).

Á 3. fundi í Sp., föstudaginn 4. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðast skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 4. fundi í Sp., föstudaginn 2. maí, var till. tekin till einnar umr.

Flm. (Magnús Torfason): Þessi þál.-tillaga á þskj. 186, þess efnis að skora á stjórnina að fækka ráðherrum með konungsúrskurði, er fyrst og fremst fram komin sem sparnaðartillaga. Það er víst, að þetta var haft á oddi á flestum kosningafundum um land alt á s. l. hausti, og það er líka víst, að það er krafa mýmargra þingmálafrunda úr langflestum kjördæmum landsins, að ráðherrum verði nú fækkað.

Jeg skal strax taka það fram, að jeg ætlast ekki til, að ráðherrum verði fækkað nema um einn.

Vitanlega hlýðir ekki að fækka ráðherrum, ef að þörf er fyrir starfskrafta þeirra allra, en jeg verð að líta svo á, að engin þörf sje á því að hafa þrjá ráðherra, eins og sakir standa — og samkv. sögu og gangi þessa máls er ekki nema eðlilegt og sjálfsagt, að þeim verði fækkað.

Þegar ráðherrar voru fyrst settir þrír hjer á landi árið 1917, þá var það

gert með ófriðinn mikla fyrir augum. Þá lágu fyrir stjórninni mörg störf og vandasöm, svo mikil, að ráðherra sá, sem þá fór frá, sem annars var einhver allræmesti starfsmaður, sem verið hefir í ráðherrasessi hjer á landi, lýsti því þá yfir, að enda þótt hann nyti til þess trausts þingsins, þá treysti hann sjer ekki til að verða einn ráðherra áfram. Líka var það pólitísk nauðsyn, sem átti sinn þátt í ráðherrafjölguninni. Þá þegar var mynduð samsteypustjórn, eins og svo víða annarsstaðar. Var það, eins og kunnugt er, gert til þess að hefja atvinnumál þjóðarinnar upp yfir flokka-pólitíkina, og átti hver hinna þriggja aðalþingflokka sinn mann í stjórninni, til að byrja með. Þetta kom greinilega fram í umr., sem þá fóru fram, um fjölgun ráðherranna — og þá kom líka greinilega í ljós, að fjölgunin ætti að eins að vera bráðabirgðaráðstöfun og ekki að vera í gildi nema til ófriðarloka. Núverandi hæstv. atvrh. (MG) gerði þá þegar ráð fyrir því, að ráðherrum yrði fækkað aftur, að ófriðnum loknum, og hafði þar um þau orð, að ekki myndi verða nægilegt verkefni fyrir hendi handa þrem ráðherrum, eftir að ófriðum lyki. Þetta hefir líka verið viðurkent af stjórnskipunarlagavaldi landsins Með 11. gr. stjórnarskrárinnar frá 1920 er konungi falið að ákveða tölu ráðherra, og getur hann því bæði fjölgað þeim og fækkað. Liggur það í orðum 11. gr. stjórnarskrárinnar, eins og þau standa þar. En til að sýna, svo að ekki verði í móti mælt, að þessi skilningur er rjettur, skal jeg geta þess, að í athugasemdum stjórnarinnar við stjórnarskrárfrv., þegar hún lagði það fyrir þingið, er tekið skýrt fram, að þetta

ákvæði 11. gr. sje beinlínis sett til þess að ráðherrar þurfi í framtíðinni ekki að vera fleiri en tveir.

Í framkvæmdinni hefir stjórnar- og þingvenja líka orðið í fylsta samræmi við þessa tilætlun.

Eftir lát Pjeturs heitins Jónssonar atvrh., góðrar minningar, voru ráðherrarnir aðeins tveir, þar til stjórnarskipti urðu. Og eftir afgang Magnúsar Jónssonar fjrh. á síðasta ári, voru ráðherrarnir aðeins tveir, án þess, að þingið hefði nokkuð við það að athuga. Á þessu þingi voru ráðherrar lengi vel og mótmælalaust aðeins tveir, og hefir stjórnin þannig eingöngu verið skipuð tveim ráðherrum um fult eins árs skeið, óátalið af tveim þingum. Að hvorugt þessara þinga hefir hreyft mótmælum gegn þessu fyrirkomulagi, verður að skoðast þannig, að þau hafi lagt samþykki sitt á það, að ekki færi í bág við stjórnarskrána, að ráðherrar væru aðeins tveir.

Ennfremur er rjett að geta sjerstaks atriðis, sem einnig sýnir, að ráðherrar megja vera tveir. Á þingi árið 1922 báru þeir núverandi hæstv. fjrh. (Jþ) og hv. þm. Borgf. (PO) fram þáttill., um að hafa aðeins tvo ráðherra. Var það lagt undir úrskurð hæstv. forseta Nd., hvort bera mætti upp þessa till., með því, að sumir hv. þm. vildu halda því fram, að hún færi í bág við stjórnarskrána, og úrskurðaði hæstv. forseti, að svo væri ekki, og því væri ekkert því til fyrirstöðu, að till. mætti berast upp.

Eina ástæðan, sem hægt væri að finna fyrir því, að haldið skuli vera í þrjá ráðherra, og að þeir skuli nú vera skipaðir þrír, eftir að þeir höfðu áður verið tveir um nokkurt skeið, ætti vitanlega að vera sú, að þörfin fyrir aukinn vinnu-

kraft sje svo brýn í stjórnarráðinu. Nú verð jeg að segja, að s. l. ár, þegar ráðherrarnir voru aðeins tveir, voru ýmsar framkvæmdir hafðar með höndum, sem ráðherrarnir þurftu að hafa afskipti af, og veit jeg ekki betur en að það hafi alt saman gengið leikandi ljett. Hefi jeg hvergi heyrt þess getið, að þeim ráðherranna, sem þá gengdi bæði atvrh.- og fjrh.-starfinu, hafi fallið það þungt að leysa þessi störf sín af hendi, og er hann þó maður kominn á efri ár, og því ekki að vænta, að hann hafi fulla starfskrafta á borð við menn á besta aldri.

Þá er á það að líta, hvort þetta þing hafi hlaðið svo miklum auknum störfum á stjórnina, að þeirra vegna verði að hafa þrjá ráðherra. En það er svo langt frá því, að svo sje. Þetta þing hefir einmitt verið sannkallað slátrunarhús. Það hefir rifið niður og stöðvað allar framkvæmdir, en ekkert byggt upp í staðinn, sem eftirlit þarf með af hálfu stjórnarinnar. En með þessu hefir þingið einmitt ljett störfum af ráðherrunum, og það að stórum mun. Nú á engan vegarspotta að leggja og ekki heldur neina símalínu. Engin ræktunarfyrirtæki verða tekin til framkvæmdar, og eins og við vitum, hefir heldur ekkert verið gert að gengismálum þjóðarinnar. Hafi þessvegna, þegar svo er ástatt, verið nauðsyn á því að fjölga ráðherrum frá því sem áður var, þá getur það ekki stafað af öðru en að íhaldsflokkinum hafi illa tekist mannavalið í stjórnina.

Núverandi hæstv. ráðherrar verða þá að játa, að þeir sjeu meiri liðljettingar en fyrirrennarar þeirra, ef að þeir vilja halda fast við, að nú sje nauðsyn á því að hafa þrjá ráðherra. Jeg býst varla við því, að hæstv. stjórn játi þessu, en

ef svo skyldi fara, að hún játaði það, þá tel jeg sjálfsagt, að jeg taki till. aftur.

Hvað snertir fækkun ráðherra niður í tvo, eins og nú standa sakir, þá er það vitanlegt, að einhver núverandi hæstv. ráðherra verður að bíta í grasið, því að ekki kemur fækkunin til mála á annan hátt en þann, að sameinuð verði embætti fjrh. og atvrh. Og þegar að þeirri spurningu kemur, hvor ráðherranna eigi að láta af embætti, þá verð jeg að segja, þó að það komi þessari till. ekki beinlínis við, að jeg tel sjálfsagt, að hæstv. fjrh. (Jþ) verði falið að taka við báðum embættunum, og liggja til þess ýmsar ástæður. Við vitum allir, að hann er maður á besta aldri og feikimikill starfsmaður; jafnvel sannkallaður vinnuböðull. Við vitum líka, að hann hefir alveg sjerstaka þekkingu á ýmsu því, er snertir atvinnumál þjóðarinnar, og er það meira en hægt er að segja um hæstv. núverandi atvrh. (MG). Yfir höfuð að tala held jeg, að hæstv. fjrh. (Jþ) væri beint kjörinn til þess að verða atvrh., en eins og við vitum, þá var það fyrir öfugstreymi forlaganna, að hann tók ekki við því starfi. Það var sem sje vitanlega af því, að Íhaldsflokkurinn treysti hæstv. atvrh. (MG) ekki til þess að fara með fjármálin, þó að hann hafi áður með þau mál farið. (HK: Þetta er ekki satt!) Það er hægt að segja slíkt, en jeg veit mínu viti, hvað þetta atriði snertir. (HK: Vitið er takmarkað á þessu sviði!) Enda hefir þetta beinlínis komið í ljós, þar sem honum voru ekki falin fjármálin. Reyndar hefi jeg heyrt því fleygt, sem þá ætti að vera ástæðan fyrir því, hvernig stjórnin hefir skift með sjer verkum, að hæstv. fjrh. (Jþ) hafi ekki

viljað vera atvrh., af því, að þar væri ekkert að gera. Ekki veit jeg sönnur á þessu, en þetta hefir verið sagt.

Jeg hefi heyrt utan að mjer, að þessi till. ætti að vera áráð á hæstv. stjórn. En það er svo langalangt frá því, að það sje meining mín. Enda getur hv. þm. Barð. (HK), sem jeg sje að brosir í kampinn, sagt sjer það sjálfur, að það er ekki á mínu valdi að hreyfa við hæstv. stjórn, jafnvel þó að þessi till. verði samþ., því að ekkert er hægara fyrir hæstv. stjórn en að losa sig við einn ráðherranna, og það er aðeins innra flokksfyrirkomulag, hvernig Íhaldsflokkurinn fer að því, og er því hægt fyrir þann flokk að taka vilja þingsins til greina, ef að till. verður samþ. Það getur því ekki verið um að ræða, að till. sje tilraun til þess að koma hæstv. stjórn fyrir kattarnef. Till. er, eins og jeg tók fram í upphafi, borin fram af sparnaðarástæðum.

Það eru líka sjerstakar ástæður til þess, að jeg óska, að hæstv. fjrh. (Jþ) hafi bæði þessi ráðherraembætti með höndum. Fyrst og fremst af því, að það mun hafa komið til tals, áður en stjórnin var mynduð, eða áður en það kom til mála, að hæstv. forsrh. (JM) myndaði stjórn, að ráðherrar yrðu aðeins tveir, og að hæstv. fjrh. (Jþ) tæki bæði við fjrh.- og atvrh.-embættinu. Hafi honum verið treystandi til þessa strax í upphafi, þá er honum þó enn betur treystandi til þess nú, eftir að hafa átt sæti í stjórninni um hríð og kynst þar málum.

Á þessum tímum er sjerstök ástæða til þess, að fjármálaráðherra sje völdugur maður í stjórninni, þar sem verk hennar er fyrst og fremst að rjetta við fjárhag þjóðarinnar. Enda hefir hæstv.

fjrh. (Jþ) lýst því yfir, að hann ætli sjer að vera strangur og ekki láta hina ráðherrana leika um of lausum hala. Og jeg vil, að hann beri fyrst og fremst ábyrgð á fjármálastjórninni, því að undir henni er kominn þrifnaður ríkisins. Á þessum tímum, þegar velta þarf margfalt hverjum eyri, sem greiddur er úr ríkissjóði, og þar sem verksvið fjrh. og atvrh. grípa hvort inn í annað, eins og gaddar í hjóli, þá er betra, að sami maðurinn gegni báðum embættunum. Við þurfum ekki að fara lengra en til þess, sem gerst hefir á þessu þingi. Það er öllum kunnugt, að hæstv. fjrh. (Jþ) hefir hvað eftir annað gripið inn á verksvið atvrh.

Hvað mig sjálfan snertir, þá skal jeg játa, að jeg sá sjerstaka ástæðu til þess að bera fram till. þessa, þegar útsjeð var um það, að hæstv. fjrh. (Jþ) varð ekki atvrh., því að jeg veit, að hann er öruggur stuðningsmaður stórmerks atvinnumáls, sem jeg ber mjög fyrir brjósti og sem jeg treysti honum manna best til að koma í framkvæmd.

Jeg skal taka það fram, að fyrir mjer vakir ekki, að ráðstöfun sú, sem till. fer fram á, verði nema bráðabirgðaráðstöfun. Mjer þykir ekki ólíklegt, að þegar við komumst úr kútnum aftur, þá muni, eftir kyrstöðuna, sjálfsagt vera þörf á því, að fá sjerstakan atvrh. En hinsvegar verð jeg að halda því fram, að það er rökrjett afleiðing af gerðum þessa þings, að ekki verði fyrst um sinn neinn sjerstakur atvrh., því að störfum hans hefir verið fækkað á allan hátt.

Það er ekki siður til sveita, veit jeg, að ráða nýjan fjósamann, þegar engin baulan er á básnum, en nú hefir þjóðinni verið fenginn nýr atvrh. um leið og mestur hluti starfa þeirra, sem und-

ir hann heyra, hefir verið feldur niður. Og þykir mjer það ekki búmannlegt.

Forsætisráðherra (JM): Þessi till. er ekki alveg ný á þingi. Það hefir komið fram áður þáltill. um að fækka ráðherrunum í tvo. Það er rjett, sem hv. flm. (MT) sagði, að á þinginu 1922, er till. kom fram um að ráðh. skyldu aðeins vera tveir, þá var ekki talið, af forseta, að hún kæmi í bág við stjórnarskrána; þó er því ekki neitandi, að 13. og 14. gr. stj.skr. gera ótvírætt ráð fyrir því, að ráðherrarnir sjeu þrír. Hv. flm. (MT) fór ekki alveg rjett með greinargerð stjfrv. Þar var sagt, að ráðherrarnir mættu vera færri en þrír um stundarsakir. Ef ráðherra fer úr embætti milli þinga, þá er rjett, að við það standi, þangað til þing kemur saman. Þegar Pjetur heitinn Jónsson dó, fanst mjer í fyrstu rjettast, að skipaður yrði ráðherra í hans stað, en það varð þó úr, að þeir voru aðeins tveir, þangað til þing kom saman. En þegar nýtt ráðuneyti var myndað á þinginu 1922, þá urðu þeir aftur þrír. Hitt dæmið, sem hv. flm. (MT) mintist á, var líka aðeins bráðabirgðaráðstöfun. Jeg skal ekki neita því, að það mætti komast af með tvo ráðherra, en hitt er áreiðanlegt, að samkv. stj.skr. eiga þeir að vera þrír. Menn vita, að um það hefir verið deilt, hvort það sje brot á stjórnarskránni, að ráðherrarnir sjeu tveir eða aðeins einn ráðherra. Úrskurður hæstv forseta Nd. um það mál, sem hann kvað upp 1922, er mjög glöggur. Hann kvaðst ekki geta leyft slíkri þáltill. að koma fram, þar sem hann álitir, að þó að þetta orki tvímælis, þá telji hann rjett, að vísa ekki tillögunni frá. Jeg fjelst þá á úrskurð forseta. En hitt veit jeg, að ýmsir góð-

ir lögfræðingar telja þetta beint brot á stjórnarskránni. Þegar nú svo er, að það er í samræmi við stjórnarskrána, konungur hefir ákveðið það, og það er og samkv. öðrum lögum, að ráðherrar sjeu þrír, þá sýnist ekki mikið út á það að setja. Lögin ráða þar meira en þáttill. (MT: Hvaða lög?) T. d. fjárlög, þar sem ákveðin eru laun þriggja ráðherra.

Jeg skal taka það þegar fram, að beinn konungsúrskurður hefir ekki verið notaður um tölu ráðherra, en um verkaskiftingu þeirra er öðru máli að gegna.

Till. sú, er hjer liggur fyrir, getur ekki átt við núverandi stjórn, heldur að næsta ráðuneyti skuli skipað tveim ráðherrum. Þessvegna á ræða hv. flm. (MT) ekki við þessa stjórn, sem nú fer með völdin. Jeg tel það algerlega rangt að binda til frambúðar, með konungsúrskurði, tölu ráðherra, því það væri hægt, er ný stjórn kæmi, að fella þann úrskurð úr gildi. Meðan þingið veitir þrem ráðherrum laun, þá er ekki hægt að segja, að þeir skuli ekki vera þrír. Þegar talað er um sparnað í þessu sambandi, þá er það auðvitað, að dálítið sparast við fækkunina, en þó vil jeg minna á það, að eins og á stendur nú, þá eyðast ekki nema tvenn ráðherralaun, því eftirlaun mín nema alt að ráðherralaunum, auk þess falla burt eftirlaun atvinnumálaráðherra. Ef jeg færi úr ráðuneytinu, mundi sparast aðeins nokkuð á annað þús. kr. Hitt, sem hv. flm. (MT) talaði um, sem sje það, hver ráðherrann hann vildi að færi, þá skal jeg taka það fram, að jeg bjóst ekki við slíku frá honum. Geri jeg ráð fyrir, að hann sje stuðningsmaður stjórnarinnar, því annars væri hann ekki að því, að

setja slíkar reglur um þetta. Hv. flm. sagði, að út liti fyrir, að í núverandi stjórn væri meiri liðljettingar en fyrirverandi stjórn, en hann mótmælti því sjálfur með orðum sínum um hæstv. fjrh. (Jþ), er hann talaði um vinnudugnað hans, borið saman við dugnað hæstv. atvrh. (MG). En jeg skal taka það fram, enda þótt jeg viti, að öllum hv. þm. er það kunnugt, að hæstv. atvrh. (MG) er vinnumaður með afbrigðum. Og um traust íhaldsflokksins á honum þarf hv. flm. (MT) ekki að efast.

Hv. þm. (MT) neitaði því, að till. sín væri árás á stjórnina. Jeg veit þá ekki hvað er árás, ef ekki það, að fara fram á það, að einn ráðherranna sje settur af.

Annars var alt tal hv. þm. nánar um þetta mál mjög óviðeigandi. Jeg skil ekki, hvað hv. þm. (MT) á við, þegar hann talar um það, hvað eftir annað, að fjrh. gripi inn í verkahring atvrh. Jeg get ímyndað mjer, að fjrh. komist ekki hjá því, þegar talað er um fjármál, að tala um framkvæmdir hinna ráðherranna. Hv. þm. neitar því, að till. sje árás á stjórnina, látum svo vera, en ekki get jeg neitað því, að mjer finnist hann hafa ráðist nokkuð að einum þeirra.

Hv. þm. (MT) segir, að það sje ekki tilætlunin, að þetta verði til frambúðar, því að undir eins og batni í ári, þá eigi ráðherrarnir aftur að verða þrír. Jeg geri ráð fyrir, að hv. þm. mundi telja batnað í ári, ef spurningin væri um það, að hann ætti að verða ráðherra. Annars er mál þetta. eins og nú stendur á. ómerkilegt, og getur ekki haft neina þýðingu. Það er búið að ákveða, að þessi stjórn skuli skipuð þrem ráðherrum, og því verður ekki haggað. Og það er alveg ástæðulaust að vera að ákveða

nokkuð um framtíðina í þessu efni, enda tæplega mögulegt, eins og jeg hefi áður sagt.

Björn Lindal: Jeg skal taka það fram, að jeg veit auðvitað ekki með vissu, hvað hv. þm. (MT) hefir gengið til, að koma fram með slíka till sem þessa. En þó get jeg ekki að því gert, að jeg skoða hana sem beina árás á hæstv. atvrh. (MG). Hefði mjer fundist betur við eiga, að slík árás hefði komið fram á annan hátt. Annars vildi jeg gera stutta grein fyrir því, hversvegna jeg er á móti þessari þáttill. Það er af því, að jeg er eindregið á móti því að fækka ráðherrum. Jeg álít það óheppilegt og óhyggilegt. Hinsvegar er jeg með því að fækka þingunum. Ennfremur sje jeg ekki, að af þessari fækkun leiði nú neinn sparnað, þar sem búíð er að gera grein fyrir því, að einn ráðherrann gegnir nú svo að segja kauplaust embætti sínu. Er því hjer í raun og veru ekki nema um tvenn ráðherra laun að ræða, hvað launin snertir. Fullyrði jeg, að ráðherrarnir sjeu svo starfshæfir menn, að ódýrari vinnukraftur sje naumast í ríkisins þjónustu nú hjer á landi. Og þegar minst er á kostnaðinn af þessum 3 ráðherrum vorum, þá mætti ekki síður tala um það, að á mörgum öðrum skrifstofum hins opinbera vinna óvaldir menn og illa valdir, sem fá ráðherralaun, jafnvel menn, sem hvarfari eru til að standa fyrir upphlaupum og götuóeirðum en að gegna trúnaðarstörfum þjóðarinnar.

Hv. þm. (MT) sagði, að þetta ætti aðeins að vera bráðabirgðaráðstöfun, en hæstv. forsrh. (JM) hefir rækilega sýnt fram á, að þessu verður ekki breytt

Alþt. 1921, D. (36. löggjafarþing).

svo, að það nái til þeirrar stjórnar, er nú situr að völdum. Vænti jeg, að hv. þm. (MT) hafi þau áhrif á næstu stjórnarbreytingu, að hann geti þá komið þessari breytingu á.

Að ræða þessa till., er ekki til annars en að eyða tíma þingsins til óþarfa, og vildi jeg því helst, að till. yrði drepin þegar. En af kurteisi við hv. flm. (MT) mun jeg þó greiða atkv. með því, að till. verði vísað til stjórnarinnar, enda hefi jeg lagt þetta til.

Hákon Kristófersson: Jeg lít svo á, eftir því sem talað hefir verið fyrir þessari till., að í henni felist bæði traust og vantraust — traust á hæstv. fjrh. (JP), en vantraust á hæstv. atvrh. (MG).

Af því að jeg átti minn þátt í þessari stjórnarmyndun, sem einn af Íhaldsmönnum, þá vildi jeg lýsa yfir því, að það er mjög svo tilhæfulaus flugufregn, sem hv. flm. (MT) hefir borist um það, að Íhaldsflokkurinn hafi ekki treyst hæstv. atvrh. (MG) til þess að taka að sjer fjármálastjórnina. Yfirleitt býst jeg við, að enginn flokksmanna hafi vantreyt honum í því efni. Annað mál er það, að þó að eitthvað hafi borið á milli í skoðunum, þá felst ekki neitt vantraust í því. Fregnin er því alveg gripin úr lausu lofti. Jeg vil benda hv. 1. þm. Árn. (MT) á það, að mjög varasamt er að fara eftir fregnum þeim, er berast hjer um bæinn, því ekki man jeg betur en að það hafi gengið um eitt skeið stafaust, að hv. flm. (MT) væri reiðubúinn til þess að taka að sjer stjórn í ráðuneyti ásamt hv. 2. þm. Rang. (KIJ), sem hann þó taldi alóstarfhæfan mann. Af þessu mun það ljóst, að ekki munu

það sannar fregnir, að hv. þm. hafi vilj-
að vera í stjórn með manni, er hann tel-
ur lítt starfhæfan.

Jeg var einn þeirra, er hjelt því fram
nú á þessu þingi, þegar það var rætt
hjer í hv. deild, að ráðherrarnir ættu að
vera þrír, og jeg hefi enn þá skoðun,
að samkvæmt stjórnarskránni sje erfitt
að komast hjá því, að þeir sjeu þrír,
Til þess að fækka þeim þarf, að mínu
viti, stjórnarskrárbreytingu. Jeg sat á
þingi, þegar hún var samþ., og jeg get
ekki betur sjeð, en að það felist í grein-
um hennar, að ráðherrarnir eigi að vera
þrír. Og óhætt mun að fullyrða, að sú
hugsun hafi þá verið efst á baugi, að
það væri framtíðarráðstöfun. Hv. flm.
(MT) sagði, að það lægi fyrir krafa frá
mörgum þingmálafundum um fækkun
ráðherranna niður í tvo eða jafnvel einn
ráðherra. En við vitum það nú báðir,
að þær eru misjafnlega tilkomnar marg-
ar hverjar kröfurnar frá þingmálafund-
unum, því vitanlegt er það, að margar
af þeim grundvallast á tillögum þing-
manna, og á þingmálafundum láta þær
oft vel í eyrum kjósenda, sjerstaklega
þegar um það er að ræða, hvað spara
ætti. Það skortir nú þá ekki loforðin, þó
að oft vilji verða minna um efndirnar.
Tala jeg hjer ekki til hv. flm. (MT)
sjerstaklega, heldur til okkar allra, sem
á þingbekkjum sitja hjer inni í hv.
deild, með því lofa jeg ekki eða lasta
einn frekar en annan. Jeg man ekki til
þess, að neitt væri ákveðið um það, að
ráðherrarnir skyldu vera þrír aðeins
meðan að ófriðurinn stæði yfir. Menn
gerðu alment ráð fyrir því, að svo yrði
einnig á friðartímum. Hv. flm. benti á
það, með hliðsjón af því, sem á undan
væri gengið, að Íhaldsflokkurinn ætti
ilt með að manna stjórnina, ef hún ætti

ekki hægt með að missa einn mann.
Hæstsv. forsrh. (JM) svaraði því svo ít-
arlega, að ekki er þörf við það að bæta.
En jeg vil taka það fram, að jeg tel
engu síður þörf á því að hafa nú sem
fyr starfshæfa og dugandi menn í
stjórn landsins. Mjer dettur ekki í hug,
og mjer mundi koma það mjög á óvart,
ef tíminn leiddi það í ljós, að sundrung
væri á milli ráðherranna innbyrðis,
eins og hv. flm. (MT) vildi gefa í skyn.
Með tilliti til hinna mörgu og erfiðu við-
fangsefna, sem nú eru uppi á baugi með
þjóðinni, þá má minna á þann gamla
og góða málshátt, að betur sjá augu en
auga, og því riður ekki lítið á því, að
stjórn landsins sje nú skipuð vitrum og
dugandi mönnum. Jeg þykist mega
segja það með nokkurnveginn vissu um
núverandi hæstsv. atvrh. (MG), að hann
hafi, er hann var fjármálaráðherra,
verið talinn mjög afkastamikill sem
slíkur, og á því sviði engu síður en sá
ráðherra, sem hv. þm. virtist benda til,
að honum ólöstuðum. Og jeg er viss um
það, að einhver hefir gert sjer leik að
því að skrökva að hv. flm. (MT), að
hæstsv. fjrh. (JP) hafi látið sjer það
um munn fara, er myndun þessa ráðu-
neytis var á döfinni, að hann vildi ekki
vera atvrh. af því, að í þeirri stjórnar-
deild væri ekkert að gera. Að hann tók
fjármálastjórnina að sjer frekar en at-
vinnumálastjórnina, hygg jeg, að hafi
aðeins stafað af því, að hugur hans hafi
staðið nær því starfi, og að það hafi því
orðið að samkomulagi á milli ráðherr-
anna að skifta þannig með sjer störf-
um. Og jeg get fullvissað hv. flm. um
það, að Íhaldsflokkurinn er ánægður
með þá verkaskiftingu.

Ef till. þessi hefði átt að koma að
fullum notum, þá hefði verið rjett, að

hún kæmi fram í þingbyrjun, áður en að stjórnin var mynduð. En eins og hæstv. forsrh. (JM) tók fram í ræðu sinni, þá kemur það ekki til nokkurra mála, að till. geti náð til þessa ráðuneytis, sem nú situr að völdum. Jeg geri ráð fyrir, að hv. flm. (MT) gangi það tvent til með till. sinni, að verða að vilja kjósenda sinna og að spara. En ef á að spara í þessu efni, þá fæst það best með því, að hæstv. fjrh. (Jþ) fari, þar sem báðir hinir hæstv. ráðherrarnir eru á eftirlaunum. Segi jeg þetta ekki, eins og jeg hefi margtekið fram, af því, að jeg vilji missa hæstv. fjrh. (Jþ) úr stjórninni, heldur vildi jeg aðeins benda hv. flm. (MT) á, að ef farið er eftir vilja hans, þá er sparnaðurinn svo að segja enginn og till. tilgangslaus.

Hv. flm. (MT) sagði, að hæstv. fjrh. (Jþ) mundi hafa staðbetri þekkingu á atvinnumálum en hæstv. atvrh. (MG). Jeg vil lýsa því yfir, að jeg vil á hvorugan þeirra halla; jeg virði þá báða mikils á þessum sviðum eins og öðrum. En þessu er jeg alls ekki sammála. Jeg verð að telja, að það sjeu til atvinnugreinar, sem hæstv. atvrh. (MG) er fult svo vel kunnugur sem hæstv. fjrh. (Jþ). Jeg á við atvinnugreinar okkar búandmanna. Þetta er alls ekki mælt til þess að kasta skugga á það álit, sem hæstv. fjrh. (Jþ) á skilið frá mjer og öðrum. Jeg get sagt hið sama og hv. þm. Ak. (BL), að sakir kurteisi, sem jeg vil sýna vini mínum, hv. flm. (MT), vil jeg leggja til, að till. hans verði ekki feld á annan hátt en að vísa henni til hæstv. stjórnar. Jeg býst við, að hún hafi ekkert á móti því að taka við henni og geyma hana í venjulegri ruslaskrínu, þar sem þær till. eru látnar í, sem menn álíta, að

eigi ekki sjerstaklega mikinn rjett á sjer.

Atvinnumálaráðherra (MG): Það má víst varla minna vera en jeg kvitti fyrir móttöku skeytisins frá hv. 1. þm. Árn. (MT). En jeg verð að segja, að jeg hefði kunnað betur við, að hann hefði verið svo hreinskilinn að koma ekki með það í alveg svona þykkum umbúðum eða farið þessa króka með það. En hv. þm. er nú svo vanur að þræða refsneiðing, að það er varla til neins að fást um það við hann.

Hv. þm. sagði, og lagði sárt við, að þetta væri ekki árás á stjórnina. Nei, það er ekki árás á alla stjórnina, heidur einungis á mig. Jeg leyfi mjer að spyrja hv. þm.: Hversvegna kemur hann ekki með vantraustsyfirlýsingu hreint og beint? Það hefði legið beinast við. Því það má hv. 1. þm. Árn. (MT) vita, að ef hann safnar meirihl. á móti mjer, dettur mjer ekki í hug að sitja einni mínútu lengur í þessum sessi. Hinsvegar mun jeg ekkert skeyta um það, þó hv. þm. (MT) sje að svala reiði sinni á mjer út af einhverri óvild til mín. Hann verður að koma með slíka till. fram á þinglegan hátt, ef hann vill fá tilætlaðan árangur.

Hv. þm. var ýmislegt að segja um fíhaldsflokkinn. Hann er þar ekki flokksmaður, enda var það alt rangt, sem hann sagði um hann. Flokkurinn hafði engin afskifti af því, hvernig skift var verkum í stjórninni; það gerðum við sjálfir og ágreiningslaust. Hann var, hv. flm., að gefa það í skyn, að jeg væri óvinur Flóaáveitunnar. (MT: Nei, nei!) Er þetta ekki rjett hermt? (MT: Nei!). Jeg gat ekki skilið hv. þm. öðruvísi. Ef hann

vill jeta þetta ofan í sig, má hann vel gera það, og verði honum að góðu. (MT: Jeg nefndi ekki Flóaáveituna!) Nei, það er satt, en þessi þm. er svo alvanur að tæpa á skoðun sinni, að maður verður að geta í eyðurnar. En fyrst hann átti ekki við Flóaáveituna, er mjer hulin ráðgáta, hvað það var, sem hann átti við, og skora jeg á hann að segja það.

Þá mintist hann á umr., þegar ráðherrum var fjölgað, og hjelt hann, að jeg hefði sagt, að sú ráðstöfun ætti einungis að gilda meðan stríðið stæði. Þetta er ekki rjett skýrt frá. Jeg kom með brtt. um, að lögin skyldu gilda meðan stríðið stæði, en hún var feld. Jeg veit ekki annað en að lögin frá 1917, um tölu ráðherra, standi óhreyfð, veit ekki hvenær þau voru numin úr gildi, en kanske lögvitringurinn úr Árnes-sýslu geti upplýst það. Hingað til hefir verið gengið út frá, að ráðherrar væru þrír. Jeg skil ekki, að sje hægt að liggja neinum á hálsi, þó farið sje eftir því, sem lög mæla fyrir. Ennfremur sagði hv. flm. (MT), að jeg hefði ekkert að gera sem atvinnumálaráðherra. Jeg skal segja hv. þm., að þetta veit hann ekkert um, hann hefir aldrei verið í stjórnarráðinu. Jeg geri ráð fyrir, að jeg hafi meira að starfa en hv. 1. þm. Árn. (MT), að minsta kosti má hann vera alllangan tíma frá sínu embætti. Mjer er líka sagt, að hann hafi farið til Ítalíu til að læra af Mussolini. En einhvernvegin hefir þetta nám farið í handaskolum, því að hv. þm. þykir lítið lærðari í stjórnvísu nú en áður, og hefir hann sýnt það rækilega í dag.

Að síðustu er rjett að geta þess, út af ummælum þessa sama hv. þm. (MT), að jeg mundi hafa lítið að starfa, að jeg

býst við að hafa meira að gera en hann, ef dæma má eftir, hve mikið hann hefir verið fjarverandi frá embætti sínu, fyrst í utanför, og nú á þingi, án þess að hann hafi sett annan í sinn stað en skrifara sinn. Mjer finst því, að hann ætti að sleppa öllum hnútum um slíkt, því að þeim verður kastað að honum aftur, og hann er berskjaldaður fyrir.

Jón Kjartansson: Það er dálítill fyrirspurn. Hv. flm. (MT) mintist á það, að till. væri fram borin í sparnaðarskyni. Jeg vil þá leyfa mjer að spyrja hv. flm.: Er það tilgangurinn, að spara fje ríkisins eða spara vinnukraft. Hann vitnaði í það, að aðeins tveir ráðherrar hefðu verið undanfarið. Nú er það vitanlegt, að þá tók annar ráðherranna hálf önnur ráðherralaun. Það yrði þessvegna lítill sparnaður af þessari till. hv. flm., ef hann hugsar sjer þessa leið. Og sje það meiningin, að spara aðeins vinnukraft, er jeg hv. flm. (MT) alveg ósamdóma um, að það sje rjett ráðið, því jeg tel, að vinnukraftur eigi að vera sem bestur og fullkomnastur í stjórn ríkisins. Og ódýrari vinnukraft en þann, er nú er þar, verður ekki unt að fá.

Flm. (Magnús Torfason): Hæstv. atvrh. (MG) skaut fram í ræðu minni, að þó engin baula væri á básnum, gæti hann vel hirt naut. (MG: Já, jeg get vel hirt naut!) Getur verið, að hann sje sjerstaklega vel fallinn til þeirra starfa,

Hæstv. forsrh. (JM) vildi halda fram, að það væri ekki löglegt að hafa aðeins tvo ráðherra. Jeg verð að segja, að ef hann heldur því fram, þá hlýtur hann að fara gegnum sjálfan sig. Jeg ætlaði mjer ekki að fara mikið út í lög um það efni, því að það vildi nú svo til, að meiri-

hluti hæstv. stjórnar hefir lýst sig samþykkan þessari tilhögun, sem kom á 1922, um fækkun ráðherra niður í tvo. En úr því lagaskilningur þeirra hefir breyst síðan, verð jeg að fara nokkrum orðum sjerstaklega um það atriði. Þau lagaatriði, sem koma sjerstaklega til greina, eru 11., 12., 13. og 14. gr. stjórnarskrárinnar. Í fyrsta lagi er ákvæðið í 11. gr. þar stendur: „Konungur ákveður tölu þeirra (ráðherra) og skiftir störfum með þeim“. Þetta er vitaskuld þungamiðjan í stjórnarskránni, sem önnur ákvæði stjórnarskrárinnar eiga að miðast við; þau verður að skilja samkvæmt þessari grein, svo framarlega sem orð hinna greinanna koma ekki í bága þar við. 12.—14. gr. nota fleirtöluorðið um ráðherra, en ekki tvítöluorðið. Jeg vil halda því fram, að fleirtöluorðið hefði verið notað jafnvel þótt ráðherrar hefðu þá aðeins verið tveir, er stjórnarskráin var sett, vegna þess ákvæðis, að konungi er gefið vald til að fjölga ráðherrum. Þessvegna var sjálf-sagt að taka í stjórnarskrána þá töluna, sem rifust er. Það segir enginn maður í mæltu máli: „einhver ráðherrann, eða annar ráðherranna, ef tveir eru“, nje heldur: „fyrir hönd hinna ráðherranna, eða annars þeirra, ef tveir eru“. Það vita allir, að þótt þeir geti verið tveir, þá grípur fleirtalan þar yfir og raskar engu. Jeg hefi fyrir mjer orð hæstv. fjrh. (Jþ), að hann sagði, að ekkert ákvæði í stjórnarskránni væri því til fyrirstöðu að fækka ráðherrum niður í tvo. Kvaðst hann hafa vandlega athugað þetta. Núverandi hæstv. forsrh. (JM) sagðist einnig vera þessu samþykkur, og tók það fram, að ákvæðið í 11. gr. væri beint sett til þess, að ráðherrar gætu verið tveir. Hæstv. forsrh.

(JM) lagði líka blessun sína yfir tveggja manna ráðuneytið 1920. Hæstv. atvrh. greiddi ekki atkvæði um málið þá, en jeg þykist vita, að hafi hann litið svo á, að hjer væri verið að fremja stjórnarskrárbrot, þá myndi hann, sem lagamaður, hafa talið sjer skylt a. m. k. að greiða atkv. á móti því. Má því segja, að hann hafi sama sem samþykkt þetta.

Mjer hefir verið sagt, að eldri lög, sem koma í bága við yngri lög, falli þá úr gildi, alment tekið. Ennfremur, að yngri, tæmandi lög felli úr gildi gömul lög, jafnvel þótt þau komi ekki í bága við nýrri lög. Þessi ákvæði hjer, um tölu ráðherranna, eru tæmandi, og engu þar við að bæta nje úr að fella, sem sje, að konungur ákveði tölu ráðherra. — Annars verð jeg að kalla það merkilegt, að það skuli koma fram nú á þessu þingi, að það sje stjórnarskrárbrot og lagabrot að hafa tvo ráðherra. Þessir hinir sömu hæstv. ráðherrar hafa einmitt látið konung samþykkja það, að ráðherrar sjeu tveir til langframa. Sje þetta stjórnarskrárbrot nú, þá hefir það verið stjórnarskrárbrot fyrir nokkrum árum; m. ö. o., þá er það borið á fyrirv. hæstv. ráðherra, að þeir hafi ráðlagt hans hátign konunginum að brjóta stjórnarskrá ríkisins, og þar með gert sig seka um hrein og bein drottinsvik. (Atvrh. MG: Mikil er vitleysan!) Það er með þetta eins og oft kemur fram víða annarsstaðar, að það stendur ekki í dag, sem skrifað var í gær. Það er til nokkuð, sem heita pólitískar lygar, sem notaðar eru eftir því, sem á þarf að halda. Svo mikið er víst, að þeir menn, sem nú skipa íhaldsflokkinn, komu með engin slík andmæli fram 1922.

Þá skal jeg snúa mjer að einstökum

atriðum í ræðu hæstv. forsrh. (JM). Meðal annars sagði hann, að ekki mætti fækka ráðherrum vegna þess, að fjárlög gerðu ráð fyrir þremur og fje væri veitt til þriggja manna. Jeg hefi aldrei heyrt fyr á þinginu, að haft verði á því, þótt menn spari fje; jeg hygg, að stjórnin hafi fulla heimild til að spara þetta fje, og það er fullvíst, að hún fengi engar ákúrrur hjá næsta þingi fyrir það.

Út af því, að jeg studdi nokkuð á það, hvern jeg myndi kjósa úr ráðuneytinu, vildi hæstv. forsrh. (JM) draga þá ályktun, að jeg hlyti að vera stuðningsmaður hæstv. stjórnar. Jeg sagði ekkert frekar en það, á hverjum ráðherra jeg fyrir mitt leyti hefði minst traust, og hver þeirra mætti að mínu áliti helst missa sig. Annars fanst mjer það ekki heppilegt af hæstv. forsrh. (JM) að fara inn á þessar sakir gagnvart mjer sjerstaklega, því að jeg veit ekki betur en að hæstv. forsrh. (JM) eigi blátt áfram líf sitt að þakka mönnum, sem ekki voru taldir sjerstakir stuðningsmenn stjórnarinnar.

Hæstv. forsrh. (JM) vildi segja, að þessi till. væri árás á hæstv. stjórn. (Forsrh. JM: Á atvinnumálaráðherra). Hæstv. forsrh. sagði hvað eftir annað, að það væri árás á stjórnina. Þetta er alls ekki rjett. Það er síður en svo, að jeg hafi ráðist á hæstv. stjórn; jeg hefi ekki talið upp neitt af hennar verkum, henni til lasts; jeg veit ekki betur en að þegar árásir koma á einhverja stjórn, þá sjeu talin upp verk, sem henni hefir miður farist. Því hefi jeg sneitt hjá, sem vera bar. Þess var ekki heldur að vænta, að neitt slíkt lægi í minni till.; hún hefir verið dregin mestalt þingið, en var fram komin áður en hæstv. stjórn var mynduð, blátt áfram komin fram sem

vottur um þá skoðun mína, að ráðherrar ættu að vera tveir, eins og verið hefir upp á síðkastið. Þetta var bending til Íhaldsflokksins um að mynda ráðuneyti með aðeins tveimur mönnum. Mjer hefði þótt það lagleg fæðingargjöf frá flokksnum til þjóðarinnar að byrja með því að gefa þennan sparnað. Eins og menn vita, tíðkast það oft, að menn gefi til guðspakka, þegar fæðing er afstaðin, sjerstaklega þegar hún var eins hörð og í þetta sinn.

Að jeg nefndi hæstv. atvrh., stafar blátt áfram af því, að jeg hefi minst traust á honum; þar fyrir hefi jeg ekki sagt, að jeg hafi ekkert traust á honum. En jeg hlýt að játa, að jeg hefi minst traust á honum af þeim, sem eru í ráðuneytinu.

Hæstv. forsrh. (JM) var að ávíta mig fyrir það, sem einhverja óhæfu, að jeg hefði minst á, að hæstv. fjrh. (Jþ) hefði gripið inn í verkahring hæstv. atvrh. Það er einmitt það, sem hann hefir margfaldlega gert. Jeg hefi verið á nokkrum þingum og tekið eftir því, að ráðherrar hafa forðast að grípa fram í hver fyrir öðrum, sjerstaklega hafa þeir varast að tala hver á móti annars frv. Jeg skal í því sambandi benda á mjög merkilegt atvinnumál, sem var afgreitt í fyrradag, sem sje vegalögin. Jeg held jeg fari ekki rangt með, þótt jeg segi, að hæstv. fjrh. (Jþ) hafi þar komist í andstöðu við hæstv. atvrh. (MG). Ekki veit jeg, hvað er að grípa inn í verkahring annars ráðherra, ef það er ekki þetta. Hingað til hafa ráðherrar, ef þeir voru ósammála, látið nægja að sýna það með atkvgr.

Þá kem jeg að rúsinunni í botnlanganum hjá hæstv. forsrh. (JM), og hún er sú, að af því að jeg vildi ekki binda mig

við það, að ráðherrar væru ætíð tveir, heldur mætti fjölga þeim, þegar batnar í ári, mætti draga af því þá ótvíræðu ályktun, að þeim skyldi fjölga aftur með því að setja mig í ráðherrasess. Jeg bjóst sannarlega ekki við þessari hnútu frá honum, af því við þekkjumst vel frá fornu fari og höfum verið saman á allmörgum þingum. Hæstv. forsrh. (JM) veit vel, að jeg hefi aldrei verið að trana mjer fram til þess að ná í bitlinga eða embætti. Jeg hefi sótt um eitt starf, sem hæstv. forsrh. (JM) átti þátt í að veita, og fjekk það ekki, en hæstv. forsrh. mun vita, að jeg talaði aldrei um það við hann. Hissa, að hann skyldi koma með þetta.

Jeg bauð mig fram einn míns liðs og hefi hallast að minsta flokknum á þingi. Jeg hygg, að flestum muni það kunnugt, að jeg lýsti því strax yfir í vetur, að jeg liti svo á, að koma ætti íhaldsstjórn samkvæmt kosningaúrslitunum, og jeg hefi aldrei hvikað frá því. Einu sinni var minst á það við mig, að taka þátt í stjórnarmyndun, og jeg þverneitaði því. En að Íhaldsflokkurinn komst að stjórninni var því að þakka, að í hinum flokkunum var ákveðið valdalystarleysi ríkjandi, og það meira en nokkru sinni fyr. Og að hæstv. stjórn situr áfram, er líka þessu einstaka valdalystarleysi hinna flokkanna að þakka.

Hæstv. forsrh. (JM) vildi telja þetta ómerkilegt mál. Það gerði hann ekki 1922, og málið er jafnmerkilegt nú. Vitanlega er hjer alls ekki verið að ráðast á konung og hans rjett, því eins og kunnugt er, ráða ráðherrarnir sjálfir því, hvað margir þeir eru og hvernig þeir skifta með sjer störfum, en konungur skrifar aðeins undir. Og þar sem konungur hefir ekki skift sjer af slíku í

Danmörku, gerir hann það því síður hjer norður við Íshaf.

Hv. þm. Ak. (BL) byrjaði með því að segja, að jeg hefði með þessu gert árás á hæstv. atvrh. (MG), en í svari til hæstv. forsrh. (JM) hefi jeg lýst því yfir, að svo er ekki. Hv. þm. (BL) talaði um, að ráðherralaunin væru svo lág, að það tæki því ekki að spara einn ráðherra. Jeg skal ekki fara út í það, það liggur ekki fyrir hjer, en 10 þús. kr. eru 10 þús. kr., og í atkvgr. þingsins hefir mjer virst minni summur spila talsverða rullu. Með þessu er líka svarað hv. þm. Barð. (HK), sem talaði um, að hjer væri um að ræða traust eða vantraust. Það er ekki rjett, heldur hefir verið talað um traust og minna traust. Hv. þm. (HK) var að brýna mig á því, að jeg hefði verið reiðubúinn að taka starfið að mjer með hv. fyrv. atvrh. (KIJ). Þessu hefi jeg svarað. Í því sambandi kvað hann mig hafa gert lítið úr vinnukröftum hv. 2. þm. Rang. (KIJ). Jeg kom ekki nærri því spursmáli, lýsti því einu yfir, að honum hefði veist ljett að gegna þessu embætti. Jeg hefi dálítið fyrir mjer í því. Annað mál er það, eins og jeg tók fram, að ef hann er nú 63 ára, þá ætti því fremur maður, sem er næstum tveim tugum yngri og mikill starfsmaður, að geta gegnt því. Nú á sjötugsaldri væri eðlilegt, að hann væri farinn eitthvað að bila, en það er langt frá mjer að gera lítið úr starfskröftum hans.

Þá vildi hv. þm. (HK) halda fram, að hæstv. atvrh. (MG) hefði betri þekkingu á búnaðarmálum en hæstv. fjrh. (Jþ). Jeg veit ekki, hvaðan honum kemur það. Báðir eru aldir upp í sveit, en hæstv. fjrh. (Jþ) er framúrskarandi verkfræðingur og hefir átt við stórkost-

leg jarðræktarfyriertæki hjer á landi og mikið kynt sjer slík mál. Jeg sje ekki, að hæstv. atvrh. (MG) hafi því neitt betri aðstöðu til að vera búnaðarmálaráðherra, nema ef hann kann betur til fjósaverka.

Hæstv. atvrh. (MG) sagði, að jeg væri vanur að fara krókaleiðir. Það er ekki rjett, og hann ætti sannarlega ekki að vera að brigsla mönnum um krókaleiðir, hann hefir komið að mörgum flokkum sjálfur. Það er ekki rjett, að þessi till. sje árás á hann, en eins og jeg hefi lýst yfir, hefi jeg minst álit á honum. En eins og jeg hefi tekið fram, er till. alls ekki flutt sem vantrausts-yfirlýsing, því að í slíku máli hefir það auðvitað engin áhrif, hvort ráðherrarnir eru 2 eða 3. Hefði þessi till. komið strax á dagskrá, er henni var úthlutað, hefði hæstv. forsrh. (JM) væntanlega hallast að því, að fá sjer aðeins einn meðverkamann.

Þá gat hæstv. atvrh. (MG) þess, að jeg myndi skoða hann sjerstakan óvin Flóaáveitunnar. Jeg hefi ekkert talað um það, og ekkert heyrst um það. En þetta, að hann getur ekki hugsað sjer annað en Flóaáveituna, kemur sjálf-sagt af því dæmalausá víðsýni, sem hv. þm. Barð. (HK) var að tala um, að væri hjá hæstv. atvrh.

Hæstv. atvrh. (MG) sagði, að lögin frá 2. jan. 1917, um að ráðherrarnir skyldu vera þrír, hefðu aldrei verið numin úr gildi, en jeg hjelt, að þau væru numin úr gildi með stjórnarskránni. Hann var að bera mjer á brýn, að jeg væri ekki mikill lagamaður, jeg tek ekki til þess; það getur vel verið, að hann sje mjer meiri á því sviði. jeg hefi aldrei reynt til að slá mig til riddara á minni lagavisku. En þetta minnir

mig á það, þegar hann var að veitast að mjer fyrir sömu sakir í gær. Jeg hefi síðan talað við manninn, sem þann dóm dæmdi, sem um var að ræða, og hann játaði, að jeg hefði ekkert um það sagt, hvort dómurinn hefði verið rjettur eða rangur. Minnir þetta mann á það, að hæstv. atvrh. (MG) gleymir aldrei, að hann er „prókúlator“, en það fer ekki vel á því í ráðherrasessi.

Loks mintist hann á, að jeg hefði farið til Ítalíu til að læra stjórnaraðferð Mussolini, og var í því sambadi að brigsla mjer um, að jeg starfaði lítið í mínu embætti. Jeg verð nú að segja, að það var ákaflega göfugmannlegt, og honum líkt, að brigsla mjer um, að jeg skyldi taka mjer þriggja mánaða frí eftir að hafa verið 30 ár í þjónustu landsins. Þetta var mitt fyrsta frí og allur kostnaður greiddur úr mínum eigin vasa, og hvað því viðvíkur, að jeg hafi vanrækt embættið á meðan, þá veit hann það vel, að það má undirbúa mikið áður en farið er, og bæta úr því á stuttum tíma, sem bæta þarf. Og loks vil jeg benda á, að jeg hefi ágætari skrifara, sem jeg borga 3600 kr. á ári, en allur skrifstofukostnaðurinn, sem jeg fæ greiddan, er 2898 kr., eða með öðrum orðum, jeg verð að borga skrifaranum 702 kr. úr eigin vasa og allan annan kostnað auk þess. Hann (MG) þykist gera mikið og talaði um, að jeg vildi rýra hann sem vinnumann. Það hefi jeg ekki gert; jeg þekki hann feikilega lítið, en hefi ekkert á móti því að lýsa því yfir, að jeg hefi heyrt, að hann væri góður starfsmaður. En þegar hann er að tala um, að hann hafi mikið að gera, þá get jeg sagt hæstv. atvrh. (MG) það, að þegar hann lagðist svo fast á móti því, að Alþingi ákvæði innflutn-

ingshöftin, þá skreið það með þing-bekkjunum, að hæstv. atvrh. (MG) vildi ómögulega missa höftin úr hendi sjer, svo að hann hefði eitthvað að gera, og að á þeim væri hans tilverurjettur bygður, með þeim ætti að skapa honum atvinnu.

Hv. þm. V.-Sk. (JK) var að spyrja mig, hvort jeg vildi heldur með þessu spara vinnukraft eða peninga. Jeg held, að jeg hafi þegar í upphafi lýst því yfir, að þetta væri ein sparnaðartill., sem þjóðin hefði beðið um og jeg hefði lofað að styðja.

Atvinnumálaráðherra (MG): Hv. 1. þm. Árn. (MT) hefir eiginlega tekið aftur þessa vantraustsyfirlýsingu á mjer að öllu leyti og lýst því yfir, að ekki væri um vantraust að ræða, heldur aðeins um minna traust á mjer en hinum ráðherrunum. Jeg get ósköp vel sætt mig við það og tel það enga niðrun við mig. En jeg hjelt, að það væri meiri kjarkur í svo stórum búk en það, að hv. þm. (MT) væri eftir 10 mínútur búinn að taka það aftur, sem enginn gat skilið öðruvísi en beina árás á mig. En úr því hann hefir tekið orð sín aftur, hefi jeg auðvitað enga ástæðu til að skattyrðast við hann út af þeim ummælum. Hann var að tala um það, hvað það væri undarlegt, að hæstv. fjrh. (Jþ) væri hvað eftir annað að fara inn á mitt svið, sagði þess mýmörg dæmi, nefndi aðeins eitt, og það voru vegalögin. Jeg veit nú ekki, hvort mönnum kemur það undarlega fyrir, að hæstv. fjrh. (Jþ) skuli tala um vegalögin, þegar það er athugað, að hann var í mörg ár vegamálastjóri á þessu landi. Og jeg skammast mín ekkert fyrir að játa, að hann

Alþt. 1921, D. (36. löggjafarþing).

er miklu betur að sjer í vegamálum en jeg.

Hv. þm. (MT) var að tala um, að við ráðherrarnir værum ekki altaf samdóma. Jeg skil ekki í, að það sje svo undarlegt í sjálfu sjer, þar sem stjórnin tekur við á miðju þingi, og það eru ekki hennar mál, sem borin eru fram, heldur er byggt á grundvelli fyrv. stjórnar. Annars hefði hv. þm. (MT) ekki átt að tala um vegalögin mjer til hnjóðs, hann var mjer sammála um þau, en ekki hæstv. fjrh. (Jþ).

Hann kvaðst hallast að minsta flokknunum í þinginu. Jeg veit ekki, hvert hann hallast, en jeg hjelt, að hann væri ekki í minsta flokknunum, en skal þó taka það trúanlegt, að hann sje jafnaðarmaður, fyrst hann segir það sjálfur. Hann talaði mikið um valdalystarleysi. Jeg veit, að hann þjáist ákaflega mikið af því, og vorkenni honum (!!!).

Jeg bið forláts, ef jeg hefi misskilið hv. þm. (MT) hvað Flóaáveituna snertir, en svo var að heyra sem jeg hefði ekki skift mjer mikið af henni. Jeg er nefnilega aðalhvatamaður þess, að hún komst á, en það er ekki von að hann, sem sjálfur er þm. úr Flóanum, viti það.

Það er ekki rjett, að jeg hafi brigslað honum um lítið lagavit. Jeg bað hann aðeins að benda á, hvenær lögin frá 1917 hefðu verið numin úr gildi, taldi víst, að hann gæti það af sínu lagaviti. Hann tók það sem háð.

Það er ekki rjett, að stjórnarskráin hafi tæmandi ákvæði um ráðherra; mörg ákvæði um þá eru ekki þar. Svo sagði hann, að jeg hefði brugðið sjer um sjálfbirgingsskap í gær. Það er mis-skilningur; jeg sagði aðeins, að jeg væri ekki svo mikill sjálfbirgingur, að

jeg væri viss um, að jeg liti rjettast á hvert mál.

Hann hefir altaf talað um, hvað hann borgi mikið úr eigin vasa í skrifstofukostnað. Það eru nú 702 kr., og jeg vor-kenni honum. En er ekki von, að hann borgi meira, þegar hann er svona lítið við sitt starf?

Hann hjelt, að jeg þyrfti höftin til að útvega mjer atvinnu. Þar skýtur skökku við; jeg gat verið í embætti án þeirra. Og það er líka hægt að vera í embætti án þess að vinna öllum stundum, það veit hv. þm. (MT) vel. Jeg býst við, að jeg hafi nóg að gera, alveg eins mikið og hann með sínum góða skrifara.

Hv. þm. (MT) var að gefa í skyn, að jeg væri góður nautamaður. Já, jeg hefi hirt naut, og jeg skal segja hv. þm. (MT) það, að jeg skammast mín ekkert fyrir það og að kunna nokkuð vel til þess starfa. Og jeg skil ekki, að hv. þm. skuli vera svona mikið í nöp við mig út af því. Ekkert ætti hann að þurfa að óttast út af þessu, því að jeg tek ekki öll naut til hirðingar, sum tek jeg til hirt-ingar, og það skyldi þá vera það, sem þm. er illa við.

Hv. þm. (MT) nefndi „polítískar lygar“ og umgekest þau orð með töluverðri þekkingu, sem jeg reyndar öfunda hann ekki af. En einmitt af því, hvað hann er vel að sjer í þeim fræðum, treysti jeg mjer þar ekki til við hann, heldur játa fúslega hina ótvíræðu yfirburði hans yfir mjer á því sviði.

Jeg hefi aldrei haldið því fram, að ölöglegt væri, að ráðherrar væru tveir, þegar svo er að farið sem hjer hefir verið, að annar þeirra hefir verið settur til að gegna 2 embættum og haft 1½ ráðherralaun, en þá verður lítið úr sparnaðinum, sem hv. þm. (MT) hefir

fóðrað till. sína með. Það er kunnugt, að jeg vil aðeins hafa 1 ráðherra, en meðan lögum er ekki breytt í það horf, vil jeg fara eftir lögnum.

Forsætisráðherra (JM): Jeg get verið fáorður. Tel jeg þingið hafa annað þarfara að leysa af hendi en að hafa um þetta langar umræður að þessu sinni.

Hv. flm. (MT) sagði, að lagaskilningur minn hefði breyst síðan 1922. En jeg sagði þá ekki annað um lagahlið málsins en jeg segi ennþá. Jeg sagði, að jeg hefði talið forsvaranlegt að hafa 2 ráðherra, að minsta kosti í bili. Það segi jeg enn. Hitt sagði jeg og, að ýmsir góðir lögfræðingar hefðu þá skoðun, að það væri beint brot á stjórnarskránni að hafa ráðherra færri en 3.

Það er alls ekki rjett, að jeg hafi talið till. fela í sjer vantraust til ráðuneytisins. En jeg lít svo á sem till. geti ekki náð til þessa ráðuneytis, sem nú situr að völdum, þar sem í því hefir þegar verið ákveðið að sitji 3 ráðherrar, og þeir tekið við embættum sínum.

Ef það er rjett, að valdalystarleysið sje jafnlítið í hinum flokkunum og sagt hefir verið, þá er það gleðilegur vottur um pólitískan þroska, því að samkvæmt því, sem venja er til þar, er þingræði er rjett framkvæmt, átti íhaldsflokkurinn að mynda stjórn á þessu þingi, þar sem hann var fjölmennastur, hafði áður verið í andstöðu við fyrirv. stjórn og vann á við kosningarnar.

Jeg sagði, að þingið hefði annað við tímenn að gera en að ræða þetta mál. En það var ekki vegna þess, að jeg líti svo á sem það sje í raun og veru svo ómerkilegt, heldur af því, að það er tilgangslaust, eins og nú standa sakir, þar

sem þriggja ráðherra stjórn hefir þegar verið skipuð.

Þorleifur Jónsson: Jeg ætla aðeins með nokkrum orðum að gera grein fyrir atkv. mínu í þessu máli. Í fyrra, þegar stjórnarskrárbreytingin var til umr. í Nd., var jeg á móti fækkun ráðherra, þar sem mjer fanst of mikið skertir starfskraftar stjórnarinnar, að fækka ráðherrum úr 3 niður í 1. En aftur á móti gat jeg vel sætt mig við, að ráðherrar væru 2, og taldi það heppilegra en að hafa einn ráðherra og landritara. Nú hafa heilt ár aðeins verið 2 ráðherrar, og hefir reynslan sýnt, að það fyrirkomulag er vel viðunandi. Og með tilliti til þessa og sparnaðaráhuga Framsóknarflokksins, fylgdi hann því fram í stjórnarskrárbreytingu þeirri, er hann bar fram í Ed. á þessu þingi, að ráðherrar yrðu aðeins 2.

Aftur á móti hefir Íhaldsflokkurinn haldið því fram, bæði í fyrra og aftur nú, að kappnóg væri að hafa einn ráðherra og landritara. Þjuggust menn því við, að flokkurinn mundi halda sjer við reynsluna og skipa aðeins 2 ráðherra.

Samkvæmt því, sem jeg hefi sagt, lýsi jeg því yfir, að jeg get vel fylgt svona till., þó að hún kunni ekki að hafa áhrif í bráð. En jeg vil taka það fram, að röksemdafærslu hv. flm. (MT) get jeg alls ekki skrifað undir, síst þar sem hann vill ákveða, að hæstv. atvrh. eigi sjerstaklega að fara úr stjórninni. Má nærri geta, að Framsóknarflokkurinn vill ekki fyrst og fremst losna við hann úr stjórninni, þar sem hann hefir sýnt, að hann vill þó styðja ýms áhugamál flokksins. Hann hefir t. d. lofað að beita innflutningshöftum og sýnt það í

málum, sem flokkurinn hefir litið á sem stórmál, að hann er bændum og búaliði þessa lands velviljaður. Ef till. verður samþykkt og kemur til framkvæmda strax, viljum við, að stjórnin ráði því sjálf, hver ráðherranna vikur.

Hefi jeg þá með nokkrum orðum tekið fram mína afstöðu og ýmsra fleiri, sem líta líkt á þetta og jeg, og hefi ekki meira um málið að segja að þessu sinni

Umr. frestað.

Á 5. fundi í Sp., mánudaginn 5. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 186, 517).

Jakob Möller: Jeg hefi verið því fylgjandi áður, að komast mætti af með 1 ráðherra, og hefi litið svo á, að heppilegra væri að hafa einn ráðherra en tvo. Þegar á þinginu 1922 kom fram tillaga um að hafa ráðherrana tvo, kom jeg með brtt. um að hafa aðeins einn ráðherra, en það var ekki talið geta samrýmst stjórnarskránni. En jeg verð að líta svo á, að sje það ósamrýmanlegt við stjórnarskrána að hafa einn ráðherra, þá sje það jafnósamrýmanlegt að hafa þá tvo.

Nú hefir stjórn sú, er nú situr, verið skipuð þremur ráðherrum. Hvort það hefir verið gert af því, að þeir, sem stjórnina skipa, telja það nauðsynlegt vegna stjórnarskrárinnar, er mjer ekki fyllilega ljóst, en held þó frekar, að svo muni ekki vera, því að jeg man ekki betur en tveir núverandi ráðherrar greiddu á þinginu 1922 atkvæði með því, að ráðherrar skyldu aðeins vera tveir, en einn þeirra mælti því ekki á móti.

Þar sem forsvaranlegt er starfanna

Fækkun ráðherra.

vegna að hafa aðeins einn ráðherra, verður því ekki móti mælt, að þá mun þó fyllilega nóg að hafa þá tvo, þar sem alt þarf að spara, því að líta ber á málið frá þeirri hlið líka, þar sem flm. (MT) hefir eindregið lýst því yfir, að tillaga þessi væri einungis borin fram af sparnaðarástæðum, og þingið hefir á öllum sviðum reynt að sýna sparnað, og meira að segja seilst inn í hæstarjett og fækkun að dómendum þar, einungis með sparnaðinn einn fyrir augum. Liggur því í augum uppi, að það er í fullu samræmi við dómarafækkun í hæstarjetti að fækka einnig ráðherrum.

Þá hefir því verið haldið fram, að stjórnin hefði heimild til þess að hafa þrjá ráðherra. Því mótmælir enginn. Og þó að tillagan verði samþykkt, þá getur stjórn sú, sem nú er, setið með sína þrjá ráðherra. En hinsvegar mætti gera ráð fyrir, að hún tæki þingviljann til greina og fækkaði ráðherrunum.

Jeg skal ekki neita því, að nokkur ástæða hafi getað verið til þess að líta svo á, að tillaga þessi væri árás á stjórnina. En þar sem hv. flm. (MT) hefir marglýst því yfir, að svo væri ekki, er ekki ástæða til að halda því fram. Jeg legg alls ekki mikið upp úr því, fyrir hag ríkissjóðs, þótt við samþykkt till. þessarar spöruðust 10—12 þús. kr., sem vafasamt mun þó vera, eftir því sem bent hefir verið á. En eins og hv. flm. (MT) benti á, þá yrðu það vonbrigði fyrir þjóðina, að ráðherrunum yrði ekki fækkað, því að eins og hann tók fram, þá mun það vera sterkur þjóðarvilji.

Það hafa vitanlega aðrir hv. þm. talað meira um þennan þjóðarvilja eða þjóðarkröfu en jeg. Ef það er rjett, að þjóðin hafi hrópað svo mjög um þetta, að

jafnvel hafi verið óhjákvæmilegt að samþykkja fækkun dómenda í hæstarjetti, af þeirri ástæðu, þá skil jeg ekki, hvernig hv. þm. ætla að komast undan því að greiða atkvæði með tillögu þessari. Og hafi það verið krafa þjóðarinnar að fækka dómendum í hæstarjetti, þá er jeg sannfærður um, að það er ekki síður krafa þjóðarinnar að fækka ráðherrum. Eftir því sem tillaga þessi hefir verið borin fram, ber ekki að líta á fækkun þessa sem framtíðarskipulag, heldur sem bráðabirgðaráðstöfun. Og þó að jeg telji ekki gott að hafa tvo ráðherra, þá mun jeg samt greiða atkvæði með tillögu þessari, og jeg teldi það ekki vansalaust af þinginu, þegar það er búið að samþykkja fækkun á dómendum hæstarjettar, að fara að leggjast á móti þessari sparnaðarráðstöfun, sem að öllu leyti er miklu sjálfsagðari, og jeg get ekki skilið, að nokkur hv. þm. láti flokksbönd eða flokksfylgi binda sig svo mjög, að þeir fyrir það vinni til að gera þinginu slíka hneisu. Af þessum ástæðum sje jeg mjer ekki fært að greiða atkvæði móti tillögunni. (BL: En langar þó til þess!) Já, að því leyti sem jeg tel óheppilegt að hafa tvo ráðherra. En hjer liggur engin tillaga fyrir um að hafa hann aðeins einn, sem jeg myndi fúslega fylgja, ef fyrir lægi, því að það væri skipulagsbreyting, sem jeg teldi til bóta. En þessa skipulagsbreytingu tel jeg aðeins til sparnaðar.

Af því að jeg lít á þetta mál nokkuð öðruvísi en flestir aðrir hv. þm., taldi jeg rjett að gera þessar athugasemdir.

Sveinn Ólafsson: Það er ljóst orðið af þeim umræðum, sem orðið hafa um tillögu þessa, að samþykkt hennar leiðir ekki til fækkunar á ráðherrum í þetta

sinn. Jeg kannast þó við, að sú skipun, sem komin var á áður, að hafa ráðherrana aðeins tvo, er bæði eðlileg og sjálf-sögð, þegar draga verður úr öllum fjárfamlögum vegna fjárfpurðar, en nú er svo um búð, að ráðherrum verður ekki að sinni fækkað. Læt jeg mjer því á sama standa, hvernig um tillöguna fer. Hinsvegar vil jeg taka það fram, út af rökstuðningi hv. flm. (MT) fyrir till., að mjer fanst hann mjög ómaklega og ástæðulítið skjóta olnbogaskotum að hæstv. atvrh. (MG).

Um þetta mál mun jeg hafa nokkra sjerstöðu. Jeg verð, eins og nú er málum komið, að telja það einskonar fjöl-skyldukrit þeirrar stóru stjórnarfjöl-skyldu, þar sem tillaga þessi er flutt af einum manni úr flokki þeim, er studdi hæstv. stjórn til valda, eða að minsta kosti hjét henni hlutleysi. Tel jeg því rjettast, að mál þetta verði jafnað á ráðstefnu fjölskyldunnar. Jeg hefi mikla tilhneigingu til þess að halda mjer utan við þessi einkamál, og vildi því helst komast hjá að greiða atkvæði um þau. Það er því ofurskiljanlegt, að jeg legg hvorki með nje móti till, en hefi aðeins viljað skýra frá aðstöðu minni til hennar.

Hverja meðferð hv. flm. (MT) vill hafa á tillögu þessari, læt jeg hann ein-an um. Býst jeg við, að hann ráðfæri sig við sitt eigið hjartalag, frændur og vini, og jafnvel fleiri, um slíkt mál, og taki þá, ef til vill, till. aftur.

Sigurður Eggerz: Hv. flm. till. þess-arar (MT) hefir marglýst því yfir, að í henni fælist hvorki traust eða van-traust. Mun því óhætt að slá því föstu, að hún sje laus við alla pólitík. Hefði því hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ) getað spar-

að sjer allar þessar fjölskylduhugleið-ingar. Annars var mjög ánægjulegt fyr-ir hæstv. atvrh. (MG) að fá hinar vin-gjarnlegu yfirlýsingar frá þessum hv. þm. (SvÓ) og hv. þm. A.-Sk. (ÞorlJ) um hið hlýja hugarfar í garð ráðherr-ans. Má því án efa vænta þess, að sjeu þeir ekki nú þegar komnir inn í fjöl-skylduna, þá verði þess ekki langt að biða. (Atvrh. MG: Er þingmaðurinn af-brýðissamur?) Já, það er rjett, jeg er dálítið afbrýðissamur, en þrátt fyrir það óska jeg hæstv. atvrh. (MG) til hamingju með þá ástúð og hlýju, sem andar gegn honum frá þessum hv. þm. og gömlu vinum hans.

Jeg skal ekki að þessu sinni fara inn á skýringu á stjórnarskránni. Jeg hygg þó, að það verði ekki talið í bága við stjórnarskrána, þótt ráðherrar sjeu að-eins tveir. Undir öðrum kringumstæð-um virðast allir sammála um — og það hefir einnig hæstv. forsrh. (JM) látið í ljós — að það geti ekki verið í stríði við stjórnarskrána, þótt ráðherrar í bili sjeu aðeins tveir, en þetta hefir komið fyrir, bæði í stjórnartíð hans og í minni stjórnartíð, þó auðvitað lengur í minni stjórnartíð. Samkvæmt þessu get jeg því, hvernig sem tillagan fer, ekki sjeð, að í henni felist nokkur dómur um, að jeg hafi gert rangt með því að hafa aðeins tvo ráðherra síðasta ár, þar sem þetta var aðeins bráðabirgða-ráðstöfun. Annars ber, eftir því sem hv. flm. (MT) hefir lýst till., að skoða hana sem sparnaðarráðstöfun, sem einn lið í sparnaðarviðleitni þessa þings. Jeg hefi lagt áherslu á sparnað-inn, og fjárlagafrumvarp fyrirv. stjórnar sýndi þetta rækilega. Sama þykist jeg hvað eftir annað hafa sýnt, er jeg var fjármálaráðherra áður fyrir. En jeg hefi

lagt áherslu á það og legg áherslu á, að raska ekki þeim hyrningarsteinum, sem þjóðfelagið hvílir á. Ef sparsemin reynir að velta þeim, þá er hún komin út fyrir sitt verksvið. Meðal þeirra er hæstirjettur. Mun það verða mitt verk og fleiri manna að fá skipulagi hans breytt aftur til þess, sem verið hefir. Ekki má heldur ganga of nærri háskólanum. Jafnvel þær þjóðir, sem við mesta fjárhagsörðugleika hafa átt að stríða, hafa ekki látið sjer til hugar koma að ráðast á hæstarjett sinn og háskóla. Þriðja málið er sendiherrastaðan. Ef við sleppum þeim tókum, sem við nú höfum náð á utanríkismálum vorum, þá erum við á hraðrileið niður á við. Jeg hygg, að ekkert sparist, þótt það embætti verði lagt niður. Sendiherra sá, sem vjer höfum haft, hefir þegar unnið landinu stórmikið gagn; verður það ekki metið til fjár. Fulltrúar landbúnaðarins hafa sjerstaka ástæðu til þess að vera honum þakklátir.

Jeg held því fram, að tala ráðherra ætti að vera 3. Og hefði jeg farið áfram með stjórn, mundi jeg hafa bætt við mig þriðja ráðherranum. (MT: Var samverkamaður hv. 1. landsk. (SE) í stjórninni samþykkur því?) Ástæða mín er ekki sú, að einn maður gæti ekki annað stjórnarstörfunum, heldur hitt, að þær ákvarðanir, sem stjórnin verður að taka, eru svo mikilvægar, að jeg vil ekki leggja þær í hendur eins manns. Dettur engum í hug að fela einum manni æðsta dómsvald í landinu. Og þó gæti einn maður vel annað þeim störfum. En af hverju er þá maðurinn ekki hafður einn? Minna fje kostar það. Ástæðan er sú, að trygging borgaranna, sem eiga úrskurð velferðarmála sinna

undir rjettinum, heimtar, að mennirnir sjeu fleiri. Sama gildir um æðstu stjórn landsins. Það er rangt að leggja svo mikla ábyrgð á einn mann. Það liggur því í hlutarins eðli, að þar sem jeg óska, að ráðherrar sjeu þrír, get jeg ekki óskað þess, að í núverandi stjórn eigi sæti aðeins tveir ráðherrar. Breytir það ekki skoðun minni, þó að andstæðingar mínir eigi í hlut, nje heldur þótt það væru meðhaldsmenn mínir eða jafnvel fjölskyldumenn mínir.

Vildi jeg óska þess, að augu hins háa Alþingis mættu opnast fyrir því, að það á að vera vörður um æðstu stofnanir vorar, það á að styrkja þær og vaka yfir þeim, en ekki að gera þær að eilífu þrætuepli og veikja þær, þótt það kunn, að skapa samúð hjá þeim, sem styst sjá.

Jónas Jónsson: Jeg get tekið undir með hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ), um andósaðstöðu Framsóknarflokksins. Okkur kemur ekki beinlínis við, hvort ráðherrar Íhaldsflokksins eru tveir eða þrír. Við berum ekki ábyrgð á gerðum núverandi stjórnar og rjeðum því ekki, hverjir þar eiga sæti. En þar fyrir skiftir það máli fyrir álit núverandi stjórnarflokks, hversu hann rjeð fram úr málinu. Og jeg vil nota tækifærið til þess að segja nokkur orð um afstöðu þess flokks til málsins, hvað hann hefir sagt, og hvað hann svo gerir. Íhaldsflokkurinn var ekki formlega til í fyrra; þó hjeldu menn hans saman, höfðu sameiginleg fundahöld og gengu saman til kosninga, og nutu aðstöðar sömu blaða og þeir hafa nú. Þessir menn halda enn saman og hafa bætt einstöku nýliðum við.

Núverandi atvrh. (MG) bar í fyrra fram brtt. á stjórnarskránni, um að að-

eins skyldi vera einn ráðherra. Naut hann fylgis flestra sinna núverandi samherja. En við Framsóknarmenn vildum ekki veita þessari till. fylgi, því að okkur þótti of langt gengið að leggja alt stjórnarstarfið og ábyrgðina á því á einn mann.

Í vetur bar 4. landsk. (JM), núv. forsrh., fram brtt. á stjórnarskránni, um að hafa aðeins einn ráðherra. Meðal þeirra, sem studdu þá till., var hv. 1. þm. Rang. (EP), og raunar alt íhaldið í efri deild. Er mjer nú óskiljanlegt, að þessir menn skuli ekki verða manna fyrstir til að fallast á till. hv. 1. þm. Árn. (MT). Óneitanlega er hún spor í áttina.

Hæstv. forsrh. (JM) kvaðst ekki munu taka neitt tillit til þess, hvort till. hv. 1. þm. Árn. (MT) nær samþykki eða ekki. Hann hefir þá alveg hringsnúist í þessu máli á fáeinum dögum. Er enn ósjeð, hvernig honum tekst að afsaka þennan snúning sinn gagnvart þjóðinni.

Þótt stjórnarskráin geri ráð fyrir þremur, eða að minsta kosti fleiri en tveimur ráðherrum, hafa bæði núv. og fyrv. forsrh. skapað fordæmi um, að komast mætti af með tvo. Óska jeg að fá skýringu á því, hvað valdi þessari stefnubreytingu hæstv. forsrh. (JM) og flokks hans. Liggur nærri að ætla, að þegar til kom, hafi græðgi stjórnarflokksins í ráðherradóm verið svo mikil, að hann vildi heldur hverfa frá fyrri stefnu sinni en missa af bitunum. Hefir löngunin verið svo mikil, að flokkurinn hefir ekki sjeð sjer fært að hafa tölu ráðherranna lægri en 3. Nú skildist mjer á hæstv. forsrh. (JM), að flokkurinn hafi ekki fengið þessu ráðið, heldur formaður núverandi stjórn-

ar. Vænti jeg þess því, að flokkurinn sýni nú hvað hann vill. Eða fær stjórnin og flokkurinn skipanir frá útlöndum? Það er alkunna, að meðal aðalstuðningsmanna flokksins eru erlendir menn, sem leggja blaði flokksins rekstrarfje og hafa barist með flokknum við kosningar. Þykir mönnum þessir menn hafa gerst óþarflega hlutsamir um íslensk mál. Standa sumir þessara manna á mjög lágu menningarstigi, eftir vitnisburði fyrv. aðalritstjóra íhaldsflokksins, sem mest kynni hefir af þeim haft. Ætti flokkurinn að snúa sjer að því að berja þá til bókar, þótt vonlítið sje talið um suma þeirra, að þeir skáni nokkuð. (BK: Jeg held þá, að heppilegast væri að byrja á hv. 5. landsk.) Hv. 2. þm. G.-K. (BK) hefir aldrei lært neitt nema að gefa þjóðinni vottorð um andlega og efnalega örbirgð sína. Hann ætti því síst að spilla fyrir, að húsbændur hans fengju hæfilegra uppeldi en verið hefir.

Hjer hefir íhaldsflokkurinn gengið móti orðum sínum og á móti vilja þjóðarinnar. En Framsóknarflokkurinn heldur fast við sína skoðun. Reynslan undanfarið ár sýnir, að nóg er að hafa tvo ráðherra. Aðalatriðið fyrir stjórnarflokknun er að skýra, hversvegna nálega allir flokksmenn hafa snúist, án tilafnis, ef þeir eru nú með þremur ráðherrum. Með atkvgr. festa þeir snúning sinn skjállega.

Björn Línal: Jeg vil aðeins minna á, að síðast, þegar þetta mál var hjer til umræðu, lagði jeg til, að því yrði vísað til stjórnarinnar. Vænti jeg þess, að hv. þm. samþykki þá till. Annars vil jeg ekki eyða orðum að ræðu hv. 5. landsk. (JJ). Vil jeg þó benda á, að það er tvent

ólíkt að breyta stjórnarskránni og að brjóta hana. Jeg vil einnig vekja athygli hv. 5. landsk. (JJ) á því, að við sem nú sitjum í fyrsta sinn á þingi, erum algerlega óbundnir af fyrri orðum samherja okkar í Íhaldsflokksnum.

Forsætisráðherra (JM): Till. hv. 1. þm. Árn. (MT) gefur mjer ekki tilefni til þess að lýsa afstöðu stjórnarinnar frekar en þegar hefir verið gert.

Stjórnin er skipuð þremur ráðherrum, og er kominn konungsúrskurður um, að sæti skuli eiga í henni 3 ráðherrar. Mun stjórnin ekki gera neina breytingu á því.

Hv. 5. landsk. (JJ) á mjög bágð með að skilja sum mál. Kom mjer ekki á óvart frásögn hans um afstöðu mína til þessa máls. Jeg sagði í hv. Ed., að jeg teldi það betra stjórnarfyrrkomulag að hafa aðeins einn ráðherra og landritara. Einnig sagði jeg, að jeg kysi heldur að hafa einn ráðherra heldur en tvo, og frekar þrjá en tvo.

Fordæmin, sem sami hv. þm. (JJ) var að tala um, finnast heldur ekki. Þegar Framsóknarflokkurinn komst til valda, var stjórnin skipuð þremur ráðherrum. Jeg hefi heldur ekki neina trú á valdalystarleysi Framsóknarflokksins. Ef hann hefði náð meirihluta nú, veit jeg, að stjórn hans hefði verið skipuð þremur ráðherrum.

Afstaða Íhaldsflokksins til þessa máls er ekki á neinn hátt dularfull, og ekkert undarlegt, að stjórnin er skipuð þremur ráðherrum, þegar svo ber að gera samkvæmt stjórnarskránni.

Flm. (Magnús Torfason): Jeg vil undirstrika það, sem jeg hefi tekið fram áður, að jeg lít alls ekki svo á, að

tveggja ráðherra fyrrkomulagið eigi að vera endanlegt. Jeg vil aðeins, að þetta sje til bráðabirgða, á meðan lítið er að gera fyrir stjórnina. Jeg vil einnig í því sambandi benda á, að það er alls ekki mín sök, að svona langar umræður hafa orðið um þetta ofureinfalda mál. Jeg hefi komið með brtt. við þessa till., þar sem till. er vikið við, eftir því sem hæstv. forsrh. (JM) vildi vera láta.

Því hefir verið haldið fram, að till. þessi færi í bága við stjórnarskrána. En jeg held, að flestir sjeu nú farnir ofan af því, og jeg vona, að sá draugur sje nú fyrir fult og alt kveðinn niður, því að hv. þm. Ak. (BL) hefir komið fram með till. um að vísa málinu til stjórnarinnar, og það sýnir, að hann telur till. ekki ólögmeta. Það mætti ef til vill halda því fram, að lög nr. 1, frá 1917, um 3 ráðherra, sjeu enn í gildi, en það vill nú svo til, að í 11. grein stjórnarskrárinnar er tæmandi ákvæði um þetta efni, og þar stendur, að konungur ákveði tölu ráðherra, og þessvegna getur konungur alveg ráðið því, hvort ráðherrar eru 2 eða 3. Það er því ekkert eftir af þessu máli annað en sparnaðurinn, og mjer finst vel mega koma þeim sparnaði í framkvæmd, sem hjer er farið fram á.

Jeg tók það fram síðast, að jeg álit, að stjórnin sje það vel skipuð, að 2 af ráðherrunum gætu vel gegnt öllum stjórnarstörfunum eins og þau eru nú. Einkum finst mjer, að hæstv. fjrh. gæti vel bætt við sig atvinnumálaráðherra-störfunum, því að hann hefir sjerþekkingu í atvinnumálum, og er auk þess mjög vel starfhæfur maður. Jeg segi þetta að hæstv. atvrh. (MG) alveg ólöstuðum. Jeg hefi ekkert sagt um hæfileika hans til þess að gegna sínu

embætti, en hitt er vitanlegt, að hann hefir enga sjerþekkingu í atvinnumálum.

Stjórnin hefir talið tormeiki á að losna við einn ráðherrann. Það finst mjer að væri mjög auðvelt og einfalt mál. Konungur ákveður skiftingu verka milli ráðherra og veitir þeim lausn. Það þarf því ekki annað en ákveða, hver ráðherrann skuli fara, og svo sækir hann um lausn. Og jeg veit, að það stæði ekki á hæstv. atvrh. (MG) að gera þetta. Hann hefir lýst því yfir, að það sje meiri valdafíkn í mjer heldur en honum sjálfum, og getur hún því ekki verið mikil hjá honum, og jeg veit, að hæstv. atvrh. elskar flokkinn sinn svo mikið, að það stæði ekki á honum að draga sig til baka, ef flokkurinn óskaði þess.

Eitt er það sjerstaklega, sem sýnir, að stjórnarflokkurinn stendur höllum fæti í þessu máli og á erfitt með að verja afstöðu sína. Það eru tilraunir þær, sem gerðar hafa verið til þess að gera vantraust á stjórnina úr þessari till. minni. Að þetta sje firn og fjarstæða sjest af því, að jeg kom fram með till. mína 20. mars, en stjórnin var ekki mynduð fyr en 22. mars, en vantraust gat jeg ekkert komið fram með á stjórnina áður en hún fæddist. En það er langt frá því, að svo sje. Og jeg verð að segja, að það sýnir, að varnirnar eru fáar, sem þeir hafa fram að bera, þegar þeir grípa til þess neyðarúrræðis að fara að gera vantraust úr þessari till.

En það sýnir líka fleira en varnaleysi þeirra.

Jeg sagði hæstv. atvrh. (MG) ekkert til hnjóðs, heldur fór jeg aðeins nokkrum sæmilegum orðum um hæstv.

fjrh. (Jþ). Jeg unni honum sannmælis. En af þessu reiddist hæstv. atvrh. (MG). Það lítur út fyrir, að hann hafi ekki getað þolað, að jeg unni embættisbróður hans, hæstv. fjrh., sannmælis. Þetta virðist benda til þess, að það sje fremur grunt á því góða milli þeirra. enda lenti þeim illa saman fyrir ekki mjög löngu síðan, en það hefir nú máské lagast eitthvað aftur. (Atvrh. MG: Hvernig var það ósamkomulag?) Skrifaði ekki hæstv. fjrh. (Jþ) grein, þar sem hann fór allhörðum orðum um fjármálastjórn hæstv. atvrh. (MG), í fyrri ráðherratið hans? En máské er þetta ekki sökum þess, að það sje nokkurt ósamkomulag á milli ráðherranna. Það er máské aðeins sökum þess, að hæstv. atvrh. (MG) er svo einstaklega afbrýðissamur. En vitanlega geta aðrar ástæður legið til þess, að hæstv. atvrh. (MG) þoldi ekki lofleg ummæli um hæstv. fjrh. (Jþ). Ef til vill hefir hann líka viljað snúa till. þessari í vantraust, til þess að útvega sjer traustsyfirlýsingu með því. Hann býst við því, að till. verði drepin, og ætlar svo að skoða það sem traustsyfirlýsingu til sín.

Eins og jeg hefi þegar tekið fram, liggur ekkert vantraust í þessari till. Og það getur ekki legið í henni. En að hæstv. atvrh. (MG) vill láta það heita svo, að jeg sje að víkja að sjer með þessu, sýnir, að hann hefir búist við, að jeg mundi hefja árás á sig, en það bendir aftur til, að samviskan er hálfmórauð, og með því hefir hann eiginlega borið á sig sök. En nú veit hæstv. atvrh. (MG), að jeg hefi oft komist í kallfæri við hann, eins og komist var að orði í hv. Ed., en jeg hefi ekki notað mjer það, og það ætti að vera nóg til

þess að sýna, að jeg ætla mjer ekki að ráðast á hann á þessu þingi. En hæstv. atvrh. hefir altaf verið hræddur um, að jeg mundi veita sjer árás, og orsökinn til þessa ótta mun vera sú, að blað það, sem hæstv. atvrh. hefir viðurkent sem sitt málagn, hefir að ósekju lagst á mannorð mitt. Hæstv. atvrh. þóttist þurfa að fá sjer málagn til þess að verja sjálfan sig og sækja á aðra. Og þetta málagn hæstv. atvrh. hefir haft alveg sjerstök einkunnarorð. Það var einu sinni maður í Danmörku, sem var ráðherra í nokkra mánuði, og eftir það opnaði hann ekki munninn án þess að segja: „Þegar jeg var ráðherra“. Alveg sömu einkunnarorð hefir málagn hæstv. atvrh. (MG) haft. Hann tók aldrei svo til máls í blaði sínu, að hann byrjaði ekki á orðunum: „Þegar jeg var ráðherra“, þangað til hann varð ráðherra aftur, þá hætti hann auðvitað að nota þessi einkunnarorð. En þetta er auðvitað hlutur, sem aðeins er til þess að henda gaman að, en gerir engum mein. En það virðist vera óþarfi fyrir hæstv. atvrh. að halda úti blaði til þess að leggjast á mannorð annara manna, einkum eftir að kosningahríðin er um garð gengin. Það var ekkert til-tökumál, þótt slíkt hefði komið fyrir í kosningabaráttunni, á meðan hiti var í mönnum. En að gera slíkt eftir að kosningar voru afstaðnar, sýnist ekki aðeins vera óþarfi, heldur og mjög óviturlegt og ógætilegt. Og hvað mig snertir, veit jeg mig algerlega saklausan af því að hafa lagt nokkuð á móti hæstv. atvrh. við síðustu kosningar, og því síður lagst á mannorð hans. Má líka vel vera, að hæstv. atvrh. sje ágætis „mannkostur“, að minsta kosti þykir hann bestur þingkostur í Skagafirði. Þó hefir

hæstv. atvrh. borið sjer vitni, sem ekki er gott að samrýma við það.

Meðal annars hefir hann lýst því yfir hjer á þingi, að hann hafi sýnt pólitískum andstæðing sínum ódrengskap. Þetta virðist ekki bera vott um sjerstaklega mikla mannkosti hjá hæstv. atvrh., og úr því hann hefir komið svoleiðis fram einu sinni, þá má búast við, að hann sje þess albuinn að gera slíkt aftur, hvenær sem færi gefst, og ætli hæstv. atvrh. sjer að hafa það fyrir reglu að breyta þannig við pólitíska andstæðinga sína, þá er von, að mjer og öðrum, sem erum í andstöðu við hæstv. atvrh., látum oss fátt um finnast.

Annað atriði er, sem jeg kemst ekki hjá að minnst á, sökum síðasta svars hæstv. atvrh., en það er sjálfstraust hans. Slíkt getur oft fylgt mannkostamönnum. Sjálfstraust manna fer oft mjög eftir því, hversu lagnir þeir eru á að skreyta sig með annara fjöðrum. Jeg minnst á þetta sökum þess, að hæstv. atvrh. var að skreyta sig með Flóaáveitunni. Þegar byrja átti á Flóaáveitunni, þá tók ríkissjóður 3 miljóna kr. lán hjá Landsbankanum, og lánið var veitt með því skilyrði, að a. m. k. 1 miljón af því skyldi varið til Flóaáveitunnar. Þetta var afráðið í tíð þáverandi fjrh. (SE). Hæstv. núv. atvrh. (MG) tók að vísu við því embætti litlu seinna, og það má vel vera, að hann hafi að einhverju leyti verið við þá ráðstöfun riðinn eftir á, en það mun þá aðeins hafa verið einhver formsatriði, sem komu til hans kasta. Og hvað upphaf þessa máls snertir, þá er mjer fullkunnugt um, að Pjetur sál. Jónsson barðist fyrir því með oddi og egg. Hann dó 20. janúar 1920, en þó held jeg, að mjer

sje óhætt að fullyrða, að hann hafi verið búinn að ráða núverandi fjrh. (Jþ) fyrir Flóaáveituna, eða að minsta kosti var byrjað á að undirbúa hana 9. febrúar sama árs. Það getur verið, að hæstv. atvrh. hafi sett nafn sitt undir þær ráðstafanir, en mikið meiri þátt hefir hann ekki átt í þeim. Þar eð Landsbankinn setti það skilyrði fyrir lánveitingu þeirri, sem jeg hefi minst á, að 1 miljón skyldi notuð til Flóaáveitunnar, þá hefði auðvitað verið langeðlilegast, að það fje hefði verið geymt í bankanum þar til tekið var að nota það til þess fyrirtækis. En það var ekki því að heilsa; stjórnin tók fjeð í sínar hendur, og þegar hæstv. atvrh., sem þá var fjrh., fór frá stjórn, var hann búinn að eyða öllu fjenu, og meira til; í ríkissjóðinn vantaði 280000 kr. Hrós hæstv. atvrh. af Flóaáveitunni ætti þá að vera það, að hann eyddi fjenu, sem nota átti til hennar. Hitt er annað mál, að það raknaði úr þessu, svo að það þurfti ekki að hætta við fyrirtækið sökum þess arna, en það var alls ekki að neinu leyti hæstv. atvrh. að þakka.

Annað, sem hæstv. atvrh. hefir talið sjer mjög til gildis, er, að hann hafi komið á tóbakseinkasölunni. Það getur verið, að svo sje, en jeg vil þó benda á, að jeg kom með till. um slíka einkasölu á þingi 1917, en þá barðist hæstv. atvrh. (MG) á móti henni. Af því að hæstv. atvrh. hefir verið að reyna að skreyta sig með þessari fjöður. þá verð jeg að taka það fram, að hún er alls ekki vel fengin. (Atvrh. MG: Er fjöðrin ekki góð. úr því hún er frá hv. þm. (MT) sjálfum?) Jú, en það hefir löngum þótt óviðkunnanlegt að skreyta sig með annara fjöðrum.

Hæstv. atvrh. (MG) fórust svo orð síðast í ræðu sinni, eins og hann væri að særa mig til þess, að jeg væri að hefna mín. Jeg skal í því sambandi taka það fram, að jeg ætla mjer að láta hann óáreittan að sinni, en jeg mun hinsvegar hafa auga á honum. En hvað biður síns tíma, og hæstv. atvrh. þarf ekki að efast um, að við komum að heimsækja hann.

Þá þarf jeg að svara hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ) nokkrum orðum. Hv. þm. bað mig um að taka till. aftur. Það geri jeg ekki, og jeg skal segja honum hversvegna. Það er sökum þess, að jeg hefi ekki jetið grásleppu með hæstv. atvrh. (MG).

Hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ) vildi líka telja mig til stjórnarfjölskyldunnar. En jeg held nú, að það sje öllu meira samband milli hans og hæstv. stjórnar heldur en mín og hennar. Og jeg vildi óska, að hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ) væri eins þur af stjórninni og jeg.

Af því að jeg er nú að deyja, þá skal jeg að endingu taka það fram, að það er alls ekki mjer að kenna, hvað umræður þessar hafa orðið langar. Ef hæstv. atvrh. hefði tekið minni fyrstu ræðu rólega og yfirleitt tekið till. skynsamlega, þá hefðu umr. þessar átt að geta verið ósköp stuttar.

Fjármálaráðherra (Jþ): Jeg vil aðeins, út af orðum hv. 1. þm. Árn. (MT), um afstöðu hæstv. atvrh. (MG) til Flóaáveitunnar, víkja nokkuð að því máli.

Jeg var að nokkru leyti milligöngu- maður fyrir stjórn Flóaáveitufjelagsins, begar úrslit málsins voru á þrjónunum, og mjer var því fullkunnugt um það, að

í því þriggja manna ráðuneyti, sem þá sat að völdum, var það þáverandi fjrh., sem nú er atvrh., sem veitti því fyrirtæki þann afgerandi stuðning. Það er, enn sem komið er, ekki hægt að dæma neitt um það, hvort sú stjórnarráðstöfun fær lof sögunnar, en hvað sem því líður, þá var það atvrh. (MG), sem átti mestan þátt í henni.

Jeg vil líka leiðrjetta það, sem hv. þm. sagði um fjárhag ríkissjóðs, þegar sá fjrh. (MG) ljét af stjórn snemma á árinu 1922. Landsreikningurinn fyrir 1921 sýnir, að það er alls ekki rjett, sem hv. þm. hjelt fram. Þá um áramótin var í ríkissjóði 2463786.54 kr., en um næstu áramót þar á eftir var sú upphæð komin niður í 1200000 kr., og það er mjög vel skiljanlegt, þó hægt væri að eyða þeirri upphæð á árinu 1922, þar sem tekjuhallinn í reyndinni var 2,6 milj. kr. á því ári.

Sigurður Eggerz: Jeg ætla aðeins að taka það fram, viðvíkjandi þessu sjóðspursmáli, sem jeg hefi annars lítið skift mjer af, vegna þess, að jeg hefi aldrei haft það fyrir sið að elta fyrirrennara mína með hvað eina, viðvíkjandi því, sem þeir hafa gert, að jeg spurði ríkisfjehirði að því, hve mikið fje hefði verið til í sjóði, er Magnús Jónsson tók við fjármálaráðherraembættinu af núverandi hæstv. atvrh., og sagði ríkisfjehirðir, að það hefði verið 35 þús. kr alls.

Atvinnumálaráðherra (MG): Það er áreiðanlega ekki meining hæstv. fjrh. (Jþ), að svo há upphæð, sem hann nefndi, hefði verið í peningum í sjóði hinn 1. jan. 1922. Flestum mun kunnugt um, hvernig sá sjóður er fenginn út.

Hann er fenginn þannig, að frá samanlögðum sjóði síðasta árs og tekjum öllum, sem innborgaðar hafa verið á árinu, hvort heldur með lánum eða reglulegum tekjum, eru dregin öll gjöld ársins og afgangurinn er sjóður til næsta árs. Þetta ætti 1. landsk. (SE), sem sjálfur hefir verið fjármálaráðherra, að vita. En hann veit það sjáanlega ekki. Hann er svo mikið barn í þessum efnum, að hann heldur, að öll þessi fúlga liggi einhvern ákveðinn dag í sjóði. Hann veit það ekki, að tekjur ríkissjóðs frá umliðnu ári, eru að koma inn framundir mitt næsta ár, og svo er þetta fje talið reikningslega í sjóði 31. des. næsta á undan, af því, að það er tilfallið á þeim tíma, og reikningum yfir tekjur og gjöld hvers árs er haldið nákvæmlega aðskildum. Allir, sem skyn bera á þetta mál, vita, að þetta er rjett, enda hefði Alþingi samþ. falsaðan reikning fyrir árið 1921 og öll önnur ár, ef þetta er ekki rjett. Þessu mun þingið seint halda fram. (SE: Má jeg benda á það, að 31. des. 1922 voru 2 milj. í sjóði, þegar M.J. fór frá. Þetta er viðhaft um þennan mann (M. J.), sem hefir verið ofsóttur mjög fyrir sína fjármálastjórn, en þetta er skollaleikur, sem jeg skal fletta ofan af síðar, ef jeg fæ tækifæri til!) (KIJ: Þetta er hreinasta blekking!) Þetta er hvorki skollaleikur nje blekkingar, og það er næsta undarlegt að halda því fram, að landsreikningar, sem þingið hefir samþykkt með öllum atkvæðum, sjeu blekkingar, og síst ætti hv. 2. þm. Rang. (KIJ), sem sjálfur hefir skrifað undir landsr. 1922, að telja þar í falda blekkingu. Annars ætti hv. 1. landsk. (SE) að fyrirverða sig fyrir að lesa rangt upp töluna, er sýnir, hvað var í sjóði 31. des. 1922. Hann sagði, að það

væru um 2 milj. kr., en hjer er landsr. fyrir það ár, jeg held á honum hjer í hendinni, og skora á alla að líta eftir, hvort jeg fer ekki með rjett mál, er jeg segi, að sjóðurinn var 31. des. 1922 rúml. 1,2 milj., en í árslok 1921 var hann nærri 2,5 milj.

Út af því, sem hv. 5. landsk. (JJ) sagði í ræðu sinni, að jeg hefði breytt um skoðun síðan jeg hjelt því fram að hafa aðeins einn ráðherra, þá er það alls ekki rjett hjá þessum hv. þm. Hann heldur því fram, sem jeg hygg rjett vera, að stjórnarskráin geri ráð fyrir því, að ráðherrar sjeu þrír. Þessvegna vildi jeg fá þessum ákvæðum stjórnarskrárinnar breytt. En það er, eins og hv. þm. Ak. (BL) tók fram, sitthvað að koma í gegnum þingið breytingu á stjórnarskránni eða beinlínis að brjóta hana. Þetta hefir og ávalt verið svo í framkvæmdinni, að ráðherrar hafa verið þrír, þó að um stundarsakir hafi þeir aðeins verið tveir. Hefir jafnan öðrum þeirra verið greidd hálf önnur ráðherra-laun, sem sýnir það, að hann hefir verið settur til að gegna því embætti, sem laust var.

Jeg ætla ekki að fara langt út í ræðu hv. 1. þm. Árn. (MT), en jeg gæti trú-að, að þó hann vildi láta líta svo út, að hann hafi, hinn 22. mars í vetur, enga hugmynd haft um, hvernig stjórnin yrði mynduð, þá hafi hann þó vitað það vel, og sje því hjer enn nýtt dæmi um króka þessa hv. þm. og yfirdrepsskap. Nú hefir hann margoft lýst því yfir, að hann ætlist ekki til þess, að till. hans verði skilin sem vantraustsyfirlýsing. En nú gat jeg ekki fremur en aðrir, sem hlustuðu á 1. ræðu hans, skilið hann öðru-vísi en að hann væri að flytja fram

formála fyrir vantraustsyfirlýsingu. Hann hefir þá hagað orðum sínum svo óheppilega, að enginn hefir skilið hann, nema líklega hann sjálfur. Nú lýsir hann því hátíðlega yfir, að hann hafi þó eitthvert traust á mjer, og telur það firru, að skilja till. hans sem vantraustsyfirlýsingu. (MT: Þetta hefir þá líklega verið einn krókurinn?) Já, efallaust. En samkvæmt áður nefndum yfirlýsingum hans, skoða jeg það sem víst, að hann hafi vottað mjer traust sitt. (MT: Jæja, en það er þá ekki nema ofurlítið brot úr milligrammi það traust!) Jeg tel mig ánægðan með það; jeg geri yfir höfuð ekki ráð fyrir miklu úr þeirri átt, en þetta er þó traust, en ekki vantraust, þótt lítið sje, en því miður get jeg ekki goldið hv. þm. (MT) í sömu mynt, því að traust mitt til hans er langt fyrir neðan núll. Hann segist ekki hafa mælt neitt orð mjer til hnjóðs, en jeg skildi hann þó á hinn veginn, en úr því að hann segir, að svo hafi ekki verið, er ekki um það lengur að ræða, að þessu sinni, en komi ræður hans í þing-tíðindunum eins og hann hefir flutt þær, þá mun best sjást, hvílíkur yfirdrepsskapur er falinn í þessum orðum. Þá sagði sami hv. þm., að jeg væri að reyna að útvega mjer traust vegna þessarar till. Jeg hefði ekkert á móti því, þó hann kæmi nú þegar fram með vantraustsyfirlýsingu á mig, og sjáum svo til, hvernig fer. Hann fór og að atyrða blað eitt, sem jeg er við riðinn, en það eru nú fleiri menn en jeg, sem að því standa, og jeg man ekki heldur til, að neitt hafi að honum verið veist í því blaði, umfram það, sem rjettmætt er, nema síður sje. (MT: Máské Berlimurinn sje einn af þeim, sem standa að

blaðinu?) Jeg þekki engan mann, sem svo heitir. — Þá brá hann mjer um ódrengskap. Jeg veit alls ekki til þess, að jeg hafi beitt hann nje neinn annan slíku, og veit því ekkert, við hvað þm. á í þessum orðum sínum. Máske þetta sje einn krókurinn? (MT: Jeg átti við viðskifti hæstv. ráðh. og þm. Str.) Það hefir nú svo margt farið á milli mín og hv. þm. Str. (Trþ), að það yrði of langt að fara að rekja það hjer, enda kemur það þessu ekkert við, og hefir heldur ekki neitt það orðið okkar í milli, sem gefi hv. 1. þm. Árn. (MT) ástæðu til að draga það inn í þessar umr. — Enn sagði hv. 1. þm. Árn. (MT), að jeg hefði ekkert verið við Flóaáveituna riðinn, og hefir hæstv. fjrh. (Jþ) tekið af mjer ómakið að svara því, en þó að ákveðið væri 1920 að taka lán til þessa verks, var þar með ekkert ákveðið, hvenær ætti að byrja á verkinu. Hótanir hans, um að koma í heimsókn til mín, óttast jeg ekki. Jeg segi honum þvert á móti, að hann er velkominn, hvenær sem honum þóknast að koma að heimsækja mig.

Að svo mæltu hygg jeg tíma til kominn að leggja mál þetta undir atkvæði hv. Alp., og hefi jeg gaman af að sjá, hve þjettskipaðar og fjölmennar fylkingar hv. þm. (MT) verða við atkvæðagreiðsluna.

Sigurður Eggerz: Í landsreikningnum stendur, að við áramót 1922 hafi verið í sjóði 2 milj. kr., en að frádregnum skuldum nokkrum útistandandi, kr. 1.207.000. Jeg leit aðeins á fyrri töluna fyrst og nefndi hana því aðeins eina. En annars stendur það fast, að peningar voru í sjóði í marsmánuði 1922 kr. 35 þúsund, en í marsmánuði skilaði hæstv.

atvrh. (MG) ríkissjóðnum af sjer í hendur Magnúsar Jónssonar, en ekki um áramót. Sjóðurinn við áramót kemur fram við það, að tekið er tillit til lánsupphæða o. fl., sem fært er tekjumegin, og sýnir því í raun og veru ekki útkomu áramóta. Annars talaði jeg aðallega um það, hve miklum peningum Magnús Jónsson fjrh. tók við af Magnúsi Guðmundssyni fjrh., en það voru sem sagt 35 þúsundir. Og auk þess þurfti þá að yfirfæra ýmsar upphæðir, sem ekki voru peningar til fyrir. En þessi samanburður er gerður vegna þess, að núverandi hæstv. stjórn hefir talað svo mikið um það, hve litlu fje hún tók við af fyrv. fjrh. (KLJ).

Það hefir verið kastað steinum að fyrv. fjrh. (MG) fyrir fjármálastjórn hans, úr ýmsum áttum, en satt að segja hefi jeg lítið tekið þátt í því steinkasti. Og þó er mjer ljóst, að þegar núverandi hæstv. atvrh. (MG) tók við fjármálaráðherraembættinu af mjer 1920, þá tók hann við ríkissjóðnum í mjög góðu lagi. Auk þess fjár, sem í sjóðnum var, sem jeg nú man ekki hvað mikið var, þá tók hann við innlenda láninu, sem nam 3 milj. kr. (MG: það var ekki komið.) Jeg var búinn að undirskrifa skuldabréfin fyrir láninu og búinn að ganga frá því að öllu leyti. Þar að auki var 6 milj. kr. innieign í landsversluninni. Þessvegna varð fyrv. fjrh. (MG) svo lítið var við hallana í sinni fjármálaráðherratið, því að hann greip bæði til þriggja miljóna lánsins og dró inn fje úr landsversluninni, þegar honum varð fjárvant. Þar við bættist og enska lánið. Af því fjekk hann um 1½ milj. kr. í þarfir ríkissjóðs. Þessvegna gat hæstv. núverandi atvrh. (MG) sofði svo vært á tekjuhöllumum í sinni

fjármálaráðherratið. Hann greip altaf til lánanna.

Þegar Klemens Jónsson tekur við, er búið að eyða öllu þessu fje, búið að draga inn mestalt fje, sem inni var hjá landsverslun, og þá reynir fyrst á þolrif ríkissjóðs, því þá er ekki annað, eða svo að segja ekki annað að halda sjer til en árstekjurnar, sem reyndust ónógar. Hin knýjandi nauðsyn sýnir þá, að snúa verður við á tekjuhallabrautinni. Og það var þá gert.

Reynt var að draga strax úr jafnvel nauðsynlegum framkvæmdum, skattafrumv., er vænta mátti að gæfi mikinn tekjuauka, lagt fyrir þingið. Fjárlagafrumvarp lagt fyrir þingið, sem var mótað af hinni mestu sparsemi. Þetta eru alt ráðstafanir fyrirv. stjórnar, sem sýna, að hún lagði alla áherslu á að breytt væri um landsbúskapinn til batnaðar. Hinir digru sjóðir, sem Magnúsi Guðmundssyni, þá fjrh., voru afhentir, voru þorausnir. Nýja sparnaðarleiðin, sem fyrirv. stjórn hafði snúið inn á, var einasta færa leiðin, eins og þingið hefir líka fallist á.

Mjer hefir fundist rjett að benda á þetta nú, að gefnu tilefni.

Fjármálaráðherra (Jp): Jeg hefi ekkert tilefni gefið til þessa samanburðar, sem hv. 1. landsk. (SE) kemur með. Jeg var aðeins að mótmæla hv. 1. þm. Árn. (MT), að fjeð hafi verið til, en hefi ekki neitað því, að ríkissjóður hafi átt í sjóði, og það var það, sem hv. 1. landsk. (SE) var að sanna.

Benedikt Sveinsson: Mál þetta hefir nú verið rætt all-rækilega. Hefir það komið berlega fram, að núverandi ráðherrar eru því fylgjandi, að fækkað sje

ráðherrum. Vil jeg því, að stjórnin hafi óbundnar hendur í þessu sínu áhugamáli og hafi allan veg og vanda af því að ráða því til lykta sem henni þykir best henta. Mun jeg því greiða till. þeirri atkv. mitt, sem hjer er fram komin, um að vísa þessu máli til stjórnarinnar.

Jakob Möller: Það var þetta sjóðspursmál, sem jeg ætlaði að fara nokkrum orðum um. (Forseti JóhJóh: Það mál er hjer ekki til umræðu.) Það þykir mjer undarlegt. Það hefir þegar verið rætt hjer allmikið, og það er ekki jeg, sem hefi dregið það inn í þessar umr. En jeg hygg, að það sje rjettmætt, að jeg fái einnig að skýra þetta mál með nokkrum orðum. Mjer sýnist eins og þær umr., sem hjer hafa farið fram, varpi einskonar „komiskum“ bjarma yfir hið háa Alþingi, þegar eytt er miklum og dýrmætum tíma til þess að þjarka um það, hvort til hafi verið í sjóði svo mörgum milj. kr. skiftir, eftir það, að samkv. landsreikningnum hefir þau ár undanfarið verið stórkostlegur tekjuhalli árlega. Ráðherrarnir þjarka um það, hvort litlir peningar hafi verið til eða ekki, til að verja til Flóaáveitunnar 1922, en allir vita, að stórkostlegur tekjuhalli var á fjárl. 1921. Mjer finst lítil ástæða til þess að blanda stórpólitík inn í þetta mál. Það liggur bein sönnun fyrir öllu þessu, lán til Flóaáveitunnar var tekið 1920, 1921 var enska lánið tekið, og stjórnin fær af því 1½ milj. kr., og þó er því haldið fram, að peningarnir frá Flóaáveituláninu hafi enn verið til. Það liggur í augum uppi, að þetta er hrein og bein blekking, peningarnir eru og hafa verið eyddir. Vitanlega eru bókaðar upphæðir, sem ekki heyra

tekjunum til, svo sem innieign í landsversluninni, enda er skiljanlegt, að þessi stóru lán eru öll eydd, og tekjuhalli, sem hleypur á milj. á hverju ári.

Atvinnumálaráðherra (MG): Mjer dettur ekki í hug að halda, að sjálfur bankaeftirlitsmaðurinn (JakM) skilji ekki þetta mál og viti ekki, að jeg hefi farið rjett með. En það fer svo fyrir honum hjer sem oftár, að hann hirðir lítt, hvort hann fer með rjett eða rangt. En það er næsta barnalegt af honum að halda, að ekki geti hafa verið mikið í sjóði í árslok 1921, af því að tekjuhalli var árið 1921. Þetta snertir sem sje ekki hvað annað, því að það var tekið lán, eins og kunnugt er, bæði 1920 og 1921, og þau gerðu mikið meira en vega upp tekjuhallann. Þetta veit hv. 3. þm. Reykv. (JakM) vel, en jeg hefi orðið að benda á þetta af því, að hann fann sig knúðan til að vefengja rjett ummæli mín, til þess að hjálpa nauðstöddum vinum sínum. Get jeg að sönnu vel viðurkennt, að hann eigi þeim ógoldna skuld, en hana verður hann að gjalda al sínu, en ekki á minn kostnað. Að hv. þm. viti betur en hann nú hefir sagt, dettur mjer ekki í hug að efast um.

ATKVGR.

Till. frá þm. Ak. (BL) um að vísa málinu til stjórnarinnar, samþ. með 22:4 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu:

já: HSteins, HK, HSn, IHB, JJós, JAJ, JK, JM, JS, Jp, MG, MJ, PO, SigurjJ, ÞórJ, ÁF, ÁJ, BSv, BK, BL, EP, JóhJóh.

Nei: JakM, JBald, MT, SE.

IngB, IP, JJ, JörB, Pp, SJ, SvÓ, Trp,

þorlJ, ÁÁ, BSt, EÁ, og HStef greiddu ekki atkv.

Þrír þm. (GÓ, KlJ, BJ) fjarstaddir.

5. Íslenskt happdrætti.

Á 47. fundi í Ed., laugardaginn 12. apríl, og á 49. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um íslenskt happdrætti (A. 358).

Á 4. fundi í Sp., föstudaginn 2. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðaskyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 5. fundi í Sp., mánudaginn 5. maí, var til. tekin til einnar umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Það er vonandi, að ekki dragist stórpólitík inn í þetta mál, eins og það, sem hjer var næst á undan, og vænti jeg, að þessu máli fáiist lokið á tiltölulega stuttum tíma. Það er í þessari till. til þál. talað um tvö mál: happdrætti og landsspítala, og það er von okkar, að þessir aðiljar mættu báðir hafa gott af sambandinu.

Það hefir oft nokkuð skotið upp till. hjer á Alþingi að stofna íslenskt happdrætti. Árið 1912 var rætt um að veita nokkrum mönnum sjerleyfi til þess að stofna hjer innlent happdrætti, og einnig hefir fyrir þetta þing verið lagt frv. um sama efni, og er það í nefnd, og því ekki líkur til, að því verði lokið á þessu þingi hjeðan af. Það er svo með

Þessi happdrætti, að menn greinir mjög á um þá aðferð til þess að afla sjer fjár. Þannig hafa t. d. enskumælandi þjóðir allar mjög mikinn og illan bifur á því, og í Bandaríkjunum veit jeg til þess, að þar er það talið algerlega óheiðarlegt að viðhafa þá aðferð. Aftur eru það aðrar þjóðir, sem líta á þetta á annan veg og leyfa happdrætti í mismunandi stórum stíl. Einkum eru það smáþjóðirnar. Stórþjóðir, eins og t. d. Bandaríkjamenn, hafa nóg fje, enda mundu þeir selja mest af happdrættismiðum sínum innanlands og því ekkert á því græða. En smáþjóðirnar grípa þessa aðferð til þess að veita peningstraumum inn í land sitt. Ber ekki á, að þær fari með álit sitt á því. Enda hafa sumar aðrar þjóðir annað í fari sínu, sem engu minni fjárglæfrar eru, en þótt þær leyfðu happdrætti, eins og t. d. hin alpektu veðmál.

Auk þessara almennu happdrætta er það ekki ótítt að hafa happdrætti í smáum stíl, sem eru rekin til ágóða fyrir ýms góð þjóðþrifafyrirtæki, t. d. fyrir söfn og þessháttar stofnanir. Þetta er all-hentug aðferð og enganveginn varhugaverð. Hjer vita menn til þess, að mjög stórar upphæðir fara árlega út úr landinu fyrir þátttöku í erlendum happdrættum. Til þess að reisa skorður við því, að mikið fje fari út úr landinu á þennan hátt, verður ekki önnur aðferð fundin en sú, að við gleypum sjálfir það fje, sem annars fer til útlendinga. Hinsvegar gerum við það að tillögu okkar, að ágóðinn af happdrættinu renni til landsspítalans fyrirhugaða. Jeg þarf ekki að fara langt út í það mál, því allir munu vera sammála um það, að þar sje sú stofnun, sem ekki

Alþt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

megi draga öllu lengur að koma á fót. Nú sem stendur verðum við að bjargast við tvo eða aðallega einn erlendan spítala, og er óhugsandi, að svo geti gengið til lengdar. Hjer í bænum er samankominn ekki allítill hluti af þjóðinni og hjer fer læknakenslan fram, og því má gera ráð fyrir, að hjer eigi jafnan aðsetur ýmsir ágætustu læknar landsins. En alt þetta kemur ekki nema að hálfu gagni meðan okkur vantar spítalann. Og þó ekki væri óhugsandi, að fá mætti St. Jósefssystur til að stækka spítalann í Landakoti, þá mun fæstum þykja það viðeigandi lausn á málinu. Er það líka einróma álit allra, sem um þetta hugsa, að við verðum sem fyrst að undirbúa byggingu landsspítalans. Er einnig á það að líta, að hægt ætti að vera, að koma því svo fyrir, að vistin þar verði ódýrari en gert verður ráð fyrir, að eigi sjer stað á spítala, sem er einstaklingseign. Hinsvegar dylst engum, að landsspítalinn verður dýr stofnun, og kostar það eitt, að koma honum upp, ekki aðeins mikið fje, heldur hlýtur líka rekstur hans að hafa mikinn kostnað í för með sjer. Nú hefir okkur flm. þessarar till. komið saman um það, að vel til fallið sje að sameina þessar tvær hugmyndir, um landsspítalann og happdrættið, og finnist einhverjum óviðeigandi að safna fje með happdrætti, þá er það engum vafa bundið, að sá óhreini blettur verður ekki á annan hátt betur af þvegin en með því að láta ágóðann ganga til stuðnings svo ágætri og nauðsynlegri stofnun. Væri vel, ef spítalanum væri á þann hátt trygður nokkur tekjustofn. Hvernig happdrættinu yrði fyrir komið, höfum við ekki gert okkur neina grein

fyrir. Fer till. okkar fram á það, að málið sje falið hæstv. stjórn í hendur til frekari rannsóknar og undirbúnings. Við höfum ekki heldur ákveðið neitt um það, hvort fyrirtækið skuli rekið af ríkinu eða einstökum mönnum, og þótt gert sje í till. ráð fyrir, að ágóðinn renni til landsspítalans, þá er ekkert um það sagt, að allur ágóðinn skuli gera það. Þegar frv. um happdrætti kom hjer fram fyrir nokkru, þá gerðu tveir tillögumenn brtt. við frv. um það, hve mikill hluti ágóðans skyldi ganga til opinberra þarfa. Jeg veit ekki um örlög þessa frv., en það hefi jeg hlerað, að það muni ekki eiga afturkvæmt frá nefnd þeirri, sem hefir haft það til meðferðar. Samt er það ekki fjarri sanni, að hæstv. stjórn hafi það í huga fyrir næsta þing. Vænti jeg þess líka, að hún taki þá líka þessa till. til greina, ef hún verður samþ. Hún hefir bendingu að geyma, í hvaða átt sje heppilegt að stefna, en lætur að öðru leyti alt fyrirkomulag málsins laust og óbundið.

Sigurjón Jónsson: Um það leyti, sem þessi till. til þál. var á leiðinni, höfðum við, nokkrir þm., á þrjónunum till. um stofnun íslensks happdrættis. Vorum við ákveðnir í því að gera eitthvað í þessu máli, áður en þingi yrði slitið. Varð það svo úr, að við bjuggum til frv. um þetta efni og lögðum það fyrir hv. Nd. Hv. fjhn. fjeck svo frv. til meðferðar, en eftir því sem mjer er kunnugt, þá eru ekki mikil líkindi til þess, að það komi aftur fyrir hv. deild, enda hefir hæstv. stjórn haft góð orð um að taka málið alt til yfirvegunar fyrir næsta þing, og er henni þá innan handar að hafa frv. okkar til hliðsjónar, ef henni býður svo við að horfa.

Í okkar frv. voru ákvæði um það, hvernig hagnaðinum af happdrættinu skyldi varið. En auðvitað kemur það til kasta þingsins að kveða nánar á um það síðar, og er mitt álit, að ekki sje heppilegt að ræða það atriði hjer að þessu sinni. Nógur tími til þess, þegar málið kemur aftur fyrir næsta þing, eins og jeg geri ráð fyrir að verði.

Jeg vil því leyfa mjer að leggja það til, að till. þessari verði vísað til ríkisstjórnarinnar, án þess þó, að efni hennar sje samþykkt, og athugist hún þá ásamt frv. hv. Nd. Er ekki raunar svo að skilja, að jeg vilji á nokkurn hátt setja mig á móti því, sem í till. stendur, en jeg álit aðeins ekki tímabært að fara nú að ráðstafa ágóðanum af þessu fyrirtæki. Verður það auðvitað gert á sínum tíma.

Fjármálaráðherra (JÞ): Jeg skal aðeins láta þess getið, að stjórnin mun að sjálfsögðu taka mál þetta til yfirvegunar fyrir næsta þing. En þar í liggur ekki neitt loforð um að leggja frv. til laga um happdrætti fyrir næsta þing. Eins og skiljanlegt er, þá eru ýmsar hliðar á þessu máli, sem fyrst þarf að rannsaka, og verður ekkert sagt að svo stöddu um það, hvaða niðurstöðu stjórnin kann þá að komast að.

Flm. (Magnús Jónsson): Jeg býst við, að jeg megi lýsa yfir því, fyrir hönd okkar allra flm. þessarar till., að við höldum henni fram, og væntum þess, að hún verði samþykkt. Í okkar augum er síðari partur till., um að ágóðinn skuli renna til landsspítalans, alveg eins mikið aðalatriði eins og fyrri parturinn. En auðvitað bindur þetta ekki lengra en það nær hendur stjórnarinnar. Það eru

aðeins svo og svo margir hv. þm., sem láta í ljós sinn vilja í þessu máli við stjórnina. Vil jeg því fastlega vænta, að till. verði samþykkt eins og hún liggur fyrir, þótt jeg á hinn bóginn leggi ekki neinn fjandskap við málið inn í þá till., að vísa málinu til hæstv. stjórnar.

ATKVGR.

Till. frá þm. Ísaf. (SigurjJ) um að vísa málinu til stjórnarinnar samþ. með 20:5 atkv.

6. Frestun á embættaveitingu.

Á 60. fundi í Ed., föstudaginn 2. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um frestun á embætta-veitingu (A. 513).

Á 61. fundi í Ed., laugardaginn 3. maí, var till. tekin til meðferðar, hver nigræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 62. fundi í Ed., mánudaginn 5. maí, var till tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Þessi till. skýrir sig að mestu sjálf, enda er greinargerðin fyrir henni ekki löng.

Það hefir verið tekinn upp sá siður hjá ýmsum þjóðum, sem hafa átt við erfiðan fjárhag að búa, t. d. hjá Þjóðverjum, að veita ekki embætti, sem losna, heldur setja í þau, sem alls ekki verður án verið. Og jeg hygg, að það væri gott fyrir okkur að taka upp þenn-

an sið, því að með því verður auðveldara að spara í embættismannahaldi og sameina embættin. Mjer hafði fyrst dottið í hug að undanskilja læknis-embættin, sökum þess, að víðast hvar mun ógerningur að fækka læknum, en sökum þess, að jeg veit, að á stöku stað mætti ef til vill færa saman læknisembætti, þá hefir mjer þótt rjettara að orða till. eins og hún nú er. Um alla aðra embættismenn, t. d. presta, kennara og sýslumenn, er því svo farið, að þeim má fækka að miklum mun, með samfærslu embætta. Það hafa komið fram sterkar raddir um að sameina sýslumannaembætti og fækka með því sýslumönnum. Sama máli er að gegna um prestana. Það getur vel farið svo, ef kreppan heldur áfram, að annaðhvort verði að aðskilja ríki og kirkju, eða fækka prestum að miklum mun. Það er aðeins ein undantekning gerð í till., þannig, að ef stjórnin sjer sjer fært að losna við dýrt embætti með því að veita annað ódýrara, þá er henni það heimilt.

Forsætisráðherra (JM): Eins og hv. flm. (JJ) sjálfur kannaðist við, er till. þessi alt of viðtæk. Jeg álít, að það væri sjálfsagt að fresta að veita þau embætti, sem líkur væri fyrir, að leggja mætti niður eða færa saman. En það eru mjög mörg embætti, sem ómögulegt er að leggja niður eða færa saman við önnur embætti. Svo er t. d. um læknis-embætti yfirleitt og sum sýslumanna-embætti. Enn má minna á það, að söfnuðirnir hafa mikil ráð um veitingu prestakalla, þótt það gæti komið til mála að færa saman einstöku prestsembætti.

Annars mun stjórnin taka þetta mál til athugunar.

Sigurður Eggerz: Jeg vildi gjarnan vita, hvort það gæti ekki orðið samkomulag milli hv. flm. (JJ) og hæstv. forsrh. (JM), um að flm. (JJ) tæki till. sína aftur, eftir að hæstv. forsrh. (JM) hefir lýst því yfir, að hann vilji gjarnan fresta þeim embættaveitingum, sem hann sjer sjer fært að fresta. Mjer finst, að það væri æskilegt, því að ef till. þessi væri feld, þá mætti líta svo á, að verið væri með því að ýta undir stjórnina með að veita þegar í stað öll embætti, sem losnuðu, þrátt fyrir það, þótt hægt væri að sameina þau við önnur embætti.

Flm. (Jónas Jónsson): Jeg held, sökum þess, að svona þál. er ekki bindandi fyrir stjórnina, heldur aðeins leiðbeinandi, að það geti ekki stafað nein hætta af að samþykkja hana óbreytta, og sje jeg því ekki neina ástæðu til að taka hana aftur. Hæstv. forsrh. (JM) lítur líka svo á, að þál. sje rjett í aðalatriðunum.

Um fjölda embætta, einkum prests-embætti, má fullyrða, að þeim mætti fækka mikið með sameiningu. Í Eyjafirði er t. d. hjeraðið framan við Akureyri eitt prestakall. Þeir hafa þar ungan og duglegan prest, og una þessu fyrirkomulagi vel. Slíkt má víðar gera.

Jóhannes Jóhannesson: Jeg held, að það væri besta leiðin að vísa þessu máli til stjórnarinnar. Hæstv. forsrh. (JM) hefir bent á, að till. þessi gangi of langt, og það væri leiðinlegt fyrir deildina að samþykkja tillögu, sem fyrirsjáanlegt er, að verður aldrei framkvæmd. Jeg geri það því að till. minni, að málinu sje vísað til stjórnarinnar.

Flm. (Jónas Jónsson): Eitthvert gagn

kynni að vera að því að vísa till. til stjórnarinnar. En vafalaust yrði það lítið. Sú leiðin er yfirleitt farin, þegar á að drepa mál. Eg legg því til, að till. verði samþykkt óbreytt.

Sigurður Eggerz: Jeg tel það óheppilegt, að till. væri feld, því að jeg tel það rjett að fresta að veita embætti, sem hægt er að láta standa óveitt í bili. En hinsvegar finst mjer von, að stjórnin vilji ekki skuldbinda sig til þess að veita alls engin embætti, því að það er vitanlegt, að því er svo farið um mörg embætti, að það má alls ekki draga að veita þau, ef þau losna. T. d. er eitt embætti nú laust, sem ómögulegt er að sameina við nokkurt annað embætti. Það er sýslumannsembættið í Vestmannaeyjum. Mjer finst því, að það væri heppilegasta lausn málsins að vísa því til stjórnarinnar, úr því að till. verður ekki tekin aftur.

ATKVGR.

Till. frá þm. Seyðf. (JóhJóh), um að vísa málinu til stjórnarinnar, samp. með 9:1 atkv.

7. Holdsveikraspítalinn.

Á 60. fundi í Ed., föstudaginn 2. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um holdsveikraspítalann (A. 514).

Á 61. fundi í Ed., laugardaginn 3. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðast skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 62. fundi í Ed., mánudaginn 5. maí, var till. tekin til e i n n a r u m r.

Flm. (Jónas Jónsson): Það er sennilega mörgum í þessari hv. deild kunnugt, að í holdsveikraspítalanum í Laugarnesi er töluvert autt rúm, sem alls ekki er notað sem stendur. Þetta húsrúm er svo mikið, að þar mætti hafa um 40 sjúklinga fram yfir það, sem nú er. Bæjarstjórn Reykjavíkur hefir leitað samninga við stjórn spítalans um að fá húsrúm þetta fyrir gamalmenni, sem eru á bænum. Þessar samningatílaunir hafa strandað á einhverjum formsatriðum, og þykir mörgum í bæjarstjórninni það mjög leitt. Það eru mörg gamalmenni á sveitinni, sem ilt er að koma fyrir, og það virðist því vera synd að láta þetta góða húsrúm, sem holdsveikraspítalinn hefir yfir að ráða, standa autt að nokkru leyti. Það er eftir ósk ýmsra merkra manna í bæjarstjórninni, að jeg ber þessa till. fram, og jeg veit, að stjórnin reynir að koma því í kring, að bærinn fái húsrúm þetta til afnota fyrir gamalmenni sín.

Það finst máské sumum óviðkunnalegt að flytja heilbrigt fólk í holdsveikraspítalann, en í því sambandi vil jeg benda á, að það hefir aldrei nein smitun átt sjer stað í Laugarnesi, og má víst fullyrða, eftir reynslunni, að engin hætta yrði að slíkri ráðabreytni. En það má hinsvegar vel vera, að ekki náist samkomulag um þetta við Oddfellow-regluna, en mjer finst samt sjálfsagt að reyna það, því að það er bæði hagsmunamál fyrir bæinn og mannúðarmál gagnvart gamalmennunum.

Forsætisráðherra (JM): Jeg hygg, að því hafi verið hreyft af hálfu einhvers

meðal forgöngumanna þeirra, er komu holdsveikrahælinu á fót, að nota mætti eitthvað af afgangs húsnæði þar nú fyrir gamalmenni. En flestum, sem til þekkja, mun þykja varhugavert að flytja þangað gamalmenni, sem ekki eru holdsveik. Og mjer kemur það undarlega fyrir sjónir, þegar holdsveikt fólk er tekið nauðugt af heimilum sínum, til þess að stíla því frá öðrum, vegna sýkingarhættunnar, að þá skuli vera talað um að flytja heilbrigt fólk saman við sjúklingana. Auk sýkingarhættu mundi það valda örðugleikum fyrir hjúkrunarfólkið á hælina og við hjúkrunina yfirleitt.

Sjúklingar á spítalanum eru 42 nú sem stendur, en það er ekki gott að segja, nema þeim kunni að fjölga töluvert nú á næstunni. Veikin getur komið upp víðar en nokkurn grunar nú. T. d. veit jeg um 2 nýja sjúklinga í Eyjafirði, og víðar eru sjúklingar, sem enn eru ekki komnir á spítalann. Sjúklingar munu því vera um 60 á landinu í alt.

Annars get jeg ekkert gert í þessu máli nema í samráði við holdsveikralækninn og landlækni. Og mjer er kunnugt um, að holdsveikralæknirinn, prófessor Sæmundur Bjarnhjeðinsson, telur þetta ófært, og hann kveðst hafa talað um þetta við kunna sjerfræðinga í Danmörku og Noregi, og þeir sjeu á sama máli. — Annars er till. þessi mjög hóflega orðuð, og ekkert því til fyrirstöðu að taka þetta mál til athugunar.

Halldór Steinsson: Það er eiginlega óparfi fyrir mig að taka til máls eftir ræðu hæstv. forsrh. (JM). En jeg vil taka það fram, að mjer finst till. þessi svo varhugaverð, að jeg get alls ekki greitt henni atkvæði. Jeg hefi átt tal

við holdsveikralækninn, prófessor Sæmund Bjarnhjeðinsson, um þetta mál, og hann er þessu algerlega mótfallinn. Hann kvaðst hafa átt tal um þetta við aðalfrumkvöðla holdsveikraspítalans, þá Dr. Ehlers og Petrus Bayer, og væru þeir sjer sammála um, að slík sameining ætti ekki að eiga sjer stað.

Það er mjög varhugavert að hafa saman heilbrigða og sjúka, sjerstaklega sjúklinga með smitandi veiki. Ef það ætti að koma til mála, þyrfti það húsrúm, sem hverjum fyrir sig, hinum sjúku og heilbrigðu, er ætlað, að vera stranglega aðskilið og enginn samgangur þar á milli. En slíkt má telja óframkvæmanlegt á spítölum hjer. Auk þess er það beinlínis ómannúðlegt að bjóða heilbrigðum gamalmennum vist innan um holdsveika.

Eins og hæstv. forsrh. (JM) tók fram, er nokkurt húsrúm autt á holdsveikraspítalanum. Sjúklingar eru þar nú 42, en það mun von á fleirum bráðlega, og þá þarf að nota eitthvað af því húsplássi handa þeim. Það húsrúm, sem er autt, er læknisbústaðurinn og ráðsmannsbústaðurinn, og er það sökum þess, að spítalalæknirinn býr í Reykjavík, og hann hefir einnig tekið að sjer ráðsmannsstörf. En þegar lækna-skifti verða næst við spítalann, getur vel farið svo, að þetta húsrúm þurfi að nota. Það eru því engar líkur til þess, að í náinni framtíð verði mikill afgangur af húsnæði spítalans. En þegar holdsveikir sjúklingar eru orðnir svo fáir, að þeir eru aðeins 10—20 á öllu landinu, þá finst mjer, að væri rjettast, að landið reisti sjerstakt skýli, hæfilega stórt fyrir þá tölu, en spítalabyggingin, sem nú er, væri tekin til annara afnota.

Jeg er því algerlega á móti þessari till., eins og hún nú liggur fyrir, en legg til, að henni sje vísað til stjórnarinnar.

Sigurður Eggerz: Jeg er ákveðinn á móti þessari till., vil ekki vísa henni til stjórnarinnar, heldur fella hana.

Þegar 25 ára afmæli Oddfellowreglunnar var haldið, leitaði dr. Petrus Bayer samþykkis stjórnarinnar til þess, að breytingar yrðu gerðar á gjafabrjefi fyrir holdsveikraspítalann, sem heimil-uðu, að efri hæðin yrði notuð sem gamalmennahæli. Jeg svaraði þessari málaleitun þá ekki strax, með því að jeg vildi leita álits lækna um málið. Landlæknir mælti, ef jeg man rjett, með málaleituninni, en holdsveikralæknirinn lagði ákveðið á móti henni. Og fjelst jeg á hans skoðun, enda var jeg altaf málinu persónulega mótfallinn.

Um líkt leyti reit prófessor Ehlers um málið í erlend blöð og rjeð alvarlega frá því, að þessi ráðstöfun yrði gerð. Í sama streng hafa aðrir merkir sjerfræðingar tekið, eftir því sem prófessor Sæmundur Bjarnhjeðinsson hefir skýrt mjer frá. Annars var mjer að öllu leyti nægur dómur okkar eigin sjerfræðings, sem jeg ber fult traust til.

Mjer virðist það allmikil harðleikni í garð gamalmenna, að ætla þeim bústað á efri árum á stað, þar sem hætta gæti stafað af þessari veiki fyrir þá.

Fhm. (Jónas Jónsson): Af hverju lætur holdsveikralæknirinn a. m. k. 20 sjúka menn vera hingað og þangað úti um landið? Hví lætur hann þá ekki á spítalann? Það er ómögulegt að svara því öðru vísi en með því, að hann álítur sjúkdóminn svo lítið smitandi, að eng-

in hætta stafi af þeim úti um land. Jeg veit líka, að engir af starfsmönnum sjúkrahússins hafa smitast þar öll þessi ár, sem spítalinn hefir starfað. Það er því beinlínis vítavert af læknum að hindra það, að gamalmenni fái þar skjól í elli sinni. Og jeg held því fram, að dómur þessa sjerfræðings, eftir framkomu hans í þessu máli, sje að engu hafandi. Honum virðist vera það kappsmál að hafa spítalan heldur auðan en að lofa að nota hann fyrir gamalmenni. En samhliða lætur hann holdsveikis-sjúklinga vera dreifða úti um alt land.

Forsætisráðherra (JM): Jeg held, að þetta sje í fyrsta sinn, að jeg heyri ráðist á Sæmund Bjarnhjeðinsson. Hann hefir hingað til verið viðurkendur sem einn af allra samviskusömustu embættismönnum þessa lands. (JJ: Hefi jeg sagt honum nokkuð til lasts?) Jeg held það nú. Þm. hefir beinlínis brugðið honum um vanrækslu í embættisrekstri. Annars mun hv. þm. vera hyggilegra að ráðast ekki á slíka embættismenn sem hann. (JJ: Það er altaf hyggilegt að segja sannleikann!)

Hvað sjúklingum líður, sem ekki eru á spítalanum, þá hafa þeir þá tegund holdsveiki, sem talin er hættulaus fyrir aðra, sljettu veikina. Verðum vjer að taka fult tillit til álits þessa eina sjerfræðings vors á þessu sviði, manns, sem ekki einasta nýtur almenns trausts og álits hjer í landi, heldur er alment viðurkendur af erlendum læknum.

Jeg gat búist við ýmsu frá hv. 5. landsk. (JJ), en síst átti jeg von á, að hann mundi beina árásum sínum að þessum embættismanni. (JJ: Jeg hefi rökstutt þær!) Rökin eru eins og endranær.

Sigurður Eggerz: Jeg get ekki annað en verið hv. 5. landsk. (JJ) sammála um, að nauðsynlegt sje að koma helst öllum holdsveikum mönnum á spítalan, og væri æskilegt, að stjórnin styddi að því. Annars hefi jeg, í þessu máli, fyrir mjer, ekki einungis álit próf. Sæm. Bjarnhjeðinssonar, heldur og próf. Ehlers, sem er heimsfrægur sjerfræðingur í húðsjúkdómum. Mælir hann harðlega á móti þessari ráðstöfun, sem hjer er um að ræða, og telur þetta beina árás á læknisvísindin, ef þetta verði samþ. Þótt landlæknir og tveir aðrir lækna sjeu á annari skoðun, met jeg meira dóm þessara tveggja sjerfræðinga. Verð jeg því að vera á móti því, að gamalmönnum sje komið fyrir í spítalanum.

Flm. (Jónas Jónsson): Það er eins og álög á hæstv. forsrh. (JM), að ef hann sjer glitta í embættismisfellur hjá einhverjum embættismanni hjer á landi, þá fer hann strax í herklæði og grípur sverð sitt til að verjast. Hann sýnist velja sjer það ópakkláta hlutverk að vera hlífiskjöldur þeirra, sem að einhverju leyti standa höllum fæti í starfi sínu gagnvart þjóðfjelinu. Röksemdaleiðsla hans er furðuleg. Um leið og hann ver það, að sjúklingar sjeu hafðir úti um land alt, ályktar hann, að gamalmenni muni sýkjast, ef þeim er komið fyrir í spítalanum. Reynir hann svo með fúkyrðum að verja aðgerðir og dóm holdsveikralæknisins. En um þann mann hefi jeg ekkert sagt, nema þann sannleika, sem ekki verður hrakinn, að hann hefir marga af þeim sjúklingum, sem hann á að gæta, innan um heilbrigft fólk, en meinar hinsvegar að nota hið auða húsrúm til gagns fyrir þjóðfjelaðið.

Forsætisráðherra (JM): Það er varla von, að hv. 5. landsk. (JJ) geti talað um þetta mál. Honum virðist vera það ókunnugt, að holdsveiki er tvennskonar, smitandi og ekki smitandi. (JJ: Læknarnir vita það ekki sjálfir!)

Samkv. holdsveikislögunum er heldur ekki hægt fyrir holdsveikralækninn að taka sjúklinga með valdi inn í spítalann. (SE: Áhrifum má beita í þá átt.) Það er ýmsum vandkvæðum bundið, því að sjúklingarnir álíta, að þeir sjeu svo að segja grafnir lifandi, ef þeir eru fluttir í spítalann.

Sigurður Jónsson: Það er erfitt fyrir okkur, sem ekki erum læknar, að segja álit okkar í þessu máli. Sýnist mjer besti og tryggasti vegurinn vera að treysta dómi sjerfræðinga í þessari grein. Finst mjer það yfirleitt mjög misráðið að vilja þrýsta gamalmönnum inn í spítalann. Veit jeg, að mörgum yrði ekki verra gert.

Tilfinning mín bannar mjer að greiða þessu máli atkvæði mitt.

Sigurður Eggerz: Jeg vil benda hæstv. forsrh. (JM) á, að í lögunum frá 1909 stendur í 1. gr.:

„Holdsveikir menn, sem líkþráir eru, . . . skulu allir settir í holdsveikraspítalann, svo fljótt sem rúm leyfir“.

Sýnir það sig því, að samkv. lögunum er það bein skylda að ráðstafa sjúklingunum, svo að ekki hljótist af þeim

hætta fyrir heilbrigt fólk, og koma þeim fyrir í spítalanum.

Forsætisráðherra (JM): Háttv. 1. landsk. (SE) les lögin eins og viss persóna les aðra bók. Í sömu lögum, sömu málsg., stendur:

„Holdsveikir menn, sem limafallsjúkir eru (með „lepra ansæsthetica), skulu og settir í holdsveikraspítalann, þegar hjeraðslæknir telur nauðsyn á því, vegna sára eða annars lasleika“.

Verða sjúklingarnir því ekki fluttir í spítalann, nema hjeraðslæknir heimti það.

Sigurður Eggerz: Lögin segja, að alla þá sjúklinga, sem hjeraðslæknar telji smitunarhættu af, eigi að setja í spítalann. En auðvitað skal jeg ekki segja neitt um það, hvort allir slíkir sjúklingar eru í spítalanum. Geri jeg ráð fyrir því, að hv. 5. landsk. (JJ) hafi átt við þá sjerstaklega, og er jeg honum sam-mála um, að sjálfsagt sje að ganga ríkt eftir því, að hjeraðslæknar geri skyldu sína í þessu efni. En annars væri auðvitað best, að allir holdsveikissjúkir menn færu í spítalann. Jeg sje ekki, að jeg hafi lesið lögin rangt.

ATKVGR.

Till. frá þm. Snæf. (HSteins) um að vísa málinu til stjórnarinnar samþ. með 9:2 atkv.

F. Teknar aftur.

1. Eftirlitsmaður með bönkum og sparisjóðum.

Á 9. fundi í Nd., miðvikudaginn 27. febr., var útbýtt:

Till. til þál. um frestun á framkvæmd laga nr. 48, 20. júní 1923, um eftirlitsmann með bönkum og sparisjóðum (A. 54).

Á 11. fundi í Nd., föstudaginn 29. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 13. fundi í Nd., mánudaginn 3. mars, var till. tekin til einnar umr.

Forseti (BSv): Þar sem staða sú er nú veitt, sem þál. þessi ræðir um, sýnist mjer sem gagnlaust muni að taka málið fyrir. Þó skal jeg heimila hv. flm. að taka til máls, ef hann æskir þess.

Flm. (Ágúst Flygenring): Það þýðir ekkert, að jeg fari út í ástæðurnar fyrir þessari till., úr því hún er nú niður

Alpt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

fallin. Mun og hv. þm. vera kunnugt um ástæður mínar. Það hefir, eins og menn vita, dregist nokkuð að skipa mann í þetta embætti, og með því að jeg og ýmsir fleiri líta svo á, að embættið hafi aldrei verið stofnað af neinni nauðsyn. Þá þótti mjer rjett, á þennan hátt, að stuðla til þess, að það drægist lengur, og athuga, hvort ekki væri auðið að gera aðra skipan á eftirliti með sparisjóðum og bönkum. En nú, úr því að búið er að flaustrast til að skipa mann í embættið, er ekkert framar að gera. Þótti mjer undarlegt, hve sviplega var undinn svo bráður bugur að þessu nú, og kynleg tilviljun, að það skyldi bera upp á sama dag og jeg kom fram með þessa till. Er leitt, að svo skyldi fara, því þetta starf er hjegómi einn og kemur að engum notum, meðan svo er að öðru leyti um hnútana búið sem hjer er, að því er þetta eftirlit snertir.

Fjármálaráðherra (KLJ): Jeg vildi að eins taka það fram, að það hefir ekkert undarlegt átt sjer stað í þessu máli, að minsta kosti ekki að því er stjórnninni sje kunnugt. Það var búið að veita þetta embætti áður en jeg hafði nokkra

hugmynd um, að þessi till. kæmi fram. En öðru máli væri að gegna, ef hv. flm. (ÁF) hefði verið kunnugt um veitinguna áður en hann kom fram með till. Þá mætti þa ð heita undarlegt, að til lag a n er fram komin. Svo mikið er allveg áreiðanlegt, að sumum flokksmönnum hv. flm. var fullkunnugt um veitinguna, og það meira að segja fyrir alllögum tíma.

Jakob Möller: Af því það vildi svo til, að það varð jeg, sem skipaður var í stöðu þessa, þá vil jeg nú nota tækifærið til þess að lýsa yfir því, að verði það vilji Alþingis að leggja niður þetta embætti, þá er jeg reiðubúinn að láta af því endurbótalaust.

Annars vil jeg benda á það, að þetta embætti er ekki sá hjegómi sem hv. flm. (ÁF) gefur í skyn, enda myndu aðrar þjóðir ekki stofna slík embætti, ef þær litu svo á. Er auk þess ekki langt síðan, að það kom í ljós hjer, að fylsta þörf er á slíku embætti. Annars kemur það greinilega í ljós, að hv. flm. misskilur starf þetta mjög. Hjer er ekki um neinn yfirbankastjóra að ræða, heldur hlutlausan mann, sem ekki kemur nærri framkvæmdarstjórninni; hann á bara að vaka yfir því, að reksturinn gangi ekki í ólestri. Annars er ástæðulaust að rökræða það nú, hvort embætti þetta sje nauðsynlegt eða ekki, en ef fram kemur frv. um það síðar að leggja það niður, þá mun jeg gera grein fyrir skoðun minni í því efni.

Forseti (BSv): Jeg lít svo á, að mál þetta sje niður fallið, og tek það út af dagskrá.

2. Vinsala á Siglufirði.

Á 28. fundi í Ed., þriðjudaginn 25. mars, var útbýtt:

Till. til þál. um niðurlagning vísölu ríkisins á Siglufirði (A. 217).

Á 29. fundi í Ed., miðvikudaginn 26. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 30. fundi í Ed., fimtudaginn 27. mars, var till. tekin til einnar umr. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 31. fundi í Ed., föstudaginn 28. mars, var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Einar Árnason): Sú er meðal annars ástæðan fyrir því, að jeg flyt þáltill. þessa, að á þingmálafundi á Siglufirði 21. jan. þ. á. var samþ. svolhljóðandi tillaga:

„Fundurinn skorar á Alþingi, að gera þegar í stað þá breytingu á áfengisverslun ríkisins, að afhendingarstaður vinnanna verði aðeins einn á landinu, og vinnin aðeins afgreidd eftir pöntunum neytenda, en engar birgðir hafðar fyririrliggjandi annarsstaðar, eins og nú er“. — Tillagan var samþykkt með 69:11 atkv.

Eftir svo að þingið kom saman, var send hingað áskorun frá 318 kjósendum, þar sem þeir skora á Alþingi að hlutast til um, að útsölustaður áfengisverslunar ríkisins á Siglufirði verði lagður niður fyrir 1. maí n. k. og vinnbirgðir þær, sem þá væru eftir, yrðu fluttar

burtu. Áskorun þessi var lögð fram á lestrarsal þingsins, og vænti jeg því, að hv. þm. hafi kynt sjer hana.

Jeg verð nú að taka það fram, að jeg er ekki persónulega kunnugur því, hver fjárhagsleg eða siðferðisleg áhrif þessi vinsala hefir á ástand manna á Siglufirði. Verð jeg því að byggja mín rök fyrir þessari till. á þeim ástæðum, sem þessir kjósendur byggja kröfur sínar á. Þeir telja, að það sje ekki þörf á að hafa tvo útsölustaði vína þessara á Norðurlandi, fremur en á Vestur- og Austurlandi. Er sú ástæða fullkomlega á rökum byggð, sjerstaklega þar sem Siglufjörður er svo skamt frá Akureyri, og auðvelt að ná til útsölnnar þar. Ennfremur telja þeir, að hvergi sje eins hættulegt, utan Reykjavíkur, að hafa vínútsölustað, eins og þar. Því að á sumrin hópast þannáð fjöldi manna í atvinnuleit hvaðanæfa af landinu, og auk þess fjöldi útlendinga. Fá margir þessara manna mikinn hluta árstekna sinna þar. Telja nú þeir, er áskorunina senda, að mjög skerðist tekjur þessara manna, vegna vinsölnnar, því að al-kunnugt er, að fjöldi þessara manna eru mjög vinnhneigðir, og láta því oft sinn síðasta eyri fyrir áfengi.

Ennfremur er talið, að í skjóli þessarar vinsölu þrífist allskonar tollsmýglun vína, launsala og bannlagabrot, sem geri alt lögregluæftirlit mjög erfitt.

Eins og jeg tók fram áðan, þekki jeg ekki siálfur persónulega, hvernig þetta ástand er, og verð því að byggja á ástæðum kjósenda, og levfi mjer því að lesa upp úr áskorun þeirra orðrjettan kafla, sem hljóðar svo:

„Í fjórða lagi vilium vier taka það fram og undirstrika það, að síðan áfeng-

issalan var sett hjer niður, er daglegum friði vor Siglufirðinga spilt svo — að minsta kosti að sumrinu til — að óviðunandi er framvegis. Hávaði og friðar-spjöll ölvaðra manna hafa keyrt svo úr hófi fram, að sóma bæjarins og velferð borgaranna er teflt á fremsta hlunn“.

Við þetta hefi jeg engu að bæta. En ekki verður því neitað, að ummæli þessi, frá meirihl. alþingiskjósenda á Siglufirði, eru næsta alvarleg og athyglis-verð. Og þó að þau standi hjer á ábyrgð þeirra, þá efast jeg ekki um, að við þau verður staðið hvar sem er.

Viðvíkjandi áfengisútsölnunni vil jeg taka það fram, að mjer er ekki kunnugt um, að nokkur krafa sje af Spánverja hendi um það, hve margir útsölustaðir eigi að vera hjer á landi. En um það er mjer aftur kunnugt, að bæjarstjórn Siglufjarðarkaupstaðar hefir á sínum tíma beðist undan vinsölu þessari. Tel jeg því sjálfsagt að verða við þessum óskum þeirra og losa þá við áfengisútsöluna.

Hinsvegar er mjer ekki kunnugt um, hvort hæstv. stjórn getur svarað nokkru ákveðnu á þessu stigi málsins, og get jeg vel búist við, að svo sje ekki. En ef jeg fæ þau svör frá hæstv. forsrh. (JM), að hann sje fús til að taka þetta til athugunar og gera sitt til þess að verða við óskum Siglufirðinga í þessu, mun jeg ekki halda till. minni til streitu.

Forsætisráðherra (JM): Hv. flm. (EÁ) gat rjett til um það, að jeg get ekki svarað því nú, hvort jeg sjái mjer fært að leggja vinsöluna á Siglufirði niður. En jeg er fús til að taka þetta til athug-

unar, því að jeg get lýst því yfir, að mjer er ekki kært, fremur en fyrir. forsrh. (SE), að hafa útsölustaði vinnanna fleiri en beinlínis er nauðsynlegt vegna samninganna við Spánverja.

Jeg leyfi mjer því að lýsa því yfir, að jeg skal taka mál þetta til athugunar.

Sigurður Eggerz: Jeg leyfi mjer að leiða athygli hæstv. forsrh. (JM) að því, að allir kaupstaðirnir hafa farið fram á að vera lausir við vinnuútsöluna. Er því hætt við, að ef einum verður veitt undanþága, þá komi hinir á eftir. En jeg treysti mjer ekki, af ástæðum,

sem jeg margóft hefi skýrt frá hjer í þinginu, að taka þessa kröfu bæjarstjórnarinnar til greina.

Flm. (Einar Árnason): Jeg bjóst við því, að nú sem staði gæti hæstv. stjórn ekki gefið ákveðin svör um það, hvort hún sæi sjer fært að leggja vinnuútsöluna á Siglufirði niður. En þar sem hæstv. forsrh. (JM) hefir tekið vel í málið og lofað að taka það til athugunar, sem jeg treysti, að hann geri, og greiði úr því á þann hátt, að Siglufirðingar megi vel við una, sje jeg ekki ástæðu til að halda till. til streitu. Og í trausti þessa tek jeg hana hjer með aftur.

G.

Ekki útræddar.

1. Sigurður Nordal.

Á 11. fundi í Nd., föstudaginn 29. febr., var útbýtt:

Till. til þál. um prófessorsembættið í íslenskri bókmentasögu við háskólann (A. 56).

Á 12. fundi í Nd., laugardaginn 1. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Forseti (BSv): Jeg vil leyfa mjer að leggja til, að fram fari ein umræða um málið, og skoða það samþykkt án atkvgr., ef enginn mælir því í gegn.

Magnús Guðmundsson: Samkvæmt þingsköpunum þarf 2 umr., þar sem till. fer fram á aukin útgjöld.

Flm. (Jakob Möller): Heimildin til þessarar fjárgreiðslu, sem hjer er farið fram á, kemur að sjálfsögðu á fjárlögum, og efast jeg því um, að 2 umr. þurfi.

Magnús Guðmundsson: Jeg hygg, að það skifti engu máli, þó að heimildin

komi síðar á fjárlögum. Formsins vegna þarf 2 umræður engu að síður.

Leitað var atkvæða um, hvort hafa skyldi 2 umr., og var atkvgr. óglögg.

Forseti (BSv): Þar sem mótmæli hafa komið fram gegn einni umræðu, en atkvgr. er óskýr, vil jeg leyfa mjer að skera úr málinu á þann hátt, að umræður skuli tvær, og skoða jeg það samþykkt án atkvgr., ef enginn mælir í gegn.

Samkv. till. forseta (BSv) var samþ., án atkvgr., að tvær umr. skyldi hafa um málið.

Á 13., 16., 19. og 20. fundi í Nd., dagana 3., 6., 10. og 11. mars, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 21. fundi í Nd., miðvikudaginn 12. mars, var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Jakob Möller): Í greinargerð þeirri, sem fylgir þessari till., er sagt frá tildrögum þess, að hún er fram komin, sem sje þeim, að próf. Sigurði Nor-

dal er boðin kennarastaða við háskólann í Kristjaníu, með miklu betri kjörum en hann nýtur hjer. Sjer hann sjer ekki fært að hafna því boði, með tilliti til efnahags síns og sinna í framtíðinni, nema að kjör þau, sem hann á hjer við að búa, sjeu að einhverju leyti bætt. Það kann nú að þykja illa viðeigandi, á þessum sparnaðartíma, að hækka þannig laun einstaks embættismanns, en við, sem till. flytjum, og eins mikill meirihl. manna í þessu landi — en í undanfögnu máli var mikið vitnað í vilja almennings — erum samt þessu fylgjandi, að gert sje, ef unt er, svo vel við þennan mann, að hann geti verið hjer kyr og haldið áfram að vinna að íslenskum vísindum og fræðum.

Jeg hefi hjer fyrir framan mig tvær áskoranir frá stofnun þeirri, sem próf. Sig. Nordal vinnur við. Önnur er frá stúdentaráðinu, sem skorar á Alþingi að gera alt sem í þess valdi stendur til að halda próf. Sig. Nordal við háskólann, og hin frá nemendum heimspekisdeildarinnar, sama efnis. Og jeg veit, að jeg þarf ekki að halda langa ræðu um það, hver hnekkir háskólanum væri að því, að missa þennan mann. Það stendur sem sje þannig á, að ekki er neinn kostur á færum manni í stöðu hans, ef hann fer. Hann er prófessor í íslenskri bókmentasögu, en svo vill til, að enginn af norrænumönnum vorum hefir sjerstaklega lagt stund á þessa grein, og er því ekki völ á sjerstaklega lærðum manni til að taka við embættinu.

Nú er það kunnugt, að vjer Íslendingar erum mjög mikið þektir af bókmentum vorum. Þar sem Íslands er getið í öðrum löndum, er það fyrst og fremst vegna bókmenta vorra. Það hvílir því sjerstök skylda á oss að halda

uppi hróðri bókmenta vorra, og verður það verkefni Íslendinga, framar öðrum, að vinna úr fornbókmentunum. Nú vill svo til, að bókmentasaga vor, eftir 1400, hefir ekki verið rituð, en að því verki er Sigurður prófessor Nordal einmitt að vinna nú. Fari hann af landi brott, verður það verk að falla niður. Jeg hefi heyrt suma menn halda því fram, að hann gæti unnið að því verki framvegis, þó að hann flytti til Noregs. En það er misskilningur. Um leið og hann tekur þar við prófessorsembætti, tekst hann á hendur ákveðin störf. Sennilega verður það síður í íslenskri bókmentasögu, heldur en fornnorrænum fræðum. En þó að hann vildi og hefði tíma til að vinna áfram að þessu verki, á hann þess ekki kost, því að gögn þau, sem hann þarf að vinna úr, eru mestmegnis í söfnum hjer á landi. Af þeirri ástæðu er honum algerlega meinað að vinna þetta verk annarsstaðar. Það hlýtur því að falla niður fyrst um sinn, þangað til ris upp annar maður, sem fær er um að vinna þetta starf. En svo mun fara um hvern þann framúrskarandi mann, sem vjer fáum til þessa verks, að hann verður ekki fyr byrjaður á því en hann verður sóttur til útlanda og tekinn frá oss. Erlendis eru að minsta kosti 5 embætti fyrir slíka menn, og það er fyrir-sjáanlegt, að fyrst um sinn er markaður fyrir alla þá menn, er fram kunna að koma á þessu sviði, ef ekki er gripið til sjerstakra ráðstafana að halda þeim hjer.

Af boði því, sem Sigurður Nordal hefir fengið frá Noregi, er það auðsætt, að háskólakennarar eru betur launaðir í nágrannalöndunum heldur en hjer. Mætti því gera ráð fyrir, að sumir teldu þetta hættulega braut, ef það ætti að

álitast skylda að gera eins vel til allra háskólakennara sem gert er í nágrannalöndunum. En það kemur ekki til greina, því að engar líkur eru til þess, að aðrir háskólakennarar vorir verði eftirsóttir af nágrönnunum. Í öllum öðrum fræðigreinum en einmitt íslenskum fræðum stöndum vjer enn miklu ver að vígi en aðrar þjóðir. Auk þess hafa háskólakennarar í öðrum greinum meiri kost á að afla sjer aukatekna til viðbótar við laun sín, heldur en kennarar í heimspékideild. Það er vitanlegt, að kennarnir í lögum og læknisfræði hafa allmiklar tekjur auk embættislauna sinna, og standa því betur að vígi. Það er aðeins guðfræðideildin, sem taka má til samanburðar; kennurum þar er ekki heldur auðvelt að afla sjer aukatekna. Hinsvegar hefir þess ekki verið krafist, að kennarar í þeirri deild starfi sjerstaklega að vísindalegum rannsóknum, og eiga þeir því frekar kost á að nota tíma sinn til þess að auka tekjur sínar, heldur en þeir, sem krafist er að vinni vísindaleg störf. En sú krafa er fyrst og fremst gerð til þeirra, sem kenna norræn og íslensk fræði. Það verður því að líta svo á, að ekki sje hallað á aðra kennara háskólans, þó að kjör þessa eina manns sjeu bætt, þegar svo sjerstaklega stendur á. Og allra síst, þegar svo má líta á, og er til ætlast af okkur flm., að það fje, sem honum yrði veitt til uppbótar á launum hans, væri skoðað sem endurgjald fyrir ákveðið starf. Það er ætlast til, að honum sje á fjárlögum veittur styrkur til ritstarfa og vísindalegra rannsókna, auk kenslunnar í háskólanum, og er það þá endurgjald fyrir þá vísinda- og menningarstarfsemi, sem almenningur treystir honum manna best til að inna af hendi.

Jeg hygg, að allir hv. deildarmenn muni kannast við þann mann, sem hjer ræðir um. Hann hefir gegnt þessu embætti við háskólann síðan Björn heitinn Ólsen ljet af því. Hann tók próf í norrænum fræðum við Hafnarháskóla árið 1912, en varð doktor 1914 fyrir ritgerð um Ólafs sögu helga. Um þá ritgerð skrifaði Björn Ólsen ritdóm í Skírni, sem jeg vil leyfa mjer að lesa niðurlagið á, með leyfi hæstv. forseta:

„Að endingu leyfi jeg mjer að bjóða hinn unga vísindamann, sem hefir samíð þessa bók og hlotið fyrir að maklegleikum doktorsnafnbót við Kaupmanna-hafnarháskóla, velkominn sem samverkamann í vingarði norrænna fræða. Vjer Íslendingar eigum engan fjársjóð dýrmætari nje veglegri en hinar fornu bókmentir vorar. En vandi fylgir vegsemd hverri. Þessi dýri arfur leggur oss Íslendingum á herðar þá skyldu, að vera ekki eftirbátar annara í því að ávaxta hann fyrir oss og niðja vora, þá skyldu að reyna að skýra og skilja sem best, og helst öllum öðrum betur, þann andlega fjársjóð, sem forfeður vorir hafa eftir sig látið. Svo er guði fyrir þakkandi, að Íslendingar hafa ekki brugðist þessari skyldu. Altaf hafa einhverjir Íslendingar verið í fremstu röð þeirra manna, sem við vor fornu fræði hafa fengist. Við gömlu mennirnir erum nú á hraðri leið til grafar, við, sem höfum reynt af einlægum vilja en veikum mætti að ávaxta arfinn fyrir þjóðina okkar. Er þá ekki von, að hjarta okkar fyllist fögnuði, þegar við sjáum unga menn og vel gefna rísa upp með nýjum og ópreyttum kröftum, menn, sem eru færir um og búnir til að taka við arfinum af okkur, þegar hann hnígur úr máttvana höndum, og vonandi

ávaxta hann betur en við höfum gert. Bók sú, sem jeg hefi hjer gert að umtalsefni, gefur fyrirheiti um, að höf. hennar muni verða einn af þessum mönnum, ef honum, sem jeg vona og óska, endist líf og heilsa“.

Hjer eru meðmæli frá manni, sem að vísu er látinn, en allir munu þó sam-mála um, að er bærari um að dæma þessa hluti en nokkur núlifandi Íslendinga, og miklu betur en nokkur, sem hjer situr. Af þessum orðum, sem jeg las, má skilja, hve mikilsvert Björn Ólsen hefir talið, að þessi maður kom fram til þess að taka upp arfinn og halda honum á lofti, og menn geta rent grun í, hve sárt hann hefði tekið það, ef hann hefði átt að lifa að sjá landið missa af starfskröftum hans.

Jeg sje ekki ástæðu til að orðlengja frekar um þessa till. Jeg geri ráð fyrir, að hv. þm. sje ljóst, hvað um er að ræða, og að frekari ræður muni ekki hafa áhrif á atkvæði þeirra.

Þar sem ákveðið var að hafa tvær umræður um málið, mun till. einnig þurfa að ganga til hv. Ed. og fá samþykki hennar, því að krafan um tvær umræður var byggð á fjárhagsatriði því, sem felst í till., og mun hún því þurfa samþykki beggja deilda. Verður því að flytja brtt. um það við næstu umræðu, að till. skuli einnig ganga til Ed.

Árni Jónsson: Jeg vil ekki láta það dragast að frelsa samvisku mína í þessu máli, þó að jeg geti hinsvegar búist við, að sumir hv. þm. kunni að telja sparnaðarhug minn nokkuð á villigötum. Jeg skal lýsa skoðun minni í fám orðum, enda býst jeg við því, eftir þeim stuttu kynnum, sem jeg hefi af hv. deildarmönnum, að fleiri langi til

að láta ljós sitt skína í þessu máli, ekki síður en öðrum.

Jeg verð að hrella menn með því að draga fjárhagsatriði þessa máls inn í umræðurnar, því að í mínum augum er þetta fyrst og fremst fjárhagsmál. Jeg tel aðalhlutverk þessa þings að reyna að rjetta við fjárhaginn. Að jeg er ekki einn um þá skoðun, sýna þau mörgu sparnaðar frv. og niðurskurðar, sem fram eru komin. En þessi þá'till. stingur nokkuð í stúf við þau frv. Jeg skal aðeins nefna, að flutt hefir verið frv. um afnám sendiherra í Kaupmannahöfn, sem mörgum Íslendingum mun mjög sárt um, og ennfremur frv. um gagngerða breytingu á háskólalögunum, þar sem farið er fram á, að margir starfsbræður þess manns, sem hjer á hlut að máli, verði látnir fara frá þeirri stofnun.

Áður en jeg fjölyrði frekar um málið, skal jeg taka fram, að jeg er sömu skoðunar sem hv. flm. (JakM), að háskólanum sje mikil eftirsjá í þessum manni, því að jeg álit hann einn af glæsilegustu gáfumönnum vorum og bæði sem rithöfund og vísindamann háskólanum til gagns og sóma. En svipað má segja um fleiri þá menn, sem komið hefir til orða að láta víkja sæti sem kennara við háskólann. Svo er um kennarann í hagnýtri sálarfræði. Það eru ekki mörg ár síðan stjarna hans stóð jafnhátt hjer í Reykjavík sem þessa manns nú. Grískudósentinn hefir einnig margt til síns ágætis, og ætti þjóðin að dæma milli þessara þriggja manna, skal jeg láta alveg ósagt, hver þeirra yrði þar efstur. Jeg skal ekki fara út í þann mannjöfnuð, enda skiftir það engu máli í mínum augum.

Þegar menn athuga núverandi fjár-

hagsástand, sem öllum kemur saman um, að sje mjög bágborið, mun aðalorsökin til þess vera sú, að kröfur vorar hafa vaxið örur en getan til að fullnægja þeim. Ef þjóðin á að geta lifað í þessu landi sem sjálfstæð þjóð og menningarþjóð, verður hún fyrst og fremst að sníða kröfur sínar eftir því, sem landið getur í tje látið. Jeg er ekki mótfallinn því, að kröfurnar vaxi, en vjer verðum að sníða oss stakk eftir vexti vorum, en ekki stærri og auðugri nágranna, því að þá er hætt við, að sá stakkur verði of stór. Það eru ekki mörg ár síðan talsverð togstreita varð hjer á þingi um laun embættismanna, og þótti ein stjett þá ganga nokkuð freklega fram í að ota sínum tota, og var þá stöðugt vitnað í, hvaða laun stjettarbræður þeirra í öðrum löndum hefðu. Þessir menn ljetu í ljós, að ef þeir fengju ekki sínu máli framgengt, væri ekki annað fyrir höndum en að þeir yrðu að víkja hjeðan. En það er annað mikilsvert atriði í þessu máli, sem þá var alveg látið liggja niðri, hversu mikið stjettarbræður íslenskra bænda og annara gjaldþegna í öðrum löndum bæru úr býtum. Ef farið væri út í þann samanburð, hygg jeg, að vjer Íslendingar þyrftum ekki að bera kinnroða fyrir, hvernig oss hefir farist við starfsmenn landsins. Hvað Danir eða Norðmenn hafa efni á að borga mönnum í sambærilegum stöðum, getur ekki komið við oss, nema vjer sníðum beinlínis launalöggjöf vora eftir þeim.

Jeg tel hjer vera farið út á mjög óheppilega braut, þar sem tekinn er einn embættismaður út úr sínum flokki og skotið til Alþingis að hækka laun hans. Það vill alt af brenna við, að Alþingi er fyrst og fremst pólitísk stofn-

Alþt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

un, og fari þetta að tíðkast, er hætt við, að meirihlutanum verði gjarnt til að ota skjólstæðingum sínum fram. Jeg gæti hugsað mjer, að þetta kæmist út í þær öfgar, að farið væri að meta einstaka starfsmenn eftir skoðunum þeirra, og er þá hætt við, að minnihlutinn þættist bera skarðan hlut frá borði.

Þó að einhverjir aðrir sjái sjer fært að bjóða þessum ágæta manni hærri laun en hann fær hjer, getum vjer ekki hlaupið eftir því. Þó að ekki verði sagt nema gott eitt um þennan mann, munu þó vera til fleiri menn í opinberum stöðum, sem útlendingar mundu áreiðanlega líta hýru auga, ef þeir ættu kost á að fá þá. Mætti sjálfsagt nefna nokkur nöfn þessu til sönnunar.

Þó að þessi maður fari til frændþjóðar vorrar, Norðmanna, tel jeg það ekki sjerstaklega mikið sorgarefni fyrir oss. Það hefir lengstaf verið viðleitni vor að breiða út menningu vora með öðrum þjóðum, og býst jeg ekki við, að vjer eigum vól á heppilegri fulltrúa í Noregi, og jeg er í engum vafa um, að hann muni rækja starf sitt þar þjóðinni til gagns og sóma.

Það er eitt atriði í þessu máli, sem jeg vildi gjarnan fá nánari upplýsingar um. Hv. flm. (JakM) mintist ekki á það í ræðu sinni, hver launakjör þessum manni væru boðin í Noregi. Jeg hefi heyrt, að þau væru 4000 kr. hærri en þau, sem hann hefir nú. En það má ekki líta á upphæðina eina, heldur hitt, hvað keypt verður fyrir hverja krónu. Jeg er ókunnugur í Kristjáníu, en kunnugur maður hefir skýrt mjer frá, að þessi kjör væru ekki mikið betri, svo miklu dýrara er að lifa þar en hjer.

Jeg fæ ekki sjeð, að vjer getum sætt

oss við að halda einskonar uppboð á bestu mönnum vorum, á hvaða sviði sem er. Ef vjer ættum að fara á slíkt uppboðsþing, hygg jeg, að vjer mundum verða neyddir til að slá útlendingum mörg af glæsilegustu númerunum. Vjer verðum að halda oss við fasta þrísu, og þeir verða að vera íslenskir.

Einmitt á þessum krepputímum, þegar gripa verður til þeirra örþrífaraða að gera hvern mann í landinu ófrjálsan um það, hvað hann etur og drekkur og klæðist í, er farið fram á að halda uppboð á einum af mætustu mönnum þjóðarinnar. Ef hann er sjálfur samþykkur þessu, tel jeg virðing hans hafa beðið alvarlegan hnekki. Nú er gengið svo nálægt mönnum með skatta og önnur gjöld, að lengra verður varla komist, og ef kaupa á bestu sonu þjóðarinnar með þeim blóðpeningum til þess að gera skyldu sína gagnvart móður sinni, við hverju mun þá mega búast af þeim, sem lakari eru?

Björn Líndal: Hv. 2. þm. N.-M. (ÁJ) hefir tekið fram margt af því, sem jeg vildi sagt hafa. Jeg get fyllilega tekið undir það, að Sigurður Nordal sje einhver allra efnilegasti vísindamaður vor. Mjer hefir frá upphafi þótt mjög mikið til alls þess koma, sem hann nefir skrifað, og álit mitt á honum hefir aukist við hverja nýja bók, sem jeg hefi sjeð eftir hann. Sjálfur þekki jeg hann ekki persónulega, enda skiftir það ekki miklu. Jeg vildi gjarnan geta gert sem mest fyrir þennan mann, en get þó ekki mælt með þeirri leið, sem hjer er lagt til, að farin verði.

Mikið hefir verið talað um föðurlandsást á þessu landi og skáldin hafa ort um hana svo fögur ljóð, að naum-

ast verður lengra komist. Ekki vantar orðin, en þegar á að sýna hana í verki, verður oftast minna úr. Nú virðist jafnvel eiga að fara að meta það til þeninga, að vera Íslendingur. Það lítur næstum út fyrir, að það ætli nú að koma fram, sem Stephan G. Stephansson spáði fyrir mörgum árum, að vjer mundum verða fúsir á að selja ættarböndin við Snorra Sturluson fyrir krónur, ef einhver vildi kaupa.

Það hefir til skamms tíma verið talin sjálfsögð ræktarsemi góðs sonar til móður sinnar að yfirgefa hana ekki í neyðinni, þótt betra kaup kunni að bjóðast annarsstaðar. Hjer er þess aftur á móti krafist, að fátæk móðirin keppi við ríkan nágranna um son sinn. Geti synir íslensku þjóðarinnar ekki sætt sig við að vinna fyrir þjóð sína og föðurland með þeim kjörum, sem það getur boðið, og með þeim kjörum, sem aðrir gera sjer að góðu, þá sje jeg ekki annað hyggilegra ráð en veita þeim fararleyfi og óska þeim góðrar ferðar.

Ásgeir Ásgeirsson: Það er mála sannast, að við Íslendingar eigum um þessar mundir örðug viðskifti við frændur vora Norðmenn. Við viljum fúsir selja þeim kjöt, en þeir leggja á það svo háa tolla, að nærri stappar aðflutningsbanni. Í stað þess að þiggja kjötið ótollað, þá sækja þeir nú fast að fá til sín þann manninn frá Háskóla Íslands, sem íslensk menning má síst missa. Nú mundi það Alþingi, er nú situr, vinna þarft verk og vera lengi í minnum haft, ef því tækist að snúa þessu við, þannig, að íslensk menning fái að njóta próf. Sig. Nordals, en Norðmenn tæki hinsvegar við kjötinu tolllaust.

Það er raunar satt, að vjer lifum á

hinum örðugustu tímum. Hagur landsins er bágborinn, og það verður að spara í öllum greinum. En aldrei er brýnni þörf á að gera rjettan greinarmun góðs og ills en á slíkum tímum. Það getur aldrei verið nein viðreisn í því fólgin að spara jafnt gott og ilt, þarft og óþarft. Viðleitni þings og þjóðar á að stefna í þá átt að spara það, sem vjer megum án vera, en halda á hinn bóginn sem fastast í alt það, sem menning vor og þjóðlíf ekki má án vera. Þar sem ónýtir menn sitja í þörfum embættum, verður að hreinsa til og setja aðra í staðinn. Þar sem þarfir menn sitja í óþörfum embættum, verður að flytja þá þangað, sem þeir njóta sín betur og þjóðin þeirra. En þar sem ágætir menn sitja í virðulegum stöðum, þá má vinna mikið til að halda þeim. Í því er viðreisnin ekki síst fólgin. Það er lítillmannleg sparsemi í því að flytja út okkar bestu menn, til að losna við að gjalda þeim kaup. Og þótt þjóðarnauðsyn sje að vanda sem best alla útflutta vöru, þá skýtur svo skökku við um vöruna og mannfólkið, að þar sem eingöngu eru gerðar ráðstafanir til að hindra útflutning ljelegrar vöru, en ekki góðrar, þá er engu síður nauðsynlegt að hindra útflutning hinna ágætustu manna, en láta aftur á móti ónytjunga fala.

Það er að vísu svo, að sómi er að því að eiga ágæta fulltrúa í öðrum löndum. En þó er það enginn sómi að láta taka af oss þá menn, sem menning okkar má sist án vera. Og hvað sem öllu umtali erlendis líður, þá verður það jafnan vor mesti heiður, að hjer þróist göfugt og glæsilegt þjóðlíf heima fyrir. Gott umtal á aldrei að kaupa, hvorki með fje

nje útflutningi fólks. Ef þjóðlíf vort er sjálflýsandi, þá auglýsir það sig sjálft. Þá leita hingað góðir gestir, sem bera út hróður vorn meðal annara þjóða. Þá þarf engu að kosta til að auglýsa menning vora og fullveldi erlendis.

Það er almannarómur, að það verði að leggja niður embætti próf. Sig. Nordals um stundarsakir, ef hann hverfur af landi burt, og er þá íslenskum fræðum við háskólann hætta búin. Í frv. til laga um breytingu á háskólaögunum, sem hv. 1. þm. Reykv. (Jþ) ber fram, er svo fyrir mælt, að embætti þetta „skuli einungis veita, þá er til fást menn, sem að dómi háskólaráðsins eru sjerstaklega vel hæfir“. Í þessu ákvæði lýsir sjer rjettur skilningur á því, að þeir hæfileikar eru fágætir, sem gera embætti þetta nokkurs virði. Sje það illa skipað, verður það ónýtt, en vel skipað er það eitt hið gagnlegasta og virðulegasta embætti þjóðarinnar. Um þetta býst jeg við, að allir geti verið sammála. En þá hljóta menn og að vera sammála um hitt, að ekki megi með nokkru móti sleppa ágætum manni, þegar hans er kostur. Próf. S. N. fyllir betur sæti sitt en venja er til um menn í andlegum embættum. Jeg treysti honum betur en nokkrum öðrum núlifandi Íslendingi til þess að blása lífsanda í duft sögunnar og veita hlýjum straumum erlendrar menningar úr suðri og austri upp að ströndum vorum. Jeg skal ekki draga dul á það, að við, sem stöndum að þessari till., erum þess fullvissir, að próf. S. N. verði oddviti íslenskra bókmenta á næstu árum, ef við fáum að njóta hans. Það er því ekki hann einn, sem við óttumst að missa, heldur einnig áhrif hans á unga rithöf-

unda og bókmentir þjóðarinnar um næstu áratugi. Til þess getum við ekki vitað. Þá mundu minna vonirnar um, að nú hefjist aftur „hinn stóri stilli í íslenskum bókmentum“, eins og dr. Helgi Pjeturss segir um „Nýal“ sinn, ekki að ástæðulausu. Við vitum vel, að það er til mikils mælst, að veittur sje ríflægur rithöfundastyrkur nú á þessum tímum, þegar sýna þarf á flestum sviðum meiri hörku en oss er ljúft. Við virðum það fúslega til vorkunnar, þótt þeir, sem ekki sjá, hvað er í húfi, sjeu mótfallnir tillögu okkar. Það þarf mikla trú á próf. S. N. til að fylgja tillögunni. Og honum eru bundnir þungir baggar, ef hún nær samþykki hv. Alþingis. En við erum þess fullvissir, að hann muni lyfta þeim, til ómetanlegs gagns fyrir íslenskar bókmentir.

Starf ágættra rithöfunda fyrir þjóð sína er ómetanlegt. En það verður oft minna um launin frá þjóðunum sjálfum. Hvergi er meiri munur góðs og ills en í bókmentunum, en hjer verða ritlaunin fyrir gott og ilt oftast svipuð — sem sje öllum ónóg. Það má segja eitthvað líkt um þetta eins og meistari Jón segir um líðan fordæmdra í helvíti, að kvalirnar sjeu að vísu mismunandi, en þó öllum óbærilegar. Jeg gæti vel þolað, að ein undantekning yrði frá þessari reglu. Jeg veit, að þjóðin mundi ekki hneykslast á því, þótt launin við hið virðulegasta embætti, sem hún hefir stofnað til menningarbóta, komist upp fyrir að vera helmingur af launum yfirbyrlarans við vínverslunina. Það þarf ekki að óttast, að launaviðbótin leiði til auðsófnunar. Tilgangurinn er sá einn, að próf. S. N. geti notið sín, óbundinn af fjárhagsörðugleikum, og hagað starfi sínu án tillits til launanna. Íslenskum

bókmentum er ekki ofgildið, þótt þessi styrkur yrði veittur. Bókmentirnar eru enginn óþarfi handa skuldlausum þjóðum einum, ekkert óhóf fyrir auðkýfinga, heldur eru þær fjöregg þjóðanna, og oft hið eina fjöregg fámennra þjóða og fátækra. Vel megum við muna, að í bókmentum vorum að fornu og nýju á viðreisn Íslands og fullveldi upptök sín, og mun svo enn verða.

Halldór Stefánsson: Það má vel vera, að mál þetta sje stórmál, eins og látið hefir verið í veðri vaka. Og hefir þeirri hlið málsins verið lýst allátakanlega, hve mikið tjón það sje fyrir okkur að missa í burtu þennan mann. En mjer virðist það líka vera stórmál frá annari hlið. Fyrst og fremst er það brot á þeirri stefnu, sem þingið hygst að fylgja, þeirri, að mjög mikla nauðsyn beri til þess að draga úr byrðum þjóðfjelagsins eins mikið og frekast verður auðið, og verði í því efni að ganga mjög nálægt sjálfum sjer og öðrum. Í öðru lagi er það, að nái þessi þáttill. fram að ganga, þá má segja, að þingið hafi um leið gefið yfirlýsingu um það, að það telji menn með prófessorslaunum svo vanlaunaða, að þeir geti ekki lifað af þeim. Og hætta er þá á því, að verði þessi yfirlýsing og þetta fordæmi gefið, þá muni aðrir embættismenn sigla í kjölfarið, og má þá vel fara svo, að þingið sjái sjer ekki fært að stemma stigu fyrir þeirri skriðu. Og enn virðist mjer líka vera með þessu brautin rudd fyrir þá skoðun, að við ákvörðun launakjara embættismanna okkar beri ekki að taka tillit til almennra kjara þjóðarinnar, en einungis til þess, sem gerist með auðugri þjóðum. Mjer virðist, að með þessu sje brautin rudd fyr-

ir hótunum embættis- og starfsmanna um að fara annaðhvort af landi burt eða leggja niður störf, ef þeir fá ekki kröfum sínum um launabætur framgengt. Mæli jeg þetta þó ekkert til þess manns, sem hjer á hlut að máli. Er ekki langt síðan, að slík hótun hefir komið frá einni stjett í þjónustu landsins.

Jeg lít svo á, að þótt mjer sje eftirsjón að því, að próf. Sigurður Nordal fari úr landi, þá beri oss að taka því sem hverju öðru óviðráðanlegu atviki, sem að steðjar. Það er svo margt nú á tímum, sem vjer verðum að sætta oss við og sem vjer fáum ekki við ráðið. Og jeg er ekki heldur svo mjög vantrúaður á það, að ekki geti hjer komið maður í manns stað, því þótt ef til vill sje ekki nú sem stendur um auðugan garð að gresja á þessu sviði, þá hefi jeg svo gott traust á hæfileikum þjóðar vorrar, að jeg vænti þess, að ekki líði á löngu áður en upp rísi sá maður, sem fær verði um að fylla skarðið.

Jón Kjartansson: Jeg vil aðeins beina þeirri stuttu fyrirspurn til hv. flm. (ÁÁ og JakM), hvort þeir hafi leitað til háskólaráðsins um þetta mál, og ef ekki, hvort þeir sjái sjer ekki fært að taka málið af dagskrá nú. Háskólaráð Íslands hefir undir höndum sáttmála-sjóðinn, en í 2. gr. reglugerðar um hann er ráð fyrir gert, að veittur sje styrkur úr honum til vísindastarfsemi m. a. Mjer fyndist allra hluta rjettast og viðkunnaðast, að próf. Sig. Nordal kæmi þaðan sá styrkur, sem gerði honum kleift að dvelja hjer á landi áfram. Að þessu athuguðu vildi jeg skjóta því til flm., hvort þeir væru ekki fúsir að fara þessa leið og taka málið þar með af dagskrá.

Flm. (Jakob Möller): Það er fljótsagt, að í máli þessu hafa engin önnur mót-mæli komið fram en þau, sem við mátti búast í upphafi. Jeg vissi fyrirfram, hvernig margir hv. þm. hugsa í þessu máli, þótt mig hinsvegar furði á þeim hugsanagangi. Menn hrópa með sparnað eins og hið eina sáluhjálplega meðal, en gleyma að gá að því, hvort landinu er unnið tjón eða gagn með sparnaðinum. Hver heilvita maður ætti þó að geta sjeð, að það út af fyrir sig, að skera niður öll útgjöld, getur engu bjargað. því að margt af þeim er alveg óhjákvæmilegt til þess að halda þjóðfjelaginu uppi og þjóðarbúskapnum. Það, sem hjer er um að ræða, er menningarmál og það viðurkenna menn, að eitthvað sje þó gefandi til þess að halda hinum andlega búskap þjóðarinnar uppi, því að annars væru áreiðanlega komin fram frv. um að steindrepa alla skóla og alla menningarstarfsemi í landinu, þar sem alt slíkt hefir óhjákvæmilega einhver útgjöld í för með sjer. Yfirleitt eru allar þær ástæður, sem fram hafa verið færðar gegn þessu máli, algerlega einskisvirði. Og jeg verð að segja, að það gefur ekki góðar vonir um framtíðina, þegar nýir þm. leyfa sjer að leggja slíkar röksemdir fyrir hið háa Alþingi.

Það hefir verið sagt, að vjer getum ekki sniðið okkur stakk eftir Norðmönnum. Hjer er alls ekki um neitt slíkt að ræða. Eða halda menn kanske, að Norðmenn fari að sækjast eftir að fá sýslumenn og presta hjeðan af landi til að gegna slíkum embættum þar? Jeg held, að þetta sje hæpin röksemdaleiðsla.

Hv. þm. Ak. (BL) talaði um, að Íslendingar myndu vera fúsir að selja skyldleika sinn við Snorra Sturluson. En

hverjir eru það, sem selja vilja skyldleika sinn við Snorra Sturluson? Hvort eru það fremur þeir, sem vilja eitthvað gera til að halda þeim mönnum í landinu, sem færastir eru til þess að bera uppi andlega menningu þjóðarinnar, eða þeir, sem vilja drepa niður og tortíma allri menningarstarfsemi? Og hvað því viðvíkur, að próf. Sigurður Nordal geti framfleytt sjer og sínum af þeim launum, sem hann hefir, þá get jeg gefið þær upplýsingar, að hann verður nú að greiða 5000 kr. á ári í húsaleigu, ljós og hita, og opinber gjöld. Þá eru eftir 2400 kr. af launum til allra annara útgjalda. En um þetta er ekki að sakast; það er ástandið í landinu, sem gerir þetta að verkum. Og þegar á það er að líta, að hjer er um mann að ræða, sem er að byrja starfsemi sína og sjer fram á, að hann kemst ekki af með þau laun, sem honum eru goldin, þá er það harla ljelegt og bendir ekki á sjerstaklega uppbyggilegt hugarfar, að bregða honum um skort á föðurlandsást, þótt hann sjái sjer ekki annað fært en að leita þangað, sem honum bjóðast viðunanleg kjör.

Hv. 1. þm. N.-M. (ÁJ) taldi þetta brot á reglu þeirri, sem þingið hefði nú tekið upp. En jeg verð að minna hann á það, að engin regla er án undantekningar, enda er augljóst, að annað leiddi til hinna mestu öfga. Menn komast aldrei undan því að meta það með sjálfum sjer, hvenær regla sú skuli gilda og hvenær ekki. Við flutningsmenn þessa máls teljum, að sönn menning þessa lands krefjist þess, að vikið sje frá þessari reglu nú, því að það dettur engum í hug, að þjóðarbúið fari á höfuðið fyrir þau útgjöld, sem hjer verður um að ræða. Hjer er ekki ákveðin nein upp-

hæð, heldur er farið fram á það að skora á stjórnina að leita samninga við prófessorinn. Það er því samningsatriði, hvort uppbótin verður 4000 kr. eða annað. Ef það upplýsist, að dýrara sje að lifa í Noregi, þá verður sjálfsagt litið á það.

Út af orðum hv. þm. V.-Sk. (JK) um háskólasjóðinn, þá hefir lauslega verið að því vikið, hvort það gæti komið til mála. En það lítur út fyrir, að því fje sje svo ráðstafað fyrir framtíðina, að það geti ekki orðið. En vitanlega má ganga úr skugga um það fyrir síðari umr. Og þótt till. verði ekki vísað til nefndar, þá munum við flutningsmenn taka að okkur að afla upplýsinga um þetta atriði, svo að hv. þm. er óhætt að greiða till. atkvæði til síðari umr.

Bernharð Stefánsson: Af því að það fyrsta, sem jeg lagði hjer til mála, var það að afnema embætti hjer við háskólan, en jeg er nú ráðinn í að stuðla að því, að þessum háskólakennara verði gerður kostur á því að starfa hjer áfram, og sumum kann að þykja sem hjer kenni ósamræmi, þá þykir mjer hlýða að gera stutta grein fyrir afstöðu minni, og mun það sjást, að hjer er ekki um ósamræmi að ræða.

Jeg gat þess, þegar rætt var um kennarann í hagnýtri sálarfræði, að jeg álit, að við Íslendingar hefðum ekki efni á að halda uppi háskóla í þeim stíl, sem tíðkast í auðugri löndum, þar sem kend eru allskonar vísindi. Við yrðum að halda okkur við þær 3 greinir, sem þarf til nauðsynlegs embættisundirbúnings, og íslensk og norræn fræði. Jeg tók það fram, að einmitt í þeim fræðum ættum við að hafa kensluna sem fullkomnasta, svo að við í þeirri grein a. m. k. stæð-

um fyllilega jafnfætis háskólum annara þjóða, og þó nokkru framar. Jeg álit, að hver þjóð, sem vill vera menningar-þjóð, verði að telja það skyldu sína að geta lagt einhvern skerf til heims-menningarinnar. Og þegar við athugum það, hvað við Íslendingar getum til hennar lagt, þá verður sá uppi, að það sje fátt. Jeg hugsa, að eins og enn horfir við, þá sje varla um annað að gera en að þau fræði, sem við á liðnum tíma höfum staðið fremstir í, þ. e. norræn fræði. Í þeim fræðum stöndum við jafn vel að vígi öðrum þjóðum, nema betur sje. En í öllu öðru svo miklu ver, að um samkeppni getur ekki verið að ræða. Nú heyri jeg öllum koma saman um það, að þessi maður, sem nú kennir íslensk fræði við háskólann, standi svo vel í sinni stöðu, að ekki muni völ á betri eða jafngóðum. Jeg álit, að maður, sem svo vel skipar þessa stöðu, heldur uppi kenslu og vísindastarfsemi á þessu sviði, því einu sviði, þar sem íslensk vísindi geta skarað fram úr, sje okkur svo mikils virði, að við verðum að reyna að halda í hann og sleppa honum ekki fyrir litla fjárupphæð.

Jeg held það hafi verið hv. 1. þm. N.-M. (HStef), sem talaði um það, að ef þessi þáltill. yrði samþykkt, þá væri hjer skapað hættulegt fordæmi. Jeg álit, að hjer standi svo sjerstaklega á, að fordæmi sje ekki skapað með þessu.

Því miður held jeg, að því sje svo varið, að erlendar þjóðir sækist ekki eftir því að fá menn hjeðan í virðingarstöður hjá sjer. Það mun ekki koma oft fyrir, en sömu ástæður yrðu að vera fyrir hendi, ef þetta ætti að teljast fordæmi. Jeg álit, að þó einhver annar háskólakennari vilji fara fram á sömu laun og Nordal mundi eftir þessu fá, þá

komi það ekki til mála, nema eins stæði á með hann, að önnur þjóð byði honum betri kjör og við mættum ekki missa hann.

Eitt er það í þessu máli, sem vert er að leggja ríka áherslu á. Það hefir verið tekið fram, að þessi maður væri ekki að öllu leyti tapaður landinu, þó hann flyttist til útlanda. Jeg veit, að margir Íslendingar hafa unnið þjóð sinni gagn og sóma, þó þeir dveldu erlendis. Og mundi svo einnig verða hvað snertir prófessor Sigurð Nordal. En að einu leyti yrði hjer um algert tap að ræða. Hans hlyti að missa við sem rithöfundar fyrir íslenska alþýðu. En líklega á enginn núlifandi rithöfundur meiri ítök meðal íslenskrar alþýðu en hann.

Sá maður, sem vinnur fult verk, á skilið að fá full laun, og sá, sem hálf verk vinnur, hálf laun. En þá er líka rjett, að sá, sem vinnur tvöfalt verk, fái tvöföld laun. Nú vinnur prófessorinn fult verk við háskólann. En hann er líka afkastamikill rithöfundur, vinnur á því sviði eins mikið og betra verk en sumir þeir, sem hafa styrk til ritstarfa og lifa af honum. Mjer virðist því rjett að semja svo við hann, að laun hans sjeu aukin sæmilega, svo hann sjái sjer fært að halda áfram að rita og starfa fyrir þjóð vora, en verði ekki neyddur til þess að ganga í þjónustu erlendrar þjóðar.

Það er mikið talað um sparnað nú. En sparnaður hefir fyr ráðið hjer á þingi, ekki sist á fyrstu þingum eftir að vjer vorum nýbúnir að fá innlenda fjárstjórn. Þó kom það þá fyrir, að mönnum var veittur styrkur til vísindastarfsemi, svo sem Þorvaldi Thoroddsen, og mun enginn óska nú, að það hefði verið látið ógert. Nú veit jeg, að

einhver segir, að Þ. Th. hafi dvalið í öðru landi, og það er líka alveg rjett. En starfi hans var líka þannig háttað, að þótt hann viðaði til rannsókna sinna hjer á landi, þá gat hann einmitt unnið betur úr þeim erlendis en hjer.

En vísindastarfi prófessors Sigurðar Nordals er svo háttað, að hvergi í heimi er eins góð aðstaða til þess að vinna að henni og hjer heima.

Jeg ætla ekki að gefa mig í þær deilur, sem hjer hafa orðið. En jeg hefi hjer lýst minni afstöðu til málsins og mun greiða till. atkv. mitt.

Forsætisráðherra (SE): Jeg verð að biðja hv. deildarmenn að athuga það, að próf. Sig. Nordal var sýndur mikill heiður með tilboðinu frá Norðmönnum. Og það er enginn vafi á því, að fyrir slíkan andans mann mundi prófessorsembætti í Kristjáníu verða framúrskarandi tækifæri til þess að draga athygli að sjer og sínum ágætu hæfileikum. Þar mundi hann, sá afburðamaður sem hann er, fá notið sín fyllilega. Það er því mikil freisting fyrir hann að taka þessu boði. En samt gerir hann kost á því að sitja kyr. Jeg bið menn að athuga þetta vel.

En ástæðan til þess, að hann vill gera kost á þessu, er sú, að menn hafa stöðugt verið að biðja hann að fara hvergi. Það hafa ótal menn komið til mín, sem ráðherra, og talið það hið mesta óhapp, ef próf. Sigurður Nordal væri látinn fara af landi burt og taka við embætti við erlendan háskóla. Það er þjóðarmetnaður, að þeim fræðum, sem hann kennir hjer, sje haldið í sem allra mestum heiðri. En einmitt þetta, að prófessorinn vill heldur vera hjer kyr, þrátt fyrir hið glæsilega tilboð frá

útlöndum, það sýnir, hvað það er ástæðulaust að bregða honum um skort á ættjarðarást. Fyrir honum ræður einmitt meir áhugi á því að vinna fyrir sína þjóð, heldur en glæsileg framtíð fyrir sjálfan hann. Þetta bið jeg menn að athuga og forðast að blanda honum persónulega og á óheppilegan hátt inn í þessar umræður. Þegar jeg átti tal um þetta efni við hann, þá óskaði hann aðeins, að ekki yrði mikið reiptog um málið, eins og þó hefir, því miður, orðið hjer í hv. deild í dag.

Tryggvi Þórhallsson: Jeg vil taka undir með hæstv. forsrh. (SE) um það, að þetta mál hafi komist út á óheppilega braut með þeim deilum, sem hjer hafa orðið. Og jeg beini því til hv. flm., að það sje þeirra sök, að hafa ekki búið málið betur undir. Annaðhvort á slíkt mál ekki að koma fram, eða það sje trygt, að ekki þurfi slíkur styr að standa um það. En ástæðan til þess, að jeg stend upp, er sú, að jeg vil gera grein fyrir afstöðu minni til till.

Jeg hefi sýnt það á þessu þingi, og vonast eftir að geta sýnt það ekki síður á næstu þingum, að jeg vil ganga hart fram í því að fækka starfsmönnum þessa lands á sem allra flestum sviðum, vegna þess erfiða fjárhagsástands, sem nú ríkir hjer. En jeg vil minna þingmenn á það, að þessi þjóð hefir fyr átt við erfiðleika að stríða og orðið að leggja hart að sjer. En hún hefir samt altaf gætt eins, sem er hennar heiður og hrósunarefni, að varðveita fornar bókmentir sínar og innlendar fræðaiðkanir. Það eina, sem þjóð vor hefir að hrósa sjer af gagnvart umheiminum. Hjer dreg jeg merkjalínu, hvar skera skuli niður, og hvar ekki. Jeg

vil ekki láta sparnaðar- eða íhaldshnífinn skera jafnt hið græna og hið visna.

Mjer dettur í hug að enda þessi orð með frægum orðum, sem höfð eru eftir Þórði kakala, eftir Örlygsstaðafund: Fleiru slátra Íslendingar en baulum einum, ef þetta er satt.

Jeg segi þetta af því, að tillögu um að fækka starfskröftum á þessu sviði eða hrekja burtu þá menn, sem eru sjálfrkjörnir forgangsmenn um iðkun hinna þjóðlegu fræða, koma fram á sömu stundu og hinn ágætasti forvígismaður þeirra fræða fellur í valinn, þjóðskjalavörður dr. Jón Þorkelsson. Ef þetta fær fram að ganga, þá gengur meiri afturhalsalda yfir okkar land en jafnvel á hinum verstu tímum þjóðaræfinnar.

Ásgeir Ásgeirsson: Sú ósk hefir komið fram, að málið sje tekið út af dag-skrá. En við flm. sjáum ekki ástæðu til þess, því nefnd sú, sem málið verður látið ganga til, mun rannsaka það og afla allra upplýsinga. Það er því ósk okkar, að þeir, sem vilja fá hinar fylstu upplýsingar í málinu, greiði till. atkv. til nefndar. Málið hefir ekki verið borðið undir háskólaráðið enn, enda er till. ekki borin fram vegna kenslunnar í háskólanum, heldur vegna alþýðu þessa lands, þjóðlífs og menningar, eins og áður hefir verið minst á.

Magnús Jónsson: Það væri ástæða til þess að minnast á ýmislegt, sem hjer hefir verið sagt. Málið lítur ekki út fyrir að vera alveg þrauthugsað, á hvoruga hlið. Jeg heyri nú fyrst, að málinu eigi að vísa til nefndar. Það hefir ekki fyr komið till. um það, en það er eðlilegt

og sjálfsagt, að það sje athugað af nefnd.

Allir hv. þm., sem talað hafa um málið, hafa talið æskilegt, að Sigurður Nordal yrði kyr. En þá greinir á um fjárhagsatriði málsins. Og það er ómögulegt að neita því, að í raun og veru er þetta deila um keisarans skegg. Það atriði geta menn ekki gert upp hjer. Það hefir verið sagt, að ekki sje sennilegt, að erlendar þjóðir færu að sækjast eftir prestum eða sýslumönnum hjeðan. En það getur verið um fleiri leiðir að ræða. Það er ekki langt síðan, að afburðakennari við mentaskólann gerðist kaupsýslumaður. Ef á að borga manni til að vera hjer kyrrum, enda þó hann ætti að halda áfram samskonar fræðistarfi annarsstaðar, þá er ekki minni ástæða til þess, þegar maðurinn ætlar að yfirgefa það að öðrum kosti alveg. Það má vel búast við því, að meðan ekki er gert betur við starfsmenn ríkisins, þá verði ýmsum fyrir að leita annað, og það munu ekki ætíð verða lakari mennirnir. Það er augljóst, að það muni fleiri gera. Hjer er um fjárhagsatriði að ræða, sem gera verður upp sjer.

Hv. þm. V.-Ísf. (ÁÁ) hefir ef til vill átt við það, er hann mintist á að setja málið í nefnd. Það er ómögulegt fyrir þingmenn að gera sjer það atriði nægilega ljóst, án þess að fá álit nefndar. Þá er ekki síður nauðsynlegt að fá að vita tillögur fjárveitinganefndar áður málinu er ráðið til lykta. Ef hæstv. stjórn á nokkuð að geta samið um málið, þá verður hún að hafa ráð á einhverju fje. En jeg álit, að það sje gott, að komið sje í veg fyrir, að stjórnin hafi mikil völd til fjárveitinga milli þinga.

Jeg ætlaði að leggja það til, að málinu væri vísað til nefndar. En nú þarf þess ekki, þar sem flm. hefir gert það sjálfur. En annars álit jeg, af því þetta er till. til þál., en ekki lagafrv., að það sje óþægilegt að ganga nú til atkvæða, áður en nefnd hefir athugað málið, af því þessi atkvgr. verður aðalatkvgr., því einhverjir kynnu að greiða atkvæði nú á annan veg en þeir vildu gert hafa, er nefndin hefir komið með sitt álit. Jeg legg því til, að málinu sje nú vísað til nefndar, en umr. frestað.

Flm. (Jakob Möller): Jeg hefi ekki við það að athuga, þó till. verði vísað til nefndar, en jeg sje enga ástæðu til þess að vera að tefja fyrir þessu máli með því að hafa þriðju umr. um það. Jeg bar upphaflega þessa till. til þál. fram í trausti þess, að um hana færi aðeins fram ein umr., og það aðeins í þessari hv. deild. Lá þá í hlutarins eðli, að ef till. hefði orðið samp., að stjórnin hefði orðið að leita samvinnu við báðar fjvn. þingsins um það, hversu þessu máli skyldi haldið fram. Nú var þessu breytt, og tvær umr. ákveðnar um málið, og verður það því að koma fyrir báðar þingdeildirnar. Þessvegna má strax, ef vill, taka ákvörðun um fjárhagshlið þessa máls, og tel jeg því rjettast að vísa því til fjvn., að umr. lokinni. Að fresta þessari umr. ált jeg alveg ástæðulaust. Jeg geri ráð fyrir, að allir hv. þm. viti með sjálfum sjer, hvort þeir eru þessu máli hlyntir eða ekki. Með þeirri atkvgr., sem nú fer fram um málið, segja þeir, sem greiða því atkv. til fjvn. ekki annað en að þeir sjeu því hlyntir, ef það teljist fjárhagslega fært. Leggi fjvn. á móti þessu máli og telji ógerlegt að veita fje í því skyni, geta

hv. þm. þá auðvitað ráðið atkv. sínu þrátt fyrir þessa atkvgr., enda verður þá nægur tími fyrir þá til þess að taka ákvörðun um málið.

Magnús Jónsson: Jeg ætla ekki að gera þessa atkvgr. að ágreiningsatriði, enda þótt jeg álíti skakt að binda atkv. sitt þegar að óþörfu fyrirfram í slíku máli. Jeg get vel hugsað mjer, að margir hv. þm. hafi talsvert ákveðnar skoðanir um þetta mál, bæði með og móti, og þó sumir sjeu því máské mótfallnir eða lítt ákveðnir um það, hafa þeir ekki á móti því, að málið fari til fjvn., til þess að hún láti uppi álit sitt um það. Jeg vil fyrir mitt leyti helst fresta þessari umr., því jeg á dálítið erfitt með að greiða atkv. um það, að svo komnu, enda þótt jeg vel geti greitt atkv. með því til fjvn., en læt þá atkv. mitt óbundið við síðari umr. En að öðru leyti held jeg fast við þessa till. mína, um að fresta þessari umr. og vísa málinu til fjvn.

ATKVGR.

Till. frá 4. þm. Reykv. (MJ) um að fresta fyrri umr. og vísa málinu til fjvn. feld með 12:7 atkv.

Tillgr. samp. með 14:5 atkv.

Fyrirsögn samp. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 14:5 atkv. og til fjvn. með 14:2 atkv.

Nefndaráliti fjvn. um málið, á þskj. 233, var útbýtt 27. mars, en till. var ekki á dagskrá tekin framar.

2. Botnvörpuskipakaup í Hafnarfirði.

Á 19. fundi í Nd., mánudaginn 10. mars, var útbýtt:

Till. til þál. um ábyrgð ríkissjóðs fyrir lántöku til skipakaupa (A. 93).

Á 20. fundi í Nd., þriðjudaginn 11. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Forseti tók málið af dagskrá.

Till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

3. Þegnskylduvinna.

Á 24. fundi í Nd., laugardaginn 15. mars, var útbýtt:

Till. til þál. um undirbúning þegnskylduvinnu (A. 133).

Á 25. fundi í Nd., mánudaginn 17. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 30. fundi í Nd., laugardaginn 22. mars, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Magnús Jónsson): Mál það, sem jeg hefi leyft mjer hjer að hreyfa, er, eins og hv. þm. er kunnugt, alls ekki nýtt. Væri það víst allstór bók, ef safnað væri saman öllu því, sem um það hefir verið skrifað, með og móti, á okkar tungu. En samt má svo segja, að

megnið af þeim umræðum hafi verið ákaflega lítils virði, og það án efa skaðað málið mikið, hvað það hefir verið rætt af miklum æsingi frá báðum hliðum. Annarsvegjar hafa staðið þeir, sem telja með þessu vera einskonar þrælkun innleidda með þjóðinni, sem myndi fyrr eða síðar sliga hana. Hinsvegjar hefir áherslan verið lögð á þau miklu uppeldisáhrif, sem þegnskylduvinnan hefði í för með sjer, að hún gerði menn vitrari, stundvísari og starfsamari. Þannig hefir bæði sókn málsins og vörn komist út í öfgar. Sömuleiðis held jeg, að það hafi spilt fyrir framgangi málsins, að forvígismenn þess hafa viljað fara nokkuð geist af stað. Þeir hafa reist áætlanir sínar um það og talað um það á mjög breiðum grundvelli, svo mönnum hafa ofboðið þeir stóru flokkar, sem til vinnunnar skyldu safnast, og það vinnuafli, sem atvinnuvegirnir færu þannig á mis við. Þá hafa menn einnig horft í þann kostnað, sem þetta fyrirkomulag hefði í för með sjer fyrir ríkið í verkfærakaupum og verkstjórahaldi. Og síðast en ekki síst hefir mönnum fundist það varhugavert að steypa þegnskylduvinnunni yfir þjóðina með þvingunarlögum og draga menn þannig nauðuga viljuga í þrældóm.

Talsvert hefir líka viljað bera á því, að hin raunverulega hagsmunahlið málsins hefir verið látin víkja fyrir hugsiónahlið þess, meira verið lagt upp úr þeim umskapandi áhrifum, sem þegnskylduvinnunni var ætlað að hafa á menn. heldur en hinni hagsmunalegu býðingu þess. Og ýmislegt hefir inn í málið blandast, sem hefir tafið fyrir því. Við flm. þessarar háltill. höfðum fyrst hugsað okkur að leggja fyrir

þingið frv. um þetta efni, og höfðum þegar lagt all-mikla vinnu í að semja það, en í því frv. gerðum við okkur far um að sneiða hjá þeim ágöllum, sem orðið hafa málinu til helst til mikils farartálma. Og okkur var það ljóst, að málinu væri svo best borgið, að sem hægst væri í það farið. Því fer till. okkar aðeins fram á undirbúning þegnskylduvinnunnar, og verði lög um það sett, þá sje þar aðeins um að ræða heimild til að koma á þegnskylduvinnu, til þess að sýslufjelög hefðu stuðning af þeim lögum, ef þau teldu þetta fyrirkomulag vera til hagsbóta fyrir sig. Menn geta því verið rólegir, þó lög yrðu gefin út, byggð á þessum grundvelli, því ekki er hætt við, að rasað yrði neitt um ráð fram eða vinnunni dembt á að fólkinu fornspurðu, þar sem meirihl. þyrfti í hverju hjeraði til að koma henni á þar. Er þá auðsætt, að málið stendur og fellur með því, hvern hug menn bera til þess.

Auk þessa ætlumst við til, að aðeins lítið svæði verði tekið fyrir í einu. Heimildina má því aðeins veita einu sýslufjelagi fyrst um sinn. Orsök þessa er sú, að við teljum tilraunina svo viðurhlutamikla, að nauðsyn beri til, að sem fylstrar varúðar sje gætt. En það er mikill munur, hvort þá er byrjað í smáum stíl eða heilt bákn er sett upp alt í einu, áður en nokkur reynsla er fengin fyrir því, hvernig það muni gefast. En reynist nú fyrirkomulagið illa, þá er sýslufjelaginu innan handar að hætta því. Og þó kostnaður nokkur hefði orðið að tilrauninni, þá myndi vinnan, sem fjkst í aðra hönd, vega þar á móti.

Í þriðja lagi höfum við, eins og jeg hefi áður tekið fram, aðeins borið fram tillögu um undirbúning þegnskylduvinn-

unnar. Það er því kominn þrefaldur varnarmúr gegn því, að þingið fari með þjóðina út í voða.

Án þess að jeg vilji neita því, að þegnskylduvinnunni getur orðið mikill stuðningur að hugsjónahlið málsins, þá verð jeg þó að játa, að fyrir mjer er það fyrst og fremst hagsmunamál. Og jeg er þess fullviss, að þó það hafi verið hugsjónahlið málsins, sem fyrt knúði það af stað, þá verður það þó hin „praktiska“ þýðing þess, sem ber það uppi, fyr og síðar.

Þá held jeg ekki, að verkefnanna sje langt að leita. Við eigum alstaðar hálfgerð mannvirki, brautir, sem enda eins og botnlangar, brýr og hús og hafnir, og ótal aðrar verklegar framkvæmdir, sem biða eftir fje. Við höfum reyndar vegamálastjóra ásamt aðstoðarmönnum og viðeigandi skrifstofukostnaði, en brautirnar standa í stað. Þetta má þó alls ekki skiljast sem álas til vegamálastjóra, sem væri ástæðulaust. En það sýnir, hvað margt er eftir að gera, og hve mjög oss skortir föng til þeirra framkvæmda, sem þjóðin bíður eftir.

Og það er fleira en akbrautir, sem ýmist bíður hálfgerð eða ógert. Ótal mörg afskekt hjeruð vantar tilfinnanalega síma. Og þó þeim sje það jafnvel lífsnauðsyn, og það sje sú eina samgöngubót, sem hægt er að veita þeim, þá lenda flestar beiðnir í þá átt í pappírskörfu hv. fjvn. Og þó hafnir hafi verið áætlaðar, þá verður skipunum ekki lagt við uppdrætti í Tímariti verkfræðingafjelagsins. Og allar þessar framkvæmdir munu eiga langt í land, ef biða skal fjárframlaga til þeirra frá ríkinu.

Við vitum, að þingmönnum er ekki ósjaldan borin hreppapólitísk á brýn, og það er enda ótæmandi mælska, sem fer

há hv. þm. til þess að telja raunir hjer-
aða sinna. En við þessu er í sjálfu sjer
ekkert að segja. Það sýnir aðeins, að
þeir þekkja best, hvar skórinn kreppir
að, sem hafa hann sjálfir á fætinum.
Og það sýnir, hvað það er óendanlega
margt, sem bíður þess, að hafist sje
handa. En slíkum framkvæmdum á
þegnskylduvinnan að koma að notum.
Og jeg ætlast líka til, að hún geti verið
prófsteinn á það, hvað hjeruðin vilja á
sig leggja í þessu efni.

Silfur og gull á ríkissjóður ekki, og
því er það mjög takmarkaður skerfur,
sem hann getur lagt fram til verklegra
framkvæmda. En þó er fje til í land-
inu, handbært fje. Það er mannsaflið.
Og einmitt út frá þessu sjónarmiði telj-
um við, að mál þetta sje verulegt hags-
munamál.

En það er mikið undir því komið,
hvernig af stað er farið. Því fjellum við
flm. frá því að leggja frv. fyrir þingið,
þrátt fyrir allmikinn undirbúning og
þrátt fyrir það, að við treystum hv.
þingi vel til að laga það, sem helst
kynni að vera ábótavant í því. En þar
sem vandasamt mál er á ferðinni, eins
og þetta, þá er oft svo margt smáveg-
is, sem mönnum skýst yfir í byrjun, en
sem betur mætti fara. Og þótt nokkur
reynsla sje fengin um þegnskylduvinn-
una í sumum löndum öðrum, þá yrði
samt að búa til margar nýjar reglur.
Annarsstaðar hefir þessi skylda kallað
menn saman til manndrápa, og er auð-
vitað mikil reynsla fengin þar um það,
hvernig hægast sje að ná mönnum sam-
an. Aðeins í Búlgaríu og Bayern er inn-
leidd þegnskylduvinna, lík þeirri, sem
hjer er gert ráð fyrir, og er mjer ekki
um annað kunnugt, en að hún hafi þar
gefist vel. En best er að hrapa ekki að

neinu. Takist illa til í byrjun, þá verð-
ur það auðvitað til að seinka fyrir mál-
inu. Að það verði nokkurntíma svæft
að fullu, hefi jeg ekki trú á. Og tækist
byrjunin að von minni vel, ef menn
yndu sjer við vinnuna og kæmu frá
henni með örvandi endurminningar og
sveitin sæi, að hún ætti fögur mann-
virki eftir vinnuna, þá er jeg viss um,
að ekki liði á löngu áður en hún yrði
tekin upp um land alt.

Aðeins ein veruleg mótbára gegn
þegnskylduvinnunni er fyrir hendi, sú,
að fátæku fólki myndi reynast örðugt
að afljúka vinnunni. Jeg skal játa, að
þessi mótbára hefir talsvert við að
styðjast, og jeg fæ vel skilið, að vinn-
an komi þungt niður, t. d. á ekkju, sem
byggja með syni sínum. En hvernig er
þetta, þar sem herskyldan er lögleidd?
Þar eru menn teknir að heiman ár eft-
ir ár, án nokkurs tillits til kringum-
stæðnanna. Og í útlöndum er eingöngu
unnið að því, sem ekki sjest eftir, eða
þá ófriði, sem eyðileggur meira en
nokkuð annað. Jeg get því ekki skilið
það, að við hjer á Íslandi gætum ekki
leyst þetta spursmál, sem allar þjóðir
aðrar hafa leyst. Það getur að vísu orð-
ið allbagalegt í einstökum tilfellum, og
þyrfti að finna heppilega leið til þess
að gera það sem ljettast. Hjer er um
það að ræða að verja þessum kröftum
þjóðinni til hagsmuna. Þessir menn,
sem teknir væru til vinnunnar eitt sum-
ar, væru að gera sig sjálfa starfhæfari,
læra verk betur en áður og vinna að
framkvæmdum í sinni sveit, sem hvort
sem væri yrði að vinna, leggja vegi, gera
brýr og koma upp húsum, sem alt væru
beinir hagsmunir fyrir sveitarfjelagið,
auka lífþægindi og verðgildi hjerads-
ins, þar sem vinnan er unnin. Þetta

verður að athuga, þegar verið er að tala um það, að ekki dugi að taka svo og svo mikinn vinnukraft frá sumarframleiðslunni, að hjer er um verk að ræða, sem verður að vinna hvort sem er, og það að sumrinu. Spurningin er þá aðeins um það, hvort þau eigi að vinna á kostnað ríkisins eða með þegnskylduvinnu. En vinnan er alveg jafnt tekin frá sumarframleiðslunni, hvort sem er.

Jeg vona, að hv. deild leyfi það, að þetta mál fái fram að ganga. Af því getur engin hætta stafað, nema ef telja skyldi þá litlu fjárveitingu, sem fram á er farið. En jeg held, að hjer sje um svo stórt hagsmunamál að ræða, að hún sje hverfandi lítil. Það er að vísu til þess ætlast, að nefndin vinni kauplaust, og jeg er viss um, að hægt er að fá nóga áhugasama menn til þess. En það er ómögulegt að vinna slíkt starf án þess að hafa ofurlítið fje. Brjefaskriftir kosta nokkuð, og ekki er ólíklegt, að nefndin þurfi að útvega sjer eitthvað af bókum. En það er ekki sanngjarnt, að hún verði að leggja fram til þess fje úr sínum vasa, auk þess sem hún vinnur kauplaust. En ef til vill nær sá kostnaður ekki þeirri upphæð, sem tiltekin er af okkur flm., og í öllu falli er hjer um hámarksupphæð að ræða, og því ekkert að óttast frá því sjónarmiði.

Að svo mæltu fel jeg málið velvild deildarinnar.

Jakob Möller: Jeg ætla að nota tækifærið þegar við þessa umræðu til þess að lýsa yfir því, að jeg get ekki fylgt þessari tillögu eða þeirri hugmynd, sem þar er borin fram. Mjer virðist tvímælalaust, að hugmyndin sje fram borin af hugsýni. En þá hugsýni hlýt-

ur þvingunin að drepa. Það er sagt um okkur Íslendinga, að við þolum illa alla þvingun. Og jeg álít, að hægt sje að drepa áhuga og hugsýni í hverju máli sem vera skal, með þvingun. Jeg sje, að flm. hafa fundið þetta vel, og reynt að fara svo langt sem unt var í því að gera þetta sem friálsast, en samt er það að lokum framkvæmt á þann hátt, að beitt er þvingun.

Jeg hefði viljað, að það hefði a. m. k. verið vikið að því í þessari till., eða meðmælunum með henni, úr því ekki er farið lengra að sinni en hugsað til undirbúnings, að því hefði verið skotið til stjórnarinnar, hvort ekki mundi hægt á annan hátt að stofna til algerlega frjálsrar þegnskylduvinnu. Hugmynd, sem byggð er á „idealisma“, stendur og fellur með því, hvort menn vinna henni af fúsum og frjálsum vilja eða ekki. Það, sem fyrir mjer vakir, er þetta, að ef gengið er á móti þessari grundvallarsetningu, þá er málið drepíð í fæðingunni.

Jeg get hugsað mjer framkvæmd þessa máls þannig, að ríkið gangist fyrir því að koma slíkri þegnskylduvinnu á með frjálsum samskotum. Til þess að koma á frjálsri þegnskylduvinnu þarf áhuga, en það fyrirtæki, sem stofnað er af áhuga, mun lifa, ef það kemst af stað. En sje þvingun beitt, þá mundu þeir menn, sem nauðugir tækju þátt í starfinu, eittra andrúmsloftið kringum sig með óánægju, og fyrirtækið yrði á skömmum tíma dauður hlutur og ekki annað en baggi á ríkissjóði.

Af því þetta er aðeins fyrsta stig málsins, þá sje jeg ekki frekari ástæðu til þess að fara mjög ítarlega í einstök atriði þess. En það er grunur minn, að

það fari aldrei lengra, því að ekkert sýslufjelag mun vilja nota þá heimild, sem hjer yrði gefin.

En það mætti skjóta því til stjórnsárinnar að athuga, hvort ekki mundi tiltækilegt að stofna frjálsa þegnskylduvinnu.

Flm. (Magnús Jónsson): Það mætast hjer þær tvær stefnur, sem jeg gat um áðan, að þegnskylduvinnuhugmyndin hefði áður verið borin fram af. Hv. 3. þm. Reykv. (JakM) hjelt hjer fram „idealismannum“, sem eina grundvelli málsins. En jeg lagði áherslu á hitt, að ef þegnskylduvinnan ætti að koma að gagni, þá yrði hún að vera „praktisk“. „Idealisminn“ er auðvitað skemtilegur. En jeg er miklu hræddari um það, að áhugalausur mennirnir dræpu þá þegnskylduvinnu, sem bygð er á tómri hugsýni og frelsi, heldur en hinu. Því að það þyrfti ákaflega mikla hugsýni, ef nokkrir menn ættu stöðugt að vinna undir þeim, sem lítinn eða engan áhuga hefðu. Það gæti aldrei gengið lengi. Einmitt til þess að halda áhuganum við, þarf einhverja fjötra. Þeir verða aðeins að vera sem mýkstir. En hjer þarf aðhald, svo að lakari hluti manna sleppi ekki betur en sá betri.

En annars sje jeg ekki, hversvegna þarf að vinna þegnskylduvinnuna af „idealisma“. Ekki borga menn tolla nje skatta í ríkissjóð af „idealisma“. Alt slíkt er gert að skyldu. En jeg get ekki sjeð nein þrælabbönd í því, þótt menn verði að leggja fram vinnu í stað peninga. Þetta er að fara kringum málið, að telja slíkt erfiðara. Þvert á móti. Maður hjer vill hjálpa pilti til náms. Hann getur ekki lagt honum fje. En hann getur látið hann borða hjá sjer.

Ríkissjóður getur ekki lagt fram fje til alls. En hann getur hjálpað til margs. Jeg held, að ríkið geri of lítið að því að fá menn til þess að gera hitt og annað með ofurlitlum verðlaunum. Í þess stað vilja menn ekkert gera nema fyrir fulla borgun. Þessvegna verður alt svo dýrt fyrir ríkissjóð. En fjeð er lítið, enda kemst fátt í framkvæmd.

Okkur, hv. samþm. minn (JakM) og mig, skilur á um það, hvort treysta eigi á hugsýni í málinu eða „praktiskt“ gildi. Nú mun nefndin athuga möguleikana fyrir frjálsri þegnskylduvinnu, hvernig hún mundi geta komið að gagni, svo að hv. 3. þm. Reykv. (JakM) er engin nauðsyn að vera á móti málinu, til nefndar a. m. k.

Jakob Möller: Jeg sagði áðan, að jeg mundi verða á móti málinu, þegar til úrslita kæmi. En jeg hefi ekki hugsað mjer að vera á móti því, að það sje athugað rækilega. Jeg vildi aðeins leggja áherslu á það, að það mundi verða afarasælla að fara þá leið, sem jeg benti á.

Hv. samþm. minn (MJ) var að bregða mjer um of mikinn „idealisma“. En í hvortveggja tillögunni er „idealismi“. En jeg hjelt því fram, að mjer virtist hollast annaðhvort að byggja á honum alveg eða hafna honum alveg. Þessi hugmynd er sprottin af „idealisma“; því neitar víst hv. flm. (MJ) ekki. En árangurinn er „praktiskur“. Það, sem jeg sagði um áhugaleysið, sem mundi drepa málið, þá er sá munur, að eftir minni till. yrðu slíkir menn fyrir utan málið. En með frv. yrðu þeir í stöðugri samvinnu við þá, sem áhugann hefðu, og væru einlægt að verka á þá. Og þótt frv. gangi fram, þá yrðu þó

ymsir, sem kæmu sjer undan, og þá yrðu þeir óánægðu, sem ekki gætu komið sjer undan, enn óánægðari. Þannig hefðu áhugamennirnir þá áhugalausum menn bæði í sínum hóp og alt í kringum sig. Jeg er ekki að segja, að það sje auðveldara að koma frjálsri þegnskylduvinnu á, en jeg er ekki í vafa um, að það mun vera affarasælla.

Hv. flm. (MJ) sagði í framsöguræðu sinni, viðvíkjandi erfiðleikum á framkvæmd vinnunnar, þá væru þeir nú að vísu allmiklir. En þó hlyti að mega yfirstíga þá. Hann vildi bera saman ástandið í þessu efni hjer og suður í löndum, og úr því, að þjóðir þar syðra hefðu þegnskylduvinnu, þá hlyti það að vera hægt hjer. En þess ber að gæta, að hjer horfir alt annað við. Hjer á að taka 2—3 mánuði af hinum stutta bjargræðistíma. Þar er alt árið bjargræðistími, svo að þeir, sem láta burtu sína fyrirvinnu í þegnskylduvinnu, hafa betri ástæður til þess að bjarga sjer. Ekki segi jeg þó, að þetta sje ekki framkvæmanlegt hjer. En jeg hugsu þó, að ekkja, sem á einn son, eigi erfitt með að senda hann í þegnskylduvinnu heilt sumar. Ef hún á annan son, og þarf ekki að senda hann samtímis, þá er það ljettara. En mjer skilst, að þannig sje ástatt nú til sveita, að ekki sje vinnukrafturinn meiri en það, að menn eigi fult í fangi að koma nauðsynlegustu verkum fram. Það yrðu fleiri en ekkjur, sem ættu bágð með að sjá af sínu liði í þegnskylduvinnu. En sá er munur þeirrar tillögu um þegnskylduvinnu, sem kom hjer fram fyrir nokkrum árum, og þessarar, að þá var vinnutíminn einn mánuður, en nú þrír mánuðir.

Flm. (Magnús Jónsson): Það getur vel verið, að þetta mál komi aldrei til framkvæmda, að ekkert sýslufjelag vildi nota sjer þá heimild, sem hjer ræðir um. En þá er heldur enginn skaði skeður. Þá hefir þetta verið reynt, og þarf ekki að tefja sig á því aftur. Starf nefndarinnar væri að vísu ónýtt, en það á heldur ekki að kosta svo mikið.

Hv. 3. þm. Reykv. (JakM) sagði, að það hagaði alt öðruvísi til suður í löndum, þar sem þegnskylduvinna væri, en hjer. En jeg hefi aldrei heyrt, að nokkur þjóð hafi hætt við herskylduna vegna þess, að hún byggir í norðlægu og erfiðu landi. Jeg get líka hugsað mjer þann möguleika, að sýslufjelög hlaupi undir bagga með þeim, sem erfiðast eiga, t. d. ekkjum. Jeg veit, að þetta mál er hægt að framkvæma, hvar sem er. Allir sjá, hvað hjer er hægt farið af stað. Tuttugu menn í einni sýslu er ekkert stórkostlegt bákn, ef menn fá svo þar að auki að draga vinnuna um þriggja ára skeið. Það gæti verið heppilegt að hafa lengri tímann, sem menn gætu leyst af hendi vinnuna á, jafnvel frá 17 til 25 ára aldurs, sem var tillaga Hermanns Jónassonar, en það verð jeg þó að telja of langt.

Mjer þykir vænt um, að hv. 3. þm. Reykv. (JakM) hefir ekkert á móti því, að þetta mál sje rækilega athugað. En það er einmitt það, sem till. okkar fer fram á. Jeg sje því ekki betur en að ef þessi hv. þm. (JakM) vill láta athuga málið, þá verði hann að samþykkja till. Jeg vona því, að hvernig sem menn annars líta á framkvæmd þessa máls, þá hafi þeir ekki á móti því, að það gangi fram í hv. deild.

Ásgeir Ásgeirsson: Hv. 3. þm. Reykv. (JakM) virtist óttast það mjög, að lögboðin þegnskylduvinna drepí allan „idealisma“. En ef svo væri, þá er ekki unt að hugsa sjer nokkra ættjarðarást, þar sem er herskylda, eða fróðleiksfýsn, þar sem skólaskylda ríkir. Hjer er ekki heldur farið fram á neina þvingun. Við flm. till. höfum kappkostað að fara hjer meðalveg milli þvingunar og sjálf-ræðis, þá leið, að meirihluti ráði úrslitum um þegnskylduvinnu í hverju hjer-aði.

Það er gamall og góður siður að tala um þrælkun í sambandi við þetta mál. En þrældómur er ekki kominn undir því, hvort kaupið er hátt eða lágt. Sá er oft mestur þræll, sem vinnur fyrir hæstu kaupi.

Þá er það auðvitað, að ýmsir annmarkar geta verið á framkvæmdum í þessu efni. Til eru ekkjur, sem eiga að-eins einn son, eins og hv. 3. þm. Reykv. (JakM) benti á. En slík dæmi gerast líka í löndum, þar sem herskylda er, og engum dettur í hug að láta slíkar undantekningar standa fyrir framkvæmd þegnskyldunnar, í hvaða mynd sem er.

Jeg lít svo á, að þetta sje eitt merkasta málið, sem liggur fyrir þessu þingi. Það verður tekið eftir atkvæðagreiðslunni um það um land alt. Það eru fleiri ráð til viðreisnar en að skera af fóðrum. Menn verða að hafa það hugfast, að viðreisnin er aldrei eingöngu fólgin í sparnaði og niðurskurði. Þótt íhaldið sje nauðsynlegt, verður framsóknin að fylgja, ef vel á að fara. Viðreisn verður aldrei, nema örðugleikunum slái inn og veki þrek og þor með þjóðinni, þjóðrækni og þegnskyldu. Það eru flestir farnir að sjá, að eina ráðið

til að verklegar framkvæmdir falli ekki því sem næst niður, er að taka upp þegnskylduvinnu. Við stöndum nú á tímamótum. Ný stjórn tók við völdum í dag. Síðasta málið, sem var felt, áður en hæstv. stjórn tók við, var frv. um að fella niður prentun þingtíðindanna. Fyrsta málið, sem samþykkt yrði, ætti að vera sú tillaga um þegnskylduvinnu, er við berum hjer fram. Þótt jeg sje ekki stuðningsmaður hæstv. stjórnar, virðast mjer þetta góð sólarmerki, ef mark er á slíku takandi.

Jakob Möller: Jeg skal ekki lengja umræður úr þessu, en vildi aðeins benda hv. þm. V.-Ísf. (ÁÁ) á það, að hvað sem hann segir um herþjónustu annara landa, þá er það víst, að herþjónustan dregur úr föðurlandsást, eins og skólaskyldan dregur úr fróðleiksfýsn, og mun jeg ekki vera einn um þá skoðun.

Hv. sami þm. (ÁÁ) sagði ennfremur, að mikinn meirihluta þyrfti til að koma þegnskylduvinnu á í hverju hjer-aði. En hverjir skapa þann meirihluta? Ekki mennirnir, sem eiga að vinna, heldur þeir, sem sleppa við það. Ef þetta væri lagt undir atkvæði þeirra manna, er skyldan kemur niður á, þá væri um frjálsa þegnskylduvinnu að ræða, sem jeg gæti verið fylgjandi. (MJ: Hjer er ekki ætlast til neinnar þvingunar.) Hjer er ætlast til, að fólk geti valdboðið hvað öðru, og það óttast jeg í þessu máli.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 13:1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 14 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki. — Till. var því aldrei tekin til síðari umr.

Á 48. fundi í Nd., föstudaginn 11. apríl, var till. tekin til síðari umr. (A. 133).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 14:10 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: Þþ, SigurjJ, SvÓ, Trþ, ÞorlJ, ÞórJ, ÁF, BSt, HStef, IngB, JS, KlJ, MG, MJ.

nei: MT, PO, HK, JakM, JAJ, JBald, JK, Jþ, JörB, BSv.

Fjórir þm. (ÁJ, ÁÁ, BJ, BL) fjarstaddir.

Till. afgr. til Ed.

Á 47. fundi í Ed., laugardaginn 12. apríl, var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 133).

Á 48. fundi í Ed., mánudaginn 14. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðast skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 49. fundi í Ed., þriðjudaginn 15. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 11:1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 11:1 atkv. og til allshn. með 9 shlj. atkv.

4. Yfirfiskimatsmenn.

Á 25. fundi í Nd., mánudaginn 17. mars, var útbýtt:

Till. til þál. um launauppbætur til þriggja yfirfiskimatsmanna (A. 143).

Á 26. fundi í Nd., þriðjudaginn 18. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðast skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 30. fundi í Nd., laugardaginn 22. mars, var till. tekin til fyrri umr.

Frsm. (Ágúst Flygenring): Það er sjútvn., sem kemur fram með till. þessa, sem er í því fólgin að greiða yfirfiskimatsmönnunum í Reykjavík, á Vestfjörðum og Austfjörðum sömu launauppbót og þeir fengu í fyrra, en gleymdist að setja á fjárlögin 1924. Þetta byggist á fylstu sanngirni, þar sem menn þessir hafa laun í lægsta lagi, en miklum skyldum að gegna, og eru svo ómissandi, að ekki má hrekja þá úr stöðum sínum vegna óviðunandi launakjara. Yfirfiskimatsmaðurinn í Reykjavík hefir nú 3000 kr. laun á ári og hinir 2400 kr. hvor um sig. Hjer er farið fram á 1000 kr. launauppbót til hins fyrsttalda og 600 kr. til hvors hinna. Fiskimatsmannsins í Vestmannaeyjum er ekki getið í till., af þeirri ástæðu, að starf hans og starfs svið er miklu minna en hinna. Uppbót-

in í fyrra náði ekki til yfirfiskimatsmannsins á Austfjörðum, af einhverri vangá, en sjálfsagt er, að hann njóti sömu kjara og stjettarbræður hans, og það því fremur, er hann er miklum störfum hlaðinn og gegnir þeim þýðilega. Jeg vona, að þingið bregðist vel við till. þessari. Yfirfiskimatsmennirnir hafa treyst því, að þeir fengju þessa uppbót, og mundu ella vera búnir að segja upp stöðum sínum, ef þeir ekki treystu því, að þessi litla uppbót yrði veitt. Jeg tel það alveg ósamboðið þinginu að hreyfa mótmælum gegn þessari tillögu.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 13:12 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: JakM, JAJ, JBald, JK, Jp, KIJ, MT, SigurjJ, SvÓ, ÁF, ÁÁ, BL, BSv.

nei: JörB, MG, PO, Pp, Trp, ÞorlJ, ÞórJ, ÁJ, BSt, HStef, HK, IngB. Þrír þm. (BJ, JS, MJ) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 13:7 atkv.

Á 32. og 57. fundi í Nd., dagana 25. mars og 28. apríl, var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Till. var ekki á dagskrá tekin framár.

5. Gullkaup til seðlatryggingar.

Á 25. fundi í Nd., mánudaginn 17. mars, var útbýtt:

Till. til þál. um gullkaup til seðlatryggingar (A. 152).

Á 26. fundi í Nd., þriðjudaginn 18. mars, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðast skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 30. fundi í Nd., laugardaginn 22. mars, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Sveinn Ólafsson): Fyrir oss flm. þessarar till. vakir það, að ýta á eftir framkvæmd á bankalögunum frá 1921, þar sem ákveðið er, að keypt verði gull það, er losnar úr seðlatryggingu Íslandsbanka, til tryggingar fyrirhugaðri seðlaútgáfu ríkisins. Að vísu hefir, síðan till. var afhent, komið fram frv. um seðlaútgáfu Landsbankans og starf í framtíðinni. Mætti því ætla, að till. þessi væri óþörf orðin. En frv. þetta tekur ekki til, hvenær gullið skuli keypt, nje heldur, hvort gullið skuli keypt jafnóðum og það losnar, eða á vissu árabili.

Lögin frá 1921 leggja þá skyldu á Íslandsbanka, án nokkurra nánari fyrirsgagna, að selja ríkissjóði gullið með nafnverði, þegar það losnar úr seðlatryggingunni, og liggur næst að skilja það svo, að salan eigi að fara fram smámsaman, eða jafnóðum og gullið losnar, enda gera sömu lög ráð fyrir því, að ríkið gefi út seðla eftir við-

skiftaþörf í stað inndreginna seðla Íslandsbanka.

Hjeðan af getur ekki lengi dregist útgáfa þessara nýju seðla fyrir hönd ríkissjóðs, og ætti því ekki að fresta framkvæmd laganna lengur um gullkaupin; það hægist ekki um með þau, þegar lengra liður og stærri upphæðir losna.

Eftir lögum nr. 7, frá 1922, er ákveðið, að Landsbankinn taki seðlaútgáfunna í sínar hendur, en með samningi milli bankanna frá næstliðnum vetri, um reikningslán til handa Íslandsbanka frá Landsbankanum, samningi, sem ríkisstjórnin mun hafa samþykkt, áskildi Íslandsbanki, að ný seðlaútgáfa yrði hafin af ríkinu, ef og þegar seðlafækkunin torvelaði endurgreiðslu á reikningsláninu til Landsbankans.

Bersýnilega eykst seðlaþörfin við verðfall íslensku krónunnar, og þessvegna má vænta þess, að bráðlega verði gripið til seðlaútgáfunnar. Landsbankanum ætti að vera ljett um að kaupa gullið á þessum tíma, vegna inneignar í Íslandsbanka, sem jeg hefi fyrir satt, að skifti miljónum, og Íslandsbanka er salan engin kvöð, því að gullinu má hann ekki farga eftir nefndum lögum frá 1921, nema ríkissjóður hafi neitað forkaupsrjetti á því. Það gull, sem nú er laust úr seðlatryggingu, er honum því arðlaust, en salan mundi losa hann við vexti af jafnstórri upphæð hjá Landsbankanum og þannig verða honum arðbær.

Eftir bankalögunum 1921 máttu 8 miljónir króna vera í umferð af seðlum Íslandsbanka í lok okt. 1922, en á komanda hausti eiga að vera úti 6 milljónir. Þessvegna á þá að vera laust úr tryggingu gull fyrir 2 milj. kr. í

seðlum, eða um 750 þús. kr. í gulli, því að eftir bankalögum frá 1905 eiga $\frac{3}{8}$ eða $37\frac{1}{2}\%$ af seðlaverðinu að vera málmtrygðir. 750 þús. kr. ætti því að vera sú gullfúlga, sem kaupa þyrfti á næsta sumri, eða því minna sem Íslandsbanki kann að hafa þann $\frac{1}{4}$ málmforðans, sem leyft er að hafa í útlendum bankaseðlum, í öðru en gulli.

Upphæðin, sem seljast á með nafnverði, eða svo, að pappírskróna komi gegn gullkrónu, hlýtur að vera Landsbankanum vel viðráðanleg nú, og rjettara að dreifa gullkaupunum á lengri tíma en taka alt í einu, enda líkast, að ekki líði á löngu, áður Landsbankinn þarf að taka til seðlaútgáfunnar.

Ennþá verður ekki sjeð, hvort hið nýja bankalagafrv. gengur fram á þessu þingi, þótt svo væri ákveðið á síðasta þingi, að á þessu ári skyldi ráðstafa seðlaútgáfunni, en verði sú ráðstöfun aðeins til bráðabirgða, þá er tillagan ekki ófyrirsynju komin fram, og getur þá verið spor í áttina um framkvæmd þess, sem gera þarf, að kaupa gullið.

ATKVGR.

Tillgr. samp. með 15 shlj. atkv.

Fyrirsögn samp. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 14 shlj. atkv.

Á 47. og 48. fundi í Nd., dagana 10. og 11. apríl, var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 49. fundi í Nd., laugardaginn 12. apríl, var till. enn tekin til síðari umr. (A. 152, 205).

Flm. (Sveinn Ólafsson): Við fyrri

umr. málsins tók jeg fram nokkrar af ástæðunum fyrir framkomu till. þessrarar. Síðan hefir enn ein ástæða bæst við, sem þá var ekki komin í ljós, en hún er sú, að frv. þau, sem fyrir þinginu hafa legið, um væntanlega seðlaútgáfu ríkisins, munu vera strönduð á þessu þingi, enda fram komið frv. þess efnis að skjóta ráðstöfuninni allri um seðlaútgáfu á frest. Mjer finst því full ástæða til að hraða þessu máli enn frekar en áður, og að því megi með engu móti fresta, þótt frestað sje ákvörðuninni um seðlaútgáfuna. Það er hjer ekki um neitt vandasamt spor að ræða í meðferð bankamálsins, heldur er þetta beint framhald þess, sem ákveðið var 1921. Það er alkunnugt. að ýmsar þjóðir, sem búið hafa við lággengi, hafa tekið upp það ráð að gefa út gullgenga seðla jafnframt hinum, sem verið hafa með lággengi, og þannig reynt að örva inndrátt lággengisiseðlanna, sem þá teljast fullgildir til skuldalúkningar innanlands. Virðist ekki fjarri sanni að taka þá aðferð upp hjer, ef unt væri með því að hafa áhrif á gengi krónunnar.

Auðvitað er hjer enn ekki að ræða um neina stórupphæð. sem kaupa þarf; í mesta lagi gulltryggingu fyrir þeim tveim miljónum, sem búið á að vera að draga inn á komandi hausti. frá 31. okt. 1922. Sú gulltrygging ætti að nema 750 þúsund kr., það er að segja, ef málmforðinn væri þá allur í gulli. En í bankalögunum frá 1905 er heimild til að hafa $\frac{1}{4}$ málmforðans í öðrum verðmætum en gulli. svo sem kröfum á nokkra erlenda banka og bankaseðlum nokkurra erlendra banka. Það má því vera, að hjer sje ekki um að ræða nema $\frac{3}{4}$ þessarar upphæðar í gulli. eða sem svarar 562 þús. kr., ef á hverj-

um tíma er notuð heimildin um $\frac{1}{4}$ í öðrum verðmætum.

Raddir hafa um það heyrst, að það væri hörð og óeðlileg kvöð á Íslandsbanka að afhenda gullið með nafnverði gegn lággengisiseðlum, og var það dregið í efa af stjórn bankans næstl. sumar, að það væri rjettur skilningur á lögunum frá 1921, að bankinn ætti að láta gullkrónur gegn pappírskrónum. Til þess að ganga úr skugga um það, hvað þingið 1921 hafi átt við í þessu efni, þá mun rjettast að spyrja þá menn, sem áttu sæti á því þingi og eru hjer enn, hvað þeir hafi átt við með tákuninni nafnverð í þeim lögum. Jeg er einn þessara manna, og man jeg vel, hvernig jeg leit á þetta mál og hvað jeg skildi við „nafnverð“. Og jeg vil fullvrða, að allir þeir, sem með mjer stóðu að undirbúningi þess máls, hafi litið á þetta eins og jeg, að gullkróna ætti að koma gegn pappírskrónu, að pappírskrónan skyldi ganga með nafnverði. Um þetta getur enginn vafi verið. Það er og auðsætt, að ella hefði verið þýðingarlaust að taka ákvæði upp í lögin um afhendingu gullsins með nafnverði því að ríkinu gat ekki verið neitt mætara að kaupa gullið með dagsgengi af Íslandsbanka en á hverjum öðrum stað. Hjer er og ekki um neina þungbæra kvöð að ræða, þar eð seðlarnir eru gulltrvgðir. Alþingi getur hvenær sem er tekið í burt þá undanþágu, sem nú er um innlausn seðlanna með gulli. Annars geri jeg naumast ráð fyrir því, að nein misklifð rísi út af þessu. og býst jeg við, að bankarnir muni koma sjer saman um þetta þrautalaust. þar eð báðum ætti að vera ávinningur að því. Það er á það að líta, að Landsbankinn mun ráða yfir svo mikilli inneign á

hlaupareikningi í Íslandsbanka, að honum geta ekki stafað nein vandræði af að festa þessa upphæð, og hinsvegar sleppur Íslandsbanki þar við vaxtagreiðslu af jafnhárrí upphæð og gull er afhent fyrir, en gullið vaxtalaust, þegar það er laust úr tryggingu. Mjer þykir því meiri ástæða til að ætla, að grípa þurfi til seðlaútgáfunnar bráðlega, þar sem litlar líkur eru nú til að íslenska krónan muni hækka, heldur miklu fremur hið gagnstæða. Af því leiðir auðvitað, að gjaldeyrispörfin eykst. Að visu get jeg búist við, að þetta ár liði svo, að ekki verði neinn verulegur gjaldeyrisskortur, en úr því má þess vænta, að útlendur gjaldeyrir fari að flytjast inn í landið, og þá helst danskur og norskur. Á næsta ári í októberlok á að vera úti sem svarar $5\frac{3}{4}$ miljón kr. í seðlum frá Íslandsbanka og Landsbankanum, og er það ekki meira en helmingur af pappírsgjaldmiðli þeim innlendum, er mestur var úti um 1920. Mjer finst því auðsætt, að bráðlega verði að taka til seðlaútgáfu af nýju. En hitt þyktist jeg einnig vita, að eftir þá beisku reynslu, sem fengin er um illa trygða seðla, muni enginn vilja gera ráð fyrir nýrri seðlaútgáfu án þess að gulltrygging standi að baki. En ef beðið verður með gullkaupin, þá verður bæði erfiðara að kaupa mikla gullfúlgu í einu, og auk þess hugsanlegt, að gengisbreytingar geri kaupin óhagfeldari og gullið dýrara.

Jeg tel svo óþarft að fara fleiri orðum um þetta að sinni. Jeg hefi ástæðu til að ætla, að till. verði samþ., þar sem engum mótmælum var hreyft gegn henni við fyrri umr.

Að lokum skal jeg taka það fram, að

till. á þskj. 205 er ekki annað en rjett-
ing á prentvillu, sem var í aðaltill.

Fjármálaráðherra (Jþ): Þessi till. er bygd á þeim misskilningi, að það losni eitthvað af gullforða Íslandsbanka á þessu ári. Í októberlok næstkomandi má seðlamergð bankans ekki fara fram úr 6 miljónum kr. En með því að málmforði bankans eftir lögum frá 1905 á að vera $37\frac{1}{2}\%$ eða $\frac{3}{8}$ af seðlaupphæðinni, er gull það, sem bankinn hefir í vörslum sínum — $2\frac{1}{4}$ miljón kr. — aðeins hæfileg trygging fyrir þeim seðlum, sem í umferð mega vera. Það er því ekkert gull afgang, og bankanum er ekki heimilt að láta neitt af hendi, nema þá að útvega í þess stað aðra tryggingu, sem honum er heimilt að hafa alt að $\frac{1}{4}$ hluta. Að bankinn hefir nú ekki tryggingu að baki nema sem svarar 6 miljónum kr., stafar af því, að honum varð auðvitað fyrst fyrir, er að krepti, að lóga inneignum sínum í erlendum bönkum, en eftir að þær, sem námu $\frac{1}{4}$ af tryggingunni, voru burtu teknar, þá var um leið fyrir það byggt, að gull losnaði, þótt seðlafúlga minkaði úr 8 milj. niður í 6 milj. kr.

Jeg skal svo ekki fara út í önnur atriði viðvíkjandi útgáfu nýrra seðla, þar sem svo er áliðið fundartíma. En jeg skal aðeins enda með því, að jeg veit satt að segja ekki, hvað hv. deild vildi gera með því að samþ. slíka till., þar sem stjórnin, þrátt fyrir það, gæti ekki framfylgt henni.

Flm. (Sveinn Ólafsson): Þessar upplýsingar, sem hæstv. fjrh. (Jþ) hefir nú komið með, eru allsendis nýjar fyrir mig, og jeg býst við, að svo megi segja

um fleiri. Jeg hefi til þessa litið svo á, að bankinn hafi átt að hafa alla sína seðla trygða með gulli að $\frac{3}{8}$, eftir lögunum frá 1905, og í þá áttina benda líka lögin frá 1921. Að því er snertir þær inneignir í erlendum bönkum, sem hæstv. fjrh. (Jþ) kveður síðan hafa verið fargað, en til hafi verið 1921, þá vil jeg geta þess, að mjer þykir næsta ólíklegt, að þær hafi getað numið $\frac{1}{4}$ af málmforðanum, sem þá átti að vera nokkuð á fjórðu milj. kr., af því að seðlar voru þá í umferð fyrir meira en 9 milj., og einkum þó er ólíklegt, að svo hafi verið, er taka varð enska lánið handa honum til lúkningar útlendum skuldum og til yfurfærslu fjár. Hitt þykir mjer trúlegra, að inneignin í erlendum bönkum hafi þá verið talsvert minni en $\frac{1}{4}$ áskilins málmforða, og hefði bankinn þá, eftir lögunum frá 1905, átt að hafa þeim mun meira af gullinu. Annars er auðvitað mál, að ef ekkert er nú laust af gullinu, laust úr seðlatryggingu, þá getur stjórnin ekki heldur keypt það. Samt tel jeg rjett að samb. þessa till., því að hún er þá áminning um það, að gullið verði keypt, þegar er það losnar. Annars verð jeg að endurtaka það, að næsta undarlegt er, að þetta gulltryggingarmál hefir ekki verið upplýst betur á undanförnunum þingum, einkum á síðasta þingi, þegar þá er vitað, að gullið var ekki geymt hjer á staðnum og auk þess líklega miklu minna en það átti að vera.

Fjármálaráðherra (Jþ): Það er miskilningur hjá hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ), að þessi gullforði sje minni en hann átti að vera og að hann sje geymdur annarsstaðar en vera ber. Í raun og veru er hann meiri en lögin áskilja, og

er síst ástæða til að beina aðfinslum að bankanum fyrir þetta.

Jón Auðunn Jónsson: Mjer virðist, að hjer kenni nokkuð mikils misskilnings hjá hv. flm. (SvÓ), því á þingi 1921 var okkur, sem fjölluðum um lögin um seðlaútgáfu Íslandsbanka, og þar með hv. flm. (SvÓ) sjálfum, kunnugt um það, að bankinn hafði ekki meira gull en nam tveim miljónum og 260 þús. kr. En aftur átti bankinn inniegn í erlendum bönkum, og lá fyrir yfirlýsing um það, að það fje yrði ekki notað, nema heimild kæmi til frá ríkisstjórninni. Og til þessa bendir 4. gr. þessara laga, þar sem bankanum er heimilað að hafa úti 6 miljónir kr. í seðlum, án þess að borga af þeim aukagjald. En strax og seðlaútgáfan fer fram úr 6 milj. kr., þá greiðist 2% aukagjald af þeim hluta seðlanna, sem ógulltrygður er, eftir 1. gr. laganna, eða af 62,5% af þeim seðlum.

Jeg hafði ekki athugað þessa till. nægilega við fyrri umr. En eftir þeim upplýsingum, sem nú hafa komið fram, þá er sýnilegt, að ekki er um neinn gullforða að ræða, sem bankinn megi missa, nema hann hafi keypt gull síðan lögin frá 1921 voru samþykkt. Í lögunum er einnig svo fyrir mælt, að bankanum sje skylt að selja ríkissjóði með nafnverði það af gullforða sínum, sem hann þarf ekki til tryggingar seðlunum. En nú er fullsannað með vottorði yfirskoðunarmanna, að ekkert gull er aflögu. Jeg get því ekki sjeð, að nein ástæða sje til þess að samþykkja þessa till. Það gæti álitist sem svo, að þingið hjeldi, að gullforði bankans væri meiri en hann raunar er, en jeg vil ekki gera mig beran að slíkri fávisku og líklega

enginn þeirra, sem á þingi voru 1921. Jeg vil því heldur vísa málinu frá með rökstuddri dagskrá, með því jeg lít svo á, að gullið eigi að kaupa samkv. lögum frá 1921. eins fyrir því, þó till. sje ekki samþ., ef gullið annars er til. En sje það ekki til, þá er till. þýðingarlaus.

Jeg leyfi mjer því að bera hjer fram svofelda rökstudda dagskrá:

Með því að Íslandsbanki hefir enn ekki meiri gullforða en þörf er fyrir til tryggingar þeim 6 miljónum kr. í seðlum, sem bankinn má hafa í umferð í lok októbermánaðar næstkomandi, telur deildin ekki þörf á að samþykkja till., og tekur því fyrir næsta mál á dagskrá.

Annars vona jeg, að flm. taki till. aftur, og að hún ekki komi framvegis á dagskrá, því hún er til þess eins fallin að sýna vanþekkingu flm. í þessu máli.

Flm. (Sveinn Ólafsson): Það er enganveginn rjett hjá hv. þm. N.-Ísf. (JAJ), að 4. gr. bankalaganna frá 1921 gefi nokkra bendingu um það, að til þess hafi verið ætlast, að gullforði bankans yrði minni en $37\frac{1}{2}\%$ af seðlum í umferð. heldur voru þær 6 miljónir kr., sem greinin miðar við, settar sem hámark þeirrar seðlafúlgu, sem bankinn mætti hafa úti, án þess að greiða aukagjald.

Hinsvegar er augljóst, að ekkert þýðir að rekast í þessu. ef gullið er ekkert til, svo sem upplýst hefir verið af hæstv. fjrh. (Jþ). En það eru alveg spánnýjar upplýsingar. Allir hafa búist við því, að eitthvað af gullforða bankans væri laust úr tryggingu, þar sem allir seðlar hans áttu að vera gulltrygðir að $\frac{3}{4}$, og þeir voru nálægt 9 milj. kr., þegar

bankalögin komu út 1921. Menn vissu ekki áður, nema ef til vill þeir, sem handgengnir voru bankanum, að hann ætti 1921 nokkrar verulegar inneignir í útlendum bönkum, sem komið gæti gegn $\frac{1}{4}$ gulltryggingarinnar. Hitt var kunnugt, að á honum hvíldu skuldir við erlenda banka, og ekki síst þeirra vegna var enska lánið tekið.

En til þess nú að ljetta þeim róðurinn, sem þurfa að skifta sjer milli dagskrárinnar frá hv. þm. N.-Ísf. (JAJ) og till., leyfi jeg mjer að óska þess, að málið verði tekið út af dagskrá í bili. til frekari athugunar.

Umr. frestað.

Till. var ekki á dagskrá tekin framar.

6. Klæðaverksmiðja.

Á 45. fundi í Nd., þriðjudaginn 8. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um undirbúning fullkominnar klæðaverksmiðju fyrir landið (A. 324).

Á 46. fundi í Nd., miðvikudaginn 9. apríl, var till. tekin til meðferðar, hver n i g r æ ð a s k y l d i.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 49., 50., 51. og 53. fundi í Nd., dagana 12., 14., 15. og 22. apríl, var till. tekin til f y r r i u m r.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 55. fundi í Nd., föstudaginn 25. apríl, var till. enn tekin til fyrri umr. (A. 324, 377, 421).

Flm. (Þórarinn Jónsson): Jeg ætla ekki að mæla fram með þessari till. með langri ræðu að sinni. Í greinargerð fyrir till. er flest fram tekið, sem við kemur þörfinni fyrir slíka verksmiðju. Það, sem veldur því, að till. er fram komin, er það, að á þingi 1921 var samþ. þál. um að skipa nefnd til þess að athuga þetta mál, og sú nefnd hefir nú lagt fram skýrslu um störf sín og niðurstöður, eins og öllum er kunnugt. Nú er það vilji okkar flm. þessarar till., að þessu starfi nefndarinnar sje haldið áfram. Við segjum með till. okkar ekkert um það, hvort staður sá, sem nefndin hefir aðallega bent á fyrir tóverk-smiðjuna, sje heppilegur eða heppilegastur. En hinu erum við samdóma, að rjett sje að hafa eina eða tvær verk-smiðjur mest, fyrir landið, og erum því till. nefndarinnar í þessu atriði samþykkir.

Úti um land hafa menn óskað eftir að fá lopa- og kembivjolar sem víðast, og talið það sjálfsagða lausn málsins. En það kapp er þó ekki sprottið af því, að menn hafi í raun og veru gert sjer það fullkomlega ljóst, að það sje heppilegast og ódýrast fyrir þjóðfjelagið, heldur er það sprottið af hinum vaknaða áhuga fyrir heimilisíðnaðinum og hinni miklu þörf til þess að draga úr kaupum á innfluttri vefnaðarvöru. Því mönnum hefir óað það fje, sem á þann hátt gengur út úr landinu. Nefndin hefir sýnt fram á, að þetta muni vera óheppilegt, og eru nú ýmsir að komast á þá skoðun, sem áður hölluðust að hinu.

Alþt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

Við flm. þessarar till. álitum, að í þessu efni eigi að gæta þess fyrst og fremst, hvað þjóðinni sje fyrir bestu, og allur metingur um það, hvar verk-smiðjan eigi að standa, eða hvort þær skuli vera fleiri en ein, eigi að hverfa fyrir þessu. Okkur er alveg sama, hvar verk-smiðjan er, bara að hún sje á hentugasta stað. En okkur er ekki sama, að til slíks sje stofnað með feikna-kostnaði hingað og þangað um landið. En til þess að losna við þann mikla undirbúningskostnað á hverjum stað víða um land, á að stofna eina eða tvær fullkomnar klæðaverksmiðjur fyrir landið. Þetta er álit fagmanna, að sje hin eina rjetta og færa leið. Og það er þetta stóra atriði, sem við flm. till. viljum láta halda áfram að rannsaka og undirbúa. Tillaga okkar fer aðeins fram á þetta. Hjer hefir komið fram önnur till., brtt. við till., nokkru nákvæmari að orðalagi, með því að hún tekur ýmislegt fram, sem við höfðum talið nægilegt að taka fram í framsögu málsins, því við töldum sama fyrir stjórnina, hvort gert væri. Við getum því fallist á þessa till.

Jeg vil svo með örfáum orðum minnst á höfuðliði till., því þar er það tekið fram, sem ætlast er til, að unnið verði frst og fremst í þessu máli.

Í fyrsta lagi á að ákveða stærð og gerð verk-smiðjunnar, og hvar hún eigi að standa. Þetta verður hlutverk þeirra manna, sem skipa þá nefnd, sem till. okkar kveður á um. Það er líklegt, að í nefnd þessa verði valdir þeir menn, sem í fyrsta lagi bera gott skvn á þetta mál og sem jafnframt eru kunnugir störfum fyrri nefndarinnar og till. hennar í þessu atriði. Má þá ganga út frá, að þeir leggi til, að stofnuð verði

ein verksmiðja, og þá helst hjer á Suðurlandi. En verksmiðjan Gefjun á Norðurlandi verði bætt og fullkomnuð. Þó er ekki ástæðulaust að ætla, að nefndin kynni að rannsaka aðrar kröfur, t. d. á Austurlandi. Og kæmi þá í ljós, að þar væri ef til vill hentugasti staðurinn fyrir slíka klæðaverksmiðju, þá er sjálf-sagt, að hún sje sett þar. Stærð verksmiðjunnar verður að sjálfsögðu að fara eftir klæðapörf okkar, með tilliti til þess, hve mikið yrði sent út, ef reynt yrði að selja eitthvað af framleiðslunni erlendis. Á því byggist líka rekstrar-kostnaðurinn, hve stór verksmiðjan er. Eftir áætlun nefndarinnar frá 1921 mundi slík fullkomin verksmiðja kosta $1\frac{1}{2}$ miljón. Enskur fagmaður, sem hjer var á ferð í fyrrasumar, áleit, að þetta mundi vera nærri lagi. Þessi maður taldi, að auðelt mundi að fá $\frac{1}{3}$ stofnfjárins í hlutum frá Englandi. Okkur dettur í hug, að líklegt sje, að $\frac{1}{3}$ fáiist hjá landsmönnum sjálfum, og ríkið leggi svo fram $\frac{1}{3}$ eða ca. $\frac{1}{2}$ miljón kr., þegar litið er á þann áhuga fyrir þessu máli, sem fram hefir komið, t. d. á Austurlandi, þar sem ekki stærra svæði en Múlasýslur ætla að leggja fram til slíks fyrirtækis ca. 300 þús. kr., auk lánsfjár, sem ríkis ábyrgðist, um 200 þús. kr. Það er auðvitað, að ef slíkur áhugi væri almennur, þá mundi auðvelt að safna $\frac{1}{2}$ miljón kr. á öllu landinu. En nú er, eins og menn vita, svo hátt að högum, að þetta fje yrði þó ekki fengið á svipstundu, heldur mundi það dragast nokkuð. En leiðina þarf að athuga, og vil jeg þá sjerstaklega benda á þann veg, sem vikið er að í greinargerðinni og að þessu lýtur.

Ef hugsað er til þess, að ríkið leggi fram $\frac{1}{3}$, eða 500 þús. kr., til fyrirtæk-

isins, þá verður ef til vill erfiðast að fást við það. En jeg vil í því sambandi benda á það, að gamla Iðunnarfjelagið hjer á talsverðar eignir, sem ekki er óhugsandi, að það vilji leggja í þetta fyrirtæki. Þessar eignir eru virtar á 240 þús. kr., og leigir fjelagið þær öðrum. En það er hreint ekki óhugsandi, að það vilji „realisera“ þær og leggja í þetta fyrirtæki með ríkissjóði, og kæmist það í kring, þá verður það ekki neitt afarfje, sem ríkið þyrfti að leggja af mörkum til þess að koma fyrirtækinu á stofn.

En þótt jeg geri ráð fyrir því, að þetta taki allmikinn tíma, þá tel jeg ekki rjett að fresta því lengur að undirbúa málið rækilega, svo að við getum sem fyrst losnað við það að kaupa þessi ósköp af erlendum dúkum, sem nú kaupum við.

Það er satt, að ekki er mikil reynsla fengin fyrir því, hvort heppilegra sje að hafa eina verksmiðju eða fleiri. Þó hefir það komið í ljós, að lopavjelar einar hafa ekki getað kept við dúkaverksmiðjur um kembingu. Þannig lögðust Reykjavossvjelarnar niður, þegar dúkaverksmiðja kom að Álafossi. Eins varð reyndin í Eyjafirði. Um lopavjelarnar á Halldórsstöðum í Þingeyjarsýslu er það að segja, að þær voru bæði minni og ódýrari en nú er hægt að fá. En þær vjelar, sem nú fást og yrðu notaðar, eru of dýrar, þegar ekki er hægt að vinna í þeim nema hluta úr árinu. Slíkar vjelar geta því aldrei kept við stærri og fullkomnari vjelar, sem vinna alt árið, og alt bendir á það, að þær eigi að hverfa úr sögunni, enda var það álit nefndarinnar frá 1921.

Jeg vona, að hv. deild líti á þetta mál líkum augum og við flm. till. og lofi

því að ganga í gegn. Með því er engu ráðið til fulls um málið, en framgangur þess er greiddur síðar mier.

Ætlast er til þess, að nefndin starfi kauplaust að öðru en því, að hún fái borgaðan útlagðan kostnað, en sá kostnaður verði síðar endurgreiddur ríkissjóði og talinn til stofnkostnaðar.

Að lokum vil jeg benda á það, að þetta tilboð frá Englandi, sem jeg drap aðeins á, hefir sýnilega mikla þýðingu fyrir framgang þessa máls. Hjer er það viðurkendur sjerfræðingur, sem álitur fyrirtækið svo arðvænlegt, að Englendingar muni vilja leggja fje í það. Og ef maður verður fenginn frá Englandi til þess að stjórna fyrirtækinu fyrst í stað, a. m. k. þangað til við fáum þann sjerfræðing, er við eigum þar við nám og bráðum er fullnuma, þorvald Árnason, þá er það mikil trygging fyrir því, að það sje vel stofnað og vel rekið, þar sem Englendingar teljast standa fremstir í þessari iðngrein. Það er því margt, sem bendir á, að rjett sje að halda áfram þessu máli. en óforsvaranlegt að láta það niður falla að svo komnu.

Sveinn Ólafsson: Þetta mál sem hjer er um að ræða. er óneitanlega stórt og viðtækt, og má sannarlega ekki kasta höndunum að því að afgreiða það.

Jeg tók eftir því hjá hv. flm. (þórJ), þótt jeg heyrði annars illa til hans, að hann lýsti samhygð sinni með brtt. á þskj. 377. En það var einmitt sú brtt., sem kom mjer til þess að flytja brtt. á þskj. 421. Mjer þykir tekið nokkuð djúpt í árinna með till. 377, þar sem gert er ráð fyrir því, að væntanleg nefnd ráði stað og starfstilhögun hin-

ar fyrirhuguðu verksmiðju. Mjer finst hjer of mikið átt undir vali, sem annars er ekki kunnugt um, hvernig falla muni. Jeg hefi því leyft mjer að leggja það til, að í stað orðsins „ákveði“ í 1. og 2. lið brtt. á þskj. 377 komi „átla“. Þessi nefnd verður vitanlega að miða útreikninga sína við einhvern vissan stað og staðhætti, og það getur hún gert, þótt sá staður sje ekki þar með sjálfsagður að nota. En mjer finst of mikið að fá nefndinni það vald í hendur, sem Alþingi ætti sjálft að hafa, ef til kemur.

Um till. sjálfa verð jeg að öðru leyti að segja það, að mjer virðist hún fremur bera vott um fljótræði og kapp, heldur en hyggindi, sem í hag koma fyrir þjóðfjelagið. Á þetta bendir greinargerðin ótvírætt. Óneitanlega er aukinn ullariðnaður einna sjálfsagðasta leiðin til þess að rjetta við erfiðan efnahag þjóðarinnar, og þá fyrst og fremst heimilisiðnaður, bæði við sjó og í sveitum. Stóriðjurekstur á þessu sviði er ekki aðeins óreyndur og áhættusamur, heldur getur auk þess haft lamandi áhrif á heimilisiðnaðinn.

Fyrsta sporið í ullariðjunni hjer á landi á ekki að vera dúkagerð til útflutnings, heldur til þess að fullnægja dúkapörf landsbúa. Og það er með öllu ósannað mál, að ein stór dúkaverksmiðja hjer í Reykjavík fullnægi eins vel þeirri þörf og fyrirvinnu heimilisiðnaðarins eins og fleiri og minni verksmiðjur og kembivjelar. Auk þess er hjer á margt að líta, sem er næsta afdrifaríkt og ákvarðandi fyrir slíkt fyrirtæki sem þetta. Og þar er staðarákvörðunin efst á blaði.

Vafalaust hafa aðalforkólfar þessar-

ar verksmiðjuhugmyndar hugsað sjer, að hún skyldi standa í Reykjavík, eða þar sem hún gæti orðið bæjarfjelaginu stuðningur og atvinnubót. Og þetta er mjög eðlilegt, þegar á málið er litið frá sjónarmiði bæjarbúa og þeirra, sem vænta sjer einhvers frama eða álitlegrar stöðu af fyrirtækinu. En sennilega líta aðrir landsbúar nokkuð annan veg á þetta.

Alþjóðarfyrirtækin eiga undir högg að sækja hjer í höfuðstaðnum. Þau eru gerð að mjólkurkúm fyrir bæinn, þegar mögulegt er. Ljós vottur þessa er Samband íslenskra samvinnufjelaga, Eimskipafjelag Íslands og landsverslunin. Alþingi hefir átt í baráttu og á í baráttu um að verja þessar stofnanir fyrir ásælni bæjarins, og það er augljóst, að það getur ekki varið þær nema að nokkru leyti. Bærinn liggur á þeim eins og mara, þótt Alþingi geti takmarkað að nokkru álagningu aukaútsvara á þær. Hafnargjöld, afgreiðslugjöld, húsaleiga og vinna er hjer í afarverði, og þetta bitnar á stofnunum þessum og þeim, sem við þær skifta. Dýrtið er hjer í allgjevmingi, þvínær á öllum sviðum. Hásetakaup hjer er um 300 kr. á mánuði, og meira auk heldur, en annarsstaðar er það 150—200 kr.; tímakaup kr. 1,25—2,50, móts við kr. 0,75—1,00 annarsstaðar, o. s. frv. Og alt er þetta í raun og veru ávöxtur af ástandi bæjarins, skuldþunga hans, taumlausu fjesýslubraski útlendra og innlendra brallkónga og mangara, en eyðslu og iðju leysi þess lausíngjálýðs, er í stefnulausri ljettúð veltur um götur þessa bæjar.

Að binda allsherjar dúkaverksmiðju við Reykjavík er því vissasta leiðin til að firra landsmenn afnotum af henni,

og að skattskylda þá við Reykjavík, er skifta við hana. En hjer er reyndar meira í húfi, því að þetta gæti leitt til viðskiftaþverrunar, er sligaði síðan fyrirtækið í samkepní við útlendar verksmiðjur, og það má jafnvel telja víst, að hluttaka annara landsmanna í stofnun slíks fyrirtækis hjer í Reykjavík verði torfengin. Reynsla síðustu ára, og þá ekki síst stríðsáranna, hefir skapað þá skoðun víða, að Reykjavík sje alt annað en heppileg viðskiftamiðstöð landsmönnum.

Í máli sem þessu er að sjálfsögðu mikil áhersla lögð á kostnaðarhliðina. Tillögumenn halda mjög á lofti áætlunum ullariðnaðarnefndarinnar frá 1922, og Englendingins, Mr. Brook's, er áætlaði, að fyrirtækið myndi kosta 50 þús. sterlingspund, eða 16—18 hundruð þúsundir króna. Þetta er nú reyndar fullstór upphæð, ef alt eða mest alt þarf að taka að láni og ríkið að bera bróðurhlutann. En leyfilegt mun að setja spurningarmerki við áætlunina, einkum ef fyrirtækið verður bundið við Reykjavík. Mig minnir, að hús Eimskipafjelagsins — þriðjungi stærra en nú er — væri áætlað 5—600 þús. krónur, þegar stjórn fjelagsins var að berja fram samþykkt til byggingarinnar. Húsið varð tveir þriðjuhlutar þess, sem áætlað var, o. s. kostaði, ef mig minnir rétt, um eina miljón, og þar fóru feitu kýrnar, sem áttu að bjarga fjelaginu í harðærunum. Mig minnir líka, að rafveita bæjarins væri fyrst áætluð neðan við 2 miljónir og síðan röska 2 miljónir, en jeg hefi fyrir satt, að hún muni nú vera komin á fimtu miljón, auk allra innlagninga. Að þeirri áætlun stóðu þó bæði útlendir og innlendir sjerfræðingar, eins og reyndar að þessari ullar-

verksmiðjuáætlun. Svipað má segja um hafnarbygginguna og ýms önnur mannvirki hjer. Regla má heita, að þau fari langt fram úr áætlun. Jeg mundi því fyrir varúðarsakir vilja gera ráð fyrir svo sem 3 milj. kr. stofnkostnaði fyrir verksmiðju þessa, ef hjer ætti að vera, og ríflegum rekstrarkostnaði, með hliðsjón af dýrtíðarvinnulaunum í Reykjavík og rekstrarafli frá rafveitunni, sem varla yrði mjög ódýrt, þar sem auka þyrfti rafveituna. Auk þess væri líklegt, að gera mætti ráð fyrir ofurlitlu skattgjaldi eða aukauðsvari, sem hæfa þætti miljónafyrirtæki.

Þá segja flm., að von muni á $\frac{1}{3}$ stofnkostnaðar frá Englandi eða £ 17.000. En hvað segir Jón Boli um það, ef stofnkostnaður fer svo sem um $\frac{1}{3}$ eða $\frac{1}{2}$ fram úr áætlun? Veit jeg vel, að hann gæti lánað og mun líklega fáanlegur til að lána gegn ríkisábyrgð, en í guðspakkaskyni býst jeg ekki við að hann styðji þetta fyrirtæki, og ríkið, sem ábyrgðarþunginn hvílir á og ærið hefir fyrir af því tæi, hefir öllu lakari aðstöðu til að tryggja hagsmunum sína í slíku fyrirtæki en einstaklingur. En það er skoðun mín, að hjer lendi mest fjárframlögin á ríkinu, að minsta kosti fyrst í stað.

Í sjálfu sjer hefi jeg enga ótrú á ríkisrekstri, ef vel er um búið og hann er ríkinu ekki ofraun, en jeg hefi litla trú á samvinnufjelagsskap ríkisins við singjarna einstaklinga, og held, að hlutur þess verði þar miður fram dreginn en sameiganda.

Yfirleitt álít jeg ullariðnaðarmálinu best borgið með því að áhugi og framtakssemi landsmanna sje notað á hverjum stað, eftir því sem hann kemur í ljós, en ríkið veiti honum sjerfróða að-

stoð og leiðbeiningar og ábyrgist, ekki of mikinn, en þó nokkurn hluta af lán-um til framkvæmda. Það er fyrirláttur einn, að minni verksmiðjurnar, t. d. fjórðungaverksmiðjurnar á borð við Gefjuni, sem eftir áætlun ullariðnaðarnefndar frá 1922 eiga að kosta alt að 600 þús. kr., geti ekki unnið útgengilega dúka, þegar efnið er til þess hæft. Það hefir Gefjun sýnt þessi síðustu ár. Það er alkunna, að tilraunir hennar með að vinna dúka úr erlendu, smágjörvu hráefni og völdu innlendu efni, hafa tekist vel, en allir hljóta að sjá, að stór verksmiðja getur engin áhrif haft fremur en lítil á tæsluhæfileika íslensku ullarinnar.

Um þetta, og þá teknisku hlið málsins, þýðir annars lítið að þrátta. En jeg fullyrði, að margt er miður athugað en skyldi í þessu sambandi, og hv. flm. hafa tekið ýmislegt eins og óvefengjanlegan sannleika í áliti ullariðnaðarnefndar, t. d. það, að ein stór verksmiðja geri heimilisiðnaðinum sama gagn og fyrirvinna á mörgum stöðum í landinu, af því að farmgjald skipanna með ströndum fram sje jafnhátt, hvort sem sent er langt eða skamt. En þetta er einstök fjarstæða. Með þessu er sem sje gert ráð fyrir því, að engu skifti, hvort eigandi þarf að bíða fáa daga eða margar vikur eftir lopa eða ullarsendingu og sæta stopulum skipsferðum.

Ennfremur segja hv. flm., að kembingar- og lopavjelar borgi sig ekki, reknar út af fyrir sig. Þessi staðhæfing er með öllu örökstudd, enda er ekki hægt að staðhæfa slíkt án samanburðar við eitthvert þekt fordæmi. Þessi fullyrðing hv. flm. kemur heldur ekki vel heim við reynslu Þingeyinga, sem lengi hafa

haft kembivjelar, er nýlega hafa verið reistar úr rústum með ærnum kostnaði eftir bruna, líklega þó með það fyrir augum, að fyrirtækið borgaði sig, eins og reyslan hafði sýnt, og þó eiga Þingeyingar tiltölulega ljetta sókn til Gefjunar.

Annað mál er það, að fyrirvinna ætti að geta orðið ódýrari í fullkominni klæðaverksmiðju, þar sem mikið er unnið, fyrir þá, sem auðveldlega ná til hennar. Flm. taka það fram, eins og sjerstök meðmæli með fyrirtækinu, að Englendingurinn Mr. Brook álíti, að það geti orðið arðvænlegt. Hann lítur vitanlega á þetta sem fjárgróðafyrirtæki og miðar arðsvonina fyrir ensku þriðjungs-eigendurna við öryggið, sem rikiseignin veitir. Hann lítur á þetta frá sjónarhóli hins hagsýna Breta, en líklega ekki þjóðfjelagsins, enda skortir hann vissulega staðlega þekkingu til að dæma um þetta.

Hv. flm. vilja tengja fyrirtækið við aðstandendur Iðunnarfjelagsins gamla, sem ennþá á leifar af gömlu verksmiðjunni. Þeir ætlast til, að þessir Iðunnar-eigendur beini fyrirtækinu inn á rjettar brautir. Það liggur því nærri að ætla, að sú nýja allsherjarverksmiðja eigi þá að eignast átuna af Iðunni. Á síðasta þingi og í nál. ullariðnaðarnefndar skaut líka upp þeirri hugmynd, að Álafosseignin gæti fallið inn í stóru verksmiðjuna. Það er þá ekki heldur ósennilegt, að þessi allsherjarverksmiðja geti á þægilegan hátt breytt í peninga slátrinu af þessum gömlu, úreltu verksmiðjum, þótt hún hafi líklega lítil not af því. Engum mundi koma það á óvart, þegar aðstandendur þessara aflóa fyrirtækja ættu að ráða, að þeir reyndu að gera sjer mat úr reit-

unum og ríkisábyrgðinni á þeirri stóru verksmiðju.

Hv. flm. hafa varað við því, að gera mál þetta að flokkspólitísku máli. Þetta er nú sjálfsagt í einlægni sagt. En jeg held, því miður, að þetta mál sje fyrir löngu orðið að flokkspólitísku máli, og auk þess komin inn í það hreppapólitík stærsta hrepps-fjelagsins á landinu. Jeg þóttist verða þess var fyrir ári liðnu, og hefi jeg því síðan verið á þeirri skoðun, að frá því þetta ullariðnaðarmál kom fram, hafi það verið flutt með það eitt fyrir augum, að það gæti orðið stoð og stytta fyrir þennan bæ og einstaka borgara hans, og ekki horfir vænlegar, að mínu viti, ef gömlu ullariðnaðarfjelögin, Iðunn sáluga og Álafossverksmiðjan, eiga að sameinast þeirri „stóru“. Jeg geri því ráð fyrir, að það geti orðið erfitt að losa þetta mál við alla flokkspólitík.

Það er auðvitað af umhyggjusemi fyrir góðu og þörfu máli, þótt jeg efist um, að það takist að fá því framgengt, sem hv. flm. (ÞórJ) gerir ráð fyrir, að væntanleg nefnd vinni kauplaust. En mjer finst þó, þegar um jafnvandasöm störf er að ræða sem þau, er nefndin á að fá í hendur að vinna, að það sje til of mikils mælst af nefndarmönnum, að þeir vinni fyrir alls ekkert kaup. Jeg sje aðeins örfáa menn, sem gætu staðið sig við það, sem sje aðstandendur Iðunnar og Álafoss. Þeir gætu þá, í von um hagkvæma sölu gömlu vjelanna, lagt á sig slíka vinnu. En það leiddi þá til þess, að nefndin yrði skipuð mönnum úr Reykjavík.

Hv. flm. (ÞórJ) gerir mikið úr því hagræði, sem leiða mundi af sjerfræðilegri aðstoð Englendinga við þetta fyrirtæki, ef þeir fengjust til að taka þátt

í stofnun þess. En jeg get ekki gert svo mikið úr þessu. Jeg get ekki talið það neitt aðalatriði í þessu máli, að sótt verði eftir reynslu og þekkingu Englendinga um þessa hluti. Jeg held meira að segja, að það verði alls ekkert heppilegt að tengja þetta fyrirtæki við enskt fjármagn og forystu. Jeg veit ekki betur en að ullariðnaður sje kominn á alveg eins hátt stig á Norðurlöndum, t. d. í Danmörku og Noregi, að því er kemur til nýtingar á norrænni ull, og við gætum alveg eins sótt okkar þekkingu og fyrirmyndir þangað. Ýmsir telja nánin mök við Dani og Norðmenn í samstarfi og atvinnuháttum okkur hættuleg, af því að þeir sjeu okkur ofjarlar í öllu. En jeg hefi ekki síður ótrú á samvinnu við Englendinga, og hygg það súrdeigið ekki hollara.

Það er auðvitað mál, að ullariðjumálinu verður að sinna, eins og hv. flm. (ÞórJ) sagði, og jeg mun ekki láta á mjer standa að styðja það mál, þegar jeg er orðinn sannfærður um, að því sje stefnt á rjetta leið. Jeg veit fyrir víst, að allur almenningur mun fúslega leggja á sig talsverðar byrðar til þess að ná því takmarki, að hjer komi upp innlend dúkagerð, ef fyrirtækin eru við hans hæfi og ekki háð annmörkum þessarar reykvísku braskarahugmyndar.

Það getur vel verið, að hjer á þingi sjeu fáir eða engir, sem líta á þetta mál eins og jeg, en það skiftir engu fyrir mig. Mjer er þetta sannfæringarmál, og læt ekki á mig fá, hvort fleiri eða færri verða mjer samferða. Ef svo fer, sem nú virðist einna líklegast, að Alþingi fallist á þessa allsherjarhugmynd, og falið verði nefnd manna hjer úr Reykjavík það vandaverk að undirbúa tóvinnu-málið, þá vænti jeg þó þess, að Alþingi

geymi sjer að minsta kosti til næsta þings að ákveða nánar stað og fyrir-komulag þessarar verksmiðju, og að brtt. mín á þskj. 421 verði samþykkt. Læt jeg hjer svo staðar numið að sinni, en vil aðeins geta þess að lokum, að þótt þessar brtt. mínar verði samþykktar, sje jeg mjer þó ekki fært að fylgja þessu máli út úr deildinni í þeim búningi, sem það nú hefir, en frá mínu sjónarmiði getur það verið tiltækilegt að láta þetta mál fara til síðari umr., til þess að málið upplýsist betur, og mætti það verða því ávinningur að verða rætt hjer tvisvar, þótt ekki verði það afgreitt að þessu sinni.

Jörundur Brynjólfsson: Jeg get verið stutturður að þessu sinni, einkum þar sem hv. flm. (ÞórJ) hefir lýst því yfir, að hann, ásamt meðflm., hv. þm. Borgf. (PO) fjellist á brtt. mína og hv. þm. Str. (Trþ), sem er að finna á þskj. 377, og sem við erum þeim þakklátir fyrir.

Þetta mál er allþýðingarmikið mál, en það er þegar búið að ræða það allmikið á undanförunum þingum og orðið talsvert mikið undirbúið, og auk þess, þegar gert er ráð fyrir, að sá undirbúningur haldi áfram, sje jeg ekki ástæðu til, að verið sje að fjölyrða mikið um þetta mál nú. Jeg vil aðeins geta þess, að við flm. brtt. 377 getum vel fallist á brtt. hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ). Við teljum sjálfsagt, að Alþingi á sínum tíma ákveði, hvar verksmiðjan á að standa og fyrirkomulag og stærð þessarar fyrirhuguðu verksmiðju. Verði því aðeins gerðar áætlanir og tillögur um þetta af væntanlegri nefnd, en engin fullnaðarákvörðun tekin um það. Mun jeg svo ekki fjölyrða meira um þetta,

en vænti þess, að hv. deild taki þessu máli vel.

Flm. (Þórarinn Jónsson): Hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ) hefir gefið sjer góðan tíma til þess að „kritisera“ greinargerð þessarar till., eins og till. sjálfa, og kom mjer það alls ekki á óvart. En mjer kom niðurstaða þessa hv. þm. (SvÓ) samt nokkuð á óvart. Hann hefir jafnan tekið þeim höndum á þessu máli, að hann hefir aldrei mátt heyra annan stað nefndan fyrir verksmiðjuna en Suður-Múlasýslu, annarsstaðar hefir hvergi mátt nærri koma. En þegar hann kom fram með brtt. sínar, bjóst jeg samt við því hálft í hvoru, að hann mundi verða þessu máli fylgjandi, ef þær hefðu orðið samþykktar. En svo er þó alls ekki. Í rauninni virtist mjer hann ætla að verða með till. okkar flm., eins og hún kom fram í fyrstu, því að allar aðfinslur hans stefndu að brtt. hv. 2. þm. Árn. (JörB) og þm. Str. (Trþ), enda væri það undarlegt, ef hann vildi ekki, að undirbúningur þessa máls hjeldi áfram, nema hann vilji slá því föstu, að hann áliti engan undirbúning í þessu máli rjettan annarsstaðar en í Suður-Múlasýslu, því að það er vitanlegt, að enginn maður, sem nokkurt skyn hefir borið á þetta mál, hefir þar nærri komið. En ef þetta er ekki skoðun þessa hv. þm. (SvÓ), hlýtur hann að fylgja till. okkar hv. þm. Borgf.

Þá skal jeg minnast á örfá atriði úr ræðu hans, hin helstu. Það er þá fyrst, að hann taldi, að heimilisiðnaðinum gæti staðið hættu af þessari stóriðju; en það er síður en svo, að þetta geti orðið heimilisiðnaðinum hættulegt. Jeg álít þvert á móti, að þetta verði hin mesta lyftistöng fyrir heimilisiðnaðinn, þar sem

alveg er tvímælalaust og full reynsla fyrir hjá öllum þjóðum, að mikið ódýrari verður kembing og lypping í fullkominni verksmiðju, eins og rökstutt er í greinargerð tillögunnar. Þá áleit þm. (SvÓ), að það yrði of seinlegt að senda ullina til einnar verksmiðju, t. d. í Reykjavík. En hann hefir þá ekki athugað það jafnframt, að samgöngur innan hjeraða eru óviða eins tíðar eða tíðari en skipaferðir til Keykjavíkur, eða jafnvel Eskifjarðar. Það er mjög óviða, sem stöðugar bátaferðir eru innan hjeraða, nema mäske á einstaka stað innan fjarða. Þá er og enn óathuguð sú ástæðan, að það er aðeins á vissum tíma árs, sem þess þarf með að senda ullina, og ef hann álítur eina stóra verksmiðju, sem gæti unnið fyrir alt landið, mundu verða dýrari en margar smáverksmiðjur sína í hverju hjeraði, þá er það annaðhvort alls ekkert hugsað hjá hv. þm. (SvÓ), eða þá að það er mjög illa hugsað. Svo áætlaði hann t. d., að þessi eina stóra verksmiðja yrði helmingi dýrari en ráð hefir verið gert fyrir, þ. e. um 3 milj. kr., en taldi aftur á móti, að smærri verksmiðjur, eins og t. d. Gefjun á Akureyri, mundu reynast miklu ódýrari. Nefndin hafði áætlað þær um 600 þús. kr., og vildi hann ekki hækka þá áætlun nema lítið eitt. Af hverju? Af því það fjell betur saman við hans eigin skoðanir. Jeg skal nú viðhafa hans eigin reikningsaðferð, og mundu þá þessar verksmiðjur, á stærð við Gefjuni, kosta um 1 miljón og 200 þús. kr. Ef við nú gerum ráð fyrir, að reistar yrðu 10 verksmiðjur, sín í hverju hjeraði, eða hjer og þar um landið, yrði allur kostnaðurinn samantlagður um 12 milj. kr., en þessi eina stóra verksmiðja, sem duga mundi fyrir alt

landið, kostaði þó ekki nema 3 milj. með þessari hækkuðu áætlun hans. Hver er nú munurinn? Nei, það er ekki hægt að velta þessu svo, að ekki verði sama niðurstaðan, að 1 eða 2 stórar verksmiðjur verða tvímælalaust miklu ódýrari en margar smáar. Flutningskostnaðurinn með skipum verður og svipaður, hvort sent er lengri eða skemri leið. En þetta hefir hv. þm. (SvÓ) aldrei getað hugsað sjer, vegna þess, að inn í hans höfuð hefir aldrei komist nema eitthvert smákrili af verksmiðju, sem standa ætti á Eskifirði. Jú, hv. þm. (SvÓ) gat þess, að Þingeyingar hefðu keypt sjer aftur kembivjelar, en hann hefir ekki sannað, að þær borgi sig betur heldur en ef sótt hefði verið til Gefjunar-verksmiðjunnar á Akureyri. Gömlu vjelarnar þingeysku voru litlar og ódýrar, en nú er hvergi hægt að fá svo litlar vjelar. Nú er aðeins hægt að fá stórar vjelar, sem vinna miklu meira en sem svarar vinnuþörf lítils sveitahjæraðs. Hann hefir heldur engin rök fært fram fyrir því, að minni vjelarnar verði ódýrari, en segir það aðeins ósannað mál, að stórar verksmiðjur verði ódýrari; en reynsla okkar og allra annara hefir þó einmitt sannað það.

Hann dvaldi einna mest í ræðu sinni við hagsmuni Reykjavíkur í sambandi við þetta fyrirtæki. Jeg veit ekki, hvað hann hefir meint með því, en því var hvíslað að mjer áðan, að hann mundi halda, að við flm. þessarar till. mundum hafa verið keyptir til þess af einhverjum, sem væntu þess að fá störf við verksmiðjuna, ef hún yrði sett í Rvík. Þetta held jeg að við förum ekki að setja fyrir okkur. En mjer finst það hálfskritið af hv. þm. (SvÓ) að ætla að

fara að mála grýlur á vegginn um það, hverjir muni fá atvinnu við þetta fyrirtæki. Á þessu stigi málsins er það of snemt að hugsa um þá hluti; en það er óheiðarlegt að gera ráð fyrir því, að þetta mál verði misnotað í þágu einstakra manna.

Það er rjett hjá hv. þm. (SvÓ), að kaupgjald er hærra í Reykjavík en viðast hvar annarsstaðar, og dýrtíð þar einna mest á landinu, en það hefir heldur aldrei verið gengið beint út frá því, að verksmiðjan yrði reist hjer í Reykjavík. Jeg hafði hugsað mjer t. d., að Álafoss væri líklegri staður fyrir verksmiðjuna, að minsta kosti verður það atriði tekið til athugunar. En heldur t. d. hv. þm. (SvÓ), að verkamenn vildu fara hjeðan til Eskifjarðar, ef verksmiðjan væri þar, og vinna þar fyrir lægra kaup en hjer tíðkast? Það hefir heyrst nú nýlega, og er engin stóriðja komin á fót hjer ennþá, að verkamenn úti um land sjeu að reyna að færa sjer í nyt þá kauphækkun, sem hjer hefir orðið, til þess að fá kaup sitt hækkað líka. Kaupgjald í svona verksmiðju yrði líklega ætíð að vera hærra en venjulegt kaup algengra verkamanna, enda þótt líklegt sje, að mætti halda því eitthvað lægra en hægt er í Reykjavík. En það er skylda nefndarinnar að taka þetta alt með í reikningum sínum, ella gæti hún ekki sagt hið sanna um það, hvaða staður yrði heppilegastur og ódýrastur; en þar á verksmiðjan að vera. Það er síður en svo, að þetta eigi ekki að takast til greina. En hv. þm. (SvÓ) taldi Rvík óheppilegan stað, aðallega af þessum ástæðum; en þótt kaupið þyrfti ef til vill að vera eitthvað hærra hjer en annarsstaðar, gæti það þó unnist upp af

ýmsum öðrum hlutum. Reykjavík er t. d. ekki óheppilegasti staðurinn að því er samgöngur snertir. Það gæti jafnvel hugsast, að Reykjavík reyndist ódýrasti staðurinn, þegar öllu væri á botnin hvolfst, þrátt fyrir alt það svartasta, sem þm. (SvÓ) hefir talið upp. Það er ýmislegt, sem athuga verður í þessu sambandi. Hjer í Reykjavík mundi ekki þurfa að byggja sjerstök verkamannaskýli; þess mundi þurfa víðast hvar annarsstaðar, t. d. á Álafossi. En hvernig þessu hagar til á Eskifirði, er mjer alveg ókunnugt. Þetta er eitt með mörgu fleira, sem þarf að taka til ítarlegrar athugunar.

Hann (SvÓ) talaði um það, eins og jeg mintist á áðan, að það þyrfti að hækka þá áætlun, sem þegar hefir verið gerð, en það skiftir litlu máli. Það þarf jafnan að hækka allar áætlanir; en hitt má vel vera, að þetta verði nokkru dýrara en ætlað hefir verið, vegna þess, að eftir því sem málið verður betur rannsakað, komast menn nær því rjetta. Þetta er algengt með allar áætlanir.

Ennfremur taldi hv. þm. (SvÓ), að þetta mundi aldrei verða fært, nema ríkið tæki alt stofnfjeð að láni. Hann gekk sem sje út frá því, að þetta yrði ríkisrekstur. Þetta hefir aldrei verið tilgangur okkar flm. Við höfum ætlast til, að þetta yrði hlutafjelag. Landsmenn mundu t. d. leggja fram minst $\frac{1}{3}$ hluta fjárisins, en ríkissjóður $\frac{1}{3}$ hluta. Ef landsmenn gætu þetta ekki af eigin ramleik, mætti og taka lán til þess, og væri það þá ekki óhugsandi, að ríkissjóður tæki ábyrgð á því, og er það engin nýjung, þótt það kæmi fyrir. En hitt hefir mjer aldrei komið til hugar,

að ríkissjóður tæki lán til þess að koma þessu á fót.

Hv. þm. (SvÓ) sagði, að Englendingar gætu ekki gert áætlanir um þetta, og að þeir mundu ekki vilja leggja fram fje í þetta fyrirtæki. (SvÓ: Þetta er útúrsnúningur). Nei, hv. þm. sagði, að þeir mundu kippa að sjer hendinni vegna þess, að þetta færi fram úr áætlun, og veit jeg ekki, hvað hann hefir fyrir sjer í þessu, því að önnur áætlunin var eftir Englendinginn, sem hjer var siðatsliðið sumar. Þá fór hann út í það, sem hann hefði sjálfs sín vegna átt að láta ógert, þar sem hann slær því föstu, að við flm. ætlumst til þess, að gömlu vjelarnar úr Iðunni ættu að renna til þessarar verksmiðju og verða þar notaðar. Þessar vjelar, sem hann talar um, eru ýmist seldar eða urðu með öllu ónýtar í brunanum. En það eru alt aðrar eignir en vjelar, sem þetta fjelag á. Það á hús og lóðir stórar, sem það hefir leigt út fyrir fiskverkunarreiti. Þessar eignir eru ávalt í miklu verði. Jeg skal láta það alveg ósagt, hvort fjelagið vill leggja þessar eignir sínar í þetta fyrirtæki, en ef það vildi gera það, gæti það orðið þessu máli feikimikill stuðningur. Þarna mundu fást sem svarar yfir 200 þús. kr., auk skulda, sem á þessu hvíla. Það er enginn vafi á því, að fjelagið getur gert sjer þetta fje úr þessum eignum sínum.

Enn taldi þm. (SvÓ), að Englendingar mundu ekki geta gert sjer von um arð af þessu, og mundu því alls ekki leggja í þetta fyrirtæki. Þessar fullyrðingar eru þvert ofan í yfirlýsingu þessa þaulæfða enska fagmanns, sem hjer var, og eru því ekki sæmandi hv. þm. (SvÓ), ef hann vill láta nokkurn hugsandi

mann trúá sjer. Og þegar við berum kostnaðinn við að koma upp verksmiðjunni saman við þau fje, sem ier út úr landinu fyrir ulla-rvörur, þá sjáum við brátt, að kostnaðurinn yrði borgaður á tálum árum.

Þá talaði hv. þm. (SvÓ) enn um stop-ular ierðir. Það er ekki heldur nein ástæða, eins og jeg hefi áður sýnt fram á. Þau mun nú varla vera nokkur staour á landinu, sem ekki sjeu nægilega fljótar ferðir til, þessa vegna.

Hv. þm. (SvÓ) lagði í fyrstu áherslu á þau, að þetta mál ætti ekkert að vera við riðið flokkapólitik. Hann hefir og síðan breytt samkvæmt því. Alt, sem hann hefir til þessa haldið fram í mál-inu, hefir ekki verið blandað flokka-pólitik, heldur hreppapólitik. En mín skoðun er nú sú, að hún eigi ekki heldur hjer við. Hv. þm. hefir, að því er virðist, ekki ennþá getað komið auga á neinn verulega heppilegan stað, nema þarna fyrir austan. Það er ekki svo að skilja, að jeg hafi neitt sjerstakt á móti honum; þvert á móti. Jeg vil láta rann-saka hann sem aðra líklega staði, og taka hann, ef hann virðist ákjósan-legur.

Hann kvað ekkert happ mundu vera að fá Englendinga til að koma verk-smiðjunni á stofn. Vildi hann fult eins vel taka Dani eða Norðmenn til þessa. Það má vera, að verða kunni skiftar skoðanir um þetta, en jeg þykist þess fullviss, að Englendingar standi einna fremst í þessum efnum. Sá maður hjer að heiman, sem er að stunda þessa námsgrein, gerir það í Englandi. Er það mjög efnilegur maður, og verður hann fullnuma bráðlega. Mun það því aldrei

skifta mörgum árum, sem við þurfum að búa við forstöðu erlends manns.

Það er annars þýðingarlaust að vera að þrátta um þetta mál, og allra helst við hv. i. þm. S.-M. (SvÓ). Hann hefir nú einu sinni bitið sig fastan í þessa skoðun sína, og hún verður ekki frá honum tekin, hversu rangt sem hann hefir fyrir sjer; að því er hann alþektur. En það fyndist mjer, að hv. þm. ætti þó að ganga inn á, að ekki sje rjett að fella nú niður áframhaldandi undirbúning í þessu máli. Einkum kom mjer á óvart, er hv. þm. lýsti yfir því í lok ræðu sinnar, að hann mundi greiða atkv. á móti málinu, eftir að hann hafði bent á sjerstakan stað, sem heppi-legur myndi vera til þessa, og sem hann kvað ekkert á móti, að væri rannsakaður. Sú rannsókn fer þá aldrei fram, ef málið er nú látið niður falla. Hlýtur hv. þm. því að hafa verið að gera að gamni sínu í annaðhvort skiftið.

Halldór Stefánsson: Það veltur á tvennu, hverja þjóðfjelagslega þýðingu það hefir, að stofnað sje til aukins ull-ariðnaðar hjer á landi. Fyrst, hvernig slíkur iðnaður kemur til að verka á heimilisiðnaðinn í landinu, og í öðru lagi, hver fjárhagsstuðningur það verður fyrir ulla-ramleiðsluna.

Að því er snertir fyrra atriðið, þá hygg jeg, að það muni heldur verða til að draga úr heimilisiðnaðinum, ef stofnuð yrði aðeins ein verksmiðja. Að minsta kosti hefir reyndin til þessa orðið sú, að fullkomnar ulla-verksmiðjur hafi jafnan haft þær verkanir. Það er stærð þeirra og einkum fjarlægð þeirra og óbein viðskifti við ulla-ram-

leiðendur, sem gerir þetta að verkum. Aftur á móti er því svo varið, að því nánara sem sambandið er milli verksmiðjunnar og ullarframleiðenda, þeim mun betur er hún fallin til að styðja og efla heimilisiðnaðinn. Þá getur hver og einn fengið ullarvinnuna á því stigi og á þeim tíma, sem honum hentar best. Af þessum sökum myndi t. d. verksmiðja hjer í Reykjavík alls ekki hafa meiri þýðingu fyrir heimilisiðnaðinn úti á landi, síst á Austurlandi, en norskar verksmiðjur. Það er því engum efa bundið, að það verður miklu hagfeldara í þessu tilliti að hafa verksmiðjurnar fleiri, en smærri.

Að því er snertir hitt atriðið, fjárhagsstuðninginn við ullarframleiðendur, þá veltur það aðallega á forminu, hvort fyrirtækið verður í hlutafjelags- eða í samvinnufjelagsformi. Það er undir því komið, hvort það verður til sem gróða-fyrirtæki fyrir stofnfjeð, eða til verðhækkunar fyrir innlenda framleiðslu. Verði það stofnað sem hlutafjelag, þá getur það ekki haft nema litla þjóðhagslega þýðingu, því almenningur kemur þá ekki til að hafa nema tiltölulega lítið gagn og lítinn áhuga fyrir því. Verði það aftur á móti í samvinnuformi, þá getur þýðing þess orðið mikil, því það verður þá samgróíð hag og áhuga almennings. Þessi till., sem hjer er um að ræða, gerir ráð fyrir hlutafjelagsforminu, og eftir öllum líkum að dæma er verksmiðjunni ætlað að vera í Reykjavík. Ef svo færi, þá ætti Reykjavík mjög hægt með, með útsvörum o. fl., að draga til sín allan hagnaðinn úr höndum fyrirtækisins og ullarframleiðenda.

Í öðru lagi gerir till. ráð fyrir aðeins einni verksmiðju, og er það ólíklegt til

þess að efla eða auka heimilisiðnaðinn í landinu. En til þess ætti þó kvörninni einmitt að vera snúið. Í þessu sambandi skal jeg taka það fram, að ef svo færi, að reist yrði aðeins ein verksmiðja, þá ætti hún að vera á Austurlandi, vegna þess, að Austfirðingar eiga ógreiðastan aðgang að verksmiðjum og minstan kost á stuðningi til aukins heimilisiðnaðar, og aðstaða þar að engu leyti verri en nokkursstaðar annarsstaðar.

Jeg vildi aðeins taka þetta fram til athugunar fyrir þá, sem fara kunna með málið í framtíðinni, og til að skýra afstöðu mína til þessa máls síðar, eftir því, hver leið verður farin og hvert formið verður.

Að lokum skal jeg svo geta þess, að jeg mun á þessu stigi málsins greiða atkv. með brtt. hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ) og með brtt. á þskj. 377. Þó þykir mjer ekki ólíklegt, að jeg við síðari umr. málsins beri fram brtt.

Sveinn Ólafsson: Jeg heyrði fremur lítið af síðari ræðu hv. flm. (ÞórJ), en það lítið sem það var, þá gat jeg ekki betur sjeð en að það væru tómar afbak-anir á orðum mínum áðan. Hv. þm. (ÞórJ) bjó sjálfur til setningar til að „kritisera“, og eignaði mjer, en var sjálfur höfundur að. En þar sem hann vildi eigna mjer þessi öfugyrði, sem hann þóttist fá svo góðan fangstað á, þá verður naumast hjá því komist að líta svo á, að þetta sje vottur um röksemdaprot hjá honum. Á jeg satt að segja dálítið bágð með að gera mjer ljóst, hver tilgangurinn hefir verið hjá hv. þm. (ÞórJ) með öllu þessu.

Hv. þm. (ÞórJ) kvað mig hafa sagt, að verksmiðjustofnunin yrði heimilisiðnaðinum hættuleg. Það voru ekki mín

orð. Jeg sagði í almennum orðum, að stóriðja hefði oft reynst hættuleg heimilisiðnaðinum, enda munu flestir játa, að svo sje. Það er t. d. alvitað, að heimilisiðnaður okkar fór í rústir, þegar verksmiðjur nágrannalandanna komust á legg, og vegna samkepnir þeirra.

Þá kvað hv. þm. (ÞórJ) mig hafa sagt, að Englendingar myndu þegar kippa að sjer hendinni, ef kostnaðurinn færi fram úr áætlun. Jeg sagði það ekki heldur. Jeg kastaði aðeins fram þeirri spurningu, hvað Jón Boli myndi gera, ef svo færi, að stofnkostnaður yrði $\frac{1}{3}$ eða $\frac{1}{2}$ meiri en áætlun miðar við.

Þá kvað hann mig ekki geta hugsað mjer slíka ullahverksmiðju, sem hjer um ræðir, nema í Suður-Múlasýslu eða á Austurlandi. Jeg mintist ekki með einu orði á Austurland eða Suður-Múlasýslu í ræðu minni, en hitt gaf jeg glögglega í skyn, að jeg yfirleitt væri mótfallinn slíkri allsherjarverksmiðju, hvar sem hún væri á landinu.

Jeg ætla annars ekki að elta frekar þessa útúrsnúninga hv. flm. (ÞórJ), en snúa mjer að því, sem hann tók eins og jeg talaði það.

Hv. flm. (ÞórJ) gerði alvarlega tilraun til að sanna það, að ekki yrði dýrara að hafa verksmiðjuna hjer en annarsstaðar á landinu. Kvað hann meðal annars þann kostinn, að ekki þyrfti að byggja hús yfir verksmiðjufólkið, ef hún væri hjer. En mjer er spurn: Mundi þetta fólk ekki þurfa að greiða húsaleigu og hafa þess vegna hærri kaup? Og hv. flm. veit ef til vill, hvað hún er hjer sanngjarnlega metin, að hún hefir nálgast stundum 100% af verði húsanna um árið. Geri jeg ráð fyrir, að hún mundi fyllilega vega upp kostnaðinn,

sem bygging íbúðarhúsa fyrir verka-fólkið myndi leiða af sjer annarsstaðar.

Þá kvað hv. flm. (ÞórJ) vinnuna mundu verða ódýrari, ef ein stór verksmiðja ætti hlut að máli en ef þær væru fleiri og smærri. Það má vera, að eitthvað sje í þessu, en það verður þó komið undir ýmsum staðlegum ástæðum, og aðalatriðið er ekki það, hvort vinsla á 1 kg. ullar verður lítið eitt ódýrari eða dýrari, heldur hitt, hvort landsmenn alment verða aðnjótandi hallkvæmra viðskifta, en það er miður trygt með einni stórrri verksmiðju en fleiri smáum. Jeg hygg, að ávinningurinn af stóriðjunni — ef nokkur yrði — mundi margfaldlega jetast upp við stíðleg viðskifti og tafsöm og af auknum undirbúningskostnaði.

Þá kom hv. þm. (ÞórJ) að kembivjelunum. Hann kvað þær fráleitt geta borgað sig og nefndi í því sambandi kembivjelarnar í Þingeyjarsýslu. Sagði hann þær nú hafa verið settar upp stærri á Húsavík, af því að minni vjellar, eins og þær, sem brunnu, væru ekki fáanlegar. Ekki veit jeg, hvaðan hv. þm. hefir þetta, eða hvernig með því verður sannað, að kembivjellar borgi sig ekki. Auðvitað verður einhver sam-anburður að vera, til þess að sagt verði með vissu, að ákveðið fyrirtæki borgi sig ekki.

Þá benti hv. flm. (ÞórJ) á það, hve samgöngurnar við Reykjavík væru góðar, og hve mikla þýðingu það hefði fyrir viðskifti við ullarverksmiðju hjer. Kostur er það að vísu, og væri talsvert þungur á metunum, ef ekki væri þar á móti þeir ókostir, sem loða við þennan stað. En það eru líka ýmsir aðrir staðir, sem eins auðvelt er að hafa samgöngur við og Reykjavík, staðir, sem

færri annmarka hafa en Reykjavík, og þar sem t. d. öll afgreiðslugjöld eru miklu lægri en í Reykjavík.

Hv. flm. (ÞórJ) gerði ráð fyrir, að þetta yrði hlutafjelag. Jeg þóttist líka vita það. Hann gerir ráð fyrir því, eins og ullariðjunefndin, að ríkið leggi til $\frac{1}{3}$ stofnkostnaðar. Hitt eiga landsmenn að kaupa, að því leyti sem það verður ekki ensk eign. En líkurnar eru heldur litlar, eins og jeg hefi áður tekið fram, fyrir þeim hlutakaupum, og jafnvel ekki vissar úr nærsveitum Reykjavíkur, ef verksmiðjan væri hjer. Þessvegna er líklegast, að ríkið þyrfti, er á ætti að herða, að kaupa talsvert meira en gert er ráð fyrir, þyrfti að stofna og reka fyrirtækið að mestu leyti.

Hv. flm. (ÞórJ) taldi líklegt, að Iðunnarfjelagið gamla mundi selja húseignir sínar og fiskireiti og leggja í fyrirtækið. Getur verið, og er ekki ólíklegt, ef fyrirtækið á að reisa á rústum Iðunnar. En annars sje jeg ekkert samband milli Iðunnar og þessa fyrirtækis eða meiri líkur fyrir, að það fjelag fari að selja eignir sínar og leggja í þetta en að við tækjum að selja jarðir okkar og leggja andvirðið í fyrirtækið.

Það, sem aðallega ber á milli hv. flm. og mín, er þetta, að jeg er yfirleitt ósamþykkur hugmyndinni um allsherjar-verksmiðju hjer á landi. Jeg vil ekki stofna fje ríkisins í neina hættu með því að stofna eða reka slíkt fyrirtæki. Slíkum rekstri verður aldrei eins vel borgið hjá ríkinu í þessari hugsuðu sameign eins og hjá einstaklingum. og því vil jeg ekki draga fjárhættuna yfir ríkissjóðinn. Jeg veit, að samkepní nágrannapjóðanna verður hjerlendri verksmiðju skæð og hættuleg, og þeim mun

þyngri yrði kappróðurinn sem hún hefði bæjarfjelagið hjer á baki sjer með dýrtíð þess og þungum álögum. Höfuðerfiðleikarnir við að keppa við erlendar verksmiðjur eru þeir, að viðskiftin við þær eru gróin og á gömlum merg, samgöngur t. d. við Noreg fult eins greiðar frá sumum landshlutum eins og við Reykjavík, og allar líkur fyrir ódýrara verki í Noregi en hjer, en alteins vönduðu.

Jeg get því ekki fylgt þessari hugmynd um allsherjarverksmiðju, jafnvel hvar sem væri á landinu, þegar um ríkiseign er að ræða og rekstur, og það því síður sem jeg sje engin efni á að koma henni upp fyrir ríkisfje á þessum tíma.

En ef svo ólíklega fer, að ákveðið verður að reisa allsherjar-dúkaverksmiðju, og að miklu leyti fyrir almanna-fje, þá legg jeg aðaláhersluna á það, að hún verði ekki reist í Reykjavík eða þar, sem bærinn getur þjakað henni með álögum eða aukið kostnað af viðskiftum við hana. Jeg gæti til dæmis mun betur felt mig við hugmyndina, ef verksmiðjunni væri ætlað að vera norður á Akureyri, austanfjalls eða uppi í Borgarfirði.

Jeg skal svo ekki fara fleiri orðum um þetta að sinni, þar sem nú er mjög áliðið fundartíma og ýms mál eru á dagskrá, sem bíða afgreiðslu.

Flm. (Þórarinn Jónsson): Jeg vildi aðeins beina einni athugasemd til hv. 1. þm. N.-M. (HStef). Hann tók það fram, að væri verksmiðjan rekin sem hlutafjelag, hefðu framleiðendurnir engan íhlutunarrjett. Jeg veit ekki, hvort hann hefir athugað þetta nógu rækilega. Það er gert ráð fyrir því, að ríkið eigi $\frac{1}{3}$ og framleiðendur líka $\frac{1}{3}$, og virðist því sem þeir gætu haft fylsta íhlutunar-

rjett, þótt útlendingar ættu $\frac{1}{3}$ í verksmiðjunni.

Hann og 1. þm. S.-M. (SvÓ) tóku það fram, að væri verksmiðjan ein á öllu landinu, ætti hún að vera á Austurlandi. Jeg hefi nú aldrei gengið út frá einni verksmiðju, heldur væri og haldið áfram þeirri, sem er á Norðurlandi, og hún aukin. Annars er þessi eltingaleikur út af verksmiðjunni á Austurlandi ósköp einkennilegur; jeg hefi aldrei haft á móti henni. Það er að heyra á hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ) eins og jeg vildi hvergi hafa verksmiðjuna nema hjer í Reykjavík. Jeg hefi margsinis tekið það fram, að við flm. viljum aðeins hafa verksmiðjuna þar, sem hentast verður talið að hún sje.

Hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ) fór að meta hús og fleira hjer í Reykjavík. Jeg veit ekki, hversu rjett það var gert. Jeg aðeins benti á þetta með verkamannabústaðina, og má vel vera, að þrátt fyrir það yrði hentugra að hafa verksmiðjuna á Álafossi, þar er vatnsafl til rektstrar og hús, sem yrði að auka, en yrði samt sjálfsagt ódýrara en að nýtt væri bygt hjer. En við höfum sem sagt aldrei haldið neinu fram um staðinn, heldur að málið yrði rannsakað enn meir og undirbúningnum haldið áfram.

Hv. þm. (SvÓ) var að tala um, að samgöngurnar við Reykjavík væru ekki betri en við aðra staði. Jeg sagði aðeins, að þeir erfiðleikar, sem að samgöngunum lúta, yrðu ekkert meiri, þótt verksmiðjurnar væru 1 eða 2, enda veit jeg ekki til, að menn hafi neitt kvartað yfir slíku hvað viðvíkur þeim verksmiðjum, sem fyrir eru.

Það má líka geta þess, að ef koma ætti upp smærri tóvinnuvjelum, þá er ekki líklegt, að þær yrðu í kaптúnun-

um, heldur í sveitunum, og eins og vegirnir eru, þá er ekki fyrir það bygt, að flutningskostnaðurinn til þeirra yrði ekki eins mikill og þótt aðeins væri ein verksmiðja.

Annars hefi jeg þegar bent á dæmi um það, hvernig tóvinnuvjelunum gengur, þegar verksmiðjurnar koma upp, t. d. við Reykjafoss, þegar Álafossverksmiðjan var stofnuð. Jeg get minst á fleiri. Vjelarnar á Rauðamýri urðu að hætta, og hluthafarnir töpuðu öllu; alveg eins fór í Ólafsdal. Og það mætti benda á fleira, til að sýna, hve óheppilegar þessar smærri vjelar eru. Um Halldórsstaði er það að segja, að fyrri vjelarnar voru svo smáar og samsvöruðu miklu betur því, sem vinna varð úr, heldur en nú er völ á. Og þær vjelar, sem nú eru, veit enginn hvernig gefast. Þær voru keyptar gamlar og engin reynsla fengin á þeim.

Þá mintist hv. þm. (SvÓ) á eignir lðunnarfjelagsins. Jeg hefi aldrei slegið neinu föstu um þær, aðeins sagt, að æskilegt væri, ef auðnast mætti að koma þeim fyrir sem hlutum í verksmiðjunni. Það má vel vera, að það sje ekki hægt.

Þá talaði hv. þm. (SvÓ) um, að ríkið þyrfti sjálfsagt að leggja meira en $\frac{1}{3}$ af mörkum. Þetta var aðeins fullyrðing og á engan hátt rökstudd. Það getur vel verið, að við nánari rannsókn finnist fleiri leiðir og betri til að safna fje en við höfum bent á.

Hv. þm. (SvÓ) sagði síðast, að betra væri að hafa 2—3 verksmiðjur en eina. Virðist hann þá horfinn frá smávjelunum. Og jeg hefi ekkert á móti því; jeg hefi þvert á móti haldið fram, að fullkomna ætti verksmiðjuna á Akureyri.

En jeg tek það enn fram, að við flm. höfum ekkert lagt til um þetta eða ann-

að, heldur það eitt, að haldið væri áfram að undirbúa að koma á fót fullkominni verksmiðju, sem stæði á þeim stað, sem hentast væri fyrir þjóðina.

Það, sem hv. þm. (SvÓ) sagði um að jeg hefði snúið út úr orðum sínum, var alt rangt. Jeg skrifaði þau niður og snjeri ekki út úr neinu, en hann tók þetta í munn sjer til þess að fá tækifæri til að snúa út úr mínum orðum.

Jeg ætla ekki að tala meira um málið, enda er jeg nú dauður og mun ekki hugsa til athugasemdar, hvað þá meira.

ATKVGR.

Brtt. 421 samþ. með 12:9 atkv.

Brtt. 377 (ný tillgr.), svo breytt, samþ. með 18:1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 18 shlj. atkv.

Á 56., 59. og 60. fundi í Nd.. dagana 26. og 30. apríl og 1. maí, var till. tekinn til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 62. fundi í Nd., laugardaginn 3. maí, var till. enn tekin til síðari umr. (A. 451, 457).

Sveinn Ólafsson: Jeg bjóst við, að hv. flm. (ÞórJ) mundi fyrstur kveðja sjer hljóðs, en þar sem hann hefir ekki gert það, vil jeg leyfa mjer að fara um málið nokkrum orðum.

Það er svo um þetta mál, að það þyrfti að rekja tildrög þess og sögu ullariðnaðarins, ef vel ætti að vera. En jeg sje, að ekki muni vera tími til að fara út í þá sálma, og mun jeg sleppa því að mestu. (JAJ: Það hefir verið gert áður.) Lítilsháttar, en þó engan-

veginnn nógu ljóslega. Vil jeg því drepa á einstöku atriði. Byrja jeg þá á fyrsta ullariðjufyrirtækinu, sem reist var hjer á landi, en það voru innrjettingar Skúla landfógeta. Það var allsherjarfyrirtæki, sem þá var stofnað, eins og fyrirtæki það, sem hjer er stefnt að. Auðvitað vantaði þá alla reynslu, og fór því um þetta fyrirtæki sem öllum er kunnugt, að það veslaðist upp á tiltölulega stuttum tíma og varð að hætta. Svo fór um það allsherjarfyrirtæki. Einn talsvert mikilsverðan árangur af þessari fyrstu tilraun má samt telja, að þekking landsmanna á meðferð vefnaðartækja óx og heimilisiðnaðurinn jókst nokkuð á eftir.

Svo lágu þessi fyrirtæki niðri um langt skeið, til um 1880. Þá var aftur hafist handa á þann hátt, að byrjað var á kembangarvjelum, og hófst sú tilraun norður í Þingeyjarsýslu. Það, sem síðan hefir verið gert, er í raun og veru framhald af þessu, þannig, að á hverjum tíma hefir verið leitast við að hjálpa heimilisiðnaðinum og auka hann. Það hefir meðal annars verið gert með þeim 3 ullarverksmiðjum, sem risið hafa upp. Jafnframt hefir aftur verið tekið að vinna innlenda dúka til þess að bæta úr klæðapörf landsmanna. Allar 3 verksmiðjurnar, sem starfað hafa, Iðunn, Gefjun og Álafoss, hafa notið stuðnings úr ríkissjóði í lánsmynd, og það talsvert mikils. Efast jeg ekki um, að þær hafi gert töluvert gagn, með því að lyfta undir heimilisiðnaðinn, hver í sínu nágrenni. Svo sem kunnugt er, hafa 2 af þessum fyrirtækjum í raun og veru mishepnast, að því leyti sem þau hafa ekki getað orðið fjárhagslega sjálfstæð. En eitt þeirra, hið norðlenska, Gefjun, stendur föstum fótum fjárhagslega, og

hefir því náð talsvert betri árangri en hin. Eru miklar líkur til þess, að það geti orðið uppbyggilegt fyrirtæki í sínum landshluta, og fullnægt þörf hans langt fram yfir það, sem lengi var ætlað. Hefir Gefjun síðustu árin unnið mjög áferðarfallega og ljetta dúka, sem áður hefir þurft að fá frá útlöndum.

Stefnan í þessu tóvinnumáli hefir alt frá upphafi verið að undirbyggja heimilisiðjuna, jafnframt því að koma upp innlendri dúkagerð, er geti fullnægt klæðaðþörf landsmanna. Þessi var líka stefna þeirra manna, er stóðu að þáttill. 1921. Sú tillaga bendir ljóslega á það og allur búningur hennar. Hún kom fram tiltölulega snemma á þinginu, var mjög ítarleg og í mörgum liðum. Gekk hún í gegnum tvær umr. í hvorri deild, fór í sameinað þing og var afgreidd þaðan. Var tillagan þá orðin styttri og umfangsminni en í upphafi, en þó lík upphaflegu tillögunni að því leyti, að bent var fastlega á þá stefnu að undirbyggja heimilisiðjuna.

Fyrsta atriðið, sem nefndin, er skipuð var af stjórninni, átti að athuga, var að benda á, hvar álitlegast væri að koma á fót kemberingar- og lyppivjelum fyrir heimilisiðnaðinn. Í öðru lagi, hvar heppilegast væri að reisa klæðaverksmiðjur, eftir aðstöðu til vatnsafls o. fl. Þetta var hið tvöfalda verkefni nefndarinnar. Nú fór svo, að úr þessu aðalverkefni varð ekki það, sem vænst var eftir með tillögunni, er hún var samþykkt. Það snjerist í þá átt hjá ullariðjunefndinni, að hún hvarf frá því að koma með tillögur um að koma upp kemberingar- og lyppivjelum og einnig frá þeirri hugmynd að reisa fjórðungsverksmiðjur til þess að fullnægja klæða-

þörf landsmanna, svo sem ætlað hafði verið. Komst nefndin að þeirri niðurstöðu, að þörf landsmanna á heimilisiðju og dúkagerð yrði best fullnægt með því að reisa eina allsherjarverksmiðju í Reykjavík eða þar í nágrenninu. Álit þessarar nefndar hefir aldrei verið prentað, og er það þó allitarlegt og að sumu leyti merkilegt. Það snýst að mestu leyti um þessa spánnýju hugmynd um allsherjarverksmiðju, en gengið var fram hjá því, sem í upphafi var ætlast til með tillögunni.

Það er og rjett að geta þess, að þessi nefnd var skipuð tónum höfuðstaðarbúum, mönnum, sem vitanlega höfðu talsverða tilhneigingu til að líta á málið gegn um reykvísk gleraugu. Það var líka auðsætt af niðurstöðu nefndarinnar, að gleraugun höfðu brugðið sínum sjerstaka lit á málið og meðferð þess. Bætti það og ekki um, að einn nefndarmanna, Hallgrímur heitinn Kristinsson, fjell frá, áður en nefndin hafði tekið ákvarðanir um tillögur sínar. Hann tók, eins og menn vita, veiki þá, er varð honum að bana, skömmu eftir að nefndin settist á rökstóla á öndverðum vetri 1921—22.

Við fyrri umr. þessa máls benti jeg á það, hverjar afleiðingar það myndi hafa, ef fylgt væri tillögum nefndarinnar frá 1922 og slík verksmiðja sett á stofn hjer í Reykjavík, og þó til þess ætlast, að hún yrði borin uppi af öllum eða flestum landsmönnum og stofnfjeð læt fram af þeim. Jeg vil ekki fara að endurtaka það, sem jeg sagði þá, en skal þó aðeins drepa á það, að þar sem hvorttveggja er, að hart er nú í ári og erfitt um allar fjárframlögur, og þar sem auk þess horfið er frá þeirri hug-

mynd að koma upp eða hjálpa minni tövinnufyrirtækjum í ýmsum landshlutum, þá eru mjög litlar líkur til þess, að unt verði að safna miklu fje úti um land til þessarar verksmiðju hjer í Reykjavík. Afleiðingin yrði því sú, að ríkissjóður yrði að leggja af mörkum bróðurpartinn af stofnfjenu. ef fyrirtækið á annað borð ætti að komast á fót. En þar væri um mikla áhættu að ræða fyrir ríkissjóðinn, því þótt unt yrði að afla fjárins og fyrirtækið kæmist á laggirnar, þá myndi það eiga í illvígri samkeppni við þær erlendar dúkaverksmiðjur, sem landsmenn skifta nú mest við. en jafnframt dýrtið og ásælni bæjarins. sem ríkisstofnanirnar hjer verða að dropa. Það yrði því alls ekki hættulaust fyrir ríkissjóðinn að ráðast í þetta. og auk þess hefir hann nú tæplega efni á því, því að það er ærið margt, sem hann þarf að annast á næstunni. Jeg veit, að það vakir nú fyrir þinginu, að ríkissjóður muni á næsta ári þurfa að ráðast í mjög fjárfrekt fyrirtæki, sem ekki má með neinu móti dragast til muna. Það er að koma upp kæliskipi, til að flytja til útlanda kjöt og fisk; hefir það verið áætlað um 1½ miljón kr. Þá er landsspítalinn annað fyrirtækið, sem lengi hefir verið beðið eftir og vart má dragast lengi úr þessu. og mundi hann vart verða undir þrem miljónum kr. Þá er þriðja fyrirtækið, kaup á strandvarnarskinu, sem kemur til að hvíla á ríkissjóðnum. þar sem hann hefir fengið landhelgissjóðinn að láni. Kostnaður við það sjálfsagt 1½ miljón króna. Hier eru nú strax komnar 6 miljónir króna. en ótalin eru samt mörg fleiri fyrirtæki. sem bíða eftir getu ríkissjóðsins. en þola illa bið. Þar á meðal eru t. d. ræktunarfyrirtækin á Suður-

landsundirlendi, sem ilt væri að láta lognast út af, eftir að svo miklu fje hefir þegar verið kostað þar til. Þá eru jarðræktarlögin með nýbýlahugmyndina, ef þau eiga ekki að vera tóm pappirsgagn; ennfremur vegir, símar, hafnir og ýmislegt fleira, sem öllu hefir verið skotið á frest vegna getuleysis ríkissjóðsins, en verður væntanlega hrundið í framkvæmd á næstu árum, ef nokkur efni verða á því. Þegar á þetta alt er litið, þá sjáum við ljóslega, að ekki eru miklar líkur til, að þetta allsherjarfyrirtæki komist í framkvæmd á næstunni, þótt þessi till. verði samþ., og það því síður, sem með henni verður drepinn niður áhugi ýmsra hjeraða á þessu máli. Enn er eitt ótalið, sem ríkissjóðurinn þarf að greiða, en það er eitthvað af miljónaskuldum hans erlendis. Þetta horfir því svo við mjer, að engin framkvæmd muni geta orðið á þessu fyr en eftir mörg ár. því að það mun vera nokkurnvegin vist, að almenningur fæst ekki, svona í byrjun, til að leggja mikið fje í slíkt fyrirtæki; frekar myndi það, þegar fyrirtækið væri tekið til starfa og hefði sýnt góðan árangur, en á því mun verða dálítil bið. Hjer er því í rauninni aðeins um það að ræða, sem Englendingar kalla „bluff“, eða vindhögg. Hjer er aðeins verið að reyna að sýnast, verið að hampa áhuga, sem er eintóm látalæti. Nei, eina leiðin til að komast eitthvað áleiðis í þessu efni er sú. að leita til landsmanna, leita til sveitanna og reyna að glæða áhuga fyrir þessum málum úti um sveitirnar. Það er þetta, sem vakir fyrir mjer og öðrum með því að flytja brtt. á þskj. 457. Og jeg er viss um, að ef ríkið á annað borð er fært um að veita áhuga sveitanna einhverja aðstoð í þessu efni með

sjerfræðilegum leiðbeiningum, láns-ábyrgðum o. s. frv., þá næst langtum betri árangur með þeim hætti en eftir till. á þskj. 451.

Með því að þetta mál hefir nú verið talsvert rætt, þá vil jeg ekki þreyta hv. deildarmenn með lengri ræðu. Þykist jeg vita, að hv. þdm. hafi kynt sjer brtt. mína og borið hana saman við aðtill. og gert sjer ljósa grein þess, hver till. muni vera líklegri til að ná einhverjum árangri í því að efla innlenda tóvinnu. Það er í rauninni ekki neinn ágreiningur á milli flm. þessara tveggja till. um það, að brýn þörf sje á að gera eitthvað til að auka þessa innlendu framleiðslu og bola þeirri erlendu samkegni frá. Hjer er aðeins um aðferðarmun að ræða eða fyrirkomulagið. Það er trú mín, að ekki þurfi mikið til að hvetja menn til framkvæmda eða ýta þeim af stað í þeim landshlutum, sem vantar allar stofnanir af þessu tæi. Það mundi nægja, að mönnum væri veitt sjerfræðileg aðstoð og bendingar, og auk þess ef til vill lítilsháttar láns-ábyrgðir.

Jeg hefi ætið hugsað mjer, að tóvinnufyrirtækjum landsins væri þá best borgið, ef að þeim stæðu fjelög, sem stofnuð væru með fjárframlögum hjer-aðsbúa á hverjum stað, og að ríkið væri þar laust allra mála. Slík fjelög yrðu þá helst stofnuð þar, sem þörfin væri mest, en hún er ekki minni í strjálbygðum hlutum landsins en hjer í Reykjavík. Jeg tel það yfirleitt illa farið, ef upp úr þessari einlægu viðleitni til að auka og efla íslenska tóvinnu og dúkagerð skyldi einungis rísa „spekulativt“ fyrirtæki, stofnað í gróðaskyni handa nokkrum Reykvíkingum og Reykjavíkurbæ,

gagnslaust öðrum, en borið á herðum ríkissjóðs.

Bjarni Jónsson: Það var fyndinn maður, sem hvíslaði því að mjer rjett áðan, að nú ætti vel við gamla vísan: „Jeg iða öll af kæti, er ullarlopinn teygjast fer“. Þótt jeg finni eins og aðrir til þessarar kæti, þá mun jeg samt, sökum þess að kvölda tekur, varast að teygja lopann um skör fram.

Jeg minnst þess, að þegar jeg lá heima í rúmi mínu fyrir ekki alllöngu síðan, þá las jeg þessa till. á þskj. 451, og virtist mjer þá, að hjer væri á ferðinni eitt af þeim sárafáu málum, sem þetta hv. þing hefir borið gæfu til að flytja í rjetta átt og af einhverju viti. Því hefir áður verið haldið fram, að eina ráðið til að okkur gæti tekist að vinna voðir okkar úr innlendu efni, væri að setja á fót stofnun, sem ætti hægt með að bera sig, — eina stóra verk-smiðju, sem fær væri um að bjóða þeim erlendu birginn og gæti unnið í allan fatnað, sem landsmenn þurfa helst að nota. Það er auðsætt, að slíkt fyrirtæki mundi koma að meira haldi íslensku krónunni en ótal lög. Því að þótt heftur verði innflutningur á vefnaðarvöru, þá stoðar það ekki til lengdar, því að klæðanauðsynin knýr menn innan skamms til að slaka aftur á klónni. Alt öðru máli væri að gegna eftir að slík klæðaverksmiðja væri komin hjer á fót. Þetta virðist hv. flm. till. á þskj. 451 (þór.T) hafa skilið. og er það viðurkenningarvert. Ber fyrirsögn till. þetta einmitt með sjer, þar sem talað er um undirbúning fullkominnar klæðaverksmiðiu fyrir landið. Aftur á móti er ver komist að orði síðar, þar sem talað er

um nýttisku ullarverksmiðju, og getur það vel orðið til þess, að fram komi af misstillningu tillögur eins og sú, sem hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ) hefir nú verið að mæla með. Brtt. hans kemur í rauninni alls ekkert við till. á þskj. 451, því að það er algerlega þessu máli óskyldt, þótt upp verði komið spuna- og kemberingervjelum úti um land. Það getur hvort um sig staðist, þótt hitt vanti, og getur einnig vel farið saman. Það er því ekki allra minsta ástæða til að blanda slíku inn í þetta mál, og sjálfsagt að samþ. till. eins og hún er nú. Hitt verður að fara eftir því sem hjeruð landsins sjá sjer fært, hvort komið verður á fót spuna- og kemberingervjelum.

Í einu er þó till. á þskj. 451 ábótavant, en það er í því, hvernig hún ætlast til að nefndin sje skipuð. Jeg veit yfirleitt ekki, til hvers hv. Alþingi vill endilega dreifa þannig ábyrgðinni á öllum sköpuðum hlutum og skifta henni á milli sem flestra. Hvað á svo sem Samband íslenskra samvinnufjelaga, Búnaðarfjallag Íslands, Verslunarráð Íslands og Fiskifjallag Íslands að gera með að skipa menn til að undirbúa klæðaverksmiðju? Auðvitað á ríkisstjórnin að tilnefna alla mennina samkvæmt þeirri þekkingu, sem þar er nauðsynleg, og verður hún að bera ábyrgð á því, hversu til tekst með valið. Ef allir þeir aðiljar, sem nefndir eru í till., ættu að annast þetta, þá mætti vel svo fara, að nefndin ætti aðeins yfir að ráða sjerþekkingu í einni grein, en hinar vantaði gersamlega. Það er ekki heldur svo, að þessi nefnd eigi að fjalla um það, hvort Sambandið skuli versla með þessa iðnaðarvöru eða einhverjir aðrir. Og ekki á hún heldur að ræða neitt um búnað á annan hátt en þann, að

koma öllu svo fyrir, að bændur fái sem mestan markað fyrir ull sína. En það verður einungis gert með því að gera klæðaverksmiðjuna sem best úr garði. Það er engin von til þess, að Búnaðarfjallag Íslands sje sjerstaklega fært til að velja slíka menn, því að þetta tvent er ekkert skyldt, landbúnaður og verksmiðjuíðnaður. Verslunarráð Íslands er ekki heldur fært um þetta, því að hjer er um að ræða að undirbúa stofnun verksmiðju, en ekki að ráðstafa sölu á vörum hennar. Að því kemur ekki fyr en síðar. Jeg skil ekki heldur, að Fiskifjallagið þurfi að nefna mann í þessa nefnd, nema ef um það væri að ræða að stofna sjerstaka deild við verksmiðjuna til að vinna klæði úr hákarlsskráp og sköturoði. Yfirleitt tel jeg það óviturlegt að dreifa þannig valdi því, sem Alþingi hefir, og þenja út ábyrgðina, þar til enginn veit, hvar hún hvílir. Jeg vil, að stjórnin skipi alla þessa menn, og getur þá þingið gert gildandi ábyrgð á hendur henni, ef hún gerir það illa.

Jeg hefi í rauninni ekkert á móti því, að nefndin vinni kauplaust, úr því menn vilja endilega spara á þann hátt, en þó getur verið varasamt að binda slíkt ákvæði í till., því að ekki er víst, að hæfustu mennirnir, sem völ væri á til þessa, vilji vinna kauplaust. En lítill sparnaður yrði að því að skipa nefndina ver en þvrfri vegna nokkurra króna. Hinsvegar mátti fara þess á leit við stjórnina, að hún reyndi að komast hjá að borga nefndinni, ef unt væri.

Þrátt fyrir þessa og aðra annmarka till. þá mun jeg samt greiða atkv. með henni. Í höfuðatriðunum fer hún í rjetta átt og er fyrsta greinilega sporið í áttina til þess, að Íslendingar geti til fulls notið hjer sinnar eigin vöru og þurfi

ekki lengur að kaupa frá útlöndum dýr og haldlítill klæði.

Fim. (Þórarinn Jónsson): Brtt. á þskj. 451 er í fullu samræmi við niðurstöðu nefndarinnar, sem skipuð var 1922 til að athuga þetta mál. Sú nefnd komst að þeirri niðurstöðu, að ekki ætti að setja upp smáverksmiðjur hjer og þar á landinu, heldur eina stóra og fullkomna verksmiðju. Leit nefndin svo á, að slík verksmiðja mundi styðja betur heimilisiðnaðinn en þótt þær væru fleiri og smærri; hún hefði það t. d. alt af fram yfir hinar, að hún gæti framleitt ódýrari vöru. Þetta er líka algerlega rjett á litið.

Hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ) kvað það eðlilegt, að sú nefnd hefði komist að þeirri niðurstöðu, að verksmiðjan ætti að vera ein og standa í Reykjavík, þar sem allir nefndarmennirnir hefðu verið Reykvíkingar. Hann sagði einnig, að Hallgrímur heitinn Kristinsson hefði fallið frá nefndarstörfum áður en nefndin hafi verið komin að þeirri niðurstöðu. Þetta er misskilningur hjá hv. þm. (SvÓ). Nefndin hafði þá þegar komist að þessari niðurstöðu, og áleit þessi mæti maður, eins og hinir, að þessi leið væri best.

Hv. þm. (SvÓ) kvað nefndina hafa litið á málið gegnum reykvísk gleraugu, af því að nefndarmenn voru Reykvíkingar. Það er satt, að þeir voru búsettir hjer, en hitt þykist jeg fullviss um, að þeir hafi litið hlutlausum rannsóknaraugum á málið og ekki fremur borið Reykjavík fyrir brjósti en aðra hluta landsins. Svo er það t. d. um mig, að eins og hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ) veit, þá er jeg enginn sjerstakur Reykvíkingur.

urvinur, en þó er jeg á þessari sömu skoðun og nefndin.

Þá talaði hv. þm. (SvÓ) um, að svo margt væri nú fyrirbyggjandi af kostnaðarsömum framkvæmdum, að litlar líkur væru til þess, að ríkissjóðurinn hefði efni á að koma þessu í framkvæmd fyrst um sinn.

Eftir gögnum, sem fram hafa komið, treysta menn í einum tveimur sýslum, Múlasýslum, sjer til þess að leggja fram eins mikið fje og hjer er gert ráð fyrir að safnað verði í landinu öllu. Þeir hafa beðið um ríkisábyrgð fyrir 200 þús. kr.; hinu ætla þeir að safna sjálfir, alt að ½ miljón króna. Þetta treysta þeir sjer til að láta af hendi. Og eftir því ætti ekki að veita erfitt að ná saman jafnri fjárhæð, ef allir landsmenn leggja saman, eins og hugsað er. Það má vera, að þetta geti ekki orðið strax á næstu árum, en þrátt fyrir það er fyllilega rjettmætt að halda málinu vakandi og glæða áhuga manna fyrir því.

Jeg hefi áður bent á það, að ef til vill yrðu mestir örðugleikar fyrir ríkissjóð að leggja fram þann hluta stofnfjár verksmiðjunnar, sem gert hefir verið ráð fyrir, að hann legði fram. Jeg hefi líka áður bent á leið í þessu atriði, sem hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ) þótti raunar lítilsverð. Jeg á þar við eignir gamla Iðunnarfjelagsins, sem mjer þykir líklegt, að hægt mundi að fá inn í þetta fyrirtæki. En það munar allmiklu.

Þá álit jeg það hinn mesta stuðning fyrir þetta mál, að enskur fagmaður hefir talið það arðvænlegt, og látið á sjer skilja, að fást mundi frá Englandi fje til verksmiðjunnar alt að þriðjungi stofnkostnaðar, eða hálf miljón. Jeg teldi illa farið, ef dráttur á framkvæmd

þessa máls yrði til þess að þetta fje fengist ekki, og er sjálfsagt að rannsaka þao nánar og reyna að fá fulla vissu í því efni og helst loforð fyrir fjenu, þó eitthvað kynni enn að dragast stoinun verksmiðjunnar.

Hv. þm. S.-M. (SvÖ) sagði, að skoðanamunur milli sín og okkar flm. till. væri ekki mikill. Jú. Hann er mikill. Og hann liggur í því, að við teljum þegar fullsannað, að smærri verksmiðjur úti um land geti ekki borið sig. Alt frá dögum Skúla fógeta og „innrjettinganna“ hefir reynslan orðið sú, að slík fyrirtæki hafa fallið um sjálf sig. Jeg taldi upp nokkur slík fyrirtæki við fyrri umr. og leyfi mjer að vísa til þess. Þetta er líka mjög eðlilegt. Allur rekstur verður miklu ódýrari við eina stóra verksmiðju, sem altaf starfar, heldur en við margar smáar, sem ekki starfa nema part úr árinu, auk þess sem undirbúningskostnaður er þar meiri, hlutfallslega. Eins er álit nefndarinnar, að þeir staðir sjeu tiltölulega fáir, þar sem hægt sje að koma slíkum fyrirtækjum á stofn, nema með feikilega miklum kostnaði. Þegar það er athugað, hvað það kostaði að rafhita og raflýsa eitt sveitaheimili norður í Hrútafirði: 40 þús. kr., þá skilst mönnum, hvað það er miklu dýrara að fást við slík smáfyrirtæki heldur en hin stærri. Hjer liggur skoðanamunurinn.

Jeg vænti, að hv. þdm. samþykki till. okkar flm. En hjer verður líka að athuga það, að ef nú ætti að fara að rannsaka úti um land, eins og nefndin gerði 1922, þá er óhugsandi, að það verði gert fyrir ekki neitt. Þótt vinnan yrði ókeypis, þá hlyti í öllu falli að þurfa að greiða ferðakostnað o. s. frv. Þannig bættist

stórfje ofan á það stórfje, sem þegar er búið að eyða í þær rannsóknir.

Ásgeir Ásgeirsson: Jeg vil taka undir með hv. 1. þm. S.-M. (SvÖ), að jeg tel ekki rjett að svo komnu að samþykkja hjer á þinginu, að bygd skuli e i n stór dúkaverksmiðja fyrir landið alt. Það má vel vera, að það reynist ráðlegt á sínum tíma. En nú virðist annað standa nær, sem rannsaka þarf og hrinda í framkvæmd.

Hjer hafa komið fram till. við umr. fjárlaganna um lánveitingar til tövinnuvjela. En þeim hefir verið hafnað vegna þess, að ekki væri fje til. En ef fjárhagnum er svo komið, að ekki sje fært að samþykkja slíkar tillögur, þá skil jeg ekki, að til sje miljón króna, þegar um þessa þál. er að ræða. Nema nú sje fulla pontan á lofti, þótt sú tóma væri boðin fram, þegar um tövinnuvjelarnar var að ræða. Nú virðist mest nauðsyn á því að koma á fót kembi- og lopavjelum, sem svo yrðu undirstaða spunavjela, vefstóla og prjónavjela á heimilunum. Þessi atriði þarf ekki síður að rannsaka, og því er það, að jeg fylgi fremur brtt. á þskj. 457 heldur en aðaltill. Brtt. er yfirgripsmeiri. Hún grípur yfir þetta, sem jeg talaði um, og líka hinn stærri atvinnurekstur í þessari grein. Jeg legg áherslu á það, að tíminn er enn ekki kominn til þess að gera ályktun um það að koma upp einni stórri verksmiðju. Til að ákveða slíkt, þarf meira en að kalla á einn Englending. Hjer þarf meira en að reikna og reikna. Það verður að líta á fleiri hliðar málsins en þá „teknisku“. Það er því líkt sem sumum finnist, að alt sje komið, ef fenginn er

útlendingur, sem lítur köldum augum á þessa einu hlið málsins.

Í þessu efni er mest vert um menningarhliðina, eins og í öllum málum. Menningargildið er meginhlið allra þjóðmála. Tilgangur allra stjórnarstarfa á að vera sá að gera mennina sjálfa göfuga og líf þeirra glæsilegt. Það vegur miklu þyngra heldur en hið „tekniska“, sem reikna má og teikna. Hjer er verið að veifa álitni útlendinga, sem engan skilning hafa á okkar þjóðlífi, og ekki síst okkar fornu þjóðmenningu, sem sumir kjósa heldur að blómgast megi að nýju í okkar landi, en að þjóðin ani ofan í þá vök, sem stórþjóðirnar hafa búið sjer með stóriðju sinni og vjelamenningu. Menning á að vera okkar leiðarorð í öllum þjóðmálum. Það bendir á þann tilgang okkar þjóðfjelags að efla mennina en ekki vjelar eða fyrirtæki í öðrum tilgangi en þeim, sem menningu í landinu og mentun er fyrir bestu.

Það er stórþjóðunum hið mesta vandræðamál, að allur iðnaður er horfinn af heimilunum í verksmiðjurnar. Því að þótt hægt sje að reikna það út, að ein stór verksmiðja sje arðvænlegri en smærri iðnaðarrektur, þá er ekki víst, að hún sje eins holl fyrir menningu þjóðarinnar, ef hún á að vera ein um hituna. Það er ekki heldur víst, að ástæður vorar sjeu nú svo góðar, að hægt sje að ráðast í slíkt fyrirtæki. Það má líka teikna og reikna það út, að ódýrara sje fyrir Reykjavík að elda matinn handa borgarmönnum í einu eldhúsi. Það má kanske reikna út, að það yrði hálfu ódýrara en nú er. En samt held jeg, að seint muni verða horfið að því ráði að rýra þannig heimilið. Þetta segi jeg ekki af því, að jeg

óttist eina stóra íslenska ullarverksmiðju í sjálfu sjer. Jeg tel hana ekki hættulega, nema að því leyti sem hún dregur út af heimilunum það verk, sem þar ætti að vinna. En svo mun fara, ei nú er einblínt á eina stóra verksmiðju einhversstaðar í framtíðinni, að þá verður vanrækt alt það, sem nú er hægt að gera fyrir tövinnu á heimilunum, þrátt fyrir alla kreppuna, og sem nú verður að gera einmitt vegna kreppunnar. Nú á það að sannast, að neyð kenni naktri konu að spinna. Að því á nú að beina áhuga þjóðarinnar og kröftum að koma upp kembi- og lyppivjelum til stuðnings heimilisiðnaðinum. Mikill áhugi er víða vaknaður á því að efna til spunavjela, og ástæða virðist til þess að vona, að á þennan hátt takist að bæta úr því mikla tjóni, sem af hnignun heimilisiðnaðar hefir leitt. Það mun enginn iðnaður eins vel til þess fallinn að vera heimilisiðnaður og einmitt tövinnan. Takist ekki að tryggja heimilunum hana, þá er útsjeð um örlög íslenskrar heimilismenningar.

Jeg fylgi því eindregið brtt. á þskj. 457. Hún felur í sjer rannsókni ullariðnaðarmálsins yfirleitt, án þess, að ákvörðun sje tekin um það, hvaða leið skuli farin í því efni.

Bestu vjelarnar, sem upp hafa verið fundnar, eru ekki þær, sem glamra í verksmiðjum, heldur vjelarnar, sem notaðar eru á heimilunum, þrjónavjel, saumavjel, vefstóll o. s. frv. Till., sem nú verður samþykkt, mun hafa nokkur áhrif á það, hver háttur verður á tövinnu hjer á landi framvegis, hvort öll ull verður send til Gilitrutt, eða hún unnin heima, í kembi- og lopavjelum hjeraðanna, spunavjelum hreppanna og vefstólum og þrjónavjelum heimilanna.

Kolin hafa yfirleitt reynst allri heimilismenning illa. Land okkar er land hinna hvítu kola, en það er útlit fyrir, að rafstraumarnir, sem veita má inn á hvert heimili, reynist í því tilliti betur. Verður þá iðnaðarsaga Íslands ekki eins sótug og saga stóriðjunnar.

Flm. (Þórarinn Jónsson): Jeg hefi enga löngun til þess að fara út í ræðu hv. þm. V.-Ísf. (ÁÁ), svo löng sem hún var og ofan og neðan við efnið. En vegna þess, að mjer virtist hv. þm. (ÁÁ) bera lítið skyn á efnið, þá vil jeg benda á það, að nú er í Englandi Íslendingur, sem er að læra ullariðnað. Hann hefir skrifað um málið og kemst alveg að sömu niðurstöðu og við flm. Með leyfi hæstv. forseta vil jeg lesa fá orð úr grein þessa manns. Þar segir svo:

„Verksmiðja með 16 vefstólum mundi framleiða $33\frac{1}{3}\%$ minna en verksmiðja með 24 vefstólum, en myndi þó einungis verða ca. 20% ódýrari“.

Ennfremur segir hann, að verksmiðja með svona mörgum vefstólum, er unn- ið gæti ásamt t. d. Gefjuni alla þá ull, sem við þurfum til dúka, mundi verða ca. 180,000 kr. Þetta er furðulágt áætl- að, en mig brestur þekkingu til þess að geta sagt, hvað á milli ber. En þessi til- vitnun sýnir samt, hvílik fásinna það er, sem þeir halda fram, hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ) og hv. þm. V.-Ísf. (ÁÁ). Ef kembi- og lopaverksmiðja er gerð að fullkominni ullarverksmiðju, þá á hún að verða mannskæð. Þessvegna eigum við að halda áfram með smáiðjuna, þótt hún sje ófullkomnari og miklu dýrari. Þetta er verra en engin skoðun. Það þýðir ekki að blanda hjer inn í neinum fjálgýrðum. Það þýðir ekki að hugsa til þess, að koma upp heimilisiðnaðinum í

þeim stíl, sem áður var. Það er hægt að hjálpa heimilisiðnaðinum með ódýrari ullarkembingu í stórum verksmiðjum, og þessvegna er rangt að vinna að því að leggja byrðar á hjeruðin með því að stuðla til þess, að þau útvegi sjer sjálf litlar lopavjelar.

Hv. þm. V.-Ísf. (ÁÁ) sagði, að tekið hefði verið illa slíkum till., er ræða var um fjárlögin. Það er rjett. Þessi hv. þm. (ÁÁ) bar þar fram 40 þús. kr. lán- beiðni til þess að koma upp kembivjel- um fyrir Vestfirði. Tvær ástæður voru til þess; önnur sú, að ekkert fje var til. Og hin sú, að nefndin var mótfallin slíkum framkvæmdum.

Hv. þm. V.-Ísf. (ÁÁ) taldi, að hjer væri í mikið ráðist með stofnun svo stórs fyrirtækis. En hjer er ekki að sinni um annað að ræða en að halda málinu vakandi og gera þær ráðstafan- ir, sem hægt er, til þess að tryggja það fyrirfram, að málinu verði stefnt í rjetta átt, úr því að byrjað er að fram- kvæma það.

Jeg mun svo ekki þrátta meira við hv. flm. brtt. um skoðanamun okkar. Jeg vænti, að framtíðin leiði í ljós, að jeg hafi á rjettu að standa í þessu máli.

Sveinn Ólafsson: Jeg skal ekki að sinni tefja mikið umr. þessa máls, enda er jeg fyrir löngu ákveðinn í því, hvern- ig jeg haga mínu atkvæði og aðgerðum eftirleiðis. Jeg tel, að hv. þm. V.-Húnv. (ÞórJ) hafi farið í þessu máli nokkuð aðra leið en rjett er. Hann hefir heldur ekki hermt rjett úr nál., að hjer sje ekki um annaðaðræða en að halda máli þessu vakandi. Það er vakandi, og till. mun fremur svæfa en vekja. Það er held- ur ekki í samræmi við till. nefndarinn- ar frá 1922 að fresta þessu, því að ætlun

hennar var sú, að strax kæmi til framkvæmda, og um leið yrði tekið fyrir kverkar allra smáfyrirtækja í þessari grein. Það er því alveg nýtt atriði í þessu máli, að hv. flm. (ÞórJ) og hv. pm. Dala. (BJ) tala um það, að jafnhliða hinna stóru verksmiðju eigi að koma litlar tóvinnuvjolar, að mjer skildist, hingað og þangað um landið. Þetta er því út í hött sagt hjá þeim. Þegar á að koma upp svo stórrí og dýrri stofnun sem þessari umræddu allsherjar-klæðaverksmiðju, þá verða sjálfsagt lítil efni á því að koma upp mörgum smáum til sveita. Það er því gersamlega tilgangslaust að tala um þessi tvennskönar fyrirtæki hvort við annars hlið.

Hv. pm. V.-Húnv. (ÞórJ) kom að nýju með þá fullyrðingu, að hinar minni vjolar borguðu sig ekki. Nú veit hv. pm. fullvel, að a. m. k. ein þessi litla verksmiðja, Gefjun, borgar sig vel. Í öðru lagi veit hann, að kembangarvjolar þær, sem nýlega voru settar upp á Húsavík, voru fengnar vegna þess, að vjelarnar, sem áður voru á Halldórsstöðum, þóttu borga sig, ella hefði ekki verið kostað þarna til miklu fje.

Það er ekki til neins fyrir hv. flm. (ÞórJ) að veifa því, að við, sem erum á móti till. á þskj. 451, berum ekki skyn á þessa hluti. Með því gefur hv. pm. það í skyn, að hann einn sje dómhæfur og viti betur; kennir þar allmikilla drýginda, sem fer því lakar á sem gildari ástæða er til þess að efast um, að hann hafi nokkra þekkingu í þessu efni. Hjer er sífellt verið að skírskóta til álits ensks sjerfræðings, sem hingað kom snögt næstliðið sumar. Þótt jeg enganvegin vilji draga í efa sjerþekkingu hans, þá veit jeg fyrir víst, að hans stað-

lega þekking nægir alls ekki. Það er hreint og beint hlægilegt, að bygt er á athugunum hans, eins og þær væri óskeikul vjefrjett.

Yfirleitt hefi jeg það á móti þessari málsmeðferð, að með samþykkt till. á þskj. 451 er hnekt þeim áhuga, sem víða er vaknaður hjer fyrir ullariðnaði, og loku skotið fyrir það með öfgakenninum, að styrkur fáist af opinberu fje til framkvæmda í þá átt. Ennfremur er hjer ætlast til, að tekið verði mikið fje úr ríkissjóði og lagt í hættu, sem engin þörf er á nje efni til. Reynsla undanfarinna ára hefir leitt það í ljós, að talsverð áhætta fylgir ríkisrekstri, og ekki minkar hún í sameign við útlendinga. En fyrirsjáanlegt er, að ríkið verður að leggja fram mest fjeð, ef nokkuð á að gera, þótt fagurlega sje um það talað í greinargerð till. að safna fje til fyrirtækisins úr öllum landsfjórðungum. Er engin von til þess, að almenningur úti um land leggi fje í slíka verksmiðju hjer í Reykjavík. (Flm. ÞórJ: Hún getur alveg eins orðið á Austurlandi). Hv. pm. (ÞórJ) þýðir ekki að tefla þessu fram, því að allir vita, að hugmyndin er alt önnur. Jeg er yfirleitt algerlega mótfallinn því, að slík verksmiðja verði rekinn af ríkinu. Það hefir alls engin efni á að koma henni upp. Og meðan svona gengur, er aðeins tafið fyrir framkvæmdum þeirra manna úti um land, sem hafa áhuga á að gera eitthvað í þessu máli.

Ásgeir Ásgeirsson: Það er ekki rjett, sem hv. pm. V.-Húnv. (ÞórJ) talaði um, að jeg hafi viljað fá 40 þús. kr. fjárveitingu til ullarverksmiðju á Vestfjörðum. En hitt er annað, að jeg vil, að

hverju hjeraði, sem hefir með höndum framkvæmdir í þessu efni, sje veittur ríflegur styrkur. En því miður sje jeg ekki fram á það, að á Vestfjörðum muni verða hafist handa næstu árin. Fyrir mjer vakir það að styðja sem mest og best að því, að heimilisiðnaðurinn taki framförum og aukist. En það verður best gert með því að koma sem víðast upp kemberingar- og spunavjelum. Býst jeg við, að hv. þm. V.-Húnv. (ÞórJ) hafi alls ekki kynt sjer þessi efni betur en jeg. Er jeg vel kunnugur því, að heimilisiðnaðurinn er að komast á góðan rekspól. Get jeg jafnvel bent á heimili hjer í Reykjavík, þar sem talsvert mikið er unnið að heimilisiðnaði. Og þegar hjer er hægt að kaupa erlent efni og vinna það með góðum hagnaði, þá má nærri geta, hvort ekki væri hægt að vinna svo úr íslensku efni, að vörurnar yrðu ekki dýrari en erlendur varningur af sama tæi. Hefi jeg talað við ýmsa menn um þetta, bæði erlenda og innlenda, og veit jeg, að þeir eru á sömu skoðun og jeg.

Sumir halda því fram, að verksmiðju- iðnaðurinn sje ódýrastur. En þetta er misskilningur. Raunar var það svo, að framleiddar voru litmargar vörur, sem gengu í augu þeirra manna, er höfðu villimannasmekk. En með vaxandi menningu eru menn meira og meira að hallast að heimaunnu vörunum, sem eru bæði haldbetri og skjólbetri, og þá um leið ódýrari. Vildi jeg benda hv. þm. V.-Húnv. (ÞórJ) á það, að vilji hann heimilisiðnaðinum vel, þá ætti hann ekki að hugsa eingöngu um dýra verksmiðju, sem er jafnlangt fram undan og það, að vjer getum keypt landvarnarskip og komið upp landsspítala. Hann gerði heimilisiðnaðinum mest gagn með því að styðja að framkvæmdum í

smærri stíl, svo sem að keyptar væru spuna- og kemberingarvjarlar, sem nú eru orðnar nauðsynlegar, til þess að heimilisiðnaðurinn geti risið úr rústum og fyllt það sæti, sem hann skipaði áður með þessari þjóð.

Hv. þm. (ÞórJ) sagði, að þetta kæmi ekki menningu neitt við. Þetta er sá mesti misskilningur. Þetta er einmitt eitt af grundvallaratriðum sannrar þjóðmenningar, því að „holt er heima hvað“, og best er, að hver þjóð búi sem mest að sínu. Er það hættuleg glapsýni að halda, að það eitt sje menning, sem er einhversstaðar uppi í skýjunum, eða trúá því, að ekkert sje mentandi, nema gríska og latína. Stjórnmalastarfsemi þeirra manna, er svo hugsa, hlýtur að verða blaktandi skar, sem hvíkar fyrir hverjum vindblæ.

Flm. (Þórarinn Jónsson): Umr. um þetta mál eru nú farnar að fara nokkuð dreift.

Það, sem hv. þm. V.-Ísf. (ÁÁ) sagði um stóriðjuna, á hjer alls ekki við. Heimilisiðnaður okkar, eða verksmiðjustarfsemi, eins og hjer er gert ráð fyrir, er alls ekki sambærilegur við erlenda stóriðju. Og jeg er sannfærður um það, að meiri menningarauki er að því að fá eina stóra verksmiðju fyrir alt landið, en að upp þjóti gorkúlur hingað og þangað um sveitirnar, smáverksmiðjur, sem engin von er til, að geti borið sig. Og jeg vil spyrja: Hverju er slept, þó að þetta mál verði rannsakað? Við höfum hingað til komist af með þær verksmiðjur, sem við höfum, og þær ættu að geta dugað okkur það enn, að við ættum ekki að þurfa, okkur til óbætanlegs tjóns, að flana að einhverjum óverulegum kákframkvæmdum í þessum málum.

Jég hefi aldrei neitað því, að heimilisíðnaðurinn sje menningarmál. En jeg sje ekki, að þetta brjóti að neinu leyti í bága við hann, heldur verði það honum þvert á móti hin besta stoð, að sem mest sje vandað til alls undirbúnings í þessum málum, og sjeð um, að framkvæmdirnar geti orðið til sem mestrar frambúðar. En það er hneyksli hjá sumum hv. þm.

Bæði hv. þm. V.-Ísf. (ÁÁ) og hv. 1. þm. S.-M. (SvÓ) þykjast vita miklu betur um alt það, sem að þessum málum lýtur, en jeg. Og hv. 1. þm. S.-M. brá mjer um trúgirni. En jeg get sagt honum það, að jeg skammast mín ekkert fyrir að játa, að jeg trúi sjerfræðingum, þótt útlendir sjeu, sem kynna sjer málin og athuga þau vandlega. Og falli skoðun þeirra saman við mína, þá verð jeg auðvitað enn frekar að festa trú á það, sem þeir segja.

ATKVGR.

Brtt. 457 feld með 14:5 atkv.

Till. samþ. með 16:3 atkv. og afgr. til Ed.

Á 62. fundi í Ed., mánudaginn 5. maí, var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Nd. (A. 451).

Á 63. fundi í Ed., þriðjudaginn 6. maí, var till tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta voru ákveðnar tvær umr.

Till. var ekki á dagskrá tekin framár.

7. Sparnaðarnefnd.

Á 11. fundi í Ed., miðvikudaginn 5. mars, var útbýtt:

Till. til þál. um skipun sparnaðarnefndar (A. 77).

Á 12. fundi í Ed., fimtudaginn 6. mars, var till tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að tillögu forseta var ákveðin ein umr.

Á 13. fundi í Ed., föstudaginn 7. mars, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Fyrir nokkrum misserum voru skipaðar sparnaðarnefndir í báðum deildum Alþingis, og enda þótt árangur af starfi þeirra hafi ef til vill ekki verið mikill, þá er a. m. k. ástandið, sem gerði, að þær voru skipaðar, óbreytt, og við flm. þessarar till. þykjumst þess fullvissir, að töluvert megi fá minkuð útgjöld ríkissjóðs til ýmiskonar stofnana, ekki síst í Rvík.

Í þessu máli má fara tvær leiðir. Önnur er sú, að þingið, og þá væntanlega með aðstoð nefndar, geri ítarlegar ákvarðanir um að breyta embættaskipun landsins. Þetta er mjög erfitt verk, það dylst mjer ekki, og mjög ólíklegt, að það tækist til fulls á þessu þingi, samhliða öðrum þingstörfum. Þó hygg jeg. að töluverðu mætti áorka með góðum vilja.

Þá er hin leiðin, leið, sem oft er farin, að skipa millipinganefnd. Má segja, að hún sje betri að því leyti, að á þann hátt fæst mun meiri tími, en þá er líka loku skotið fyrir sparnaðinn, sem núverandi þing gæti gert í þessum efn-

um, og er hans þó full þörf, þar sem gengi krónunnar fer stöðugt lækkandi og allar líkur benda í þá átt, að tekjuhalli verði á fjárhagsári þessu, enda þótt allar verklegar framkvæmdir sjeu skornar niður og útgjöldin verði því nær eingöngu til afborgana af lánum og starfsmannahalds.

Það, sem aðallega vakir fyrir okkur tillögumönnum, er að sameina þessar tvær leiðir, að svo miklu leyti sem hægt er. Sú nefnd, sem till. gerir ráð fyrir, að skipuð verði, getur með rannsóknnum sínum komist allnærri því að sjá, hvernig breyta mætti starfsmannahaldi ríkisins, og má vænta frá henni till. í þá átt, þótt eigi verði það fyr. en síðla þings.

Nú má vel vera, að margir sjeu því mótfallnir að skipa dýra millipingarnefnd, og er slíkt afsakanlegt, þegar lítið er á reynslu fyrri tíma. T. d. kom launamálanefndin með margar till., og eigi svo allfáar til bóta, en þær voru ekkert notaðar, enda þótt starf nefndarinnar kostaði allmikið fje.

Þá má minna á mentamálanefndina. Gera fáir ráð fyrir nokkru verulegu gagni af starfi hennar.

En það, sem við flm. þessarar þál. ætlumst til, er, að flokkarnir legðu fram vinnu milli þinga, til að rannsaka þetta mál. Og ef sú leið verður farin, þá held jeg, að heppilegast væri, að fleiri nefndir en ein sætu á rökstólum. Ein nefnd rannsakaði t. d. læknaskipun landsins, önnur alla dómaskipun, hin þriðja skipun prestakalla og kirkjumála, og loks fengist fjórða nefndin við öll kenslumálin. Þá eru að vísu eftir öll póstmál og síma, sem mætti sennilega koma fyrir á hagkvæmari hátt, og því ef til vill eðlilegt, að sjerstök deild

starfaði að þeirri rannsókn. Þegar jeg hugsa mjer þannig lagaða rannsókn, vil jeg taka skýrt fram, að jeg ætlast til, að hún sje framkvæmd af stjórnmálaflokkum landsins ókeypis. Er því eðlilegra að skifta henni milli fleiri manna, sem aðallega hljóta að verða úr Reykjavík og nágrenni, heldur en ofhlaða fáa menn störfum án endurgjalds. Má gera ráð fyrir, að störfin verði mun betur af hendi leyst á þennan hátt.

Verk, svipað þessu, framkvæmdu sjerstakar „fagnefndir“ í Danmörku nú fyrir skömmu.

Jeg hygg, að jeg hafi nú gert grein fyrir þessari till. Við ætlumst til, að væntanleg sparnaðarnefnd fái svigrúm til að koma fram með nokkrar sparnaðartill. þegar á þessu þingi, en að aðalverk hennar verði að undirbúa enn stærra verk og viðtækara, sem flokkarnir haldi svo áfram milli þinga og hafi lokið fyrir næsta þing. Enda þótt þessi hlið málsins, millipingastarfið, eigi ekki beint við þessa till., þá hefi jeg þó leyft mjer að lýsa áframhaldsverkinu.

Það má kanske segja, að hv. þdm. hafi ekki tíma sem stendur til að rannsaka þetta mál, svo að nokkru verulegu liði megi verða, vegna anna í nefndum. En að því er jeg best veit, hafa flestar nefndirnar enn sem komið er mjög lítið að gera, og er því langt frá, að hv. deildarmenn verði ofhlaðnir störfum, þó að nefnd þessi verði skipuð.

Jón Magnússon: Mjer skildist á hv. flm. (JJ), að hann byggist ekki við, að nefnd sú, er skipa á samkvæmt þessari till., fái afkastað sjerlega miklu á þessu þingi, en að aðalstarf hennar yrði að undirbúa viðtækara verk. Jeg álit, að

mál þetta sje þannig lagað, að rjettast væri, að það verði athugað í nefnd. Vil jeg því stinga upp á því, að þessari umr. verði frestað og málinu vísað til fjvn. til umsagnar.

Flm. (Jónas Jónsson): Jeg er því samþykkur, að málið verði athugað í nefnd. En taka vil jeg fram, vegna væntanlegrar sparnaðarnefndar, að æskilegast væri, að hv. fjvn. drægi ekki mjög lengi að skila álitinu sínu, því eftir því sem líður á þingtímann, verða ann-

irnar meiri og erfiðara fyrir nefndina að ná svo góðum árangri starfs síns sem skyldi.

ATKVGR.

Till. vísað til fjvn. með 10 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki. — Till. kom því ekki frammar til umr.

Fyrirspurnir.

1. Starfsmannahald við landsverslun og áfengisverslun.

Á 22. fundi í Nd., fimtudaginn 13. mars, var útbýtt:

Fyrirspurn til ríkisstjórnarinnar um starfsmannahald við landsverslunina og áfengisverslunina (A. 116).

Á 23. fundi í Nd., föstudaginn 14. mars, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, h v o r t l e y f ð s k y l d i.

Fyrirspurnin leyfð með 23 shlj. atkv.

Á 51. fundi í Nd., þriðjudaginn 15. apríl, var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að dómsmála- og atvinnumálaráðherrar höfðu tjáð sig búna til þess að svara henni.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 53. fundi í Nd., þriðjudaginn 22. apríl, var fyrirspurnin aftur tekin á dagskrá.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 55. fundi í Nd. föstudaginn 25. apríl, var fyrirspurnin enn tekin á dagskrá.

Fyrirspyrjandi (Björn Líndal): Eins

og hv. þdm. er kunnugt, þá er langt síðan þessi fyrirspurn kom fram, og var henni þá beint til þáverandi stjórnar. Nú hafa orðið stjórnarskipti.

Ástæðan til þess, að fyrirspurnin kom fram, var sú, að talsvert orð fór af því, að nokkuð af óþörfu fólki væri við þessar verslanir, að ekki hefði mannavalið tekist sem æskilegast, og í þriðja lagi var umtal um það, að óvöldum mönnum — svo að ekki sje ofmælt — væru goldin þar miklu hærri laun en tíðkuðust annarsstaðar.

Við fyrirspyrjendur vildum gera það, sem í okkar valdi stóð, til að fá ábyggilegar upplýsingar um, hvort þessi orðrómur væri á rökum byggður eða ekki.

Jeg legg engan dóm á það fyrirfram, hve mikið eða lítið kann að vera satt í þessum orðrómi, en úr því almenningsálitið er á þennan hátt, er gott að fá málið skýrt og upplýst.

Talsvert hefir þegar verið talað um þetta mál í sambandi við önnur mál, og jeg sje því ekki ástæðu til að fara um það frekari orðum að sinni.

Forsætisráðherra (JM): Það hefir verið spurt um, hve margir starfsmenn væru við landsverslunina og áfengisverslunina, og hver laun hvers um sig væru. Jeg mun eiga að svara fyrirspurn-

inni, að því leyti sem hún snertir áfengisverslunina, og skal nú gera það.

Það er þá fyrst, að forstöðumaðurinn var ráðinn í ársbyrjun 1922, og var hann þá ráðinn til 6 mánaða með 15 þús. kr. árslaunum. Hann var aðeins ráðinn til þessa tíma, sökum þess, að ekki þótti sjeð fyrir, hvort ekki yrði einhver breyting gerð á áfengis- og lyfjaversluninni, þegar þingið kæmi saman 1922. Síðan varð föst ráðning á þessum manni, og hygg jeg, að hann hafi þá verið ráðinn til þriggja ára, að meðtöldum þessum 6 mánuðum, sem hann var ráðinn til bráðabirgða. Og jeg hygg, að honum hafi þá um leið verið gert að skyldu að afsala sjer eða selja lyfjabúð sína á Seyðisfirði. Af því að ráðningin var til svona stutts tíma, en skilyrði gert, að maðurinn ljeti af hendi arðsamt fyrirtæki, þá var bætt við laun hans, svo að þau eru síðan 18 þús. kr. En jeg ætla, að ráðningartíminn sje úti um eða rjett eftir næstu áramót.

Eftir lögunum átti að skipa 2 endurskoðendur, en það hefir aldrei verið skipaður nema einn, og þóknun hans er 2400 kr.

Þá vinna á áfengisskrifstofunni 4 menn. Sá fyrsti hefir kr. 7371,96 í árslaun. Jeg játa, að jeg veit ekki almennilega, hvernig á því stendur, að talan er þessi. Þessi maður er aðalbókhaldari og hefir auk þess umsjón með hinni daglegu vinnu á skrifstofunni. Og þegar forstöðumaðurinn er fjarverandi, hefir hann á hendi forstöðu verslunarinnar.

Þá er gjaldkerinn. Hann hefir 6000 kr. í árslaun, eða 500 kr. á mánuði. Hann sjer auk þess um afgreiðslu á pöntunum frá lyfjabúðum, læknum, útsölunum og öðrum viðskiftavinum verslunarinnar, heldur bók yfir af-

greiðslur til útsalanna og yfir endursent tómagóss frá þeim.

Þá er enn skrifstofumaður, sem hefir 4800 kr. í árslaun. Þessi maður hefir á höndum brjefaskriftir verslunarinnar, reiknar ásamt forstöðumanninum út verð á vörum hennar, heldur birgðabók yfir bæði innfluttar og útsendar vörur, og heldur bók yfir, hve mikið læknum og lyfsölum hefir verið afhent af spíritus, koníaki og vínum, og sjer um, að ekki sje látið af hendi við þá meira en skamtur sá, er hver má fá á ári, o. fl.

Fjórði skrifstofumaðurinn hefir 7200 kr. árslaun. Hann athugar hinar mánaðarlegu skýrslur frá útsölunum, afrit af sölubókunum, yfirlýsingar o. s. frv., til þess að fá vitneskju um: 1. Hvort nokkrum manni hafi verið selt meira vín en leyfilegt er, þ. e. 10 lítrar á mánuði. 2. Hvort innborgunin komi heim við söluna, sem innfærð er í sölubækurnar. — Auk þess skrifar hann reikninga og hálfársuppgjör, og tekur þátt í vinnu þeirri, sem fyrir fellur á skrifstofunni.

Þá eru við afgreiðslu birgðanna í vörugeymsluhúsinu 5 menn fastráðnir. 3 þeirra hafa hver um sig 5400 kr. árslaun, en 2 þeirra 4800 kr. árslaun hvor.

Auk þessara manna starfa við verslunina nokkurn hluta ársins 2 karlmenn með kr. 1,50 kaupi á klst. og 2 kvenmenn með kr. 0,80 kaupi á klst.

Sá fyrsti þessara manna, sem fastráðnir eru og hefir herra kaupð, er forstöðumaður og hefir umsjón með birgðum verslunarinnar, afgreiðslunni og vinnunni. Hann tekur á móti öllum innfluttum vörum og færir þær inn í birgðabók sína með dagsetningu, nafni sendanda og vörutegundarinnar, brúttóþunga vörunnar eða flöskutölu. Hann

tekur á móti pantanaseðlum frá skrifstofunni og sjer um afgreiðslu þeirra, innfærir vörur þær, sem sendar eru, ásamt dags., nafni vörutegundar, lítraeða flöskutölu, nafni viðtakanda og heimilisfangi hans. Hann sjer um, að vörurnar sjeu afgreiddar til skips, og auk þess tekur hann á móti og lætur telja upp allan endursendan varning frá viðskiftavinunum og sendir skrifstofunni skrá yfir hann. Hann ber ábyrgð á spíritus- og koníaks-birgðunum, o. s. frv. Á hverjum mánuði telur hann, ásamt manni af skrifstofunni, upp spíritusbirgðir verslunarinnar. Auk þess heldur hann bók yfir flöskur, sem keyptar eru hjer á staðnum. Þetta er forstöðumaðurinn.

Þá er annar, sem hefir líka 5400 kr. í árslaun, og er það, sem venjulega er nefnt „pakkhúsmaður“. Hann sjer um og ber ábyrgð á hreinsun, síun og aftöppun vínanna. Hann hefir umsjón með flöskuskoluminni og sjer um, að vel og vandlega sje frá henni gengið. Þetta verk er mikið og vandasamt, og hefir valið á manninum tekist vel, svo að ekki hefir nema einu sinni verið um kvartað lítilsháttar. Auk þessa aðstoðar hann við að vega vín og spíritus, sem kemur á fötum. Þótti nauðsynlegt að hafa mann þar við, ekki einungis til að bera vitni um, að rjett væri vegið, heldur líka til að sjá um, að ekkert hyrfi af birgðunum. Auk þess heldur hann sjerstaka bók yfir vín þau, sem koma á tunnum, viðtökudag, tunnunúmerið, lítratölu tunnunnar, aftöppunardag og útkomuna í flöskum o. s. frv.

Þriðji maðurinn, sem hefir hærri árslaunin, tekur á móti hinum aftöppuðu vínnum og stjórnar vinnunni við að setja hylki og miða á flöskurnar, setja þær

í kassa og raða þeim niður í birgðageymslurnar. Hann sjer um, að rjettur verðmiði sje settur á hverja flösku, og skýrir frá, þegar panta verður nýja sendingu.

Svo eru tveir menn, sem hafa lægri árslaunin. Þeir vinna, eins og tíma-vinumennirnir, að allri vinnu, sem fyrir kemur við birgðirnar og afgreiðsluna, og hafa og sjerstök verk að inna af hendi.

Konurnar vinna aðallega að flöskuskolun, og við og við að því að líma miða á flöskurnar.

Þannig gerir forstöðumaður áfengisverslunarinnar grein fyrir kaupinu, og fyrir hvað borgað sje.

Svo hafa verið 4 menn við útsöluna hjer í bænum 2 þeirra eru þar ekki lengur, og höfðu þeir nokkuð há laun. Annar 10 þús. kr., aðalforstöðumaðurinn, hinn 6 þús. kr.

Þar að auki eru tveir afgreiðslumenn, sem enn vinna við verslunina, og hafa hvor 350 kr. á mánuði. — Það hefir ekki verið bætt neinum manni við, þótt þessir tveir hafi farið, heldur heldur verslunin áfram með því, að einn maður hefir verið tekinn af skrifstofunni og settur þangað.

Jeg skal láta þess getið, að jeg hefi nokkuð grenslast eftir því, hvað mönnum við svipuð störf er borgað við verslanir hjer í bænum. Það er býsna misjafnt. En afgreiðslumönnum, sem eru um tvítugt, en taldir eru fullkomnir menn, og þeim, sem eldri eru, mun borgað frá 3—450 kr. á mánuði, þótt þeir standi ekki fyrir. Og sjeu verslanirnar stórar, hygg jeg, að meðaltalið sje um 400 kr. En þetta er nokkuð misjafnt. Hitt er einnig mjög mismunandi, hvað þeim mönnum er borgað, sem hafa að

albókhald á hendi, en tæplega hygg jeg, að það sje minna en 5—600 kr. á mánuði. Held jeg, að svipað þessu sje borgað mjög svo víða, sumstaðar mäske eitthvað hærra, annarsstaðar ef til vill lægra. Þeir, sem standa fyrir vörugeymslu, munu yfirleitt hafa um 400 kr., ef starfið er nokkuð umfangsmikið. Annars mun taxti verkstjóra vera 500 kr. á mánuði. Jeg hygg því, að kaup áfengisverslunarinnar muni miðast við það, sem gerist hjá verslunum hjer, eða ef til vill eitthvað hærra.

Þegar jeg fór að grenslast eftir kaupinu við áfengisverslunina, gat jeg þess, að launin mundu verða færð niður, eða að minsta kosti endurskoðuð launakjörin. Ef þau eru borin saman við laun annara starfsmanna ríkisins, þá er það þegar auðsjeð, að þeir, sem vinna við áfengisverslunina, hafa hærra kaup. En þess ber að gæta, að staða þeirra er óviss og henni má segja upp, hvenær sem er. Fastir starfsmenn ríkisins hafa æfistarf og ýms hlunnindi, sem hinir hafa ekki.

Annars held jeg, að jeg þurfi ekki að fara um þetta fleiri orðum, og sje jeg ekki ástæðu til að gefa frekari skýrslu.

Atvinnumálaráðherra (MG): Jeg get verið stuttur, ætla aðeins að gefa skýrslu um laun starfsmanna við landsverslunina.

Forstjóri hennar hefir á mán. 1000 kr.
 skrifstofustjóri 850 —
 aðalbókhaldari 700 —
 gjaldkeri 600 —
 afgreiðslustj. tóbaksdeildar . . 600 —
 aðstoðarm. við bókhald o. fl. . . 600 —
 umsjónarm. olíugeymslu 550 —
 afgreiðslumaður 525 —

Alþt. 1924, D. (36. löggjafarþing).

annar afgreiðslumaður 420 —
 brjefritari og þýðandi 375 —
 þriðji afgreiðslumaður 300 —
 aðstoðarstúlka við bókhald . . 275 —
 sendisveinn o. fl. 200 —

Þá hafa endurskoðendur, sem báðir eru ráðnir af stjórnarráðinu, 2400 kr. árlega, hvor um sig. Auk þessa vinna jafnaðarlega við verslunina 6 verkamenn og bílstjórar við afgreiðslu vara og flutning um bæinn.

Sex starfsmennirnir, sem jeg nefndi fyrst, vinna 10 tíma á dag, en hitt starfsfólkið 7 tíma, og vinnur það þó lengur, þegar á þarf að hálða.

Jeg hefi þá ekki hugsað mjer að segja meira, fyr en jeg heyri athugasemdir fyrirspyrjanda.

Fyrirspyrjandi (Björn Lindal): Jeg þakka stjórninni svörin, og efast jeg ekki um, að skýrslan sje frá þeirra hendi í alla staði rjett, eftir þeim upplýsingum, sem þeir hafa fengið. En hitt leyfi jeg mjer að efast um, að þær upplýsingar sjeu fyllilega rjettar. Að minsta kosti hefir maður heyrt alt annað um þessi efni, og er það ekki ótrúlegra en skýrsla þeirra manna, sem hjer eiga hlut að máli og gefa vottorð um sína eigin ráðsmensku. Og óhætt er að fullyrða það, að launin við landsverslunina eru alt of há, saman borið við samskonar laun við aðrar verslanir. En ef samanburður er gerður við aðra starfsmenn ríkisins, verður mismunurinn ennþá átakanlegri, ef nokkurrar sanngirni er gætt. Póst- og símamenn hafa margir hverjir ekki meira en hálf laun á við þetta landsverslunarfólk, og það jafnvel menn, sem hafa orðið að kosta bæði tíma og fje til þess

að búa sig undir starf sitt, og hafa unnið mörgum árum saman að miklu vandasamari störfum en landsverslunarstörfin eru.

Annars hefi jeg aflað mjer upplýsinga um það, hvað er algengast í þessu efni hjer í bænum á verslunarskrifstofum. Fyrsti maður á stærri skrifstofum mun hafa hæst um 7 þús. kr. Ágætir menn, sem unnið hafa árum saman að starfi sínu, hafa 6 þúsund allra hæst, og margir 5000 og 4000 kr. árskauþ, þótt bráðduglegir sjeu. Þá er fjöldi góðra manna og kvenna, sem vinna að skrifstofustörfum fyrir jafnvel 3 þús. kr. árskauþ. Sjá allir, að á þessum launum og launum þeim, sem landsverslun borgar, er afarmikill munur. En jeg sje alls enga ástæðu til þess, að ríkið borgi hærri en aðrir, eða hærri en það þarf. Og jeg er sannfærður um, að hægt er fá miklu betra fólk yfirleitt í þjónustu landsverslunarinnar, heldur en þar er nú, fyrir miklu hóflegra kauþ en þar er nú borgað. — Hjer tel jeg áfengisverslunina einnig landsverslun, enda er hún það auðvitað.

Þá er óhætt að fullyrða, að valið á mönnunum er alls ekki betra en gerist. Við einkastofnanir er venjulegast valið eftir þekkingu manna á störfunum og leikni þeirra í þeim, en við þessar stofnanir eru menn, sem alls ekki hafa minstu þekkingu á þeim störfum, sem þeir eiga að gegna. Jeg ætla ekki að nefna nöfn, nema þess verði krafist. En mjer finst engin ástæða til að launa við ríkisstofnun illa starfhæft fólk betur en vel starfhæft við stofnanir einstakra manna.

Það liggur líka í augum uppi, að svona hátt kauþ hjá fólki, sem alls engu hefir kostað til þess að búa sig

undir starf sitt, verður til þess að vekja óánægju hjá þeim starfsmönnum ríkisins, sem hafa lægra kauþ og árum saman hafa búið sig undir störf sín. Getur slíkt misrjetti jafnvel leitt af sjer verkföll og önnur slík örþrifa-ráð. Fyrir skömmu lá við verkfalli hjá símafólki hjer í Reykjavík, og miðuðu þeir kröfur sínar við laun landsverslunarfólksins, en ætluðu þó ekki að krefjast nándar nærri jafnhárna launa. Slíkar kröfur eru auðvitað eðlilegar og á fullri sanngirni byggðar.

Þar sem sú ástæða er færð fyrir þessum háu launum, að atvinna þessara manna sje ótryggari en annara starfsmanna ríkisins, verð jeg að svara því, að störf þessara manna ber alls ekki að miða við starf fastra embættismanna, heldur við starf samskonar manna við einkastofnanir. Starf slíkra manna þar er jafnóvíst og stopult og þarna, og þessi ástæða fyrir hærri launum því einskisverð.

Jeg hefi ekki ætlað mjer að koma fram með neina tillögu í sambandi við þessa fyrirspurn, enda mun það ekki heimilt, samkvæmt þingsköpum. Lýk jeg svo máli mínu með að þakka hæstv. stjórn fyrir svör hennar.

Atvinnumálaráðherra (MG): Jeg þarf ekki að vera langorður út af því, sem hv. fyrirspyrjandi (BL) sagði. Hann hjelt, að upplýsingarnar væru ekki ábyggilegar, en jeg get fullvissað hann um, að svo er þó. Vinnutími í landsverslun er fullar 7 stundir á degi hverjum, og venjulega 3 í viðbót hjá þeim 6 starfsmönnunum, sem hæst hafa launin.

Þá þótti hv. fyrirspyrjanda launin vera fullhá. Og það er satt, að þau eru

hærri en laun embættismanna eru ákveðin, samkvæmt launalögunum. En ef þau eru borin saman við launin hjá Landsbankanum og Eimskipafjelaginu, þá verður annað uppi á teningnum. Vil jeg benda á, að aðalbókarí Landsbankans hefir 975 kr. á mánuði og fjehirðir 900 kr. Aðstoðarbókarinn hefir 650 kr. Þetta eru laun, sem Alþingi hefir ákveðið. Skrifstofustjóri hjá Eimskipafjelaginu hefir 900 kr., og aðalbókarinn 800. Þetta eru þeir starfsmenn, sem fólki í landsversluninni finst, að helst sje sambærilegt við sig. Og þess ber að gæta, að það hefir ekki sömu rjettindi og fastir embættismenn.

Jeg skal loks láta þess getið, að reynt mun eins og mögulegt er að koma jöfnuði á í þessu efni, og um það mun verða sjeð, að ekki verði hafðir fleiri starfsmenn en minst er hægt að komast af með.

Fyrirspyrjandi (Björn Línal): Jeg efast alls ekki um það, að í orði kveðnu sje unnið 7 tíma. En hitt efast jeg um, að fólkið sje alt af við vinnu sína. Að minsta kosti hefi jeg sjeð starfsmenn þessara stofnana úti á götu um miðja daga, og stundum við störf, sem eru miður þörf.

Atvinnumálaráðherra (MG): Jeg vil taka það fram, að í landsversluninni er sjerstakt verkfæri, nokkurskonar úr eða klukka, sem starfsmenn verða að merkja við á, þegar þeir koma og fara, svo að þar má sjá upp á hár, hvað hver hefir unnið lengi.

Fyrirspyrjandi (Björn Línal): Jeg skal geta þess, að þeir starfsmenn, sem

jeg hefi sjeð úti á götu í vinnutíma, eru einkum úr áfengisversluninni, enda þekki jeg fátt af hinum.

Magnús Jónsson: Það var mjög gott að fá skýrslu yfir laun við þessar ríkisstofnanir, því að margar sögur hafa gengið af launakjörinum þar. Má segja, að mörg sje búmannsraunin, og sýnir það best alt það amstur, sem ríkið hefir af þessum stofnunum.

Sjest það best, þegar lítið er á launalistann, hve samræmislaus launakjörin á landi hjer geta verið. Síamenn og póstmenn, sem starfað hafa langan tíma í þjónustu ríkisins, þýðir ekki að nefna í þessu sambandi, og ættu þó laun þeirra helst að vera sambærileg við starfsmenn verslananna. Nei. Til þess að fá nokkuð sambærilegt, verður að nefna prófessora við háskólann, skrifstofustjóra í stjórnnarráðinu og dómara í hæstarjetti. En þetta dugir ekkert. Þegar um er að ræða þá, sem best eru launaðir við landsverslun og áfengisverslun. Forstöðumaður áfengisverslunarinnar hefir hátt upp í tveggja ráðherra laun, og meira en laun tveggja prófessora við háskólann. Forstöðumaður búðarholunnar, þar sem vinnin eru seld, hefir eins há laun og hæstarjettardómari, og skrifstofustjóri landsverslunar meira en hæstarjettardómari og ráðherra. Aðstoðarbókhaldari hefir meira en prófessorar við háskólann og skrifstofustjórar í stjórnnarráðinu.

Má vel vera, að þessi laun sjeu nauðsvnleg, til þess að stofnanirnar geti fenfið nótta starfsmenn. En þetta sýnir há um leið, hve afskaplega mikil vandkvæði eru á því fyrir ríkið að reka svona stofnanir. Býst jeg við, að fá-

um muni finnast það sanngjarnt, að menn, sem hafa 12—14 ár verið að búa sig undir starf sitt, og síðan þurft 10—20 ár til þess að komast í sambærileg embætti að launakjörum við þessa menn í lands- og áfengisverslun, sætti sig við annað eins ósamræmi og þetta. Jafnvel æðstu dómara landsins hafa ekki eins há laun og einfaldir bókarar. Slíkt er fjarstæða. Annars býst jeg ekki við, að ríkið gæti, þótt það vildi, losnað við áfengisverslunina. En jeg held, að hægt væri að halda betur á fjenu en gert er. Raunar munu nú starfa færri menn en áður við áfengisverslunina, en það finst mjer fjarstæða, að menn með 5400 og 4000 kr. launum þurfi til þess að líma miða á flöskur. Skil jeg ekki annað en að það gætu handfljótar stúlkur gert jafn-vel, eins og venja er til í brugghúsum.

Þá virðist fullmikið að borga þeim manni 7200 kr., sem hefir það starf á hendi að færa skrá yfir það, sem hver tekur út, til þess að sjá um, að enginn fái meira en hann má. Virðist það frekar vandalítið starf, einkum ef þess er gætt. að starfið er gagnslaut, hvort sem það er vel eða illa unnið.

Ber jeg það traust til stjórnarinnar, að hún geri það, sem hægt er, í því að fækka mönnum.

Í skýrslu hæstv. forsrh. (JM) kom það fram, að tveir menn hafa nýlega orðið að hætta þarna störfum sínum, og engir verið teknir í þeirra stað. Hefir þó ekki heyrst neitt um, að vandræði sjeu á að fá sig afgreiddan.

Eitt vildi jeg spyrja hæstv. forsrh. (JM) um, og er það viðvíkjandi því, sem jeg hefi heyrt, að forstöðumaður birgðanna hafi annað starf á hendi fyrir það

opinbera, og taki laun fyrir. Vildi jeg spyrja, hvort þetta væri satt.

Skal jeg svo ekki fjölyrða meira um þetta, en vænti þess, að hæstv. stjórn geri sitt til að bæta úr misfellunum.

Forsætisráðherra (JM): Mjer finst, að laun starfsmanna þessara stofnana verði að berast saman við laun manna, er vinna við verslunarstörf hjer í bæ. Og við þann samanburð kemur það fram, að þau eru ekki hærri en gerist yfirleitt. Við laun embættismanna ríkisins eru þau ekki sambærileg. Nægir að benda á það, að aðstoðarmaður í stjórnarráðinu, sem hefir varið 14—15 árum til þess að búa sig undir starf sitt og unnið að því í 9 ár, hefir 250 kr. á mánuði, eða eins og sendisveinn í landsversluninni. Það er því ómögulegur samanburður á launum þessara manna og embættismanna ríkisins.

Hv. 4. þm. Reykv. (MJ) spurði um það, hvort einn af mönnunum við áfengverslunina hefði annað opinbert starf á hendi. Þetta er rjett, en jeg skal taka það fram, að hann mun láta aðra algerlega gegna hinu starfinu.

Jeg gleymdi að geta þess, að í versluninni er unnið frá 10—6 daglega, að einum tíma frádregnum til matar, og oft er þar unnið framyfir.

Tryggvi Þórhallsson: Jeg vil leyfa mjer að skjóta fram örlítilli athugasemd út af orðum hv. 4. þm. Reykv. (MJ). sem er annar í röðinni af fyrirspyrjendum. Mjer skildist það á 1. fyrirspyrjanda, hv. þm. Ak. (BL), að tilgangur hans væri sá, að fá upplýsingar um starfsmannahald og reyna á þeim grundvelli að skapa aðhald, svo að

mönnum væri fækkað og laun lækkuð, ef unt væri. Þennan tilgang get jeg virt. En svo kemur hv. 2. fyrirspyrjandi (MJ) og talar um launakjörin. Kemst hann að þeirri niðurstöðu, að þau sjeu miklu betri en annara starfsmanna ríkisins, en launin þó enganvegin of há. Fanst mjer hann nota þetta til þess að sanna, að allir aðrir starfsmenn landsins væru of illa launaðir. Mjer þykir illa farið, ef aðalblærinn á þessum umræðum á að vera sá, að þetta verið notað til þess að skrúfa upp laun allra starfsmanna ríkisins, þar sem jeg efast ekki um, að tilgangur hv. aðalfyrirspyrjanda (BL) hafi verið sá, að þessi fyrirspurn leiddi til sparnaðar. Jeg get ekki setið svo hjá, að sá verði aðalblærinn yfir þessum umræðum, sem lýsti sjer í ræðu hv. 2. fyrirspyrjanda (MJ). Í þessu sambandi skal jeg geta þess, að ýmsir embættismenn, sem hv. 4. þ.m. Reykv. (MJ) nefndi, hafa aðrar matarholur heldur en þær, sem koma fram í launum aðalembættis þeirra. Oss fjárveitinganefndarmönnum er ekki ókunnugt um, að sumir hafa 2—3 önnur störf, sem eru launuð af ríkisfje, og er því ekki rjett að taka til sam- anburðar laun þeirra fyrir aðeins eitt starfið.

Jeg verð að segja það um skýrslur hæstv. ráðh., að mjög er erfitt að átta sig á þeim og fá heildaryfirlit við að heyra þær lesnar upp aðeins einu sinni. Þó dylst mjer ekki, að við aðra stofn- unina, áfengisverslunina, hefir verið farið óhæfilega með fje landsins. Bæði starfsmannafjöldinn, launakjör og alt fyrirkomulag er algerlega óverjandi. Og búðarfarganið með öllu starfs- mannahaldinu er mestu vandræði. Vil jeg í þessu sambandi árjetta það, sem

jeg sagði í umræðum um annað mál, að þetta hálaunaða embætti til þess að halda skrá um, hvort enginn drekki meira en 10 flöskur á mánuði, og alt seðlafarganið, er ekki annað en „hum- bug“. Jeg vil beina því til hæstv. forsrh. (JM), að hann felli það starf niður hið allra fyrsta. Það má vera, að einstaka menn, sem hafa beitt sjer fyrir bind- indisstarfsemi hjer á landi, telji gagn af þessu, en allur fjöldi þeirra manna er því algerlega mótfallinn.

Annars vil jeg taka það fram, að jeg geymi mjer rjett til þess að draga ályktanir af ýmsu í þessum skýrslum hæstv. ráðherra, þangað til jeg hefi þær skrifaðar fyrir framan mig.

Jakob Möller: Jeg veit ekki, hvort það var rjettur skilningur, sem hv. þm. Str. (Trþ) vildi leggja í ræðu hv. 4. þm. Reykv. (MJ), að hann vildi nota þessi háu laun starfsmannanna við verslanir ríkisins sem skrúfu á laun annara starfsmanna. (MJ: Alls ekki!) En þá vil jeg minna hv. þm. (Trþ) á það, að ekkert liggur nær en að þetta verði notað af öðrum starfsmönnum ríkisins til þess að skrúfa upp laun sín. Það er líka sjálfsagt. Hvaða sanngirni er í því, að menn, sem eru í þjónustu ríkisins og hafa miklu ábyrgðarminni stöður en ýmsir embættismenn þess, fái mun hærri laun en þeir? Það hlýtur að fara svo, að verði ekki lækkað hjá starfsmönnum verslananna, verður að hækka laun hinna.

Mjer er ekki ljóst, hvernig hv. þm. Str. (Trþ) litur á þetta mál. Hann virtist þeirrar skoðunar, að launin við verslanirnar sjeu of há sem embættis- mannalaun, en það kom ekki fram, að hann teldi þau of há sem laun þeirra

manna, er þar um ræðir. Er það skoðun hans, að forstjórar og skrifstofumenn við verslanirnar eigi heimtingu á svo háum launum í þeim stöðum, sem þeir eru í nú, en geti ekki krafist nema miklu lægri launa í öllum öðrum stöðum, ef þeir væru færir um að gegna þeim? Skrifstofustjóra landsverslunar var upphaflega veitt aðstoðarmannsstaða við hagstofuna, og veit jeg ekki betur en að hann hafi veitingu fyrir þeirri stöðu ennþá. Hann er því í raun og veru embættismaður ríkisins. Jeg hefi ekki athugað muninn á launum þessara tveggja starfa, en hann er áreiðanlega allmikill. Hjer er um sama manninn að ræða. Í öðru tilfallinu, sem verslunarmaður, fær hann 10200 kr. í laun, en ef hann væri í embætti sínu við hagstofuna, mundi hann hafa 6000 kr. í mesta lagi. Þetta er sami maðurinn, með sömu hæfileika, þekkingu og getu. Hvaða sanngirni er í því, að hann hafi hærri laun í versluninni en í hagstofunni? Annaðhvort eru laun hans við landsverslunina óhæfilega há, eða launin við hagstofuna óhæfilega lág.

Jeg hefi áður bent á það, að verði verslunarrekstri ríkisins haldið áfram, hlýtur það að hafa þau áhrif, að laun embættismanna hækki. Hafi hv. þm. Str. (Trþ) skilið ræðu hv. 4. þm. Reykv. (MJ) rjett, þá hefði hann ekki sagt annað en búast mátti við. Jeg skal ekkert um það segja, en vera mætti, að það gæti tekist að fá hæfa menn við verslanirnar fyrir lægri laun en nú eru greidd, en jeg er sannfærður um, að erfitt mun veitast að fá menn fyrir jafnlág laun sem embættismenn verða alment að setta sig við.

Það er merkilegt í öllu þessu sparnaðarírafári, sem hjer hefir verið á

ferðinni, að sjerstaklega stjórnarflokkurinn skuli ekki hafa kveðið ríkara að orði um sparnað á þessu sviði. Það vill svo til, að um það verður væntanlega rætt eitthvað frekara í sambandi við annað mál, sem nú er í nefnd, en það er frv. um sameiningu ríkisverslananna. En þó að furðulegt megi virðast, skilst mjer það frv. eiga erfitt uppdráttar, þó að bersýnilegt sje, að mikið hlýtur að mega spara á þann hátt, og frekar en með öðrum sameiningum, sem samþykta hafa verið. Annars sje jeg ekki ástæðu til að fara frekar út í þetta að sinni.

Svo sem kunnugt er, má ekki gera neina ályktun í sambandi við fyrirspurnir, en hv. fyrirspyrjendur hafa lýst yfir miklu trausti á stjórninni til þess að kippa hjer í lag og spara fje landsins í þessu starfsmannahaldi. Jeg verð að segja, að jeg ber lítið traust til hæstv. stjórnar í því efni, og að vísu yfirleitt í öðrum efnum, og það því fremur sem lítil von er um, að mikið geti sparast í þessu efni, og hæstv. stjórn hefir gefið mjög óákveðin loforð um það. Hefir hún sagt, að hún vilji koma launum þessara manna í samræmi við laun embættismanna ríkisins? Ekki hefi jeg heyrt neitt í þá átt. Jeg hygg það oftraust, ef hv. fyrirspyrjendur vænta nokkurs af hæstv. stjórn í þessa átt.

Sigurjón Jónsson: Tilgangur vor fyrirspyrjenda var auðvitað enginn annar en sá, að þetta gæti að líkindum leitt til einhvers sparnaðar á starfsmannahaldi verslananna. Að fyrirspurnin hefir ekki verið borin fram að ástæðulausu, sýna þeir atburðir, sem þegar hafa orðið, síðan hún kom fram. Um leið og jeg

Þakka hæstv. stjórn svör hennar, vil jeg einnig þakka henni fyrir það, sem hún þegar hefir gert við verslunina, síðan hún settist að völdum. Ílún hefir fækkað um tvo dýra menn við eina deild áfengisverslunarinnar, er höfðu samtals 16000 kr. í árslaun. „Money saved is money got“, þetta eru græddir peningar fyrir ríkissjóð. Jafnframt vil jeg skjóta því til hæstv. stjórnar, hvort ekki muni vera auðið að spara hlutfallslega við aðrar deildir verslunarinnar, þegar hún hefir nú þegar sparað 16000 kr. við eina deildina. Landsverslunin með 13 starfsmenn, að meðtöldum sendisveini, greiðir 84000 kr. í kaup á ári, og tel jeg alveg vafalaust, að þarna megji spara töluvert. Jeg vil benda á, að auk framkvæmdastjóra er skrifstofustjóri, aðalbókhaldari, aðstoðarmaður hans, gjaldkeri o. s. frv. Ætli það væri ekki hugsanlegt, að aðalbókhaldari gæti um leið verið skrifstofustjóri? Það er ekki aðeins hægt, heldur alveg sjálfsagt.

Það, sem kom mjer til að standa upp, voru orð hv. þm. Str. (Trþ), er hann efaðist um, að tilgangur fyrirspyrjenda væri að spara. Það var tilgangurinn, og það vildi jeg árjetta.

Magnús Jónsson: Hv. þm. Str. (Trþ) þóttist verða fyrir vonbrigðum við ræðu mína. Honum virtist sem tilgangur hv. aðalfyrirspyrjanda (BL) væri sá, að spara, en annað hafi verið uppi á teningnum, þegar jeg tók til máls. En það var þvert á móti. Jeg vildi láta fyrirspurnina verða til hins mesta sparnaðar, sem hugsanlegt væri, þó að segja megji, að það væri ekki hyggilegt af mjer ~~sem~~ embættismanni, að slá þetta vopn ~~úr höndum~~ okkar. Jeg

vildi sýna það til varnaðar, hve hættulegt það gæti verið að hafa þessa háttlaunuðu verslunarmenn ríkisins jafnhliða embættismönnum, sem hafa svo miklu lægri laun. Því fór fjarri, að jeg vildi nota þetta ágæta vopn, sem embættismönnum er hjer fengið í hendur, þar sem jeg sje, hve dýrt það mundi vera fyrir ríkissjóð, ef hækka ætti laun þeirra svo, að nokkur jöfnuður væri á við þessa starfsmenn. Það er vafalaust, þegar litið er á, hve miklu embættismenn hafa kostað til undirbúnings síns og hve mikil ábyrgð fylgir sumum embættum, að þar er um mjög ódýra starfskrafta að ræða, og ættu menn ekki að gera gyllingar til þess, að þeir krefðust ríflegrar launahækkunar.

En eigi að hafa eins færa menn við þessar stofnanir ríkisins eins og við fyrirtæki einstakra manna, þarf auðvitað að launa þeim eins. Ef ríkið færi að gera út togara, væri ekki til nokkurs hlutar að bjóða skipstjóranum embættismannsalaun. Hann verður að fá sama kaup sem togaraskipstjórar alment, en ekki eins og t. d. háskólakennarar. Það verður að keppa á þeim grundvelli, sem verið er að berjast á. Mjer virðist því ekki auðið að spara að marki við þessar verslanir, nema hægt verði að fækka og losa sig við sem allra mest af starfsmönnum. En eina óbrigðula lækningin er sú, að landið hætti þessu verslunarkáki sínu.

Hv. þm. Str. (Trþ) sagði, að margir starfsmenn ríkisins hefðu ýmis auka-störf með höndum. Mönnum er nú svo farið, að þeir vilja klóra í bakkann í lengstu lög. Það er ekki af því, að þessa menn langi til að hafa óhæfilega miklar tekjur, heldur langar þá til þess að verða ekki óreiðumenn, og reyna þeir

því að fá sjer ýmis störf, sem eru óskyld aðalstörfum þeirra og þeim er þvert um geð að vinna. En þeir eru neyddir til þess, svo að þeir geti komist af. Jeg er ekki kunnugur starfsmönnum verslananna og veit því ekki, hvort þeir hafa önnur störf. En frá því hefir nú verið skýrt, að einn þeirra hafi aðra stöðu hjá ríkinu, og annar hefir opna stöðu handa sjer, en ekki veit jeg, hvort hann hefir nokkrar tekjur af henni nú sem stendur. En sumum embættismönnum, svo sem hæstarjettardómurum, er bannað að vinna neitt utan hjá, af því að laun þeirra eru svo afskaplega há, sem kallað er. Þau slaga töluvert upp í laun skrifstofustjóra landsverslunar, og því er mönnunum bannað að vinna önnur störf. Sumir háskólakennarar hafa nokkur aukastörf, en aðrir ekki. Því er misskift, eftir aðstöðu manna, dugnaði og hepni.

Hv. þm. Str. (Trþ) sagði, að farið hafi verið óhæfilega með fje landsins við aðra þessa stofnun. Það hefði hann átt að sjá fyr, meðan hann átti meiri aðgang að þeim, sem því rjeðu, en það var hæstv. fyrv. stjórn. Og hafi hann vitað það fyr, var það áreiðanlega hans verk að víta það stranglega. (Trþ: Það hefi jeg gert.) Um seðla-, humbugið“ er jeg honum alveg sammála. Það er algerlega ófært að halda dýrum manni við það.

Hv. 3. þm. Reykv. (JakM) þótti hart, að Íhaldsflokkurinn með alt sparnaðarhjalíð hefði ekki tekið þessar verslanir alvarlegar til bæna en raun hefir á orðið. Þetta segja menn úti um allan bæ. Það er spurt, hvernig á því standi, að verið sje að spara á háskólanum og hæstarjetti, en ekki hjer. Í fyrsta lagi

er þetta ekki nærri því eins greitt aðgöngu, Alþingi nær ekki eins til þess. Þetta er miklu fremur eins og ríki í ríkinu, sjálfstæðar stofnanir, sem ekki er auðvelt að ná til.

Hv. þm. (Trþ) hneykslaðist á því, að við skyldum treysta stjórninni til að kippa þessu í lag. En það er eina ráðið að fara fram á það við stjórnina, að hún geri þetta, og treýsti jeg henni til þess. Alþingi kemst ekki eins vel hjer að eins og stjórnin getur. Eins og hv. þm. Ísaf. (SigurjJ) gat um, er hæstv. stjórn í raun og veru byrjuð á þessu. Fyrir sjerstakt atvik hafa 2 menn farið frá, og ef engin viðleitni væri að draga saman, hefðu auðvitað 2 aðrir verið ráðnir með 10000 og 6000 kr. launum. Þessir menn hafa þó unnið eitthvað, og þeir, sem töldu þá nauðsynlega og rjeðu þá, hefðu auðvitað sett aðra í þeirra stað. Jeg vænti þess, að hæstv. stjórn haldi áfram þessari viðleitni, bíði ekki eftir samskonar hörmungatilfelli, heldur geri það strax.

Eins og hv. þm. Ísaf. (SigurjJ) sagði, er jeg forviða á öllum þessum aðstoðarmönnum, aðstoðarmanni bókara, gjaldkera o. s. frv. Það má vera, að þeir sjeu nauðsynlegir. En það er eins og reynt sje að koma sem hæstu embættisnafni á þá, til þess að þeir fái því hærri laun. Ef maður hefir bókaranafnbót, verður eitthvað auðvitað að fylgja henni. Það er komið niður úr öllum þessum, þegar komið er til móts t. d. við kennaramentaskólans. Þá er komið niður úr öllum aðal- og aðstoðarbókurum og gjaldkerum og niður í óbreytta hermenn. Það er áreiðanlegt, að hjer má spara, og hygg jeg, að Íhaldsflokkurinn fylgist alveg jafn-vel að í sparnaði á þessu

Starfsmannahald við landsverslun og áfengisverslun. — Tryggingar fyrir enska láninu.

sviði sem öðrum, þó að hann komi ekki eins ljóslega fram, því að ástæðurnar eru nokkuð aðrar.

Tryggvi Þórhallsson: Jeg get verið ánægður með, að blærinn er kominn af annari átt hjá hv. 4. þm. Reykv. (MJ), að það er ekki lengur tilgangur hans að eggja stjórnina til eyðslu, heldur til sparnaðar. Jeg þarf í rauninni lítið annað að segja nú en að láta í ljós ánægju mína yfir þessu. Aðeins vil jeg taka það fram, að samkvæmt kenningu þess hv. þm. (MJ) og hv. 3. þm. Reykv. (JakM), bæri þá einnig að leggja fleiri ~~ríkisstofnanir~~ niður, svo sem t. d. Landsbankann. Það eru víst síst lægri launin þar en við þessar stofnanir. Annars býst jeg við, að það rætist, sem hv. 4. þm. Reykv. (MJ) sagði áðan, að Íhaldsflokkurinn fylgist eins vel að hjer eins og t. d. í því að fækka þingum og ýmsu öðru.

Forsætisráðherra (JM): Hv. þm. Str. (Trþ) mintist á það áðan, að rjett væri að hætta seðlafarganinu, sem hann kallaði svo. Það mun vera rjett hjá hv. þm. (Trþ), að meirihluti bannmanna muni nú vilja, að því sje hætt. Jeg fyrir mitt leyti lít svo á, að vel megí komast af án þessa.

Að því er snertir samanburð á launum embættismanna og þeirra, sem við þessar stofnanir vinna, þá lít jeg svo á, að sá samanburður sýni aðeins, að laun embættismanna eru of lág, en ekki, að laun hinna sjeu of há. Og jeg er alveg samdóma hv. 3. þm. Reykv. (JakM) um það, að erfitt yrði að fá hæfa menn í þessar stöður, ef þeim væri miklu ver launað en nú er.

Alþt. 1921, D. (36. löggjafarþing).

Jakob Möller: Það eru aðeins örfá orð út af því, sem hv. þm. Str. (Trþ) sagði um Landsbankann. Hv. þm. hefir víst ekki athugað, að dæmið með Landsbankann sannar einmitt þetta, að ef ríkið fer í þessum efnun inn á starfssvið einstaklinganna, þá verður það að fylgjast með þeim, að því er launakjör snertir. Að því er snertir Landsbankann, þá var ekki hægt annað en að fylgjast með Íslandsbanka, bæði að því er snerti laun bankastjóranna og annara starfsmanna. Ella hefði ríkisbankinn útilokað sig frá því að eiga kost á jafnhæfum starfsmönnum sem hinn.

Jeg lít annars svo á, að það sje alls ekkert fjarri sanni að leggja Landsbankann niður sem ríkisbanka og gera hann að hluthafabanka. Hefir og legið fyrir þinginu frv. frá fyrv. stjórn þess efnis. Hann yrði þá ekki lengur sá ásteytingarsteinn, sem hann hefir verið til þessa, að því er laun starfsmannanna snertir. Tel jeg það í rauninni það eðlilegasta, að hann kæmist undir sjerstaka stjórn, sem ekki væri eins háð þinginu og nú er.

2. Tryggingar fyrir enska láninu.

Á 56. fundi í Nd., laugardaginn 26. apríl, var útbýtt:

Fyrirspurn til ríkisstjórnarinnar um tryggingar fyrir enska láninu (A. 455).

Á 57. fundi í Nd., mánudaginn 28. apríl, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 16 shlj. atkv.

—

Á 62. fundi í Nd., laugardaginn 3. maí, var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að fjármálaráðherra hafði tjáð sig búinn til þess að svara henni.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 66. fundi í Nd., þriðjudaginn 6. maí, var fyrirspurnin aftur tekin á dagskrá.

Fyrirspyrjandi (Bernharð Stefáns-son): Fyrirspurn þá, er hjer liggur fyrir, bar jeg fyrst og fremst fram í þeim tilgangi að fræðast af hæstv. stjórn um þau atriði, sem að er spurt. Jeg get því verið mjög stutturður, þar sem aðalatriðið fyrir mjer er að heyra svör hæstv. stjórnar. Samt verð jeg með örfáum orðum að gera nánari grein fyrir ástæðunum til þessarar fyrirspurnar.

Jeg ætla ekki að rifja upp sögu þessa máls, nje þær deilur, sem um það hafa orðið. Jeg mun láta mjer nægja að minnast á eitt atriði í því sambandi.

Eins og menn muna, bar Framsóknarflokkurinn fram á þinginu í fyrra till. í báðum deildum, um að skipa nefnd samkv. 35. gr. stjórnarskrárinnar, til að athuga fjárhagsaðstöðu Íslandsbanka gagnvart ríkinu, einkum með tilliti til enska lánsins. Þessi till. mætti mikilli mótstöðu, sem kunnugt er, og hjeldu ýmsir því fram, að ef slík opinber rannsóknarnefnd yrði skipuð, gæti það orðið bankanum hættulegt. Till. var því feld, og skal jeg ekki að þessu sinni leggja neinn dóm á það, hvort það hafi verið rjett eða rangt. Aðeins geta þess, að hefði jeg setið á þingi í fyrra, þá

hefði jeg án efa greitt atkv. með till. — En þótt meirihluti þingsins liti svona á þetta mál, þá var það þó viðurkent af þinginu, að það ætti rjett á að kynnast tryggingum þeim, er bankinn hafði sett fyrir enska láninu. Þessvegna var fjhn. falið að kynna sjer þetta.

Það virðist því mega líta svo á, að þótt þingmenn greindi á um leiðirnar, þá hafi þó alt þingið í fyrra talið rjett og sjálfsagt að afla sjer upplýsinga um þetta mál.

Á þessa staðreynd vildi jeg benda, og í sambandi við það verð jeg að halda því fram, og býst ekki við, að neinn mótmæli því, að þetta þing, sem nú situr, hafi alveg sama rjett til að kynna sjer þetta mál og þingið í fyrra.

En þótt rjetturinn sje ómótmælanlega hinn sami, gæti þó komið til mála, að miklu minni nauðsyn væri á þessu nú. Það getur hugsast, að með skýrslu fjhn. í fyrra sjeu fengnar fullnægjandi upplýsingar um þetta mál. Jeg skal ekkert um það segja, hvað öðrum finst um þetta. En jeg segi fyrir mig, að mjer nægði ekki þessi skýrsla, og þessvegna bar jeg þessa fyrirspurn fram. Þetta er nú kanske af því, að jeg er nýr þingmaður, og því ekki eins kunnugur málinu og þeir, sem eldri eru. Ástæðan til þess, að jeg get ekki látið mjer nægja skýrslu fjhn., eru einkum tvær. Í fyrsta lagi er það af því, að skýrslan, eins og hún liggur fyrir, er alls ekki tæmandi og gefur ekki fullnægjandi upplýsingar um ástæðurnar, eins og þær voru þá, og eðlilega þaðan af síður eins og þær eru nú. Nefndin tekur sjálf fram, að sú rannsókn, er nauðsynleg var til að meta gildi handveðsins, hafi verið óframkvæmanleg, nema hún fengi ýmsar upplýsingar hjá bankanum, sem

hún aldrei fjekk. Að minsta kosti er jeg viss um, að kjósendur úti um land eru litlu nær fyrir skýrslu þessa.

Hin ástæðan, sem kanske er ennþá ríkari, er sú, að þótt skýrslan hefði verið tæmandi í fyrra og ágæt í alla staði, þá er ástandið svo breytt nú, einkum sökum gengishrunsins, að skýrslan gæti nú verið orðin einskisvirði. Jeg hygg, að sú upphæð, sem bankinn fjekk upphaflega af enska láninu, hafi verið 280,930 sterlingspund, eða með núverandi gengi pundsins nokkuð yfir 9 miljónir króna. Samkv. skýrslu fjhn. í fyrra var handveðið fólgið í víxlum og ef til vill öðrum verðbrjefum, að upphæð 6,800,000 kr., eða rúmlega það. Nú mun að vísu vera komin ein afborgun, þótt maður viti að vísu ekkert um þetta með vissu, þar sem þetta er alt mjög á huldu, en samt mun það vera svo, að ef tekið er tillit til núverandi gengis, að ekki er hægt að líta svo á, að upphæð þessa handveðs, ef hún er sú sama og í fyrra, sje nægileg trygging fyrir láninu. Því er sjerstaklega spurt um í fyrirspurninni, hve upphæð tryggingarfjárins sje há nú. Þótt menn viti, hve upphæð handveðsins er há, er ekki mikið með því sagt, því að auðvitað fer tryggingin engu síður eftir veðhæfi handveðsins, en samt sem áður verður þó a. m. k. að gera þá kröfu, að upphæð tryggingarfjárins sje að minsta kosti ekki lægri en lánið.

Jeg býst nú ekki við, að hæstv. fjrh. (Jp) geti lesið upp skrá yfir víxla þessa og sagt álit sitt á hverjum lið. Það yrði langt mál og örðugleikum bundið. En hins get jeg ætlast til, að hann gefi upplýsingar um málið í stórum dráttum.

Jeg skal svo ekki fjölyrða um þetta meira. Eins og jeg tók fram í byrjun, ber jeg þessa fyrirspurn fram í þeim tilgangi að fræðast. Spyr sá, sem ekki veit. Jeg hefi litið svo á, að það væri skylda mín gagnvart sjálfum mjer og kjósendum mínum að afla mjer upplýsinga um mál þetta, og því hefi jeg borið þessa fyrirspurn fram.

Fjármálaráðherra (Jp): Hjer hefir verið spurt um tryggingar Íslandsbanka fyrir enska láninu. Handveð það, er ríkið hefir, eru allmargir víxlar, sem bankinn á, og eru geymdir í járnskáp með innsigli fjármálaráðuneytisins. Upphæð handveðsins er rúmar 6,800,000 kr. Þannig var síðast gengið frá tryggingunni, 24. febr. 1924. Breyting á henni mun næst verða gerð, er fyrstu víxlarnir falla í gjalddaga, og það er 10. júní n. k.

Um gæði eða verðgildi hinna einstöku víxla get jeg ekki gefið neinar ákveðnar upplýsingar, af þeirri ástæðu, að jeg hefi ekki álitnið rjett að brjóta innsiglið fyrir hirslu þeirri, sem þeir eru geymdir í, þar sem jeg lít svo á, að þeir haði verið teknir gildir sem handveð af þeirri stjórn, sem þá sat að völdum, og hafa verið taldir fullnægjandi veð fyrir láninu, til 10. júní þ. á. Jeg skal ennfremur taka það fram, að þó mjer væri vel kunnugt um, hvernig hátað væri fjárhag og kringumstæðum þeirra firma og einstakra manna, sem á víxlunum standa, teldi jeg mjer þó ekki leyfilegt að gefa hjer skýrslu um það.

Jeg hefi nú skýrt frá því, hvernig þessum tryggingum er hátað, og hversu háum upphæðum þær nema, og gæti því vel látið hjer staðar numið, en

jeg vil þó, út af þeim orðum, sem hv. fyrirspyrjandi fór um þetta mál alment, geta þess, að á þinginu 1921 var svo gengið frá þessu máli, að gefin voru út tvenn lög um það. Önnur lögin fjalla um seðlaútgáfu Íslandsbanka og hlutfjáráukningu, og eru nr. 6, frá 31. maí það ár, hin lögin eru heimildarlög handa ríkisstjórninni til að taka lán til þess að kaupa fyrir hlutabréf í Íslandsbanka, ef stjórninni sýndist svo. Af þessum ákvæðum, um heimild til hlutakaupa í Íslandsbanka, leiddi það, að þegar stjórninni var heimilað að verja lánsfjenu til stuðnings bankanum á þenna hátt, varð ekki krafist sjerstakra trygginga. Bankinn gat ekki sett neinar sjerstakar tryggingar fyrir lánsfjenu, ef því var varið til hlutabréfakaupa í bankanum, og var ekki einu sinni ætlast til, að brjefin yrðu forgangshlutabréf, enda hvergi vikið að því í lögnum. Nú var horfið frá því ráði að kaupa hlutabréf í bankanum, en honum var afhent þetta fje sem lán, en þá var bankinn látinn setja tryggingar fyrir láninu og eru þær það, sem áður var greint frá. En því er nú svo varið, hvað sem um þetta hefir annars verið sagt, að fje, sem bankanum er veitt sem lán, er miklu betur trygt en það fje, sem varið er til hlutabréfakaupa í bankanum, jafnvel þótt engin sjerstök trygging sje sett fyrir láninu. Því fyr verður alt hlutfjeð að ganga til þurðar en nokkurt tap geti lent á reglulegum skuldeigendum bankans, t. d. ríkissjóði, þó ekki væri fremur sett veð en fyrir venjulegu innlánsfje. En nú var í þetta sinn krafist sjerstakrar tryggingar fyrir þessu fje, sem ríkissjóður lánaði bankanum. Eru tryggingarnar í því formi, sem áður var sagt, og voru upphaflega 6

milj. kr., en hafa síðan verið hækkaðar upp í það, sem þær eru nú, með samkomulagi við bankann.

Jeg hefi nú gefið þessa skýrslu, og mun ekki ræða þetta mál frekar, nema mjer verði gefið sjerstakt tilefni til þess.

Jón Baldvinsson: Það lítur ekki út fyrir, að það ætli að verða eins miklar umr. um þetta mál nú og í fyrra, á síðasta þingi, og jeg ætla ekki heldur að gefa tilefni til þess, að langar umr. spinnist út af orðum mínum.

Það lítur nú út fyrir, að Íslandsbanki muni að einhverju leyti vera kominn yfir það versta, og vil jeg því nota tækifærið til að slá því föstu, að þessi batnandi hagur bankans stafar af því, að nógu snemma komu fram aðfinslur við stjórn bankans og starfsemi hans, sem gert hafa það að verkum, að banka- og ríkisstjórnir hafa farið að sjá að sjer. Það eru aðfinslurnar, sem komu fram gegn bankanum 1920, sem hafa orðið til þess, að aðstandendur bankans hafa óbeinlínis orðið að viðurkenna, að ekki mátti lengur halda áfram á sömu braut, og því hefir verið farið varlegar í öllu síðan. Um þetta væri að vísu ekki nema gott eitt að segja, þótt varlegar og skynsamlegar væri farið með stjórn bankans, ef þá væri ekki einmitt um leið gengið of nærri hagsmunum landsmanna til að rjetta við hag bankans. En það er aðallega tvent, sem gert hefir verið til að rjetta við hag bankans; gengi íslensku krónunnar hefir verið felt stórkostlega, og forvextir hafa gifurlega verið hækkaðir. En þetta hvortveggja bitnar mjög hastarlega á öllum þorra landsmanna. Þó að stöðugt sje talað um það, að bankarnir tapi reikn-

ingslega á gengislækkuninni, þá hefir þó verið sýnt fram á, að óbeinlínis hefir bankinn hag af gengisfallinu. Því að einmitt gengisfall peninga okkar gerir mörgum stærstu skuldunautum bankans mögulegt að standa í skilum, eða jafnvel að greiða skuldir sínar með öllu. En lággengið er sjerstaklega skaðlegt verkalyðnum í landinu, sem tekur verkkaup sitt í peningum; kemur það því harðast niður, þar sem erfiðast er að standast fjárrýrnunina.

Þá hefir það og upplýst við þessar umræður, að trygging sú, sem bankinn setur fyrir þeim hluta enska lánsins, er hann fjekk, eru víxlar, og að nafnverð þeirra er nokkrum miljönnum króna lægra en lánshlutinn. Þetta er að minsta kosti öfug aðferð við þá, sem bankarnir nota. Þeir lána ekki fult nafnverð út á verðbrjef þau, sem þeir taka að handveði fyrir lánum, hvað þá herra. Nei, það er með þessu, eins og ávalt hefir verið gagnvart Íslandsbanka, sýnt, að allar stjórnir þessa lands hafa ávalt dregið taum þessa banka. Og það væri í raun og veru ekkert við þessu að segja, ef ekki hefði í þessu meðhaldi hagar bankans þráfaldlega verið tekinn fram yfir hag landsins og landsmanna, svo sem enn er gert með því að fella gengi íslenskra peninga og hækka vexti af lánum til landsmanna, til þess að bankinn geti á kostnað landsmanna unnið upp hið stórkostlega tap, sem orðið hefir fyrir mistök á stjórn bankans á undangengnum árum.

Það þarf ekki að vera rjett hjá hæstv. fjrh. (Jþ), að lánið til bankans sje betur trygt en þó að því fje hefði verið varið til hlutabryefakaupa í Íslandsbanka. Því að ef tekin hefðu verið forgangshlutabryef, sem oft var um

talað, þá hefði alt annað hlutafje bankans staðið sem trygging fyrir þeim forgangshlutum, sem ríkið keypti. Jeg viðurkenni því ekki, að þetta sje rjett hjá hæstv. fjrh. (Jþ). (Atvrh. MG: Er þetta svo að skilja, að forgangshlutabryefin sjeu betur trygð en handveð?) Já, það getur hæglega verið. (Atvrh. MG: Þetta er afskaplegur misskilningur.) Nei, ef keypt hefðu verið forgangshlutabryef, þá mundi tapið fyrst ganga út yfir hin almennu hlutabryef. (Atvrh. MG: Heldur hv. þm., að hlutabryef, þótt forgangshlutabryef sjeu, verði lätin ganga fyrir skuldum bankans?) Eftir því sem hæstv. fjrh. (Jþ) sagðist frá, er sú skipun, sem gerð hefir verið á þessu, í engu tryggari en það, sem jeg hefi bent á. Og jeg geri ekki ráð fyrir, að um hlutabryefakaupin þurfi að deila framar, þar sem það mun vera úr sögunni.

En það, sem jeg vildi láta koma hjer fram við þessar umræður, var það, sem jeg mintist á í upphafi máls míns, sem sje að slá því föstu, að fyrir þær aðfinslur, sem fram komu, þegar ólagið á bankanum vitnaðist, hefir vonandi tekist að fleyta bankanum fram yfir verstu vandræðin, en að vísu á mjög harðneskjulegan hátt fyrir þjóðina.

Fjármálaráðherra (Jþ): Jeg hafði ekki ætlað mjer að lengja þessar umr., en þar sem síðasti ræðumaður, hv. 2. þm. Reykv. (JBald) hefir borið fram jafnstaðlausa stafi og hann nú gerði í ræðu sinni, get jeg ekki látið hjá líða að reka það aftur, þótt komið sje alveg að þinglausnum.

Hv. þm. (JBald) taldi, að tvent hefði verið gert til þess að rjetta við hag bankans: 1. að fella gengi íslenskrar

krónu, og 2. að hækka vexti óhæfilega mikið. Það er nú svo. Gengið hefir fallið, en sannarlega er engin sú stofnun til í þessu landi, sem tapar meira á lækkandi gengi en einmitt bankarnir. Það er af þeirri einföldu ástæðu, að þeir eiga nær alt sitt fje í lækkandi lánum innanlands, en vinna að nokkru leyti með erlendu fje og verða að svara til mikilla afborgana af erlendum skuldum, sem haldast í fullu gildi, þrátt fyrir það, að íslensk króna lækki. Þetta gildir t. d. um enska lánið frá 1921. Af hverju þurfti að hækka tryggingarnar fyrir því? Auðvitað vegna þess, að þá þarf fleiri íslenskar krónur til að mæta því, er gengi hinnar íslensku krónu lækkar. Þetta dæmi er auðreiknað, og getur því hv. þm. (JBald) sjeð, hvaða áhrif gengisfall íslenskrar krónu hefir á þetta eina lán, og því meir sem gengið fellur, þess verra verður að standa straum af öllum erlendum skuldum bankans. Að vísu er það satt, að lággengið getur hjálpað viðskiftamönnum bankans til að standa í skilum með skuldir sínar, og er það þá beinn gróði fyrir þá menn, sem skulda meira en þeir eiga til góða útistandandi. En Íslandsbanki á meira til góða útistandandi hjer innanlands en hann skuldar hjer, og er þetta því hreint tap fyrir hann.

Jeg get tekið undir það, að það er ógæfa, að vextir þurfi að vera svona háir hjá okkur. En jeg hygg, að það sje ekki svo auðvelt að ráða við það. Við erum komnir í þetta öngþveiti vegna þess, að báðir bankarnir verða að vinna með erlendu lánsfje, er þeir verða að greiða af mjög háa vexti. Því að bæði lánið frá 1921, og það lán, sem Landsbankinn tók núna í ársbyrjun, eru mjög dýr; jeg hygg það megi fullyrða, að

bankarnir verði að greiða raunverulega um 7% af þessum lánum, og þá þarf engum að koma á óvart, þótt útlánsvextir sjeu háir hjer, er bankarnir verða að vinna með svona dýru erlendu fje. Þetta er sú ógæfa, sem leiðir af þeim vandræðum, er vjer höfum ratað í undanfarin ár. Hitt er öllum ljóst, og þarf ekki langan tíma til að reikna það út, að öllum atvinnurekstri er það hagstæðara, að útlánsvextir sjeu hóflegir, eða sem allra lægstir.

Hv. þm. (JBald) sagði, að allar stjórnir undanfarið hefðu staðið með Íslandsbanka. Það er rjett, að þær hafa staðið með báðum bönkunum, Landsbankanum líka, og jeg skal segja hv. 2. þm. Reykv. (JBald) það, að svo mun verða áfram, að allar stjórnir þessa lands, hvaða menn sem þær skipa, og hvaða flokki sem þær tilheyra, munu ávalt standa með peningastofnunum landsins. Því meðan það þjóðskipulag helst, sem nú er, er alt annað óhugsanlegt en að sjá verði um, að þessar stofnanir geti starfað og blómgast, því öll velferð landsmanna er undir því komin. að peningastofnanirnar standi föstum fótum og geti rækt verkefni sitt. Það er ekki við öðru að búast af hvaða stjórn eða hvaða flokki sem er og stjórnina hefir mvndað.

Hv. þm. (JBald) bar briggður á, að fjeð væri betur trygt sem lán til bankans, heldur en ef því hefði verið varið til hlutabrigfakaupa og keypt hefðu verið forgangshlutabrigf í bankanum. Þetta er algerlega röng ályktun. Það var aldrei gert ráð fyrir því, að keypt yrðu forgangshlutabrigf, það er ekki eitt orð um það í lögunum, en það kemur engum við, hvað þm. kunna að hafa talað um sín á milli eða utan þings, heldur voru

gerðar ráðstafanir til þess, að hlutabréf bankans væru metin með það fyrir augum, að ríkið keypti þau fyrir matsverð, ef það ráð yrði heldur tekið en að styðja bankann á annan hátt. Hefði til þess verið ætlast, að keypt yrðu forgangshlutabréf, yrði það að sjást á einhvern hátt í lögnum sjálfum.

En þó svo hefði nú verið, að ríkið hefði keypt forgangshlutabréf í bankanum, má hv. þm. vita, að allar skuldir ganga líka fyrir forgangshlutabréfum. Þetta lánsfje væri því miður tryggt en nú er, þó því hefði verið varið til kaupa á forgangshlutabréfum. Þegar tryggingar eru boðnar, er farið eftir því, hvernig lögin ákveða um það, hverjir skulu ganga fyrir, og er tryggingunum raðað samkvæmt því. En lögin í þessu landi eru nú einu sinni svo, að þau ákveða, að allar skuldir skuli ganga fyrir hlutafjáreigninni, einnig fyrir forgangshlutum. Hjer við bætist svo það, að tekið hefir verið handveð fyrir láninu, svo sú krafa ríkisins gengur einnig fyrir innlánseign annara í bankanum. Þetta er þó óvenjulegt, að innstæður eins innlagseiganda sjeu trygðar umfram innstæður annara. Er hjer því gengið lengra en venja er til með innlög í banka.

Þá vil jeg aðeins bæta því við, sem jeg hefi sagt viðvíkjandi tryggingunum fyrir þessu láni, þótt það ekki beint komi því við, að ríkissjóður skuldar bankanum hreint ekki svo litla upphæð, og eftir almennum viðskiftareglum má svo álíta, að auk handveðsins sje þetta og aukin trygging fyrir láninu. Því að ef til kæmi, að gerðir yrðu upp reikningar milli bankans og ríkisins, mundu þessar upphæðir fyrst verða látnar mætast.

Fyrirspyrjandi (Bernharð Stefánsson): Jeg þakka hæstv. fjrh. (Jp) fyrir gefnar upplýsingar, það sem þær ná. Fyrirspurnin var borin fram í tveimur liðum, um það, hvernig þessum tryggingum væri háttað og hversu háar þær væru. Það er að vísu lítið, sem fengist hefir upplýst um fyrri lið fyrirspurnarinnar, en um þann síðari var svarið fullnægjandi. Það svar sýnir, að tryggingarupphæðin er lægri en skuld bankans er nú í íslenskum peningum. En eins og hæstv. fjrh. (Jp) sýndi fram á í síðari ræðu sinni áðan, má þar við bæta skuld, sem ríkissjóður er í við bankann. Út af þessu vil jeg taka það fram, að ef á annað borð það er álitid nauðsynlegt, að ríkið hafi handveð fyrir eign sinni í bankanum, liggur það í hlutarins eðli, að veðið verður að vera eins hátt og sú upphæð er, sem tryggja skal. Vænti jeg því, að þess verði gætt í framtíðinni. Það er ennþá margt, sem um þetta mætti segja, og eins um viðskifti ríkissjóðs við bankann, sem þyrfti upplýsinga við. En það mál liggur nú ekki fyrir að þessu sinni, enda ekki tími til, þótt menn vildu fara að ræða það.

Hæstv. fjrh. (Jp) sagði, að allar stjórnir hefðu staðið og mundu standa með bönkunum báðum, og er þetta auðvitað rjett. að vissu takmarki, en jeg vildi leyfa mjer að skjóta því fram, að ef það kæmi fyrir, að ekki fjellu saman hagsmunir, t. d. Íslandsbanka, og hagur þjóðarinnar í heild. þá mun þjóðin krefjast þess, að hæstv. stjórn skipi sier þeim megin, sem hagsmunir landsmanna eru. (Fjrh. Jp: Auðvitað.) Jeg serti þetta ekki til þess að deila á neina, en skýt þessu aðeins fram, úr því þetta atriði kom til orða.

Eins og mál þetta liggur nú fyrir,

sje jeg svo ekki ástæðu til að orðlengja meira um það.

Tryggvi Þórhallsson: Það eru aðeins örfá orð, því jeg ætla mjer ekki að lengja þessar umr. Ef öðruvísi hefði staðið á en nú, er þinglausnir fara í hönd, hefði máske verið ástæða til að tala eitthvað fleira um þetta, en nú sje jeg sem sagt ekki ástæðu til þess. Það er aðeins þetta, sem jeg vildi sagt hafa:

Hæstv. fjrh. (Jþ) mintist á enska lánið og lán það, sem Landsbankinn nýlega hefir tekið, og er það rjett, að það er miklu hagstæðara en hið fyrnefnda, og af því mætti vel draga þá ályktun, að kleift muni vera t. d. að losna við enska lánið með nýju, hagstæðara láni. Þetta mætti vel verða tekið til athugunar síðar. Landsbankalánið bendir ótvírætt í þá átt, og þau skilyrði eru einnig fest við þetta enska lán, sem jeg hygg, að landsmenn telji óþægilegt að þurfa að búa við.

Fjármálaráðherra (Jþ): Það er engum blöðum um það að fletta, að lán það, sem Landsbankinn fjekk, var með hagstæðari kjörum en þetta lán, sem tekið var 1921. Vextirnir af því láni eru svo háir, að ekki verður hjá komist, að útlánsvextir hjer hljóti að vera það sömuleiðis á meðan vinna verður með svo dýru fje. Hvað hitt snertir, þá er auðvitað sjálfsagt að hafa vakandi auga á því, hvort ekki sje hægt að ljetta á þessu þungbæra láni með öðru ódýrara. Jeg hygg þó, að þetta verði ekki unt fyr en í fyrsta lagi 1931, því að svo er um samið, að landið hefir ekki rjett til að borga lánið fyr en eftir 10 ár. Þó veit jeg ekki, nema unt væri að ná einhverju af þeim brjefum fyr, sem út hafa verið

gefin fyrir þessu láni, en þá eingöngu með frjálsum kaupum. En hvað sem öðru líður, þá verður þó að minsta kosti að hugsa fyrir þeim tíma, sem lánið verður til innlausnar, svo að unt verði þá að bæta þessi lánskjör.

Út af orðum hv. fyrirspyrjanda (BSt) skal jeg svo taka það fram, að þegar svo stæði á, að hagsmunir bankanna og ríkisins rækjust á að einhverju leyti, þá mundi ríkisstjórnin að sjálf-sögðu draga taum ríkisins.

Jón Baldvinsson: Hæstv. fjrh. (Jþ) segir, að stjórnin muni standa ríkisins megin, er hagsmunir þess og bankanna rekist á. Jeg er þó horngrýti hræddur um, að svo hafi þó ekki verið til þessa; en það er auðvitað gott að heyra, að svo eigi að verða eftirleiðis.

Að því er snertir það, sem jeg drap á áðan, þá var hæstv. fjrh. (Jþ) sammála mjer um það, hvílk vandræði væru, að vextir væru hjer svo háir. Hefir Íslandsbanki farið þar miklu frekar, því að um langt skeið voru vextirnir hærri hjá honum en í Landsbankanum.

Viðvíkjandi þýðingu gengishrunsins fyrir bankana, þá er þar um mjög einfalt dæmi að ræða. Setjum t. d. svo, að Íslandsbanki tapi 4 miljónum króna á gengisfallinu, en eigi svo um 20 miljónir króna úti í víxlum, sem hann fengi ekki greidda nema að litlu leyti, ef krónan fjelli ekki í verði. Þá mundi hann þó óbeinlínis græða á gengishruninu, og það ekki svo lítið. Hlýtur hæstv. fjrh. (Jþ) einnig hjer að vera mjer sammála, þar sem hann hefir játað, að hægara sje að borga skuldir, þegar gengið sje fallandi.

Að því er snertir ummæli hæstv. fjrh. (Jþ) um enska lánið, að ekki sje hægt

að borga það fyr en eftir mörg ár, þá vil jeg geta þess, að þetta lán muni að þessu leyti vera einstakt í tölu lána, því að jeg veit ekki betur en að það sje ávalt vel þegið, er lán eru greidd upp. En hjer er ekki því til að dreifa. Þótt við hömpuðum þessum pundum framan í Englendinginn, þá mundi hann hvorki vilja heyra þau nje sjá. Það mun vera alveg óvenjulegt, að svo rammlega sje frá láni gengið, og getum við verið stoltir af þeirri stjórn, sem um þetta samdi, að hafa skarað hjer fram úr á þessu sviði.

Jakob Möller: Það lá við, að orð hv. 2. þm. Reykv. (JBald) áðan, um yfirsjónir Íslandsbanka, væru helst til meinlegr hans eigin prógram-máli, því það, sem hann liggur Íslandsbanka hjer einkum á hálsi fyrir, er einmitt í anda jafnaðarstefnunnar. Bankinn gerði sig einmitt sekan í því, sem þessir menn eru einatt að staglast á að gera þurfi, en það var að koma framleiðslunni að talsverðu leyti á eina hönd. Að vísu ætlast jafnaðarmenn til, að öllu sje komið á hönd ríkisins, en þetta ætti þó að vera spor í áttina, frá þeirra sjónarmiði, að mikill rekstur sje þannig sameinaður á einni hendi. En þetta varð bankanum einmitt að fótakefli. Slíkt getur einnig komið fyrir, þótt ríkiseinkasala eigi hlut að máli. Það er nú einu sinni svo, að ef samtök og hringir eru gerðir um svona rekstur, eða hann er einokaður, þá verða allir skellir, sem á honum lenda, langt um alvarlegri fyrir þjóðina. Við fengum greinilega að þreifa á þessu, þegar fiskhringurinn varð gjaldþrota. Hafi nú gengisfallið verið að miklu leyti því að kenna, þá er það bersýnilegt, að

hættan yrði engu minni, ef eitthvað líkt kæmi fyrir ríkiseinkasölu. — Jeg vildi aðeins skjóta þessu fram til athugunar, en ekki af því, að jeg búist við, að hv. 2. þm. Reykv. (JBald) gangi af trúnni fyrir það.

Hv. þm. (JBald) talaði um, að bankarnir hefðu hag af gengisfallinu. Þeir hafa það mäske í bili, en það er ávalt skammgóður vermir, því að þeir tapa þeim mun meir á eftir, og eins er um framleiðendurna. Reynslan er sú í öllum löndum, að þegar til lengdar hefir látið, þá hefir gengisfallið orðið þeim til tjóns. Það er nefnilega óumflýjanlegt, að gengisfallið verkar þannig, að vörur falla í verði; í því liggur aðaltapið. Þetta mun líka vera ljóst fyrir atvinnurekendum á þessu sviði, að minsta kosti hefi jeg ekki orðið var við neina hvöt hjá þeim til að stuðla að gengisfalli.

Jón Baldvinsson: Hv. 3. þm. Reykv. (JakM) fer heldur vilt í því, að líkja jafnaðarstefnunni við Coplandshringinn. Á þessu tvennu er sá höfuðmunur, að fiskhringurinn var stofnaður til að braska með vörurnar, en ríkið myndi reka heilbrigða verslun, og það myndi enga tilhneigingu hafa til þess að „spekúlera“ með afurðirnar. Það, sem olli ógæfunni um árið, var, að fiskhringurinn lá með vörur sínar, í því skyni að sorengja þær upp, þangað til alt sprakk. Það myndi verða á alt annan veg framkvæmd á afurðasölu eftir kenningum jafnaðarmanna. Íslenska ríkið hefir og haft á hendi afurðasölu, og gekk það ágætlega; má þar til dæmis benda á sölu síldar 1918 og bera saman við sölu síldar í höndum einstaklinga næstu ár á eftir.

Lögbundinn fjelagsskapur atvinnurekenda um afurðasölu er náttúrlega betri en það óstand, sem nú er, en þó því aðeins, að ríkið hafi þar hönd í bagga. En atvinnurekendur fást ekki einu sinni til þessa. En hitt, að líkja fiskhringnum við ríkiseinkasölu, er jafnfráleitt eins og að líkja gömlu einokunarverslunni, sem var í höndum erlendra manna og annars ríkis, við þá landsverslun, sem nú er, og sem margir hafa heimskað sig á að líkja saman.

Jón Auðunn Jónsson: Það er þetta sama, sem nú hefir komið fram hjá hv. 2. þm. Reykv. (JBald) og margir hafa áður haldið fram, að bankarnir græði á gengisfallinu. Það er nú vitanlegt, að árið 1921, meðan enn var jafngengi íslenskrar og danskrar krónu, þá skulduðu bankarnir margar miljónir í Danmörku. Hefði þá verið nokkurt vit í því fyrir bankana hjer að stuðla til þess, að gengið á íslensku krónurni lækkaði, og á þann hátt að hækka skuldirnar erlendis? Hvað myndi hv. þm. (JBald) hafa gert, ef hann 1921 hefði átt í íslenskum krónum 2,250,000 kr., en skuldað 1 milj. í dönskum krónum og 1 milj. í íslenskum krónum? Ef jafngengi hefði þá verið á milli landanna, þá hefði skuldlaus eign hans numið 250 þús. kr. Ef hv. þm. (JBald) ætti nú í ár þessa upphæð — 2.250,000 kr., í íslenskum krónum en skuldaði svo í dönskum krónum 1 milj. og í íslenskum krónum 1 milj., þá væri hann nú, vegna gengismunarins, — dönsk kr. á 1,25 — algerlega eignalaus maður, sökum þess, að hann yrði að greiða dönsku miljónina með 1,250,000 íslenskum krónum. Ella væri eign hans $1\frac{1}{4}$ miljón kr. — Myndi hv. þm. (JBald), ef svona stæði á, hafa

óskað eftir gengisfalli og stutt að því alt frá 1921? Jeg hygg ekki. Og það er engin ástæða til, að bankarnir myndu fremur gera það, því eins og hv. þm. getur sjeð af þessu dæmi, þá geta þeir ekki haft neinn hagnað af því, heldur stórtap.

Á sama hátt skal jeg færa hv. þm. (JBald) sönnur á, að forgangshlutir eru ekki eins góðir og handveð. Jeg tek t. d., að hv. þm. (JBald) vilji hjálpa einhverju hlutafjelagi um 6000 kr., honum stæði til boða að fá handveð fyrir 4000 kr., en hann kysi heldur að taka forgangshluti fyrir allri upphæðinni. Segjum, að hlutafjeð væri 6000 kr., forgangshlutfje hans 6000, og áðrar skuldir 10,000, samtals 22 þús. kr. Eignir 1921 30 þús. kr., og þá skuldlausar eignir kr. 8000. Árið 1924 væri hagur fjelagsins sá, að skuldir væru 25 þús. kr., hlutafje 6000, forgangshlutfje hans 6000, samtals 37,000 kr., en eignir 25 þús. kr.

Hlutafje og forgangshlutfje væri þá alt tapað, og myndi hv. þm. því hafa verið betra að lána þessar 6000 kr. gegn handveði. Eða hvað finst hv. 2. þm. Reykv. (JBald)?

Jeg set þessi dæmi fram aðeins til athugunar. en ekki af því, að jeg búist við, að hv. 2. þm. Reykv. (JBald) gangi fyrir það af trúnni, eins og hv. samþm. hans (JakM) komst að orði. Hinsvegar vona jeg, að öllum hv. þdm. sjeu þessi dæmi fullljós. og fjölyrði ekki frekar um málið.

Jakob Möller: Þeir eiga oft erfitt með það. jafnaðarmennirnir, að gera greinarmun á hugsjón og veruleik, og svo fer nú hv. 2. þm. Reykv. (JBald). Honum virðist hafa sjest yfir það, að þótt við-

skiftagrundvellingum væri breytt að óskum hans, þá yrðu það þrátt fyrir altómir einstaklingar, sem stæðu fyrir fyrirtækjunum og „bröskuðu“ með þau. Þegar menn fara í hring, þá er það til að ná sem bestu verði á vörum. Svo var það um fiskhringinn, enda gekk alt vel í byrjun og varan hækkaði í verði. Hjeldu menn, að þessi samtök væru hið mesta þjóðráð, og tóku að spenna bogann, — en hann brast svo bara einn góðan veðurdag. Ef samskonar verslun væri rekin fyrir ríkið, þá myndi hún sjálfsagt reyna að ná hæsta verði og yfirleitt fara svipað að. En eru þá nokkrar líkur til, að útkoman yrði önnur? Það er jú líklegt, að þeir, sem annast slík fyrirtæki fyrir það opinbera, grípi einmitt til sömu ráða og einstaklingarnir gera fyrir sína eigin hönd. Þessvegna er svo hætt við, að niðurstaðan yrði nokkuð svipuð. Það er nú svo um fiskhringinn, að hann var í rauninni mjög öflugur, og var það, að hann fíell, ekki öðru að kenna en samkeðni annara landa á heimsmarkaðinum. Og í rauninni var mjög erfitt að sjá þetta fyrir og hindra það. Árið 1918 var aðstaðan sjerstaklega góð, sökum þess, að Svíar voru þá í hálfgerðu svelt og gátu hvergi fengið síld nema hjer, en þar við bættist, að framleiðslan var þá svo lítil, að hvergi nærri fullnægði Svíum, svo að hægt var að setja á síldina það verð, sem mönnum sýndist. Árið 1919 var framleiðslan gífurlega mikil, og hlaut síldin því að falla. Það var þetta og þessu líkt, sem reið fiskhringnum að fullu.

Eins er um aðra verslun. Gamla einokunarverslunin var stundum rekin af ríkinu sjálfu, og var því rjettnefnd ríkis-

einokun. Hún var því í rauninni sama eðlis og sú ríkisverslun, sem nú er rekinn hjer, og sú verslun, sem hv. 2. þm. Reykv. (JBald) vill að verði rekin hjer. Á hinu furða jeg mig ekkert, að hverjum þyki sinn fugl fagur; það hefir löngum verið svo og verður sjálfsagt áfram. Hv. 2. þm. Reykv. (JBald) má t. d. ekki halda, að málssvörum gömlu einokunarinnar hafi ekki þótt hún boðleg í alla staða, eða heldur hv. þm., að hún hafi verið fordæmd af öllum? Nei, íhaldsmennirnir, sem að þessu leyti má kalla sósíalista þeirra tíma, hafa víst verið alveg eins hneykslaðir, þegar einokuninni var hallmælt, eins og þeir eru, sem nú taka svari hennar.

Tryggvi Þórhallsson: Það munar ekki um einn kepp í sláturtíðinni, og þá sjálf-sagt ekki heldur, þótt jeg bæti örfáum orðum við alt það, sem nú hefir verið sagt. Því vil jeg þó lofa að vera stutt-orður.

Það er eitt atriði viðvíkjandi fiskhringnum, sem jeg vildi minnst á, og þar er jeg ósammála báðum þeim hv. þm., sem um hann hafa deilt. Mjer fanst það sorglegt, að hringurinn skyldi kollsteypast, en einkum vegna þess, að það var rjett braut, að töluverðu leyti, sem þá var verið að fara inn á. Jeg hvgr, að ógæfan mikla í framkvæmd þessa fyrirtækis hafi verið sú, að það var lokað, og að það var ekki eingöngu rekið með hag framleiðenda fyrir augum. heldur hagsmuni kaupmanna líka. En líklega var það þó stærst ógæfa, að útlendur maður var fenginn til þess að veita fyrirtækinu forstöðu, sem sjálfur var ekki framleiðandi og ef til vill hafði ekki fyrst og fremst hagsmuni

framleiðenda fyrir augum, heldur hitt, að fá sem mestar prósentur sjálfur af versluninni. Þessi ógæfa er því þyngri, af því að hjer voru þeir framleiðendur, sem eiga hlut að máli, að fara út á rjetta braut, — þá, að selja sjálfir vöru sína sem milliliðaminist til neytendanna. En jeg vona, að þótt svona tækist illa til í þetta sinn, þá megi þeim auðnast seinna að standa saman um það að selja framleiðslu sína.

3. Stjórnmalablað.

Á 60. fundi í Ed., föstudaginn 2. maí, var útbýtt:

Fyrirspurn til landsstjórnarinnar um afstöðu hennar til stjórnmalablaða, sem erlendir fjesýslumenn halda hjer úti (A. 515).

Á 61. fundi í Ed., laugardaginn 3.

maí, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Jóhannes Jóhannesson: Jeg tel það nauðsynlegt, vegna sóma míns og kjörðæmis míns, að enginn maður geti nokkru sinni orðið í vafa um það, hvernig jeg hafi greitt atkvæði, þegar um það var að tefla, hvort leyft skyldi að bera upp á Alþingi fyrirspurn eins og þá, sem hjer liggur fyrir á þskj. 515. Leyfi jeg mjer því að beiðast þess, að hæstv. forseti láti atkvgr. fara fram með nafnakalli.

Fyrirspyrjandi (Jónas Jónsson): Jeg leyfi mjer einnig að æskja nafnakalls við atkvgr.

ATKVGR.

Leyfis synjað með 8:6 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu
já: EÁ, GÓ, IP, JJ, SE, SJ.
nei: EP, HSn, IHB, JJós, JóhJóh, JM, BK, HSteins.

V I Ð B Æ T I R

Yfirlit um alþingiskostnað

frá 1. janúar til 31. desember 1923.

I. Þingfararkaup alþingismanna (<i>fylgiskjal I.</i>)		kr. 84266.81
II. Goldið starfsmönnum:		
A. Föst laun	kr. 6400.00	
B. Lausum starfsmönnum [skrifst. og prófarkal. (þar i aðstoð við útgáfu á umræðum)		
kr. 12329.40, skjalavarsla kr. 1455.00, lestrarsalgæsla kr. 1428.00, innanþingskriftir		
kr. 14028.00, dyra- og pallavarsla kr. 2946.00, þingsveinstörf kr. 1900.50]		
	— 34086.90	
		— 40486.90
III. Útgáfukostnaður Alþingistíðinda og Landsreikninga og önnur prentun:		
1. Útgáfukostnaður Alþingistíðinda:		
A. Skjalapartur og þingskjöl [samningur 5. mars: Arkarverð með sjerprentunum kr. 180.00, kápu-		
verð kr. 15.50].		
a. Samkvæmt munnlegum samningi: 19½		
örk A-deildar án sjerprentana	kr. 2667.50	
b. Samkvæmt samningi 5. mars: 145½ örk		
A-deildar með sjerprentunum, 1 síða		
að auki (36.67), 8 kápur	26350.67	
c. Uppprentun þingskjala	— 35.00	
		kr. 29053.17
B Umræðupartur [Samningar 5. mars: Arkarverð kr. 124.00, i		
aðalefnisyfirliti kr. 200.00, kápuverð kr. 15.50]: B-deild (124½		
örk, 6 kápur) kr. 15522.00, C-deild (70 arkir, 4 kápur,		
uppprentun á 2 síðum, kr. 22.00) kr. 8758.00, D-deild		
(55½ örk, 3 kápur) kr. 6924.00, Aðalefnisyfirlit (6½ örk,		
1 kápa) kr. 1314.00, Viðbætur (1½ örk, munnl. samn.)		
kr. 247.50		
	— 32765.50	

C. Pappir keyptur í heildsölu erlendis í skjalapart og umræður (298 rís) (<i>fylgiskjal II.</i>)	kr.	5129.70		
D. Útsending (burðareyrir kr. 791.00, vinna við umbúnað og útburð kr. 317.50, umbúðir kr. 117.00)		1225.50		
			kr.	68173.87
2. Útgáfukostnaður Landsreikninga ásamt launum yfirskodunarmanna:				
A. Til yfirskodunarmanna (þriggja), 1000 kr. til hvers + verðstuðulsuppbót (60%)	—	4800.00		
B. Prentkostnaður o. fl.	—	4480.18		
			—	9280.18
3. Önnur prentun (lagaprentun o. fl. kr. 1486.73, brjefhausa, aðgöngumiða o. fl. kr. 243.07, vinna við fjölritun á dagskrám o. fl. kr. 623.00, -sverta o. fl. til fjölritunar kr. 199.00			—	2551.80
				80005.85
IV. Bókband (kr. 457.15), bækur (kr. 394.30), ritföng (kr. 857.80) . . .			—	1709.25
V. Ljós, hiti, ræsting og viðhald á húsi og munum:				
1. Ljós (kr. 1445.45) og ljósfæri (kr. 7127.13) (þar í raflagnarkostnaður kr. 7018.88)	kr.	8572.58		
2. Hiti	—	3140.38		
3. Ræsting (ræstingarvinna kr. 2414.30, ræstingarvörur kr. 450.03)	—	2864.33		
4. Viðhald á húsi (þar í nýr miðstöðvarketill með öllum kostnaði kr. 6669.05) . . .	—	9101.38		
5. Viðhald á munum	—	1017.37		
			—	24696.04
VI. Önnur gjöld:				
1. Aðstoð og aukavinna	kr.	171.00		
2. Kostnaður við einstakar nefndir (þóknun til skrifara nefndanna kr. 1230.00, ferð landbúnaðarnefnda austur í Rangárvallasýslu kr. 884.00)	—	2114.00		
3. Símagjöld Alþingis (talsímaleiga o. fl.)	—	453.88		
4. Símanot þingmanna (símtöl og símskeyti kr. 2938.65, símavarsla 1008.00)	—	3946.65		
5. Þinghúsgarðurinn	—	390.50		
6. Opinber gjöld	—	1837.59		

7. Ýms gjöld:

A. Minning látiðna manna (silfurkrans á kistu Hannesar Hafsteins kr. 1135.00, minningargjöf um Hermann Jónasson kr. 50.00)	kr. 1185.00		
B. Til Einars Þorkelssonar fyrirv. skrifstofustjóra Alþingis (eftirlaun kr. 5600.00, húsaleigustyrkur kr. 1440.00, upp- bót á sjúkrastyrk kr. 260.00, alt veitt af forsetum og miðað við þetta eina ár)	— 7300.00		
C. Auglýsingar og frimerki	— 120.75		
		— 8605.75	
			— 17519.37
			<u>Samtals kr. 248684.22</u>

Skrifstofu Alþingis. 15. mars 1924.

Jón Sigurðsson.

Vib

Skilagrein

um greiðslur í ríkissjóð frá skrifstofu Alþingis á árinu 1923.

1. Fyrir seld Alþingistiðindi	kr. 580.00
2. Fyrir selda Landsreikninga	— 27.00
3. Fyrir seldan miðstöðvarketil (ónýtan) ú: Alþingishúsum, pipubúta, brotajárn o. fl.	— 80.00
Samtals kr. 687.00	

Skrifstofu Alþingis, 15. mars 1924.

Jón Sigurðsson.

Viðbætur.
Yfirlit um alþingiskostnað 1923.

Þingfarar kaup alþingismanna 1923.

(Samkvæmt lögum nr. 36, 28. nóv. 1919).

Nöfn	Dagpeningar og verðstuðulsuppbót			Ferðakostnaður	Þingfarar- kaup alls
	Dagpeningar kr.	Uppbót 60% kr.	Dagpeningar og uppbót alls kr.	kr.	kr.
Benedikt Sveinsson, þm. N.-Þ., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Bjarni Jónsson, þm. Dala., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Björn Hallsson, 2. þm. N.-M., á Rangá.	1344.00	806.40	2150.40	351.00	2501.40
Björn Kristjánsson, 2. þm. G.-K., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Einar Árnason, 2. þm. Eyf., á Eyrarlandi	1260.00	756.00	2016.00	231.00	2247.00
Einar Þorgilsson, 1. þm. G.-K., í Hafnarfirði	1080.00	648.00	1728.00	. . .	1728.00
Eiríkur Einarsson, 1. þm. Árn., á Selfossi.	1128.00	676.80	1804.80	140.00	1944.80
Guðmundur Guðfinnsson, 2. þm. Rang., á Stórolfshvoli.	1140.00	684.00	1824.00	357.00	2181.00
Guðmundur Ólafsson, 1. þm. Húnv., í Ási	1212.00	727.20	1939.20	301.00	2240.20
Gunnar Sigurðsson, 1. þm. Rang., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Halldór Steinsson, þm. Snæf., í Ólafsvík	1140.00	684.00	1824.00	110.00	1934.00
Hákon Kristófersson, þm. Barð., í Haga.	1320.00	792.00	2112.00	188.00	2300.00
Hjörtur Snorrason, 3. landsk. þm., í Arnarholti	1212.00	727.20	1939.20	160.50	2099.70
Ingibjörg H. Bjarnason, 6. landsk. þm., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Ingólfur Bjarnarson, þm. S.-Þ., í Fjósatungu	1296.00	777.60	2073.60	296.00	2369.60
Jakob Möller, 1. þm. Reykv., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Jóhannes Jóhannesson, þm. Seyðf., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Jón Auðunn Jónsson, þm. Ísaf., á Ísafirði.	1140.00	684.00	1824.00	113.00	1937.00

Viðbætur.
Yfirlit um alþingiskostnað 1923.

Jón Baldvinsson, 2. þm. Reykv., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Jón Magnússon, 4. landsk. þm., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Jón Sigurðsson, 2. þm. Skagf., á Reynistað	1272.00	763.20	2035.20	206.00	2241.20
Jón Þorláksson, 3. þm. Reykv., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Jónas Jónsson, 5. landsk. þm., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Karl Einarsson, þm. Vestm., í Vestmannaeyjum	1140.00	684.00	1824.00	90.00	1914.00
Lárus Helgason, þm. V.-Sk., á Kirkjubæjarklaustri . . .	1272.00	763.20	2035.20	1285.00	3320.20
Magnús Guðmundsson, 1. þm. Skagf., í Reykjavík . . .	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Magnús Jónsson, 4. þm. Reykv., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Magnús Kristjánsson, þm. Ak., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Magnús Pjetursson, þm. Str., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Ólafur Proppé, þm. V.-Ísf., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Pjetur Ottesen, þm. Borgf., á Ytra-Hólmi	1104.00	662.40	1766.40	25.00	1791.40
Pjetur Þórðarson, þm. Mýra., í Hjörsey	1236.00	741.60	1977.60	174.00	2151.60
Sigurður Eggerz, 1. landsk. þm., í Reykjavík	1068.00	640.80	1708.80	. . .	1708.80
Sigurður Hjörleifsson Kvaran, 2. þm. S.-M., á Eskifirði.	1356.00	813.60	2169.60	216.51	2386.11
Sigurður Jónsson, 2. landsk. þm., á Ystafelli	1320.00	792.00	2112.00	318.00	2430.00
Sigurður Stefánsson, þm. N.-Ísf., í Vigur	1140.00	684.00	1824.00	149.00	1973.00
Stefán Stefánsson, 1. þm. Eyf., í Fagraskógi	1356.00	813.60	2169.60	245.00	2414.60
Sveinn Ólafsson, 1. þm. S.-M., í Firði	1284.00	770.40	2054.40	254.00	2308.40
Þorleifur Guðmundsson, 2. þm. Árn., í Þorlákshöfn . . .	1104.00	662.40	1766.40	130.00	1896.40
Þorleifur Jónsson, þm. A.-Sk., í Hólum	1344.00	806.40	2150.40	430.00	2580.40
Þorsteinn Jónsson, 1. þm. N.-M., á Akureyri	1236.00	741.60	1977.60	210.00	2187.60
Þórarinn Jónsson, 2. þm. Húnv., á Hjaltabakka	1176.00	705.60	1881.60	258.00	2139.60
Samtals	48768.00	29260.80	78028.80	6238.01	84266.81

Fylgiskjal II.

Skilagrein

fyrir prentpappír í Alþingistíðindi.

I. Pappírsleifar frá f. á. samkvæmt síðasta þingreikningi	221 ¹³ / ₂₀ ris kr. 3027.79
II. Pappír, keyptur frá útlöndum á árinu, 298 ris	 — 5129.70
	Alls 519 ¹³ / ₂₀ ris kr. 8157.49

Jafnaðarverð ca. kr. 15.70 risið.

Af pappír þessum hefir farið:

1. Í <i>skjalapart og þingskjöl</i> 195 ris	 kr. 3061.50
2. Í <i>uniræðupart</i> 212 ris	 — 3328.40
3. Til <i>fjölrítunar á dagskrám o. fl.</i> 6 ris	 — 94.20
	 kr. 6484.10
En eftir er óeytt	106 ¹³ / ₂₀ ris kr. 1673.39